नं. ५२८०

अथर्ववेद संहिता

× × ×

पत्र. ६६९ नं. ×

संहिता ब्राह्मण आदि

अथर्ववेदसंहिता (स्वरसहिता

शौनक पू[illegible] खा

5280

I 1 to 331 { 27, 32, 271 double and 17, 37, 273 MISSING
II 1 to 101 { 55, 70 to 77 MISSING. and 66 double.
III 1 to 18 — 11 to 14 MISSING
IV 10 to 25 — 1 to 9 MISSING
V 1 to 18
VI 1 to 14
VII 1 to 74 {45, 69 MISSING and 36, 67 double)
VIII 1 to 77 {10, 11, 21 to 67, 69 MISSING)
IX 1 to 40
X 1 to 57
XI 1 to 6.

PRD

F. = 689 Complete.

अथर्वसंहिता
पत्राणि ६८२

सं ख्या ८८८०

676

५२८०

ॐ श्रीगणेशाय नमः शन्नोदेवीरभिष्टय आपोभवन्तुपीतये शंयोरभिस्रवन्तुनः ये त्रिषप्ताः परियन्ति विश्वा रूपाणि बिभ्रतः वाचस्पतिर्बलातेषां तन्वो अद्य दधातु मे २ पुनरेहि वाचस्पते देवेन मनसा सह वसोष्पते निरमय मय्येवास्तु मयि श्रुतम् ३ इहैवाभिवितनूभे आर्त्नी इव ज्यया वाचस्पतिर्नियच्छतु मय्येवास्तु मयि श्रुतम् ४ उपहूतो वाचस्पतिरुपास्मान्वाचस्पतिर्ह्वयतां सं श्रुतेन गमेमहि मा श्रुतेन विराधिषि ५ विद्मा शरस्य पितरं पर्जन्यं भूरिधायसम् विद्मोष्वस्य मातरं पृथिवीं भूरिवर्पसम् ६ ज्याके परिणो नमाश्मानं तन्वं कृधि वीडुर्वरीयोऽरातीरपद्वेषांस्याकृधि ७ वृक्षं यद्गावः परिषस्वजाना अनुस्फुरं शरमर्चन्त्यृभुं शरम्

मिं २ ८ यथ्यायों वरूथिवींश्चांनलिरूतिनेजने ऽपवारोगंवास्वांवक्ष्येनलिरूनमं
नडून ९ विप्राशारस्यार्थिनोंवर्ज्जन्येशानहेस्यं नेमानेतन्ने १०॥ शंकरं दथिव्यांने
त्रिषेवनेवहिः हे स्वलवालिलि ११ पितरंमित्रेशानहेस्यं १२ पितरंवरुणंशानहेस्यं
१४ पितरंवंदंशानहेस्यं १५ विप्राशारस्यापितरंभस्यैशानहेस्यं नेमानेतन्ने १६
शंकरंदथिव्यांनेत्रिषेवनेवहिः हे स्वलवालिलि १७ वदात्रेभुगवीन्योर्वंदूला
वयिसंस्तुने ऽपवालेमरुत्रेमध्यानांवृहिर्वीलिलि सर्वके १७ प्रनेमिनह्यमेहनेव
देवेषोन्याइव १८ विषिंनेनेवलिविलेसमदुस्योरथेरिव १९ यथेवुकावस
यततवलशाधियचेनः ऽपवानेमरुत्रेमध्यानांवृहिर्वीलिलि सर्वके २० ॥१६॥ मं

व वो यंत्यध्वभिर्जामयो अध्वरीयतां पृंचतीर्मधुना पयः १ अमूर्या उप सूर्ये याभिर्वा
सूर्यः सह ता नो हिन्वंत्वध्वरं २ आपो देवीरुप ह्वये यत्र गावः पिबंति नः सिंधुभ्यः।
कर्त्वं हविः ३ अप्स्वंतरमृतमप्सु भेषजं अपामुत प्रशस्तिभिरश्वा भवथ वाजि
नो गावो भवथ वाजिनीः ४ आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन महे रणाय
चक्षसे १ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः उशतीरिव मातरः २ तस्मा अरं
गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनयथा च नः ३ ईशाना वार्याणां क्षयंती
श्चर्षणीनां अपो याचामि भेषजं ४ शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवंतु पीत
ये शंयोरभिस्रवंतु नः ५ अप्सु मे सोमो अब्रवीदंतर्विश्वानि भेषजा अग्निं च
विश्वशंभुवं ६ आपः पृणीत भेषजं वरूथं तन्वे ऽ मम ज्योक् च सूर्यं दृशे ७

शन्नआपोधन्वन्याः ३ शमुसन्त्वनूप्याः शन्नः खनित्रिमाआपः शमुयाः कुं
भआभृताः शिवानः सन्तुवार्षिकीः ८ ४ ६ प्रथमोनुवाकः समाप्तः अनुवा
कः ६ ऋचा २९ ॥ स्तुवानमग्नआवहयातुधानंकिमीदिनं त्वंहिदेववन्दि
तोहन्तादस्योर्बभूविथ १ आज्यस्यपरमेष्ठिन्जातवेदस्तनूवशिन् अग्ने
तौलस्यप्राशानयातुधानान्विलापय २ विलपन्तुयातुधानाअत्त्रिणोयेकि
मीदिनः अथेदमग्नेनोहविरिन्द्रश्चप्रतिहर्यतं ३ अग्निःपूर्वआरभतांप्रे
न्द्रोनुदतुबाहुमान् ब्रवीतुसर्वोयातुमानयमस्मीत्येत्य ४ पश्याम तेवीर्यं
जातवेदः प्रणोब्रूहियातुधानान्नृचक्षः त्वयासर्वेपरितप्ताः पुरस्तात्तआ
यन्तुप्रब्रुवाणाउपेदं ५ आरभस्वजातवेदोस्माकार्थायजज्ञिषे दूतोनोअग्ने

ष्ट्वापानुधानानिविलोवय ८ ब्रमतेवानुधानानुपवह्नोइद्वावहू अ पैषामिंद्रोवज्रे॰
णापिशीर्षाणिवृश्चतु ० ७ ०३ इदंविर्षानुधानानुदीकेनमिवावहद वइदंस्त्रीपुमा
नकरिहसरूवज्ञांजनः १ अयंलवानअग्नागममदिंमंस्म्प्रतितर्थेन इहस्यनेवशेल
न्नागनीषोमावि विध्यतं १ पान्तुधानस्यसोमपजहिप्रजानन्नयस्यव निलवानस्यपा
नयपारमपद्युनावं १ यत्रैषामग्नेजनिमानिवेत्थगुहासतामन्त्रिणांजातवेदः तां
स्त्वंब्रह्मणावावृधानोजह्येषांशततर्हमग्ने ४ ७ ८ अस्मिन्नहवसनोयारयेतिंइः
पुषावरूलोममित्रोअग्निःइममादित्याउतविश्वेदेवाउत्तरस्मिञ्ज्योतिषिधारयंत
नु १ अस्यदेवाःप्रदिशिज्योतिरस्तुसूर्योअग्निरुतवाहिरण्यं सपत्ना अस्मदधरे
भवन्तूत्तमंनाकमधिरोहयेमं १ येनेंद्राय समभरः पयांस्युत्तमेनब्रह्मणाजातवेदः ॥

तेनत्वमत्तनदुहृवईयेमंस ज्ञानानां स्वैस्थस्त्राधेहोनं ।३। ऐषांयत्तमु
नवर्ष्टोदटेहंतांजस्योद्भुमुतविन्नान्यांन तपत्स्यान्नुस्मदथरोमवे
मृतमंनाकमविरात्यैमे। ४७ ८।। मुयंदेवानांमहतेविरांजतिव
शांहिमन्यावतृणाद्विरातेः नतेस्यरिवृत्सेणाशाससदान डतस्य
मन्योतृहिमन्नयामि ।२। नमत्तेराजन्वरुणास्तुमन्युवेव्रिद्धे त्वं
वतिचकेषिद्रुह्योससहस्रमन्यान्प्रसुवामिशाकंशतंजीवातिशा
रदस्तुवांपं ।।२।। यदुवक्कु पानृतंजिहृयाहजिनेवद्रु। राजस्त्वं

सत्यधर्मिलोमंत्रावासि विश्वतःपरिद्दृह ।३। मंत्रामित्त्वावेश्मनरा दर्शिवा
न्महन्नस्यारि ।८। सजातानग्निरावैद्ब्रह्मचावापविकीरिनः ।४। वच
द्वेवृषब्रस्मिन्स्तनोवर्य्माहोनाकेलोमानुवेधाः सिल्लतांत्राईत
प्रजाताविपर्वांलोजिहितेनोस्तनवाउ ।१। वनस्तोह्दिवः श्रदिशाश्च
नस्तोमस्याद्युनदेवानमेस्तमैरयेनांव्युस्यांवंनुस्तनवे ।२। स्तुवा
व्यूलोनुविद्योतिरापयामसि । श्रप्ययास्तुषलोन्वमवत्वंबिष्क
लेस्तज ।३। नेवमांसेनपीवसिनेवस्तज्ञस्वाहते श्वैनुष्ट्रा

शेवलं शुने जरायु अत्तवे अव जरायु पद्यतां ।४। वि ते भिनद्मि मेहनं वि यो-
निं वि गवीनिके ॥ वि मातरं च पुत्रं च वि कुमारं जरायुणा अव जरायु प-
द्यतां ।५। यथा वातो यथा मनो यथा पतन्ति पक्षिणः एवा त्वं
दशमास्य साकं जरायुणा पताव जरायु पद्यतां ६।४।११। द्वि-
तीयोनुवाकः सूक्त ।५। ऋचा ।२५। जरायुजः प्रथम उस्रियो
वृषा वातभ्रजा स्तनयन्नेति वृष्ट्या । स नो मृडाति तन्व ऋजुगो रु-
जन् य एकमोजस्त्रेधा विचक्रमे ।१। अङ्गे अङ्गे शोचिषा शिश्रिया

६

रामः

वितनुः । २ । एवाते कुलयारोजन्नामनैवरिदद्यावस्ति । ज्योकित्नुबोसा

तान्याशरीशर्मः शामोय्यान्नू ॥ ३ ॥ अवसितस्यते ब्रह्मणा कश्यपवप

गजेस्यव अनुबोधशामिवजामयोपितह्यामितेभगं । ४ ५ । ६ ।

सं सं सवं तुसिंधवः सवातानात्संपतनन्तकाः । इमं पत्नं शद्विवो मजु

वंतं संस्त्राव्येणाहविषा जुहोमि । इहैव हवमायातनमहइह संस्त्रा

वणा वर्धतेमे ठर्द्धयतानिरः । इहेतु सर्वो यः पशुरस्मिन्तिष्ठतु या

रयिः । २ । येनदीनां संस्त्रवंत्युत्सासः सदमक्षिताः तेभिमें सर्वैः सं

६

स्तां वेद यं तं त्वा वेदयामसि ॥३॥ ये मरीचिषु संस्रवन्ति नीरस्य चोदका-
स्य च । ते मिथः सर्वैः संस्तां वेद यं तं त्वा वेदयामसि ॥६॥ ७॥४॥ ये मा-
वास्या ॥१॥ रात्रिः सदस्युघ्नी जमदग्निः । अग्निस्तुयायात्तुहासाग्री
स्वस्यमपिबवत् ॥१॥ सीसाय याध्यात्तु वदत्तत्सीसाय याति तद्यो
वति । सीसेन तु दुन्नुप्राप्तपत्रदंतपानुवातेन ॥२॥ इदं विष्कंधं सह
तद्दृंद्वाधतेनपुत्रिणः । अनेन वि श्वा ससहे या जातानि पिशाच्याः
॥३॥ यदि नो गां हंसि यद्यश्वं यदि पूरुषं तं त्वा सीसेन विध्यामो
ता ॥

ताम:

पद्यानोमेषोऽग्निवीरहा ।४। ७ २८ विपान्यानकृता। तृतीयोनुवाकः
॥३॥ ५। अरिवा २ । प्रथमः प्रपाठकः ।७। अग्नूर्पायेलिपोविनो
द्रितालोरिनवाषवाषसः । अग्नानरद्वजामयस्लिहंतहलवे
र्वसः ।२। नि लावेनिहवाडतत्वेतिहमध्यमे ॥ कुतिहिकाव
निहति निशदिरमतैस्मिहो ।२। शातस्यपतनोतोमरसस्यनि
तलों अग्नस्पुरितस्यमाद्दुमास्साकमंतामग्रेरंसन ।३। परित
व: सिकतावतीपद्दर्हहन्यक्रमीतो निहतेलपताहके ।४।७।

१० निर्लक्ष्म्यं ललाम्यं ।३। निररातिं सुवामसि । अथ या भद्रा
तानि नः प्रजाया अरातिं नयामसि ।२। निररणिं सविता सावि-
षक्पदोर्निर्हस्तयोर्वरुणो मित्रो अर्यमा ॥ निरस्मभ्यमनुमती रर-
राणा प्रेमां देवा असाविषुः सौभगाय ।२। यत्त आत्मनि तन्वां १
घोरमस्ति यद्वा केशेषु प्रतिचक्षणे वा ॥ सर्वं तद्वाचाप हन्मो
वयं देवस्त्वा सविता सूदयतु ।३। रिश्यपदीं वृषदतीं गोषेधां वि-
धमामुत ॥ विलीढ्यं ललाम्यं ।३। ता अस्मन्नाशयामसि ।४।

8

१।१८। मा नो विदन्विव्याधिनो मो अभिव्याधिनो विदन्॥ आराच्छर
व्या अस्मद्विषूचीरिन्द्र पातय॥१॥ विष्वंचो अस्मच्छरवः पतन्तु ये अ
स्ता ये चास्याः। दैवीर्मनुष्येषवो ममामित्रान्वि विध्यत॥२॥ यो नः स्
वो यो अरणः सजात उत निष्ट्यो यो अस्माँ अभिदासति॥ रुद्रः
शरव्ययैतान्ममामित्रान्वि विध्यतु॥३॥ यः सपत्नो योऽसप
त्नो यश्च द्विषञ्छपाति नः॥ देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरं॥४॥
१।१९ अदारसृद्भवतु देव सोमास्मिन्यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो

विददभिमामोञ्चशान्तिर्मीनोविदद्द्वनिनाद्वेष्यावा ।।१।। योञ्जप
हेन्योवथोयाप्नतामद्दीरते ।। पुवंनंमित्राक्षणावस्मयावयतेव
रि।।२।। इतस्रुपदमुतेश्रुपद्वपंवरणायावय ।। विमहृछ [illegible] र्मव
छवरीयोपावयावथं।।३।। शासदुस्यामरोश्रस्यमित्रसारोश्रल
नः।।नयस्यहन्यनेमत्वोन [illegible] जीयतेकदावन।।४।।छ२।। स्व
स्तिदाविशांपतिर्हवत्रहाविमृधोवशी ।। वृषेंद्रःपुरएतुनःसो
मपाअभयंकरः।।१।। विनइंद्रमृधोजहिनीचायछपृतन्यतः।

ऽधमं गमया तमो यो अस्माँ अभिदासति ।२। वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज ।। वि मन्युमिन्द्र वृत्रहन्न् अमित्रस्याभिदासतः ।३। अपेन्द्र द्विषतो मनो ऽप जिज्यासतो वधं वि महच्छर्म यछ वरीयो यावया वधं ।४।१।२१। विशाकाव नो न्यो वनस्पतीनां वाकः । सूक्तं प । ऋचा ।२।४। अनु सूर्यमुदयतां हृद्द्योतो हरिमा च ते । गो रोहितस्य वर्णेन तेन त्वा परि दध्मसि ।१। परि त्वा रोहितैर्वर्णैर्दीर्घायुत्वाय दध्मसि । यथायमरपा असदथो अहरितो भु

वत ।२। पारो हि लोर्ई वन्या ।३। गावो पाऽनरो हि लोः ।। हवै

वेवयोव युस्ना मिछ्वा वरि दवसि ।३। हकैभ नेह हरिमाणौ ते व ला

का हदवसि ।। अपाहारि द वे बनेह हरिमा णो निदवसि ।४।

७।।२२।। नक्ने ज्ञाना स्यो बधे ता मे क सेस्रसि क्रिव ।। ६२ द

रज निर जय कि लाहैव लिते बयन किलाहैव लितं वति

रिनो ना पा या एव न ।। श्रान्वा हो वि श नौ व लोः व त स्र ब्का

निपानव ।२।। अवसि तेने व लयन मा स्या नव सि तंनव ।९२

नमः

१०

सिक्न्यस्योषधे निरितो नाशया पृषत् ॥ ३ ॥ अस्थिजस्य किलासस्य
तनूजस्य च यत्त्वचि ॥ दूष्या कृतस्य ब्रह्मणा लक्ष्म श्वेतमनीनशं
॥ ४ ॥ ७ ॥ २२ सुपर्णो जातः प्रथमस्तस्य त्वं पित्तमासिथ ॥ तदासु
री युधा जिता रूपं चक्रे वनस्पतीन् ॥ १ ॥ आसुरी चक्रे प्रथमेदं
किलासभेषजमिदं किलासनाशनं ॥ अनीनशत्किलासं
सरूपामकरत्त्वचं ॥ २ ॥ सरूपा नाम ते माता सरूपो नाम ते पि
ता ॥ सरूपकृत्त्वमोषधे सा सरूपमिदं कृधि ॥ ३ ॥ श्यामा सरूपं

करत्तीरथिव्याम्बधुईता ॥ इरम्बुष्रसोधयबुनाहवाहाकर
त्यय ॥ ४ ॥ ७ ॥ २४ ॥ यदग्निरापो अदहत्प्रविश्य यत्राकृण्वन्
धर्मधृतो नमांसि ॥ तत्र त आहुः परमं जनित्रं स नः संविद्वान्
परिवृङ्धि तक्मन् ॥ २ ॥ यदर्चिर्यदि वासि शोचिः शकल्येषि
यदि वा ते जनित्रं ॥ ह्रूडुर्नामासि हरितस्य देव स नः संविद्वान्
परिवृङ्धि तक्मन् ॥ ३ ॥ यदि शोको यदि वाँरता वरुणस्या भिशोको
सि पुत्रः ॥ ह्रूडुर्नामासि हरितस्य देव स नः संविद्वान् परिवृह यदि वाः

ताम:
२१

रुद्राय प्रोविविधिकृतोऽग्नि यो अन्य बहु भय प्रघा र्य्यतितृतीयका
हुतनकाय ॥३॥ नमः श्रीनायत्तनकान्तेन नमो रुद्राय प्रोविविधिकृ यतनमो
तोऽग्नियो अन्य वृषभय पृषु रुर्य्यतिनरनीयकाय नमो ऽम्बलत्तनकान्ते
।६।४।२५। म्प्रारे । । । मावस्महे लहे निर्हें वालो ऽग्नतनु ॥ म्प्रारेम्प्रा
वमावनस्वप्प ॥ सवोमावस्मध्वनस्तराति: सविंशेभगोस्त
रितावित्रताधाः ।२। रूपत्नेः १ वनोनवाम्मस्तः सर्वत्ववनः ।
शर्म्भयवशाप्वरुप्रभ्याः ।३। सुवदत्तेमरुः तेमरुद्यानेसनकृर्य्योम
यत्तोकेर्य्यलकृयि ।६।६।२८। म्प्रक्ष: पारेश्दाकेलिगुषश्शानि

ङ्गिरायवः ॥ नासौजरायुर्मिर्वय मत्या ।१। वर्षिव्ययामस्वपायो :
वरिवेष्पिनः ॥२॥ विष्ठ्यो न हेनमीपिनाकमिव विमुनी ॥ विष्ठ
क्षुनमेवामनो समद्रामुपा यवः ।२॥ नवहवः सम्शकन्नामे
कामृमिदोपवुः । वेलोर दत्तामहवामिनो समद्राम्मृपा यवः ॥३॥
श्वेतं वादो श्वस्कुरं नेवन नेप्रणनोमहरान् ॥ इंद्रात्वेनवपामाजीना
मृषिनावुरः ।४। ५। २७ ५ वज्रातामाहेवोमृग्रीरतोनामीवचानेनः
॥ दहनुवेदयाविंनोयानुधानोकिंमीदिनः ॥ श्वनिदहयान

यानान्प्रतिदेवकिमीदिनः॥ प्रतीचीः कृष्णवर्त्तनेसंदहयातुधा-
न्यः।२। याश्शशापशपनेनयाघंमूरमादधे॥ यारसस्यहरणाय
जातमारेभेतोकमत्तुसा॥३॥ पुत्रमत्तुयातुधानीःस्वसारमुतनप्त्य-
म्॥ अधामिथोविकेश्यो॥३। विघ्नतांयातुधान्यो।३। वितृह्य-
न्तामराय्यः।४।१४।२८ [illegible]नुवाकः। [illegible]।५। [illegible]
।२५।७। अभीवर्त्तेनमणिनायेनेन्द्रोअभिवावृधेतेनास्मान्ब्रह्मणस्पते
ऽभिराष्ट्रायवर्द्धय।१। अभिवृत्यसपत्नानभियानोअरात

यः । अभि पृतन्यन्तं तिष्ठाभि यो नो दुरस्यति ॥ २ ॥ अभि त्वा दे
वः सविताभि सोमो अवीवृधत् ॥ अभि त्वा विश्वा भूतान्यभी
वर्तो यथाससि ॥ ३ ॥ अभीवर्तो अभिभवः सपत्नक्षयणो
मणिः । राष्ट्राय मह्यं बध्यतां सपत्नेभ्यः पराभुवे ॥ ४ ॥ उदसौ
सूर्यो अगादुदिदं मामकं वचः । यथाहं शत्रुहोऽसान्यसपत्नः
सपत्नहा ॥ ५ ॥ सपत्नक्षयणो वृषाभिराष्ट्रो विषासहिः । य
थाहमेषां वीराणां विराजानि जनस्य च ॥ ६ ॥ ४ ॥ २९ ॥ विश्वे

13

देवा वसवो रक्षतेममुतादित्या जागृत यूयमस्मिन् ॥ मेमं स-
नाभिरुत वान्यनाभिर्मेमं प्रापत्पौरुषेयो वधो यः ॥१॥ ये वो
देवाः पितरो ये च पुत्राः सचेतसो मे शृणुतेदमुक्तम् ॥ सर्वेभ्यो
वः परि ददाम्येतं स्वस्त्येनं जरसे वहाथ ॥२॥ ये देवा दिवि ष्ठ
ये पृथिव्यां ये अन्तरिक्ष ओषधीषु पशुष्वप्स्वन्तः ॥ ते कृ-
णुत जरसमायुरस्मै शतमन्यान्परि वृणक्तु मृत्यून् ॥३॥
येषां प्रयाजा उत वानुयाजा हुतभागा अहुतादश्च देवाः ॥

येषां वः पंच प्रदिशो विभक्तास्तान्वो अस्मै सत्रसदः कृणोमि॥
४॥३०॥ आशानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः॥ इ
दं भूतस्याध्यक्षेभ्यो विधेम हविषा वयं॥१॥ य आशानामाशा
पालाश्चत्वार स्थन देवाः। ते नो निर्ऋत्याः पाशेभ्यो मुंचतां
हसोंहसः॥२॥ अस्रामस्त्वा हविषा यजाम्यश्लोणस्त्वा घृते
न जुहोमि। य आशानामाशापालस्तुरीयो देवः स नः सुभूत
मेह वक्षत्॥३॥ स्वस्ति मात्र उत पित्रे नो अस्तु स्वस्ति गोभ्यो जगते

पुरुषेभ्यः । विश्वेभिर्मनैर्भवि विदद्वन्द्रो अस्मज्योतिर्वर्द्धेशोमसर्येः
।४।७।३।। इदं जनामो विदथमद्दृष्टावरिष्यति ।। न तन्यापि
थ्यानोदिविपिनेप्राणंतिवीरुधः ।। अन्तरिक्षश्रासोमक्षामश्वा
नमदामिव ।। आसत्तनमस्यमनस्यविद्वद्वैपसोनवा ।।२।।
वद्रोदसीरेजमानेभविष्वतिरनलंतं ।। आइन्द्रदस्यसर्वदा
सम्मद्रस्येवसोन्याः ।३। विश्वमन्यामभीवारतदन्यस्यामधिश्रि
तं ।। दिवेचविश्ववेदसेपृथिव्यैचाकरंनमः ।४।७।३।२।। हरि

ण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः सविता यास्वग्निः । या अग्निं

गर्भं दधिरे सुवर्णास्तान्न आपः शं स्योना भवन्तु ॥१॥ यासां राजा

वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यञ्जनानां ॥ या अग्निं गर्भं

दधिरे सुवर्णास्तान्न आपः शं स्योना भवन्तु २। यासां देवा दिवि कृ

ण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ॥ या अग्निं गर्भं दधिरे सु

वर्णास्तान्न आपः शं स्योना भवन्तु ।३। शिवेन मा चक्षुषा पश्यता

पः शिवया तन्वोप स्पृशत त्वचं मे घृतश्चुतः शुचयो याः ।

15

पावकाल्लानमस्रावः पंक्ष्यो नामवेत ।४।छ।३३।। इयं वीरुन्मधुजा

ता मधुना त्वा खनामसि । मधोरधि प्रजातासि सा नो मधुमतस्कृ

धि ।१। जिह्वाया अग्ने मधु मे जिह्वामूले मधूलकं ।। ममेदहक्र

तावसो मम चित्तमुपायसि ।२। मधुमन्मे निक्रमणं मधुमन्मे ।

परायणं ।। वाचा वदामि मधुमद्भूयासं मधुसंदृशः ।३। मधोर

स्मि मधुतरो मदुघान्मधुमत्तरः । मामित्किल त्वं वनाः शाखां

मधुमतीमिव ।४। परि त्वा परितत्नुनेक्षुणागामविद्विषे ।

यामो कामिन्यहो यथा मन्त्राय तान्त्रसेः।५।छ।३४।यदा
वधूं दः खा यथा हरिस्तथं थानानी काप हसमनस्य मानाः॥न
त्रैवधूप्याथुबे वर्षे सेवलो यदीर्घा वृन्दाय थान थारदाय॥
मैनेरलो स्मिमवि थागाः सहं नेदेवा ना मोजेः प्रथमजे हो।३।
नन्त्रा।यो विभ्र लिं दाता यत्तो हरि एं पसजी वेणुहृतगुने दीर्घ मा
पुः।२।श्रवां ने ज्ञो न्यो निते ज्ञो व लं चं व न स्य जिना मुन वी र्घ
ता।ईं दुवें द्रियाण्य धिथार यामो श्रुस्मिन्न दत्तमाणो वि।

राम:
२६

16

भरद्भिरेतायं ।३। समानां मासामर्द्धमासानामृतु भिष्टा वयं संवत्सरस्य वयं सा
यिपर्मिं इंद्राग्नि विश्वे देवा स्लेनु मन्यंतामहृणीयुमानाः ।४।६।
३। एकादशावोन्तरे परास्तः ।७। द्वितीयस्य पाठकः षष्ठे सूक्ता
ग त्रचा । ३ । षष्ठोनुवाक एवं सूक्तं ।३५ प्रथमं कांडं समा
प्तं ॥ ७ । ७ । ९ ॥ ओं वेनस्तत्पश्यत्परमं गुहा यद्यत्र विश्वं भ
वत्येकरूपं ॥ इदं पृश्निरदुहज्जायमानाः स्वर्विदो अभ्यनूष
त व्राः ॥१॥ प्र तद्वोचेदमृतस्य विद्वान्गन्धर्वो धाम परमं गुहा यत्

र्नम इत्कृणोमि ॥४॥ याः क्लन्दास्तमिषीचयोक्षकामा मनोमु
हः ॥ ताभ्यो गंधर्वपत्नीभ्योप्सराभ्योकरं नमः ॥५॥ छ ॥२॥ अदो यद
वधावत्यवत्कमधिपर्वतात् ॥ तत्ते कृणोमि भेषजं सुभेषजं यथास
सि ॥१॥ आदंगा कुविदंगा शतं या भेषजानि ते ॥ तेषामसि त्वमुत्त
ममनास्रावमरोगणं ॥२॥ नीचैः खनंत्यसुरा अरुस्राणमिदं म
हत् ॥ तदास्रावस्य भेषजं तदु रोगमनीनशत् ॥३॥ उपजीका
उद्भरंति समुद्रादधि भेषजं ॥ तदास्रावस्य भेषजं तदु रोगमशीश

वत् ॥ ४ ॥ अरुस्राणमिदंमहत्पृथिव्याअध्युद्भृतं ॥ तदास्रावस्यभेष
जंतदुरोगमनीनशत् ॥ ५ ॥ शन्नोभवंत्वपओषधयः शिवाः ॥ इंद्रस्य
वज्रोअपहंतुरक्षसआराद्विसृष्टाइषवः पतंतुरक्षसां ॥ ६ ॥ ४ ॥ ४ ॥
३ ॥ दीर्घायुत्वायबृहतेरणायारिष्यंतोदक्षमाणाः सदैव । मणिं
विष्कंधदूषणंजंगिडंबिभृमोवयं ॥ १ ॥ जंगिडोजंभाद्विशराद्वि
ष्कंधादभिशोचनात् । मणिः सहस्रवीर्यः परिणः पातुविश्व
तः ॥ २ ॥ अयंविष्कंधंसहतेयंबाधतेअत्रिणः । अयन्नोविश्वभे

बन्नोऽज्ञे गिडः पान्वेहसः ॥३॥ देवैर्हृत्रैनमतिनाज्ञे गिडेन्नमघोम्डवा । वि
कंधमवीरतौसिद्ध्या यामेसहामहे ॥४॥ शूलग्रमाज्ञे गिड स्त्रुविर्कं था
दमिरत्नं । अरण्याद्रन्यश्वाम नः हृष्यामन्यो रसैम्वः ॥५॥ हृन्या
हृविरयं मतिरघोऽग्नरातिद्वृषिः ॥ अघोसहस्वाज्ञे गिडः शल ९
श्वाकं षिनारिवन ॥ ६ ॥ ४ ॥ ४ ॥ ईई जुषस्वस्नवहायाप्तिस्रहह
रिम्वां ॥ विवासह्न नस्यमनेतिहमघोश्रकान स्त्रात्स्मिहाय ॥१॥ ई
ड्ज्ज ठरैनश्वोनवप्तत्वमधोरिंगोन ॥ अस्पहनस्पस्वं विभेदव
३नौपत्वामदः हवाचोऽग्ग ॥२॥ इंद्रसरा बाहिमेत्रोहूत्र योजत्वानयतीनि ॥

क्षेमगुर्नेनोपत्वामदाः सुवावैग्रगुः ॥२॥ इंद्रोदधीचोअस्थभिर्वृत्राण्यप्र।
तीजघाननवतीर्नव ॥३॥ सस्तहेशाग्रत्सदेस्तोमस्य ॥३॥ आत्वाविशंतु
सुतासइंद्रपृणस्वकुक्षीविड्ढिशक्रधियेह्यानः ॥ श्रुधीहवंगिरोमेजु
षस्वेंद्रस्वयुग्भिर्मत्स्वेहमहेरणाय ॥४॥ इंद्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचं
यानिचकारप्रथमानिवज्री । अहन्नहिमन्वपस्ततर्दप्रवक्षणाअभि
नत्पर्वतानां ॥५॥ अहन्नहिंपर्वतेशिश्रियाणंत्वष्टास्मैवज्रंस्वर
र्यंततक्ष । वाश्राइवधेनवःस्यंदमानाअंजःसमुद्रमवजग्मुरापः

।६।। वृषायमाणोऽवृणीत सोमं त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्य । आ
सायकं मघवादत्त वज्रमहन्नेनं प्रथमजामहीनाम् ।७।४। पंचवाये
कविंशतिस्तुतीनाहं ।।५।। प्रथमोनुवाकः ।। सूक्ता ।पू।। ऋचा ।।
२१।। ७ । समास्त्वाग्न ऋतवो वर्द्धयन्तु संवत्सरा ऋषयो यानि सत्या
। सं दिव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशश्चतस्रः ।।१।। सं
चेध्यस्वाग्ने प्र च वर्द्धयेममुच्च तिष्ठ महते सौभगाय । मा ते रिषन्नु
पसत्तारो अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तु मान्ये ।२। त्वामग्ने वृणा

20

ते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने संवरणे भवा नः॥ सपत्नहाग्ने अभि
मातिजिद्भव स्वे गये जागृह्यप्रयुच्छन्॥३॥ क्षत्रेणाग्ने स्वेन संरभस्व
मित्रेणाग्ने मित्रधा यतस्व। सजातानां मध्यमेष्ठा राज्ञामग्ने विह
व्यो दीदिहीह ।४। अति निहो अति सृधोऽत्यचित्तीरति द्विषः॥
विश्वा ह्यग्ने दुरिता तर त्वमथास्मभ्यं सहवीरं रयिं दाः ।५। छाद्य
अय यह्विक्षा टेवजातो वीरुध्वयपोपनी। आपो मत्वमिव शाकेली
नीनाश छपयोंअधि ।१। पत्र्मापत्नः शापयों जाम्याः शापथ

स्तवः। ब्रह्मावनमन्यतः शापात्सर्वं तन्त्रोऽस्य यस्येदं ।२। दिवोस्ल

मवतनेवधिव्यास्य पुष्पं ते । तेन स्वरत्नकोंडेन वरित्तः पाहि वि

स्वतः ।३।४। वरिमो वरिमेवजो वरित्तः पाहि वद्वनोऽस्रातनिर्न्नो

मानातीन्मानतनारि पुरमिमानयः ।५। शाम्रारेमेनुशाव यो यः

सहाजेनुनः सहावरुर्मे ब्रस्य पुर्हार्दैः वक्षीरपिपरत्तोमसि ।५।६।

७। उदगातां भगवती विरवोनाम नारके ॥ वितेनियस्य मेनुवनाम

धर्मपाशावनूने ॥२॥ अवेवं तान्मुखं नवपोधं त्वमिकृत्वतिः। वी

हृतन्हे त्रियनाशान्यवद्धे त्रियमुखहन् ॥२॥ नमो रुद्रेतकोऽदस्यपवा
स्यते पत्नात्स्यातिलस्य नितल पिंड्याम्वीरहन् हे त्रियनाशान्यवते
त्रियमुखहन् ॥३॥ नमस्तलातलेभ्यो नमद्बाघतेभ्यः । वीरहन् हे
त्रियनाशान्यवते त्रियमुखहन् ॥४॥ नमस्तत्रिसत्सादेभ्यो नम
सद्देषयेभ्यः नमः हे त्रस्यपतये वीरहन् हे त्रियनाशान्यवते त्रिय
मुखहन् ॥५॥८॥ इशा हृतमुंवे मंरस्थसोम्याप्याश्रुधि येनेजुता
दूपवंश । श्रुयोएनं वनस्पतेजीवानांलोकमन्नय ॥२॥ श्राता

दुष्टमादयं जीवानां व्रातमप्यातन्न । अमृदुधुत्रात्तांपिनान्नत्तां

चमनवव्रमः ।२। अथीसीरष्यामादयमपिजीववराश्रुगान्न।श

तेसख्यमिषजः सरस्वमृतवीरुधः ।३। देवास्तेचीतिमविदन्न

ह्यणाऽनवीरुधः ।। वीतिं तेविश्वेदेवा अविदन्नमृप्यामधि ।४।

वश्चकारसनिष्कृतस्सवव्रसमिषक्रमनसमलवव्रुष्वंमेषजानि

कृताव्यमिषजाश्चुचिः ।५।७। ए। तेत्रियान्वायिर्दस्याजामि

वांसाडूदोमं वामिवरूताम्सिपिवापमान्नाश्चनानासंव्रसता ८

त्वा कृणोमि शिवे द्यावापृथिवी उभे स्तां ।१। शं ते अग्निः सहा
द्भिरस्तु शं सोमः सहौषधीभिः । एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निर्ऋत्या जा
मिशंसाद्द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ॥ अनागसं ब्रह्मणा
त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्तां ।२। शं ते वातो अन्त
रिक्षे वयो धाच्छं ते भवन्तु प्रदिशश्चतस्रः ॥ एवाहं त्वां क्षेत्रियान्
निर्ऋत्या जामिशंसाद्द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् । अनाग
सं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्तां ।३। इमा

याऽहेवीःप्रदिशास्त्रनेस्त्रोवात्लवन्नीरमिस्रूपौविचहोत्गांहं १

त्वांसेत्रियानिर्हंन्याजामिशंसाद्रुहोमुंवामिवरुणस्यपाशाद

स्त्रनागसंब्रह्मणान्वाहंणोमिशिवेनेद्यावापृथिवीउभेस्तां

॥१॥ ताम्न्वान्तर्जंरक्षादधामिप्रपद्मणनुनिर्हतिः वत्तावैन

णवाहंत्वांसेत्रियांनिर्हंन्याजामिशंसाद्रुहोमुंवामिवरुणः

स्यपाशादनुःस्त्रनागसंब्रह्मणान्वाहंणोमिशिवेनेद्यावापृ।

थिवीउभेस्तां॥२॥ स्त्रमकन्याधपस्तांहुरितादवद्यादुहःपाश

23

द्युम्नाय्याश्चोदमकल्याः। एवाहंत्वांक्षेत्रियांनिर्ऋत्याजामिशंसाद्‌द्रुहोमुंचामिवरुणस्यपाशात्। अनागसंब्रह्मणात्वाहृणोमिशिवेतेद्यावापृथिवीउभेस्तां।६। अहाअरातिमविदस्योनामप्यभूत्भद्रेसुकृतस्यलोके। एवाहंत्वांक्षेत्रियांनिर्ऋत्या। जामिशंसाद्‌द्रुहोमुंचामिवरुणस्यपाशात्। अनागसंब्रह्मणात्वाहृणोमिशिवेतेद्यावापृथिवीउभेस्तां।७। सूर्यमृतंतमसोग्राह्यायाअधिदेवामुंचन्तोअसृजन्निरेणसः। एवांहंत्वां

त्रेत्रियान्निर्ऋत्या जामिशंसाद्द्रुहो मुंचामि वरुणस्य पाशान् । अ
नागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्तां ॥१८॥
अष्टैकयांहितोयोनुवाकः ॥ स्तन्को ॥५॥ त्ववा ॥२८॥ हूष्या हूषि
रसि हेत्या हेतिरसि मेन्या मेनिरसि । आप्नुहि श्रेयांसमति सम
क्राम ॥१॥ स्रक्त्योऽसि प्रतिसरोऽसि प्रत्यभिचरणोऽसि । आप्नुहि श
्रेयांसमति समं क्राम ॥२॥ प्रति तमभि चर योऽस्मान्द्वेष्टि यं वयं द
्विष्मः । आप्नुहि श्रेयांसमति समं क्राम ॥३॥ सूरिरसि वर्चोधा अ

25

मृस्तिनत्वानोसि । अम्रुहिश्येयांसमनितसंक्राम ॥ ४ ॥ शुक्रोसि

भ्राज्ञोसित्वरसिज्येयातिरसि । अम्रुहिश्येयांसमनितसंक्राम । ५ । ४ ।

। । यावाएपिवीऽद्यो । । । अम्रुहिश्येयांसमनितिलायोभन प डनोन

रितमुहवानगोपनद्दुहनर्ज्ञातांमपितव्यमाने । २ । इदंदेवाःश्रृणु

तयेवुद्वियाःस्थमरद्वाजोमहामक्कानिर्शमनिवापोसवजोदुरि

तेनिवुज्यतां योस्माकंमनइदंहिनस्ति । २ । इदमिंद्रअत्तुहि

सोमपपतावृहद्दा शोवनानोहवीमि । हस्मासिनं कुलिशेनेव वृ

तेयो अस्माकंमनइदंहिनस्ति ।३। अग्निष्वात्तास्पितृभिःसोमगो
पितरस्त्वेभिर्वर्हिभिरंगिरोभिः ।४। एषएवंभवतनःपितरस्तोमामामु
ददेहरसादैव्येन ।४। द्यावापृथिवी अनुमादीवो विश्वेदेवासो
अनुमारभध्वं । अंगिरसःपितरःसोम्यासःपापमार्छन्त्वपका
मस्यकर्ता ।५। अग्निर्वयोमरुतोमन्यतेनोब्रह्मवायोनिदिवत्
क्रियमाणान्नरक्षेषितमस्मिंहजिनानितेन ब्रह्मद्विषंद्योरभिसंतपा
ति ।६। तत्रश्राणान्नरक्षोमनन्तलोकेहस्वामिब्रह्मणा । अयावम ।

स्वस्ताद्वनमग्निर्हृतोग्रं हृतः।७। सादधामिनेवदंतमिपेनानवेदस्ति।
स्वग्निः शरीरवेह हेवायिनाधनः।८।५।११। आयुर्दाअग्नेजरसं
वृणानोघृतप्रतीकोघृतपृष्ठोअग्ने। घृतंपीत्वामधुचारुगा
व्यंपितेवपुत्रानभिरक्षतादिमं।१। परिधत्तधत्तनोवर्चसेमंज
रामृत्युंकृणुतदीर्घमायुः। बृहस्पतिःप्रायच्छद्वासएतत्सोमा
यराज्ञेपरिधातवाउ।२। परीदंवासोअधिथाःस्वस्तयेभूर्गृष्टी
नामभिशस्तिपाउ।। शतंचजीवशरदःपुरूचीरायश्चपोष

सवसे व्यवस्व॥३॥५ तद्यस्मान्न कातिष्ठाश्माभवल्लेनन्नः प्र

भुरेवत्त्विश्वेदेवा अश्रापुहे शाविमेः।६। अंधयारध। ज्ञात्मा प्र

वान्तोमस्त्योर्मापाते स्वाहा॥२॥ या वाः पृथिवीरुवश्चुन्यामा

पान्ते स्वाहा॥२॥ सर्वंचत्तुवामापाहि स्वाहा।३। अश्नुतेवैश्वा

नरविश्वेभ्यो देवैः पाहि स्वाहा॥४॥ विश्वंभरविश्वेन मामर

पाहि स्वाहा॥५॥ख॥६। ईजोस्योजोमेदाः स्वाहा।१। सहोऽस

सि सहो मेदाः स्वाहाः।२। बलमसि बलं मे दा स्वाहा।५॥ आयु

र स्यायुर्मे दाः स्वाहा ॥४॥ श्रोत्रमसि श्रोत्रं मे दाः स्वाहा ॥५॥ बल
रसि बलं मे दाः स्वाहा ॥६॥ परीपाणमसि परिपाणं मे दाः स्वाहा
॥१॥ ७॥१७ तृतीयोऽनुवाकः ॥ स्तृ ॥८॥ तृ वा ॥४१॥ अग्नेर्ने
तस्माच्छन्नाईत्तृतीयोऽत्रमीयः प्रपाठकः ॥१॥ भ्रातृव्यक्ष
यणमसि भ्रातृव्यचातनं मे दाः स्वाहा ॥१॥ सपत्नक्षयणमसि
सपत्नचातनं मे दाः स्वाहा ॥२॥ अरायक्षयणमसि अरायचातनं
मे दाः स्वाहा ॥३॥ पिशाचक्षयणमसि पिशाचचातनं मे दाः

॥ त्रीणि पदानि निहिता गुहास्य यस्तानि वेद स पितुष्पितासत् ॥
१॥ स नः पिता जनिता स उत बन्धुर्धामानि वेद भुवनानि विश्वा ॥ यो
देवानां नामध एक एव तं संप्रश्नं भुवना यन्ति सर्वा ॥२॥ परि द्या
वापृथिवी सद्य आयमुपातिष्ठे प्रथमजामृतस्य वाचमिव
वक्तरि भुवनेष्ठा धास्युरेष नन्वे ।३। षोऽग्निः ।४। परि विश्वा भु
वनान्यायमृतस्य तन्तुं विततं दृशे कं ॥ यत्र देवा अमृतमान
शानाः समाने योनावध्यैरयन्त ॥ ५ ॥ छ ॥ १ ॥ हिरण्यगर्भ

रामः

१८

वामस्य वेनस्य पस्यन्तिरेकं एव मैनं स्योवित्रीयं:॥ तं त्वा यो मित्र

हृण्णा हरि व्यरे वनम मेलेश्च लादि वितेन पसं॥२॥ हरि वि स्य स्पो

वन्नः स्तृचन्त्वा न व यान्नाह हा नो दैव्य स्य॥ सदा इंदं पवे मस्वे स्य

व स्यन्तिरेकं एव नेन स्यः सुशेवा॥२॥ अनवद्याभिः सम जग्म

न ख्यामिर प्सु रा त्व यिनं पर्व आमीन॥ स मृद्य आ सां मदन्ते

सख्याद्भूपर्वतः सहस्रा वचसा वचंति॥३॥ आदित्ये दिव्यन्त

त्रि वियं पा विश्वा विश्वा वहं नं पर्व सवये॥ नाम्यो वो देवी

स्वाहा ।७। सद्यत्त्रातयेत्तामसिमदान्वावातेनंमेद्राः स्वाहा ।८।७।
१८। अग्नेयपत्रेनपलेननंशनिनपयो ।७। स्वाहे हिं पं व वं हि ष्मः ॥
। अग्नेयपत्रेहरलेननलंशनिहरयो ।१। स्वाहे हिं पं व वं हि ष्मः ।१। अ
ग्नेयपत्रेत्रिलेननंशन्ययो ॥३॥ स्वाहे हिं पं व वं हि ष्मः ।३। अग्ने
यपत्रेशोचि ।४। लेननंशनिशोचयो ।४। स्वाहे हिं पं व वं हि ष्मः ।४।
अग्नेयपत्रेनेनलेननमनेनसंहरणयो स्वाहा हिं पं व वं हि ष्मः ॥५।
७।१८। वायोयपत्रेनपलेननंशनिवयो ।१। स्वाहे हिं पं व वं हि

ष्मः ॥१॥ वायो यत्ते हरस्तेन तं प्रतिहर यो ॥२॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः
॥२॥ वायो यत्तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च यो ॥३॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ॥३॥ वा
यो यत्ते शोचिस्तेन तं प्रतिशोच यो ॥२॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ॥४॥ वा
यो यत्ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु यो ॥३॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः
॥५॥२०॥ सूर्य यत्ते तपस्तेन तं प्रतितप यो ॥२॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं
द्विष्मः ॥१॥ सूर्य यत्ते हरस्तेन तं प्रतिहर यो ॥१॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ॥
२॥ सूर्य यत्तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च यो ॥२॥ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ॥३॥ सू

पं यवक्त्रे शोविल्लेन नं श्वनिशोवये ।।२।। स्मान्द्रे ह्रिं पं वं पं हि नमः ।४।

सूपं वक्त्रे नेन ल्लेन नमने मसं हुग्रये ।।२।। स्मान्द्रे ह्रिं पं वं पं हि

नमः ।५। ६।२।। वरूपवक्त्रे नपल्ल ननेन वये ।।२।। स्मान्द्रे ह्रिं पं वं पं

हि नमः ।।२।। वं इ पवक्त्रे ररल्लेन नं श्वनित्रुवये ।।२।। स्मान्द्रे ह्रिं पं वं

वं हि नमः ।२। वं इ पवक्त्रे र्विल्ले नं श्वत्यर्वये ।।२।। स्मान्द्रे ह्रिं पं वं

वं हि नमः वं इ पवक्त्रे शोविल्लेन नं श्वनिशोवये ।।२।। स्मान्द्रे ह्रिं पं

वं वं हि नमः ।४।। वं इ पवक्त्रे नेन ल्लेन नमने मसं हुग्रये ।।२।। स्मा

28

ह्रूं ह्रीं वं व वं ह्रीं स्वाः ॥५॥ ७॥ २२॥ आपो यद्धुत्तलवलेनतेशलिनवत
वपे ॥१॥ स्वाहा ह्रूं ह्रीं वं व वं ह्रीं स्वाः ॥२॥ आपो यद्धोर्चिलिनतेशं
तेनपे ॥१॥ स्वाहा ह्रूं ह्रीं वं व वं ह्रीं स्वाः ॥३॥ आपो यद्धः शोचिलिन
तेशलिपोवतपे ॥१॥ स्वाहा ह्रूं ह्रीं वं व वं ह्रीं स्वाः ॥४॥ आपो य
द्धले ज्वलिननमलेजसेहरातुनपो ॥१॥ स्वाहा ह्रूं ह्रीं वं व वं ह्रीं स्वाः
॥५॥ ७॥ २३॥ शोरमकशोरमठनर्गयेवं यानवः वनेहीनेः ९
किमीहिनेः पथ्यस्पनमननपोवः श्रीहैनमनत्वापोसान्व

त्रिभुवनं व्याप्येन्नु पानवः ९ नर्हेन्तिः किमीदिनीः । यस्य स्थान मन्त्र योषः
प्रहैत्र मन्त्रस्त्वा मां मान्यत्र । ८ । ९ नर्हैन्तिः किमीदिनीः ।। यस्य स्थान
मन्त्रयोषः ।।३।। महाजित्रिभुवनं व्याप्येन्नु पानवः ९ नर्हैन्तिः किमीदिनीः
। यस्य स्थानमन्त्रयोषः प्रहैत्र मन्त्रस्त्वा मां मान्यत्र । ८ । ९ । २७ । कान्लो
देवी यक्षि पर्व्यैका निर्हीन्याम्बकः । उग्रा हिक एवज्रं भन्नीनाव
भवित्सहस्वनीं ।। २ । सस्मा तेवं व्रूण्यामा ए स्मिव एवज्रायन । नट
परेंद्र एग मां पिरोत स्त्रा मिषकुनेरिव । २ । अराव मन्त्र कागा गा

वस्त्रस्कालिंजिरीरिबलि । नर्भादंकत्ववन्नाशापवहिमवर्त्तीसह
सव ।३। गिरिमिनंस्राखेशापकत्वांजीविनयोवनानु । नांसवे
हेविपहिमवत्यांनिदिवानदहेनिहि ।। ४ ।। वनावत्नाश्रत्युदक
त्वांजीविनयोवनानु । नमोनिवत्रनाधेनिनकुव्यादोस्रनी
नद्दे । प । ६ । २प त्रवेनुवशागेयेपरेवुवांगुर्येबोसहवारेनुजोब
। नवुशायेबोरुपदुरेवानिवेदासिनानोहेसन्नानिवधनु । । इमे ।
नोहेवनाः संनवेनव्रस्नानित्नवनुश्रजानवनु । स्विनीवालीन

पत्वायमेवाममात्रमवोग्न्रनुमतेनिपध ।२। सं सं ह्व वे नुपगावः स
म ७वाः समहृष्ठवाः । सं पान्यस्यपाक्ताक्तिः सं स्त्राव्येगा हविषाञु
ह्रतमि ।३। सं सि वावि मगवाह्लीरं समा ज्येनवतेरसं । सं सिक्राम्नस्मा
केवीरापुवाणावोमपिमोपनो ।४। म्राररामिगवांसीरमाराग्वं
पान्यं ।३। रसं । म्राहृतामृस्माकंवीम्रापत्नीरिदंसमस्मकं ।पारदा
युवंन्नरीपः वनुपोनुवाकः ।। सक्त ।७। स वा ।३। पा ।७। ।। नेच
नुः प्रापोंजपातिसरमानामिमरमि ।। म्रापांप्रतिप्रातेजनसूरा ।

साक्ष्मे एकोवधे ॥२॥ सुपर्ण्ल्वाम्ब विद्दस्स करस्वोत्वनल्लसा

॥ प्राणेश्वलि प्राणशो जहार साक्ष्मे एकोवधे ॥२॥ इस्त्रुरबक्केल्वा

व्राहावहरेभ्य लगीनवे ॥ प्राणेश्व प्राणशो जहार साक्ष्मे एकोवधे ॥३॥ प्रति ३

लपमिन्द्रोब्याजार हरेभ्य लगीनवे ॥४॥ प्राणेश्वलि प्राणशो

जहार साक्ष्मे एकोवधे ॥४॥ नपाहेस्वस्रेन सानहंदः साला

हकांहुव ॥ प्राणेश्वलि प्राणशो जहार सांक्ष्मे एकोवधे ॥५॥ रुद्र

न्लाबमपञ्जेनील पिवेंड्ठकर्मकुलु ॥ प्राणेश्वलि प्राणशोज

राम:

३१

31

[illegible]

३१

त्रिश्रोः ॥ मे मे श्रा लो हा ली म्नो श्र श्रा लो मे मे सि ना व धि षु म्नो श्रु ति
श्रोः ॥३॥ यो ह्या वि ना र त्रि वी सा ना ज रा स्ट हृ ण नां सं वि दा न्ने ॥ प
षा ली वा श्व दी मे र व स्वे श्रा ला वा ना ध्यां उ पि नः पा नेः रि मा ॥
॥४॥ इ म म न मा पु ष व द्वे मे न प श्रि वे रे सौ व र ता मि व रा ज न्न ॥
सा ने वा स्मा श्व रि ले श कं प छ वि स्वै दे वा ज्र र द हि र्प ष्या स न्न ॥
५॥ ६॥ २८॥ वा र्पि व ह्य र स दे वा भ ग स्व न न्नो ॥ १॥ व ले ॥ श्रा
पु ष म स्मा श्रु ति: स्व पो व ह्ने मा धा हृ ह स्मा ति: ॥ ॥ श्रा पु र स्मे धे ति

जातवेदः प्रजां त्वेह रयिं नि यछ त्वमस्मे ॥ रायस्पोषं सवितरा सुवास्मै
शतं जीवाति शरदस्तवायं ॥२॥ आशीर्ण ऊर्जमुत सौप्रजास्त्वं
दक्षं धत्तं द्रविणं सचेतसौ । जयं क्षेत्राणि सहसायमिन्द्र कृण्वानो
अन्यानधरान् सपत्नान् ॥३॥ इन्द्रेण दत्तो वरुणेन शिष्टो मरु-
द्भिरुग्रः प्रहितो न आगन् ॥ एष वां द्यावापृथिवी उपस्थे
मा क्षुधन्मा तृषत् ॥४॥ ऊर्जमस्मा ऊर्जस्वती धत्तं पयो अस्मै
पयस्वती धत्तं । ऊर्जमस्मै द्यावापृथिवी अधातां विश्वे देवा म

नॐ ह्रूं स्वाहा ॥ ५ ॥ शिवाग्निहृदयं सर्वं यान्यानि गोमो
रिषो भूः सर्वदा ॥ सर्वाग्निगो पिवतां सं पमेतमखिनोह
वपरिधाय मार्यां ॥ ६ ॥ हूं ह्रूं एलं सह जेविह्वा स्रुत ॐ ह्रीं
स्वधा मज नं सा न ए बा ॥ त्वां संजीव ग र २ दः हव हूंस्वा
मस्वाहस्वाहा द्रिबवं अने श्रक न्तु ॥ ७ ॥ ७ ॥ २२ ॥ पवं ६
मस्यांसुयि नं सं वातो सयायति एवास्वाहा भि ने मनो
पया मं कानि ख ता वया मन्त्र वमाजुमः ॥ २ ॥ से वेन

यायोऽस्त्रिनाकामिनासंवदट । घः । संगांभमगसोऽस्तुगम
नसंविमेनिनिसमवना ॥२॥ यन्सपत्नीविवलवोऽस्तन
मीवाविवदवः ॥ नत्रमेनथलाहंवंशाल्यरवकुल्मलेप
या ॥३॥ वरेंनरंनहाहांनरंनरे ॥ कन्यानंविरूपालं
मनोरभायोबधे ॥४॥ एयमन्यनिकामाजनिकामे
रमागमे ॥ अस्युःकनिक्रदयाभगेनाहंसहागमे ॥५॥
ध ॥३०॥ इंद्रस्ययामहविक्रिमेविश्वस्यनस्यमहंसी ॥न

तथापि नेष्मि संक्रमी हृषदालो द्रव ॥ ॥ ह्रू ह्रू मह ह्रू ह्रू मन्तरमघो

कुरु मन्त्रे ॥ अनलांद्व मर्वान्नल्लुनाक्रमीन्ववसाजेम यामस्ति

॥२॥ अत्वांडून्नि मिमहनावधे नडूनाञ्जडूनाअरसाअमवनू

शिहान शिच्छ लिनिरा मिवावाय च्याक्रिमीलांन किहषिबा

ने ॥३॥ अन्वोअं शीर्षएय ॥३॥ मघोवाहूर्यक्रिमिन् ॥१॥ अवट

कवेव्यधंहमीन्ववसाजेमयामस्ति ॥४॥ येह्रमयः पर्वनेष्ठ

वनेषेषधीछुपशुष्ठबं ॥१॥ नः ॥ येअष्माकंनन्वमाविविष्टः सं

स्तवः

३२

दैवत्तु मितं नित्य सह कमीलितो ॥१॥ ४॥ २॥ चैवमीनुनाकः। स्रक्॥१॥ १
कृता ॥२॥ नमो वाचे ॥ ४॥ उद्धर्तारिणः हेमीदं नु निबोध वदं ह
रामिमिः ॥ चैत्रेनः कृमयो न वि ॥२॥ विश्वकृ चैव च रलं कृमिसा
रंग मर्दनं ॥ अगम्य स्य च लीर पिह स्वामिव चिरः ॥२॥ अम्ल
त्रिवक्रः कृमयो रक्तिक एव हृत्वम रक्तिवनः ॥ अगह्वस्य त्र
हृणां संवित्र हृस्य दं कृमीनु ॥३॥ रमो राज्ञा क्रिमीलितां न मे बो
धयलिईनः ॥ रमो हृनमानां हृमिरं न भ्यां नारं नवहा ॥ ७॥ ॥

रत्नाशोक्तसम्बेशमाहत्नाम्ः परिवेशमः । अपयोवत्तलका ।
रवसर्वेनेहम्मयोहत्नाः ॥१॥ प्रनेश्वरणोविश्वंमेयाभ्यांविनु
दापति ॥ मिनश्विनेकुहंमेपलेविबधानः ॥८॥७॥३२॥ अ
दीभ्यांमेनानिकाभ्योकर्णोभ्यांतुतुकारधि ॥ पद्मांपती
बर्णपमानेक्षाजिह्वायाविहृदामिने ॥२॥ भीवाभ्यस्कंडमि
हाभ्यः कीकसाभ्योऽत्रस्यान्नु । पदभ्यांदोबण्य ॥३॥ अंसाभ्यां
वाहुभ्यांविहृदामिने ॥२॥ हृदयपात्रेपरिस्कोभ्योहलीद

35

त्वगस्त्पार्श्वाभ्यां । यत्नं मनस्तनाभ्यां श्रीहृत्पङ्क्ते विहराम्यसि ॥
३॥ श्रोत्रे भ्रुवौ स्कन्धाभ्यां विभिन्नैरंशरादग्धि । यत्नं कुक्षिभ्यां ।
स्थाने नंभ्यां विहरामिते ।४। ऊरुभ्यां नेत्रे शिवभ्यां जानुभ्यां ।
भ्यां शुद्धरामभ्यां । यत्नं मनसे ।३। श्रोत्राभ्यां मातरं भग्नेभ्यो विहृ-
त्रामिते ॥५॥ ग्रथिन्यलेभ ज्ञात्वः स्वाद्भ्यां पनन्तिभ्यः । यत्नं
पादाभ्यां कण्ठलिङ्गाभ्यां नवेभ्यो विहरामिते ।६॥ अंगेन अंगे
तेजिते तेजिते यत्ने स्वर्गति यथोगति यत्नं नवेव स्यात्नेव यं कल

पस्य वीर ईला विश्वं च विहरामसि ॥७॥३३॥ य ईशे पशुपतिः
पशूनां चतुष्पदामुत यो द्विपदां ॥ निष्क्रीतः स यज्ञियं भागमेतु रा
यस्पोषा यजमानं सचंतां ॥१॥ प्रमुंचंतो भुवनस्य रेतो गातुं धत्त
यजमानाय देवाः । उपाकृतं शशमानं यदस्थाज्जीवं देवाना
मप्येतु पाथः ॥२॥ ये बध्यमानमनु दीध्यानाः अन्वैक्षंत मनसा
चक्षुषा च ॥ अग्निष्टानग्रे प्रमुमोक्तु देवो विश्वकर्मा प्रजया सं
रराणः ॥३॥ ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः संतो बहुधैक

35

हृपाः । वाणुस्यानगेप्रसमोकृदेवः प्रजापतिः प्रजपासंस्यातनाः ॥४॥
प्रजानंदनः प्रनिगद्धे नप्रवैश्राणानेवंतेभ्यः वर्णावरत्नं । ह्रींवं गन्धप्र
निनिष्ठाशानिरैः स्वर्गयाहि वधिमिर्दै वपानैः ॥५॥ ८४॥ व
मते पंचेन्नानववस्त्यानध्यायो ननयो ज्ञुवनवधेनपिस्नानः । याने
षामवयाइरिहिः स्विधित्ववसाकृतावहिस्वकर्म्मा ॥२॥ पजप
निमवधपनवगाहर्निमङ्गंप्रजाज्ञनमयमात्रे ॥ नष्यास्यो
कापपानवरधमनवहेमिः प्रजनुविश्वकर्म्मा ॥२॥ श्रुदान्यास्यो

मयान्मन्यमानो यजस्य विद्वान्समपेन धीरः परेन स्वकृत्वान्नव
दूराबन्ने विश्वकर्म्मा स्रमुंवात्वसमपे।।३।। योराकषयोन्नमोस्मल्ले
भवस्नुदर्पदेबोमनसस्नुसन्वे। हरस्मनपेमरिवयुमन्नमोविश्व
कर्म्मन्नमन्नेपाहू।।स्मान्नु।४। पतस्मवल्लः श्रमनिर्मुक्वेववाना
श्रोत्रेतमनमाऊहोमि।।रसंपनेविननं विश्वकर्मन्तादेवाय।
लुहवनस्यमानाः।।५।।६।।३ य।श्रानोस्वन्नेहमनिंहंमत्तोगमे
दिव्यांकुमारिं सहस्रोमनेन्वा। लुहवोदुमसनेवदलुरुतेबघ

36

स्यात्सोमगमस्त्वस्यै ।२। सोमन्तु हं व्रतेन एषमर्थं यत्ता त्वमस्तं भगं । धात

र्दैवस्य स्वस्येन्तु कृणोमि पालितेर्व्रते ।।२।। रयमन्ते नारीयलिंविहृ

हृ सोमो हि राजा त्वमगांकृतोनि ।। कृवा नागुजानस्मा हि वीमवा

नि गन्धा पलिंस भगा विना जन्तु ।।३।। वपा त्वतो मगवं स्त्रीतरेवः

त्रियो मग लोंकृतदायमृते ।। एवा भगात्स्वजह्वेमवय मन्तु नारी

रो त्रियायत्या विना यवं लिं ।।४।। भगेस्य नाव मातेत्र हृतोमिर

नु पतिस्त्वतीं । न योषित्प्रमादयेद्वरः प्रतिकाम्यः ।५। श्रीत्रौ देव

पञ्चपञ्चैव समासतस्तं कृतम् ॥ सर्वं प्रक्लिप्तं कृतं पौवरः प्रतिका
भ्यः ॥६॥ दूर्ध्वं हि रप्येताः गाथा पमौ सोऽनुष्टुभामतः ॥ एतेषतिम
ल्पा मङ्गः । पतिका मा पवेत्रवे ॥७॥ अथानेन वनु मविता अव नु
वतिर्थः प्रतिकाभ्यः । त्रमस्ये पेशौ व पे ॥८॥ अनुवाके सूक्त
पाऋचा ॥ १० कांडे अनुवाकः ।५। सूक्त १३ । ऋच १२०४ ॥ २५ ॥
त्रिंशादेकाधिकोभ्यः । अनुवर्षोऽनुवाकः । सूक्त ॥ ऋचा । अनुवर्षः
प्रपाठकः । इति पंचकांडं समाप्तं ॥ ॐ अथ नित्यः पाप्नव

38

त्वेतु विद्वान्प्रति दहन्नभिशस्तिमरातिं॥ स सेनां मोहयतु परेषां नि-
र्हस्तांश्च कृणवज्जातवेदाः॥१॥ यूयमुग्रा मरुत ईदृशे स्थाभि प्रेत मृ-
णत सहध्वं॥ अमीमृणन्वसवो नाथिता इमे अग्निर्ह्येषां दूतः प्रत्ये-
तु विद्वान्॥२॥ अमित्रसेनां मघवन्नस्माञ्छत्रूयतीमभि। युवं ता-
निंद्र वृत्रहन्नग्निश्च दहतं प्रति।३। प्रसूत इंद्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते॰
वज्रः प्रमृणंनेतु शत्रून्॥ जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विष्वक्स॰
त्यं कृणुहि चित्तमे।४। इंद्र सेनां मोहयामित्राणां। अग्नेर्वातस्य

ध्यान्यातान्निकृवो विनाशाय ॥५॥ ईदृशेनांशेनेह यत्नसमृद्धनो-

ग्रंथोनसा ॥ वर्द्धं ब्यगिरारज्ञां पुनरेनुयताज्ञिमा ॥८॥४॥२॥

ग्रन्तिमेंष्टनः प्रन्योनविद्दान्यतिरदृत्रभिपालिमताल्पिं । सवि

ज्ञानिमोरयतुवरेकंनिरंस्लांश्वक्ष ललावज्ञानवेदाः ॥१॥८

ग्रयमातिरमुमुरयानिविज्ञानिवोहृदि ॥ विवेधमन्योकसः

प्रवोधमनसर्वनः ॥२॥ ईदृविविज्ञानिमोरयेनवोंदुलाक्षन्याव

॥ ग्रानेवोनस्पधान्यातान्निकृवो विनाशाय ॥३॥ त्यातृकनय

39

तथाभिन्नाभ्यो विज्ञानिभूतन। अभ्योवदयैबोहदिनदेबोवरिल
निर्नेहि ।।६।। अमीबोविज्ञानिश्रनिमोहपंनीरहालोंतान्य
बो।।वरेहि। अनिश्रेरिनिर्देहन्मशोकैर्योहातिश्रोंलनम
विध्यणारन्न ।।५।। अमोपालेनामकनः परेबामस्मानेन्या।
भ्योजमास्यर्हमानातोंविध्यननमसापत्रेनेनवश्रेबाम
न्योअन्वेननानानु ।।६।। थरे अविकृदन्नवापाहहमवदने
वावलवोदमीत्रकवी।ॐजेनन्नामकनोंविश्वेदमन्नाव

त्रपनमसातानहख्ये ॥२॥ हरेचित्सेनमरुवास इंद्रमाच्यावये
नसत्योपविशंपद्मायश्रींहूरतींमर्कुमस्मेसोत्रामएयादधवे
नददेवाः ॥२॥ अग्नेत्वातामावरतोदूपनसोमत्वाहूपन
पर्वतेभ्यः। इंद्रत्वाद्रूपनुविद्रास्माभ्यःपेपनोमत्वाविश
श्रापनेमाः ॥३॥ एपेनोरव्यत्रपनामावरमातदन्यतेत्रेम्रश्रप
रहंवरंतं। अश्विनापंपाहूरणुनांहगंनदूमेसजानाश्राभि
तुंविणाधे ॥४॥ कृपंतत्वाश्रमिजनाःप्रमिमित्राश्रहूहवन ॥

इंद्राग्नी विश्वे देवास्ते विशि क्षेममदीधरन् ॥५॥ यस्ते हवं विव
दन्सजातो यश्च निष्ट्यः । अपांचमिंद्र तं कृत्वाथेममिहाव गम
या ॥६॥ ३॥ आ त्वा गन्राष्ट्रं सह वर्चसोदिहि प्राङ्विशांपति
रेकराट् त्वं वि राज । सर्वास्त्वा राजन्प्रदिशो ह्वयन्तूपसद्यो न
मस्यो भवेह ॥१॥ त्वां विशो वृणतां राज्याय त्वामिमाः प्रदिशः
पंच देवीः । वर्ष्मन्राष्ट्रस्य ककुदि श्रयस्व ततो न उग्रो वि भ
जा वसूनि ॥२॥ अच्छ त्वा यन्तु हविनः सजाता अग्निर्दूतो

अग्निरस्मे वदतात्मे ॥ जाताः पृथ्वास्य मनसो भवेन वर्द्धं बलिं प्रति
वध्याश्याडु मनः ॥३॥ अश्विना त्वा पितृमित्रावरुणो मा विश्वे देवा
मरुतस्त्वा कृण्वन्तु । अथ मनो वरुणे दधा वरुणो मनो त्वन्तो
विमन्त्रावरुणेति ॥४॥ आपो दुवपरमस्याः पावकाः शिवेन
द्यावापृथिवी अनु मेन्ताकृ ॥ नरं वरुणा वरुणो वन्दथ्याहमन्वा
वमवन्सडवेरमेह्निः ॥५॥ इदं इदं अनुष्ठ्याः ३ वरं हि सं हता त्वा
वरुणो मं सं विद्वानः । सन्नावमरन्सो सपश्चिमे देवान्यवतां

41

उकल्य पाहि शाः ।८।। प ध्वारेवल्मीर्वं ह्रूधा विरूपा स्सर्वो स्संगन्त्वा ।
वरीय स्मैस्त्र कृन् ।। नाल्मास्मर्वीः तेविदानाद्रूपेनेदशमीमुन
स्समनावपेह ।७।।७।। स्त्रापम नान्वर्लामनिर्वल्मीवलेन
प्रमःत्ते स्मपन्नान् ।। स्वोनोदेवानो पपस्त्रोपधीनोवर्द्ध सामा
जिन्वन्वप्रथीवन् ।।२।। मपिन्नत्रपर्णीमलोमविथारपना
र्फ्वि । स्त्रहृंराहस्माभीवर्गैनिजोम्रूपासमन्नमः ।।२।। पवित्रे
दधुर्वन स्पनोमुहं देवाः स्त्रिंपे मस्त्रिं । नमस्त्रंपस्सराणुपादेवा

ददनमर्द्वे ।३। सोमस्यवयस्सहऽन्नमानात्विंदेगोदज्ञोवनणे
नपिंहः । तेंब्रिवामेंवऽरोवमानोशीर्षांवुत्वायेंशानशारदाय
।४। ग्रामारूलेंन्यर्तोंवतिर्मद्याश्वरिहनानवे । वव्यारूवब्र
रोस्मान्वर्षमगाऽनसंविदः ।५। वेधीवानोरचकालः कर्म
रवेमनीबिलाः ।।ऽ वलीन्यार्तांमह्येंत्वंसर्वान्रूकालवमिनोज
नान्रू ।६। वेरजानोरानहलनः सनागामलम्भ्रवे ।। ठवलीं
न्यार्तांमह्येंत्वंसर्वान्रूकालवमिनोजनान्रू ।।७।। वर्तोंसिनन्स्या

42

नः सपोत्तिर्वरिवीरेणामपा। तंवन्सरस्पतेनसानेनवप्रापि
न्वामतो। प्रथमोनुवाकः। १५। १। त्रिंशन्निरगः षड्षेषु
कायेतिस्रा॥ ४॥ पशुमान्युनः परिजातोस्त्वः त्वहिदाद
पि॥ सहंनशाइन्सानकान्यानहंहेष्पिरोववमं। २। मानस्वा
णनिश्रणौहिंत्रावनेवाधरोपनः॥ इंद्रेणाहत्वप्रामेदोति
त्रेणाववहन्तोनव। २। वणास्वन्सनिरमनोनर्ससहन्यतोवे। ए
वातान्सर्वान्निर्भद्दिपानहंहेष्पियेवमो। ३। वस्तहमानस्त्र

नमः

५२

अद्यापि शोर्वस्मिन्नेव जन्मे । सर्वं त्रिपदविन्यासा या विश्ववीनमनीनया

ता ।।१।। अनन्ताहरिणो हयावद्धि अत्तुभिरक्रमीत् । विन्यासे विर

अनुष्ठिते वदस्य तेत्रिविष्टपे ।।२।। अहो पदक्रमो येन वत्सु अत्र

मिवाहृतिः । तेनाते सर्वज्ञे त्रिपदे नम्यो नारायणाय नमः ।।३।। अव

तरि विष्णुनगे विहितो नामनारके । वितते त्रिपदस्यांगुलनाम युग्मे पा

णागणे ।।४।। आपद्धतानमेव जीनां यो स्मीव वानती । आवो

विश्वस्यामेवजीनात्स्वामं वेन तेते त्रिपात् ।।५।। पदाहते: क्रिय

५३

माणोयाः स्तेत्रिंवंत्वाव्यानवे। वेदाहमेनस्यमोबजंस्तेत्रियेनापा
यामिखन्नु।८। अपवासेनलत्राण्णामपवासडबस्मामन्नः। अ्रा
याम्नस्यवैदुः ध्लमपवस्तेत्रियमधमन्।७।७।७। अ्रायाम्नस्मित्र
रन्नुभिः कल्पमानस्मवेशापन्यप्विवीमुक्षियाभिः। अपान्न
ंजुवरसोवायुरग्निर्हेरडाहुं सवेश्पेदयानु।२। धानानानिस्स
विनेहंलबंनामिंडलवशाश्रलिरयंलमेववः। इवेदेवीमदितिं
श्रहण्णानमनानानांमयामेणपत्तानि।२। इवेसोमेसविता

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वोऽखिनाय ऋषिवीमाना। यथामिचक्रदेवाल्लथ्या पल्लवुन्नाउ
नः ॥२॥ अश्रेष्माल्लो अथारयत्र पान्नमनुनाहूलने। हूलोनामिव
ह्विविकं पंमकावरीगवामिव ।२। विपंगेस्तत्रेवृगलेसदाव
धूंलिवेपनः अवसं अमुंकावंवर्भिक्रतांवत्तवंधुरः ।३॥ येन
नोऽअवस्यवश्वर यदेवाइवाहरमापथा ॥ अमोकश्चिरिवद्भव
ल्लो वंधुराकाववस्यव ।४। दुधौदितिवामनस्पोमिद्भवश्चिथ्यामि
कावंवं ॥ डदापावोरछाड् वपापयेभिस्मरिथ्याप ।५। एकपाने

विष्कंधानि विहितान्य् पृथिवीमनु। ये घोन्वामवन्नुज्जहरुष्कोत्तिं वि
ष्कंधदूषणं॥६॥४॥२॥ प्रथमाहव्युवाससाधेनुरभवद्यमे। सानः
पयस्वतीदुहामुत्तरांमुत्तरांसमां॥१॥ यांदेवाःप्रतिनंदंतिरात्रिं
धेनुमुपायतीं। संवत्सरस्ययापत्नीसानोअस्तुसुमंगली
संवत्सरस्यप्रतिमांयांत्वारात्र्युपास्महे। सानआयुष्मतीं प्रजां
रायस्पोषेणसंसृज॥३॥ इयमेवसायाप्रथमाव्योछदास्वितर
रासुचरतिप्रविष्टा। महान्तोअस्यांमहिमानोअंतर्वधूर्जिगायनव

45

वगजुनिक्री ॥४॥ वानस्पत्याग्रावाणोघोषमक्रत हविः कृण्वंतः

परिवत्सरीणं। एकाष्टके सुप्रजसः सुवीरा वयं स्याम पतयो र

यीणां ।५। इडायास्पदं घृतवत्सरीसृपं जातवेदः प्रतिहव्या

गृभाय। ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां सप्तानां मयि रं

तिरस्तु ।६। आमा पुष्टे च पोषे च रात्रि देवानां सुमतौ स्याम पू

र्णा दर्वे परापत सुपूर्णा पुनरापत। सर्वान्यज्ञान्त्संभुंजतीष

मूर्जं न आभर ।७। आयमगन्त्संवत्सरः पतिरेकाष्टके तवाता

46

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नपुत्रे दुहितास्ति प्रजापतेः । कामानस्माकं पूरय प्रतिगृह्णाहि नो

हविः ॥ १३ ॥ ५ ॥ १२ ॥ द्वितीयोनुवाकः ॥ सू ३ । ऋ ३५ । प । ऋचा ४ । १८

शा । मुंचामि त्वा हविषा जीवनाय कमज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मान्

ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इंद्राग्नी प्रमुमुक्तमेनं ॥ १ ॥ यदि क्षिता

युर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरंतिकं नीत एव । तमाहरामि निर्ऋते

रुपस्थादस्पार्शमेनं शतशारदाय ॥ २ ॥ सहस्राक्षेण शतवीर्ये

ण शतायुषा हविषाहार्षमेनं । इंद्रो यथैनं शरदो नयात्यति विश्व

47

स्यदुरितस्य पारं ।३। यातेजीव शरदो वर्द्धमानः याते हेमन्तो छन्तुम

वसन्तान् । याते तरंद्रो अग्निः सविता बृहस्पतिः याताश्च वात विषा

रा षमनं ।४। प्रविशन्तं प्राणा यानान् बहुतानविवर्जतं । व्याः रन्येवं

नमस्त्वा वो पानाहुरितानच्छतं ।५। इहैव वस्व प्राणा या नो मा पम

नमित्रो पुर्वो । प्रातरमस्यां मानि अरसेव वरं पुनः ।६। जनतपेत्वा

वरिट दामित्रा तेनि पुत्रा मित्वा । नरा न्वा भरानेछ्वा रन्येवेन्ना

मत्वा वो पानाहुरितान्छतं ।७। अभित्वा जरिमा हित्वामा युत

ग्निवरान्ना। यस्त्वामस्तुरम्यपन्नाजाः पमानेहपापाया। तंतेम
न्यस्वर स्त्वाम्भ्वामर्दपुंवहूर स्वतिः। ८॥ श्री॥ इहैव पुंसां निमि
तोग्नि शालांहेमेतिशातिपतमृतमाला। तं त्वा शालेसर्वं
वीराः स्ववीरा स्त्रिरिवीराडपसंचरेम॥ १॥ इहैव पुंसां प्रतिति
ष्ठ शाले स्थाव नीलो मनीस्रूरनावती। ऊर्जस्वती पृतवती
वपस्वन्तुं पयस्वमहतेसोभगाय॥ २॥ धरुण्यसिशाले बृहं छं
दः पूतिधान्या॥ आत्वावत्सो गमेदाकुमार। आधेनवः साय

मास्येदमाना ।३। इमौ शाल्वौ सविता वायुरिन्द्रो हरस्य निर्निमित्तो
नृपनन्दनौ ।४। एनं नामतो घ तेन भगीनो राजा निकृषि नगेन्
।५। मानस्य वशिष्ठरगा स्यानादेवीदेवे मिनि मित्ता स्यात्ते । तगं
वसानाम् मनाञ्च सल्वम्पाशंच सस्वीरः रवितः ।५। तम्
तेनस्थ गामपि वीरह वेंशो नो विता जन्मपहुन शत्रून् । माते
रिवेन्द्र पतञ्जाने गता गंपाले शतेजीवेम पारदस्मर्वधीराः
।६। एमां कुमारमन्त गंम्याव शोजनना सहां एमां परिस्तुतः ४८

कुंभस्यादधः कलशोरगः ॥७॥ एवं संनारिप्रभवकुंभमेतेवत्सस्यधा

तामवमनेन संमतो । इमांवात्रेणामनेनावमद्धीशाएवंवभिरक्षा

स्येनो ॥८॥ इमामस्यावक्रमताम्यवत्मावत्सनाशमीः । मद्दानुवश

सीराम्यमनेन सहाग्निना ॥ ९ ॥ श्री ॥ १० ॥ एवं दः संप्रपत्नीररहाऊन

द्सारहने । नस्मादानरो ३ नासम्रवावोनामानिसिंधवः ॥ ११ ॥ एवंत्र

षितावरणोनाश्रीभेसमवलान । नराप्रोरिंप्रोगोपत्नीत्तस्मारा

वोम्रनु एना ॥ १२ ॥ अपकावें स्परमानाम्रवीवरत्नवोहिकां ॥ इंद्रोवः

49

शक्तिभिर्दैवीस्तस्माद्धानां मनोहरिते ॥३॥ एकोकोदेवोव्यक्तिरुपं द
मानायथावर्णा अनुदान्विधुर्णरीरिति तस्मादुदक मध्यते ॥४॥ अ
वामद्रव्यतन्मिदापश्चात्मन्नजीवोवोविभन्यावदुन्नाः । नीग्नेरसो
मधुएव्वामरं नामश्चामाप्राणोनमरवर्वसानमेनू ॥५॥ आदित्य
एवाग्नुनवाश्च लोग्यानावोवोनछनिवाग्माणं ॥ मन्येभेज्ञानो
श्रुमनस्यनरीहिरणपवर्णाग्नित्पं परावः ॥६॥ इदं श्चापोहर
पमपैवत्सरत्नावतिः । दरेन्छमेतणाछीर्यत्रेदं वेणपामिवः ।

॥७॥ [illegible] ॥३॥ [illegible] संरज्यो [illegible] त्या। [illegible]

स्वयं न। [illegible] सं [illegible] ॥ सं वः [illegible]

बृहस्पतिः। [illegible] बोधनंजयो [illegible] विष्णुस्तपद्दस्य ॥२॥ सं [illegible]

ताम्रविभुर्वीर [illegible] कीर्त्तिः ॥ विश्व [illegible]

नमीवा [illegible] ॥३॥ इहैव [illegible] लोके [illegible] ॥ इहैवा

न [illegible] सं [illegible] ॥४॥ [illegible] भवन् [illegible]

[illegible] लोके [illegible] ॥ इहैवान [illegible] सं [illegible] ॥५॥

50

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

५

पावदेवीं ॥ ३ ॥ इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम

दूरं। श्रुतेनो स्त्रलस्य पत्तो विकपक्षप्रतिपत्तः कल्पितं मात्क्षा

त्तानुः॥ ४ ॥ इदं हृत्वं सं विदामो नु षेषा श्रुतेनो स्त्रस्य वरितमृष्टि

तेवा। येन च येन प्रयत्तो वता मिधमेन देवा यन्ति मानः॥ ननेमृ

को मनवन्दु साकन्नी यो न्वे स्तान घ्रो देवान्दृ विक्षा निषेधा। ५। नुष्ठ्रमाप

नि: सविनातो मोस्रति:॥ ६॥ नु वन्नानन मस्मा वर्धं होत वैश्वानरः

स्मः॥ मनः प्रज्ञानामन्त्मलोष्ठाणोष्ठ मानहि॥ ७॥ विश्वाराते

सदसि द्रुमस्याप्येव तिष्ठेत्सन्नानवेदः ।७। यस्योबेलामस्मि बामदं
तोमान्वेश्रुतेष्व तिवेशगिबामा ।८। श्रुतस्लङ्कं ।५। नरवा ।।३८। अ
ष्टौ ।८। एवं नमः प्रपाठकः ।७।।२५।। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रा
तर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना । प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रा
तः सोममुत रुद्रं हुवामहे ।।१।। प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवामहे वयं
पुत्रमदितेर्यो विधर्त्ता आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भ
गं भक्षीत्याह ।।२।। भग प्रणेतर्भग सत्यराधो भगेमां धियमुदवा

ददन्नः । भग प्रणो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवंतः स्याम ।३।
उतेदानीं भगवंतः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नां । उतोदितो
मघवन्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम ।४। भग एव भगवां अ
स्तु देवास्तेन वयं भगवंतः स्याम । तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीति स
नो भग पुरएता भवेह ।५। समध्वरायोषसो नमन्त दधिक्रावेव शु
चये पदाय । अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ
वहंतु ।६। अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छंतु भद्राः ।

52

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नं कीनाशा अभियन्तु वाहैः । शुनासीरा हविषा तोशमाना
सुपिप्पला ओषधीः कर्त्तमस्मै ।५। शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृ
षतु लाङ्गलं । शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्ट्रामुदिङ्गय ।६। शुना
सीरेह स्म मे जुषेथाः यद्दिवि चक्रथुः पयः तेनेमामुप सिंचतं
।७। सीते वन्दामहे त्वार्वाची सुभगे भव । यथा नः सुमना असो
यथा नः सुफला भुवः ।८। घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वैर्दे
वैरनुमता मरुद्भिः ॥ सा नः सीते पयसाभ्याववृत्स्वोर्जस्वती

एतद्वत्यिन्वमासा ॥ २ ॥ ७ ॥ ९ ॥ इमां खनाम्योषधिं वीरुधां बल
वत्तमां । यया सपत्नीं बाधते यया संविंदते पतिम् ॥ १ ॥ उत्तानपर्णे
सुभगे देवजूते सहस्वति । सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं
कृधि ॥ २ ॥ नहि ते नाम जग्राह नो अस्मिन्रमसे पतौ ॥ परामेव
परावतं सपत्नीं गमयामसि ॥ ३ ॥ उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः
। अधः सपत्नी या ममाधरा साधराभ्यः ॥ ४ ॥ अहमस्मि सहमाना
थो त्वमसि सासहिः । उभे सहस्वती भूत्वा सपत्नीं मे सहावहै । उपम

मिनेधांसहस्राणांभुवनेधांसहीयसीम्॥ मामनुश्रुतेमनोवत्से
मेरिवधावज्ञुवध्यावारिवधावत्तु।८।७।८। सैंशिनेमरुदेवस्वा
हेशितेवीर्यं ३ वले। सेंशितेकवमजरमुल्लजिष्णुर्येषामस्मि
पुरोहितः॥ ससहस्मेवोराष्ट्रं स्यामिसमोजोवीर्यं ३ वले।८।स्वा
मिशत्रुत्तांवाहनत्रेनहविषाहं।२। नीचैः पद्यंतामधरेभवंतु
येअस्माकंरिंमघवानंपृतन्यात्॥ क्षिणामिब्रह्मणा मित्रानुन्न
यामिस्वानहं।३। तीक्ष्णीयांसः परशोः ३ ग्नेस्तीक्ष्णतरा उत।इंद्र

54

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वयास्वनद्येवावरं मामीवांमो विकस्वना ।८।७।१८। अपवन्नेल
वोनिर्हरित्विवोवनोज्ञानोऋरोवयाः । नंज्ञानेनवक्षातेहाव
मेवहूयापि ॥२॥ अनित्रमणावदेहनष्प्रकृ स्नमननाभव । प्र
णोव९विषांवनेधनदाम्रसिनस्वं ।२।। प्रणोवछस्वर्वमाः
श्रमगः श्रहरस्वलिः । श्रदेवीः श्रोवस्रस्वनारविंदेवीरथानुमे ॥
३॥ सोमंरनमानमवसेनिनिमिर्दवामदे ओस्त्रिस्वंविवंसवं
व्रह्मणोंवहरस्वर्विर्भिः ।४। नंवेमोऋतेश्रुनिमिर्वह्नवत्नंवर्वहू

५ ॥ त्वन्नो देव दातवे रयिं दानाय चोदय ॥ २ ॥ इन्द्रवायू उभाविह
सुहवेह हवामहे । यथा नः सर्व इज्जनः संगत्यां सुमना असद्दान
कामश्च नो भुवत् ॥ ६ ॥ अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोद
य । वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनं ॥ ७ ॥ वाजस्य नु प्र
सवे सं बभूविमेमा च विश्वा भुवनान्यन्तः । उतादित्सन्तं दापय
तु प्रजानन्रयिं च नः सर्ववीरं नियच्छ ॥ ८ ॥ दुह्रां मे पञ्च प्रदिशो
दुह्रामुर्वीर्यथाबलं । प्रापेयं सर्वा आकूतीर्मनसा हृदयेन च ९

॥ ९॥ सोम निर्वाव मृदे देव वर्चसा माभ्युदिहि । अग्ने देव सर्वतो वाग्
[illegible] ॥ ९॥ ७ ॥ २ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ २ ॥ [illegible]
[illegible]

राम:

५६

56

सद्दिवेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ।।३।। यो देवो विश्वाद्यमु काममाहु
र्यं दातारं प्रतिगृह्णन्तमाहुः । यो धीरः शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्यो
अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ।।४।। यं त्वा होतारं मनसाभि संविदुस्त्रयोद
श भौवनाः पंच मानवाः । वर्चोधसे यशसे सूनृतावते तेभ्यो अ
ग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ।।५।। उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय
वेधसे ।। वैश्वानरज्येष्ठेभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ।।६।। दि
वं पृथिवीमन्वन्तरिक्षं ये विद्युतमनुसंचरन्ति । ये दिक्ष्वन्तर्ये वाते

५६

अन्नस्तेभ्यो अग्निभ्यो हरनः सलेननः ॥७॥ हिरएयपाणिं सविता
रमिंद्रं बृहस्पतिं वरुणं तं मित्रमग्निं ॥ विश्वान्देवानंगिरसो हवाम
ह इमें क्रव्यादं शमयंत्वग्निं ॥८॥ शान्तो अग्निः क्रव्याच्छान्तः पु
रुषरेषणः ॥ अथो यो विश्वदाव्यस्तं क्रव्यादमशीशमं ॥९॥
येपर्वताः सोमपृष्ठा आप उत्तानशीवरीः । वाताः पर्जन्य आद
ग्निस्ते क्रव्यादमशीशमं ॥१०॥ ६ ३ ९ हरिं वर्चसं प्रयच्छ हरतश्वो
मादित्या वज्रेन वस्संवमं ॥ तत्सर्वं समदुर्मह्यमेतद्विश्वे देवा अ

57

दितिस्सजोषाः॥१॥ मित्रश्च वरुणश्चेन्द्रो रुद्रश्च चेततुः। देवासो॰
विश्वधायसस्ते माञ्जन्तु वर्चसा॥२॥ येन हस्ती वर्चसा संबभूव येन
राजा मनुष्येष्वप्स्वन्तः। येन देवा देवतामग्र आयन्तेन मामद्य व
र्चसाग्ने वर्चस्विनं कृणु॥३॥ यत्ते वर्चो जातवेदो बृहद्भवत्याहुतेः॥
यावत्सूर्यस्य वर्च आसुरस्य च हस्तिनः॥ तावन्मे अश्विना वर्च
आधत्तां पुष्करस्रजा॥४॥ यावच्चतस्रः प्रदिशश्चक्षुर्यावत्समश्नु
ते। तावत्समैत्विन्द्रियं मयि तद्धस्तिवर्चसं॥५॥ हस्ती मृगाणां

सुवर्णामन्निष्णावान्भवति ॥ तस्य भर्गेण वर्चसाभिषिंचामि मा
महे । ८ । ६ ॥ २२ ॥ येन देवेहस्मविष्णापाप्मावभिनत्वा । नु ॥ २ ॥ ...
नदृष्यत्रत्वदृपदृरेतिदधमति ॥ १ ॥ आगावो योनिगर्भगरुपुमार
न्वासाद्देषुयिम आवीरोत्रस्रापवमो पुत्र स्नेद्दशमास्य: ॥ २ ॥
पुमांसं पुत्रं जनयतं पुमाननुजायताम् । भवासि पुत्राणां माता
जातानां जनयाश्च यं ॥ ३ ॥ यानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनय
न्ति च । तैस्त्वं पुत्रं विंदस्व सा प्रसूर्धेनुका भव ॥ ४ ॥ कृणोमि ते

प्रजापतन्यमायोनिं गर्भ एतन्ते। विंदस्वत्वं पुत्रं नारि पस्तुभ्यं श्याः मपुत्रस्तस्मै त्वं भव। ५। पितापृथिवी माता समुद्रो मूलं वीरु धौवभू व। सा त्वा पुत्रविद्या य दैवीः प्रावन्त्वोपधयः। ६। ७। ॥ २॥ पपत्वनीरोपधयः पयन्माम कं वचः। ऋपयो यपत्वत्नीनमा रे रेसहत्वपाः॥ वेदाहं पपत्वं तेचकारयात्वेवहूः। सं भरन्त्वाना पयोदेवत्वं वर्यं हवामहे वो वोभ्रूयज्जमोगस्ते॥ २॥ रमापाः पेव प्रदिशोमा नवीः पेवव्हऽ पः हपेशा पेवनहीरिवे हस्कालिंसमा

वहान्॥३॥ उदक्ते शान्तधारे सहस्रधारमलिते॥ एवास्माके देधा

त्वे सहस्रधारमलिते॥४॥ शान्त हस्त समाहा समाहर सहस्र हस्त

सं किर॥ कृतस्य कार्यस्य वह स्फातिं समावह॥५॥ तिस्रो मात्रां

गन्धर्वाणां चतस्रो गृहपत्न्याः॥ तासां या स्फातिमत्तमा तया त्वा

भिमृशामसि॥६॥ उपोहश्च समूहश्च क्षत्तारौ ते प्रजापते॥ तावि

हावहतां स्फातिं बहुं भूमानमक्षितं॥७॥८॥ उद्ध्रुदस्त्वो न्नुदस्तमा

प्यः पावते सा॥३॥ यः कामस्य पामीमानतावि त्वामित्वाहादि॥

आधीपर्णां कामशल्यामिषुं संकल्पकुल्मलां । तां सुसंनतां कृत्वा का
मो विध्यतु त्वा हृदि ॥२॥ या प्लीहानं शोषयति कामस्येषुः सुसंनता ।
प्राचीनपक्षा व्योषा तया विध्यामि त्वा हृदि ॥३॥ शुचा विद्धा व्योषया शु
ष्कास्याभिसर्प मा । मृदुर्निमन्युः केवली प्रियवादिन्यनुव्रता ॥४॥ आ
जामि त्वाजन्या परि मातुरथो पितुः । यथा मम क्रतावसो मम चि॰
त्तमुपायसि ॥५॥ व्यस्यै मित्रावरुणौ हृदश्चित्तान्यस्यतं । अथै॰
नामक्रतुं कृत्वा ममैव कृणुतं वशे ॥६॥ १२५ ॥ अनुवाकः ॥५॥ अस॰

वा ३५ पंचर्चाषे ३ पूर्वस्यां दिशि हेलपो नाम देवाः सत्रां बां वीस्र
ग्नि बवः । तेनामृ ३ तेनेनापि तृप्यन्तु तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।
।१। पे स्यां स्थ दक्षिणस्यां दिशि एपविष्ठा नाम देवाः त्तां बां वः का
मरबवः । तेनामृ ३ तेनेनापि तृप्यन्तु तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।२।
पृत्यां स्थ प्रतीच्यां दिशि वैराजा नाम देवाः स्त्रां बां वस्त्रा व ३ बवः । ते
नामृ ३ तेनेनापि तृप्यन्तु तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।३। पृत्यां स्थो
दीच्यां दिशि प्रविष्ठा नाम देवाः स्त्रां बां वो वा त ३ बवः । तेनामृ ३ तेने

राम:
६

नोधिब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।४। येस्यां स्थ ध्रुवायां दिशि
निलिंपा नाम देवास्तेषां व ओषधीरिषवः ॥ ते नो मृडत ते नोधिब्रू
त तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।५। येस्यां स्थोर्ध्वायां दिश्यवस्वन्तो
नाम देवास्तेषां वो बृहस्पतिरिषवः । ते नो मृडत ते नोधिब्रूत तेभ्यो
वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।६। ७ २६। प्राची दिगग्निरधिपतिरसितो रक्षि
तादित्या इषवः । तेभ्यो नमोधिपतिभ्यो नमो रक्षितृभ्यो नम इषु
भ्यो नम एभ्यो अस्तु । योस्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जंभे दध्मः ॥१॥

६

60

दक्षिणा दिगिन्द्रोऽधिपतिस्तिरश्चिराजी रक्षिता पितर इषवः । ते
भ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितृभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अ
स्तु । यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जंभे दध्मः ॥२॥ प्रतीची दि
ग्वरुणोऽधिपतिः पृदाकू रक्षितान्नमिषवः । तेभ्यो नमोऽधि
पतिभ्यो नमो रक्षितृभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु । यो ऽ
स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जंभे दध्मः ॥३॥ उदीची दिक्सोमोऽधि
पतिः स्वजो रक्षिताशनिरिषवः । तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो

रामः

६१

नमो रक्षितृभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु । यो ३ स्मान्द्वेष्टि यं व
यं द्विष्मस्तं वो जंभे दध्मः ॥ ४ ॥ ध्रुवा दिग्विष्णुरधिपतिः कल्मा
षग्रीवो रक्षिता वीरुध इषवः । तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो
रक्षितृभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु । यो ३ स्मान्द्वेष्टि यं वयं
द्विष्मस्तं वो जंभे दध्मः ॥ ५ ॥ ऊर्ध्वा दिग्बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो
रक्षिता वर्षमिषवः । तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितृ
भ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु । यो ३ स्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्म

61

सं वो नमो रुद्रेभ्यः ॥ १७॥२७॥ एकैकं वै कालरुद्राः सर्वं भवपत्रला स्र
रुद्रेभ्यः नमस्तु सो विश्वरूपाः । पत्र विज्ञाय तेन पाविन्यवर्जुस्साव
श्च न स्थिता लिरिकनीरूपा मी ॥ एवा पञ्च स्ते स्थिता लिङ्ग
माद्या त्वाद्य हृति । इसे वें नें ब्रह्मलो रयो ज्वास्यो ना शिवा
स्तानु ॥२॥ शिवा भव हृदयेभ्यो तो भ्यो ब्रुह्मेभ्यः शिवा । शि
वा स्मे स्ते शं से ते नाप शिवा न र है धि ॥३॥ रुद्र तु श्रि रि रु स इ र
स र स्र स्ता न मा भ वा । पक्ष स्य मि त्रि यो ष ण ॥ धा पत्रा स्त रं स्सा

62

[illegible]

पालिकावदनविलोकनसस्मितं । सनत्कुमारसमाराधितपदाम्बु
जो नक्षिपते मुखलोकनवलोपरि ॥३॥ वंदे कृष्णं गोपालिकाव
दनविलोकनसस्मितं ॥ यदानो पञ्चीकृतविश्वलोकेक्षितं
॥४॥ वंदे कृष्णं गोपालिकावदनविलोकनसस्मितं ॥४॥२॥ यदानो
पञ्चीकृतविश्वमायासर्वोत्कृष्टं ॥५॥ इत्येतैर्वरवृत्तिसमुद्धरं
वपुषोऽवतरन् । देवौघवन्दितविभवं गोपालिकाक्लोवरस्मारि
॥६॥ कदर्थं कस्मात्सुरासुरकामः कामपारायणः ॥ कामोद्दामनाका

63

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

रामः
६४

पंचाननं स्मेरमनःसरोजं श्रीमत्त्र ॥७॥ ६॥ ३॥ शिवं देवासुरमहितं त्रिन
यनं स्वराज्यपा । यदहं तैस्सर्वैस्तत्पापं नाशय विपत्स्मेतान् समागुणा ॥
या ज्ञातं च समानोवि पाकः पापकृत्यक्षा ॥ यदहं तैस्सर्वैस्तत्पा
पं नाशय विपत्स्मेतान् समागुणा ॥ २॥ शिवं प्रमाणः पंचाननस्मारणं पं
चानं मलत्रयपासरत्न । यदहं तैस्सर्वैस्तत्पापं नाशय विपत्स्मेतान्
समागुणा ॥ ३॥ वीरं वेदाकारं पृथ्वीशं मनोवि पंचाननोऽरिं रोहि
ता । यदहं तैस्सर्वैस्तत्पापं नाशय विपत्स्मेतान् समागुणा ॥ ४॥ त्वदगुरु

६४

रिवेवरसं पुनक्तीतिरं विश्वे भवन्ते विपात्ति। यएवं वेद सर्वैस्तापा

ध्मनाविवस्वेलोकसमाप्नुयात्॥५॥ पञ्चभिः प्राणान्तं रथातिष्ठंतः

प्राणेन संहितः। यएवं वेद सर्वैस्तापाप्मनाविवस्वेलोकसमाप्नुयात्

॥६॥ प्राणेन विष्णुनो वीर्यं देवाः स्वर्गं समेत्य पत्नः। यएवं वेद सर्वै

स्तापाप्मनाविवस्वेलोकसमाप्नुयात्॥७॥ ब्रह्मानुध्मनानाम्नाहूतं

प्राणेन जीवन्त्यमरश्चाः। यएवं वेद सर्वैस्तापाप्मनाविवस्वेलोकस

माप्नुयात्॥८॥ प्राणेन प्राणतां प्राणो हि देवमनुष्याणाः। य ९

ना.स.
६५

65

ह्सैं स्वैं ल पा म ना वि पक्षे ण स मा तु ष्टा ॥ ९ ॥ ३ ह्रां ब्धां स मा तु बो रे
व धी नां र से न ॥ ॐ ह्सैं स्वैं ल पा म ना वि पक्षे ण स मा तु ष्टा ॥ १० ॥
ग्रा प र्मे न्य स्य ह्र ह्रों हं स्रो मा रु ना व यं ॥ ॐ ह्सैं स्वैं पा म ना वि
पक्षे ण स मा तु ष्टा ॥ ११ ॥ ६ ॥ इति निरुक्तीयकांडं समाप्तं ॥ ७ ॥
४ ६ ॥ ७ ॐ ब्रह्म नमः न्तां नं य प्र यं गु रु ल्ला हि सी म न ल्ल र बो वे न ग्रा
गुः ॥ स वु ध्या उ प मा श्र स्य वि हि स्म न स्र यो नि म न्त न स्र वि वः ॥ १ ॥
इं पि ग्या ण हि ल्वे न्त प मा प न् नु वे भ व ने हः ॥ न स्मै ण तें ॥

६७

रामः
९६

नरस्य काव्यो हि नोतिमसो देवस्य पृथ्वी स्वधाम । एवस्मेव
दुमिः साकमिन्द्रा पर्वैश्वर्द्धे विविनेमसन्तु ।२। योपर्वा
णं पितरं देवबंधुं हरस्माति नमसा बवाथा न । त्वं विस्वे
बांम्न नितायथास्सः कविर्देवो न दभाय स्वधावान् ॥१।
७।२। य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं
यस्य देवाः । यो ३स्येशे द्विपदो चतुष्पदः कस्मै देवा
य हविषा विधेम ।३। यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक

९९

राजाजगतोबभूव । यस्यछायामृतंयस्यमृत्युः कस्मैदेवायह
विषाविधेम ॥२॥ यंक्रंदसीअवतश्चस्कभानेभियसानेरोदसी ।
अह्वयेथां । यस्यासौपंथारजसोविमानः कस्मैदेवायहवि
षाविधेम ॥३॥ यस्यद्यौरुर्वीपृथिवीचमही यस्यादउर्वंतरि
क्षं । यस्यासौसूरोविततोमहित्वा कस्मैदेवायहविषावि-
धेम ॥४॥ यस्यविश्वेहिमवंतोमहित्वासमुद्रेयस्यरसामिदा
हुः । इमाश्चप्रदिशोयस्यबाहू कस्मैदेवायहविषाविधेम ।

तमः
१०

।५। आपो अग्रे विश्वमावन्गर्भं दधाना अमृता ऋतज्ञाः। या
सु देवीष्वधि देव आसीत्कस्मै देवाय हविषा विधेम।६। हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स दाधार पृथि
वीमुत द्यां कस्मै देवाय हविषा विधेम। आपो वत्सं जनयन्तीः
गर्भमग्रे समैरयन्। तस्योत जायमानस्योल्ब आसीद्धिरण्य
यः कस्मै देवाय हविषा विधेम।८।४।२।३ इति नवमोनुक्रम
न्याप्रः पुरुषो हकः। हिरण्यं पिबन्ति सिंधवो हिरण्यदेवो वनस्प

67

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

68

न्वोषधिः ।३। उषु भ्यो वधी नोस्तारहरवभा लंर्भेसं तुमिं इह॰

ष्य मस्मिंपे हिरितन्रव विशिन्न ।४। अर्वोरसः श्वयम नो व्योवन

स्वतीनां ।५। उत स्तोम स्वधाना धीमसि हृण्ये ।५। अष्टा वे

ख्रवसवितरघ देवि सरस्वति । अष्टा स्वस्रुत्स लास्वतेयन्

रिवानानवावतः ।६। अातंतनो मिनेपसो अधिन्यानि॰

वधवनि । क्रमस्व र्धीं इवते रिन मनवल्लावनाहरा ।७।

ष्ट्रस्मा श्वनरस्मानस्प वेस्व स्मवा । अपवरवमस्वे॰

69

वाजास्त्वानवसिंप्रेरितस्रुवशिन्नुः ॥ ८ ॥ ६ ॥ सहस्रशृंगो वृ
षभो यः समुद्रादुदाचरन्नु ॥ तेना सहस्येना वयं नि जनान्स्वा
पयामसि ॥ १ ॥ न भूमिं वातो अति वाति नाति पश्यति क
श्चन ॥ स्त्रियश्च सर्वाः स्वापय शुनश्चेंद्रसखाचरन्नु ॥ २ ॥ प्रो
ष्ठेशया नारीर्या वह्यशीवरीः ॥ स्त्रियो याः पुण्यगंधय
स्ताः सर्वाः स्वापयामसि ॥ ३ ॥ एजदेजदजग्रभं चक्षुः प्राणम
जग्रभं ॥ अंगान्यजग्रभं सर्वा रात्रीणामतिशर्वरे ॥ ४ ॥

वस्मात्तेवस्त्ररलि वस्त्रलि हस्विवशपलि। तेबौंसंदधे
स्त्रलागि विवेदररर्थ्येवनवा।।पा। लवमुमाना लस्तुविनाव
सुत्ता लवगु विश्ववलिः। लवंवनवस्येत्तानवः लवस्त्रवनमि
नोमनः॥ ६॥ लवमलवमाभिकरत्तोनमवैनिषावपाजनव
मः। ईसत्पवनन्यान्त्वावपवाक्षुवेजावनादररविंद्रतवाभि
हेमस्त्रतिनः।।गावपमोनगाकः।स्वनतत्क।।पा।हरवा।
१७स्त्रव।।भा।।पा।।वा।।त्य।तोमतेवपमोटणणोवों।

रामः

५

70

दृष्टा तस्य ॥ स सेमं ३ ष्वमः ब बोस व क्षात तरसं विवे ॥३॥ या

वती या गा वष्विवीव रिमत्ता पाव ब स्स त्र सिं पवो वि न ह्नि

र ॥ वा वं विवष्य ह्र व त्तीं ता भि नो ति रगा हिं वं ॥ र ॥ तपल

ल्वा नर तत्मा न्वि बः ॥ प्रष्व मसाव यत्नु ॥ ना मो मरे ना रू त

वड ना स्मा स्त्र मबः ॥ पि नु ॥ ३ ॥ यस्त स्रा स्य सं वों न रिवं ॥

क्रा ब्रिट धिप ब्बन ॥ स्रुप सं भप्य श न्त्यां निर गो व मरं वि

वं ॥ ४ ॥ या त्या हिवं निरवो वं श्रीं नना दुन पर्त्सं पेः ॥ स्रपा

५

स्वनामेव: श्वप्नमायानिकर्माणिगवक्रिरे।। वीतरागोम्रत्र
मारभंनहृत नन्तुरोदये ।।१।। म नोमनेषुववस्वादथा
लिस म नानानविवनिर्व मवानस्वमरनुष्वानिरानम
र्थेसराजारस्वमनुमन्यस्वामिदं ।२। स्वनि वेति मावबे
नडनस्वेनामवन्नरा। स्वानिहमित्रवर्द्धननुसंवेदेवा
स्वपिब्रवन्नू।। स्वानिहंतेवपिलिखेस्वमवेंष्ठिंयंवसा
नस्वरनिस्वरोचि:।।२।। नहस्वोम्रत्रस्व नामाविस्वरु

वेत्रमन्तानि वक्ष्यो ।३। व्याघ्रोक्षपिवेयाद्वेविक्रमनखदिशो
मरीः । विशल्यासर्वांगंश्चेवावेदिव्याः पपत्वनीः ।४। वर
स्त्रावेदिव्याः पपसामदं स्वेनरित्वनवाहध्यिव्यां । ना
संन्वासर्वासावपावभिधिंवाभिवर्वसा ।५। श्रुभिन्वा
वर्वसासिवन्नावेदिव्याः पपखनीः । पपासोमिवव
दूनलपान्नासविनाकरन ।६। तनाव्याद्भुवरिषव
नानाः सिंहैस्विवेवन्हने सोभगाववा । सपुहं नहमुवल

स्विद्वांसे मर्मर्त्यं नेदीयिनमस्वश्वः ।७।४।।८।। तरिन्नीवं ब्रावा।
नात्वां पर्वं नस्यास्यद्धं । विश्वेमिर्दैवैर्नं वरिपिर्नौव नावकेंषा
वरि वात्वां पुरु वात्वां वरि वात्वां नवा मसि । स्वश्मा नामवं ऽ
नं वरि वात्वा वनस्विवेश ।२। ऽस्नास्वि वरि वात्वां वान्तुवंम
नमंनना ऽनाम नस्वल्वं वेस्ना ष्वो स्त्रलि नीव मोजना
नष्वो हरिन मेवज्ञं ।३। व स्पां जन श्वसर्वं स्पं गनवें गं वरुष्व
रुः। ननो वद्धं विनाय मऽगो व ध्वम प्वीरिव ।४। मै वं

73

प्राप्नोति शश्वद्ध्यानहृत्स्थात्माभिषेकवृत्ते । नैवेद्ये विशेषमनुष्ठेय
स्वात्मीयमर्घ्यं जनन । ५ । अम्बलन्तं वाहुं सस्माहुं स्वनाथमनुहृ
हृर्हिं: स्वनुबेघोतावसान्व: पाह्लान्त । ६ । हृदं देविहृत
नां जनन सर्वं व्हस्याभिनावरतं । सनेपमक्षं गामहमान्मं
नेतव कलत्रः । ७ । अयोरासास्त्राम्भूनमस्व नकामवक्त्रा
सत्त्वादहि: व्यपि ह: पर्वतोनां क्षिककुंनामनेषिता । ८ । व
तेभ्गानंदेकगृहं नानेत्रिमवनस्थरिपातं स्वसवेत्रमा ।

ते सर्वे पान्तु धान्यः ॥ १८ ॥ पश्चिमास्थिते ककुभे पश्चिमामु

नस्तु खसे । उमेनेम ई श्रीनीलाभ्यां नः पान्तावनता ॥ १९ ॥

८ । नानाज्ञानो श्वेनरि ज्ञाहिहितो स्नेत्ति वद्धवरि । सनो

हिरण्मज्ञाः पं वे ऋ फान्नः पान्वेहसः ॥ २० ॥ यो श्वरनमो

रोव नानौ सम हार धिन्नत्ति षे । पं त्वे नर स्वार हं स्वज्ञि

रोतो विवहास हे ॥ २१ ॥ पं त्वे नानी पात्समसि पं त्वे नो नमः

शन्ताः पं तो नो विश्व मेव नः ऋ फान्नः पान्वेहसः ॥ २२ ॥

75

द्विविज्ञानः समुद्रः सिंधुस्वर्णोद्भवः । सर्वो हरिर्लब्धज्ञाः
शंखस्त्रापृक्षनरलो मलिनः ।४। समुद्रजातो मलिनिहै
ज्ञाज्ञातो दिवाकरः सोमज्ञाता सर्वदेवः पातारैन्यादेवाह
रेभ्यः ।५। हरिर्लक्ष्मणामेको सिसोमानाव मयिमत्तिवेव
धेनवमसिर्दर्शनद्वयोरोवत लंगलऽज्ञावंश्विमानि
वनः ।६। देवानामक्षिहृत्रां वभव वनदन्मवह्मरन्यस
रत्नः । नवैवप्रभया वृद्धवर्दसेवलनावरीर्घोवृत्यावप

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

लोकं पर्णं स्वव्रतेन नवपक्षा पत्रास्वधः ।८। इंद्रेरूपेला

सिर्देदेन श्रजापतिः परमेष्ठी विराद् विश्वानरेष्वक

मनवे श्वानरेष्वकं पननावदुद्यकमता । सोहं रवन

सोधारवन ।७। मध्यमेनदनुदृहो पवेष वरस्माद्रि

नः ।९। तनार्वदस्वप्राचीनं पावात्रुन्यरस्मादिनः

।४। यो वे हानरूरो दो हान्नस्रानुवदरवनः ।। श्रज्ञांव

लोकं गाप्रोनिनप्पानसरषवो विदुः ।२। पद्धिः से

गमः

७६

76

हिमवत्कान्तं निरंतं घामिह स्मितदनु। श्रमे लोकना

हृत्क्रीलालंकीनाघघ्नाभिरण्वनः ॥ हादपावाए

नारात्रीर्थंन्याभ्नारः प्रजापतेः । नत्वोप ब्रह्मयोगे

दलहाभ्रनहुहोव्रते ॥ हुहे स्मा चेहुहे प्रानहुं हेम

धं हिने पशिरोहा वे भ्रस्म हं पे लिनानि वित्रानुप

दस्रनः ॥ २२ ॥ छ ॥ तेह लप स्मितेह लप स्थः ॥ छिन्नस्य

तेह लगी । तेह वे क्म हं पलि ॥ वन्देरिहं पवेयुग्म

७६

मल्लिपेहूंनम्रात्मनि । धातानद्रुह्रयाउद्वसंदधन्वह
कावहः । ३ । संनेमह्नामतामवह्नुस्मुनेपरहकावहः ।
संनेमॅंहस्वविह्वंसमस्कापिरोहन्तु । ३ । मह्नामवह्नासं
धीयतांवर्गत्राणवर्गरोहतु । भूस्तःसैधस्थितोहतनुमॅं
संमंदेवरोहतु । ४ । स्त्रोमनोम्राॅसंकल्पयानवसंक
स्पकानवं । भूस्तैम्रस्थितोहतनुस्थिलंसंघेह्रोवधा
। ५ । लडविहश्रेतिश्रुद्वरपमस्त्रवनसत्वविस्त्रनामिः

रामः
११
77

श्रीनिशिहोत्रः ॥ ६ ॥ पारिकर्त्तृपतित्वासं शाखे पदिकाप्रा

श्रहतोत्तमप्राम ॥ रिश्मय प स्मिकाह्गानिलं दपन्यरू पा

वहः ॥ ७ ॥ उग्रदेवाश्चवहे नं देवाउन्नव च पान्तु नः ॥ उ

नागाश्च कुशं देवा देवाजीव च पान्तु नः ॥ ९ ॥ ह्वाविमो

वानोवानकाश्विभीतपतावनः ॥ १० ॥ तं नेश्चन्वश्रा

वालवा ॥ ११ ॥ न्योवानपद्रवः ॥ १२ ॥ श्रावानवाहिभेव

तं पिवानवाहि पद्रवः ॥ नेहिविष्णुभेवनदेवानाँह

८८

नईं यसे ।३। ग्नायेंनाग्निमंदेवात्वायेंनां मरुतां गणाः।
ग्नायेंनां विश्वाम्भसानि यथा यमरयाश्मसत ।४। ग्ना
त्वागमेयेंनानिमिरप्योश्रुरिहसानिमिः ।५। हेंन
ङनमामारिवेंयरायसैंमहसानिने ।५। श्रुयेंमेह
स्रोमगवानवेंमेमगवश्रुरः। श्रुयेंमेविश्रुमेय
नोवैंशिवानिमयोंनः ।६। हस्रांम्यांहयायाखो
मांनिह्वावाः श्रुतोगशी। श्रुनामयिहनुम्यांरसा ।८

78

[illegible]

79

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

80

ध्याः । ओं ऐं नु पृथिव्यै नमः ॥ ७ ॥ अस्य पोषि विसृष्टये वषट् ओं ऐं नु
प्रज्ञानवत्यै नमः ॥ अस्य गतये नमः । पृथिव्यै अमृताय ऐं घाः । ओं ऐं नु
पृथिव्यै नमः ॥ २ ॥ अस्य पाद निजलानुषिः । ऐं विरहतो पश्योप
धीमानवपिताव भूवा । सप्तो वषं वनलंज्ञानवेदाः । ओं ऐं
श्रद्धायै अस्य नं हिरण्यधारि ॥ ९ ॥ श्रमावनि स्मिलतारम
नृत्ताय वहूरयं नुरपिमर्हमालि । श्रध्याय तं हृद्यो अस्य स
रन्नो वाहे नेत्रलन पितृनेहि ॥ १२ ॥ अस्य पोतिर्षिं वनरहलपि

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

82

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

84

[illegible]

86

87

वतोः शुककृपाइहरस्यरिंहावरश्रौंरवमोइह्मनाः॥२॥इंद्रो
पञ्चनेरत्नेवमिवनडुपेरहत्रिवद्वमुत्यावतिं।मके
मवोरविविरस्ववर्डुवत्रविन्रेत्विल्येत्तिरधात्रिरवं
॥३॥नमत्रवंत्रिनदमात्रिनत्वकेनामामत्रिजेव्यपि
रादपवत्रि।देवौँख्युपाविर्वननेदहत्रिवस्योत्रिन्नात्रि
स्सवनेशेवत्रिस्सर॥४॥नमाख्वीरिलुककालोश्नुते।
नमंह्युनेवह्रपपत्रितनाख्नि।इगनावनमपंनस्पता

88

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

89

[illegible] ॥७॥ ॥ [illegible] ॥२२॥ [illegible] नमः [illegible]
[illegible]
[illegible] नमः ॥१॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] नमः ॥२॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] नमः ॥३॥ [illegible]

हव्यवाहं हवामहे स नो मुंचत्वंहसः ।४। येन ऋषयो बलमद्यो-
तयन्युजा येनासुराणामयुवन्त मायाः येनाग्निना
पणीनिन्द्रो जिगाय स नो मुंचत्वंहसः ।५। येन देवा अमृत-
मन्वविन्दन्येनौषधीर्मधुमतीरकृण्वन् येन देवाः
स्वराभरन्स नो मुंचत्वंहसः ।६। यस्येदं प्रदिशि यद्विरोच-
ते यज्जातं जनितव्यं च केवलं । स्तौम्यग्निं नाथितो जोहवी-
मि स नो मुंचत्वंहसः ।७। इन्द्रस्य मन्महे शश्व-

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

91

।१।। वीर २४। वायोः सवितुर्विष्णोस्त्रिपन्मस्तेवावामव
हिणाचोयोवरहस्यः। योविष्णुस्य वरिमवमवणुस्तो
नोमुवननंहमः।।२।। ययोस्सत्व्यानावरिमावास्थिवाति
वाभ्यांसगेनुलिवनेनरिसो यचोः श्रावंनानावचेकस्तु
वक्तो नोमुवननंहमः।।३।। नवग्रनेत्रिविधं नेननावल्ल
खुरिनेश्वरनेविवमानो।।गुंवंवायोस्सविनावशुवनाद्वि
रत्नयस्तोनोमुवननंहमः।।४।। ग्रुपेतोवायोस्सविवरुक्तन

92

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

।३। पेञ्जस्नेषिमप्योपेहवीक्षिपेह्रोत्याविमप्योपेवनु
ष्यानु। याघा१ष्यिवीभवनक्मेष्योनेनेनोकुंवनवंहस:
।४। पडहियाविमप्योपेवनस्यनीस्यपोॐष्विस्राभ
वनान्वंनः। याघा१ष्यिवीभवनक्मेष्योनेनेनोकुंवनवं
हस:।५। पेकोलालेननठवप्योपेपूलेनया। ष्याहनेन
किंठनवाङ्कुवंलि। याघा१ष्यिवीभवक्मेष्योनेनेकुंवन
वंहस:।६। पक्मेहवनिवोवलिपेनवेनवाहूनंपोरवे

नमः

२२

93

यान्त्वेंदेग्रान्तु। ह्लोमिश्राग्रा ९ष्विर्बीनाप्विनोनोहृवीमिनेनो

मृंवनमहृहसः ।७। ५।२९। वहृतनं नवेद्युपिमेत्रुवंनउमेवाअं

वाँस्ताननेभ्यवंनः । ष्कुप्रानिवत्स्पमानहृरुतनपेनेनोमुंवनँ

हृसः ।८। उत्तमपनिसतंक्षवं तिपेसदाष्माप्रिंवंतिरसनोब

भीन्तु। वनेद्दपेवनसः ९ष्णिनान्हृलनेनोमुंवंत्वेहृहसः ।१२।

ववोपेनृनोरसनोबधीनंञवमवंनंकृवपोपद्द्ववा।

णामाभवंन्नुनहृनोनंस्योनालनोमुंवंवैहृहसः ।३। ष्यूपः स

९५

ह्वीमितेनोमंवंत्वेंहस: ।७। ७। २०। मगाप्तावोमन्वेवंतस्या।
विङ्गवयोर्वामिवंशुद्दिसिावहिरोवते। यांवस्येयाप्येहिव
रोयोवनुष्यहलोतोमंवनमेंहस: ।२। यवोरम्यखडतय
हरेविद्योविदिमाविभुमजावयसिहो। वावस्येयाप्येहि
वरोयोवनुष्यहलोतोमंवनमेंहस: । मरहोहमवहलो
डयेहिहरेनयातीलवंतेम्यमेो।। यावस्येयाप्येहिवरोयो
योवनुष्यहलोतोमंवनमेंहस: ।३। वावारेमाप्येवहला

कमलेश्वेदषाहूमाभिभांजनेबु। याबस्येषाषेहिवदेपो
वनुष्टदस्लोनोकुंवनबैंरतः।४। वबोर्दयन्नावबधुनेक
ष्ठनांवर्हूवेहूनमावेबु। यावस्येषाषेहिवदेयोवनु।
ष्टदस्लोनोकुंवनबैंरतः।५। यः हन्याहूनरलहूयानु
भानोमिनलिंयन्नोंवजनुनो। यावस्येषाषेहिवदेयो
वनुष्टदस्लोनोकुंवनबैंरतः।६। ऋषिनोहूलंवनना
हूयोलंवजेमाहूजनेयः। किमीरी। लोमिमनायाधीं

वनमैंहरहः।७। योमरहाजमवष्यो योनविहिरंविसाविंं
वहणाविजकुन्नं। योकतीअंनमवष्यः श्रोनकत्वंतोजोमुं
वनमैंहरहः।५। योपेधालिप्यिमवष्यो योत्रिपोकंविजाव
हणाकुपानंकात्वं यो। योगेननमवष्यः श्रोनवरलुंतोतो
मुंवनमैंहरहः।६। ववोरष्यः लल्यवन्नर्हलुंराविमविंणुपाव
रेनवभिपालिहूववपन्न। लोविविजावहणोनाप्यितोजोह
भीविततोजोमुंवनमैंहरहः।७। ७।२७। ञ्जहरहेमिर्लहनिश्च

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

रामः

९३

97

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तम:
२८

98

[illegible]

नाव पैसहस्रेनेनमसहसामसहस्रता ।। मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास
देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः ।१। मन्युर्विश ईडते मा
नुषीर्याः पाहि नो मन्यो तपसा सजोषाः ।२। अभीहि
मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून् । अमि
त्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसून्याभरा त्वं नः ।३। त्वं हि
मन्यो अभिभूत्योजाः स्वयंभूर्भामो अभिमातिषाहः ।
विश्वचर्षणिः सहुरिः सहीयानस्मास्वोजः ४ ननास

99

नमः
१००

100

१००

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

रामः

९२

10

धाराउपयंतुसर्वाः स्वर्गेलोकेमधुमत्पिन्वमाना
उपत्वातिष्ठंतुपुष्करिणीः समंताः ।५। घृतह्रदामधु
कूलाः सुरोदकाः क्षीरेणपूर्णाउदकेनदध्ना । एता
धाराउपयंतुसर्वाः स्वर्गेलोकेमधुमत्पिन्वमानाउ
पत्वातिष्ठंतुपुष्करिणीः समंताः ।६। चतुरः कुंभां
श्चतुर्धाददामिक्षीरेणपूर्णांउदकेनदध्ना । एतास्त्वा
धाराउपयंतुसर्वाः स्वर्गेलोकेमधुमत्पिन्वमानाउ

९२

102

नमः

१२

103

दृत्वनिर्वैश्वाक्षो ह्वा। यो सोदुरस्या द्वि सा ह्याण्यो यो।
सो म्रनलिपाल।।। यो नो सदद्वि सनो द्वि सनो पक्षा।
द्विसलि। वैश्वानरसदंहयोरतेरविदधम्निं।२। पर
म्रारेसनवंवेद्यलिक्रोपोममवास्पे। क्व्यादोम्रन्या॰
द्विसतः सर्वांल्लांसरसासरे।३। सरेपिपनावासौसैवां ह
द्विलांटरदे। सर्वांदुरस्पनोरसिवससम्राकृतिरथ्य
तां।४। वेदेसालेसरासनेलर्वलसिवसलेसंवां। नरीग

105

हसी। नमस्येनाथरसः श्रनिवुद्राम्रूमनन्नु।४३। पञ्चाशु १

स्नाम्बरनोधमस्ता हलाः पिलिंविपिनः। नमस्येनाथर

सः श्रनिवुद्राम्रूमनननं।४४। पञ्चवः श्रेत्लाहरिनाक्षु

ऽनवञ्जावाराः कर्कधेः संवदंति। नमस्येनाथरसः श्र

निवुद्राम्रूमनननं।४५। तपवनक्रोवधीनंवीहपंवी

धंवनो। म्रनञ्जंपणदकीतीत्लाञ्जंनिक्कवञ्जु।४६।

भारस्मनः पिलिंविहिनोनंपर्ञ्मापमपनवेः। नित

105

त्रिपुरकावचिकात्मिशेषः ॥५॥ श्रीमाईंद्र स्वरेन वः पानमरसी
रपक्ष्मपीः ॥ नाभिर्हंसीरसानंधर्मानवकारानबताद्धः ॥
श्रीमाईंद्र स्वरेनवः पानमरसीर्हिरत्यपावसीः ॥ नाभिर्हं
सीरसानंधर्मानवकारानबताद्धः ॥ नम्रम्वकारानमिः
पोवानक्षन्योनवमानकान ॥ चिस्थानान्मर्गानोवपेष
रलोदिसर खवा ॥ ॥ श्रेवेकः कपिरिवेकः कुमारस्तंद
केपाकः ॥ त्रिवोदपारवमन्मा ॥ पर्वः हरवेह्निपलनि

बोधनाशनायविश्वरूलताबीजं वता ॥ २१ ॥ मायावाग् ईशो ब्रह्म
रवीन्दुपर्याः पञ्चपोषु वं । ऋषयधावनामध्यं मध्यं नमाम
ह्यं ॥ २२ ॥ ओं ॥ २३ ॥ ओं ह्रीं हंसीं हं नं पं नीम श्मशानं वासुरेवि
नी । ललेहे नानिकालानाम श्मशानं नानिरुद्वे ॥ विवि
वनीमानकिरं नीम श्मशानं वासुरेविनी । ललेहे नानिल
ह्लानाम श्मशानं नानिरुद्वे ॥ २ ॥ ओं वतिध्यानादध्या
नाहं नं ललहानु । मानः कालानिलीववनीश्वराणांश्रोनु ।

106

वहृलातल्यवांहिः पनेककींरनेमनोल्ल ।१६। अन्नरिदे

लहरवालिनीवर्ककीवक्तालिहरलवालिन्नु। अग्रा

वंपालेमुर्वेवमहरवक्रांलिवधीमः। पणानामव

ईश्वरेस्वाहा ।। श्री ३ ।। ऋषिभ्यानमनवेसमनवं

स्मान्पूर्तिः ।। पणाऋषिभ्यानमनवेसमनवनेवानम

ऐंसनमः ऐंनमंन्नु ।। ऋषिभीपेतुलसान्पृर्तिवंनमः

लावेलिनावसेवेवसूंनेकांसंदुहं। साषुवमपनं

[illegible]

येनवन्सेनेषकर्मैकामेदुलं। भ्रापुष्पप्यमंश्रभंपोबैर
पिंस्वाहा। ९। दिलवंद्रापलमनमनमभ्रा। र्धंनु। पप्या।
दिलवंद्रापलमनमनमं नेनापलैंलनमक्षंनमंनु।।। दिशो
येमवस्वासंवंद्रोवल्नः नामेवंद्रेणवन्सेनेषमर्मेकामेदुलं भ्राप्
ष्पप्यमंश्रमंगोपोबेरंपिंस्वाहा ८ श्रमाग्वच्छिश्वरलिश्रविष्वत्रपोलंगपु
श्रेभ्राभिषालिपाउ ममस्वाहेणनमस्वानेजलोमि मादेवानांविष्णुपा
दर्ममागं ९ हृच्चप्रलंममस्वाजानवेदो विष्यानिदेववपनानि

108

विद्वान् । सद्मास्या नि नय जातवेद सोऽस्मानु तो विसन्नु बस्व
हव्यं ॥ १० ॥ ७ ॥ ३१ ॥ ये पुरस्ताज्जुहुति जातवेदः प्राच्या दिशोऽभि
दासंत्यस्मान् । अग्निमृत्वा ते परांचो व्यथंतां प्रत्यगेनान्
प्रतिसरेण हन्मि ॥ १ ॥ ये दक्षिणतो जुहुति जातवेदो दक्षि
णाया दिशोऽभिदासंत्यस्मान् । यममृत्वा ते परांचो व्यथं
तां प्रत्यगेनान्प्रतिसरेण हन्मि ॥ २ ॥ ये पश्चाज्जुहुति जात
वेदः प्रतीच्या दिशोऽभिदासंत्यस्मान् । वरुणमृत्वा ते परां

वोस्त्वयं तं प्रत्यते नान्यत्र निसरे लाहन्मि ।३। पद्वज्ररनोस्नुहू
तिज्ञानवेरडस्री व्याहि पोमिदा संन्यस्यान्तु ।सोमरन्वाते
परं वोस्त्वयं तं प्रत्यते नान्यत्र निसरे लाहन्मि ।४। वेरपला
स्रहतिज्ञानवेदो धुवापाहि पोमिदां संन्यस्यान्तु ।मस्वि
रन्वाते परं वोस्त्वयं तं प्रत्यते नान्यत्र निसरे लाहन्मि ।५।
वेऽन्तरिलाज्ञुहूतिज्ञानवेदो व्यधापाहि पोमिदां संन्य
स्यान्तु ।गाघुमन्वाते परं वोस्त्वयं तं प्रत्यते नान्यत्र निसरे ।

109

त्तारक्षि॥६॥ पड्वतिष्मन्नूत्तिस्मानवेद ऊर्ध्वादिशोभि
दासंत्यस्मान्॥ स्तएवंमन्युनेवरांवोध्यपंतांप्रत्यतेनान्त्र
तिक्षरेत्तारक्षि॥७॥ येदिशामन्तर्दैशेभ्योमनूतिस्मानवेदः
सर्वाभ्योदिग्भ्योभिदासंत्यस्मान्॥ ब्रह्मज्ञौनेवरांवोध्या
पंतांप्रत्यतेनान्त्रतिसरेत्तारक्षि॥८॥ सप्तदशप्यानोऽप
उर्ब्रेवनस्वमप्रपाठकः॥ चतुर्थःकाण्डःसमाप्तः॥ ॐतस्य
शुंगोपोनिपस्त्रावमलवारमस्तार्दर्वहुमानस्तस्तनस्मास्वर

आत्मभोज्ञमानोरेवत्रिनोपञ्चोदापारश्रीतिरि ।२। ग्राबो
पर्मीत्तिाश्रपमस्मसादननोवंगुषिह्रणाबेपुह्तिा।पा
स्वपैंतिंश्रपमस्राहिवेषाावोवावमठुदिनांविकेनाा
पलेपोकाापनवंषिरिेवलाहिराएँश्रुवबोनुस्राः।स्र
गारयेनेश्रुपनातिनामाक्षेवलुात्तिविपातरवंनाा॥
घपदेनेश्रनांरपयंगुस्मरस्मदस्रानिहंनोस्रनठुर्पकः
विःपाबस्पमानरारितालेनास्पेपुर्वपतिमेरवेबां।

न्तावस्तुतायातिविद्याभ्रावर्द्धेनतनः कृतलोकवर्द्धिषो ।

र्द्धंमर्द्धेनववसा ९ लोकस्यर्द्धेनभ्रमस्यवर्द्धंतेभ्रमरा । भ्र

विरधामश्रामिंपसतायंवकतांगुत्रमदित्याहूविरं ।

कविशतान्यसैगदंव्यगौगामनोदसीसत्यगाङ्गा ॥ ॥

। ७ ॥ नदिहासभुवनेभुन्येर्दंपनोजतंतुगलेबनमः

सद्योजन्मानोनिरित्तालिपांकनतपदंतंसमहंलिविश्व

कृमाः ॥ । गाहूधानः पावसाभयौजाः पातुर्हीसापमि ।

वसंदधाति। अख्यानव्रख्यानत्नुसमत्निसंतेतनवंवत्रमस्ताम
देषु॥२१॥ त्वेक्रतुमपिपंव्रंतिम रिहि पदेतेविप्रंगंत्सुमाः।
स्वादोः स्वीदीयः स्वादुनास्वादमदः सुमधुमधुनाभियो
धीः॥२२॥ यदिविभुन्वाधमानपंतैंरतोरतोऽस्यनुमदंति
विप्राः। ईजीयः शुष्मिन्त्स्थिरमातनुषुमत्वादयतुरेवा
सः कश्रोकाः॥२३॥ त्वयागयैष्णायाम्रहेरतोवुव्रयपंतो
पुषेन्यानिमूरि। वेदयामिनमायुधावगेधामिः संनेपि

वाग्भिश्चन्द्रलोकवर्यैस्त्रि।।४४।।निर्दिष्टेबिबवरेवरेवषस्मि
क्राविणावसाहुतेलेतो।।स्त्रास्थापवपवनमानवंज्ञितान्नुम
नरवनकर्वीतालितिमस्रि।।५।।लङ्घवर्कैर्युरूवत्नोवं
सम्यालालविननममाश्रमाश्रानं।।स्त्रादर्वीतिपावसाम्
वैज्ञाः श्रमवनिश्रुतिमानेवपक्षिख्याः।।२८।।इमाव्रलहरू
हिवः हलावरिंश्रवश्रुवमनिवः लवर्णः।।४।।मलेलोत्र
स्वहवतिलवनामानरश्चिहिश्रुमर्लोवज्ञवसानु।।२।।लवा

महान्हूरहृिवो ऽस्य पर्वाणो चन्स्वां नन्वर मिंदुमेव । स्वसातेर्भ
नरिन्वरीस्परीश्रे हिन्वंति चेन्ने शाव समावद्रंपंति च । ८ । ७॥
३। ममात्नेव वैवि विर्दवे पुलव पंत्वैधनात्त्वं वुषेमा म
संनमंतांपदिस्मम्नुत त्वल्वपाथ्यदेत्मव ह्मा जवेमा ।२।
स्पनेमन्तुपलिनुदत्परे बंत्वं नोगोपाः वरिपारि विस्म
लः । स्युपंचोपंलतिवना दुरस्यवोमैबंविवंस्ववुधंवि
वेपात्ना ।३। ममदेवाविहृवेसंनमर्वद्रंवंनोमहनोवि ।

स्तुतिः। ममान्तरिक्षमुरुलोकमस्तुमह्यंवातःपवतां
कामायास्मै॥२॥ मह्यंयजंतांममयानीष्टाकूतिस्सत्या
मनसोमेअस्तु। एनोमानिगांकतमच्चनाहंविश्वेदेवा
अभिरक्षंतुमेह॥२॥ मयिदेवाद्रविणमायजंतांमय्या
शीरस्तुमयिदेवहूतिः। दैवाहोतारस्सनिषन्नृतनदरि
ष्टास्यामतन्वासुवीराः॥३॥ देवीषडुर्वीरुरुनःकृणोत
विश्वेदेवासइहमादयध्वंमानोहिदद्भिमामेस्म्रपाति

राम: ।

१-१३

113

मोनोविदद्वजिताहे व्यापा॥२४॥ तिस्रोदेवीर्महिनःपा

र्मपछनपज्ञापेनसनेद्र पश्चपुहं॥मारास्महिप्रजपामा

ननमिमोरथ्यापहि वतेसोमपानजन॥२५॥ उरुव्यचानो

महिषः पार्मपछ त्वमिन्द्रवेपुरुहूत नः शुरुस्तुतस नःप्रा

ज्ञापेरर्पस्वमस्ट्रैं स्मामानेतिरिबोमापरादाः॥२६॥ धा

नाविधानानामवनस्य पस्पतिर्हेवः सविस्त्रामिमातिबा

रः॥ स्मारिस्याहरास्वष्विनोभारेवाः पंनपजमावेः

११४

त्रिंशं च यानू ॥२७॥ ये नः सपत्ना अप ते भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव
बाधामहे तानू ॥ अस्मादित्या रुद्रा उपरिस्पृशो न उग्रं चेत्ता
रमधिराजामक्रनू ॥२८॥ अर्वाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे यो गो
जिद्धनजिदश्वजिद्यः ॥ इमं नो यज्ञं विहवे शृणोत्वस्माक
मभूर्हर्यश्वमेदी ॥२९॥४॥१॥ यो गिरिष्वजायथा वीरुधां ब
लवत्तमः ॥ कुष्ठेहि तक्मनाशन तक्मानं नाशयन्नितः ॥१॥
सुपर्णसुवने गिरौ जातं हिमवतस्परि ॥ धनैरभि श्रुत्वा यं

राम:
१.२६

निविष्टुर्दिनकान्नामाने ।३। अथ षष्ठो देवसदनस्य जीवस्या
मिनादिविनिनामस्तनस्यवदनं देवाः कुर्वन्तु मङ्गलम् ।१।
हिरण्यपीठो रथवरश्च हिरण्यं पनादिवि । तत्रासनस्य पु
ष्पं देवाः कुर्वन्तु मङ्गलम् ।२। हिरण्यमनाः पंक्तानस्यास्तत्त्वरि
त्रासि हिरण्यपात्रा नानो हिरण्यपीतसमस्याभिः कुर्व
न्तु मङ्गलम् ।४। इदं मे कुर्वन्तं सम्मावकुलं निष्कुरा । त
न्मे स्तानं कृपि ।१। देवेभ्यो ऋषिजातानोमि सोमस्याति

115

सयोत्रिनः सशालाणवस्यानागवचल्लबेसेश्रोसेमद्दः ।३५।
३६। नागोरिमवनः स्वाद्यानीयवसेननं । नत्र कुष्ठस्य
नागानां तुष्टमानि विभेजिरे ।३७। उत्तमो नाम कुशास्तुत्र
मो नाम नैवित्ता । पद्मं च सर्वनागानां नक्षत्रं कारं तं च ह्रि
।३८। श्रीकोम यथानुवरत्याम दोलन्यो ३ रवः । कुष्ठला
सर्वनिकाहेवं सम रहस्यं ।३९।४०। तत्रीमानानानमः
विनार्थमानेवित्यानाम हः । विलाची नाम वासुकिसादेवा

रा.क:
१-२५

115

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

रा.म:
१-२६

116

रुवोवेनस्मावः। सत्तुध्याउयमास्त्रस्वविष्टास्सनस्त्रयोति
मसनस्त्रविवः। प। स्त्रनास्नावेवः। प्रयामायानिकुर्मांति।
वक्रिरोगीतास्नास्त्रत्रमादर्मेतहु एतत्सुरोदघे। परा। ७। प।
ह्निवसिरा। तथ्यः। प। सहस्वधार एवतेसमस्वरहि गोत्ता।
केमधुजिह्वास्त्रसस्त्रतः। तस्यस्वशो नत्रिविवतिमस्तोवः
पदेवदेपाणिनः सन्निघेतवे। ३। पर्देशुद्र्यन्नागाम्नसा
नयेपरिगृत्तातिमसतति। ह्निवत्तद्ध्यातोवेत्रेपवेसनि

षसोनामाक्षिप्रयोदवोमामहूंक्षस्वागहः ।४। चे३तेनाट
त्सीरसौस्वाहा । तिमापुयोतिमैरैनीसशेगोसोमाकराविह
समडनंतः ।५। स्त्रेवेतेनारात्सीरसौस्वाहा । तिमा९योति
मैरैतीसपेवोसोमाकराविहसमडनंतः ।६। स्त्रेपेतेनारा
त्सीरसौस्वाहा । तिमापुयोतिमैरैतीसशेगोसोमाकरा
विहसमडनंतः ।७। समज्ञनमाटरिनादवयाज्ञबपांप
तमनतममाञपतं ।८। वलषरेतेमनसोहेमेव्रसलेला

117

ह्रैं नेत्रपदमस्त्रह्रैं ने । नेत्यामेति रस्ये नेत्रपत्नि संत्रुठे ३ स्त्रौं अस्त्र-
धरत्रायं पं नि ।। बोः ह्स्त्रौं अस्त्र नुषाम नमस्तित्याक्रुन्याव्रयो नम
या गुरमिदासानू । त्वं नानत्रेमेन्यामेनीक्रूलुस्वाहा ।। १० । ह्रूं
ह्स्यगः रोसि । नंत्वा प्रपद्ये तं त्वा प्रविशामि सर्वं गः सर्वं गुरु
ब्रह्म सर्वं त्वा सर्वं तनुः सह पत्ने क्लि नेना ।। ११ । ह्रूं ह्स्यशर्मा क्लि
। नंत्वा प्रपद्ये तं त्वा प्रविशामि सर्वं गुः सर्व पशु रु ब्रह्म सर्वं त्वा
सर्वं तनः सह पत्ने क्लि नेना ।। १२ । ह्रूं ह्स्यवर्मा क्लि नं त्वा प्रपद्ये

ने त्वां प्रविशामि सर्वगः सर्वभूतभवः सर्वात्मा सर्वतन्त्रः स
हस्रशीर्षे नमः ॥ इ स्वयम्भूतपमसि । ने त्वां प्रपद्ये ने त्वां प्रवि
शामि सर्वगः सर्वभूतभव स्सर्वात्मा सर्वतन्त्रः सहस्रशीर्षे
नाः ॥ ७ ॥ ४ ॥ १९ ॥ ॐ ज्ञानो भरमापरिशिष्टानेमानोरत्नीर्दलि ।
लं श्रीपमानं । नमोवासं पाश्वसरहृदेवनमो ज्ञलव ।
तनवे । । । पावमनानेगुरोपत्रेश्वहवं परिलपिलं । नमलेन
मेहृलमामावनिं व्यपवीमं सा । १८ । शुलोवनिर्हेवहना

दिवानक्तं व कल्पतं। अरातिमनु शेमो अवं पंतमो अस्तरानवे
।१७। सरस्वतीमनु मतिं भगं पंतो हवामहे। वावं वुष्टां मधुम
तीमवादिवं देवानां देवहूतिषु।१८। पंवा वाव्यं हवावा सरस
त्यामनोषुजा। अहानमपविंदनुदवां सोमेन वभ्रुणा।१९।
सावतिं सावावं नोवान्सी ऋस्माविंशान्तो अप्रामरतांनो वस्ता
ति। एहैनो अश्यदितिं नो रातिं ध्रतिं हवं नत्।२०। वपोवेत्वस
रहुं वि नेहेति नवामसि। वेदत्वा हं विमी वंतीं मिन्तुदं नीम

तते ॥११॥ ड तत्र मत्वा गौ मुक्तो ल्वप्र पा स चसे जन्ते । स्त्र तत्ते विंन्न

मीत्सं स्याकृ लिं ९ रु ख ख्य व ॥ ११ ॥ पा म हतो म हो न्मा ला विश्वा

श्राषा ख्या न शो । नख्ये हि र लप के ख्ये नि र्हं स्या श्रु कं रं न मः

॥ १३ ॥ हि र लप वर्ता हु भ मा हि र लप क सि गुर्म हो । नख्ये हि र

लप ह्रा व वे त न्या श्रु कं रं न मः ॥ १४ ॥ ३ ॥ रु लि द ष मः प्र पा ठ

कः ॥ ७ ॥ वै कं क ते ते ष्मे न दे वे ध्मा जं व रा श्र न तें र ह हः

मा द व स र्वे श्रा यं त मे र व म ॥ १५ ॥ इंद्रा या रि मे र व सिं द क रि

119

पुणब्रध्नमर्मत्तिगक्तिरे। नरूपातंवरिकात्तांहूत्ताबा॥

नापहुवोविसर्वेंनदरांसंहूधि।२५। पानसावतिसंरांक्षु

कारहलावत्रपानृ। त्वंनामिंद्रवृत्रहन्यसीवः। वृतरांहू

धिवप्यांसेत्रतांहंमनं।२१। वेष्वेंरडह्वावनेतुद्दावक्रे।

सधप्यदं। हूपेवरमपतास्तपांसं। ओक्षसीम्वः। समाम्वः

।२२।। अग्नेत्वामिंद्रवृत्रहंस्तुवोवर्मासिविष्वा। अग्नेवेना

नमितिहेंरमेवारंनवाअस्नत्वंराममावरेस्यामममा

मौनव।।३३।।८।। दिवे स्वाहा।।३४।। पृथिव्यै स्वाहा।।३५।। अंतरि
क्षाय स्वाहा।।३६।। अंतरिक्षाय स्वाहा।।३७।। दिवे स्वाहा।।३८।। पृ
थिव्यै स्वाहा।।३९।। ॐ पौमिव [illegible] वीनः [illegible] तरिक्ष [illegible]।
पृथिवीपार्थि। [illegible] मोनाममा [illegible] सपम [illegible]
[illegible] पृथिवीम्यं [illegible]।।४।।३ [illegible]
[illegible]
[illegible]

120

ति सिंहांश ॥ ४२ ॥ अथ षष्ठवर्गे मेसि यो मार्गशीर्ष्यादि यो या
ग्र मिदासान ॥ तनत्र रख्या ॥ ४३ ॥ अथ षष्ठवर्गे मेसि यो मा
घ्रीष्यादि यो या ग्र मिदासान ॥ तनत्र रखान ॥ ४४ ॥
अथ षष्ठवर्गे मेसि यो मोदीक्ष्यादि यो याग्र मिदासान ॥
तनत्र रखान ॥ ४५ ॥ अथ षष्ठवर्गे मेसि यो माघ्रुयादि यो
याग्र मिदासान ॥ तनत्र रखान ॥ ४६ ॥ अथ षष्ठवर्गे मेसि
यो मोक्ष्यादि यो याग्र मिदासान ॥ तनत्र रखान ॥ ४७ ॥

ग्रमः
१.२२

122

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

दुरोणे देवो देवान्यजसि जातवेदः ॥ आ च वह मित्रमहश्चिकि
त्वान्त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः ॥ २१ ॥ तनूनपात्पथ ऋतस्य या
नान्मध्वा समञ्जन्त्स्वदया सुजिह्व । मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्दे
वत्रा च कृणुह्यध्वरं नः ॥ २२ ॥ आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्चा याह्य
ग्ने वसुभिः सजोषाः । त्वं देवानामसि यह्व होता स एनान्य
क्षीषितो यजीयान् ॥ २३ ॥ प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या
वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ॥ व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवे

123

स्योग्रहिनवेस्योनं ।२५। व्यघवन्नीहर्विपाविश्रयंसेवनि
स्योवन्ननवः शुंममानाः ।२६। देवीर्द्वारेह्ववनीर्विश्वमिन्वारवे
स्योभवतनसशावणाः ।२८। श्राहवयंतीयजनेडपाकेडबा
सानक्तासरदंतांतिविधामौ। दिव्यैवोवलोहहरनीहरकेखुवि
श्रियंश्नुकपिवंतंरथानं ।२७। दैव्याहोतारावपवमासरावा
विमानायवंसंपन्नबोपजथ्ये। प्रवोरयंताविदथ्येषुकारहत्वा
वीतंस्योनिः प्रदिशारिशाम्ना ।२८। ञ्जानोयवंसंमारतीन्रव

125

मेत्विडाम नुष्य दिह वेतनयंसी। निहोदेवीर्वर्हिरेदं स्योनेसर
स्वतीः स्वपसः सदंतामु ॥११॥ यद्‌मेद्यावापृथिवीजनित्रीहस्वे
रपिंषानुवनानिविश्वा। नमद्यहोतरिषितोयजीयंदेवंस्व
करमिरुयद्दिविहान्नु ॥२०॥ ऊर्ध्वावसजनमन्याद्‌मंजंदेवानां
यापयरुनुपाहवींषि॥ वनस्पतिः पाविता रेवोमन्त्रतिःस्व
दंतिहव्यंमधुनापृतेन ॥२१॥ सद्योजातोव्यमिमीतयज्ञम
ग्निर्देवानामभवत्पुरोगाः। अस्यहोतुःप्रशिष्यृतस्यवा

125

कर्णौ स्वाविनदक्षवीह्रीरेखवर्चं लिका। यः कास्विमाः ख
निन्द्रिमालासामरसत्वमेविवं।३२।नाथुवंनाथुवंत्वयेत्व
मसिनाथुवे॥नाथुवेनारसंविवं॥नलवंननलवंनये
वमसिनलवं।नलवेनारसंविवं।३३।२२।सपर्लस्वान्व
विंदनरकरत्वात्वनन्नसा।दि स्रोबधत्वंदि संननमवह्न
न्याह्नन्जनहि।२४।स्रवजनहिणाम्रुधानानवह्नन्याह्नंनन
हि।स्रणोपोम्रसा।दि पतिनमत्वंन्नसोबधे।३४।नरप

स्वचपरीशां संचरिकृत्वचरित्वचः । कृत्वां कृत्वा कृते देवा
निक्षिप्य प्रलिंगुचनं ॥ ३९ ॥ पुनः कृत्वां कृत्वा कृते हल
हलपात्रपाः समन्तकस्मात्स्थापयित्वा पश्चात् कृत्वा कृतं ह
वनं ॥ ३८ ॥ कृत्वाः संतु कृत्वा कृते शापपः शापणीपते
॥ ३० ॥ रक्षवोरप्य इवबर्द्धनं कृत्वा कृत्वा कृते पुनः ॥ ३८ ॥ व
दिक्षी पहिंसाउमा कृत्वां वकारयापने ॥ नामुतस्मेन
पावन लक्ष्मीनिगास्वाभिधानया ॥ ३ ॥ पदिवानिरेवकृ

।६६। रव्यात्सजीवः पतन्तु वाभावपृथिवीं नेश्वनि ।सां नेम
गमिवनर त्नात ह्रन्या ह्रन्या ह्रनेश्वनः ।४५। अग्निरिगेत
प्रतिकूलं मनेकूलमिषोदकं । हवोरच्छ इववत्रंनां ह्रन्या
ह्रन्या ह्रनेश्वनः ।४६। ष्ठ। ।४७। एका च मे दश च मे एव मे पवक्रा
रस्मोत्वधो । हनज्ञानरत्नावरि मधु मे मधुलाकरः ।४७।
द्वे च मे विंशतिश्च मे एव मे पवक्रारस्मोत्वधोत्वनत्नानरत्नावरि
मधु मे मधुलाकरः ।४८। तिस्रश्च मे त्रिंशच्च मे एव मे पवक्रारा।

श्रौषधे। ह्लनन्नातह्लन्नावरिमयुमेमयुलाकरः॥४॥
वनह्नफ्रमेवन्नारिंशाग्रमेपवक्रारश्रौषधे। ह्लनन्ना॰
नह्लन्नावरिमयुमेमयुलाकरः॥५॥ वेववमेवंवाणत्र
मेपवक्रारश्रौषधे। ह्लनन्नातह्लन्नावरिमयुमेमयुला
करः॥५२॥ मज्ञवमेमग्रतिश्रमेपवक्रारश्रौषधे। ह्लन
न्नातह्लन्नावरिमयुमेमयुलाकरः॥५३॥ स्त्रहवमेपती
तिश्रमेपवक्रारश्रौषधे। ह्लनन्नातह्लन्नावरिमयुमे

128

[illegible]

यदिद्विहूबोसिहज्ञारसोस्ति ।२। यदित्रिहूबोसिहज्ञारसोस्ति
।३। यदिचतुर्हूबोसिहज्ञारसोस्ति ।४। यदिपंचहूबोसिहज्ञा
रसोस्ति ।५। यदिषट्हूबोसिहज्ञारसोस्ति ।६। यदिसप्तहूबो
सिहज्ञारसोस्ति ।७। यद्यष्टहूबोसिहज्ञारसोस्ति ।८। यदिन
वहूबोसिहज्ञारसोस्ति ।९। यदिदशहूबोसिहज्ञारसोस्ति ।१०।
यद्येकादशोसिसोपोदकोस्ति ।११। ७ । २८ । नेवहुत्रयमा
बलकिलिवेकुपारसलिलोमानगिस्या ।। वीदुहसालव

ड्यं च मयो महर्षे देवैः प्रथमं ज्ञातं नस्य ॥११॥ सो ऽपि तानात्प्रथमो
द्भूतानां चार्थतः शापं च दह्यमानो ऽपि यमानः । अन्वर्त्तिनां च हलो ऽभि
त्वमासीदति निर्गतानां रक्षणं त्वानि नागपा ॥१३॥ हलं चैव गतानां सुरस्म
पि रस्यागत्य तानां वेति वेदज्ञो ऽग्नं । तद्भूतानां च दृष्टे दानवस्योपरा
नंच्यानां हेतुर्विनं तत्रिपस्था ॥१४॥ यानानाद्भूतानां दैत्यान्विकेशी
तिं दुष्टं तां नागां मम च यद्य मानेना । सा बलजानां च विनो लितां कुंप
बगण्यादिन पादिङलुक्षी मानेना ॥१५॥ ब्रह्मचारी वर नित्यं विष

हिवः सर्वदेवानांभवत्येकमंगं । तेनजायामन्वविंदद्बृहस्पतिःसो
मेननीतांजुह्वंन्नदेवाः ॥२६॥ देवावाएतस्यामवदंतपूर्वेसप्त
ऋषयस्तपसायेनिषेदुः । भीमाजायाब्राह्मणस्योपनीता
दुर्धांदधातिपरमेव्योमन् ॥२७॥ येगर्भाअवपद्यंतेजगद्यच्चा
पलुप्यते । वीरायेतृह्यंतेमिथोब्रह्मजायाहिनस्तितान् ॥२८॥
उतयत्पतयोदशस्त्रियाः पूर्वेअब्राह्मणाः । ब्रह्माचेद्धस्त
मग्रहीत्सएवपतिरेकधा ॥२२॥ ब्राह्मणएवपतिर्नराजन्यो

नवैश्यः । तन्मूर्धः प्रबुद्धात्मा निष्पंदो व्योमवद्गेश्वः ॥२०॥ श्रुनवैदेवा ।
स्फुरद्दुः ॥२१॥ गुणर्दे प्रब्रह्मज्ञानापि हत्वा देवैनिश्चिलिवं । ऊर्जेश्रवि
यामन्तो हृता प्रभुवासने ॥२२॥ नाप्यज्ञानापि प्राप्तवाहीकेल्या ।
ली नत्पमाणाये । यस्मिन्नाहृ निरुध्यन्ते ब्रह्मज्ञानाविन्या ॥२३॥
नाविकल्पः पंपुशिनात्तस्मिन्वेशमनिज्ञायते । यस्मिन्नाहृ
निरुध्यन्ते ब्रह्मज्ञानापि चिन्त्या ॥२४॥ नाप्यनज्ञापि बृहद्वीवः स्व
नानात्मेत्यन्तनः । यस्मिन्नाहृ निरुध्यन्ते ब्रह्मज्ञानापि चिन्त्या ॥२५॥

श्रस्यस्नेनः हास्यकर्तौं पुरि ७ क्रोमहीपते ॥ यस्मिन्स्नात्वा हि निष्पाप
नेब्रह्मलोकमाप्नोति विस्मयः ॥ २६ ॥ नास्यलेत्रे ७ करित्तीनालीकंनाय
नेविसं। यस्मिन्स्नात्वा हि निष्पापने ब्रह्मलोकमाप्नोति विस्मयः ॥ २८ ॥ नासमे ०
स्त्रिं विडूर्हं तिथेस्यादोहमृपातने ॥ यस्मिन्स्नात्वा हि निष्पापने ब्रह्म
लोकमाप्नोति विस्मयः ॥ २९ ॥ नास्यहेत्रे ७ करित्ती) पेनुः कल्पानी
नानद्यास्नहनेपुरं ॥ विज्ञाति ... ब्रायत्नोत त्रिंवहतिपाय
पा ॥ ३१ ॥ ... ॥ ३० ॥ सैनंतीने देवाभद्रदुलभ्यं वरपतेस्त्रतेगामाव

13

स्मतात्मतान्नन्यतां त्रिपसोमृताप्तौ॥१॥ मत्तदुर्योरातन्यः प
वस्मात्मपरातिः॥ सत्रासतात्मतामयोदद्यज्ञीवानिमाख्रः॥
॥२॥ मा विज्ञितापविबापटाकुरिववर्मतात्सावास्मतात्म
रान्नन्यत्रहैबागोरताया॥ ५३॥ निर्वैत्तं त्रेनयतिहं तिवचोत्तिरि
वारभोछिड्नोतिसवें॥ पोग्रातांतां पन्यतेम्नुनेवसविबस्य
पिवतितेमानस्या॥ ५४॥ पतनैहं तिरहुं पन्यमानोदेवपीगुर्धन
कामोनविज्ञान॥ संतस्पेंडोहदेवतिसिंधउमतां वहिंशोनमसी

वंतं॥२४॥नग्राह्मणोहिंसितव्यो३ग्निःष्ठिपतन्नोरिवालोको
हस्पदापादंडोमुस्तानिपालिपाः॥२५॥पानाणांसैतिर
लितांनणाक्रोलितिःखिदना॥३॥मत्रंयेग्रस्यलांमल्वःस्वाहू३॥
श्रीलिमन्यने॥२६॥जिह्वाग्य्यामवलिकुल्म्लंबाडूीडूीकादंना॥
लवमामिरिद्यिाः॥नेमिर्ब्रह्माविष्यलिरेवपीवूरूढ्लैप्नुमि
रैवज्रनैः॥२७॥नीलोबवोग्राह्मणोहेतिंमैलोपामस्वंलिपा
रव्योः२नमामरबा॥मजटावनवमावनुमागोनदूनाहवसिंः

न्येनमः ॥३८॥ येनहत्वमराजन्मा हंद्या शानाडना । नेत्रास्यग स्थर
गंजन्मा येनरव्याः परमवन्न ॥३९॥ यो रेवताद्रन्यमा ना येन
रव्यां स्त्रवा निरत ॥४०॥ येकेमरश्रावं धा या स्त्ररमा जानमयविर
द्र ॥४१॥ एकमानं ना पाम मित्रं धं परनुना । प्रज्ञां हिंस्ति न्या य स्मगी
मसंमवंयपरमवन्न ॥४२॥ देवपीवु स्त्ररतिमवं भुगरगीगी
मवन्यस्थिम पाद्र । योत्रागलगं देवबं पुहि नस्ति नमननमपि
नपागमव्यानिलोकं ॥४३॥ अग्निर्वै नः पदवाचः सोमोदा

पाठ उच्यते । हंसनाभिपातालें इह लयानन्दे धरो विदुः ॥ ४३ ॥ इष्टुरिव

रिप्यान्रवतेरदाकृरिवगोवते । साग्रात्मगास्वेषु यौगनया

विध्वस्तिकीपनः ॥ ४४ ॥ ७ ॥ १८ ॥ अतिमात्रमवर्द्धं तत्रोदिवा

मरुपाल । सरंगृहिं स्त्रिखाहं मपावैनरव्याः पादमन्त्रः ॥ ४५ ॥

वेहत्साकान्तमांतिरसमार्थपत्रकात्मगां ज्ञनाः । पेत्रलिखा

भूमपादरमविलोकाथ्यावपत्र ॥ ४६ ॥ वेग्रात्मगां प्रस्पष्टीवद्वे

बालिंपूलूमीषिरे । अत्रतलमध्ये कुल्यापाः केशानवादंत

भासते ॥४७॥ ब्रह्माणीपक्षमानानायावत्स्तामिविज्ञेनहे । तेजो

राहुस्य निरीक्षन्ते वीतेज्ञा यतेहू बा ॥४८॥ क्रूरमस्याभ्राणास्तं

रहे विशिनमस्यते । द्वीरं पदस्याः पी यतेन द्वे विरथु किलि

वं ॥४९॥ उत्तो नज्ञामयमातो ग्रास्तं तो नियस्सति । पान

त्रियतेनाहुं ब्रास्तगो व ग्जी यतेय । भ्रुग व दीव नरही

वतः श्रोत्रावनर्हतः । ह्या ख्या दि निहुप्र मत्वा सारा हु मव

प व तेत्रस्तस्य स्या ॥५०॥ तद्दे राहु मास्त व तिनावं मित्रा मिगे

दक्षं। ब्रह्माणं पञ्चहिं सं ति तद्ग्रहं हं ति दुःखना। पर। तं हूं ह्लास्य

यस्येयं तिष्ठा यो नो मो यमार ति। यो ब्रायम लो ज्यस ह्न नम मि।

नारदमन्यनै। पर। शिवमेत देव हतैं तजा वहलो ब्रवीत्न। न

ब्रह्मलो ज्यां जन्या तहे जा तारकश्च ना। पश। नवै व ना न

वनयो या मुः सिद्धिं पञ्च ना। यज्ञ हिं तिल्या ब्रह्म लो म सं म ये

वामवत्ना। पप। यं मल्य पा उ वधं ति कृ यं व द यो व नीं। तदेव

ह्ल्यते देवा उ व ला र लो पत्रु वन्ना। पण। अस्मु लो हूप यां ल

स्वधानिर्जीनस्यवाहतः ।४। तंवैब्रह्मस्यनेदेवाश्रुपंभागम
धारयन्तु ।४५। पेत्रम तंस्रुपवंतिश्रमस्त्रुलिपेत्रौंदत्ते ।। तंवै
ब्रह्मस्यनेदेवाश्रुपंभागमधारयन्तु ।४८। नवषिम्मैत्रावरुणौ
ब्रह्मस्यमनिवर्षिलि । नास्मैवनिलिः कत्वनेननिवेत्रवपत्ते
वर्णं ।५।१।७।२२। ऊर्ध्वैर्योबोहुंदुभिः सतनायवबानस्वस्यः
संमनडस्थिपाभिः । गावंवलगुवा [illegible] दमवत्रसवलानिसिंर
श्वन्धेष्मवनिनैस्वनीहि । ९ । सिंरश्वास्तानीदुवपोवि

वह्निमित्रं दंष्ट्र षभो वा स्त्रिना मिवाहूबात्वं वधुवल्लेसवत्नालें
ह्लेश्रुष्मोच्चमिमानिबाहः ॥ ८८ ॥ हूबेवरप्वेमहस्मामिदा ।
नोगच्यत्नमिरल्वबंधनार्जित्ना ॥ श्रुवाविप्वहहदंपरेंबांहिवा
मामान्त्रचुनापंत्रपात्रबः ॥ ८९ ॥ संजयन्द्रननाकुर्द्रमाउग
स्याग त्सिनोवहपाविवल्बा ॥ दैवींगावंडुंडमस्रागगल्बवेपाः
पात्रएगान्टवभरस्ववेदः ॥ ८३ ॥ डुंडुमेर्वावंश्रपनोवंदंनोमाष्यु
एवनोनाष्विनापोबह्वा ॥ नारिगत्रेंपावन्नहस्नागस्मामित्रो

भीनामसमरे वधानं ॥८४॥ पर्वौ दृंदुभेश्रवदासिनावेमस्या: ह्हेव
हरौ च मानः आमित्र मेनामवमिजं जभानो युमहृदं दुंदुभेस्त न
तावत ॥८६॥ अथ ते रामेण मस्तीक्ष्णो बोस्म लग्न व क्रे धनपोव
तसीमं ॥ आमिक्रं दललनपोत्विपानः श्लोकस्त्कामित्र नस्पोव
स्वर्ण ॥८९॥ धीमि: ह्लनः प्रवदानिवा च मह्त्वं पमलनामा
पुष्पाणि । इंद्रमेरी समनो निरुप समित्रेरमित्रों अश्वजपती
मि ॥९०॥ तं क्रे दनः प्रगदो धक्ष वेगः प्रवेदकतं हृदुधात्माम वो

135

रामः
१३६

136

।७०।२१ विहृदयं वैमनस्यं वदामित्रेषु दुंदुभे ।। विद्वेषं कश्मलं भयम
मित्रेषु निदध्मस्यवैनान्दुंदुभे जहि ।२। उद्वेपमाना मनसा चक्षुषा
हृदयेन च । धावंतु बिभ्यतोमित्राः प्रत्रासेनाज्ये हुते ।३। वानस्प
त्यः संभृत उस्त्रियाभिर्विश्वगोत्र्यः । प्रत्रासममित्रेभ्यो वदाज्येना
भिघारितः ।४। यथा मृगाः संविजंत आरण्याः पुरुषादधि ।
एवा त्वं दुंदुभे मित्रानभिक्रंद प्रत्रासयाथो चित्तानि मोहय ।५।
यथा वृकादजावयो धावंति बहु बिभ्यतीः । एवा त्वं दुंदुभे मि

ज्ञानभिन्नाभिन्नं कंदर्पज्ञानमयायोऽविज्ञानिमोहदः ॥७६॥ यथास्ये।
नात्यनन्विणा संविज्ञं नेम्रहरिं विविसिंह्यलनयोगंथा॥ ए
वानन्दुंदुभेर्मि ज्ञानभिन्नं कंदर्पज्ञानमयायोऽविज्ञानिमोहदः ॥७७॥
यताभिज्ञं दुंदुभिनाहरिं तास्याज्जिनेनच। सर्वैर्देवाम्यजित्वस
त्येसंयामस्यैवाने ॥७८॥ येरिंदः प्रक्रीडनेपदयोवैरस्यपा
सहः। नैरभिज्ञाहमसंतनुनोमीयेसंन्यनीकसः ॥७९॥ ज्यायोवा।
दुंदुभयोभिक्रोशं त्वयादिशः। सेनाः पराज्जित्वापनीरभिज्ञा

137

एतामनीकशः ८०॥ स्वारादित्यवत्पुनरव्ययमतोऽयोनुधावतः। यं
नित्यं तरोऽनीतमखं नवितनेवाकूर्वीर्ये। ८१॥ एषप्रजापतिः समभि
मालन्दं देत्तपुरुषमतीतशास्त्र। सोमो राजावरुणोऽतजा
महादेवउतमन्युरिं। ८२॥ एतादेवसेनाः सूर्यकेतवः सचे
तसः॥ अमित्रान्नो जयन्तु स्वाहा। ८३॥ एकहृदयं विपश्यन्तीति
इति वनुपौन्द्रवाकः॥ अनुलेखाद्ध। इन्द्रवाग। ८४॥ अनि
लकमानमपयोपनामित्रः सोमोव्याप्तावरुणः पुनदंता॥

138

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

परिहद्भिनः।२१। कामैस्तास्त्वदीनकुरुध्यात्वबलात्संकोतमश्रुते।
मामस्मानोर्त्तडे:१ नहलन्वीनकान्नुपदम्बुवे।२२। नकस्मात्ज्ञात्वाबला
देनलन्नाकामिकयाहृहा।पापनाद्वान्रन्वेलानहृहनत्वाभ्रमरलं
नने।२३।नलीपकंविरली।धंसदं।रिमुनशोरद्रं।नकन्नानैर्कीर्तिं
हृतंनेषं।नाशपवाविंकं।२३।हंधारिप्योनकसंवस्त्रोंनेप्यामु
नधेन्मः।२४।ब्रंनन्नमिवशोवधिंनकमानंपरिदधसि।२५।२।
२२।६ नैमेत्वावांरप्यिवीश्रोनारेवीमरत्वानी। इतिसमंरस्मा

139

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

140

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

स्मिकमलप स्यांपुरोधायामस्यांप्रतिष्ठायामस्यांविन्यामस्या

माकूत्यामस्यामापिशिष्ठस्यांदेवहूत्यामस्यां [illegible]। [illegible]। २ स्मिन

वीरान लग मथिवलीनेमावलं॥ स्मिन् [illegible] लप

स्यांपुरोधायामस्यांप्रतिष्ठायामस्यांविन् [illegible] त्याम

स्यामापिशिष्ठस्यांदेवहूत्यां [illegible] मथिवलिः मम

वल॥ स्मिन् [illegible] लप स्मिनकम लप स्यांपुरोधायामस्यांप्रतिष्ठा

यामस्यांविन्यामस्यामाकूत्यामस्यामापिशिष्ठस्यांदेवहूत्यांस्वा

141

ष्ठायामस्यां चित्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वा।
स्वाहा ॥२२॥ मरुतः पर्वतानामधिपतयस्ते मावन्तु । अस्मिन्ब्रह्मण्य
स्मिन्क्षत्रेऽस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां चित्त्यामस्या
माकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ॥२३॥ सोमो वीरु
धानामधिपतिस्स मावतु । अस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रेऽस्यां पु
रोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां चित्त्यामस्यामाकूत्यामस्या
माशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ॥२४॥ वायुरन्तरिक्षस्याधिपतिस्स

मावतु । अस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठा-
यामस्यां चित्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वा-
हा । २४ । सूर्यश्चक्षुषामधिपतिः स मावतु । अस्मिन्ब्रह्मण्यस्मि-
न्कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां चित्त्यामस्या-
माकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा स्वाहा । २५ । चन्द्रमा ।
नक्षत्राणामधिपतिः स मावतु । अस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्कर्मे-
ण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां चित्त्यामाकूत्या ।

मस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ॥ ९ ॥ इंद्रो दिवोऽधिपतिः स
मावतु । अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रति
ष्ठायामस्यां चित्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहू
त्यां स्वाहा ॥ १० ॥ मरुतां पिता पशूनामधिपतिः स मावतु । अ
स्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायाम
स्यां चित्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वा
हा ॥ ११ ॥ मृत्युः प्रजानामधिपतिः स मावतु । अस्मिन् ब्रह्मण्य

नमः

१४३

143

स्मिन्कर्मण्येतस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां वित्त्याम
स्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ॥४४॥ यमः पि
तॄणामधिपतिः स मावतु । अस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्कर्मण्येतस्यां
पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां वित्त्यामस्यामाकूत्याम
स्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ॥ पितरः परे ते मावन्तु अस्
स्मिन् ॥४५॥ ततामहा अवरे ते मावन्तु । अस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्कर्म
ण्येतस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां वित्त्यामस्यामाकू

नमः
१४७

नेत्रत्रिनेत्राय पञ्चवक्त्राय रुद्राय ॥ १०६ ॥ नमो नेत्रे त्रिनेत्राय वक्त्रेशाय नमो दे-
वेशाय हुताशनलिः ॥ नमो नन्दीश्वराय श्रीकण्ठाय नमो धात्रे विधात्रे ॥ १०८ ॥
विश्वरूपिणे विकल्पाय पञ्चवक्त्राय रूपातीताय विशाय ॥ श्रीकण्ठाय प्रज्ञा-
पतिविधाताय नमो विधात्रे ॥ १०९ ॥ पञ्चदशाक्षराय लोकपालाय देवेश्वर-
पतये ॥ पञ्चदिशे हेतवे दुर्गाय नमः करतलोपवि ॥ ११० ॥ नमो भूतनाथ-
पतये नमो वरदाय नमो विश्वरूपाय नमः श्रीनेत्राय नमो
नेत्रेश्वराय नमः ॥ १११ ॥ श्रीविश्वरूपाय दण्डिने पञ्च नमो मार्गपतये सोमाय ॥ हरि-

हस्याअप्सुज्ञापैन्वानैयामन्नि । ४२ । विज्जिहिण्ववाहैंस्सामेनामे
मेयके निमाणपं ।ऋदृहैदेवाः १ उँसोमपाडमपाविन्नै । ४३ ।
प्रत्नः श्रेहैंनहुपेला म्यानार्थानबीन्योः । १७ मैं सं ५ त्रमायेहिद
शामेमातिसनेवे । ४४ । त्वहुः श्रेहैंनहुपेलाम्यानार्थानबीन्योः ।
१७ मैं सं ५ त्रमायेहिद शामेमातिसनेवे ॥ ४५ ॥ मविनः श्रेहैंनहु
पेलाम्यानार्थानबीन्योः । १७ मैं सं ५ त्रमायेहिद शामेमातिसनेवे
। ४६ । शज्ञापनेश्रेहैंनहुपेलाम्यानार्थानबीन्योः । १७ मैं सं ५ त्र ।

न्द्रः समास्मिन्यज्ञे प्रविद्वान्पुनर्नक्षत्रं पुनः स्वाहा ॥ ६८ ॥ सोमो पु
नक्षत्रं वरुणाय वौषट् अस्मिन्यज्ञे पुनः स्वाहा ॥ ६९ ॥ इन्द्रो पुनक्षत्रं वरु
णाय वौषट् अस्मिन्यज्ञे पुनः स्वाहा ॥ ७० ॥ अश्विना ब्रह्मणा
त्मनं वौ वौ वषट्कारेण पञ्चवर्द्धयन्तो ब्रह्मयज्ञे ब्रह्मणा पावकश्चैव श्रु
तेषु पं वषट् इं पञ्चनामानं पवमानस्वाहा ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ नक्षत्राः कृत्तिका
[illegible]
[illegible]

156

मिगणानगणानानः स्विष्टये। तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सदन्तामिडा

सरस्वती मही भारती गृणाना ॥ ९ ॥ तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा सु

वीर्यं रायस्पोषं विष्यतु नाभिमस्मे ॥ १० ॥ वनस्पतेऽवसृजा रराणः

त्मना देवेभ्यो अग्निर्हव्यं शमिता स्वदयतु ॥ ११ ॥ अग्ने स्वाहा कृणु

हि जातवेदः। इन्द्राय यज्ञं विश्वे देवा हविरिदं जुषन्तां ॥ १२ ॥ ४ ॥ १९ ॥

नवशाणान्नवगाभिः संमिमीते दीर्घायुत्वाय शतशारदाय ॥ हरि

नेत्री तिलार जनेत्री लपपत्री तिनपमा विष्टितानि ॥ ३ ॥ अ

147

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सममनस्यमानं ॥१७॥ त्रैधाज्ञानं नन्मनेदैहिस्यपमनेरेकेशिपनंम
वमवसोमनेयेकैंहिं सिनस्यपराप्रननम् ॥ अपामेकंवेधमेरेनम्रा
मनेरिरांपत्रिहदत्त्वावुवे ॥१८॥ ध्यायुवंजनमदृनेः कश्यपश्च
यावुवं ॥ त्रैधामनसमवलंतांत्रीएपावृ बिनेकरे ॥ त्रपः हप
र्णांस्त्रिहतापरापनेकानरपमिसंमपुणाकाः ॥ प्रयो न नम
सुमननेनसाकमंनरईधानाइरिनानिविश्रा ॥२०॥ दिवत्वाप
ननरितंमध्यानावापात्वर्जुनं ॥ मध्याश्रवमसंपानप्राणाहेव

रामः

पुरा श्रुतं ॥२२॥ इमा लिखितोऽदेव पुराणानां त्वारस्तं तु सर्वे नः । नार्के
त्रिनेत्र हर्षं स्यन्नो विद्विषन्तां भव ॥२३॥ पुरं देवाना नामसर्वं हि रतं पवा ।
श्रावेधे प्रपनमो देवो श्रुतो । नमो नमो दया प्रावीः कृत्ता म
ठ मन्त्यन्तां त्रिहृदा वधे मे ॥२३॥ श्रीनाथ हनन्वं पमा कृपा हृद
स्य लिः श्रुतं ज्ञान स्वपन्नाम मे नन्वा लि हृता मस्मि ॥२४॥ हरव
मि हृद्वैवै रा पुष्टेवर्वीमत्वा । सं वत्सरास्यन्ते जनेतन्व सें हरनुहृ ८
रामस्मि ॥२५॥ पतादु नुत्रं मयु नाम मकं मस्मि हंहर मन्युनं पार

विपश्चिं दं सपन्नान यरौं श्रू हू एवेदामातो हमहने सो भगाव ॥२८॥४॥२८॥
९ रत्नापुत्रो विहजानवेदो तेविद्वि क्रिपमानं वर्षदं । त्वं मित्रतेष
न्न्यानि कर्णात्वपा नामश्वं श्रुरुतं वस्वनेमरु ७ । नपात्तदाने हूएल्ना
नवेदो विश्वेभिर्देवैः सरसं विदानः । पोनो दिदेवपनमोजपावसपण्या
सोऽस्मस्यपरि पिब्धनानि ॥२८॥ पप्यासोऽस्मस्य परि पिब्धनानि नप्या
नदाने हूएल्नानवेदः । विश्वेभिर्देवैः सरसं विदानः ॥२१॥ अस्नो ३ ।
निविध्य हदपं निविध्य जिह्वां निरं पिश्र नोमसत्तिरि । पिशाचोऽस्म

स्यपनमोज्ञघासारनेयविहप्रलिनंस्यएगीहि।२९।यदस्यहरनेविहृतंप
स्वराभ्नमान्मनोज्ञरांयपनमन्विशावेः।नदरनेविद्वान्मुनरतभरत्वं
रारीरेमांसमहमेरया।३२।म्रामेह पद्केशावलेविपकेयामाविशा
वोन्मशानेरदंभा।नदात्मनाप्रजयापिशावाविधात्मयंनाम्बरादो
पमल।३३।तीरेमामंप्येपनमोरदंभाहृहपद्मेम्रशनेधान्ये३५:
नदात्मनाप्रजपापिशाविधात्मयंनामरोश्यमलु।३३।म्रपांमा
पामेपनमोरदंभक्क्यायात्मनांशयनेपापानं।३४।नदात्मना

प्रज्ञया विद्यया वा विद्यां नवं नाम गदेत्य मल्लः ॥ ३४ ॥ दिवा मान
ं पत्रमोदं भक्ष्या पानं नं पाने पि पाने । न देशस्तानां प्रज्ञया
विद्यया विद्यां नवं नाम गदेत्य मलः ॥ ३५ ॥ क्रव्याद मांस हविषं ।
विद्याचं मनोहरं नहि जानवेदः । नमिंद्रो गाजी वजे त्रां हं तु षि
नद्युत्तो मः । पिहे ब्रह्मण्य पञ्चः ॥ ३६ ॥ समादग्नेर्मम सिद्धानुद्धानां
नत्वारत्नां सिवनना मह जिष्णुः । मरमरणान नदहक्रव्यादो मा नेहे
त्यामलनदैव्या पाः ॥ ३७ ॥ समारजानवेदो पहं तपत्यन मनं ।

150

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वददर णो जनः। ॐ नमो भगवते प्रमोचने ऽभैरवावावदामिने ॥४३॥ पद्दरे
द्दिविश पिवितिस्त्रिपेतुं सेस्त्रविन्या ॐ नमो भगवते प्रमोचने ऽभैरवा
वावदामिने ॥४४॥ पदेनसे मामहक्षता छेबेपित क्षतव्रपना।
ॐ नमो भगवते प्रमोचने ऽभैरवावावदामिने ॥४५॥ पद्मेमानाप्रज्ञेपिता
ज्ञामिर्भानाव मज्ञेनः। प्रत्यक्षेव त्वमेव ज्ञेजनरदह्निंक्षणोनि
त्वा ॥४६॥ दहैपि पुरुषव मर्वे णोमनमानरा। हृतो पुरुषमात्रा
अपिजीवपुरा द्दरि ॥४७॥ स्त्र नहनः पुनरोरि विहान नरयनं पयः

ब्रह्मरोहणाय माक्रमणाय जीवनो जीवनोपदं ।४८। कालविभेदे नमरिष्यति
नारदप्रियहृदयाय मित्वा । निरवोचमहं पद्मसंगोत्थोऽहं गच्छ रं तव ।४९।
अहं गमे देवोऽहं गच्छ रो पद्मने हृदयामयः । पद्मः पंपे नरः वघ्राय प्र
हाहासाहः परमेश्वरः ।५०। हरवीवोपप्रजीवोपावरवप्रोपस्रजाग
विः । नो नेषाणाम्य गोप्राते दिवान क्रेवज्ञानागतां ।५१। अथ यम
नि रूपमयरहरूपं डदेननो । उदेहि मत्यार्थं भीरानहरूपमावि
नमरूपरि ।५२। नमोपमायतनमो ब्रह्मरूपमत्यवेनमः पिरम्बउ

न्येन यं पतिं डत्वा रणात्स्वबोधे दनमत्रिं पुरोदयेस्माञ्जरिह
तान ये ।५३। ते नु प्राणाते नु बलरस्यो वल्लो पातिरम स्वं सं विदांन
नवह्यां शतितिहप्त ।५४। प्राले नाते वबह बासं सज्ञे मसमी क्षव
नन्ताः सं वलेन ॥ वेश्याम न स्यमानुगान्मात्नु भं मिनहोमुवन
।५५। माते प्राणांडुव दसन्मो श्रपात्नो पिधापिते । सर्वे ल्लापि
पतिर्मतो न दं प अं र पिमभिः ।५६। इयमन्न र्व दनि जिह्वाव
ह्वाप निष्कदा ॥ न पाप संनिरवो वं णां तं ते पि श्रु न स्मानः ।५७॥

स्वं लोकः स्पृयन्नमो देवानामपराजितः। यस्मिन्त्वमिह मन्यवे
दिष्टः पुरुषभ्रात्निषे। सच त्वानुह्वयामसि निवापुरजरसोमपाः।
॥८॥३३॥ यां ते चक्रुरामे पात्रे यां चक्रुर्मिश्रधान्ये। आमे मांसे
कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रतिहरामि तां।१। यां ते चक्रुः कृकवाका
वजे वा यां कुरीरिणि। अव्यां ते कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रतिहरा
मि तां।२। यां ते चक्रुरेकशफे पशूनामुभयादति। गर्दभे कृत्यां
यां चक्रुः पुनः प्रतिहरामि तां।३। यां ते चक्रुरमूलायां वलगं

वानराच्यां॥ देवैर्नेह कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रतिहरामि तां। ६४। यां तेच
क्रुर्णाईपच्येद्वंशांवानुनद्युक्षिन्नः। शालायां कृत्यां यां चक्रुः पुनः
प्रतिहरामि तां। यां ते चक्रुः सभायां यां चक्रुरधिदेवने। अक्षेषु कृ
त्यां यां चक्रुः पुनः प्रतिहरामि तां। यां ते चक्रुः सेनायां यां चक्रुरिष्वा
युधे। दुंदुभौ कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रतिहरामि तां। यां ते कृत्यां कू
पेऽवदधुः श्मशाने वा निचख्नुः। सद्मनि कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति
हरामि तां। यां ते चक्रुः पुरुषास्थे अग्नौ संकसुके च यां। म्रोकं निर्दा

हं कण्यादं पुनः श्वनिहरामिन्तो ॥२॥ अपध्येनाज्ञ भैरेणोनां पध्येनःश्र
रिरमसि। अथीतेम पाथीरेभ्यः सञभारां विन्या ॥३॥ पञ्चकारनश।
णाककर्डशाश्रु पादामंरिं। विकारभरम स्वम्यमभनोभगागवः
प्रः ॥४॥ कन्याहंनवलगिंनमतालिंनपापप्यें ॥ इंद्रसंहं नुम
हनावधेनाग्निर्विध्वन्वलया ॥७॥ ॥छ॥ ३२ ॥ द्वादशमः प्रपाठकः
पंचमं कांडं समाप्तं ॥ एवं कांडेष्वनुवाकाः ॥८॥ स्तन्ना ॥३२॥ ऋचा ॥२५॥
२॥ षष्ठेनवेकाचपराचब्रह्मे ॥छ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओं। दोषोगायबृहद्गायद्युमद्धेहि। आथर्वणस्तुहिदेवंसवितारं
॥१॥ तमुष्टुहियोअन्तःसिन्धौसूनुः। सत्यस्ययुवानमद्रोघवाचं
सुशेवं॥२॥ सघानोदेवःसवितासाविषदमृतानिभूरि। उभे
सुष्टुतीसुगातवे॥३॥६॥ इंद्रायसोममृत्विजःसुनोताचधा
वत। स्तोतुर्योवचःशृणवद्धवंचमे॥१॥ आयंविशंतींदवो
वयोनवृक्षमंधसः। विरप्शिन्विमृधोजहिरक्षस्विनीः॥२॥
सुनोतासोमपाव्नेसोममिंद्रायवज्रिणे। युवाजेतेशानः

154

सप्तऋषयस्तथा ॥३॥ ७७॥ पान्तु नो वसवस्त्वष्टा दितिः पान्तु मरुतः ॥ उग्रा
कं न पान्तु सिंधवः सप्त पातालं पान्तु नो विष्णुस्तनद्यौः ॥ ॥ पान्तु नो
द्यावापृथिवीस्वामिष्टपे पान्तु गावा पान्तु सोमो नो ग्रहस्तः ॥४॥
पान्तु नो देवी सुभगा सरस्वती पान्त्वग्निशिखाये सर्वस्य पाप
वः ॥५॥ पान्तु नो देवाश्विना सुभस्यनो ऽद्य पान्तु नक्षोन नऽस्त
ष्टतां ॥ मं पां न पादस्मिद्धा ॥ नीतायस्य वीहेकवचं सर्वं हृदयस्तवेना
न पो ॥३॥ तत्र श्रमेद्देवं वचः पर्जन्यो ब्रह्मा गायत्रिः ॥ ७ त्रैयान

भिरद्भिर्निर्दुष्टाऽनोद्धृत्यंग्रावयमाणंसमरः ॥ ७ ॥ अंशोभगोवरुणोमि

त्रोअर्यमादितिः पांतुमरुतः ॥ अपतस्यद्वेषोगमेदभिह्रुतो

यावयच्छत्रुमन्तितं ॥ ५ ॥ धियेसमश्विनाप्रावतंनउरुष्याणउ

रुज्मन्नप्रयुच्छन् ॥ द्यौष्पितर्यावयदुच्छुनाया ॥ ८ ॥ ९ ॥ २ ॥ उदे

नमुत्तरंनयाग्नेघृतेनाहुत ॥ समेनंवर्चसासृजप्रजयाच

बहुंकृधि ॥ १ ॥ इंद्रेमंप्रतरंकृधिसजातानामसद्वशी ॥ रायस्पो

षेणसंसृजजीवातवेजरसेनय ॥ २ ॥ यस्यकृण्मोहविर्गृहेत

मन्त्रेर्ढुयान्त्वं । न सैमे सोमोऽग्नथिवृचदयं चक्रह्मणास्यन्तिः ॥३॥
येन ॥१॥ स्मान्नृह्यणास्यतेदेवोऽस्मभिमंन्यते । सर्वैनंरंययास्तिमे
पत्नमानायहहन्त्वने ॥४॥ येन: सोमसहसंशिनोदु:शंसश्च
दिदेशान्ति । वन्नेणास्तुमवेत्नरि सम्पं विमेऽस्त्रुपायन्ति ॥५॥
येन: सोमाभिदासन्तिसनाभिर्यश्चनिस्य: । अपत्तस्यवर्क
निरमस्तीव द्योर्वधत्मना ॥६॥ छ ॥३॥ येन सोमादितिः पथा
मित्रावाचं त्यद्रुह: ॥ नेनानोऽवसावाहि ॥१॥ येनसोमसहसंत्या

सुरान्रंधयासि नः। तेना नो अधि वोचत ।२। येन देवा असुराणा
मोजांस्यवृणीध्वं। तेना नः शर्म यच्छत ।३। यथा वृक्षं लिबुजा
समंतं परिषस्वजे। एवा परि ष्वजस्व मां यथा मां कामिन्यसो य
था मन्नापगा असः ।१। यथा सुपर्णः प्रपतन्पक्षौ निहंति भू
म्यां। एवा निहन्मि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नाप
गा असः ।२। यथेमे द्यावापृथिवी सद्यः पर्येति सूर्यः। एवा प
र्येमि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापगा असः ।३।१४।

वांछमेतन्वं १ पादौ वांछाक्ष्यौ ३ वांछसक्थ्यौ अक्ष्यौ वृषण्यंत्याः के

शा मां ते कामेन शुष्यंतु ।१। ममत्वा दोषणिश्रिषं कृणोमि हृद

यश्रिषं। यथा मम क्रतावसो मम चित्तमुपायसि ।२। यासां ना

भिरारेहणं हृदि संवननं कृतं। गावो घृतस्य मातरोऽमूं सं वा

नयंतु मे ।३।७। पृथिव्यै श्रोत्राय वनस्पतिभ्योऽग्नयेऽधिपतये

स्वाहा ।१। प्राणायान्तरिक्षाय वयोभ्यो वायवेऽधिपतये स्वाहा ।२।

दिवे चक्षुषे नक्षत्रेभ्यः सूर्यायाधिपतये स्वाहा ।३।७।५। भ्रुवन

वाकेस्य पर्यसन्त ॥ १ ॥ स्त्वा ॥ ३ ॥ प्रथमा । गामीमश्वस्तस्थ्याम्राफ छति

त्रयंस्ह वनेकृतं । तद्धैतत्रस्य वेदनं नस्त्रीघ्नाभरामसि । २ । शुंसि

वैरन्तो भवन्ति नस्त्रियामनुषिध्यते । तद्धैतत्रस्य वेदनं नमन्त्रा

पतिरब्रवीन्न ॥ २ ॥ प्रजापतिरनुमन्ति: सिनीवाल्यचीक्लृपत् ॥

हेश्वयमन्यत्र दधन्मुमां स मदधदिह ॥ ३ ॥ ४ ॥ परिधामिवत

यैरीनं जनिमातनं । राज्ञीनगदिगान्यहूँसानेनानेवारये

विषं ॥ १ ॥ यद्वृत्स्यमिपंदविविमि[illegible]वैविदितं ष्णा । यद्वूनंभक्ष

157

मातन्वेतेनातेवारयोविंधं ।२। नथाएंवेनथः १ पर्वतानांगिरयाणांमधु।
मधुपरुस्मीशीयाणांशमालेब्मत्वशुंहदे ।३। छ।४। नमोदेववधे।
भ्योनमोराजवधेभ्यः । अथोयेविशयानांवधात्लेयोअरत्योनमोस्तु
ते ।१। नमस्तेस्त्रधिवाकायपराबाकायनेनमः । नमस्तेअरत्या
नेनमोदुर्मित्यैनइदंनमः ।२। नमस्तेपातुधानेभ्योनमस्तेभेषजे
भ्यः । नमस्तेअरत्याअलेभ्योब्राह्मणेभ्यइदंनमः ।३। छ। अस्थि
स्रंसंपरुःस्रंसंमास्थिनंहृदयामयंबलासंस्रंसंनाशयांगेष्टाय

श्रावधोस्रनावधोरमस्तडपश्रावधो। श्रातेकरंभमद्यहि।१। विहल
लूनामनेपितामदावतीनामनेमाता। सहिन्तवमस्वियस्वमात्मा
नमाववयः।२। नैपविलिकेवेलपाथावमेलवतेलुयीत।। वमुष्व
वमुकर्णस्त्राधेरितिराला।३। स्रलुसालालिप्रर्गपिस्तांजाला।
सुव्रा। तीलागलुसाला।४।ध।८। वथेयेरश्रिवीमहीमस्नातं
गर्भमारथे। ताबानेष्रियतांगर्भोकुनुरुतंठसविनवे।९। वथेयंवस्पि
वीमहीदाधरेमात्वनस्पतीनु। तवानेष्रियतांगर्भोस्रनुरुतंल

वितवे ॥२॥ यथेवं पृथिवी मही दाधार पर्वतान्गिरीन् । एवा ते ध्रिय

तां गर्भो अनु सूतुं सवितवे ॥३॥ यथेवं पृथिवी मही दाधार विष्ठितं ज

गत् । एवा ते ध्रियतां गर्भो अनु सूतुं सवितवे ॥४॥ ॥१७॥ ईर्ष्याया ध्रा

जिं प्रथमां प्रथमस्या उतापरां । अग्निं हृदय्यं शोकं तं ते निर्वाप

यामसि ॥१॥ यथा भूमिर्मृतमना मृतान्मृतमनस्तरा ॥ यथोत मम्रु

षो मन एवेर्ष्योर्मृतं मनः ॥२॥ अदो यत्ते हृदि श्रितं मनस्कं पतयि

ष्णुकं । ततस्त ईर्ष्यां मुञ्चामि निरूष्माणं दृतेरिव ॥३॥ ॥१८॥ ॥२॥ पुनंतु मा

देवजनाः पुनंतु मनसो धियः पुनंतु विश्वा भूतानि पवमानः पुनातु मा ॥१॥
पवमानः पुनातु मा क्रत्वे दक्षाय जीवसे । अथो अरिष्टतातये ॥२॥ उभाभ्यां
देव सवितः पवित्रेण सवेन च । अस्मान् पुनीहि सर्वतः ॥३॥ ॐ । अग्नेरिवा
स्वदन्तं न तिस्रुचि त्तउ नेव मन्त्रो विलुपन्तं न पापति । अन्यम स्मरि
ॐ नकं चिरद्वृन न्तुर्वधाय नमो अस्तु नक्षत्रे ॥१॥ नमो रुद्राय नमो
अस्तु नक्षत्रे नमो रात्रे वरुणाय त्विषीमते । नमो दिवे नमः पृ
थिव्यै नमः औषधीभ्यः ॥२॥ अग्रं यो अभि शोचिषा विश्वा रूपाणि

हरिता कृणोषि । तस्मै तेरुणाय बभ्रवे नमः कृणोमि वन्याय त
क्मने ।३।४।२०। अनुवाके ४र्थ सूक्त ।१०। ऋचा ३१ । द्वितीयो ४
इमा यास्तिस्रः पृथिवीस्तासां ह भूमिरुत्तमा । तासामधि त्वचो अ
हं भेषजं समु जग्रभं ।१। श्रेष्ठमसि भेषजानां वसिष्ठं वीरुधानां ।
सोमो भग इव यामेषु देवेषु वरुणो यथा ।२। रेवतीरनाधृषः सि
षासवः सिषासथ । उत स्थ केशदृंहणीरथो ह केशवर्द्धनीः ।३।
।४। कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतंति । त

तासः

१६:

त्राववृत्रंत्सदनादृतस्यादिद्घृतेनपृथिवींव्यूदुः॥१॥ पयस्वतीःकृ

णुथापओषधीःशिवायदेजथामरुतोरुक्मवक्षसः। ऊर्ज्जंच

तत्रसुमतिंचपिन्वतयत्रानरोमरुतःसिंचथामधु॥२॥ उदप्रुतोम

रुतस्तांइयर्तवृष्टिंयेविश्वेमरुतोजुनन्ति। क्रोशातिगर्दाक

न्येवतुन्नापेरुंतुंजानापत्येवजाया॥३॥४॥११॥ सस्रुषीस्तदपसोदिवा

नक्तंचसस्रुषीः। वरेण्यक्रतुरहमपोदेवीरुपह्वये॥१॥ ओतास्त्रापः

कर्मण्यामुंचंत्वितःप्रणीतये। सद्यःकृण्वंत्वेतवे॥२॥ देवस्यस

१६

160

विन्दुः सर्वे कर्म हृएवं वन्तु मानुषाः। शंनो भवंत्वप ओषधीः शिववाः

॥३।७। हिमवतः प्रस्रवंति सिंधौ समह संगमः। आपो ह मह्यं तद्देवी

र्ददन् हृद्योतभेषजं॥१॥ यन्मे अक्ष्योरादिद्योत पार्ष्ण्योः प्रपदोश्च

यत्। आपस्तत्सर्वं निष्करन् भिषजां सुभिषक्तमाः॥२॥ सिंधुप

त्नीः सिंधुराज्ञीः सर्वा या नद्य स्थन। दत्त नस्तस्य भेषजं तेना वो

भुनजामहै॥३।७।११। पंच च याः पंचाशच्च संयंति मन्या अभि।

इतस्ताः सर्वा नश्यंतु वाका अपचितामिव॥१॥ सप्त च याः सप्तति

श्च संयंति ग्रैव्या अभि ॥ इतस्ताः सर्वा नश्यंतु नव च या नवतिश्च ।
संयंति स्कंध्या अभि । इतस्ताः सर्वा नश्यंतु वाका अपचितामिव ॥३॥
४॥ अव मा पाप्मन्सृज वशी सन्मृडयासि नः । आ मा भद्रस्य लो-
के पाप्मं धेह्यविहृतं ॥१॥ यो नः पाप्मन्न जहासि तमु त्वा जहिमो व-
यम् । पथामनु व्यावर्तनेन्यं पाप्मानु पद्यतां ॥२॥ अन्यत्रास्मन्यु-
च्यतु सहस्राक्षो अमर्त्यः । यंद्वेषाम तमृछतु यमु द्विष्मस्तमि-
ज्जहि ॥३॥४॥१६॥ देवाः कपोत इषितो यदिंछन्दूतो निर्ऋत्या इ-

दमाजगाम।तस्मा अर्चामकृणवामनिष्कृतिंशंनोअस्तुद्विपदेशंच
तुष्पदे।२।शिवःकपोतइषितोनोअस्त्वनागादेवाःशकुनोगृहं
नः।अग्निर्हिविप्रोजुषतांहविर्नःपरिहेतिःपक्षिणीनोवृणक्तु।३।
हेतिःपक्षिणीनदभात्यस्मानाष्ट्र्यांपदंकृणुतेअग्निधाने।।शिवो
गोभ्यउतपुरुषेभ्योनोअस्तुमानोदेवाइहहिंसीत्कपोतः।३।४।ऋ
चाकपोतंनुदतप्रणोदमिषंमदन्तःपरिगांनयामः।संलोभयं
तोदुरितापदानिहित्वानऊर्जंप्रपदात्पथिष्ठः।२।वर्गे।३।त्रि।

162

परिषत परीमे गामनेषत । देवेष्वक्रत श्रवः क इमाँ आदधर्षति ॥२॥
यः प्रथमः प्रवतमाससाद बहुभ्यः पंथामनुपस्पशानः । यो ३ स्ये
शे द्विपदो यश्चतुष्पदस्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ॥३॥७॥२४॥
अमून्हेतिः पतत्रिणी न्येतु यदुलूको वदति मोघमेतत् । यद्वा क
पोतः पदमग्नौ कृणोति ॥१॥ यौ ते दूतौ निर्ऋत इदमेतोऽप्रहितौ प्र
हितौ वा गृहं नः । कपोतोलूकाभ्यामपदं तदस्तु ॥२॥ अवैरहत्या
येदमा पपत्यात्सुवीरताया इदमा ससद्यात् । पराङेव परा वद पा

वीमन्तं संवतं ।३।७। यस्यायमस्य त्वागरे हेरं संश्वनिवाकणानाम्भ्र।
कं श्वनिवाकणानां ।७।८। देवा इमं मधुना संयुतं यवं सरस्वत्या
मधिमणावचर्कृषुः। इंद्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः कीना
शा आसन्मरुतः सुदानवः ।१। यस्ते मदोवकेशो विकेशो येना
भिहस्यं पुरुषं कृणोषि। आरात्त्वदन्या वनानि वृक्षि त्वं शमि
शतवल्शा विरोह ।२। बृहत्पलाशे सुभगे वर्षवृद्ध ऋतावरि
मातेव पुत्रेभ्यो मृड केशेभ्यः शमि ।३।७। आयं गौः पृश्निरक्र

क्रमीदसदस्मानरंश्वरं। पितरंव प्रजंत्स्वः।१। अंतश्चरतिरोचनाऽस्य
प्राणादपानतः। व्यख्यन्महिषस्स्वां।२। त्रिंशद्धामाविराजतिवाक्प
तंगोअशिश्रियत्। प्रतिवस्तोरहर्द्युभिः।३।७।२५। अनुवाके१
सर्पर्हक्।१। ऋचा।३३। तृतीयेत्रयस्त्रिंशकौसि।७। अन्तर्देवेज्
हुताः हे ३ तस्याहुथानवपत्तांघनेन। ग्राणाद्रन्तांसिप्रतिदहत्व
मग्नेननतोगरहाणाणामुपनिनयाषि।२। फड्डोवाग्नीवाम्बशारैस्वि१
शावाः रक्षीवौपिश्व्राणा हुपानथानाः। वीस्फड्डोविस्वस्वतो।१

वीर्यो यमेन सम जीगमन्तु ।१। अभयं मित्रावरुणा विहास्तु नोर्चिं
षात्रिणो नुदतं प्रतीचः । मा ज्ञातारं मा प्रतिष्ठां विदंत मिथो विघ्ना
ना उप यंतु मृत्युं ।३।७। यस्येदमा रजो युजस्तुजे जना वनं स्वः । इं
द्रस्य रंत्यं बृहत् ।१। नाधृष आ दधृषते धृषाणो धृषितः शवः ।
पुरा यथा व्यथिः श्रव इंद्रस्य नाधृषे शवः ।२। स नो ददातु तां रयि
मुरुं पिशंगसंदृशं । इंद्रः पतिस्तुविष्टमो जनेष्वा ।३।८।२८। प्रात
ये वाचमीरयद्वृषभा यदितीनां । सतः पर्षदति द्विषः ।१। यो रक्षां

क्षांसि निजूर्वत्यग्निस्तिग्मेन शोचिषा। स नः पर्षदति द्विषः।२। यः पर
स्याः परावतस्तिरो धन्वातिरोचते। स नः पर्षदति द्विषः।३। यो विश्वा
भि विपश्यति भुवना सं च पश्यति। स नः पर्षदति द्विषः।४।४। यो
अस्य पारे रजसः शुक्रो अग्निरजायत। स नः पर्षदति द्विषः।५।६।
वैश्वानरो न ऊतय आ प्र यातु परावतः। अग्निर्नः सुष्टुतीरुप।१। वै
श्वानरो न आगमदिमं यज्ञं सजूरुप। अग्निरुक्थेष्वंहसु।२। वैश्वा
नरोऽङ्गिरसां स्तोममुक्थं च चाक्लृपत्। ऐषु द्युम्नं स्वर्यमत्।३।४।२।

ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिं। अजस्रं घर्ममीमहे॥२॥
स विश्वा प्रति चाकॢप ऋतूंरुत्सृजते वशी। यज्ञस्य वय उत्तिरन्॥२॥
अग्निः परेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य॥ सम्राडेको विराजति
उप प्रागात्सहस्राक्षो युक्त्वा शपथो रथं। शप्तारमन्विच्छन्मम
वृक इवाविमतो गृहं॥२॥ परि णो वृङ्धि शपथ ह्रदमग्निरिवा द
हन्। शप्तारमत्र नो जहि दिवो वृक्षमिवाशनिः। यो नः शपादश
पतः शपतो यश्च नः शपात्। शुने पेष्ट्रमिवावक्षामं तं प्रत्यस्या

रामः

२६५

त्मिमन्यवे ।३।४।२८ सिंहे व्याघ्र उत या पृदाकौ त्विषिरग्नौ ब्राह्मणे
सूर्ये या । इंद्रं या देवी सुभगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविदाना ।१। या
हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये त्विषिरप्सु गोषु या पुरुषेषु । इंद्रं या
देवी सुभगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविदाना ।२। रथे अक्षेष्वृष
भस्य वाजे वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे ।३। इंद्रं या देवी सुभगा जजा
जान सा न ऐतु वर्चसा संविदाना ।३। राजन्ये दुंदुभावायतायाम
श्वस्य वाजे पुरुषस्य मायौ । इंद्रं या देवी सुभगा जजान सा न ऐ

165

त्वर्वर्चसा सं विदाना ॥४॥६॥ यशो हविर्वर्द्धतामिंद्रजूतं सहस्रवीर्यं
सुभृतं सहस्कृतं। प्रसर्स्राणमनु दीर्घाय चक्षसे हविष्मंतं मा वर्द्ध
य ज्येष्ठतातये ॥१॥ अछा न इंद्रं यशसं यशोभिर्यशस्विनं नमसाना
विधेम। स नो रास्व राष्ट्रमिंद्रजूतं तस्य ते रातौ यशसः स्याम। यशा
इंद्रो यशा अग्निर्यशाः सोमो अजायत। यशा विश्वस्य भूत
स्याहमस्मि यशस्तमः ॥ अभयं नोस्त्वंतरिक्षं सप्तर्षीणां च ह
विषाभयं नो अस्तु ॥२॥ अस्मै ग्रामाय प्रदिशश्चतस्र ऊर्जं सुभूतं

स्वस्ति मविज्ञानः कृणोतु। अभयं ज्योतिरग्रे अभयं नः कृणोत्वन्तरिक्षम्।
नाममिथ्यात्नुमन्युः।१। अग्निमित्रं नो अधरादनमित्रं न उत्तरात्॥ इन्द्रा
ग्नानमित्रंनमः पश्चादनमित्रं पुरस्कृधि।३।७। मनसेचेतसे धिय
आकूतयउतचित्तये। मत्यैश्रुतायचक्षसेविधेमहविषावयम्
।१। अपानायव्यानायप्राणभूयसेविधायसे। सरस्वत्याउरुव्यचे
विधेमहविषावयम्।२। मानोहासिषुर्ऋषयोदैव्यायेतनूपायेनः
स्तन्वस्तनूजाः। अमर्त्यामर्त्यां अभिनःसचध्वमायुर्धत्तप्रतरंजीव

166

सेनः।३।७। अनुवाके अर्थसूक्ताः।१०। ऋचाः।३३। चतुर्थे त्रयस्त्रिंशा
कौ।७।बो। अवज्यामिवधन्वनोमन्युंतनोमितेहृदः। यथासंम
नसौभूत्वासखायाविवसचावहै।१। सखायाविवसचावहाअ
वमन्युंतनोमिते। अधस्तेअश्मनोमन्युमुपास्यामसियोगुरुः।
।२। अभितिष्ठामितेमन्युंपार्ष्ण्याप्रपदेनच। यथावशोनवादि
षोममचित्तमुपायसि।३।७। अयंदर्भोविमन्युकःस्वायचार
णायच। मन्योर्विमन्युकस्यायंमन्युशमनउच्यते। अयंयोभू

तिमल्लुः समुद्रमवतिष्ठति। दर्भैः पृथिव्याउच्छ्रितो मन्युशमनउच्य
ते।२। विनेहन्तव्यंशारीरिं विनेमन्युंविनयामसि। यथावशोनवा
दिषोममचित्तमुपायसि।३।७।२.। अग्न्युष्ट्रोदेवो रक्षान्त्वपिम्या
द्विरुष्यमिदं जगत्।अग्रहुर्यत्ताऊर्द्धेस्वस्त्मासितिष्ठाद्रोणामग्रयंनवा।२।ध्रा
तंयाभेषजानितेसरूसंसंगतानांतिव। ष्टेउमातावभेषजंवसिवं
रोगनाशनं।२। रुद्रस्यमूत्रमस्यमृतस्यनाभिः। विषाणकानाम
वाअसिपितॄणांमूलादुच्छितावातीकृतनाशनी।३।७। यावोपेरि

167

मनस्यापकिमशास्त्रानिपाँमसि।परेह्निनत्वाकामयेहृदंवनाति

सं वस्गरे भुगो भुमेमनः॥२॥अवशासानिःशाप्तायत्स्परास्तेपा

रिमजाग्रनोयत्स्वपंनः॥अतिर्विश्वान्यपदूक्तानान्यज्ञशम्या

रेस्त्रस्मद्धात॥२॥यदिंद्रब्रह्मणस्पतेपिनरबाचरामसि।प्रचे

तानांगिरसोहुरितान्यावँहसः॥३॥४॥योनजीवोसिनमरतोदे

वानामम्रतगर्भोसिस्वप्न॥वरुणानीनेमातायमःपितारुरु

र्नामासि॥२॥विद्मतेस्वप्नजनित्रंदेवजामीनांपुत्रोसियमस्यक

168

रुणः। अग्नकोसिमन्युरसि। तेन्वास्वनमन्याखंविपुमतः स्वमद्गुः
श्वपम्न्या हि।२। यण्याकलांयण्याशकंमणपणीतंतनयंति।एवगद्गुः
श्वपूर्व्वंसवैंहिबनेतंनयामसि।३। ७। अग्निः पातः सवनेपायाव
स्मान्वैश्वानरोविश्वकृद्विश्वशंभूः।सनः पावकोद्रविणेदधा
धान्वायुष्मंतः सहभक्षाः स्याम।१। विश्वेदेवामरुतइंद्रोअस्मा
नस्मिन्हितीयेसवनेनजह्युः। आयुष्मंतः प्रियमेषांवदंतोवयं
देवानांसुमतौस्याम।२। इदंतृतीयंसवनंकवीनामृतेनयेच

ममसेरयंत।नेमोधन्वनाःस्वरानशानाःस्विष्टिंनोऽत्रमिवस्यानवं
नु।३।७।२२।एयेतोसिंगापवत्रंछंदाऽमनुत्वारमे॥स्वक्तिमासंवहास्यप
नसोहविस्वाता।३।त्तुरानहितेऽमनेनत्वःक्रूरमानँपामर्त्यः।कपि।
र्वमस्तिनेजनंस्वंजरापुमोरिव।४।मेषदूववैसंवविचोर्वच्यसेपद्
त्ररस्रावुपरस्वृवादनः पीरमोपिरोपमसाश्मोऽत्रर्दयंतप्रन्वमस्ति
हरितेनिराहमिः।२।सुपर्णावाचमक्रतोपद्यव्यावरेहृष्माद्
षिराऽमनर्त्तिभुः।नियन्निपाथुपरस्यनिष्कृतिंपरुरेनोदधिरेस्

पिञ्जिनः ॥३॥ ७॥ २४॥ हतेनेन्द्रेसमंकमाशुमञ्जिनाछिंनंशिरोऽपि
एष्टीः ऋणीतं। यद्वांतेदटानपितद्यतंमखेमपाप्मपंकएउतथा
न्याय ॥२॥ नहिहैवत्तंगाहेजभ्यहाउपकुमा। ब्रह्मेवाप्तैश्छिनंहविरत
दंतत्इमान्यवानहिंसनोऽपवोदितं ॥२॥ नहीपतेवद्यापतेतत्पञ्जं
भाग्राऽप्रणोतमे। पञ्चारएयाव्यथताये केवल्ल्यथाताल्ला।
वीजंमयामसि ॥३॥ वायोःपूतःपवित्रेणप्रत्यड्सोमोऽप्रतिद्रुतः
इंद्रस्पयुज्यःसखा ॥२॥ आपोऽम्मान्मातरःसूदयंतुघृतेननो

यजघ्वःसुनंतः॥ विश्वंहिरिष्टंप्रवतंतिदेवीरुदिदाम्यःअविरा

धनएमि।२। यत्किंचेदंवरुणदैव्येजनेभिद्रोहंमनुष्या३श्चरां

ति। अचित्त्याचेत्तवधर्मायुयोपिममानस्तस्मादेनसोदेवरी

रिषः।३।७। अनुवाके। अर्धसूक्तं।२०। ऋचा।३३। पंचमः।३

त्रयोदशमस्यपाठकः।७।२५। उतस्यांदिवएतिपुरोरत्नांसि

निर्जेतः। आदित्याःपर्वतेभ्योविश्वदृष्टोअस्तुदृष्टाः।२। निमा

वोगोषुअस्तदिनिमरुणातोअविदन्ता।न्यूरमंयोनदीनांत्या।

170

रिहस्त्वाग्ने लिप्सत ।।२।। आयुर्हिदं विवश्चितं अजनौंक एव स्यवीरुधं ।। र
आभार्षं विश्वभेषजीमस्यादृष्टान् निशमनपत् ।।३।।छ।। योऽस्मद्दं
पृथिवीवद्वचेन सोऽस्मऽको हहं ददिरिलापाविर्दं ।। अग्नेस्त्वथा वि
किनां सोमोऽग्निर्वायुर्नः पातु सविता भगश्च ।।२।। पुनः प्राणः
पुनरात्मा न एतु पुनश्चक्षुः पुनरसुर्न एतु । वैश्वानरो नो अद
ब्धस्तनूपा अन्तस्तिष्ठाति दुरितानि विश्वा ।।२।। सं वर्चसा पय
सा सं तनूभिरगन्महि मनसा सं शिवेन । त्वष्टा नो अत्र वरीयः

कृण्वन्त्वन्तोमाहिंसन्त्वो३यहिहिरिंहे।३।७।२४।इदंतद्युजउत्तर

मिंद्रंशुंभाम्यष्टये।अस्यक्षत्रंश्रियंमहींवृष्टिरिववर्द्धयातृणं।अ

स्मैक्षत्रमग्नीषोमावस्मैधारयतंरयिं।इमंराष्ट्रस्याभीवर्गेकृ

णुतंयुजउत्तरं।२।सबंधुश्चासबंधुश्चयोअस्मांअभिदासति।स

र्वंतंरंधयासिमेयजमानायसुन्वते।३।७।येपंथानोबहवोदे

वयानाअंतराद्यावापृथिवीसंचरंति।तेषामज्यानिंयतमो

वहातितस्मैमादेवाःपरिधत्तेहसर्वे।१।ग्रीष्मोहेमंतःशिशिरो

171

वसंतः शारद्वर्षाः स्विते नो दधात। आ नो गोषु भजता प्रजायां निवात
इद्वः शरणे स्याम॥२॥ इदावत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय कृणु
ता बृहन्नमः। तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम॥३॥
॥७॥ २५॥ मा नो देवा अहिर्वधीत्सतोकान्सहपूरुषान्। संयतं न वि
ष्परद्व्यात्तं न सं यमन्नमो देवजनेभ्यः॥१॥ नमोऽस्त्वसिताय नमस्
तिरश्चिराजये। स्वजाय बभ्रवे नमो नमो देवजनेभ्यः॥२॥ सं ते ह
न्मि दता दतः समु ते हन्वा हनू। सं ते जिह्वया जिह्वां सम्वास्नाह आस्य

स्या ।३।छ। इदमिद्वाउभेषजमिदंरुद्रस्यभेषजम्। येनेषुमेकतेजनां शतशल्यामपब्रवत्। १। जालाषेणाभिषिंचतजालाषेणोपसिंचत। जालाषमुग्रंभेषजंतेननोमृडजीवसे। २। शंचनोमयश्चनोमाचनः किंचनाममत्। क्षमारपोविश्वंनोअस्तुभेषजंसर्वंनोअस्तुभेषजम्। ३। छ। २८। यशसंमेंद्रोमघवान्कृणोतुयशसंद्यावापृथिवीउभेइमे। यशसंमादेवः सविताकृणोतुप्रियोदातुर्दक्षिणायाइहस्याम्। १। यथेंद्रोद्यावापृथिव्योर्यशस्वान्यथापअब

धीषु यशस्वतीः। एवा विश्वेषु देवेषु वयं सर्वेषु यशसः स्याम॥२॥
यशा इंद्रो यशा अग्निर्यशाः सोमो अजायत। यशा विश्वस्य भूत
स्याहमस्मि यशस्तमः॥३॥८॥२॥ अनडुद्भ्यस्त्वं प्रथमं धेनुभ्यस्त्वम
रुंधति। अधेनवे वयसे शर्म यछ चतुष्पदे॥१॥ शर्म यछत्वोषधिः स
ह देवीररुंधति। करत्पयस्वंतं गोष्ठमयक्ष्मां उत पूरुषान्॥२॥ वि
श्वरूपां सुभगामछावदामि जीवलां। सा नो रुद्रस्यास्तां हेतिं दू
रं नयतु गोभ्यः॥३॥६॥२८॥ अयमा यात्यर्यमा पुरस्ताद्विषितस्तु

मः। अस्याऽइदं नग्नु वैपाति मृतजायामजानये। २। अग्न्यमदि
पमर्षमंनन्या सांसमनंयती। अंगोत्वर्यमंनस्याः अन्याः सम
नसायति। २। धाता दाधार पृथिवीं धाता द्यामुत सूर्यं। धाता
स्माअनु वैपाति दधातु अवतिकाम्यं। ३। ७। महमापोज्ञामहं
मधुमदेरयंतां महीं महोऽस्मरज्योतिषेकं। महांदेवाउत विश्वे
तपोजामहांदेवः सविता अस्य वो धातु। ४। अहं विश्वेच पृथिवी
मुतद्यामहमद्वं रतनयं सप्तसाकं। अहं सत्यमरतंपद्दास्य।

हूं दैवीं परिवाचं विशाखाः ॥२॥ अहं जजान पृथिवीमुत द्यामहमृतूं

र्जनयं सप्त ॥३॥ सिंधून् । अहं सत्यमनृतं यद्वदामि यो अग्नीषो

मावजुषे सखाया ॥३॥७॥३॥ अनुवाके अर्थसूक्ता ॥३॥ सप्त

विंशकाः ॥७॥ वैश्वानरो रश्मिभिर्नः पुनातु वातः प्राणेनेषि

रो नमोभिः । द्यावापृथिवी पयसा पयस्वती ऋतावरी यज्ञिये

नः पुनीताम् ॥१॥ वैश्वानरीं सूनृतामा रभध्वं यस्या आशास्त

न्वो वीतपृष्ठाः । तया गृणन्तः सधमादेषु वयं स्याम पतयो र

यीएगं।।२।। वैश्वानरीं वर्चस आरभध्वं शुद्धा भवंतः शुचयः पाव।
काः। इहेड यामसधमादं मदंतो ज्योक पश्येम सूर्यमुच्चरंतं।।३।।४।। य
त्ते देवी निर्ऋतिराबबंध दामग्रीवास्वविमोक्यं यत्। तत्ते वि ष्या
म्यायुषे वर्चसे बलायादोमदमन्नमद्धि प्रसूतः।।१।। नमोस्तु ते नि
र्ऋते तिग्मतेजोयस्मयान्विचृता बंधपाशान्। यमो मह्यं पुनरित्वं
ददाति तस्मै यमाय नमोस्तु मृत्यवे।।२।। अयस्मये द्रुपदे बेधिषइहाभि
हितो मृत्युभिर्ये सहस्रं। यमेन त्वं पितृभिः संविदान उत्तमं नाक

मधिरोहयेमं ॥३॥ सँसमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्यआ। इडस्पदे।
समिध्यसे स नो वस्रून्याभर ॥१॥ १॥ ३॥ संजानीध्वं संपृच्यध्वं सं वो मन
नांसि जानतां देवा भागं यथा पूर्वे संजानाना उपासते ॥२॥ समानो मं
त्रः समितिः समानी समानं व्रतं सह चित्तमेषां। समानेन वो हविषा जु
होमि समानं चेतो अभिसंविशध्वं ॥२॥ समानी व आकूतिः समाना हृ
दयानि वः। समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ॥३॥ ४॥ अव
मन्युरवायताव बाहू मनोयुजा। पराशर त्वं तेषां पराञ्चं शुष्ममर्द

याधानोरथिमाहूरुधि॥२॥ निर्हस्तेभ्योनैर्हस्तंयंदेवाःशरुमस्यथ्याहू१

शामिशत्रूणांवाहूतनेनहविषाहमृ॥३॥ इंद्रस्त्रकारप्रथमंनैर्हस्तम

सुरेभ्यःजयंतुसत्वानोममस्थिरेणेंद्रेणमेदिना॥४॥४॥ निर्ह१

स्ताःशत्रुरभिदासंतयेसेनाभियुधमायंत्यस्मान्॥ समर्पयेंद्रम

हतावधेनद्रात्वेषामघहारोविविद्धः॥१॥ आतन्वानाआयछंतो

स्यंतोयेचधावथ॥ निर्हस्ताःशत्रवस्थनेंद्रोवोद्यपराशरीत्॥२॥ नि

र्हस्ताःसंतुशत्रवेंगैषांम्लापयामसि॥ अथैषामिंद्रवेदांसिशतशो

175

शोविभजामहे ।।३।।४।। वरिवन्मा नि सर्वं तं इंद्रः प्रषावतस्तवतः । म हं
त्वमागः सेनाअमित्राणां परस्तरां ।।१।। मरुतः अमित्राणां तनाशीर्षा
णादुवाहयः । तेषां वो अग्निमूढानामिंद्रो हंतु वरं वरं ।२। तेषुन
स्यह्मषाजिनैं हरिणस्यामियं कृधि । पराङ्मित्र एषत्वर्वाचीगो
रुपेषतु ।३।४।३३। आयमगन्त्सविता क्षुरेणोष्णेन वायउदकेनेहि
आदित्या रुद्रा वसव उंदंतु सचेतसः सोमस्य राज्ञो वपत प्रचेतसः
।१। अदितिः श्मश्रु वपत्वाप उंदंतु वर्चसा । चिकित्सतु प्रजाप

निदीर्घायुत्वायवर्चसे।२।येनावपत्सविताक्षुरेणसोमस्यराज्ञो
वरुणस्यविद्वान्।तेनब्रह्माणोवपतेदमस्यगोमानश्ववान
यमस्तुप्रजावान्।३।६।गिरावरगराटेषुहिरण्येगोषुय॰
यशः।सुरायांसिच्यमानायांकीलालेमधुतन्मयि।१।अश्वि
नासारघेणमामधुनांक्तंशुभस्पती।यथाभर्गःस्वतींवाचमा
वदानिजनाँअनु।२।मयिवर्चोअथोयशोथोयज्ञस्ययत्पयः
तन्मयिप्रजापतिर्दिविद्यामिवदृंहतु।३।७।३४।यथामांसं

176

यथाहतायथात्ताञ्चधिदेवने। यथापुंसोवृषण्यतःस्त्रियांनि
हन्यतेञ्चयेमनोधिवत्सेनिहन्यतां॥१॥ यथाहत्तीहत्तिन्याः
पदेनप्रदमधुजे। यथापुंसोवृषण्यतःस्त्रियांनिहन्यतेमनः
॥१॥ एवातेञ्चघ्न्येमनोधिवत्सेनिहन्यतां॥२॥ यथाप्रधिर्यथो
पधिर्यथानभ्यं प्रधावधि। यथापुंसोवृषण्यतःस्त्रियांनिह
न्यतेमनः। एवातेञ्चघ्न्येमनोधिवत्सेनिहन्यतां॥३॥ यदंनमा
तिवह्र्थाविकृपंहिरण्यमश्वमनगामजामविं। यदेवकिंच

प्रतिजग्रहाहमग्निष्टद्धोता सुहुतं कृणोतु ॥१॥ यन्मा हुतमहुत
माजगाम दत्तं पितृभिरनुमतं मनुष्यैः। यस्मान्मे मन उदिव रा
रजीत्यग्निष्टद्धोता सुहुतं कृणोतु ॥२॥ यदन्नमद्म्यनृतेन देवा दा
स्यन्नदास्यन्नुत संगृणामि। वैश्वानरस्य महतो महिम्ना शिवं म
ह्यं मधुमदस्त्वन्नं ॥३॥६॥ यथासितः प्रथयते वशाँ अनु वपूंषि कृ
ण्वन्नसुरस्य मायया। एवा ते शेपः सहसायमर्कोऽङ्गेनाङ्गं संसम
कं कृणोतु ॥१॥ यथा पसस्तायादरं वातेन स्थूलभं कृतं

रामः
१७७

यावन्त्यरस्वनः पसः स्तावन्तेवर्द्धन्तांपसः ।२। यावद्देगीतंवारस्वनं
रामितंनाईमंचयन्तु। यावदश्वस्यवाजिनस्तावन्तेवर्द्धन्तांपसः
।३। ४। अनुवाके। मर्च ऋक्॥११॥ ऋचा। ४६। वा। ३५। नरुभिरधि
कत्तसस्त्रमस्यात्तु। ७। एहयाडुवरूणाःसोमेोश्वहरस्यलिर्वं
सभिरेरयात्तु। अस्यश्रियमवपर्हंयानसर्वेउग्रस्यवेत्तुःसंमन
सःसजातानाः।२। योवःशुष्मोहृदयेष्वंतराहृतिर्योवोमनत्तिर
प्रविष्टा। तांधुीवयामिहविषाघृतेनमयिसजातारमतिर्वो

१७७

ष्टत ।२। इहैव स्तमापयातार्ध्यस्मत्पूषापरस्तादपथंवःकृ९
णोतु।वास्तोष्पतिरनुवोजोहवीतुमयिसजातारमतिर्वोअस्तु
।३।४।संवःपृच्यंतांतन्वःसंमनांसिसमुव्रता।संवोयंब्रह्मण
स्पतिर्भगःसंवोअजीगमत्।१।संज्ञपनंवोमनसोथोसंज्ञप
नंहृदः।अथोभगस्ययच्छ्रांतंतेनसंज्ञपयामिवः।२।यथादि
त्यावसुभिःसंबभूवुर्मरुद्भिरुग्राअहृणीयमानाः।एवात्रि
णामंनहृणीयमानइमांजनान्संमनसस्कृधीह।३३।३५।निर

178

सुंऽन्दस्नोकमृतः सपत्नोपः र्यतन्यति। नेवीध्येन हविषेंऽस्एतंप
रापारीज्जू ॥२॥ परामंतंपरावत मिंद्रो नुदत्तुहव्रहा। पतोनपुन
रायति शाश्वतीभ्यः समाभ्यः ॥२॥ एनजिल्हः परावत एनंपंचज
नैंस्रति। एनजिह्वोतितिरोवनापतोपुनरायति॥ शाश्वतीभ्यः
समाभ्यो पावत्क्ष्योंस्त्रसहिँवि ॥३॥ ७॥ यएतंपरिषीदंतिस
मादधनिवतसे। संश्रेद्दोस्त्रस्निर्जिहूमिफ़देवहृ. दयादधिाश्र
तेः सांतपनस्पारसाप्रवेपदमारभोऽस्त्रहूतिर्पस्पपश्यति

धर्ममनुद्यंतमात्मनः ॥२॥ योऽस्य स्वसमिधं वेद दत्त्विये तास मारि

तां । नाभिद्रुह्येत्पदं निदध्यान्निरनुत्त्यवे ॥३॥ नैनं घ्नन्ति पर्यायिणो

न सन्नाँ अवगच्छति । आ निर्येः (?) नविद्यो विद्वान्नामगच्छन्त्या

षे ॥४॥४॥३०॥ अग्नेष्ट्वा पोरस्त्यान्न्यपिव्यस्मादि द्वितीयमिदं जग

न् । आस्त्यानेपर्वक्रम्य ... स्थानमुक्त्वा । प्रतितिष्ठ पम् ॥१॥ यदुदानन्द

वराय यत्यदुदानन्नान्यायनम् । आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा

अपि तं हुवे ॥२॥ जानवेदा निवर्तय शतं ते संत्वावृतः सहस्रं त उ

रामः
१७९

179

पाहुतः। ताभिर्नः पुनराकृधि। ३। १४। नेन मभ्ये नहविषाययमाप्याय

नोपुनः। जायायांयामस्माम्नागार्हस्त्यं रक्षेनांभिवर्द्धनां। १। अभिव

र्द्धनां पयसाभिर्दूतो वर्द्धतां। रय्या सहस्रवर्चसेमौस्तामनपक्षि

तौ। २। त्वष्टा जायामजनयत्वष्टास्यैत्वां पतिं। त्वष्टा सहस्रमा

यूँषिदीर्घमायुः कृणोतु वां। ३। ४। अयं नो नभसस्पतिः संस्फा

नो अभिरक्षतु। असमातिं गृहेषु नः। १। त्वं नो नभसस्पत ऊर्जं

गृहेषु धारय। आपुष्टमेत्वा वसु। २। देवसंस्फान सहस्रापोष।

हेरिद्विषे । तस्य नो रास्व तस्य नो धेहि तस्य ते भक्तिवांसः स्याम ॥ ३ ॥ ४ ॥

अन्तरिक्षे ए । पतन्ति विश्वा भूता व चाकशत् । श्रुणो दिव्यस्य पत्मह

स्तेनाते हर विषा विषेण ॥ २ ॥ ये त्रयः कालकांजा दिवि देवा इव श्रिताः

तान्सर्वान् ह्वऊतये ऽस्मा अरिष्टतातये ॥ ३ ॥ अप्सुते जन्म दिवि तेस

धस्थं समुद्रे अन्तर्महिमा ते पृथिव्यां । श्रुणो दिव्यस्य पत्मह स्तेना

तेह विषा विषेण ॥ ३ ॥ ४ ॥ ३ ॥ धं ॥ पंनासि पछ सेरह लावपरलां स्त्रिसेध

सि । प्रजां धनं वा । हत्वान: परिहलो अमृदयं ॥ २ ॥ परिहस्त विधा

रयघोनिंगर्भायधातवे।ममीदेपुत्रमाधेहितंत्वमानमयानामे॥२॥
यंपरिरक्षमविभरादितिःपुत्रकाम्या।त्वष्टानमस्याश्वाबध्राद्य।
याप्तुत्रंजनादिति॥३॥आगाथनग्नातनत्स्वनामारह्लाम्यायनः
इंद्रस्यहप्रोवन्वेवावबवस्यशानकतो॥२॥येनसूर्यांसावित्रीम
श्विनोहतुःपथ्यातेनमामब्रवीद्भगोजायामावहहतादिति।
॥२॥यत्तेंकुशोवसृदानोहृहंतिंइहरिरप्पदः।तेनांजनीयत्तेजा
यांमहंयेहिपाचीपते॥३॥४॥ममवाके।अर्थसूक्ता॥१०॥रुचा॥३॥

सएकत्रिंशाकमहमवदंति ।४। अपवित्तःश्वपनत्तलपर्णौवस

नेरिवाहृर्यंःहृणोत्भेबजंचेद्रमावेपोअष्ठनुगारा।णन्येकाह्

सेकारोहिणोद्दे ।सर्वोसामन्वंनामावीरश्रीरपेतना ।२। अस

निकारामायएयपवित्रपनिष्यनि ।लोरिनिःश्वपनिष्यह

सगलंनोनशिष्यनि ।२। वीहिखामाद्गुनिंजपाणोमनखाह्वा

हामनसायदिदंजहोमि ।३। पर्स्यालज्ञातनियोरेजरोन्यषं

वह्नानामवसर्जनापृकं ।५। मितिनित्वानिप्रमन्वनेजनानिरं

तिरिनित्वाहं परिवेद सर्वतः ।२। मनेह हविष्मती मवैषते मा गोयो
षस्मा ह। अंचेमा नमस्नेन मः स्वाहा। ३। एवोष २ स्मन्निर्ह। तेनेरा
मयस्मया न्विहतां वधयाशानू। यमो मयं पुनरितां ददाति त र
स्मै यमाय नमो स्तु मत्यवे। २। अयस्मपेदु पदेवे पिबइहा मि
हितो मत्यु मियैस हहं। यमेन त्वं चपितृ भिः संविदान उत्तमं नाक
मधिरो हयेमं। ३।१४। वर णो वार यातामयं देवो वनस्पतिः। य
त्मो यो मस्मिन्नाविष्टस्त मु देवा अवी वरनू। २। इंद्रस्य च वस्ता

वयं मित्रस्य वरुणस्य च । देवानां सर्वेषां वाचा यक्ष्मं तेन वारयामहे ॥ ३ ॥ ४ ॥

यथा हत्वन्द्र मास्त्वापत्लंमविश्वधायनीः । एवा तेन ग्निना यक्ष्मं वै ।

स्वानरेण वारये ॥ ३ ॥ ४ ॥ वृषेन्द्रस्य वृषा दिवो वृषा पृथिव्या अयं । वृ

षा विश्वस्य भूतस्य त्वमेकवृषो भव ॥ १ ॥ समुद्र ईशे स्रवतामग्निः पृ

थिव्या वशी । चंद्रमा नक्षत्राणामीशे त्वमेकवृषो भव ॥ २ ॥ सम्राडस्य

सुराणां ककुन्मनुष्याणां । देवानामर्द्धभागासि त्वमेकवृषो भव ॥ ३ ॥ ४ ॥

स्मात्वाहार्षमंतरभूर्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलत् ॥ विशस्त्वा सर्वा वांछन्तु

मान्वद्राष्ट्रमधिभ्रशत्॥१॥ इहैवैधि माप च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचल
त्। इंद्रेहैव ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय॥२॥ इंद्र एतमदीधरत् ध्रुवं ध्रुवेण
हविषा। तस्मै सोमो अधि ब्रवदयं च ब्रह्मणस्पतिः॥३॥ ध्रुवा द्यौ
र्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवं विश्वमिदं जगत्। ध्रुवासः पर्वता इमे ध्रुवो राजा
विशामयं॥४॥ ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः। ध्रुवं त इंद्र
श्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवं॥५॥ ध्रुवोच्युतः प्रमृणीहि शत्रून्छत्रूय
पतोधरान्पादयस्व। सर्वादिशः संमनसः सध्रीचीर्ध्रुवाय ते समि

नि:कल्पनामिह ॥३॥ छ ॥ इदंयत्प्रेण्य:शिरोदत्तंसोमेनवृष्ण्यं । त
नःपरिप्रजातेनहार्दिंतेशोचयामसि ।२। शोचयामसितेहार्दिंशो
चयामसितेमनः । वातंधूमइवसध्र्यङ्मामेवान्वेतुतेमनः ॥२
मह्यंत्वामित्रावरुणौमह्यंदेवीसरस्वती ॥ मह्यंत्वामध्यंभूम्याउ
भावन्तौसमस्यतां ॥३॥ छ ॥ यांतेरुद्रइषुमास्यदङ्गेभ्योहृदयायच ।
इदंतामद्यत्वद्वयंविषूचींविवृहामसि ।१। यास्तेशतंधमनयोऽङ्गा
न्यनुविष्ठिताः । तासांतेसर्वासांनिर्विषाणिह्वयामसि ।२। नम

लेरुद्रस्यनेतनमःप्रतिरिन्नायै॥नमोविसृज्यमाणायैनमोनि
पतितायै।३।७।इमंयवमष्टायोगैःषड्योगेभिरचर्कृषुः।तेनाते
तन्वो३रपोपाचीनमपव्यय॥न्यग्वातोवातिन्यक्तपतिसूर्यः।
नीचीनमघ्न्यादुहेन्यग्भवतुतेरपः।२।आपइद्वाउभेषजीरापो
अमीवचातनीः।आपोविश्वस्यभेषजीस्तास्तेकृण्वंतुभेषजम्
।३।७।यानरौँहाभववाजिन्युज्यमानइंद्रस्ययाहिप्रसवेमनोज
वाः।युंजंतुत्वामरुतोविश्ववेदसआतेत्वष्टापत्सुजवंदधातु॥

जवलेअर्वं निहितोगुहायः श्येनेवातडनयोचरत्यरीतः।। तेन

त्वं वाजिन्बलवान्बलेनाजिंजय समने पारयिष्णुः।। ५।। तदेवा

जिंतत्वं रुनर्घंसी वाम मसम्भ्यधावड्डुशर्मतभ्यं।। अहुतोमहो

धरुणायदेवोदिवीवज्योतिः स्वमामिमीयान्।। ३।। अग्न्रवाल्कक्का

।।२।। सूक्ता।। ३२।। ४पा।। लः दु पिकावपवित्।। ६।। यमोमृत्युरघमा

रो निर्ऋथोबभ्रुः शर्वोस्तानीलशिखण्डः।। देवजनाः सेनयोत्त

स्थिवांसतेअस्माकंपरिवृंजन्तुवीरान्।। १।। मनस्ताहोमैर्हर

साध्यतेनप्रार्वीयान्हडनाज्ञेमवाय।नमस्तेभ्योनमएभ्यःकृणोमि
म्यन्यत्रास्मदघविषानयंतु।२।न्नायधंनोऽस्त्वघविषाभ्योवधा
द्विषेदेवानांकृतेनोविश्ववेदसःअग्नीषोमावरुणाःपूतदक्षा।
वातापर्जन्ययोःसुमतौस्याम।३।४।संवोमनांसिसंव्रतासमा
कूतीर्नमामसि।अमीयेविव्रताःस्थनतान्वःसंनमयाम
सि।५।अहंगृभ्णामिमनसामनांसिममचित्तमनुचित्तेभिरे
नाममवशेषुहृदयानसि।५।तिनकृणोमिममयातमनव

मोनगत।८।७। ओ३म् नेमेद्यावापृथिवी ओ३म् नादेसरस्वती। ओ३म्
नोमरुद्रस्त्वाग्निश्चर्ध्यास्मेदंसरस्वति।३।७। ओ३म् स्वश्चोदेवसदनेस्त
नीयस्यामिनोदिवि। नत्रामृतस्यवक्त्रगांदेवाःकृष्णमवन्त्वत्ता।२३।
हिरण्यपीनोरथवरहिरण्यवंधनादिवि। नत्रामृतस्यपुष्पंदेवाः
कृष्णमवन्त्वता।११।नमो ऽश्वस्याबधीनांनमो ऽहिमवद्वतामुनता।नमो
विश्वस्यामृतस्येमंमेस्त्रगांदेहधि।३।७।पाओ३म् बधपःसोमरा
त्रीवङ्गीःशतविचक्षणाः।हरस्यनिश्वरत्तात्तानोमुंचंत्वंहसः

185

मुंचंतुमाशापथ्या३दथोवरुण्यादुतअथोयमस्यपड्वीशाद्विश्व।
स्माद्देवकिल्बिषात् ।१। यच्चकृमानृतमसावच्छवान्वोपारिमज्जा।
ततोपान्त्वेवंनः। सोमज्ञानिस्वपयानःशृणोतु ।३।१४।८। अग्न।
भिर्यज्ञोमन्द्रतिरसिभः सोमोऽभिश्रिद्भः। अग्मन्व३ हंविश्वाः
एतनायपांसांत्येवाविधेमाग्निहोत्राहूदंहविः ।१। स्वधास्तुमि।
त्रावरुणाविवश्चिनाश्रनावन् तत्रंमधुनेहयिन्वतं। बाधेथ्यांहरं
निर्ऋतिंपरावैः कृतंचिदेनःप्रममुक्तमस्मत् ।२। इमंवीरमनरुरं

ध्वमगमिंद्रं सखायोऽनुसंरभध्वं । ग्रामजितं गोजितं वज्रबाहुं जयं
तमज्मप्रमृणंतमोजसा ॥३छ॥ इंद्रो जयाति न पराजयाता अधि
राजो राजसु राजयातै चर्कृत्य ईड्यो वंद्यश्चोपसद्यो नमस्यो भवे ।
ह ॥१॥ त्वमिंद्राधिराजः श्रवस्युस्त्वं भूरभिभूतिर्जनानां । त्वं दैवी
र्विश इमा विराजायुष्मत्क्षत्रमजरं ते अस्तु । प्राच्या दिशस्त्वमिं
द्राराजोतोदीच्या दिशो वृत्रहं शत्रुहोसि । यत्र यंति स्रोत्यास्तज्जि
तं ते दक्षिणतो वृषभ एषि हव्यः ॥३॥छ॥ अभि त्वेंद्र वरिमतः

186

ग्रावांह्वरणाध्रुवे। ह्वयाम्युरंवेज्ञारंपुरूणामातमेकजे। योऽस्य
सेन्योवधोजिदांहंतदुदीरते। इंद्रस्यतत्रबाहूसमंतेपरिदत्तः।२।प
रिदत्तइंद्रस्यबाहूसमंतंत्रातुत्त्रायतीनः। देवसवितःसोमराजा।
न्सुमनसंमाकृणुस्वस्तये।३।४। देवाश्वरुद्रःस्वयीश्वदाघोरदत्य
पिव्यदात्॥ जिह्वःसरस्वतीरुद्रःसविताविष्णूषणां।२। यद्वोदे।
वाउपजीकाआसिंचधन्वन्युदंछंतितनदेवप्रसूतेनेदंहूषयता
विषं।२। अहरणांदुहितासितादेवानांमसिस्वसा॥ दिवस्य

पिव्याः संक्लनासावकर्षोरसंतविधि ।३। छ। अस्राह षापल्लवस्मिरि

वर्द्धस्व प्रपयपल्लवा। यथांर्गवर्द्धतां शेपल्लेन योषितमिङ्गतिः ।२। येन

ह्लपां वाजयंतिपेनतिर्वंस्यातरं। तेनास्य ब्रह्मणस्पते धनुरिवा

तानयापसः ।२। आहं तनोमिते पसो अधिज्यामिवधन्वति। क्र

मस्वर्शइवरोहितमनवग्लायता सदा ।३। छ। यथावंवाहोअर

श्विनासमैतिसंवचर्तनेन। एवामामभितेमनः समेतुसंववर्त

तां मन ।२। आहं खिदामितेमनोराजाश्वः पृष्ठ्यामिवा रेस्मछि नं

यच्यान्तं गामयिनेवेश्तंमनः॥२॥ खां जनस्यतद्दुपस्यकुहस्यन
लुदस्यव॥तुरोभगास्यहस्ताभ्यामवतोपनमस्दरे॥४८॥ अनस्तक्ता॥
अर्धसक्ता॥२७॥ ऋचा॥३०॥ दशमः॥ चतुर्दशमःप्रपाठकः॥४२॥॥
संदानेवोबृहस्पतिः संदानंसविताकरत्॥संदानंमित्रोअर्यमा
संदानंभगोअश्विना॥२॥ संपरमात्समवमानथ्योसंद्यामिमध्य
मान्॥१॥ इंद्रस्तान्पर्यहार्दाम्नानानग्नेसंद्यात्वं॥३॥ अमीयेपुधमा॰
पंतिकेतन्तुत्वानीकमतः॥ इंद्रस्तान्पर्यहार्दाम्नानानग्नेसंद्या॰

त्वं ॥३॥७॥ आदानेन संदानेनामित्राना द्यामसि । अपाना य चैषां

प्राणा असुनासून्त्समछिदन् ॥१॥ इदमादानमकरं तपसेंद्रेण

संशितं । अमित्रा येऽत्र नः संति तानग्न आ द्या त्वं ॥२॥ ऐनां द्यता

मिंद्राग्नी सोमो राजा च मेदिनौ । इंद्रो मरुत्वाना दानममित्रेभ्यः

कृणोतु नः ॥३॥८॥ यथा मनो मनस्केतैः परापतत्याशुमत्

एवा त्वं कासे प्रपत मनसोनु प्रवाय्यं । यथा बाणः सुसंशि

तः परापतत्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्रपत पृथिव्या अनु ।

संवर्ते ।२। यप्याहूर्यस्य रश्मयः पतापतंत्स्याप्सु मन्तु । एवात्वं म
काशोवपनस्तमरुस्यानुविलंरं ।३।४। आपवेनेवपतापलोहूवी
तेरत्नुपुष्पिलो । उन्सोवानत्रपापर्ता हूदोवाङ्कुरीकवान्तु ।।
अपाभिरन्वपनैंसमरुस्यनिवेपानं । मध्येहूदस्यनोरत्हा:
पतावीनामुखाहुयि ।१। हिमस्यत्वाजरायुणा शालेपरिव्य
यामसि ।। शीनहूदाहिनो भवो त्रि:कृत्लोनु भेषजं ।३।४।
विश्वजित्त्रायमाणायै मा परिदेहि । त्रायमाणेद्विपाच्च स

वंनोरत्नवनुष्यायच्छनः स्वां॥२॥ आयमाणो विश्वजिन्मापरिदेहि। विश्वजिद्धि याच्छुसर्वंनोरत्नवनुष्यायच्छनः स्वां॥२॥ विश्वजित्कल्याण्येमापरिदेहि। कल्याणीद्धि पाच्छसर्वंनोरत्नवनुष्यायच्छनः स्वां॥३॥ कल्याणीसर्वविदेमापरिदेहि। सर्वांद्धि पाच्छसर्वंनोरत्नवनुष्यायच्छनः स्वां॥४॥७॥ त्वंनोमेधेप्रथमागोभिरश्वेभिरागहि। त्वंसूर्यस्यरश्मिभिस्त्वंनोअसियज्ञिया॥१॥ मेधामहंप्रथमांब्रह्मण्वतींब्रह्मजूतामृषिष्टुतां। प्रपीतांब्रह्म

वारिभिर्देवगानामवमेहृवे ।२। यांमेधारमवोविदुर्यांमेधामसुर
राविदुः ।ऋषयोमशंमेधांयांविदुर्लामब्यावेशयामसि ।३।
यामृषयोभूतकृतोमेधांमेधाविनोविदुः ।तयामामद्यमेध
याग्नेमेधाविनंकुरु ।४। मेधांसायंमेधांप्रातर्मेधांमध्यंदिने
परि । मेधांसूर्यस्यरश्मिभिर्वचसावेशयामहे याप ।।५। षि
ब्यलीलिग्रमेबजूरनातिविह्वमेबजी । तांदेवाः समकल्पयं
तिपंजीवितवाअस्तु ।१। पिब्यल्याः समवदंतायतिर्जनना

दधि। यंजीवमश्नवामहैनसरिष्यातिपूरुषः।२। असुरास्त्वान्य

खनंदेवास्त्वोदवपन्पुनः। वातीकृतस्यभेषजीमथोक्षिप्तस्य

भेषजीं।।३।५। प्रत्नोहिकमीड्योअध्वरेषुसनाच्चहोतानव्यश्चा

सत्सि। स्वांचाद्यतन्वंपिप्रायस्वास्मभ्यंचसौभगमायजस्व।१।

ज्येष्ठघ्न्यांजातोविचृतोर्यमस्यमूलबर्हणात्परिपाह्येनं। अ

त्येनंनेषद्दुरितानिविश्वादीर्घायुत्वायशतशारदाय।।२।८

व्याघ्रेह्न्यजनिष्टवीरोनक्षत्रजाजायमानःसुवीरः। समावधी

रामः

२९

190

त्विनरंवर्द्धमानो मामानरंग्रमिनीन्द्रनिश्री॥३॥७॥ इमंमेस्रोतेपु
रुषंमुमाय्यंयोवत्सः हपत्नोलालपीति। अ्रनोधिनेह्रूलाव
भागधेयंपदानुन्मादितोस्तति। अ्रतिहेतिशामयत्नुपदिना।
नउयुनं। कल्पोसिविद्यामेवजंपथ्यानुन्मादितोस्तसि॥२॥ देवे
नसाडुन्मादितमनमनैरत्नसस्यति। कल्पोसिविद्यामेवजंपा
दानुन्मादितोसतति॥३॥ पुनत्वाडुरमरसः पुनरिंद्रः पुनर्भगाः
पुनत्वाडुर्विश्वेदेवायथ्यानुन्मादितोसति॥४॥७॥मामाज्येहं।

२९

वधीदयमग्नएषांमूलबर्हणात्परिपाह्येनं।सग्राह्याःपाशा

न्विचृतप्रजानंतुभ्यंदेवाअनुजानंतुविश्वे।१।उन्मुंचपाशांस्त्व

मग्नएषांत्रयस्त्रिभिरुत्सितायेभिरासन्।सग्राह्याःपाशान्वि

चृतप्रजानन्पितापुत्रौमातरंमुंचसर्वान्।२।येभिःपाशैःपरि

वित्तोविबद्धोंगेअंगआर्पितउत्सितश्च।वितेमुच्यंतांविमुचो

हिसंतिभ्रूणघ्निपूषंदुरितानिमृक्ष्व।३।त्रितेदेवाअमृजतैतदे

नस्त्रितएनन्मनुष्येषुममृजे।ततोयदित्वाग्राहिरानशेतांते त

वाब्रह्मणानाशयंत। मरीचीर्धनान्यविशान्नपाश्यंतदानानग॰
छोनवानीहातान्। नदीनांफेनांश्चनुतान्विनश्यन्मणिघ्रिदृखंड
रितानिमत्स्व।२। हादशधानिहितंत्र तस्यापरंतुमतष्येनमा
ति। ततोयदित्वानाहितानघोतांनेदेवाब्रह्मणानाशयंत्र।३।
अनुवाके अर्थ॰ऋ ११ ऋचां ३०। प्राक् तस्मात्तस्त्रिंशः।७॥
यद्देवादेवहेडनंदेवासश्चकृमावयं। आदित्यास्तस्मान्नोयुय
मृतस्यर्तेनमुंचत।१। ऋतस्यर्तेनादित्यायजत्रामुंचतेहतः।प

संयच्छत्तवाहसः शिवंनोनोपशेकिम॥२॥ मेदस्वनायत्नमानाः सु
वान्यान्ति जुहूतः। अकामाविश्वेवोदेवाशिवंनोनो पशेकिम।
।३।४। यदिहोसोपद विहांसत एनंसिवक्रुमावयं। एवंनत्सस्मा।
स्मंचतविश्वेदेवाः सजोषसः।८। यदिजात्नयदिस्वपंनेएनस्यो
कंर। भूतंमातस्मात्सर्व्यवद्रुपदादिवमंचनां।२। द्रुपदादिवमुमु
चानः स्विनः स्नात्वामलादिवा। पूतंपवित्रेणेवाज्यंविश्वेशुंभंत
मैनसः।३।४। यद्यामंवक्रुर्निखनंनोअन्तेकापींवणान्नविदो

नविद्यपा।वैयश्वतेराजनितज्ञहोमन्यथयत्तिपं मधुमदस्तुनो।
न्नं।८।वैयश्वस्तुतः कृएवस्मागधेपंमधुमागोमधुतासंस्फजानि।मा
नर्पदेनइबितंनश्मागान्यहाविनावराहोजिहीडे।पदीदंमाउ
पंदिवापितर्तः परिभुगतः ३ वाब्रेनमएनश्मागनू।यावंतोश्च
स्मान्यितरः सचंनेनेबांमर्दे बांपिबोश्र्वस्तमन्युः।३।४।श्र्वप
मित्यम३नीन्नंपदस्मिपमस्यपेनवलिनावनामि।इदंतदनै
श्रनरोमवानितंपापान्विहनंवेन्छ सवीनृ।२।इदैवसंतः प्र

न्ति दद्मत एनज्जीवाज्जीवेभ्यो निहराम एनत्। अपमित्यधान्यं
२ यज्जघासाहमिदं तदग्ने अनृणो भवामि।२।७। अनृणा अ
स्मिन्ननृणाः परस्मिंस्तृतीये लोके अनृणा स्याम। येदेव
यानाः पितृयाणाश्च लोकाः सर्वान्पथो अनृणा आक्षियेम
।३। यद्धस्ताभ्यां चकृम किल्बिषाण्यक्षाणां गत्नुमुपलिप्समा
नाः। उग्रंपश्ये उग्रजितौ तदद्याप्सरसावनु दत्तामृणं नः।१।३८
ग्रंपश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि यदक्षवृत्तमनु दत्तं न एतत्। ऋणा

न्नो न तौ सेर्स्मिमानो यमस्य लोके अधिरज्जुरायत् ॥२॥ यस्मान्दूरणांय
स्वप्नायामुपेमिपंयाचमानो अन्येमिदेवाः। नेवाचंवादिषुमौ
न रां महे वपत्नी अप्सरसावधीतं ॥३॥७॥ यद्दीव्यं न्नरणामहेहलो
मयदास्यं न न्निडुत्तर्सं नरणामि। वैश्वानरो नो अधिपा वसिष्ठ।
उदिं पानिह हृतनस्य लोकं ॥८॥ वैश्वानराय प्रति वेदयामि यः
पथ्यं णां संगरो देवतानां। सएतान्याशान्विहृतं वेदसर्वानय
पकेन सह संभवेम ॥२॥ वैश्वानरः पवित्रा मा पुनातु यत्संगारम

मिथावाभ्याशंगा। अनाज्ञातन्मनसायाचमानोयत्त्रैणोऽव
यजन्त्स्वाहामि।३।छ। यदंतरिक्षंपृथिवीमुतद्यांयन्मातरंपि
तरंवाजिहिंसिम। अयंतस्माद्गार्हपत्योनोऽग्निरुदिन्न
यातिसुकृतस्यलोकं।२। भूमिर्मातादितिर्नोजनित्रंभ्राता
न्तरिक्षमभिशस्त्यानः। द्यौर्नःपितापित्र्याच्छंभवातिजामि
मृत्वामावपत्सिलोकात्।३। यत्रासुहार्दःसुकृतोमदंति।
विहायरोगंतन्वःस्वायाः। अश्लोणाअंगैरहुताःस्वर्गेतत्र।

पत्स्येमपितरौचपुत्रान् ।३। यो विवाहान्यागशान्विध्याद्युः
स्मयडनमाश्रधमावमूलाये । दुःखप्रंदुरितंनिष्ठास्मदा
पगोष्ठमहाहूतनस्यलोकं ।२। यद्वारुतिलावध्यसेपचन्नरन्याप
स्पंसीवध्यसेपद्धवावा । अपंनस्मादाहिपत्योनोऽश्रवि
रुदित्नपानित्रहहूतनस्यलोकं ।२। उद्गातांभावतीवि
वृतौनामनारके । प्रेरारनस्ययंष्ठितांप्रेनवहूकमोचवंतां ।३।
विजिरीषलोकंहूणवंधानंचासिवहूकं । योत्यादुवष

195

ष्टुतो गर्भः पृथ्व्याः सर्वमन्नं नुत्नियां ॥४८॥ एतं भागं परिददामि
विद्वान्विश्वकर्मन्प्रथमजा ऋतस्यास्माभिर्दत्तं जरसः पर
स्तादच्छिन्नं तन्तुमनु सं तरेम ॥ ततं तन्तुमन्वेके तरंति येषां द
त्तं पित्र्यमायनेन । अबंध्वेके ददतः प्रयच्छंतो दातुं चेच्छिक्षा
न्त्सः स्वर्ग एव ॥ अन्वारभेथामनुसंरभेथामेतं लोकं श्रद्दधा
नाः सचंते । यद्वां पक्वं परिविष्टमग्नौ तस्य गुप्तये दंपती सं श्रये
थां ॥३॥ यज्ञं यंतं मनसा बृहंतमन्वारोहामि तपसा सयोनिः

195

उपहूताऽ स्याभेजरस:परस्तान्नरीघेनाकेसधमादंमदेव।
।४। शुद्धा:पूतायोषितोयज्ञियाइमाब्रह्मणांहस्तेषुप्रपृथ
क्सादयामि। यत्कामइदमभिषिंचामिवोहमिंद्रोमरुत्वांसद
दातुनस्मे।।७। एतं सधस्थाःपरिवोददामियंशेवधिमावहा
न डुजातवेदाः।अन्वागंतायजमानाःस्वस्तितंस्मजानीतपरमे
व्योमन्।।८। जानीतस्मैनंपरमेव्योमंदेवाःसधस्थाविदुलोक
मत्र।अन्वागंतायजमानःस्वस्तीष्टापूर्तंस्मकृणुताविरसै।

द्विषन्ति सपत्नो राजन्नस्मद्देवहेळना भव ।५। दिवो नु मां बृहतो अन्त
रिक्षाद् अपां स्तोको अभ्यपप्तद् रसेन । समिंद्रियेण पयसाहमग्ने छंदो
भिर्यज्ञैः सुकृतां कृतेन ।२। यदि हृतादि अप्यवभ्रत्यमलमू नद्यां
नरिक्त उद्धापुरेव । यत्रा स्तनन्नवोः पञ्चवातस्य आपो नु
देवनिर्ऋतिं निवराचैः ।३। अयं जनं सहस्ति मासम हूहि हिरण्यपर्वी
लड्डु इस्वि ममेव । सवी पविज्ञा वितनाथ स्मनन्मा जातीनिर्ऋ ।
तिर्मों स्वरातिः ।४। ध्या अन्वः । अर्थं सत्का ।१। त चा ।३८। अ

196

षत्रिंशो द्वादशः । वनस्थानेवीडुं गोहिरिमयाः सुस्मन्तसलो प्रलगाः ह
वीरः । गोमिः संनद्धोऽसिवीडपत्त्रास्त्रानानेजपत्तुजेत्वात्ति ॥
दिवक्ष्य पिशाचाः पर्वतेजडस्नू संवतस्य तिमस्त्वः पर्वतास्य संसहः । अ
पामोयानं वरिगोमितामस्न मिंदूस्यवज्रंहर विबारपंजयाराइं
ड्स्येनीमरुनामत्रीकं मित्रस्य गर्भोवरुत्तोस्यनाभिः । ब्रह्मा
त्रोहस्य दातिंजुषालोदेवरस्य प्रतिहस्त्यानभायावाऽऽ॥६॥डपा
स्वामसपपपिवीहनयां गुरुत्वाने ववनांचिहिंसंजगाता । सहु

दुभेसजूरिंद्रेणादेवैर्हणेहूवीयोऽपसेधशत्रून् ॥१॥ आक्रंदय

बलमोजोनआधाअभिष्टनदुरितावाधमानः। अपसेधदुं

दुभेदुछुनामितइंद्रस्यमुष्टिरसिवीडयस्व ॥२॥ आमूंजयाभी

मेजयंतुकेतुमद्दुंदुभिर्वावदीतु। समश्वपर्णाःपतंतुनोनरो

स्माकमिंद्ररथिनोजयंतु ॥३॥६॥ विद्रधस्यवलासस्यलोहि

तस्यवनस्पते ॥ विशल्यकस्यौषधेमोछिषःपिशितंचन ॥१॥

यौतेबलासतिष्ठतःकदेमुष्कावपश्रितौ। वेदाहंतस्यभेषजं

197

वावीपुष्करमित्रवतणं॥२॥योस्मैत्र्यापोपःकण्यैपोसात्रोर्विमल्प
कः॥विहृत्तामोविमल्पाचिद्रथंहृदयामपं॥३॥पररानमत्तानंप॥
त्तमथरांवेंमत्रामम॥४॥यकथमंनदत्राणियद्राजानमकुर्व
न॥भद्राहमस्मिप्राप्तोनिदराहमस्मादिनि॥५॥भद्राहंनोमध्य
दिनेभद्राहंसायमस्तुनः॥भद्राहंनोअन्हांप्रातारात्रीभद्राहम
स्तुनः॥६॥अहोरात्राभ्यांनक्षत्रेभ्यःसूर्याचंद्रमसाभ्यां॥भद्राह
मस्मभ्यंराजंछकथमवंकृधि॥७॥योनोभद्राहमकरःसायंन

क्रमध्येहिवा। तस्मैतेनतत्राराजश्राकध्रमस्तदानमः।४।७। भगो

नमाशंशायेनक्षाकमिंद्रेणमेदिना। कृत्लोनिभगिनंमावड्रान्व

तनघः।२। येनहतांश्रभ्वमवोभगोनवत्रैतामरुपतेनमाभगिनंकृ

ल्वपदंत्वरातनपः।१।योअग्रेधोपःपुनःसतोभगोहृतेस्वाहितः।

तेनमाभगिनंकृएवपद्रांत्वरातनपः।३।७।२ष्वजितांराष्वजितेयी

नामस्मरसापँस्मरः। देवाःप्रहिणु तस्मरमसेोमामनुशोचतु।१।

अस्मैस्मरतादितिप्रियोमेस्मरतादिति। देवाःप्रहिणुस्मरम

सोमामनुशोचतु ॥२॥ असौ मे स्मरतादिति प्रियो मे स्मरतादिति । देवाः
प्रहिणुत स्मरमसौ मामनुशोचतु यथा मम स्मरादसौ नामुष्या॥
हं कदाचन ॥ देवाः प्रहिणुत स्मरमसौ मामनुशोचतु ॥३॥ उन्माद
यत मरुत उदन्तरिक्ष मादय । अग्न उन्मादया त्वमसौ मामनु
शोचतु ॥४॥ निशीर्षतो निपत्तत आध्यो३ नितिरामिते । दे
वाः प्रहिणुत स्मरमसौ मामनुशोचतु ॥२॥ अनुमतेन्विदं मन्यस्वा
कूते समिदं नमः । देवाः प्रहिणुत स्मरमसौ मामनुशोचतु ॥३॥

यज्ञावसिस्त्रियोऽज्ञानं यं च योऽज्ञ नमाश्रितं। तन्न त्वं पुनरायति
पुत्राणां लोकेष्वसः पिता ३। ७। यं देवाः स्मामसिं च नश्चरान्तः
योऽस्तु वानं सराध्या। तं तेन पाशि वरुणस्य धर्मणा। ८। यं वि
श्वे देवाः स्मरमसिं च नश्चरान्तः योऽस्तु वानं सराध्या। तं तेन
पाशि वरुणस्य धर्मणा। ३। यमिंद्राग्नी स्मरमसिं च ता मश्चरा
न्तः योऽस्तु वानं सराध्या। तं तेन पाशि वरुणस्य धर्मणा। ७।
यं मित्रावरुणौ स्मरमसिं च ना मश्चः रन्तः योऽस्तु वानं सराध्

199

त्वं तेन तप्यामि वरेणास्य यथर्षिणा ।। ७ ।। यद्मां देवो मे त्वलामाव

वंधयः स्वं तेन नाहं यदन्तो गुयोज्ञा ।। यस्य देवस्य प्रशिषाच्चरामः

स्वपारविख्यात्सडनो विमुंचात्म ।।२।। अग्राहुतास्य पिहूनत्रषीणा

मस्याग्र्यपम ।। एवीव्रतस्य प्राश्वनीवीरधीमव मे त्वले ।।२।

रत्योरहं ब्रह्मचारी यदस्मि निर्यो वभ्रनानुरूपं यमाय ।।८

नमहं ब्रह्मणा तपसाप्युमे गानपैतं मे त्वलयासि नामि

।।३।। अग्रहायाहु हिनानपसो पिजानामास्व मत्रषीणां महनकु

तं वसव। सा नो मेखले मतिमा धेहि मेधामघो नो धेहि तप इंद्रि
यं च।१। यां त्वा पूर्वे भूतकृत ऋषयः परिबेधिरे सा त्वं परि ष्वजस्व
मां दीर्घायुत्वाय मेखले।२। अयं वज्रस्तर्पयतामृतस्याहवृत्रस्ये
व शचीपतिः।३। अधरोधर उत्तरेभ्यो गूढः पृथिव्या मोत्सृपत्
वज्रेणावहतः शयाम्।४। यो जिनाति तमन्विछ यो जिनाति
तमिज्जहि। जिनतो वज्र मा रद्दे। स्कंधानमुष्य शातयन्वृत्रस्ये
व शचीपतिः।२। यत्पिबामि सं पिबामि समुद्र इव संपिबः।प्रा

राम:
२..

एतानमुष्य त्वं पापकं पितामहोऽग्रतं च यजु॥२॥ यदि एषि तं गिति।
समरुद्रवतं गिरः। प्रा एतानमुष्य त्वं तीर्थतं गिएमोऽग्रतं च यं॥३॥
॥छ॥ देवी देव्यामधि जाता पृथिव्यामस्योषधे। तां त्वा नितत्नि
केशेभ्यो दृंहणाय खनामसि॥१॥ दृंह प्रत्नां जनयाजातां जातां
नानुवर्षीयसस्कृधि॥२॥ यस्ते केशोऽवपद्यते समूलो यश्च वृश्च
ते। इदं तं विश्वभेषज्याभिषिंचामि वीरुधा॥३॥छ॥ यां जमदग्नि
रखनद्दुहित्रे केशवर्द्धनीं॥ तां वीतहव्य आभरदसितस्य गृहेभ्यः

2OO

२..

व

॥२॥ अभीष्टुनामे यायास्त्वा मेनानुमे पाः। केशानदाद्दूवर्द्दूतां।
शीर्ष्मे त्वं असिता: परि।२।२ दं दमलमा गंनपछ विमध्यमा मघोव
पे। केशानदाद्दूव वर्द्दूतां शीर्ष्मे त्वे असिता: परि।२।३। त्वं वीरु
धांश्रेष्ठ न मानि ष्टुता स्या वधे।२ मं मे मध्यं पनसं ष्लीव मे पापि
ते कुधि।२। ज्ञीवं कुथ्यो पशि नमपो कुतिरि एं कुथि। अपास्वे
शेषा वपाह मैमिनना यो।२। ज्ञीवज्ञीवं त्वाकरं वपेवधिं ना
करमरसारतं त्वाकरां कुतीरमस्य शीर्षिता कुं वं चाधितिदथा

८०

११६

रामः

२२

स्ति ।३। येते नाड्यौ देवकृते ययोस्तिष्ठति वृष्ण्यं। तेन्ते भिनद्मि शम्यया
मुष्या अधि मुष्कयोः ।४। यथा नडं कशिपुने स्त्रियो भिंदन्त्यश्मना। एवा
भिनद्मि ते शेपोमुष्या अधि मुष्कयोः ।५। छ।६६। न्यस्तिका रुरोहिथ
सुभगंकरणी मम। शतंतव प्रतानास्त्रयस्त्रिंशंनितानाः। तया स
हस्रपर्ण्या हृदयं शोषयामि ते ।१। शुष्यतु मयि ते हृदयमथो शु
ष्यत्वास्यं। अथो निशुष्य मां कामेनाथो शुष्कास्या चर।२। संवन
नि समुष्पला बभ्रु कल्याणि संनुद। अमूं च मां च संनुद समानं हृ

201

२०२

दधं हृधि ॥३॥ यथोदकमपवृत्तोपसृष्टमन्यास्वा। एवानिसृष्टमं
कामेनाप्योऽनुसृष्टा स्याच्चरा ॥४॥ यथा नकुलो विच्छिद्य संदधात्यहिं पु
नः। एवा कामस्य विच्छिन्नं सं धेहि वीर्यावति ॥५॥ यौ व्याघ्रावव
रूढौ जिघत्सतः पितरं मातरं च। तौ दंतौ ब्रह्मणस्पते शिवौ कृणु
जातवेदः ॥१॥ व्रीहिमत्तं यवमत्तमथो माषमथो तिलं। एष वां
भागो निहितो रत्नधेयाय दंतौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च ॥२॥ उप
हूतौ सयुजौ स्योनौ दंतौ सुमंगलौ ॥ अन्यत्र वां घोरतन्वः परैतु

दंतौमाहिंसिहेपिनरंमानरंवा॥३॥४॥ वापुरेनाः समाकरात्वहापो
बापघ्रिपतां॥ इद्दश्चाभ्योश्चापिनुवद्धोमम्नेविकित्सत॥२॥ लोहि
तेनत्वपिलिनाासिपुनंकर्णायाः कृपि॥ अकर्तामश्विनालक्ष्मन
दत्त्वप्रजयावह॥२॥ पप्यावक्रुदेवाहरापष्यामनुष्याउत॥ एवा
सहस्रपोषापहएउनंतलक्ष्माश्विना॥३॥४॥ उष्णपत्नवहूर्तनवखे
नमहस्तापव॥॥ म एगोहिविश्वापात्रात्रामान्वादिव्यापानिर्वे
धोत॥॥ अश्चायंवनंपवंदेवंपवत्वाधावदामसि॥ नद्दुध्रुपत्न

202

घोरिवसप्तहृद्वैधाक्षितः ।२। अक्षितास्तऽउपसद्योक्षिताः संभु
तणायः ।१। अंतोक्षितारसंवतारः संवक्षिताः ।३। ४। अनुअ
र्थस्रकः ।१। स्नवा ।६४। पः पारस्रवनः षष्ठिः । इति षष्ठं कांडं समा
प्तं । पंचहृष्णामः श्रयावकः । इति षष्ठे कांडे । अनुकः ।३। अर्थसूक्त
१४२। सूक्ता ।४४पप्त। ॥ ॥ ॐ धीती वा ये अनयन्वाचो अग्रं मन
सा वा येवदंतृतानि । तृतीयेन ब्रह्मणा वावृधानास्तुरीयेणा
मन्वतनाम धेनोः ।१। स वेद पुत्रः पितरं स मातरं स सूनुर्भुवत्

राम:

२.३

भुवत्पुनर्मघवः। सयामोष्मोदंतरिक्षंवः २ सरदं विश्वमभवन्स

स्त्रामवन्न्॥२॥७॥ स्वयंभोणांपितरंदेववंधुंमातारांमेंपितुरहं।

पुत्रांनं। पडमंघ्वतंमनसाचिकेतप्रणोवोचस्तमिहेहस्त्रवः॥२॥

७॥ स्वयाविश्वाजनपत्कवेराणिसहिघ्वणिरूर्चेणवमा

नः। सप्रत्तुदेहरूणांमघोस्वगँरूपातन्वातन्वेमेरयत॥२॥

एकयावदशाभिस्त्रासहूतेद्वाभ्यामिष्टयेविंशात्याच। ति।

सभिश्चवहसेत्रिंशतानावविदुगिर्वांपइहतारविमंच॥२॥७॥

२.३

203

यज्ञेन यज्ञमयजंत देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । तेह
नाकं महिमानः सचंत यत्र पूर्वे साध्याः संति देवाः ॥२॥ यज्ञोव
भूव स आबभूव स प्रजज्ञे स उ वावृधे पुनः । स देवानामधिपा
तिर्बभूव सो अस्मासु द्रविणमादधातु ॥३॥ यद्देवा देवान्हवि
षायजंतामर्त्या मनसामर्त्येन । मदेम तत्र परमे व्योमन्पश्ये
म तदुदितौ सूर्यस्य ॥४॥ यत्पुरुषेण हविषा यज्ञं देवा अतन्व
त । अस्ति नु तस्मादोजीयो यद्विहव्येनेजिरे ॥५॥ मध्या

देवाङतमुनायज्ञंमोनगोरंगेः उरुधायज्ञंन। पद्मंयज्ञंमत।
नमाचिकेनप्रणेवोचतमिहेहब्रवः।५।७। अदितिर्द्यौरदि।
तिरंतरिक्षमदितिर्मातासपुत्रः।। विश्वेदेवा अदितिः पंचज
ना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वं।१। महीमूषुमातरंसुव्रत
नानामृतस्यपत्नीमवसेहवामहे। तुविक्षत्रामजरंतीमु।
रूचींसुशर्माणमदितिंसुप्रणीतिं।२। सुत्रामाणंपृथिवीं
द्यामनेहसंसुशर्माणमदितिंसुप्रणीतिं। दैवींनावंस्वरित्रा

मनागसोऽश्व सवंतीमाहृहेमात्वमूतये॥३॥ वाजस्यनःप्रसवेमा
तरंमहिमदितिंनामवचसाकरामहे॥ यस्याउपस्थउर्वंतरि
क्षंसानःशर्मत्रिवरूथंनियछात्॥४॥ दितेःपुत्राणामदि
तेरकारिषमवदेवानांबृहतामनर्मणां॥ तेषांहिधामगभिष
क्समुद्रियंनैनान्नमसापरोअस्तिकश्चन॥५॥ भद्रादधिश्रे
यःप्रेहिबृहस्पतिःपुरएतानेअस्तु॥ अथेममस्याअवरआपृ
थिव्याअरेशत्रुंकृणुहिसर्ववीरं॥६॥ प्रपथेदेवयानामजनि॥

राम:

२-५

205

हृदृषाद्रपच्छेदिवः पृथिव्याः । ३ । उभे अस्मिन् प्रियतमेत
धस्तेः अस्या चपरावचरन्ति प्रजानन् । ७ । एषेमा आशा अनुवेद
सर्वाः सोऽस्मान् अभयतमेन नेषत् । स्वस्तिदा आघृणिः स
र्ववीरोऽप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन् । ८ । एवं नव त्रीन्नेव यंतनि
छ्यमकदाचन । सोऽनारस्तद्दृहस्मसि । ९ । पवित्रं वा पुरस्ता
द्रस्तं दधात्वदक्षितं । पुनर्नौ नष्टमाजतु सं नष्टे न गमेमहि
। १० । ७ । २ । पवमानस्त्वा पाशपुर्यो मध्यो मध्ये भ्यः समभ्युः सूर्यो वोपः

२-५

सदत्रः । येनविश्वाप्रुष्यमिवायोगिसारस्वनिनमिरुयमनवेकाः

॥२॥ यस्मे एपुलनयित्वर्यरुघोदैवः केनरिश्रमामरुवनीदं ।

मानोवधीर्षिपुतादेवसत्यमोतवधीरषिमभिः रुयेस्वारास

भावमासमितिश्राःवतंप्रजापतेर्हुह्निनोसंविदानेयेनास

नछाठयमासाशिहाब्रारुवदानियितरःसंगतेषु॥३॥ विप्रते

सुमेनामनरिशानामवास्रसि । येनेकेवसमास्रदलेमसंनुस

वावसः॥४॥ एषामहंसमासीनानांवद्धोविनानमाददेश्र

गमः
२·६

-206

स्याः सर्वस्याः संसदो मामिंद्रम मितिं न हृणु । ५ । वहो मनः ९ । ११
नेयद्दद्म मिह वेहवा । तद्दस्मा वर्द्धेया मासिमयिवोर मनंमत ९८ ।
यण्यासृयों नवत्राणा मह यंलेजं स्यादटे । एवाहीणं वंपुसे
वहि वनं वर्चस्मा वटे । ७ । यावंतो मा मपनानामा यं तंव्रति
यथा । उत्सरूपेंद्र वभ्रानां हि वनं वर्चस्मा ददे । ९ । ४ । ३ ।
प्रथमत्रयोदशको । ३ । ऋचा २२ । अनुवाका । ९ । प्रथमोनु
वाकः समाप्तः । ४ । अभि त्यं देवं सवितारमोण्योः कविक्रतुं ।

स्वर्ह्योमिमत्यसवं रत्नधम मिश्रियंमतिं ।१। ऊर्ध्वोपस्त्यामति

भोऽग्रदिद्युतत्सवीमतिः ।। हिरण्यपाणिरमिमीतहकतः क

वान्स्वः ।२। सावीहिदेवप्रथमायपित्रेवर्ष्माणमस्मैवरिमा

णमस्मै । अथास्मभ्यंसवितर्वार्याणिदिवोदिवआसुवाभ

रिपस्वः ।३। दमानादेवः सवितावरेण्योदधद्रत्नंदक्षंपितृ

भ्यआयूंषि । पिवात्सोमंममदन्नेनमिष्टेपरिज्माचित्क्रमते

अस्यधर्मणि ।४। तांतवितः सत्यसवांसुचित्रामाहंवृणेसु

207

मतिं विश्ववारामृ। यामस्य कण्वोदुहन्प्रपीनां सहस्रधारां
महि षोमगाय। या। बृहस्पते सवितर्वर्द्धयैनं ज्योतयैनं महते स
सौभगाय। संशिशानं चित्संतरं संशिशाधि विश्व एनमनु मदं
तु देवाः।६। धाता दधातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स
नः पूर्णेन यच्छतु।७। धाता दधातु दाशुषे प्राचीं जीवातुम
क्षिता। वयं देवस्य धीमहि सुमतिं विश्वराधसः।८। धाता
विश्वा वार्या दधातु प्रजाकामाय दाशुषे दुरोणे। तस्मै देवा

अस्मिन्त्सँ ह्वयन्तु विश्वे देवा अदितिः सजोषाः ॥२॥ धाता रातिः
सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः । त्वष्टा विष्णुः प्र
जया सँरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु ॥२॥ ७॥ ८॥ प्र नभस्व
पृथिवि भिन्धीदं दिव्यं नभः । उद्नो दिव्यस्य नो धातरीशानो वि
ष्या दृतिं ॥२॥ न घ्रंसस्तताप न हिमो जघान प्र नभतां पृथिवी जीर
दानुः । आपश्चिदस्मै घृतमित्क्षरन्ति यत्र सोमः सदमित्तत्र भ
द्रं ॥२॥ प्रजापतिर्जनयति प्रजा इमा धाता दधातु सुमनस्यमानः ॥

208

संज्ञानानाः संमनसः सयोनयः मयि पुष्टं पुष्टपतिर्दधातु ॥१॥ मम नव यन्तोऽनुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यतां। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मम ॥२॥ अन्विदनुमते त्वं मंससे शं च नस्कृधि। जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि रराखनः ॥३॥ अनुमन्यतानु मन्यमानः प्रजावन्तं रयिमक्षीयमाणं। तस्य वयँ हेडसि मापि भूम सुमृडीके अस्य सुमतौ स्याम ॥३॥ यन्नेनाम सहहवँ सप्रणीनेऽनुमते तेऽस्त्रनुमतँ हदानः। तेनानो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रयिंनो धेहि।

हिसुभगोसुवीरं।४। एमंयज्ञमनुमतिर्जगामसुक्षेत्रतायैसुवीरता
यैसुजाते। भद्राह्यस्याःप्रमतिर्बभूवसेमंयज्ञमवतुदेवगोपा।५।
अनुमतिःसर्वमिदंबभूवयत्तिष्ठतिचरतियदुचविश्वमेजति। तस्
यास्तेदेविसुमतौस्यामानुमतेअनुहिमंससेनः।६।७। समेत
विश्वेवचसापतिंदिवएकोविभूरतिथिर्जनानां। सपूर्व्योनूत
नमाविवासत्तंवर्तनिरनुवावृतएकमित्पुरु।१।७। अयंसहस्र
मानोदृशेकवीनांमतिर्ज्योतिर्विधर्मणि।१। ब्रध्नःसमीचीरुषः

रामः

२.६

सः सोमेरयन्। अरेपसः सचेतसः स्वसरे मन्युमन्तश्चिता गोः॥२॥

अन्तः अरथ्र्यस्तु॥ २॥ ऋचा॥ २२॥ द्वितीया॥ द्वे द्वितीयानुविद्यात॥

॥७॥ दोषपूर्ण दोर्जो मविनिरथं रतोऽश्रमवमगाप्यः दुर्गोत्मो सर्वोहु वो।

देवा अस्मनापायामसि॥ २॥ ७॥ यन्न इदं रोऽअयन्नपदमिनिर्विश्व।

देवा मरुतोयत्स्वर्काः। तदस्मभ्यं सविता सत्यधर्मा प्रजापति।

रनुमतिर्नियच्छान्॥ २॥ ७॥ ययोरोजसा स्कभिता रजांसि यो वीर्यै

रतमा या विष्टा। यौ पत्येते अप्रतीतौ सहोभिर्विष्णुमगान्वरुणं पूर्वे

२.६

209

हूतिः ॥२॥ यस्येदं प्रदिशि यद्विरोचते प्रचानति विचष्टे शचीभिः
पुरा देवस्य धर्मणा सहोभिर्विष्णुमगन्वरुणं पूर्वहूतिः ॥३॥ विष्णो ।
र्नुकं प्रावोचं वीर्याणि यः पार्थिवानि विममे रजांसि । यो अस्कभा
यदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः ॥४॥ प्रतद्विष्णुस्तवते वी
र्याणि मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आजगम्यात्पर ।
स्याः ॥५॥ यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति भुवनानि वि ।
श्वा । उरु विष्णो विक्रमस्वोरु क्षयाय नस्कृधि । घृतं घृतयोने ।

राम:
२१०

पिबत्रयपत्तवलिंतिता।३। इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदा।स
मूढमस्यपांसुरे।४। त्रीणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाअदाभ्यः
।इतोधर्माणिधारयन्।५। विष्णोःकर्माणिपश्यतयतोव्रता
निपस्पशे। इंद्रस्ययुज्यःसखा।६।७। तद्विष्णोःपरमंपदंस
दापश्यंतिसूरयः। दिवीवचक्षुराततं।८। दिवोविष्णउतवा।
पृथिव्यामहोविष्णउरोरंतरिक्षात्। हस्तौपृणस्वबहुभिर्वस
व्यैराप्रयछदक्षिणादोतसव्यात्।२।७। इडैवास्मां अनुवस्तां

२१०

ब्रेनेनयस्याः पदे षुन नेदेव यंतः। एतनपदी शाक्वरी सोमपृष्ठोप
पतमखि़तनवैश्वदेवी॥२।७। विदः स्वस्तिर्दु पत्ताः स्वस्तिः पराङ्
वैन्दिः पराङ्गुर्नःस्वस्ति। हविष्कृतो यज्ञिया यज्ञकामास्ते देवासो
यज्ञमिमंजुषंतां।।२।७। अग्ना विष्णु महितद्वां महित्वं पाथा।
एतस्य गुह्यस्य नाम॥ दमे दमे सप्त रत्ना दधानो प्रतिवां जिह्वा
एतमा चरण्यात्।।२। अग्ना विष्णु महिधाम प्रियं वां वीथो ए
तस्य गुह्या नु पाणोः। दमे दमे सुष्टुत्या वावृधानो प्रतिवां जिह्वा

पत्नमच्छरण्यान्नु ।।२।। ६४। त्वांकंमेद्यावापृथिवी त्वांकंमित्रो अस्य
करं। त्वांकंमेब्रह्मणस्पतिः त्वांकंमविनाकरन्नु ।।२।। ६५। इंद्रे
त्तिभिर्वहलाभिर्नो अद्ययावछ्रेष्ठाभिर्मघवंछूरजिन्व ।। योनो
द्वेष्ट्यधरः सस्पदीष्टयमुद्विष्मस्तमुप्राणोजहातु ।।२।। ६६। उप
प्रियंपनिप्नतंयुवानमाहुतीवृधम्। अगन्मबिभ्रतोनमोदी
र्घमायुः कृणोतुमे ।।२।। तंमाशिवंतममृतः तंरक्षांसहूरस्था
तिः। तंमापमतिः सिंचतुप्रजयापावधनेनचदीर्घमायुः कृणो

211

नमे ।२।७। अग्नेजातान्प्रणुदामेसपत्नान्प्रत्यजातांजातवेदो

नुदस्व। अधस्पदंकृणुष्वयेपृतन्यवोनागसस्तेवयमदितयेस्याम ।२।८। प्रान्यान्सपत्नान्सहसासहस्वप्रत्यजातांजातवेदोनुदस्व। इंदंराष्ट्रंपिपृहिसौभगायविश्वएनमनुमदंतुदेवाः ।२। इमायास्तेशतंहिराःसहस्रंधमनीरुत। तासांतेसर्वासामहमश्मनाबिलमप्यधां ।२। परंयोनेरवरंतेकृणोमिमात्वाप्रजाभिभून्मोतसूनुः। अस्वं२ त्वाप्रजसंकृणोम्यश्मानंतेअ्र्पा।

रामः

२१२

212

पिधानं कृणोमि ।३।७। अक्ष्यौ नौ मधुसंकाशे अनीकं नौ समञ्ज
नं। अन्तः कृणुष्व मां हृदि मन इन्नौ सहासति ।२।८। अभित्वा म
नुजातेन दधामि मम वाससा। यथासो मम केवलो नान्यासां
कीर्तयाश्चना ।९। इदं खनामि भेषजं मांपश्यमभिरोरुदं।
परायतो निवर्त्तनमायतः प्रतिनंदनं ।२। येना निचक्र आसुरीन्द्रं
देवेभ्यस्परि। तेना नि कुर्वे त्वामहं यथा तेसानि सुप्रिया ।२। प्र
तीची सोममसि प्रतीच्युत सूर्यं। प्रतीची विश्वान्देवान् तां त्वा छा

वदामसि ।३। अहं वदामि नेत्त्वं सभायामह त्वं वद । ममेदसस्त्वं केव

लो नान्यासां कीर्तयाश्चन ।४। यदि वासि तिरोजनं यदि वा नद्य २

स्तिरः । इयं ह मह्यं त्वामोषधिर्बद्ध्वेव न्यानयन्तु ।५। अनु ।१। अथ

सूक्तं ।२८। तृतीयान्यो षोडश । ऋचा ।३१। अथ शौनकि प्रस्त्राप्य ।

बोध्यात्स्तनीये ।७। दिव्यं सुपर्णं वयसं बृहन्तमपां गर्भं वृषभम ।

मोषधीनां । अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तमा नो गोष्ठे रयिष्ठां स्था ।

पयाति ।१। यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रत उपतिष्ठन्त आपः

रामः पञ्च

२१३

213

अतेषु हृपतिर्निविष्टः स्तं स्त्वं तमवसेह वामहे ॥२॥ आग्नेयं वं दाश्रुषे दाश्वं सं सरस्वं तेषु हृपतिं रयिष्ठं ॥ रायस्पोषं श्रवस्युं वा सा ना इह तदुवे मसदनैः रयीणाम् ॥२॥ अग्निं धन्वान्यत्यपलनं देशपे नोन्नच नाम्न वमानदपीः ॥ नरस्त्विश्वान्यवनारयांसीं इं नाम ॥ क्राणि वह्नाजगम्यात् ॥२॥ श्येनोन्नच नादित्यः स्रवणेः सरस्व पाछनयो नि वेधाः ॥ सनोनियछाद ह पत्नरा स्वन मस्ताकं नस्त्य पितरषु स्वधावत ॥२॥ ७॥ सोमा हरा विहृतं विश्वीममीवा

२१३

यानो गयमाविवेशा । वाधेथां हूरं निर्हृतिं पराचैः कृतं विदेनः प्र
मुमुक्तमस्मत् ।१। सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मद्विश्वा तनूषु भेषजानि
धत्तं । अव स्यतं मुञ्चतं यन्नो अस्त तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ।२। शि
वास्त एका अशिवास्त एकाः सर्वा बिभर्षि सुमनस्यमानः । ति
स्रो वाचो निहिता अन्तरस्मिन्तासामेका वि पपातानु घोषं ।३ ।
।७। उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः । इं
द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथां ।१। छ जना

द्विश्वजनीनांसिंधुतस्पर्याभृतं॥ दूरात्वामन्य उद्भृतमीर्ष्याया ना
मभेषजं॥१॥ॐ॥ अग्नेरिवास्यदहतोदावस्यदहतः पृथकएतामे
तस्येर्ष्यामुद्नाग्निमिवशामय॥२॥ॐ॥ सिनीवालिपृथुष्टुकेयादे
वानामसिस्वसा। जुषस्वहव्यमाहृतंप्रजांदेविदिदिड्ढिनः॥१॥
यासुबाहुःस्वंगुरिःसुषूमाबहुसूवरी। तस्यैविश्पत्न्यैहविःसि
नीवाल्यैहविःऽजुहोतन॥२॥ याविश्पत्नीन्द्रमसिप्रतीचीसह
स्रस्तुकाभियंतीदेवीविष्णोःपत्नितुभ्यंरातहवींषिपतिंदे।

वीरायसेचोदस्व।३। ॐ। कुहूंदेवींसुकृतंविद्मनापसमस्मिन्यज्ञे
सुहवाजोहवीमि। सानोरयिंविश्ववारंनियच्छाद्ददातुवीरंशतदा
यमुक्थ्यं।२। कुहूर्देवानाममृतस्यपत्नीहव्यानोअस्यहविषोजु
षेत।। शृणोतुयज्ञमुशतीनोअद्यरायस्पोषंचिकितुषीदधा
तु।२। ॐ। एकामहंसुहवासुष्टुतीहुवेशृणोतुनःसुभगाबोधतु
त्मना। सीव्यत्वपःसूच्याच्छिद्यमानयाददातुवीरंशतदायमु
क्थ्यं।२। यास्तेराकेसुमतयःसुपेशसोयाभिर्ददासिदाशुषेव

215

स्त्ति। ता मित्रै‌श्वरा यस्य मनो उपागहि सह स्वा पो वं स्वभगो रसाएग
।।२।।७।। देवानां पत्नीरुशतीरवं तु नः प्रावं तु नस्तुजये वाजसातये।
याः पार्थिवासो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत
।।२।। उत ग्ना व्यं तु देवपत्नीरिन्द्राण्य ग्नाय्य श्विनी राट्। आ रोद
सी वरुणानी शृणोतु व्यं तु देवीर्य ऋतुर्जनीनां।।२।।७।। यथाहृ
तम पानिर्विश्वा तारा हंत्य प्रति। एवा ह मघ्य किं नवा न देवे र्बध्या स
म प्रति।।२।। उता णामपतु रा णां विपा म वर्ज्जुषी णां। समेतु विश्वा।

तो भगो अग्नन्तर्हं सं हृतं मम। ईळे अग्निं स्ववं हुनमोभिरिह प्रसक्को
चिवयत्कृतंनः। रथेरिव प्रभरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणं मरुतांस्तो
मम् ऋध्यां। ३। वयं जयेम त्वया युजा वृतमस्माकमंशमुद्वा भरे भरे
अस्मभ्यमिन्द्र वरीयः सुगं कृधि प्रशत्रूणां मघवन्वृष्ण्या रुज। ४।
अजैषं त्वा संलिखितमजैषमुत संरुधं। अविं वृको यथा मथा।
देवा मथ्नामि ते कृतं। ५। ६ उत प्रहामतिदीवा जयति कृतमिव श्व
घ्नी वि चिनोति काले। यो देवकामो न धनं रुणद्धि समित्तं रायः

216

स्जजित्स्वधाभिः।६।गोभिष्टरेमामतिंदुरेवांयवेनवाक्षुधं पुरुहूत
विश्वे॥वयंराजसुप्रथमाधनान्यरिष्टासोवृजनीभिर्जयेम।७॥
कृतंमेदक्षिणेहस्तेजयोमेसव्यआहितः।गोजिद्भूयासमश्वजि
द्धनंजयोहिरण्यजित्॥८॥अक्षाःफलवतींद्युवंदत्तगांक्षीरि
णीमिव।संमाकृतस्यधारयाधनुःस्नाव्नेवनह्यत॥९॥बृहस्प
तिर्नःपरिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।इंद्रःपुरस्ता
दुतमध्यतोनःसखासखिभ्योवरीयःकृणोतु॥१०॥अतृ॥

।अथसूक्तं।२॥।वत्सर्योऽत्रयोदशमकौ।ऋचा।३२।ह्रीपवार्यौ संनि
विष्टौ।वत्सर्यो।७।२१।संज्ञानंमनः स्वेभिः संज्ञानमरणेभिः।सं
ज्ञानमश्विनायुवमिहास्मासुनियछतं।१। संजानामहैमनसा
संचिकित्वामायुष्महिमनसादैव्येन।माघोषाउत्स्थुर्बहुलेविनि
र्हतेमेषुःपप्तदिंद्रस्याहन्यागते।२।अमुत्रभूयादधियद्यमस्यबृह
स्पतेरभिशस्तेरमुंचः।प्रत्यौहतामश्विनामृत्युमस्मद्देवाना
मग्नेभिषजाशचीभिः।१।संक्रामतंमाजहीतंशरीरंप्राणापानौ

नेोने सपुत्रा विहस्तान्॥ पान्तं शारदो वर्द्धमानो ऽति शेषो ऽपाञ्ज्रधिया
।वस्तिष्टः।२। आयुर्यत्ते ऽतिहितं पराचैरपानः प्राणः पुनरा ता
वितां। अग्निष्टदाहार्निर्ऋतेरुपस्थात्तदात्मनि पुनरा वेशयामि
ते।३। मेमं प्राणो हासीन्मो ऽपानो ऽवहाय परा गात्। सप्तर्षिभ्य
एनं परि ददामि त एनं स्वस्ति जरसे वहंतु।४। प्रविशतं प्राणापा
नावनड्वाहाविव व्रजं। अयं जरिम्णः शेवधिररिष्ट इह वर्द्धतां।
।५। आ ते प्राणं हवामसि परा यक्ष्मं हवामि ते। आयुर्नो विश्व

तोदधदपमग्निर्वरेण्यः ।१६। उद्वयंतमसस्परिरोहंतोनाकमु
देवंदेवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमं । त्वंसोमपञ्जमतेयाभ्यां
कर्माणिकुर्वते । एतेसदमिराजतोयज्ञंदेवेषुपप्रतः ।१७।
त्वंसोमपदशंतंहविरेजोयज्ञंवलं । एषमातस्यान्नाद्भिरिं
हंदः एषः शचीपते । २ । येतेपंथानोवदिवोयेभिर्विश्वमेरयः
तेभिःसप्रयाधेहिनोवसो । २० । तिरश्चिराजेरसितानात्यदा
कोः परिसंभृतं । तस्तांकपर्वणोविषमिपंवीरुदनीनशत्

218

।१। इयं वीरुन्मधुजाता मधुश्चुन्मधुला मधः । सा विहृतस्या
भेषज्यथो मशकजंभनी ।२। यतो दष्टं यतो धीतं ततस्ते निर्ह्वया
मसि । अर्भस्य तृप्रदंशिनो मशकस्यारसं विषं ।३। अयं यो व
क्रो विपरुर्व्यंगो मुखानि वक्रा वृजिना कृणोषि । तानि त्वं ब्र
ह्मणस्पत इषीकामिव सं नमः ।४। अरसस्य शर्कोटस्य नीची
नस्योपसर्पतः । विषं ह्यस्यादिष्यथो एनमजीजभं ।५। न ते बा
ह्वोर्बलमस्ति न शीर्षे नोत मध्यतः । अथ किं पापया मुया पु

छेविभर्ष्यर्भकं ।६। स्वदंति वा पिपीलिका विहृष्ट्रतिमरस्य यः ॥ स
वैभलत्र वाय शाकोटमरसं विषं ।७। पदुमाभ्यां प्रहर स्निग्धेन
वाह्येन व । अत्रास्ये ३ नैते विषं किमु तेषु वृधा वसतु ।८। छे । वदा
पासा वदतो मे विषुवमेप याव मातस्य वरतो जनौं अस्रुतो । तदा
मतिलखो मे विरिहं सरखनीतदा एणाहुतेन ।९। सम्मदवं तितिति
तिवेमनत्वने पिद्रेपुत्रा तोऽस्य प्ध्वीवनंतस्तानि ।१०। उमेहृदस्योमे
अस्य राजन्तडमेपनेतडमेन्नस्यछष्यतः ।११। इंद्रावरुणा सुतपा

219

विमं सुतं सोमं पिबतं मद्यं धृतव्रतौ। युवो रथो अध्वरो देववीतये प्र
ति स्वसरमुप याति पीतये।१। इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः सो
मस्य वृषणा वृषेथां। इदं वामन्धः परिषिक्तमासद्यास्मिन्बर्हिषि
मादयेथां।२।७। यो नः शपादशपतः शपतो यश्च नः शपा
त्। वृक्ष इव विद्युता हत आमूलादनु शुष्यतु।१।८। अन्नं। अ
पीत्वा।८। पञ्चमोऽध्याये ऋचा।२५। पञ्चमे वर्गा विंशतिः पञ्चमे
सूः।७। ऊर्जं बिभ्रद्वसुवनिः सुमेधा अघोरेण चक्षुषा मित्रि

येणा। गृहानैमिसुमनावंदमानोरमध्वंमाविभीतनमत्। २। इमेगृहा
मयोभुवऊर्जस्वंतःपयस्वंतः। पूर्णावामेनतिष्ठंतस्तेनोजानंत्वा
यतः। २। येषामध्येतिप्रवसन्येषुसौमनसोबहुः। गृहानुपह्वयाम
हेतेनोजानंत्वायतः। ३। उपहूताभूरिधनाःसखायःस्वादुसंमुदः
अक्षुध्याअतृष्यास्तगृहामास्मद्बिभीतन। ४। उपहूताइहगावउ
पहूताअजावयः। अथोअन्नस्यकीलालउपहूतोगृहेषुनः।
सूनृतावंतःसुभगाइरावंतोहसामुदाः। अतृष्याअक्षुध्यास्तगृ

हामास्महिभीतनः ।६। इहैवस्तमानुगातविश्वारूपाणिगावुष्यत ।ए

ष्यामिभद्रेणास्तस्मैयाँसोमवनामया ।७। ॥ यदतेनतपसातप ।

उपतप्यामहेतपः श्रियामुतस्यमेधास्मायुष्मंतः सुमेधसः ॥२॥

श्रुतेनतपसातप्यामहेउपतप्यामहेतपः । श्रुतानिश्रण्वंतोवयमा

युष्मंतः सुमेधसः ॥२॥ ॥ अग्नयमनिः सन्वति ईंद्रहसीरष्यीवप

त्तीनजपवस्तुरोहितः । नाभावुपिष्यांनिहितोदविद्युतदपस्वंद

सृणतांयेषतन्वनः ॥२॥ ॥ यन्ननाजितंतस्मानमन्निमुच्यैहं ।

वामहेयरमात्सप स्यात्स्मा ततः पर्षद तिदुर्गाणि विश्वा ह्यानहे वो

त्तिदुरितान्यग्निः। इदं यत्कृष्मः शकुनिरभिनिष्पतन्नपीपतत्

ग्नयो मानस्मात्तु सर्वस्मादुरितात्पांत्वंहसः। ३। इदं यत्कृष्मः

शकुनिरवामृशं तन्निर्ऋतेनेमुखेन। अग्नतीर्मानस्मादेनसो गार्ह

पत्यः प्रमुंचतु। ३। प्रतीचीन फलो हि त्वमपामार्ग रुरोहि थ

सर्वान्मच्छपथां अधिवरीयो यावयाइतः। ३। यदुष्कृतं यच्छमल

लं यद्वा चेरिम पापया। त्वया तद्विश्वतो मुखापामार्गावमृज्मसे।

।२। यथा वदना कुनाविना वेडेन यन्त्र। स्तरा स्त्रिम। अपामार्ग त्वया
वयं सर्वं तदप मृज्महे।३।६। यदंतरिक्षे यद्दिवा यान्मनुष्या स यद्दिव
लेषु यद्दिवोल्बपेषु। यदत्त्वन्यपा वडु यमातं ननद्धास्त्वलं पुनर
स्मानुपैतु।१।७। पुनर्मैत्विन्द्रियं पुनरात्मा द्रविणं ब्राह्मणं च।
पुनरग्नयो धिष्ण्या यथास्थाम कल्पयंतामिहैव।२। सरस्वति
व्रतेषु ते दिव्येषु देवि धामसु। जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि ररा
स्व नः।१। इदं ते हव्यं घृतवत्सरस्वतीदं पितॄणां हविरास्यं यत्।

इमानितउदितापंतमानितेभिर्वयंमधुमंतः स्याम।२।७।पि

वानःपंतमाभवहमृडीकाभरस्वति। मातेयुयोमसंदृशः।२।

।७। पंनोवानोवातुशंनस्तपतुसूर्यः। अहानिशंभवंतुनः शं

रात्रीप्रतिधीयतांशमुषानोव्युछतु।२।१।७। पंतिक्रियासोमन

मायचुक्रवावायसैर्ज्जिहोतिहविषायजुषा। तमस्तुनातिर्दृ

तिः स्वविदातावुरासस्यादातुतिर्हंत्वस्य।२। यातुधानानिर्दृ

तिरादुरक्षतेत्स्वस्यप्रतीतंवतेनमस्तं। इंद्रेपितादेवाम्नाज्य।

मस्यमप्सु नेमातनस्पपादियदस्मोजुहोति॥२॥ अजिताधिराजो र
श्येनोस्तपातिनाविवा॥ आज्यं पृतन्यतोहतां योनःकश्चाभ्यपा
यति॥३॥ अपांचोतडभोवाहु अपिनह्यामिआस्ये॥ अग्नेर्देवस्य
मन्युनातेननतेवधिषंहविः॥४॥ अपनह्यामितेबाहु अपिनह्
याम्यास्ये॥ अग्नेर्घोरस्यमन्युनातेननतेवधिषंहविः॥५॥२॥
परिखामनेपुरंवयंविप्रंसहस्यधीमहि॥ धृषद्वर्णंदिवेदिवेहं
तारंभंगुरावतः॥१॥ इतिश्रुतावपपतेद्रूस्यभामान्तःत्विषं॥

यदिग्नातेजउरोनननपयग्नातेममननना॥२॥ ग्न्याग्नैंहविरोषिंदय्या।
यात्जिगामनल्लरोग्न्रुधनोविमध्यं। वरित्वासतेनिधिभिः स्वा।
ल्वायःकुल्लुपानग्राजवनिंवरंते॥२॥ ७॥ ग्नातेमन्यउयनिग्ना।
नमनैोहस्रतेमन्येतहतंनवीयः॥ माध्यंदिनस्मस्वनस्यद
भ्रपिवेंइवचिन्तुरुहसन्नुबाणः॥३॥४॥ समिद्धोग्न्रनिर्हुबलाः
रपीदिवल्लसोपमोंदुह्लतेवामिषेमधु। वयैंतृविंवृद्धादमाः
सोग्नुक्षिनाहग्गामहेहलपमादेषुकारवः॥२॥ समिद्धोग्न्रग्निर्नर।

श्विनानासत्रोवांपर्नश्वागतं। दुहंतेनरुतंहयवेतोहयेनवोदस्वाम
दंतिवेयतः।१।४। स्वाहा हुतः श्रुचिर्देवेभुपजोपोस्रश्विनोस्र।
मस्मेदेवपानः। नमुविश्वेश्रम्नतासोजवणागंयर्श्वस्यत्रस्यात्ला।
तिरंहति।१। यदुस्त्रियापास्वाहतंपतंपयोयशमगामश्विनामात।
श्वागतंमापीर्यंत्रीपाविटपस्यसन्यनीनश्रंपर्नपिवतंरोचने।
दिवः।२। नश्नोवांयर्मानत्तठस्वतोनाश्नवामयपुस्तरत्नुवपस्वा।
नु। मपमेईदुगपस्वाश्विनातनायावीनंपातंवपस्तडस्त्रियापाः।

।५। उपद्रवपपपशान्तो पुगोबमानपन्नैतिं वपपडक्षिपापानः विनाश
मत्वा तत्त्वचिन्तावरेत्तयानुश्रपाणानुपसेविताजति ।६। उपद्रूपेत्ता
हृद्यांघ्येनमेतां हृत्तानोपुरानदोहृदेनां । अहं सर्वे सवितानावि
वक्तामीद्वेषमेतत्तदुष्टश्रद्धौवत्तु ।७। हिङ्कृतान्तावहस्तपनीवद्भूतां
वत्त्वमिथ्येतीमनसान्यानान्तु । हृहामखिन्म्यां वयोऽश्रुप्रयेसांवहृ ।
तांमहत्नैतोमनाय ।८। ज्ञश्लोदमत्ताश्रतिव्यिहृदेनाद्दतंनोयत्तु ।
नुपपाहितिविद्वान्नु । विश्वाश्वनेत्रभिपुत्रोविहत्तत्वशाश्रयता ।माभ

ता भोजनानि । १८ । अग्निशार्ङ्गमतलेसोमगापतवयुग्वान्युग्ममानि ।
तंत्र । संमानस्यत्यंसयममाहुएउवशात्रूपनामभित्तिशमतौंस्ति ॥
सूयवसाद्रगवतीतिमूपाम्रधावंयमगवंनः स्यानः । अपितरए
महेत्रेविश्वदानींपिवग्नुदृमदकमावंतो ॥ २२ ॥ अनुः । अर्ण ।
सृक्का २४ । षट्स्रन्दईशा । ४१ । द्विरेकविंशतिः । ७६ । अपचितं
लोरित्रीनांहूलामानेत्तिशुश्रुमा । मनेदेवस्यमलेनसर्वाधि
यामितान्नरंश । विध्यास्याहंशयमांविध्यास्तुनममां । इदंज

यन्याम सामनाधिं नमिलकामिवा ॥२॥ त्वाहे गोतं क्वसाविनरू ।
र्यां मनीनदन्। श्रपो यो मनु ऐपतेनमु शामयामस्ति ॥३॥ ब्रतेन ।
त्वां ननपतेसमक्रो। विश्वा॥२॥ मनादीदिरीहतं त्वा। वयं जातवेदः
समिद्धं प्रजावंत उपसदेम सर्वे ॥४॥७॥ प्रजावतीः सुयवसे रुशं ।
तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबंतीः । मा व स्तेन ईशत माघशंसः ।
संपरिवो रुद्रस्य हेतिर्हेलक्तु ॥२॥ पदज्ञा स्थ रमतयः संहिता विश्व
नाम्नीः। उप मा देवीर्देवेभिरेत इहं गोष्ठमिदं सदो घृतेनास्मान्त्समु

225

ह्नत ।२।७। श्राहहस: हहसोश्रसनीभ्योऽश्रसनरा: । सेरोररतनरा

लवण्णह्निक्रैदीपली: ।२। पागेश्रश्रपचितोभ्यो पाडपपन्पा: ।

विज्ञाम्निपाश्रपविन: खपैंहत: ।२। प: कीकसा: प्रश्रण्णनितली

घमवतिहति । तितलंसंर्वज्ञावान्यंप: कश्रककुदिष्टित: ।३। प

तीज्ञायान्व: पाननिहश्रा विपनिहरुपं । नदतितस्यभेषजश्र

भपो: हतनस्यव ।४। ७। विष्मवेनेज्ञापान्यज्ञातंपनोज्ञापान्यज्ञा

पसे । कपंतरतवन्वैंतनो पस्यह्मण्णे । हविर्हिहे ।२। पपन्दिवकलशे

सोममिंद्र हृत्रतास्रासमरेयस्त्तं। माध्यंदिने सवनस्त्राहषस्त

रयिं शूतोरयिमस्मासुधेहि।२।७। सांतपना इदं हविर्मरुतस्त

ज्जुजुष्टन। युष्माकोती रिशादसः।१। यो नो मर्तो मरुतो दुर्हृणा।

युस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति। द्रुहः। पाशान्प्रति सं

चतां सतपिष्ठेन तपसा हंतना तं।२। शावत्सरीणा मरुतः स्व

र्का उरुक्षयाः सगणा मानुषासः। ते अस्मत्पाशान्प्रमुंचंत्वे

नसः सांतपना मत्सरा मादयिष्णवः।३।७। विनेमं यामिर

तानं सचियोङ्के विति योऽजनं ।। इहैव त्वमज स्वराध्यग्ने ।२। अग्ने समेत्त
शालाधार यें नमग्ने पुनष्पिन्याग्रस्तएगादैव्येन । दीदिय १ सम्भं
द्रविणोत महंद्र मं चोयाह विदौदे वताह ।२। ७। यते देवाअग्नलूए
आगधेय मममावास्ये संवसंतोमहित्वा । तेना नो यवते विपदाः
विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरं ।२। अहमेवास्म्यमावास्या
इमामावसंति सुकृतोमयीमे । मयि देवाउभये साध्याश्चेंद्रज्येष्ठाः
समगछंत सर्वे ।२। आगन्त्रात्रीसंगमनीवसूनामूर्जं पुष्टं वस्वा ।

वेशयंति। अमावास्यायैहविषाविधेमोर्जंदुहानापयसानआग

न्।३।४। अमावास्येनत्वदेतान्यन्योविश्वारूपाणिपरि

भूर्जजान। यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोअस्तुवयंस्यामपतयो

रयीणां।२। पूर्णापश्चादुतपूर्णापुरस्तादुन्मध्यतःपौ

र्णमासीजिगाय। तस्यांदेवैःसंवसंतोमहित्वानाकस्य

पृष्ठेसमिषामदेम।२। वृषभंवाजिनंवयंपौर्णमासंयजा

महे। सनोददात्वक्षितांरयिमनुपदस्वतीं।२। प्रजापतेन

227

त्वदेतान्यन्यो विश्वारूपाणि वरिम्भर्जेज्ञाना। यत्कामालो।
त्रङ्कमलत्वोभ्रलगवैंस्यामवनवोरथीलं।३। वोतीमा
तीत्रघमायक्लिपातीद्रूंतश्रीतामत्तिशर्वैरेभु। येत्वांप
सैर्वत्तिवेश्वर्हूवंत्यमीनेताकेसहृनः प्रविशः।४।४। वा
वीपरं वरतोमायवैसोशिष्ठुकीडुं सोवरिपातोस्त्रले
वे।। विश्वाऽन्योभवताविचहरसैंरन्योविदयहृावते
त्वः।। नवोनवोभवसिजापमानोसंकेनरूषसामेर

त्यग्रं। भागं देवेभ्यो विदधास्यायन्प्रचंद्रमस्तिरसे दीर्घमायुः।२। सोम।

स्यांशो युधांपतेनूनो नामवाअसि। अनूनं दर्शमाकृधि प्रजयाचध।

नेनच।३। दर्शोसि दर्शतोसि समग्रोसि समंतः। समग्रः समंतो भूया

सं गोभिरश्वैः प्रजया पशुभिर्गृहैर्धनेन।४। योस्मान्द्वेष्टि यं वयं द्विष्म

स्तस्य त्वं प्राणेनाप्यायस्व। आ वयं प्यासिषीमहि गोभिरश्वैः प्रज

या पशुभिर्गृहैर्धनेन।५। यं देवा अंशुमाप्याययंति यमक्षितमक्षि

ता भक्षयंति। तेनास्मानिंद्रो वरुणो बृहस्पतिराप्याययंतु भुवनस्य र

गोपाः।६।७।अनु।अर्चन्तस्ता।८।रुचा।सप्तमावष्टो।३१।त्रिंशदे।
का च।२८।सप्तमः।७।अभ्यर्चनस्तुतिंगच्छमाजिनस्माहमशाद्रवि
णानिधत्त। इमंयज्ञंनयतदेवतानोघृतस्यधारामधुमत्पवंतां।।राम
पाग्नेअग्निरग्रहस्तामिस्तह तत्रेणवर्चसावलेन। नयिप्रजांमव्यायु
ईधामिस्वाराम पवितं।२। हैवाग्नेअपि पारयारयिंमान्वाविक्रा।
न्सर्वचिनानिकारिणः।तत्रेणाग्ने हयममस्व नभ्यमुवसनाव
ईतांनेअग्निश्तः।३। अनग्निरुषसामग्रसख्यदन्वसानिप्रथमो

जातवेदः । अन्तर्ह्यख्यद्भवतो अन्तरश्मीनन्तर्द्यावापृथिवी आ विवेश ॥
।४। प्रत्यग्निरुषसामग्रमख्यत्प्रत्यहानि प्रथमो जातवेदः । प्रति सूर्य ।
स्य पुरुधा च रश्मीन्प्रति द्यावापृथिवी आ ततान ।५। घृतं ते अग्ने दिव्ये
सधस्थे घृतेन त्वां मनुरद्या समिंधे । घृतं ते देवीर्नप्त्य आ वहन्तु घृतं तु
भ्यं दुह्रतां गावो अग्ने । ६। अप्सु ते राजन्वरुण गृहो हिरण्ययो मिथः
ततो धृतव्रतो राजा सर्वा धामानि मुंचतु । ७। धाम्नो धाम्नो राजन्नितो
वरुण मुंच नः । यदापो अघ्न्या इति वरुणेति यदूचिम ततो वरुण मुंच ।

वनः।।२।।उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमंश्रथाय।अथाव

यमादित्यव्रतेतवानागसोऽदितयेस्याम।३।प्रास्मत्पाशान्वरुणमुं

चसर्वान्यउत्तमाअधमावारुणाये।दुःष्वप्न्यंदुरितंनिष्वास्मदथगच्छे।

मसुकृतस्यलोकं।४।७।अनाप्योजातवेदाअमर्त्योविराडग्नेक्षत्र

भृद्दीदिहीह।विश्वाअमीवाःप्रमुंचन्मानुषीभिःशिवाभिरद्यपरिपा

हिनोगयं।१।इंद्रक्षत्रमभिवाममोजोजायथावृषभचर्षणीनां।अ

पानुदोजनममित्रायंतमुरुंदेवेभ्योअकृणोरुलोकं।२।मृगोनभी

मः कुवरो गिरिष्ठाः परावतः आजगम्यात्परस्याः । सृकं संशाय पव
विमिंद्र तिग्मं विशत्रूंस्ताहि विमृधो नुदस्व । ३ । ४ । त्यमस्मुवाजिनं देव
जुतं सहोवानं तरुतारं रथानां । अरिष्टनेमिं पृतनाजिमाशुं स्वस्त
ये तार्क्ष्यमिहाहुवेम । १ । त्रातारमिंद्रमवितारमिंद्रं हवेहवे सुहवं शू
रमिंद्रं । हुवे नु शक्रं पुरुहूतमिंद्रं स्वस्ति नइंद्रो मघवा कृणोतु । २ ॥
यो अग्नौ रुद्रो यो अप्स्वंतर्य ओषधीर्वीरुध आविवेश ॥ य इमा वि
श्वा भुवनानि चाक्लृपे तस्मै रुद्राय नमो अस्त्वग्नये । १ । ४ । अपेत

राम:

२३

रिरः स्वतिर्वोऽसि विश्वे विश्वमनुख्याति विश्वमिदमनुख्यातः। अग्निमेवा
भ्यवेहितं जहि।२।छ। अपो दिव्या अचायिषं रसेन समसृक्ष्महि। पय
स्वानग्न आगमं तं मा संसृज वर्चसा।२। सं माग्ने वर्चसा सृज सं प्रज
या समायुषा विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभिः।२। इदमा
पः प्रवहतावद्यं च मलं च यत्। यच्चाभिदुद्रोहानृतं यच्च शेपे अभीरु
णं।३। एधोस्येधिषीय समिदसि समेधिषीय। तेजोसि तेजो मयि
धेहि।४।छ। अपिह स्वगुराणवद्धुतनेरिवग्ध्यितं ओजो दासस्य

230

२३

दंभय ॥१॥ वयं नदस्य संभृतं वस्वं इंद्रेण विभजामहै । म्लापयामि भ्रजः शि
भ्रं वरुणस्य व्रतेन ते ॥२॥ यथा शेपो ऽपायातै स्त्रीषु चासदनावयाः
अवस्थस्य क्नदीवतः शांकुरस्य नितोदिनः । यदाततमव तत्तनु यदुत्त
तं नि तत्तनु ॥३॥४॥ अव ॥ अर्धर्चस्तृचः ॥२॥ अष्टमोनुवाकः । तृचाः २४ ॥ वनु
विंशत्याः । इंद्रः सुत्रामा स्ववां अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः
बाधतां द्वेषो अभयं नः कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥१॥ स
सुत्रामा स्ववाँ इंद्रो अस्मदाराच्चिद्द्वेषः सनुतर्युयोतु । तस्य वयं सुम

नो यज्ञियस्यापि मदे सोमिनं ससानः। १। इन्द्रेण मन्युना वयमभिष्याम

पृतन्यतः। घ्नन्तो वृत्राण्यप्रति। ७। १। ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव सोमं नयाम

सि। यथा न इन्द्रः केवलीर्विशः संमनसस्करत्। ७। उदस्य शुष्मा वेविषु।

रोगघ्नो याभिव पेतन्तः। उष्णो वनस्पतो चनाव स्योष्णो चनो हृदः। १। ॥

अहमेनावुदतिष्ठं गावौ श्रान्तसदाविव। कुर्कुराविव कूजन्तावुदा

वंतौ वृकाविव। २। आतोदिनौ नितोदिनावथो संतोदिनावुत। अपि

नह्याम्यस्य मेढ्रं य इतः स्त्री पुमान् जभार। ३। ७। असदं गावः सदनेऽपसद

मुनिं वयः। अश्वास्थाने पर्वताग्रस्तु स्थान्विद्रक्वावनिः इयं।।२।७।यद
यन्त्राङ्ग्रयति यत्रे अग्नि त्रोनस्प्रिकि त्वंन वृत्तीमहीहः।। ध्रुवमयोधुव।
मुता घ्रानि ह ग्रविद्वान्यन्त मुपयाहि सोमं।।२।समिं द्रनोमनतानेव तो
मिः संसृरिमिर्हरि वन्तं स्वस्त्या। संब्रह्मणां देव हितंयदस्ति संदेवानां
सुमनो यज्ञियानां।।२।७। यानावह उशतो देव देवांस्तान्प्रेरय स्वे
अग्ने सधस्थे। जक्षिवांसः पपिवांसो मधून्यस्मै धत्त वसवो वसूनि।
।२। सुगावो देवाः सदना अकर्म य आजग्मसवने मा जुषाणाः।

232

वहमाना भरमाणा त्वा वसूनि वसुं घर्मं दिवमारोहतानु ।४। यज्ञ यज्ञं
गछ यज्ञपतिं गछ स्वां योनिं गछ स्वाहा ।५। एष ते यज्ञो यज्ञपते सह सू
क्तवाकः सुवीर्यः स्वाहा ।६। वषड्हुतेभ्यो वषड्हुतेभ्यः । देवा गातुवि
दो गातुं वित्वा गातुमित ।७। मनसस्पत इमं नो दिवि देवेषु यज्ञम् ॥
स्वाहा दिवि स्वाहा पृथिव्यां स्वाहान्तरिक्षे स्वाहा वाते धाः स्वाहा ।८॥
।९। सं बर्हिरक्तं हविषा घृतेन समिन्द्रेण वसुना सं मरुद्भिः । सं देवैर्वि
श्वदेवेभिरक्तमिन्द्रं गछतु हविः स्वाहा ।१०। परिस्तृणीहि परिधेहि

वेदिंमाजामिंमोवीरमुपाशयानाम्। होतन्षदनंहरितंहिरण्ययंनिष्का

सतेयजमानस्यलोके।२। छ। पर्यावर्तेदुःष्वप्न्यात्पापात्स्वप्न्याद्भूत्याः

ब्रह्माहमंतरंकृण्वेपरास्स्वप्नमुखाःशुचः। छ। यत्स्वप्नेअन्नमश्नामिन

प्रातरधिगम्यते। सर्वंतदस्तुमेशिवंनहितद्दृश्यतेदिवा।२। छ। नमस्कृ।

त्वयावापृथिवीभ्यामंतरिक्षायमृत्यवे। मेक्षाम्यूर्ध्वस्तिष्ठन्मामाहिं।

सिषुरीश्वराः।२। छ। स्वन। स्वर्पतक।२२। नवमोह्यादशः। ऋचा।२२॥

एकविंशाहृयां। छ। कोअस्यांनोद्रुहोऽवद्यवत्याउन्नेष्यतिक्षत्रियोवस्या।

इछन्तु को पत्नकामः क उ पुत्रिकामः को देवेषु वनुते दीर्घमायुः ।२। कः पृ
ष्णिं धेनुं वरुणेन दत्तामथर्वणे सुदुघां नित्यवत्सां । बृहस्पतिना सख्यं जुषा
णो यथावशं तन्वः कल्पयाति ।२। अपक्रामन् पौरुषेयाद् वृणानो दैव्यं व
चः । प्रणीतीरभ्यावर्तस्व विश्वेभिः सखिभिः सह ।२। ५। यदस्मृति चकृम किं चि
दग्न उपारिम चरणे जातवेदः । ततः पाहि त्वं नः प्रचेतः शुभे सखिभ्यो अमृ
तत्वमस्तु नः ।२। अव दिवस्तारयन्ति सप्त सूर्यस्य रश्मयः । आपः समु
द्रिया धारास्तास्ते शल्यमसिस्रसन् ।२। ६। यो नस्तायद् दिप्सति यो न आविः

त्वोविद्वानरणेवानोश्नुते। प्रतिचेत्वरणीदत्वतीनान्नूमैषामग्नेवा
त्वभग्नोस्त्रपत्यं।।२। योनः स्वशंज्ञातवतोवाभिदासानिष्टतोवाचरतो
जातवेदः विश्वानरेणसयुजासजोषास्तान्प्रतीचोनिर्दहजातवेदः
।२।७। इदमस्तायवम्वेनमो योश्वेषुनक्षवशी। यत्नेनकलिंशि
तामिसतोमरुङ्गानीहश्री।।२। यत्नमश्वताभ्योवरत्वमग्नेपांसूनवेभ्यः
सिकताश्वपश्वपयाभागंहव्यदातिंजुषाणामंदंतुदेवाऽभयानि
रुव्या।।२। अश्वसाः सप्तमादंतिरविहीनमंतनालपंवतामेरलोसं।

स्वंनुघृतेनस्तपवत्नंमेकिंनवरंयथंतु ।२३।७। आदिनंवंप्रतिदीव्रेय

नेनास्मौँअभिवर। हृत्तमिवाश्वान्याजहिपोअस्मान्प्रतिदीव्यति ।२।यो

मोयुवेधनमिंदंचकारयोअस्ताणांग्लहनैँपोबणांवा। सनोदेवोहवि

रिदंजुषाणोगंधर्वैभिःसधमादंमदेमा।३। संवसवइतिवोनामधे।

यमुग्रंवंवस्थारा। दूभतोन्यइलाः। तेभ्योवइंदवोहविषाविधेमवयं

स्यामपतयोरयीणां।३। देवान्यंनाथितोहुवेब्रह्मचर्यंयदूषिमा। अ

तान्यदवभ्रनालुभेतेनोमडंन्वीहपो।४। अग्नइंरअग्नभेहतोहु

न्ता एव प्रति दु भाहि विश्वं हं तनमा ।२। याभ्यामजयं स्व१ रग्र एव यावात

स्थुतुर्भुवनानि विश्वा। प्र चर्षणी वृषणा वज्रबाहू अग्निमिंद्रं वृत्र

हणा हुवेहं ।२। उप त्वा देवो अग्रभीच्चमसेन बृहस्पतिः। इंद्र गीर्भि

र्न आ विश यजमानाय सुन्वते ।२।४। इंद्रस्य कुक्षिरसि सोमधान।

आत्मा देवानामुत मानुषाणां। इह प्रजा जनय यास्त आसु या अ

न्यत्रेह तास्ते रमंतां ।२।४। अंमनी द्यावापृथिवी अन्तिसुम्ने महि

व्रते। आपः सप्त सुस्रुवुर्देवीस्ता नो मुंचंत्वंहसः ।२। मुंचंतु मा शप

ष्यार दशोवरुणपादुन। अथोमस्यपञ्ज्ञीशाद्धि अस्मादेवकिल्बिषा
न्।२। त्वष्टिकेन्द्रहवंदनडदस्यच्छिंपितवष्टिके। यथाअक्रुतद्धिशा
सोमुखेभेशाव्यावेत्। २। त्वष्टासिन्दष्टिकाद्धिबाविबानकर्याति। परिहर
ऊयथासस्वबमस्यवपोव।२। ७। अग्निहृदेवतलणाम्यअग्नेयंहृद
यादृदे। अग्नेमुखेस्यसंकासात्संवेतेववेआददे।२। येनोपंतव्याध्यः
प्राणुर्ध्वाः प्रोम्नशासनपः। अग्नीरत्नस्विनीहेंनुसैमोहंनदुरस्यती:
।२।८। प्रबवेतेनः पापिलत्नीनपषेपतः प्रामुतः पत्न। अयस्मयेनोके

नहिबतेन्वासजामसि।२।यामालुक्ष्मीःपतयालूरजुष्टाभिचस्कंदवंद
नेवहृतं।अन्यत्रास्मत्सवितस्तामितोधाहिरण्यहस्तोवसुनोरराणः
।२।एकशतंलक्ष्म्यो३मर्त्यस्यसाकंतन्वाजनुषोधिजाताः।तासांपा
पिष्ठानिरितःप्रहिण्मःशिवाअस्मभ्यंजातवेदोनियच्छ।३।एताए
नाव्याकरंखिलेगाविष्ठिताइव।रमंतांपुण्यालक्ष्मीर्याःपापीस्ता
अनीनशं।४।नमोरूरायच्यवनायचोदनायधृष्णवेनमःशीताय
पूर्वकामकृत्वने।५।४।योअन्येद्युरुभयद्युरभ्येतीमंमंडूकमभ्येत्वव्रतः

॥२॥ ७॥ ऋ्त्रावं देवैरिंद्र हरि मिर्यो हिमन्वरो मभिः। मान्वा केचिद्विजमन्विन
पाशिनो नियन्त्वेव ननां इहि॥२॥ ७॥ मर्माणि ते वर्म्मणा छादयामि सोम
स्वाराजामृतेनानुवस्तां। उरोर्वरीयो वरुण स्तेकृ णोतु जयंतं त्वानुदे
वामदंतु॥२॥ ७॥ ऋनु। ऋर्ध्यस्त्का। ॥२८॥ अंन्यो बोऽहुपूा॥३२॥ वरो द्वा।
त्रिंशकंडव्यानो। वरोदात्रिंशाडव्याने। एवं एकब कांडे ऋनुवाक॥१०॥ स्तू
क्ता॥२२८ एवंसवा॥२८६॥ इति सप्तमकांडं समाप्तं॥ ७॥ ॐ॥ ॐ ऋन्नका
यमत्यवेनमः प्राणाम्मापाना इहनेरमं नां। हृदयमस्त्वगुरुवः सहा

सुनासूर्यस्यभागेअमृतस्यलोके।१।उदेनंभगोअग्रभीदुदेनंसोमोअं
शुमान्।उदेनंमरुतोदेवाउदिंद्राग्नीस्वस्तये।२।इहतेसुरिहप्राणइ
हायुरिहतेमनः।उत्वानिर्ऋत्याःपाशेभ्योदैव्यावाचाभरामसि।३।उत्क्रा
मातःपुरुषमावपत्थामृत्योःपड्वीशमवमुंचमानः।माछित्थाअस्मा
ल्लोकादग्नेःसूर्यस्यसंदृशः।४।तुभ्यंवातःपवतांमातरिश्वातु
भ्यंवर्षंत्वमृतान्यापः।सूर्यस्तेतन्वेशंतपातित्वांमृत्युर्दयतांमा
प्रमेष्ठाः।५।उद्यानंतेपुरुषनावयानंजीवातुंतेदक्षतातिंकृणोमि।

237

आहिरोहेममम्रतं सुखंरथमथजिर्विर्विदथमावदासि।६।मातेमन
स्तत्रगान्मातिरोभून्माजीवेभ्यः प्रमदोमानुगाः पितॄन्।विश्वेदेवाअ
भिरक्षन्तुत्वेह।७।मागतानामादीधीथायेनयन्तिपरावतं।आरोहत
मसोज्योतिरेह्यातेहस्तौरभामहे।८।श्यामश्चत्वामाशबलश्चप्रेषि
तौयमस्ययौपथिरक्षीश्वानौ।अर्वाङेहिमाविदीध्योमात्रतिष्ठः प
राङ्मनाः।९।मैतंपन्थामनुगाभीमएषयेनपूर्वंनेयथतंब्रवीमि।
तमएतत्पुरुषमाप्रपत्थाभयंपरस्तादभयंतेअर्वाक्।१०।२।र

॥१॥ छ॥ १॥ रक्षं त्वा मन्ययो ये। श्रुत्वा नरक्षउत्वा मनुष्या ३ यमिंध
ते। वैश्वानरो रक्षउजातवेदा हिंदिव्य त्वामा श्वधाम्बियुनामस्वरा॥१॥
मा त्वा रक्षतां वेश्मा श्व। श्वन्तरिक्षं रक्षन्तु देव हेत्या ः॥२॥ वाधश्वत्वा
प्रतिवाधश्व रक्षन्तु नामस्व पश्वत्वा न वश्वा एण श्व रक्षन्तां। गोपायं।
श्वत्वा जाग्र विश्व रन्तां।३॥ ते त्वा रक्षं तु ते त्वा गोपायंतु ते भ्यो न
मस्तेभ्यः स्वाहा।४॥ जीवेभ्य स्त्वा समुदे वायुरिंद्रो धाता दधातु स
विता त्रायमाणः मा त्वा प्राणो वलं हासीदं हंते तदुपामसि।५॥

मात्वाजंभ्यः सँहनुर्मातमोविदन्माजिह्वावर्हिः प्रमयुःकथास्याः
उत्वादित्यावसवोभरंत्वूदिंद्राग्नीस्वस्तये।८। उत्वाद्यौरुत्पृथि
वुत्प्रजापतिरग्रभीत्।उत्वामृत्योरोषधयःसोमराज्ञीरपीपर
न्।७। अयंदेवाइहैवास्त्वयंमामुत्रगादितः। इमंसहस्रवीर्ये।
णमृत्योरुत्पारयामसि।८। उत्वामृत्योरपीपरंसंधमन्तुवयो
धसः। मात्वाव्यस्तकेश्यो ३ मात्वाघरुदोरुदन्।९। आहार्षम
विदंत्वापुनरागाः पुनर्णवः। सर्वांगसर्वंतेचक्षुःसर्वमायुश्चतेवि

दं ।१९। व्यवात्तेज्योतिरभूदपत्वत्तमोअक्रमीत् । अपत्वन्मृत्युंनिर्ऋ

तिमपयक्ष्मंनिदध्मसि । २२। ७। अनु। अप। स्तृत्र। १। त्रुचा २२। ए

कविंशकमिहायमच्यते। स्तृत्रसप्तगत्तनाप्रवर्त्तते। ७। १। आर

भस्वेमाममृतस्यश्नुष्टिमच्छिद्यमानाजरदष्टिरस्तुते। असुंतआ

युःपुनराभरामिरजस्तमोमोपगामाप्रमेष्ठाः।१। जीवतांज्यो।

तिरभ्येह्यर्वाङात्वाहरामिशतशारदाय। अवमुंचन्मृत्युपाशा

नशस्तिंद्राघीयआयुःप्रतरंतेदधामि।१। वातात्तेप्राणमविदं

रामः

२३९

239

सूर्याच्चक्षुरहं तव। यत्ते मनस्त्वयि तद्धारयामि संविन्त्स्वांगैर्वद जिह्वया
लपन्।३। प्राणेन त्वा द्विपदां चतुष्पदामग्निमिव जातमभिसंधमा
मि। नमस्ते मृत्यो चक्षुषे नमः प्राणाय ते करं।४। अयं जीवतु मा मृते
मं समीरयामसि। कृणोम्यस्मै भेषजं मृत्यो मा पुरुषं वधीः।५। जीव
लां नघारिषां जीवंतीमोषधीमहं। त्रायमाणां सहमानां सहस्वतीं।
मिह हुवे स्मा अरिष्टतातये।६। अधि ब्रूहि मा रभथाः सृजेमं तवैव
सन्त्सर्वहाया इहास्तु। भवाशर्वौ मृडतं शर्म यच्छतमपसिध्य दुरितं ध

त्समाः।७। अस्मै मृत्यो अधि ब्रूहीमं दयस्वोदितो इयमेतु। अरिष्टः स
र्वांगः सुश्रुज्जरसा शतहायन आत्मना भुजमश्नुतां।८। देवानां हे
तिः परि त्वा वृणक्तु पारयामि त्वा रजस उत्त्वा मृत्योरपीपरं। आराद
ग्निं क्रव्यादं निरूहं जीवातवे ते परिधिं दधामि।९। यत्ते नियानं रजसं
मृत्यो अनवधर्ष्यं। पथ इमं तस्माद्रक्षंतो ब्रह्मास्मै वर्म कृण्मसि।१०॥
।१७।३। कृणोमि ते प्राणापानौ जरां मृत्युं दीर्घमायुः स्वस्ति वैवस्वतेन
प्रहितान्यमदूतांश्चरतो ऽपसेधामि सर्वान्।११। आरादरातिं निर्ऋतिं प

रामः

२४

रोग्वारिंक्रव्यादविशाचान्। रक्षो यत्सर्वंदुर्भूतंतन्तनमश्चवायहन्मर

सि।२। अग्नेश्शावाणामसान्नादायुष्मान्तोवनेजातवेदसः। यथारिर्ष्ये

अस्तनः सन्तरसस्तनेकृणोमितदुतेसमध्यतां।३। शिवेतेस्तांद्या।

वापृथिवीअसंतापेअभिश्रियौ। शंतेस्तर्यंआतपतुशंवातोवात

तहृदे।४। शिवाअभिस्तरं ऊत्वापोदिव्याः पयस्वतीः। शिवाखेसं

त्वोपधयउत्वाहार्षमधरस्याउत्तरांपृथिवीमभि। तत्रत्वादित्यौरक्ष

तांसूर्याचंद्रमसावुभा।५। यत्रेवासः परिधानंयांनीविंकृणुषेत्वं।

२४

शिवं तेन त्वे इन न्कृतमः संस्पर्शे दुत्नामसत्नेः ।६। यद्दूरे तामर्वे यत्ना

मनेजसावग्नाववसि केशश्मश्रु । शुभं मुखं मा न आयुः प्रमोषीः ।७।

शिवो नेस्तां ग्रीहि यवावववलास्तावदोमधो । एनौ यत्स्म विवाये नेए

नो मं वनो अंस्रसः ।८। यदश्मा सिपत्स्ये वसिधान्यं ह्नस्याः पयः । पर

दायं । यदनास वैंते श्वन्नम विवंकृ लोमि ।९। अत्रैव त्वा यात्रये वो

भाभ्यां वरिद्व ग्नसि । अरायेभ्यो जिघत्सभ्य इमं मे परि रक्षत ।१०।७।

।८। यानि ते पुरुं तराय नां हे पुणे द्वीसि चत्वारि कृतमः । इंद्राग्नी विश्वे दे

241

वास्तेनु मन्यं नामहरणीयमानाः ।१। शारदेन्यास्ते मंनायव्वसंनायव्वी
ष्मायपवरिदध्मसि । वर्कीतिान्तु भ्यं स्योनानिपेषु वर्द्धन्तर्डु बधीः ।२। म
त्युरीश्रेहि वदंमत्युरीशेवत्ष्वदं । तस्मात्वां मत्योर्गोपतेरुद्भरा
मिसमाविभेः ।३। सोरिष्टनमरिष्यसिनमरिष्यसिमाविभेः । नवैत
त्रम्रियंते नो यंत्यधमंतमः ।४। सर्वो वैतत्रजीवतिगोरश्वः पुरुषः
पशुः । यत्रेदंब्रह्मक्रियते परिधिर्जीवनायकं ।५। परित्वापातुसमा
नेभ्यो भिचरात्सवंधुभ्यः । अम्रम्रिर्भवामृतोतिजीवोमाते हासिषु ।

रक्षवः पारीरं ।६। येभ्यस्त्वम् एकशतं यातनाभ्य आतितायीः । मंचं तं ।
तस्मात्त्वां देवा अग्ने वैश्वानरादधि ।७। अग्नेः शरीरमसि पारयिष्णु
रक्षोहासि सपत्नहा । अथो अमीवचातनः पूतुद्रुर्नाम भेषजं ।८।४।
।५। अनु ॥ अर्धर्चस्क्रा ।२। ऋचा ।२८। आयतेति नाष्टौ । अनुवाके २
अर्धर्चस्क्रा ।२। ऋचा ।४२। ६।५। रक्षोहणं वाजिनमाजिघर्मि मित्रं
प्रथिष्ठमुपयामि शर्म शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दि
वा स रिषः पातु नक्तं ।१। अयोदंष्ट्रो अर्चिषा यातुधानानुपस्पृश ।

ज्ञातवेदः समिद्धः। आज्ञीरुपामरदेवाग्रमस्वक्रव्यादोहृष्णाविधन्
स्वासन्॥२॥ उभोभयाविंनुपयोतिर्दंष्ट्रौहिंस्रः शिशानोवरंपरंच॥
उतांतरिक्षेपरियाह्यग्नेजंभैः संधेसमभियातुधानान्॥३॥ अग्नेत्वचं
यातुधानस्यभिंधिहिंस्राशनिर्हरसाहंत्वेनं प्रपर्वाणिजातवेदः शृणी
हिक्रव्यात्क्रविष्णुर्विचिनोत्वेनं॥४॥ यत्रेदानींपश्यसिजातवेदस्ति॥
ष्ठंतमग्नउतवाचरंतं। उतांतरिक्षेपतंतंयातुधानंतमस्ताविध्यश
र्वाशिशानः॥५॥ यज्ञैरिषूः संनममानोअग्नेवाचाशल्यांअशनि॥

निभिर्दिहानः। ताभिर्विध्यहृदयेयातुधानान्प्रतीचोवाहून्प्रतिभग्ध्ये
षां।४। उतारब्धांस्पृणुहिजातवेदउतारेभाणांऋष्टिभिर्यातुधा
नान्। अग्नेपूर्वोनिजहिशोशुचानआमादःक्ष्विंकास्तमदंत्वेनीः।
।५। इहप्रब्रूहियतमःसोअग्नेयोयातुधानोयइदंकृणोति। तमारभ
स्वसमिधायविष्ठनृचक्षसश्चक्षुषेरंधयैनं।६। तीक्ष्णेनाग्नेचक्षु
षारक्षयज्ञंप्रांचंवसुभ्यःप्रणयप्रचेतः। हिंस्रंरक्षांस्यभिशोशुचा
नंमात्वादभन्यातुधानानृचक्षः।७। नृचक्षारक्षःपरिपश्यविक्षुत

स्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा। तस्याग्ने पृष्टीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मू-
लं यातुधानस्य वृश्च॥१०॥ त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त एत्वृतं यो अ-
ग्नेनृतेन हंति। तमर्चिषा स्फूर्जयं जातवेदः समक्षमेनं गृण-
ते नि वृङ्धि॥११॥ यदग्नेऽद्य मिथुना शपातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त
रेभाः। मन्योर्मनसः शरव्या जायते या तया विध्य हृदये यातु-
धानान्॥१२॥ परा शृणीहि तपसा यातुधानान्पराग्ने रक्षो हरसा शृ-
णीहि। परार्चिषा मूरदेवांछृणीहि परासुतृपः शोशुचतः शृणी

हि।३। पशाद्देवा हविर्जिवं स्मरंतां न्वग्रन्यो नेशापथ्यामं त्वहरणः। वाचास्तेनं प
रवत्तंथन्तुम मर्मन्विष्यस्येनं प्रसितिं पातुधानः।४। यः पौरुषेयेण क्रविषा
समङ्क्ते यो अश्व्येन पशुना यातुधानः। यो अघ्न्याया भरति क्षीरमग्ने तेषां
शीर्षाणि हरसापि वृश्च।५। विषं गवां यातुधाना भरंतामा वृश्चंतामदि
तये दुरेवाः परैणं देवः सविता ददात्वरुणा भाममो षधीनां जयंतां।६।
संवत्सरीणं पय उस्त्रियायास्तस्य माशी यातुधानो नृचक्षः। पीयूषम
ग्ने यतमस्तितृप्सात्तं प्रत्यंचमर्चिषा विध्य मर्मणि।७। सनादग्ने मृणसि

एमः
२४४

244

यातुधानान्नवावत्तांसि पृतनासि जिग्युः सहमूरानन्नुदह क्रव्यादो माते हे
त्यामुक्षत दैव्यायाः ८ त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तस्त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात्
प्रति त्ये ते अजरासस्तपिष्ठा अघशंसं शोशुचतो दहन्तु ९ पश्चात्पुरस्तादध
रादुतोत्तरात्कविः काव्येन परि पाह्यग्ने सखा सखायमजरो जरिम्णे अ
ग्ने मर्तां अमर्त्यस्त्वं नः १० तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजो येन प
श्यसि यातुधानात् अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योषि ११
परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि धृषद्वर्णं दिवे दिवे हन्तारं भङ्गुरावतः २

त्विषिमतो मंदता यत्नः प्रति स्मरत्स सोम्नहि॥ अग्ने नि गमेन चोदितो विबाल पुरा
न्ता भिर्विभिः॥३॥ विज्योतिषा बृहता भात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते
महित्वा। प्रादेवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षोभ्यो विनिक्षे।
॥४॥ ये ते शृङ्गे अजरे जातवेदस्तिग्महेती ब्रह्मसंशिते। ताभ्यां दुर्हार्द
मभिदासंतं किमीदिनं प्रत्यंचमर्चिषा जातवेदो विनिक्ष्व॥५॥ अग्नी
रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्यः॥६॥ ७॥ ८।
स्वर्चेत्सक्राः॥ त्वा॥ १॥ ५॥ अग्नीयंत्वा॥७॥ इंद्रासोमा तपतं रक्ष उब्जतं

राम:

२४५

न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः। परा शृणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेथां
नि शिशीतमत्रिणः।१। इंद्रासोमा समघशंसमभ्य१ घं तपुर्ययस्तु चरु
रग्निवाँ इव। ब्रह्मद्विषे क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने
।२। इंद्रासोमा दुष्कृतो वव्रे अंतरनारंभणे तमसि प्रविध्यतं। यथा नातः
पुनरेकश्चनोदयत्तद्वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः।३। इंद्रासोमा वर्तयतं
दिवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणं। उत्तक्षतं स्वर्य१ं पर्वते
भ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वथः।४। इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्प

२४५

245

ग्नितप्तेभिर्युवमश्महन्मभिः। तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो नि पर्शाने
विध्यतं यंतु निस्वरं।५। इंद्रासोमा परि वां भूतु विश्वत इयं मतिः क
क्ष्याश्वेव वाजिना। यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृप
तीव जिन्वतं।६। प्रति स्मरेथां तुजयद्भिरेवैर्हतं द्रुहो रक्षसो भंगुरा
वतः। इंद्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद्यो मा कदा चिदभिदासति द्रुहः
।७। यो मा पाकेन मनसा चरंतमभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः। आप इव
काशिना संगृभीता असन्नस्त्वासत इंद्र वक्ता।८। ये पाकशंसं विह

रंत एवैर्ये वा भद्रं दूषयंति स्वधाभिः। अहये वा तान्प्रददातु सोम आ वा द
धातु निर्ऋतेरुपस्थे।२। यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां
यस्तनूनां। रिपु स्तेन स्तेयकृद्दभ्रमेतु नि ष हीयतां तन्वा ३ तना च।
।१०। परः सो अस्तु तन्वा ३ तना च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः। प्र
ति शुष्यतु यशो अस्य देवा यो मा दिवा दिप्सति यश्च नक्तं।११। सुविज्ञा
नं चिकितुषे जनाय सच्चासच्च वचसी पस्पृधाते। तयोर्यत्सत्यं यतर
दृजीयस्तदित्सोमो ऽवति हंत्यासत्।१२। न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति

नत्वत्रियंमिथुयाधारयंते।हंत्निरश्चोतंत्यासहृदंनमुभाविंदस्वस्ति।
नोगयाते।३। यद्दिवारमन्ततदेवोअस्मिमोयंवारेपौंअपदस्तेअग्ने
किमस्मभ्यंजातवेदोत्तणीषछ्रोयचावल्लेनित्यंस्वनो।४। अग्या
म्रीयवदियादुधानोअस्मियद्दिवायुस्मनवप्रस्मवस्या। अग्यास
वीरैर्दशभिर्विदयायोमासोघंयादुधानेत्याह।५। योमापाकेनया
दुधानेत्यातयोवारताःसुविरस्मीत्याह।६। इंद्रस्तैंतंस्वमतनावधेन
विस्वस्वजंनोरयमस्यदीह।७। प्रयाजिगानित्वर्गीलेवनक्रपवद्दृत

स्तवे १ गततमाना । वत्रमनेतमव सापदीस्ता वा एगे ग्रंतरालसडपदेः ।७।
विति ९ धुंमरुतो विस्त्री २ छतमममापतरलसः संपितछना । वधोयेम ।
त्वापत यंतितक्रभिर्वैत्वारिपोद धिरिदे वेम्रधरे । ८ । प्रवर्तयदिवोग्र
ग्मानमिंद्र सोमशितंमघवंन्संशिशाधि । प्राक्तो अपाक्तो अधराद्
दक्तो २ भिजहि रलसः पर्वतेन । ९ । एतउत्येपतयंतिश्वयातवइंद्रंदि
प्संतिदिप्सवोदाभ्यम । शिशीतेशक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदशा
निं पातमत्य्रुः ॥१०॥ ७॥ १ इन्द्रोयातूनामभवत्पराशरो हविर्मथीनाम

म्याइविवासतां । अभीदु शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव भिंदन्सत एतु र
क्षसः ।२। उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुं । सु
पर्णयातुमुत गृध्रयातुं दृषदेव प्रमृण रक्ष इंद्र ।२। मा नो रक्षो अभि ।
नड्यातुमावदपोछंतु मिथुना ये किमीदिनः । पृथिवी नः पार्थिवा ।
त्पात्वंहसोंतरिक्षं दिव्यात्पात्वस्मान् ।३। इंद्र जहि पुमांसं यातुधान
मुत स्त्रियं मायया शाशदानां । विग्रीवासो मूरदेवा ऋदंतु मा ते ।
दृशन्त्सूर्यमुच्चरंतं ।४। प्रति चक्ष्व विचक्ष्वेंद्रश्च सोम जागृतं । रक्षोभ्यो ।

वयमस्य तन्वमशान्तिं पान्तु मह्यः ।५। अर्पयेस्तर्के। स्वाहा ।२५। तृतीयमाज्ञा।
तिरःपंचविंशकं ।अन्वा। अर्पयेस्तर्के ।२। स्वाहा ।५२। अयं प्रतिसरो मणि
वीरो वीराय बध्यते। वीर्यवान्सपत्नहा शूरवीरः परिपाणः सुमं।
गलः ।२। अयं मणिः सपत्नहा सुवीरः सहस्वान्वाजी सहमान उग्रः
प्रत्यक्कृत्या दूषयन्नेति वीरः ।२। अनेनेन्द्रो मणिना वृत्रमहन्ननेना
सुरान्पराभावयन्मनीषी। अनेनाजयद्द्यावापृथिवी उभे इमे अनेने
नाजयत्प्रदिशश्चतस्रः ।३। अयं स्वातनो मणिः प्रतीवर्तः प्रतिसरः। सअ

नत्वा न्निस्र धोव पी सोऽग्न्न्मान्यात्त सर्वतः ।४। नदत्वि त्वात्न ल डु सोम म्ना

स्हूत स्पतिः स विता न रिंद्रः ।। ते मे देवाः पुरोहिताः प्रतीचीः कृत्वाः प्र

तिसरैरजं तु ।५। अन्तर्ईधे द्यावापृथिवी ऽ ताहस्तत सूर्यं ते मे देवाः पु

रोहिताः प्रतीचीः कृत्वाः प्रतिसरैरजं तु ।६। ये स्त्राक्त्यं मणिं जना वर्मा

णि कृण्वते । सूर्य इव दिवमारुह्य वि कृत्या बाधते वशी ।७। स्राक्त्येन

मणिना ऋषिणेव मनीषिणा । अजैषं सर्वाः पृतना वि मृधो हन्मि र

क्षसः ।८। याः कृत्या आंगिरसीर्याः कृत्या आसुरीर्याः कृत्याः स्वयंकृ।

प्या ड्वान्येभिराहृताः । ड्मयीलाः परापेन्तु परावतो नवतिं नाव्या अ
ति ।१। अग्ने सोम मणिं वर्म व भ्नन्तु देवा इन्द्रो विष्णुः सविता रुद्रो अग्निः प्रजाप
तिः परमेष्ठी विराड्वैश्वानर ऋषयश्च सर्वे ।१। ध्यारा२।३ ड त मोक्ष स्योषधीना
मनड्वां जगतामिव व्याघ्रः श्वपदामिव । यमैच्छामाविदाम तं प्रतिस्पाश
नमन्तिकं ।२। स इद्व्याघ्रो भवत्यथो सिंहो अथो वृषा । अथो सपत्न
कर्शनो यो बिभर्तीमं मणिं । नैनं घ्नन्त्यप्सरसो न गन्धर्वा न मर्त्याः । सर्वा दि
शो विराजति यो बिभर्तीमं मणिं ।३। कश्यपस्त्वामसृजत कश्यपस्त्वा स

मेरयन्तु ।४। अग्निर्मित्रेत्वं देमानुषेभिर्मन्त्रं अग्नेषितो जयन्तु । नखिसहन्त
वीर्यं वर्म दैवा ब्रह्म एव तत् ।५। यत्त्वा हत्यामि यत्त्वा दीक्षामि पैप्पले यं
त्वा ज्ञियं सति । यन्वक्रलिं रतं जति वज्रेण शातपर्वणा ।६। अग्नि
मिहैं प्रतीवर्त्त ओजस्वान्त्संजयो मणिः । प्रजां धनं च रक्षतु परिपाणः
सुमंगलः ।७। असपत्नं नो अधरादसपत्नं न उत्तरात् । इन्द्रासपत्नं नः
पश्चाज्ज्योतिः शूर पुरस्कृधि ।८। वर्म मे द्यावापृथिवी वर्माहर्वर्म ।
सूर्यः । वर्म मे इन्द्रश्चाग्निश्च वर्म धाता दधातु मे ।९। ऐन्द्राग्नं वर्म बहुलं

वहुलंविश्वेदेवानातिविध्यंतिसर्वे।तन्मेनन्वंत्रायतंसर्वेमोहहदा७
ष्पाज्जरदष्टिर्यथासानि।२।आमारुत्तरेवमग्निमेत्वाऽत्रिहुतानये।
इमंमेष्यिमनिसंविशंतनरूपानंत्रिविरूपमोजसे।१०।अस्मिंनिंद्रो।
निदधातुनृमणमिमंदेवासोअभिसंविशध्वं।दीर्घायुत्वायवपानपषा
रदायायुष्मांजरदष्टिर्यथासत्।स्वस्तिदाविशांपतिर्वृत्रहाविमृधो।
वशीइंद्रोवभ्यात्नेमगिंजिगीवांअपराजितःसोमपाअभयंक
रोहपा।सत्यास्तन्नसर्वेमोदिवानक्तंचविश्वतः।।२।७।१३।अर्षा।

।स्तुता। हरवा।२२। यं वमेोषा। यो तेमा तोन्नमाजेस्मानायाः पतिवेदनो। दु

र्गामानत्रमागा पदलिंशाडमवन्नपः।२। पलानालावल्लाबोपांकुको

कंमलिव्लवेपलीजकं। स्राश्रेषंवत्रिवा सस सत्वन्नीवंप्रमीलिनं

२२। मातंह्वतेमोवरपडह्मावरपोनता। ह्रांस्यसेपेवसंवजं

दुर्गामवातनं।३। दुर्गामावहन्नामागेमोसंहुनभिछनः। श्लाहपा

नवहस्मः हनामालेलाभिछनां।४। वः ह्रुमः केशवह्रालंवजडा

नलुडिंकः। स्रापानस्पाउकाम्पांमंतसोवरस्मसि।५। श्रवजिपुं

प्रस्रवंतं क्रव्यादस्तन्न रेभिरे । क्रारतयानष्ठक्लिष्टितोवनः ध्विंसक्ष्मीन
वान ।६। यत्त्वात्स्वप्नेलिपयतेध्यानानास्त्यापिनेवद्वावन्नस्नानस्तस्तनामि
नः स्त्रीवत्स्पंस्तिदिनः ।७। यत्त्वात्स्वपंतिन्स्तरतिपत्स्वादिसत्तिज्ञान
नीष्व । छायामिवधनात्स्त्यैः परिज्ञामंननीनयात्स्व ।८। यः स्कृणोति
रत्नवत्स्तामवत्नोकामिमंस्त्विपं । नमोऽस्थयेस्वंनाशयास्त्राः कमलु
मंजिवं ।९। येस्तालाः परित्यस्वंतिसायं गर्हमनारिनः कुस्तलायेव
कुतिलाः ककुभाः कत्मात्स्त्रिमाः । नानोबयेत्वंगंयेनविरचीना

त्विनाशय ॥ २० ॥ श्री ॥ ४ ॥ ये कुर्कुंधाः कुक्कुरमाः हन्तीह पशून्तिविश्वसिं
ती वाड्वज्ञस्वं त्यं तो वने ये कुर्वन्ति ये वंत्तानि तेनाशयामसि ॥ ५ ॥ ये
तपैंजतितिलिवंतनभ्यात पैतनमंड्दिवः ॥ अनापान्यवल्लवामसिनो दुर्गंधी ॥
लोरिनास्यानमकंनाशयामसि ॥ २ ॥ य अभ्रात्मानममसिमादूमंत
श्रायाय विश्वसि ॥ स्त्रीलिंगेलोलि प्रतोहिन इंद्र इंद्रांसि नाशया ॥ यप
वैरयोरधंति तल्लेश्रंगा पीलाविश्वनः ॥ श्रापाकेस्याः प्रतासिनल्लं
वे ये कुर्वन्ते ज्योतिस्तानि तेनानाशयामसि ॥ ४ ॥ ये वां पञ्चास्वयदा ॥

त्रिपुरः पार्श्वोः पृष्ठेऽस्थितोः । ललञ्जौं बाधमज्जा ऊर्हंडा ये च मवठमदाः कुंभ
मुक्ता श्राया शरः । नान स्याम्बत्तलस्थितेप्रती बोधेन नाशया ॥३॥ वर्धे र
लातां स्मश्चं धाम्ब्रस्तेणाः संतुपंडु गाः । ज्ञमधेबज्ञपादपर्ष यीं
सं विद्विन्सस्यपतिः स्वपतिंस्त्रियं ॥५॥ उद्धृं षिंतां मुग्धिकेशां ज्ञं मधं यं तं मरीम
शं ॥६॥ उपेत्य तं नम दं वल्लं लं डे लम्बुत पाल्लडं । पवप्रविष्यपास्यां स्था
लीं गोरीव स्पन्दनाः ॥७॥ पतेगमे प्रतीम शाक्रातं वामार यां त्रिलो । पिं
तं तन्मभुवपञ्चा रूपणो तह्दयाविधं ॥८॥ केकयीं ज्ञातान्मा रथं तिस्र

निकास्त्रुतशेरमेशाक्षीमसामसिंगेंगं पर्वीन्नात्नेऽस्रु मसिवामह्र॥२॥ पवि
स्हंधार पन पद्धिं तेंमाव पादिलन्ह्र॥ गांमेनड्यैरलनांमेषमेरलीविमा
यैं॥२०॥६॥२१॥ पवीनसातंगन्ता॥३॥छायकाहुमनप्ष्काान्नु॥ यजापेव
सेत्वाविंतः परिपातु किमीदिनः॥२॥ घासाकुमुरवात्मंव वा दाद ते
गरेः॥ हूंनादमिश्रसर्वेतः परिपाति वरीहूनान्नू॥२॥ यश्रामेमंसम
दंति वेरुवेपेचयेकचिः॥४॥ मीन्नूवादंत्निकेपाबाक्तानितोन्नाणायाम
स्नि॥३॥ पेतवीन्वरिस धीतिलु वेवस्वसराद धि॥ ववस्वनेपांविवासूर

253

द्वेषांसि निविध्यतात् ।२४। पिंग रक्ष जायमानं मा पुमांसं स्त्रियं क्रन् । आंडादो
गर्भान्मा दभन्बाधस्वेतः किमीदिनः ।२५। अप्रजास्त्वं मार्तवत्समाद्रोदमघ
मावयं । वृक्षादिव स्रजं कृत्वाप्रियेप्रति मुंच तत् ।२६। ३ प सूक्त ५ । २ । व ।
।२६। योने । स्वचा ।२८। या बभ्रवो याश्च शुक्रा रोहिणीरुत पृश्नयः ॥
असिक्नीः कृष्णा ओषधीः सर्वा अच्छावदामसि ।१। त्रायंतामिमं पुरु
षं यक्ष्माद्देवेषितादधि । यासां द्यौः पिता पृथिवी माता समुद्रो मूलं वीरु
धां बभूव ।२। आपो अग्रं दिव्या ओषधयः । तास्ते यक्ष्ममेनस्यमंगा

इंगाटनीनपां।३।षस्रणातीस्लं विनीरेकस्रंगाः प्रनवतीरोबधीराबदास्रि।
स्रंस्रुमतीः कांड्रिनीयांविशाल्वाहृयास्रिलेवीरुयोवैस्रदेवीरुत्ताः पुरुष
जीवनीः।४।पहः स्रहः सारमातानीयैर् पञ्चवोवलं।तेनैमनस्मायस्मा
यरुपंमेचनैाबधीर् प्योहणोमिमेवज्ञाप।जीवलांनयाद्वांनीवंती
मेषधामररस्रा।स्रहंधत्तीश्रंनवंर्मीगुष्मांमधुमतीमिहरुवेस्माम्रारिश्ना
नयें। इद्राधंनुप्रवेनतोमेहिनीर्ववस्तोममा। वष्येमंपारयामसिगुरुषंद्र
तिनादपि।ा। ग स्रतेर्वासोस्रपांगभौयारोहंतिखुनर्लीवाः।धुवाः सरस

नाम्नीर्भेषजीः संवाम्लताः ।८। अवकोल्वाउदकात्मानञ्ञोषधयः । व्यृ ।
षंतुदुरितंतीक्ष्णशृंग्यः ।९। उन्मुंचंतीर्विरुणाउग्राया विषदूषणीः । अ
थोवलासनाशनीः कृत्यादूषणीश्चयास्ताइहायंत्वोषधीः । स । ६ । १० ।
।११। अपक्रीताः सहीयसीर्वीरुधोयाअभिष्टुताः । त्रायंतामस्मिन्ग्रा
मेगामश्वंपुरुषंपशुं ।४। मधुमन्मूलंमधुमदग्रमासांमधुमन्मध्यंवी
रुधांबभूव । मधुमत्पर्णंमधुमत्पुष्पमासांमधोः संभक्ताअमृतस्यभ
क्षोघृतमन्नंदुह्रतांगोपुरोगवं ।२। यावतीः कियतीश्चेमाः पृथिव्याम

255

ष्योषधीः।तामासहस्रपर्ण्योमृत्योर्मुंचंत्वंहसः।३।वैयाघ्रोमणिर्वीरु
धांत्रायमाणोभिशस्तिपाः।अमीवांःसर्वारक्षांस्यपहंत्वधिदूरमस्मत्
।३।सिंहस्येवस्तनथोःसंविजंतेग्नेरिवविजंतआभृताभ्यः।गवांय
क्ष्मःपुरुषाणांवीरुद्भिरतिनुत्तोनाव्याएतुस्रोत्याः।५।मुमुचानाओ
षधयोग्नेर्वैश्वानरादधि।भूमिंसंतन्वतीरितयासांराजावनस्पतिः
।६।यारोहंत्यांगिरसीःपर्वतेषुसमेषुच।तानःपयस्वतीःशिवाओ
षधीःसंतुशंहृदे।७।याश्चाहंवेदवीरुधोयाश्चपश्यामिचक्षुषा।अज्ञाता

255

नाज्ञानी मस्त्र पा या हविघ्न वसंस्मृतं ।२। सर्वाः समगना श्रोषधीर्वीं धन

ववतोममा। पवेमं पार पा मसिगुरुषं दुरितार ।ि। २। श्वसच्चो हमी

वीरुधं सोमो राजा मन्तं रविः ।श्रीरिर्यं वश्रुमे पञ्जो दिवस्तुत्रा वमत्यो

।१०।६।२८। इंड्रीरी धेलन वत्यमिं कें दत्योषधीः । पदावः पञ्चि

मा तरः पञ्जेभ्यो रेन सावति ।२। नस्याम नस्य मं वलं गुरुषं पारपा

मसि ।३। पोहणो मिमेपञ्जं पप्या सख नक्षा पनः ।२। ७ ना रोगे

दवीरुधं नं कुलो वेदमेपञ्जी । सर्वा गंधर्वी या विडला ग्र सारश्री

वसे हुवे ।३। याः सुपर्णा आंगिरसीर्दिव्या या रघटो विदुः । वयांसि हंसा या
विदुर्याश्च सर्वे पतत्रिणः । मृगा या विदुरोषधीस्ता अस्मा अवसे हु
वे ।४। यावतीनामोषधीनां गावः प्राश्नंत्यघ्न्या यावतीनामजावयः ।
तावतीस्तुभ्यमोषधीः शर्म यछंत्वाभृताः ।५। यावतीषु मनुष्या भे
षजं भिषजो विदुः । तावतीर्विश्वभेषजीराभरामि त्वामभि ।६। पुष्प
वतीः प्रसूमतीः फलिनीरफला उत । संमातर इव दुह्रामस्मा अरि
ष्टतातये ।७। उत्वाहार्षं पंचशलादथो दशशलादुत । अथो यमस्य

षष्ठी शाहिस्त्रस्मादेव किल्लिषान्तु ।८।७।२॥ अर्थ स्कर स्वा ।२८।
।७। इंद्रो मेघ्यत्नमेध्यपिनाशाकः स्मरः पुरंदरः । यष्यासना मत्ते नाअस्त्रि
त्राएणांसहस्त्रस्मः ।१। इति रज्जु रूप ध्यानीं इतिं सेनां हृ एणोत्वमः ।धम
मतिं पत रष्ट्याभिवा एत्स्त्वादधलां भयं ।२। अमन स्वन्त्रिनिः स्मरु
एणी रक्ष्याहादान्स्न त्व दिराजिरं ।नाजइंगादभर्ज्यतां हंत्वेतान्यपकोवर
धेः ।३। वरुषा नम न्यरूषाङ्कुः हृ एणोतहंत्वेनान्व यकोवधेः ।त्रिंश्रश
रस्वभर्ज्यंतां हरज्जालेन संदितांः ।४। अन्तरितंमात्वमासीज्जाल्ठं

इदि सोमहीः। तेनाभिधमपदस्थनां पाकः शेनामपावपनूापाहरा

द्विजालं हरनः पाकस्य वाजिनीवतः। तेनपाकेनमित्य वीन्दु पणा

नष्टव्यानेककमस्य नैषामः॥९॥ हरतेजालं हरन इंद्र स्वरसतराण्छर

स्य पानवीर्यस्य। तेनपानं सरस्वमपुनन्त्य वृंदं जपानपाकोदस्यना

मभिधापसेनया॥१॥ अयं लोको ज्ञातुमासी ऽक्रस्य महतो महतान्

तेना हरसिं दुज्ञाले नामंकलमस्याभिदधामि सर्वान्॥१०॥ सेदिरूपा व्याप्ति

र्नि ष्ठानपवायना। अमलं डीस्थ मो स्थ नैरमनभिदधामि सर्वान्॥१॥

257

स्त्यवेमरतन्त्रु यथामित्रमस्तुपा शेरमीसिनाः। मत्यो यैं त्रु यत्लाहत्नाहते
स्वएनान्मनिन यामित्रेभ्या।१।छ।२०। नयता मन्त्ररन्तु हतनायमहता
त्रपें मत्तू। पर: सहत्वाहत्यंतोस्तोहेनानात्यं भवस्वा। साध्याएकं
जाल्वदंडमुयंत्य यंत्योजसा। रुद्राएकं गसवएकमादित्ये रेकउपनः
।२। विश्वे देवा उपरिष्टा इन्द्रंतो यंत्वोजसा। मध्येन घ्नंतो यंतु सेना संगि
रसो महीं।३। वनस्पतीन्वानस्पत्यानोषधीरुत वीरुधः। द्विपाच्चतुष्पा
दिष्णामि यथा सेनाममूं हनन्।४। गंधर्वाप्सरसः सर्पान्देवान्पुण्यजना

३५८

ष्वितन्नू।हपानहशनिमामिपप्यासेनामसंहननू।५।८।८।२।पाहमड

ष्वामत्स्तुपाशापानाक्रमयनमुख्यसे।ख्यमुख्याहंनुसेनापाइंकूरंसत

स्त्वपाः।६।पमेः समिद्धोम्न्रतिनायंहोमः सतस्वहः।भवस्त्रश्मिवाड

स्वसर्वशेनामसंहवंा३।मत्योताबमापवंनांस्तधंसेहिंवधंमयंा३४

स्वालवालाभ्यांपावेसेमसंहतं।८।पताजिनाः प्रत्रसनामित्रानुत्रा

धावनत्रसएगा।हहस्यतिपत्पुतानांमामीबांमोचिकस्त्रना।१९।स्त्र

वपयंनामेषामापुपानिमापाकन्त्रतिधामिशं।स्त्रपेबांवत्रुखिष्मा।

३५८

३३५ः

मामिषवोघ्नंतुमर्म्मणि।२०।संक्रोशतामेनांद्यावापृथिवीसमंतरिक्षं
सहदेवताभिः।माज्ञातारंमाप्रतिष्ठांविदंतमिथोविघ्नानाउपयंतुमृ
त्युं।२१।दिशश्चतस्रोश्वतर्योदेवरथस्यपुरोडाशाःशफाअंतरिक्ष
मुद्धिः।द्यावापृथिवीपक्षसीऋतवोभीशवोंतर्देशाःकिंकरावाक्प
रिरथ्यं।२२।संवत्सरोरथःपरिवत्सरोरथोपस्थोविराडीषाग्नीरथ
मुखं।इंद्रःसव्यष्ठाश्चंद्रमाःसारथिः।२३।इतोजयेतोविजयसंजय
जयस्वाहा।इमेजयंतुपरामीजयंतांस्वाहैभ्योदुराहामीभ्यः।नील

लोहितेनारक्तनभ्यवतनोमि। २७। ७। २२। ऋचे स्तको। १। स्त्वा २४। कृतन।
त्तौ नातौ कतमः सोऽथर्वः कस्माल्लोकात्कतमस्याः पृथिव्याः। वशी
विराजः सलिलादुदैत्तां त्वा पृच्छामि कतरेण दुग्धा॥१॥ यो अक्रंदय
त्सलिलं महित्वा योनिं कृत्वा त्रिभुजं शयानः। वत्सः कामदुघो वि
राजः स गुहा चक्रे तन्वः पराचैः॥२॥ यानि त्रीणि बृहंति येषां चतुर्थं।
वियुनक्ति वाचं। ब्रह्मैनद्विद्यात्तपसा विपश्चिद्यस्मिन्नेकं युज्यते यस्मि
न्नेकं॥३॥ बृहतः परि सामानि षष्ठात्पंचाधि निर्मिता। बृहद्बृहत्या नि।

स्मिं त्वं कृणोषि हहन्ती मिता ॥ ६ ॥ वहन्ती यति मा श्राया मा मुसौ श्राधि ति मि
ना ॥ मा या हृह्रे मा या या मा या या मा तली यति विश्वानरस्य प्रति मो यरि
यो यौ ग श्रेदसी विवया येम्रतिः । नत्तः बहूदा मुत्तो यंत्ति लो मा ऽहितो ।
यंत्यभि बहुमक्रुः ॥ ७ ॥ बऽत्वा य छा मह ब यः कष्य ये मे त्वे हि पुक्रं पुष्टते यो
गंवा ॥ विराजमार्जर्व्व लमाः वितरं तां मो विधेहि वत्ति धा सवि स्यः ॥ ११ ॥
यं सत्युतामनुयताः प्रत्यवंतऽयति हं । नतुवति हमानां । वस्याघ्नते ।
प्रपवे यत्नमेजति सा विराड्रुवयः यं रमे व्योमन् ॥ ८ ॥ अप्राणेति प्राणेन

ग्रामानीनां विराड स्वरीजनमध्येति पश्चात्। विश्वंभरस्यां नीममिरूपं विरा
जंव पश्यंतित्वेन तेव पश्यंतेनं।९। कोविराजो मिथुनत्वं प्रवेद कऋतून्क
उकल्पमस्याः। क्रमान्कोऽस्याः कतिधा विदुग्धान्कोऽस्या धाम कति
धा व्युष्टीः।१०। इयमेव सा या प्रथमा व्यौछदास्वितरासु चरति प्रविष्टा।
महांतोऽस्यां महिमानो अंतर्वधूर्जिगाय नवगज्जनित्री।११।६॥
।१२। छंदः पक्षे उषसा पेपिशाने समानं योनिमनु संचरेते। सूर्यप
त्नी संचरतः प्रजानती केतुमती अजरे भूरिरेतसा।१। ऋतस्य पंपा

260

मुनति स्वस्त्रागुस्त्र वोपमोंऽस्त्र नुरेन स्त्रागुः । स्वजामेकामिन्व स्त्र जैमेकार

गृहमेकारति देवप नाम ॥ अग्नीषोमावदधुर्यातुरीयासीद्यज्ञस्य प

क्षा हषयः कल्पयंतः । गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं बृहदर्कीं यवाप

मानाय स्वराभरंती ॥३॥ पंचव्युष्टीरनु पंच देहा गां पंचनाम्नीमृतवो

नु पंच । पंच दिशः पंचदशेन क्लृप्ताः समानमूर्ध्नीरभि लोकमेकं ।

॥४॥ बजनानाम्नता प्रथमजर्तस्य षडयामानि षडं हर्वें हंति षड्यो

गेंसी रमनुसामसाम षडाडपो वाएप्यिवीः षडुर्वीः ॥५॥ षडाऽः

कीनाशादुमासमऽभ्यानन्नं नोद्भूतवत्मेतिरिक्तः। तस्माद्वल्गोः कवयोति
वेदुः सम्रर्थं दौँल्यनु सम्रदीताः।६। सम्रहेमाः सम्मिथो हसमसमयुतिसमते
वोह समासमासम्यातिपरिभूतमापंनाः समरमद्भातिमुमावर्पो।७।
समर्थं दौँ सिवनुरूनगाएवयो भ्रम्यसिन्नव्यार्पितानि कथं लोमाः श्वसिति
हं सितेभुतानि रद्दिति लोमेभ्रकथमार्पितानि।८। कथं गायश्रीत्रिहृतं।
व्यापकथं त्रिहुथ्यं वदशोनकलाते। त्रयस्त्रिंशेन जगतीकथमनहुष्टक
यमेकविंशाः।९।७।२३। अथ तानामनापयममनतेस्याहैं इतिवीनोदे।

261

व्याधे। अग्नइयेनिरदितिरक्षुगुव्राइहमींताविमममिरव्यमेति।२। इयंश्रेवो।
मन्यमानेदमागतंपुण्यांकसल्येमहमसिश्रोया।समानजन्माक्रतुरसि
वः।शिवः।शवैः सर्वासंचरतिप्रजानन्।३। अग्नेरहस्यवध्रमस्यहवीणां
सप्रतमथा।अग्नेमनुष्याइतोमधीत्वांडपंचादुमेविरे।३।केवलींइप
डइहेहिमरिवंशंपीपदंप्रष्यसेंइतानां।अग्यानर्पयम्भतुरम्भनुष्ठोदेवा
न्मनुष्याँइअग्नहतानलहवीनूा३।कोनगोःकएककरविःकिंपुयाभका
म्राशिवः।वहंपपियाभेकहदेकर्ठःकनमोनुमः।४।एकोगोरेक

एकत्व विरेकं धामैकधा प्रियः। पत्तं ह पश्याम्येकहृद्देकं ऽहुनोति रिष्यते।

।५।७।२४। अग्र्यं प्रत्नं। त्यचा।२४। कुतः।७। विराड्रुहद् मनत्व आसी

त्स्यान्नाद्याः सर्व्वमविभेदियमेवेदं भवि ष्यतीति।१। सोऽकामयता

ताहं पश्येयं त्वक्रमेत। तत्रमेधीरस्त्व पतिर्भवति य एवं वेद।२। सोऽकाम

मत्ता हवनीये न्यक्रामत। यं त्वस्य देवा देवहूतिं विद्य यो देवानां भव

ति य एवं वेद।३। सोऽकामत्ता दक्षिणाग्नौ न्यक्रामत। पत्ततोऽदक्षि

णी वेवान् पते यो भवति य एवं वेद।४। सोऽकामत्ता सभायां न्यक्रामत।

३६१
५५८

गस्ट:
२६१

262

यंत्वस्य सभांसभ्योभवतियएवंवेद ।५। सोऽकामयत्सासमितैतोऽन्यकामयत ।
यंत्वस्य समितिं सामित्योभवतियएवंवेद ।६। सोऽकामयत्सामंत्रणोऽन्य
कामयत । यंत्वस्यामंत्रणमामंत्रणीयोभवतियएवंवेद ।७।४।२५। पर्या
पा ।१। अवसानर्चा ।२। त्रयोदश ।७। सोऽकामयत्सान्तरिक्षेवन्ह्रीवि
कांनातिष्ठत ।१। तंदेवमनुष्याअब्रुवन्नियमेवदन्नहेदं यदुभयदुपा
जीवेमेमामनुपहूयाममराइति ।२। तामनुपाहूयंत ।३। ऊर्ज्जेतद्धि स्वधयन्ति
कुन्दनलहिरावत्येरीति ।४। तस्यांदेवमनुष्याभ्यसीद्रावक्ष्मभिध्यान्व ।

भ्रमथः पाहरस्त्वरथंतरं चद्रोत्वानानात्स्तां पशुप्रापत्तिंपं वामदेव्यं चद्रो॥८॥
ओषधीरेव रथंतरेणाद्देवास्त्र डुहन्यवोहहत्ना॥९॥ अपो वामदेव्येन पशून्
पशुपत्तिपेन॥८॥ ओषधीरेवाग्निरथंतरं दुहेय्यवोहहत्न॥१०॥ अपो वा
मदेव्येन पशून् पशुपत्तिंपं प एवं वेद॥१०॥ ७॥२२॥ प चयाय सप्तका॥१०॥ अ
वस्तानत्स्याया॥१०॥ दशाका॥७॥ २६॥ सोऽकामयत वनस्पतीनां प्तं बा
वनस्पतयो भवततास्संवत्सरेतमभवत्॥ तस्माद्वनस्पतीनां संवत्सरे हद्धा
म पियो हतिहस्तनेस्याविपोत्पात्यो य एवं वेद॥११॥ सोऽकामयत पि

ऋतूनागछत्तां पितरो प्रतसा मासि संमभवन्। तस्मात्पितृभ्यो मास्युप
मास्यं ददति प्र पितृयाणं पंथां जानाति य एवं वेद।२। सोऽदक्रामत्सा दे
वानागछत्तां देवाश्च प्रतसार्द्धमासे संमभवन्। तस्माद्देवेभ्योऽर्द्धमासे व
षट्कुर्वंति प्र देवयानं पंथां जानाति य एवं वेद।३। सोऽक्रामत्सा मनुष्यांः
नागछत्तां मनुष्याश्च प्रतसाह्यः समभवत्। तस्मान्मनुष्येभ्योऽहरह
रुपहरंत्युपास्यास्मै हरंति य एवं वेद।४।५।२७। वर्षीयान्।। सोऽदक्रा
मत्सासुरानागछत्तामसुराउपाह्वयंत माय एहीति। तस्माद्विरोचनः

प्राह्रादिर्वत्स आसीदयस्पात्रं पात्रं। तां द्विमूर्धार्त्व्योधोक्। तां मायामेवाधो
क्। तां मायामसुरा उपजीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद ॥२॥ सोदक्रा
मत्सा पितॄनागच्छत्तां पितर उपाह्वयन्त स्वध एहीति। तस्या यमो राजा व
त्स आसीद्रजतपात्रं पात्रं। तामन्तको मार्त्यवोधोक्तां स्वधामेवाधोक्। तां स्वधां
पितर उपजीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद ॥३॥ सोदक्रामत्सा मनुष्या
नागच्छत्तां मनुष्या उपाह्वयन्तेरावत्येहीति। तस्या मनुर्वैवस्व
तो वत्स आसीत्पृथिवी पात्रं। तां पृथी वैन्योधोक्। तां कृषिं च सस्यं चाधो

265

कान्तिकविंचसस्यंवमनुष्याः २३ पत्नीर्गंन्तिहृश्यादि न पञीवनीयो भव
न्ति य एवं वेद ॥ २१ ॥ सोऽरक्रामनसा सवसरुषीनानागच्छतां समरुत्षयडपानु
यंतब्रह्मलएवत्ये हीत्ति ॥ तस्याः सोमोराजा वत्सआसीछंदः पात्रं ॥ तांह
रस्वतिरंतिगिरसोपोकमां बलवत्तपमुत्रापोकु ॥ तद्वहृ यत्तपश्चसत्य
रुषयडमपडपञीवंतिब्रह्मलवर्च य पञीवनीवो भवन्ति य एवं वेद
॥ ४ ॥ ७ ॥ २८ ॥ वर्योपन्नक्कार ॥ २ ॥ स्वा ॥ २५ ॥ नजपोडप्रा ॥ ७ ॥ सोदक्रामनसा
देवानागच्छतां देवाउपानु यं तोर्ज्जं एरीति ॥ तस्याइंद्रोवत्सआसीच्च

मसः पार्श्वं। तां देवः सविता पोक्ता नाम ... मे वायोक्ता। नामक्षां देवाड
पजीवं न्तु पजीवनी पो भवन्ति पएवं वेदा र। सोदक्षाम न्ता गं पवीए
रसक्षागा ७ नां गं पवीसर सडपा नु यं न वु एप गं प एतीति। न स्या स्त्रि
वर पः सोर्पं वर्ष नो वत्स क्षा सीनु स्त रपं तं सं पां वे। नां ग व हृ हिः सो
र्पं व र्षे सोपोक्ता नां वु एप ने व गं प म पोक्ता। नं वु एप गं प गं प वीसर स
डपजीवं न्ति वु एपा गं घि रूपजीवनी पो भवन्ति पएवं वेदा र। सोदक्षा
मनेसत रज नाना गा ७ ना त्रिम रजनाडपा नु पं त न्ति रो प ए पी ति। ना।

स्यात्। कुवेरो वैश्रवणो वत्स आसीदाम पात्रं पात्रं। तां रजतनाभिः कावेरको
धोक्। तां तिरोधामेवाधोक्। तां तिरोधामितरजना उपजीवंति तिरोधत्ते
सर्वं पाप्मानमुपजीवनीयो भवति य एवं वेद॥३॥ सोदक्रामत्सा सर्पानाग
च्छत्तां सर्पा उपाहूयंत विषवत्येहीति। तस्यास्तक्षको वैशालेयो वत्स
आसीदलाबुपात्रं पात्रं। तां धृतराष्ट्र ऐरावतोधोक्। तां विषमेवाधो
क्। तद्विषं सर्पा उपजीवंत्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद॥४॥ छै २५।
षोडश॥ तद्यस्मा एवं विदुषेऽलाबुना भिषिंचेत्प्रत्याहन्यात्॥१॥ तद्वस

स्याहन्यात्मनसात्वाशन्याहन्मीतिप्रत्याहन्यान्न्॥१॥ यत्सत्याहंतिति

षमेवतमस्मत्याहंति ॥३॥ विषमेवास्याप्रियंभ्रातृव्यमनुविषिच्यतेय

एवंवेद॥७॥ ७॥ ३०॥ अनुवाके ४ पर्यायसूक्त ॥१॥ ऋचा ॥ २६॥ पर्यायपाद॥ ।

अवसानऋचा॥ ६०॥ एकोनविंशतिप्रपाठकः॥ इतिअष्टमंकाण्डंसमा

प्तं॥ ७॥ ॥ ॐ ॥ ॐदिवस्पृथिव्याअंतरिक्षात्समुद्रादग्नेर्वातान्मधुकशा ॥

हिजज्ञे॥ तांचायित्वामृतंवसानांहृद्भिःप्रजाःप्रतिनंदंतिसर्वाः॥१॥ मह

त्पयोविश्वरूपमस्याःसमुद्रस्त्वोतरेतआहुः॥ यतएतिमधुकशारर

तत्प्राणस्तदमृतं निविष्टं ॥२॥ पश्यंत्यस्याश्चरितं पृथिव्यां पृथ

ङ्नरो बहुधा मीमांसमानाः । अग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे मरुतामु

ग्रा नप्तिः ॥३॥ मातादित्यानां दुहिता वसूनां प्राणः प्रजानाममृतस्य ना

भिः हिरण्यवर्णा मधुकशा घृताची महान्भर्गश्चरति मर्त्येषु ॥४॥ मधोः

कशामजनयंत देवास्तस्या गर्भो अभवद्विश्वरूपः । तं जातं तरुणं पि

पर्ति माता स जातो विश्वा भुवना वि चष्टे ॥५॥ कस्तं प्र वेद क उ तं चिकेत यो

अस्या हृदः कलशः सोमधानो अक्षितः । ब्रह्मा सुमेधाः सो अस्मिन्म

देवाः ।६। सनो अवेदसड्ढो विकेन पावस्यात्तनो सरत्स्वधारावत्तितो ऽर्जुं

दुरात्मेस्त्र नव स्फुरंतो ।७। द्विङ्कृरिक्तनीहूरनीवयो मड्डैर्यो वाभ्वेति

पाव्रते। द्वीन्वमीनमिवावशानामिमातिमाकुंपवनेववोमिः ।८। वामपी

नां मत्रुव सीदं त्वावः श्वावराहव भावेस्वराज्ञः। नेवं वंतिमेववंपंमितवष्टु

देकाममरज्ञो मावः ।९। स्लनयिन्तु स्लेवाकयजावनेहवाश्च वं स्लिपसि

मम्यामयि। स्त्वेवीनानमपुकशात्रिज्जेमरुनामुग्रानत्रिः ।१०।४।१८

पपातेमः श्रानः सववमेस्त्रक्षिनोर्भवतिप्रिवः ।१। गामेस्त्रक्षिजावर्दि

आत्मनि निधीयतां ॥१॥ यथा सोमो द्वितीये सवन इंद्राग्न्योर्भवति शिवः । एवा
महं इंद्राग्नी वर्च आत्मनि निधीयतां ॥२॥ यथा सोमस्तृतीये सवन ऋभूणां भव
ति शिवः । एवा म ऋभवो वर्च आत्मनि निधीयतां ॥३॥ मधु जनिषीय मधु वंशि
षीय । पयस्वानग्न आगमं तं मा सं सृज वर्चसा ॥४॥ सं माग्ने वर्चसा सृज
सं प्रजया समायुषा । विद्युर्मे अस्य देवा इंद्रो विद्यात्सह ऋषिभिः ॥५॥ य
था मधु मधुकृतः संभरंति मधावधि । एवा मे अश्विना वर्च आत्मनि ध्रिय
तां ॥६॥ यथा मक्षा इदं मधु न्यंजंति मधावधि । एवा मे अश्विना वर्चस्ते

जोमलोऽश्विप्रियतमा ।१७। यद्गिरिषुपर्वतेषुगोष्वश्वेषुयन्मधुसुरायांसिच्य
मानायांयत्तत्रमधुतन्मयि ।१८। अश्विनासारघेणमामधुनाऽक्तंशुभस्प
ती । यथावर्चस्वतींवाचमावादानिजनाँअनु ।१९। स्तनयित्नुस्तेवाक्
प्रजापतेवृषाशुष्मंक्षिपसिभूम्यांदिवि । तांपशवउपजीवन्तिसर्वेते
नोसेषमूर्जंपिपर्ति ।२०। पृथिवीदण्डोऽन्तरिक्षंगर्भोद्यौःकशाविद्युत्प्र
कशोहिरण्ययोबिन्दुः ।२१। योवैकशायाःसप्तमधूनिवेदमधुमान्भवति
ब्राह्मणश्चराजाचधेनुश्चानड्वांश्चव्रीहिश्चयवश्चमधुसप्तमं ।२२। मधुमा

अश्नाति मधुमदस्यान्नाद्यं भवति । मधुमतो लोकाञ्जयति य एवं वेद ॥ २३ ॥ पशीये
ष्ट्वनपति प्रजापतिरेव तत्प्रजाभ्यः प्रादुर्भवति । तस्मात्प्राचीनोपवीतस्तिष्ठे
प्रजापतेन्मावृश्च्यस्वेति । अन्वेनं प्रजा अनु प्रजापतिर्बुध्यते य एवं वेद ॥ २४ ॥
। अर्थसूक्तानि ॥ २ ॥ ऋचा ॥ २४ ॥ ७ ॥ २ ॥ सपत्नक्षयणमृषभं एतेन कामं ... तानि
हविर्बाध्येतः नीचैः सपत्नान्मम पादय त्वमभिष्टुतो मरुतावीर्येण ॥ १ ॥
पन्वेममनहोतत्रिवैन वक्षुषा पत्नेवमक्तिनानिनेदति । तदुक्तं प्रति
मुं यामि सपत्ने कामं स्तनो दरं निदेयं ॥ २ ॥ इष्टपूर्तं कामदुघं तेन च कामाय

नस्तामस्वगतामवर्तिं। उग्र ईशानः प्रतिमुंच तस्मिन्यो अस्मभ्यमंहू
रणा चिकित्सात्।३। नुदस्व काम प्रणुद स्व कामावर्तिं यंतु मम ये सपत्नाः
तेषां नुत्तानामधमा तमांस्यग्ने वास्तूनि निर्दह त्वं।४। सा ते काम दुहिता
धेनुरुच्यते यामाहुर्वाचं कवयो विराजं। तया सपत्नान्परि वृङ्ग्धि ये मम
पर्येनान्प्राणः पशवो जीवनं वृणक्तु।५। कामस्येंद्रस्य वरुणस्य राज्ञो
विष्णोर्बलेन सवितुः सवेन। अग्नेर्होत्रेण प्रणुदे सपत्नांछंबीव नाव
मुदकेषु धीरः।६। अध्यक्षो वाजी मम काम उग्रः कृणोतु मह्यमसपत्न

269

ममावर्तंतु ॥१॥ नैषथंवः सख्यंनोछिन्नानोरिवंधनात्तू । नस्तापकप्रा

णतानानां पुनरस्मिनिवर्तनं ॥२॥ अपनिवर्तं देयवसोमोपवः । पवपा

वानोदेवायापंत्वैनं ॥३॥ अग्रसर्वंवीरस्त्वरंतुप्रणानोहेबोमिग्राणाव

शिवर्णं । स्वानां । ड तवऋषिख्यामवस्यंत्विविपुतेऽग्नोवोदेवः प्रसरणा

सपत्नान्तू ।४। च्युनावेपंहूहस्तुच्युनावविपुष्टिमर्लिस्लः वांपितंस्रु

स्वीनू । ड यंनादित्योइविलोमतेऽजसत्तानीवेः सपत्नान्तुदन्तांममह

सानू ।५। यत्नेकामसामैत्रिवरूणमसब्रह्मवर्मवितनमवत्विख्या।

270

ध्यं कृण्महे । तेन सपत्नान्परि वृङ्ग्धि ये मम पर्येनान्प्राणः पशवो जीव
नं वृणक्तु । ६ । येन देवा असुरान्प्राणुदन्त येनेन्द्रो दस्यूनधमं तमो नि
नाय । तेन त्वं काम मम ये सपत्नास्तानस्माल्लोकात्प्र णुदस्व दूरं । ७ । यथा
देवा असुरान्प्राणुदन्त यथेन्द्रो दस्यूनधमं तमो बबाधे तथा त्वं काम मम
ये सपत्नास्तानस्माल्लोकात्प्र णुदस्व दूरं । ८ । कामो जज्ञे प्रथमो नै
नं देवा आपुः पितरो न मर्त्याः । ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै
ते काम नम इत्कृणोमि । ९ । यावती द्यावापृथिवी वरिम्णा यावदापः सि

ष्यदुर्यावदग्निः। ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इ
त्कृणोमि ।२०।६।४। यावतीर्दिशः प्रदिशो विषूचीर्यावतीराशा अ
भिचक्षणा दिवः। ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इ
त्कृणोमि ।२१। यावतीर्भृङ्गा जत्वः कुरूरवो यावतीर्वघा वृक्षसर्प्यो ब
भूवुः। ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणो।
मि ।२२। ज्यायान्निमिषतोऽसि तिष्ठतो ज्यायान्त्समुद्रादसि काम मन्यो।
ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ।२३। न।

देवानश्वनकाममभाप्नोतिनाग्निः सूर्योनोतचंद्रमाः। ततस्त्वमसिज्याया
न्विश्वहामहांस्तस्मैतेकामनमइत्कृणोमि।२४। यास्तेशिवास्तन्वःकामभद्रा
याभिः सत्यंभवतियद्वृणीषे। ताभिष्ट्वमस्मां अभिसंविशस्वान्यत्रपापी
रपवेशयाधियः।२५।७। कामसूक्त। अनुवाके। अर्थसूक्ता। ऋचा।४५।
अर्थसूक्ता।२। ऋचा।२५।७। उपमितांप्रतिमितामथोपरिमितामथोप
रिमितामुतशालायाविश्ववारायानद्धानिविचृतामसि।१। यत्तेनद्धंवि
श्ववारेपाशोग्रन्थिश्चयःकृतः। बृहस्पतिरिवाहंबलंवाचाविस्रंसयामि

स्मिनन्नू।२। अस्मापयामसंसववर्हितं पी ष्काकारनेदठानू। परिष्टिविद्दाछलेवें ३।
ण विहतामसि।३। वैंशानां लेनहनानां ग्राणा हस्यरणस्यव। पशीणां।
वि भवारेनेमहानि विहतामसि।४। संदं पणानां पत्नुदानां परिवृजलस्यव
इदं मानस्यपत्मानहानि हि हतामसि।५। पानिं नैं तः शिक्षान्यावेधर।
णपायकं। घनेतानि हतामसि। शिवामानस्यपत्तिनडहि मानवेमव।
हविहीनमसि शालं पत्नीनां मदनं मदः। मदो देवानामसि देवि शाले।
।७। अस्त्रमोपयां विनतं मरत्वा वैविष्वति अवनहुमा भिरिं तं त्रुलला।

विभूनामसि ।८। पल्नाशालेशतिरस्कृत्य येन वासितमिमात्वं । इमौ योगान ।
स्पतिं सौश्नीवतां अगरदशी ।९। अग्नेवैनमागर्भनाहृत्वा नह्वा परिकृत्वा ।
पत्नाशाले वितं विभूना मस्य नमेगं पवकूथ्यरूः ।१०। ७। ९। पत्नाशालेति ।
तिमापसंजनारचनस्यनीनू प्रजापत्ये चक्रेत्वा पत्नाशाले परमे ष्ठी प्रजापतिः ।
।१। नमस्तेसैनमोदाग्नेयालापतये चक्रुषमः । नमो त्वये प्रचरते पुरुषा ।
पचते नमः ।२। गौभ्यो नमोभ्यो नमो पथालायां विजापते । विज्ञावति प्र
ज्ञावति विते पायां सूनामसि ।३। अग्निमंतः श्रादयति पुरुषाण्यग्नभिः

वरविज्ञापयति प्रजापतिर्गिरेयाश्रौं भूत्वा मति।७। अंशेनरा धांवरविवीं व
पयचलेनवणा लां प्रतिगृह्णामि नइमं। यदंतरिक्षं रजसो विमानं तन्मा
ऽगेहस्त्रदरं सोवयिभ्यः।५। तेन वणा लां प्रतिगृह्णामि नसे। ऊर्जे त्वतीय
पस्तनी इष्टिद्व्यांनि निनि नामिनादि श्वाकें विभ्वतीशालेमाहिंसीः प्रतिग
ह्णन:।६। स्तोराहूनापलुदावमा नारात्रीवणा लातुगनोनिवेशनी॥
मिता इष्टिद्व्यांनि हृस्ति हलिनीवपद्मनी।७। इदस्पते विरत्नास्पपिनद्व।
मपा ऐववत्रा। वरुणोन समुद्रिनां मित्रः प्रानर्थ्युज्ञता।८। ब्रह्मणा शांनिमि

222

त्तोभिनंतो। इंद्राग्नी रक्षतां शालाममृतौ सोम्यं सदः।१९। कुलायेधि कुलायं कोशे
कोशः समुब्जितः तत्र मर्तो विजायते यस्माद्विश्वं प्रजायते।२०। अ ८। यां द्विप
क्षां चतुष्पक्षां षट्पक्षां या निमीयते। अष्टापक्षां दशपक्षां शालां मानस्य।
पत्नीमग्निर्गर्भ इवा शये।१। प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनः शाले प्रेम्यहिंसतिं।
अग्निर्ह्यं१ तरापश्चर्तस्य प्रथमा द्वाः।२। इमा आपः प्रभराम्ययक्ष्मा यक्ष्म
नाशनीः गृहानुप प्रसीदाम्यमृतेन सहाग्निना।३। मा नः पाशं प्रतिमुचो
गुरुर्भारो लघुर्भव। वधूमिव त्वा शाले यत्रकामं भरामसि।४। प्राच्या।

दिशः शालापानमोमहिम्नेस्वाहादेवेभ्यःस्वाहेभ्यः।५। दक्षिणायादिशः।
शालापानमोमहिम्नेस्वाहादेवेभ्यःस्वाहेभ्यः।६। प्रतीच्यादिशः शाला
पानमोमहिम्नेस्वाहादेवेभ्यःस्वाहेभ्यः।७। उदीच्यादिशः शालापानमो
महिम्नेस्वाहादेवेभ्यःस्वाहेभ्यः।७। ध्रुवायादिशः शालामानमोमहिम्नेस्वा
हादेवेभ्यःस्वाहेभ्यः।९। ऊर्ध्वायादिशः शालापानमोमहिम्नेस्वाहादेवेभ्यः
स्वाहेभ्यः।१०। दिवोदिशः शालापानमोमहिम्नेस्वाहादेवेभ्यःस्वाहे
भ्यः।११। अग्नेनक्षा।श।नूया।१२। एकादशेभ्योवोपतिनामिमितिसुः।७।८।

साहस्रस्त्वेषऋषभःपयस्वान्विश्वारूपाणिवक्षणासुबिभ्रत।भद्रंदात्रेयजमा

नायशिक्षन्बार्हस्पत्यउस्रियस्तंतुमातान्॥१॥अपांयोअग्रेप्रतिमाबभू

वप्रभुःसर्वस्मैपृथिवीवदेवी।पितावत्सानांपतिरघ्न्यानांसाहस्रेपोषेअपि

नःकृणोतु॥२॥पुमानंतर्वांस्थविरःपयस्वान्वसोःकबंधमृषभोबिभर्ति।त

मिंद्रायपथिभिर्देवयानैर्हुतमग्निर्वहतुजातवेदाः॥३॥पितावत्सानांप

तिरघ्न्यानामथोपितामहतांगर्गराणां।वत्सोजरायुप्रतिधुक्पीयूष

आमिक्षाघृतंतद्वस्यरेतः॥४॥देवानांभागउपनाहएषोऽपांरसओषधी

नां पवस्व। सोम सख मतमद्रुणीं नेता कोहहंन्त्र इरिमवदधरीरं ।५। सोमेन पू

र्तं कलशं विभर्षि त्वष्टा रूपाणां जनिता पशूनां। शिवास्ते संतु प्रजन्व इह

याइमान्य। स्वर्यं त्वा पितेव पुत्रं अभिरक्षत्वरः ।६। आस्यं विभर्ति पवमान मस्येनः स्ता

रुक्षः पोषस्त्व पुष्यन्मायुः। इदं रूपं पवमानो वसानः सोऽस्मा देवाः शि

वा भवन्तः ।७। इदं सोमो वरुणा स्ववान् अग्निर्नो रं सोम रूपं त्वा मिपंका।

कृत। इह स्वतिं संभवतमेवमायुर्वै धीरासः कवयो येन तिष्ठिताः ।८। देवी

र्विशः पवमाना ननो विन्द्वामिंद्रं त्वां सरसं नमायुः। सरसं स्वरकमुद्गार

५५१

५५:

दाति यो अग्नावग्नत्त्वष्ममाज्जुहोति।१। बृहस्पतिः सवितातेवयो दधौत्त्वष्टुर्वा
योः पर्यात्मान त्वाम नः। अंतरिक्षे मनसा त्वा जुहोमि चर्षि द्यावापृथिवी।
उभे त्वाम्॥ १०।७।२। यदिंद्रदेवदेवेषु गोषेति विवाबदन्।। तस्य त्वष्टम स्यांगा
निब्रह्मासं सौत्रमद्या।२। यार्थेश्वासात्त्वाममस्याममगस्यात्त्वामत्स्वदुष्ठोज्य
ह्वीवं तावव्रवीत्मि ग्रोममेनौ केवलाविति।।२। ममदासीदादित्यानांश्चो एणी।
श्वात्वां हृत्स्पतेः। पुंवात स्पदेव स्पतेनधृतोत्यो षधीः।३। गृदाश्वास नि
नीवात्याः स्पर्षीयात्वं चमद्गवन्।।३ कस्मात्रथ्वुवस्यदत्तबंपदकल्पयनः।४। २

कोऽद्य आसीज्जामिशंसस्य सोमस्य कलशो धृतः । देवाः संगत्य यत्सर्वे ह्रुप
न्नेयं कल्पयन्नाप ॥ तेऽस्थिकाः स्मरसायेकूमैभ्यो ऽदधुः शाकान्ना ऽनय
मस्य कीटेभ्यः श्ववर्तेभ्यो ऽधारयन्नदः । अंगाभ्यां दत्सरूपं यावतिं हंति
वसुधा । अरत्नीतिमध्ंकत्पीभ्यां तवांपः पतिरप्याः ॥ ७ ॥ यानतपायं सपत्नै
तेऽन्वं त्यपत्वः जिनं त्ति विशुतं देवापो ब्राह्मणान्तमनमास्कृहोति ॥ ८ ॥
ब्राह्मणोऽपत्वमेदत्वावरीयः हृणेते मनः ॥ शुहिंसोऽप्युषां तं ब्राह्मणो हेवा
वशपते ॥ ९ ॥ गावः संतपनाः तं त्वप्योऽस्मत्तं तत्ववर्ता । तं त्वत्वं मनुमसंयं तो

276

देवास्तवमदापिते ।।२०।। अप्सुं विपानंदं द्रविंदधुत्येवेतनौ ।। अयं पवेत्ते मह्दुपां
त्रिन्धवसंवशं हुरंवि वश्मिते वरोदिवः ।।२१।। विश्वं गरूपो नमसोवपोधानं
दः प्रभो विश्वरूपो नमस्तगन्न ।। अपुरसमं दधत्त्वजाचरापश्चुपो वेरमिनः
सचतां ।।२२।। उपेतो वर्षना त्रिमनोहिं ऽ पवं द्यनः ऽ पत्स्वम स्पपरेस्त ऽ पं
दनवधीर्ये ।।२३।। एनेवोत्तुवानं प्रतिदधसो अन्नतेन क्रीडंतीश्वरनववाँ अ
न्नामानेतान्त्रिहृत्ननवाह्मगातापञ्चपौवेरमिनः सवधुं ।।२४।। ७ ।।१०।।
ह्निलीपोस्वाकः ।। रस्वा पुपाम्रावपेनमारमस्वहस्तान्तलोकमपिता ।।

छन्दुप्रज्ञानन्तु। तीर्त्वान मंसिंवद्धमानंत्वप्रजोनाकमाक्रमतोत्तरंतीयै ॥१॥ इं
द्रायमाणं परित्यागनयान्यस्मित्स्थे पजमानायह्रहरिं। येनोह्विंवत्यन्नमात्र
भत्वानागाहोपजमानस्यवीराः॥२॥ प्रपदोवनीतिधिद्रुप्ररितंवपुत्रचारयु
ह्रैः ग्रापेराज्ञमतोप्रजानन्तु। तीर्त्वानमंसिवद्धमाविपश्यंनजोनाकमा
क्रमतांत्तीयैः॥३॥ म्नन्यायधपामेनत्वंचमेनांविशातायैयापवंरसिना
मानिमास्थाः। मामिद्रुहः पशः कस्यपेनंनन्तीयेनाकेप्रपिविश्रुयैनं
।हाहवाडुंमीमध्यगेभ्यापात्यासिंवोदकमवपेतेनं। वर्षपत्रातिना

शामितारः स्यतो ग ष्ठत सहस्रानां पत्र लोकः ।५। उत्क्रामानः परिछेदतस्मास्त
स्मात्तु रोरयितां कत्र तीयं । स्मेतरग्नि रयिंयं वा स्त्वि यज्योतिषं तमसि स्रो ।
कं ज्योतं ।६। स्ययो स्मग्निरजस मुज्योतिरा उरजं जीवना त्रस्मा णो देयमाऊः ॥
जस्तमौं स्यपं हतिहरमस्मिंल्लोके स्यदधाने तदनः ।७। पंचो दनः पंचपा
विक्रमतामाकें स्यमानह्नीतिज्योतोषि । ई स्मनानां सहस्रं तं प्रेरिमध्यंत्र
तीये नाके स्यधिविश्र यस्व ।८। स्मुस्मारोत सहस्रनां पत्र लोकः पारभोतव
तोति दुर्गाल्पे यवः । पंचोदनो स्वत्तोदीयमानः सदातांतरसामाणपा

न्ति॥४॥ अजस्तृ नाके त्रिदिवे त्रिपृष्ठे नाकस्य पृष्ठे दिवौत्तिं दधाति। पंचौद-
नो ब्रह्मणो दीयमानो विश्वरूपा धेनुः कामदुघास्येका॥ ५॥ ६॥ एतद्वो
ज्योतिः पितरस्तृतीयं पंचौदनं ब्रह्मणेजं ददाति। अजस्तमांस्यप हन्ति दूर-
मस्मिंल्लोके श्रद्दधानेन दत्तः॥१॥ ईजानानां सुकृतां लोकमीप्सन् पंचौदनं।
ब्रह्मणेजं ददाति। स व्याप्तिमभिलोकं जयैतं शिवो ऽस्मभ्यं प्रतिगृहीतो।
स्तु॥२॥ अजो ह्यग्नेरजनिष्ट शोकाद्विप्रो विप्रस्य सहसो विपश्चित्॥ इ-
ष्टं पूर्तमभिपूर्तं वषट्कृतं तद्देवा ऋतुशः कल्पयन्तु॥३॥ अमोतं वासो दद्याद्धिरण्यम

पितृविलं। नचास्माल्लोकांत्समामोति यदिक्षावेशवत्यपितवाः ।६। एतावल्लोको
पयंत्नधाराः सोमस्यादेवीर्छंनर्वरुणमपुस्नुतः। तमेतानरूपिवीसुतथांमाकस्
रह। पिस्तमर पमेत।५। अजो रस्यमहागौसितदथपाल्लोकमंगिरसः प्राजानन्न।
तंल्लोकंपुण्यंप्रतेवं।८। येनासहस्रंवहसि येनाग्ने सर्ववेदसं। तेनेमं यज्ञं
नोवहस्वर्दैवेषुगंतवे।७। स्वजः पक्कः स्वर्गेल्लोकेदधाति पंचौदनोनिर्ऋति
बाधमानः। तेनलोकांत्सर्वान्जयेम।८। पंचास्मैतेनिदधेचाविलस्याः
विभुर्भनानाप्रजस्य। सर्वैतरपेस्तातनस्यलोकेनातीनाथः संनमतेव

यौ नां ॥ ९ ॥ अग्नेवाहदनक्षे व्यक्रमततस्योरत्न पमभययोः पष्ठां स्त्रेन

तिसंमव्यं दिषः पार्श्वेलहश्रीकृत्री ॥ २० ॥ ७ ॥ २१ ॥ सत्यं च तं चवहत्बीति

श्वुतत्वं ब्रह्म प्राणो विराटशिरः ॥ ० बयाभ्रपरिक्षितो यता ॥ परमः यं ॥

योटवः ॥ योपरिक्षितो वयतमाश्रोत्वपरिक्षितं लोक म वरं यो ॥ यो

पंयो ट्रं दाक्षि न्यो तिषं दशानि ॥ ३ ॥ ना स्याक्षो निसिं यां मम स्तो ॥

निधे वेनः ॥ सर्वमे तं समा ता पेट सिदं त्रवेशायेनू ॥ ३ ॥ ३ दामि दवेवास्व

रुवंमर्वमितेते तं संगमयति ॥ २ यं मरक्ष्डमस्मे दुरे यो रजं पंवो टनेद ॥

दक्षिणाज्योतिषं ददाति ।४। पंचरुक्मा पंचनवानि वस्त्रा पंचास्मै धेनवः
कामदुघा भवंति । यो ३जं पंचौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ।५। पंचरु
क्मा ज्योतिरस्मै भवंति वर्म्म वासांसि तन्वे भवंति । स्वर्ग्गं लोकमश्नुते यो ।
३जं पंचौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ।६। या पूर्वं पतिं वित्वाथान्यं विं
दते परं । पंचौदनं च तावजं ददातो न वि योषतः ।७। समानलोको भ
वति पुनर्भुवापरः पतिः । यो ३जं पंचौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ।८।
अनुपूर्ववत्सां धेनुमनड्वाहमुपबर्हणं । वासो हिरण्यं दत्वा ते यंति दि

वडवां ।८। आत्मानं पितरं पुत्रं पौत्रं पितामहं । जायां जनित्रीं मातरं ये

प्रियास्तानुपह्वये ।१०। धी ।११। यो वै नेदां पंना मंत्रं वे‥ । एवं वै नेदा यो ।

ना मंत्रं पं दप: । पं नो दन: स्विरेवाप्रि पप्य भारता स्याम्यिपं दहति भव

त्यात्मना यो ऽस्मं पं चौ द्धं दति ता स्यो नि वं ददाति ।१२। यो वै कुवं तं ना

मंत्रं वेद । कुवं तो कुवं ती नेवापि पप्य ग्रातर त्स्य स्याम्यि पमाद नेरलपवे ।

कुवं नाम मंत्रं पं दमः । पंनो दनः स्विरेवापि पप्य ग्रातरत्स्य स्याम्यिपं दहति

भवत्यात्मना । यो ऽस्मं पं नो दनं ददति ताः स्योनि वं ददाति ।१३। यो वै सं पं

तं नाम वेद। सं पत्नीं तां पत्नीमेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते। एष वै
संपत्नाम ह्येषु प्रजां पशवो दत्तः। निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते यं ददतिमव
स्यात्मना। यो ऽप्रजं पशवो दत्तेदति एतान्योतिवदादाति। यो वै पित्र्यं तं ना
मं वेद। पितृं तां पित्र्यां पत्नीमेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते यमादत्ते। एष वै
पित्र्यं नाम ह्येषु परत्नः पशवो दत्तः। निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते यं दद
तिमवत्यात्मना। यो ऽप्रजं पशवो दत्तेदति एतान्योतिवदादाति। ४। यो वा
ऽव्रतं नाम वेद। व्रतीं तां पत्नीमेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते।

मादत्ते। एष वा ऽयज्ञानामङ्गु यदजः पंचौदनः। निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य

श्रियं दहति भवत्यात्मना। यो ऽजं पंचौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

।५। यो वा ऋतुमिभवानानामधेयं वेद। ऋतुमिभवंति ऋतुमिभवंतीमेवाप्रिय

स्य भ्रातृव्यस्य श्रियमादत्ते। एष वा ऋतुमित्नीनामङ्गो यदजः पंचौदनः

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना। यो ऽजं पंचौ

दनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति। या ऽज्ञजं एव पंचपत पंचचौदनानू। स

र्वादिशाः संमनसः सध्रीचीः सांतर्देशाः प्रतीगृह्णन्तु एतं ।७। ता

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ष्यं ते निसदो हरिविट्ठीनास्येव न नन्दयिष्यति ॥८॥ यदुद्गतस्त्वं निवर्हि
रेव नन्तादाय यद्दुपरि णायनमाहरंति स्म ग्रामेव नेन नो कम व रं
॥९॥ यन्ककि रयवर्ह ता माहरंति पयिधयग्लम ॥१०॥ यदं ज्ञनामं
नव पाहरंस्था न्यवेव ननु ॥११॥ यद्दुग पयिरेवान गादमाहरंति ग्रु
रोडाशमेव तो ॥ यदश्नक्लेम्हु यतिहवि कनमे वाहु यंति ॥१२॥
यश्री हय्यो वबानि हृध्यं तं णावन्न व न ॥१३॥ यान्तुल्लग्लेल्लस्मा
त्तानि तवानामतवय ॥१४॥ स्रयं यविवंनु वाह स्रो बामिपवदु

लीराघवः ॥२६॥ शुक्रदर्विर्निलनामापवनं रागलोकल्पसणः कुंभोयायव्याति
पाश्च्याणीपमेवहूक्ष्माजितं ॥२७॥ ४॥ योविपार्थांदपासप्रचप्रवस्थानं ॥ ४॥
यजमानश्चाहूतांवाएतद्दति त्विपतिः कुरुतेयदातापार्श्वे तनइदंय
पाइदद्वाइमिति ॥२॥ यदाहमपड्डरेति प्राणामेवतेनवर्षयोसंकुरुते
॥३॥ इपहरनिहवींब्याप्यादपति ॥ ३॥ तेषामास्नानामतिपिरातमंजु
होति ॥ ४॥ हचारस्तेनशालोपवेश्मकारेतावबद्धारेता ॥ ५॥ एतेदेशि
पालाशियाप्रत्विजः स्वर्गलोकंतापयंतिपदतिपयः ॥ ६॥ सपयंवं ॥

षिहान्न हि यत्न श्रीयान्न हि यतो न्नमश्रीयान्नमीमांसित न स्य नमीमांस ।
मान ।७। सर्वो वा एष जग्धपाप्मा यस्यान्नमश्नन्ति ।८। सर्वो वा एषोऽजग्ध
पाप्मा यस्यान्नं नाश्नन्ति ।९। सर्वदा वा एष युक्तग्रावार्द्रपवित्रो वि
तताध्वर आहृतयज्ञक्रतुर्य उपहरति ।१०। प्राजापत्यो वा एतस्य यज्ञो
विततो य उपहरति ।११। प्रजापतेर्वा एष विक्रमाननुविक्रमते य
उपहरति ।१२। योऽतिथीनां स आहवनीयो यो वेश्मनि स गार्हपत्यो
यस्मिन्पचन्ति स दक्षिणाग्निः ।१३। ७ । १४। द्वितीयस्यानुवाको दपा । ७ ।

हृदे वषाल वषट् ग्रं पवगरुडाय नमः स्वाहा पः दवौं निवेर स्वाहा ।१। वषमु
वालवषट् सं पवगरुडाय नमः स्वाहा पः दवौं निवेर स्वाहा ।२। ऊं ज्रीं पवषाल व
स्का लिं गरुडाय नमः स्वाहा पः दवौं निवेर स्वाहा ।३। पञ्चो पवषालवष
ट् षम्रु गरुडाय नमः स्वाहा पः दवौं निवेर स्वाहा ।४। कीं निं गवषालवषट्
स्मु गरुडाय नमः स्वाहा पः दवौं निवेर स्वाहा ।५। स्रिं पं वषाल सेविदं ट
गरुडाय नमः स्वाहा पः दवौं निवेर स्वाहा ।६। एव ष वा स्वाहा निषि पद्भोत्रिय
तस्मात् पवौं नाश्रीपानः ।१। स्वाहा नावत्यनि षाव स्त्री पायस्तस्यालाम

नाण्वत्समाविघेदापननवकोहुहः। सपएवंविहानस्नारमुप
सिसोपवरन्ति। पावदनिहोमनेस्नालसमरहृनावरूपेनावदेनेनारूं
पे।१। सपुएवंविहान्तपिरुवासिव्योपवरन्ति। पावदनिराग्रेलेस्नाह
समरह्नेनावरूंपेनावदेने नावरूंपे।२। सपएवंविहान्मनुपावासिव्यो
पवरन्ति। पावन्तानसये नस्नानसमरह्नेनावरूंपेनावदेनेनावरूंपे।३।
सपएवंविहान्मासमुपासिव्योपवरन्ति। पावद्रा शाहेनस्नासमरह्न
नावरूंपेनावदेनेनावरूंपे।४। सपएवंविहानुदासउपवासिव्योपवरन्ति

प्रजायां प्रजननना पणाश्चेति प्रतिष्ठंशि ९: प्रजानां भवानि पत्रं वैषिद्वानुद्
कह्वषिच्योवहरति । पा ऋ वसान सूः । ५ । १० । ७ । १८ । नमस्माडवारि
ड ऌलोत्तिसरिता प्रलोति । हरस्पति ऋ नेयोद्रापति वश्यु धुस्माप्र ।
ति हरति विश्वदेवा निधनं । निधनं मन्त्याः प्रजापाः पश्चूनां भवति
पत्रं वैदा । २ । नमस्माडयन्व वोरिडः लगोति मृंगवः प्रलोति । मध्ये
दिनडद्रापपत्यवनाशः प्रतिरन्त्वलिंविनिधनं । निधनं मन्त्याः प्रजा
पाः पश्चूनां भवति पत्रं वैदा । ३ । नमस्माङ्गुष्मोमन्वनृद्धिः लगोति

स्तनयन्नुत्सोति विद्योतमानः प्रतिहरति वर्षन्नुग्रावल्युगल्हं संतिष्ठतें ।
तिष्ठं भवत्याः प्रजावान्पशुमान्भवति य एवं वेदा ॥१॥ श्रुतानि पोष्ठतिष्ठह
पवतिंहिङ्कृतोतायत्र निवदति प्रस्तोतानुदचं पावन्नुद्गायति ।ऽपवहरहर
तिहरन्नुच्छिहं तिधनं ॥ भव्याः प्रजावाः पश्रनां भवतीयत्ववं वेदा ॥३॥ न
स्नाद्वैहवानाकोपवतो ॥२॥४॥ पवह्मार्दैं डुपन्यास्त्राववत्स्येतन्ना ॥१॥ पव
तिप्ततोतिप्रत्यास्त्राववत्स्येवतन्ना ॥२॥ पवतसिते हारः पात्ररताः प
वेतापरेवप्रपंचंनेतमताषपंवतवने ॥३॥ नेवांनकस्मनहतेना ॥४॥

यद्वाप्रतिच्छिवतीरतीचीन्यरिति ब्याततानुवादैन्यवामध्यामवतनदुपा
वैति ।५। वत्सभागवाति दति ःतः । सभागवतिपदनति ष्टतडदवस्य
तेवतत ।६। सउपहूतः पृथिव्यांभक्षयत्युपहूतस्तस्मिन्यत्पृथिव्यां
विश्वरूपं ।७। सउपहूतोऽन्तरिक्षेभक्षयत्युपहूतस्तस्मिन्यदन्त
रिक्षेविश्वरूपं ।८। सउपहूतोदिविभक्षयत्युपहूतस्तस्मिन्यद्दि
विविश्वरूपं ।९। सउपहूतोदेवेषुभक्षयत्युपहूतस्तस्मिन्यद्देवेषुवि
श्वरूपं ।१०। सउपहूतोलोकेषुभक्षयत्युपहूतस्तस्मिन्यल्लोकेषुवि

रूपं॥२२॥ सउपहूनडपहूतः॥२५॥ आप्नोतीमं लोकमाप्नोत्यमुं॥
॥२६॥ ज्योतिष्मतो लोकाञ्जयति य एवं वेद॥२७॥ बह्वं चतुर्दशाक
मा॥ः॥ तृतीयोऽनुवाकः॥ अ८ ल१३॥ १०॥ हृवा॥१९॥ ६॥ २०॥ प्रजा
पतिश्च परमेष्ठी च शृंगे इंद्रः शिरो अग्निर्ललाटं यमः कृकाटं॥
सोमो राजा मस्तिष्को द्यौरुत्तरहनुः पृथिव्यधरहनुः॥२॥ विद्यु
ज्जिह्वा मरुतो दंता रेवतीर्ग्रीवाः कृत्तिकाः स्कंधा घर्मो वहः॥३॥
विश्वं वायुः स्वर्गो लोकः कृष्णद्रं विधरणी निवेष्यः॥४॥ श्येनः

क्रों सिंनारिलं पाजसर्प्य ३ ष्ठरस्यानिः कुहरनीः कीकसाः ।६। देवाना
वन्नीः एहपइपरः पर्शवः ।७। मित्रस्रवरुणश्रासा नछावा
पे मास्वदो बलीमहादेवो बाहू ।८। इंद्रास्तोमसहापुः पुछं पवमा
नोवातः ।९। ब्रह्मचत्तंग्रव भ्रोणीवलुमरुहाश्याधामावसंविः
स्नावानीवं तोऽजंपाग्ंधवौंस्रसः कुष्टिकाश्रदितिः पाप्काः
।१०। चेतोहृदयं पहृत्मेधाव्रतं पुरीतनत्नः ।११। लक्कुलिरितावनि
ष्ठुः पर्वनाडीस्त्रापवः ।१२। क्रोधोहर्षो मन्युरंडो प्रजाशेपः ।१३। ना

दीप्तश्रीवर्धस्वपतपत्तनात्तनपिनुरूपः।१४। विश्वव्यवाभ्रमौ

बधपोलोमानिनलब्राह्मि रूपं।१५। देवनना गुदामनुला भ्रांवा

लपब्राडदहं।१६। रलांस्मिलोहिनमिनरजनाडवर्पं।१। ब्रह्मंपीवे

मज्ञानिपनं।१८। ब्रह्मिरात्सोडश्चितोश्चिनाः।१९। इंद्रःश्राडनिष।

त्पमः।२। प्रत्पदुत्तिह्रं धातोदइलिष न्मविमा।२७। रत्नानिश्रा

स्रोमोगज्ञा।२२। मिवर्हंतमागाभ्राहब्रह्मानंदः।२३। वुज्यमानो

देश्वदेवोगुह्यः प्रजापतिर्विश्वकः सर्व।२४। एतद्देविस्वरूपं सर्वदा।

वेगोत्र । वंशस्था उचैर्नविश्वरूपाः प्रशावन्ति हंतिपदं वेदा ॥२९॥४॥
॥२२॥ बहिंशोम्नास्नागोगवः । शीर्षक्तिं शीर्षामयं कर्णसूलं विलोहि-
ते । सर्वशीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मंत्रयामहे ॥१॥ कर्णाभ्यां ते कंकूषे-
भ्यः कर्णसूलं विसल्पकं सर्वशीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मंत्रयाम-
हे ॥२॥ यस्य हेतोः प्रच्यवते यक्ष्मः कर्णत आस्यतः सर्वशीर्षण्यं
ते रोगं बहिर्निर्मंत्रयामहे ॥३॥ यः कृणोति प्रमोतमन्धं कृणोति
पूरुषं सर्वशीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मंत्रयामहे ॥४॥ अंगभेदमंगज्व-

रंविश्वाः पंविशाल्कांसर्वंवीर्यंलंपनेरोगंवहिर्निमंत्रयामहे॥५॥
पस्यभीमः प्रतीकाशडहैपयानिहरूवानकान्नेविश्वशारदं।
वहिर्निमंत्रयामहे॥६॥ यदिकामादपकामाहृदयाहो यतेपरि।
हृदोवलासमंगेभ्योवहिर्निमंत्रयामहे॥७॥ हरिमाणंतेअंगेभ्यो
याममंतरोदरात्॥ यक्ष्मोधामंतरात्मनोवहिर्निमंत्रयामहे॥ संस्रा
सोवलासोभवतुमूत्रंभवत्वामयत्॥ यक्ष्माणांसर्वेषांविषंनि
रवोचमहंत्वत्॥१०॥२२॥ वहिर्विलंनिर्द्रवतुकाहावाहंतवोद

रान्तु। यस्मात्तांसर्वैर्भाविष्वंनिरवोचमहंत्वम्। ७ दरात्रेक्रोमेणानम्पाइ दया
दधि। यत्ताणांसर्वैर्भाविष्वंनिरवोचमहंत्वन्तु। २। पाः सीमानवि रुजांति
रुद्रोनंपत्यश्रीः। अग्निंसंतीरनामयानिर्ङ्वंनुवरि विंल। ३। पाहद
मुवर्षन्यनुतन्वानिकीकसाः। अग्निंसंतीरनामयानिर्ङ्वंनुवरिविंल। ४।
पाः पार्श्वेड्वर्षन्यनुनितंतिपृष्टीः। अग्निंसंतीरनामयानिर्ङ्वंनुवरि।
विंल। पा पाश्चिदरश्रीरुपपर्षन्यवेणीर्वनाणामहतोग्निंसंतीरना
मयानिर्ङ्वंनुवरिविंल। ६। पागुदात्मनुमर्षन्यांत्रागाणामोरवंनि

वाग्भूतिं संनीरनामयानिर्द्दिष्टं नुवहिविलं ।७। पाप्मनो निर्द्दयंति पवस्व वि
विरूजं निव । वाग्भूतिं संनीरनामयानिर्द्दिष्टं नुवहिविलं ।८। वेंगामिम
दयंति पवस्व सोतेयल्ला स्तवा । पत्मा तंगामहवैव । विबंनिरखोवमरहंत्व
ना ।९। विमलस्य स्वविरथस्य वालीकारस्य वालज्ञेः । पत्मा तंगामहवैं
बो विबंनिरखोवमरहंत्वनू ।१०। पारभ्यां तेजानुभ्यां श्रोणिभ्यां प
रिमंसमः । अनूकाद्दर्भतोरणिमितात्मः पी लौरोगमनीनथंग ।११।
संतेशीर्ष्णः कपालानि हृदयस्य च यो विधुः । उद्यन्नादित्यरश्मिभिः

र्वी द्यौरोगमनील पृष्ठोंगभेदमर्वी शमः।१।छ।२३। नवदशावरेच
ऋचा।९३। चतुर्थोनुवाकः। अष्टसूक्ता।३। ऋचा।२८। अस्यवामस्यपलित
स्यहोतुस्तस्यभ्रातामध्यमोअस्त्यश्नः। तृतीयोभ्राताघृतपृष्ठोअस्या
त्रापश्यंविश्पतिंसप्तपुत्रं।१। सप्तयुंजंतिरथमेकचक्रमेकोअश्वोवह
तिसप्तनामा। त्रिनाभिचक्रमजरमनर्वंयत्रेमाविश्वाभुवनाधितस्थुः
।२। इमंरथमधियेसप्ततस्थुः सप्तचक्रंसप्तवहंत्यश्वाः। सप्तस्वसारो
अभिसंनवंतेयत्रगवांनिहितासप्तनामा।३। कोददर्शप्रथमंजाय।

मानमस्थन्वंतं यदनस्था बिभर्त्ति। भूम्या असुरसृगात्मा क्व स्वित्को विद्वां
समुपगात्प्रष्टुमेतत्॥४॥ इह ब्रवीतु य ईमंग वेदास्य वामस्य निहितं पदं
वेः। शीर्ष्णः क्षीरं दुह्रते गावो अस्य वव्रिं वसाना उदकं पदापुः॥५॥ पाकः पृ
च्छामि मनसा विजानं देवानामेना निहिता पदानि। वत्से बष्कयेधि सप्त तंतून्
वितत्निरे कवय ओतवा उ॥६॥ अचिकित्वां चिकितुषश्चिदत्र कवीन्पृ
च्छामि विद्मने न विद्वान्। वि यस्तस्तंभ षडिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि
स्विदेकं॥७॥ माता पितरमृत आ बभाज धीत्यग्ने। सा बीभत्सुर्गर्भरसानि

द्धानमस्वंत इदुपवाकमीयुः।८। युक्तामातासीद्धुरिदक्षिणाया अतिष्ठद्ग
र्भोवृजनीष्वंतः। अमीमेद्वत्सोअनुगामपश्यद्विश्वरूप्यंत्रिषुयोजनेषु।९।
तिस्रोमातॄस्त्रीन्पितॄन्बिभ्रदेकऊर्द्ध्वस्तस्थौनेमवग्लापयंति। मंत्रयंतेदि
वोअमुष्यपृष्ठेविश्वविदोवाचमविश्वविन्नाम्।१०। छ।२४। पंचारेच
क्रेपरिवर्त्तमानेतस्मिन्नातस्थुर्भुवनानिविश्वा। तस्यनाक्षस्तप्यतेभू
रिभारः सनादेवनशीर्यतेसनाभिः।११। पंचपादंपितरंद्वादशाकृतिंदि
वआहुःपरेअर्द्धेपुरीषिणं। अथेमेअन्यउपरेविचक्षणंसप्तचक्रेषडर

म्राउरर्पितं ॥२॥ द्वादशारं नहि तज्जराय वर्वर्ति चक्रं परि द्यामृतस्य। आपु त्रा अग्ने मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः ॥३॥ सनेमि चक्र मजरं वि वावृत उत्ताना यां दश युक्ता वहंति। सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्नार्पिता भुवनानि विश्वा ॥४॥ स्त्रियः सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षण्वान्न वि चेतदंधः। कविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात्स पितुः पितासत् ॥५॥ साकंजानां सप्तथमाहुरेकजं षडिद्यमा ऋषयो देवजा इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रे रेजंते विकृतानि

हुपणः ।६। अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।
सा कद्रीची कं स्विदर्द्धं परागात्क्व स्वित्सूते नहि यूथे अस्मिन् ।१७। अवः परे
ण पितरं यो अस्य वेदावः परेण पर एनावरेण । कवीयमानः क इह प्र
वोचद्देवं मनः कुतो अधि प्रजातम् ।१८। ये अर्वाञ्चस्ताँ उ पराच आहुर्ये प
राञ्चस्ताँ उ अर्वाच आहुः । इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रज
सो वहन्ति ।१९। द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजा
ते । तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति ।२०। प।

स्मिन्वृक्षेमध्वदःसुपर्णानिविशंतेसुवतेचाधिविश्वेतस्येदाहुःपिप्प
लंस्वाद्वग्रेतन्नोन्नशद्यःपितरंनवेद॥२२॥यत्रासुपर्णाअमृतस्यभागम
निमेषंविदथाभिस्वरंति।इनोविश्वस्यभुवनस्यगोपाःसमाधीरःपा
कमत्राविवेश॥२३॥७॥२४॥यद्गायत्रेअधिगायत्रमाहितंत्रैष्टुभांनिर
तक्षत।यद्वाजगज्जगत्याहितंपदंयइत्तद्विदुस्तेअमृतत्वमानशुः॥२॥
गायत्रेणप्रतिमिमीते।अर्कमर्केणसामत्रैष्टुभेनवाकं।वाकेनवाकं
द्विपदाचतुष्पदाक्षरेणमिमतेसप्तवाणीः॥२॥जगतासिंधुंदिव्यस्तभा

यद्वेवेनरेस्तं पयक्ष्यपश्यपतु।।१।। यद्व स्यम मिथत्रि स्त्रब्राउ स्तनोमरूश्प्रि

रिद्वेमरित्वा।।३।।द्वपदुपेस्तदुपां पेनुमेनं।। हहस्तोगोधुगउनदोस्रदेनां।। श्वेस्त्रं।

स्रवेस्रविता स्राविषब्वोभीह्वो पर्मस्तडहु प्रवोचतु।।४।। हिर् हृणए वनीवह।

पत्नीवस्तनं।। वन्समिथैनी मन स्राम्यागातु।। डुरामश्विस्यांपवेऽम छ्वैवै

स्रावद्गुतं नहने सो भगापा।।५।। गोरमी मेटभि वन्सं मिषंतं मन्दूर्तं नद्दिङ्

हृणोन्मातवाउ।। सृक्काणं घर्ममभिवावशाना मिमाति मायुं पयते पयो

भिः।।६।। अयं सशिङ्क्ते येनगोरभीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता सा

292

चित्तिभिर्निहिचकारमर्त्यान्विद्युद्भवंतीप्रतीवव्रिमौहत्॥७॥ अनच्छयेतुर
गातुजीवमेजद्ध्रुवंमध्यआपस्त्यानां। जीवोमृतस्यचरतिस्वधाभिरम
र्त्योमर्त्येनासयोनिः॥८॥ विधुंदद्राणंसलिलस्यपृष्ठेयुवानंसंतंपलितो
जगार। देवस्यपश्यकाव्यंमहित्वाद्याममारसह्यःसमान॥९॥ यईंचकार
नसोअस्यवेदयईंददर्शहिरुगिन्नुतस्मात्। समातुर्योनापरिवीतोअंत
र्बहुप्रजानिरृतिमाविवेश॥१०॥ [illegible]॥२८॥ अपश्यंगोपामनिपद्यमानमा
चपराचपथिभिश्चरंतं। ससध्रीचीःसविषूचीर्वसानआवरीवर्ति॥

भुवनेष्वंतः ॥२॥ द्यौर्मे पिता जनिता नाभिरत्र बंधुर्मे माता पृथिवी महीयं ॥ उ
त्तानयोश्चम्वो३र्योनिरंतरत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ॥३॥ पृच्छामि त्वा पर
मंतं पृथिव्याः पृच्छामि वृष्णो अश्वस्य रेतः । पृच्छामि विश्वस्य भुवनस्य नाभिं
पृच्छामि वाचः परमं व्योम ॥४॥ इयं वेदिः परो अंतः पृथिव्या अयं सोमो वृ
ष्णो अश्वस्य रेतः । अयं यज्ञो विश्वस्य भुवनस्य नाभिर्ब्रह्मायं वाचः परमं
व्योम ॥५॥ न वि जानामि यदिवेदमस्मि निण्यः संनद्धो मनसा चरामि । य
दा मागन्प्रथमजा ऋतस्यादिद्वाचो अश्नुवे भागमस्याः ॥६॥ अपाङ्प्राङे

त्ति स्वधयाऽभीतो मर्त्यो मर्त्यैर्नास्य योनिः। नाशं स्तं नाविस्तीर्नाविष्यं ना
न्व ऽन्यं च्चिकुर्नेति चिकुरन्यं।८। समाष्टिगर्भं भुवनस्य रेतो विश्वेऽत्ति ए
त्ति शरदि षणा विधम्मतां। नैवीति निर्मन्तनानैविन्निष्ठिनः परिभवः पाभ
वंति विस्मृतः।९। अश्लेषो स्रस्तो परमे व्योमन्नस्मिन् देवास्त्र्यधिविश्वेति षेडुः
।यस्तं न वेद किमृचा करिष्यति परस्मिन्हि ड स्तेस्मीसमासते।१०। ऋचः
पदं मात्रया कल्पयन्तोऽर्द्धर्चेन चाक्लृपुर्विश्वमेजत्। त्रिपाद्ब्रह्म पुरुरूपं।
वि चष्टे तेन जीवंति प्रदिशश्चतस्रः।११। सूयवसाद्भवतीर्हि भूयास्मथा

वयंभगवंतः स्याम ऋषिरत्ना मध्ये विस्वदानीं पिवस्नुदुमुदकमावरंती ॥
।२०।७।२७। गौरिन्मिमाय सलिलानि तक्षेकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी
। अष्टापदी नवपदी वभूवुषी सहस्राक्षरा भुवनस्य पंक्तिस्तस्याः समुद्रा ।
अधिविक्षरंति ॥२। कृष्णंनियानं हरयः सुपर्णा अपोवसाना दिवमु
त्पतंति तआववृत्रंत्सदनादृतस्यादित् घृतेन पृथिवीं व्युदुः ॥३। अपा
देति प्रथमा पद्वतीनां कस्तद्वां मित्रावरुणा चिकेत ॥ गर्भो भारं भरत्या
चिदस्या ऋतं पिपर्त्यनृतं निपाति ॥४। विराड्वा इति विराट् पृथिवी विराडं

नरिक्षं विराट् प्रजापतिः । विराण्मृत्युः साध्यानामधिराजो बभूव तस्य भू
तं भव्यं वशे स मे भूतं भव्यं वशे कृणोतु ।४। शाकमयं धूममारादपश्यं विषू
वता पर एनावरेण । उक्षाणं पृश्निमपचन्त वीरास्तानि धर्माणि प्रथमा
न्यासन् ।५। त्रयः केशिन ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत एक एषां । वि
श्वमन्यो अभि चष्टे शचीभिर्ध्राजिरेकस्य ददृशे न रूपं ।६। चत्वारि वाक्
परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः । गुहा त्रीणि निहिता
नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ।७। इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो

हिमः समुद्रवल्मीगरुत्मान् ॥ एकं सद्विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वा
नमाहुः ॥ ८ ॥ ४ ॥ २२ ॥ ८ ॥ २० ॥ मितिसाव[illegible]कल्प ॥ ८ ॥ नवमं कांडं समाप्तम्
मुपवंश संति[illegible] सर्व[illegible] [illegible] श्रुभं भूयात् ॥ श्री ॥ श्री ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः। यं कल्पयन्ति वरुणौ च पशुविवर्गविश्वरूपं स ब्रह्म

तां च किल्विषः। तां तां देवं प्रणमाम्यहं ॥१॥ यो विष्णुर्ब्बिनीनस्त्वनीकरीनी

रूपा संभृता विश्वरूपा। तां तां देवं प्रणमाम्यहं ॥२॥ यः स्वहृता नारायणमहा।

ना स्त्रीकृता ब्रह्मसिः कृता। नायापव्यातचैवकनारंवं ... ॥३॥ मन

पारमेश्वर्यं स्वर्गा कृत्या स्त्रुद्रं। यं लैवैवक्रुपां नो शुपं वा तेशुरवेशु।

॥४॥ स्वपमल्वबहृते शापपः शापपी पते। यन्त्रस्वनिप्रहितमोयपणा

कृत्याकृतं रननता ॥५॥ यनीवीनश्रुंगिरमोध्यतोशुगेहिनः। प्रवीवीकृ

त्वामग्ने कृत्वा मरुत्वान्हुत्वा हुतो जहि। ८। यस्त्वो वा वयरे होत्रि षनी क्रतुमदाय्यं
नेहुत्ये मिति वर्द्धस्व मास्मा निष्ठो स्त्र नागमः। ७। यस्ते यकं षि संदधौ रक्षसे
वर्म्युवि या। तं गर्भत्वा वते यन मस्तान तें पंजनदः। येन्वा कन्ना लेभिरे भिद्ध
नाम्न भिवारिताः। षंन्वी दं हुत्वा हू बतो प्रतिवत्सीद्दनः स्वरे नेता
त्वा सपना मसि। यदु भंगी प्रत्न पितो मरुनवनू सा मुपे पि मक्षपेनस
वैश्वा पंदरवि तांमोपति श्नु। १०। २। यत्रे विन्न्योदद तो यसे वामाम
नगदुः। संदेरपा। २। स्त्रवं स्मा स्या पादिमा मुवंनु तो बधी। ११। देवे नसा

त्रपिङ्गानामन्तरालं देश्यादभिनिःसृताः । मुंवं मृत्वा वीरयोवीर्ये ल
वल्लणत्रालिः वपन्यस्रूपीणां ॥२॥ व याचानः स्नाव वनिमग्या रेणुमं
नरेलाद्वाभं । णवामसवैडुम नेवलनुत्रमपायनि ॥३॥ सपकाममनानद
मेविनद्वागदभीवा । कर्द न्यतखेतोन्द्रयावलणावीपावना ॥४॥ प्रपं
पंप्याः कृत्वेतिन्वानपामोमि प्रतिंमांश्वलिन्वा प्रतिणमः । नेनाभिपा
निपहिमंजन्यनस्वना ववाहितिनिविश्वरूपाकरूदिनी ॥५॥ वराङ्केमो
निरपर्पनेम्रर्वान्यत्राप्स्वदपनाकणभा । परेणारिनवलिंनाया ३ ॥

निदुर्गः स्तोत्यामात्तल्लिखावरे हि ॥ ८ ॥ वानरस्वहस्तांनि रपरीक्षिपादयमा

गामश्चेधुहबमुत्थि सए बांकत्त्वि वन्येनक्रुत्येश्रजास्वापवेपपाग पांने

वहिश्चियांधुमपानेसेत्रेकृत्ववलगं वानिवत्त्रुः । श्रुतनेवानागाहंपत्थेभि

वेरुः पाकं संनधीरनरास्त्रनागमा ॥ ८ ॥ डपान्हलमनवुद्धं निवोनैवेरेसा

वेन्वविदामकर्त्रे । ततेनुयनश्चान्तंनत्रावश्यवत्ते नांहंतक्रुत्याकृतःश्र

मो । स्वायमान्ग्रसपः संनितोगत्ते हे विघ्रानेक्रुत्यपलिथावर्हृवि । डनि है

नवेरेहनेनानेकिमिरेथसि ॥ २० ॥ ४ ॥ २ ॥ नीगात्तेक्रुत्येपादेवापिका ।

न्त्यांतिर्ईं वाईंराग्नीग्नसमान्नतनां यौ प्रजानां प्रजावती ।२। सो मे राजा
धियामरुद्भिर्नाग्नतस्य तःपन योमरुद्भंघ ।३। भगा सर्वाव सुनां पापक
न्ये कृन्याहते दुःकृने विद्युने देव हेतिं ।३। पयेयप्यद्वि पदी ग तु व्यदीः कृ
स्याकृता संभृता विश्वरूपा । से तो पशपदी भृत्वा पुनः रस्हिं दुधुने ।४। भग
म्बा पक्वात्व रेकृता संविभरं नी दुरीतेनपरेहि । जानीहि कृत्येकर्तारं दुहितेन
व पितरं स्वां पापरेहि कृत्ये मानि हे विहु स्व व पदं नयां ।भगाःसमगु
संनत्या निकृतं मर्हतिं ।६। उत हंति पूर्वासिनं प्रत्यादाय पापरेद्वा । उत

पर्वस्वनिष्पन्नोनिहन्त्यपरःशतं ।७। एतद्विमृश्यतमेववोयथेहिपततःपा
पा । यत्त्वाचकारतंप्रति ।८। अनागोहत्यावैभीमान्नोगामश्वंपुरुषंवधीः
यत्रयत्रासिनिहितानतस्त्वोत्थापयामसिपर्णान्मूलघीयसीभवा ।९। यदिस्थ
तमसाहृताजालेनाभिहिताइव । सर्वाःसंलुप्यतःकृत्याःपुनःकर्त्रेप्रहि
ण्मसि ।१०। कृत्याकृतोवलगिनोभिनिष्कारिणःप्रजाम् । मृणीहिकृत्ये
मोच्छिषोमून्कृत्याकृतोजहि ।११। यथासूर्योमुच्यतेतमसस्परिरात्रिंजहा
त्युषसश्चकेतून् ॥ एवाहंसर्वंदुर्भूतंकर्त्रंकृत्याकृताकृतंहस्तीवरजोदुरि

नेजगत्सम्मि॥२२॥ ३॥ केनपार्ष्णीआभृतेपूरुषस्यकेनमांससंभृतंकेनगु
ल्फौ।केनांगुलीःपेशनीःकेनखानिकेनोच्छ्लंखौमध्यतःकःप्रतिष्ठां॥१॥
कस्मान्नुगुल्फावधरावकृण्वन्नष्ठीवंतावुत्तरौपूरुषस्य।जंघेनिरृत्यन्य
दधुःक्वस्विज्जानुनोःसंधीकउतच्चिकेत॥२॥चतुष्टयंयुज्यतेसंहितांतंजा
नुभ्यामूर्ध्वंशिथिरंकबंधं।श्रोणीयदूरूकउतज्जजानयाभ्यांकुसिंधंसु
दृढंबभूव॥३॥कतिदेवाःकतमेतआसन्यउरोग्रीवाश्चिक्युःपूरुषस्य
कतिस्तनौव्यदधुःकःकफोडौकतिस्कंधान्कतिपृष्टीरचिन्वन्॥४॥

कोऽस्यबाहूसमभरद्वीर्यंकरवादिति। अंसौकोऽस्यतद्देवः कुसिंधेअ
ध्यादधौ।५। कः सप्तखानिविततर्दशीर्षणिकर्णाविमौनासिकेचक्षणीमु
खं। येषांपुरुत्राविजयस्यमह्मनिचतुष्पादोद्विपदोयंतियामं।ह
न्वोर्हिजिह्वामदधात्पुरूचीमधामहीमधिशिश्रायवाचं। सआवरीव
र्तिभुवनेष्वंतरपोवसानः कउतच्चिकेत।७। मस्तिष्कमस्ययतमोलला
टंककाटिकांप्रथमोयः कपालं। चित्वाचित्यंहन्वोः पूरुषस्य।। दिवंरु
रोहकतमः सदेवाः।८। प्रियाप्रियाणिबहुलास्वप्नंसंबाधतंद्र्यः। आनं

दानुग्रो नंदांश्च कस्माद्वहति पूरुषः।९। आर्तिरवर्तिर्निर्ऋतिः कुतो नु पु
रुषेऽमतिः। राद्धिः समृद्धिरव्यृद्धिर्मतिरुदितयः कुतः।१०।७।४। को अ
स्मिन्नापो व्यदधाद्विषूवृतः पुरूवृतः सिन्धुसृत्याय जाताः। तीव्रा अरु
णा लोहिनीस्ताम्रधूम्रा ऊर्ध्वा अवाचीः पुरुषे तिरश्चीः।१। को अस्मि
न्रूपमदधात्को मह्यानं च नाम च। गातुं को अस्मिन्कः केतुं कश्चरित्रा
णि पूरुषे।२। को अस्मिन्प्राणमवयत्को अपानं व्यानमु। समानम
स्मिन्को देवोऽधि शिश्राय पूरुषे।३। को अस्मिन्यज्ञमदधादेको देवोऽधि

नमः

३..

300

पुरुषः ।कोऽस्मिंसत्यंकोऽनृतंकुतोमृत्युःकुतोमृत्युःकुतोमृतं ।४। को

ऽस्मेवासः पर्वदण्डंकोऽस्यापुरकल्पयन्त्रा ।वलंकोऽस्मेप्राणं को

ऽस्याकल्पयज्ञं ।५। केनायोऽस्यन्वनन्तुतकेनाहरकरोदुचे ।६। संकेना

वेधंकेनस्तायंभवेद्दे ।७। कोऽस्मिन्नेतोन्यदधात्तंनुरातनापतामिति

मेधांकोऽस्मिन्त्र्यधोहत्कोवाणंकोऽन्नोदधो ।८। केनमांसमिमोऽस्य

न्वकेनपदंभवरिदं ।केनाभिमदायवंना केनकर्माणिरूपकः ।९। केनप

दंत्यमवेनिकेनतोमंगिवलतां ।केनपशुंस्वप्रयंवकेनाभिनिरितं

३..

मनः।२। केनश्रोत्रियमाप्नोति केनेमं परमेष्ठिनं। केनेममग्निं सरूपः
केनसंमवत्सरं ममे।।२०।।७।।५। ब्रह्मश्रोत्रियमाप्नोति ब्रह्मेमं परमेष्ठिनं
ब्रह्मेममग्निं सरूपो ब्रह्मसंवत्सरं ममे।२। केनदेवाँ अनुक्षियति केनदैव
जनीर्विशः। तिब्रह्मदैवजनीर्विशः।३।२।यं ब्रह्मेदमन्यनक्षत्रं ब्रह्मस
त्क्षत्रमुच्यते।३। केनेयं भूमिर्विहिता। केनद्यौरुत्तरा हिता। केनेदमूर्ध्वं
तिर्यक्चान्तरिक्षं व्यचो हितं।४। ब्रह्मणा भूमिर्विहिता ब्रह्मद्यौरुत्तरा हि
ता। ब्रह्मेदमूर्ध्वं तिर्यक्चान्तरिक्षं व्यचो हितं।५। मूर्द्धानमस्य संसीव्याथ्वा।

वीहृदयंचयत्।मस्तिष्कादूर्ध्वःप्रैरयत्पवमानोधिशीर्षतः।२६।तद्वाअथर्वणः

शिरोदेवकोशःसमुब्जितः।तत्प्राणोअभिरक्षतिशिरोअन्नमथोमनः

।२७।ऊर्ध्वोनुसृष्टा३स्तिर्यङ्नुसृष्टा३स्सर्वादिशःपुरुषआबभूवाँ३।पुरंयो

ब्रह्मणोवेदयस्याःपुरुषउच्यते।२८।योवैतांब्रह्मणोवेदामृतेनावृतां।

तांपुरं।तस्मैब्रह्मचब्राह्माश्चचक्षुःप्राणंप्रजांददुः।२९।नवैतंचक्षुर्ज

हातिनप्राणोजरसःपुरा।पुरंयोब्रह्मणोवेदयस्याःपुरुषउच्यते।

।३०।अष्टाचक्रानवद्वारादेवानांपूरयोध्या।तस्यांहिरण्ययःको

गः स्वर्गो ज्योतिषावृतः ॥२१॥ तस्मिन्हिरण्यये कोशे त्र्यरे त्रिप्रतिष्ठिते
तस्मिन्यद्यक्षमात्मन्वत्तद्वै ब्रह्मविदो विदुः ॥२२॥ प्रभ्राजमानां हरिणीं
यशसा संपरीवृतां ॥ पुरं हिरण्ययीं ब्रह्मा विवेशापराजितां ॥२३॥ अक्ष
के । स्कृ कृ । कैवा ॥२४॥ ६ ॥ अयं मे वरणो मणिः सपत्नक्षयणो वृषा । ते
नारभस्व त्वं शत्रून्प्र मृणीहि दुरस्यतः ॥१॥ प्रैणाञ्छृणीहि प्र मृणा
रभस्व मणिस्ते अस्तु पुरएता पुरस्तात् ॥२॥ अवारयन्त वरणेन
देवा अभ्याचारमसुराणां श्वःश्वः ॥३॥ अयं मणिर्वरणो विश्वभेषजः

३.५

५४

रामः

३.२

302

सरस्वा तो रिर एप यः। सनेश ग्रपणम्या दपानि सर्वस्मा दम्रुरियेत्वा। दिवेति। शाम्यं ते रून्यां विनमो वोरु वे या दं प भ पानू। अयं त्वा सर्वस्मा न्या पाहु रलो वा र पि ध्य ने। वार लो वार या ना म्यं दे वो व न स्पतिः। यस्मो पो ऽग्नि मिं ना वि ह स्त मु दे वा म्य वार व रनू। पा। सप्रे ह स्मा प दिप एपा सि पायं म न: स्तिं पति धा वा द जु हूं। परित वा य कुने: पा प वा दा द प म त्ति र्व र लो वार पि ध्य ने। ८। आ रा त्या त्वा नि ह स्ता म्य नि।। वा रा द प्यो म पा नू। म त्यो रे ती प सो व था हु र लो वा र पि ध्य ने। ९। प

३.३

नेमातापत्नेपितामातरोपव्रमेत्वापदेनशुहा वयंततोनोवारपि
छतेणंदेवोवनस्पतिः।।वरतोनश्रवेपितामातव्या मेसवंपवः ग्रस
त्रेरजोग्रप्यगुल्ले वंत्वपमेनमः।१।ग्रविहोहमरि एगुरापुष्मानमवेपुरु
वः।तंमापंवरणोमसिः परिपातुदिशोदिशः।२।२।७।।ग।ग्रवंमेवर
णडरमितराजादेवोवनस्पतिः।समेयात्रनिवाधनातिंद्रोदस्युति।
वामहननारा३मंविभर्मिवरणमायुष्मांछतशारदः।समेराष्ट्रंवन
तंवपमतोजश्वमेदधतु।।२।।वपावातोवनस्पतीन्हतानवक्षोजा।

३.३

पत्र:

स्वा। एवं वा स्तपस्व्रान्मे मह्ति सर्वो ज्ञानानंदनायकान्वः। एतत्त्वाभिरस्तनु॥३॥ यप
वान स्वा प्तिस्मृहस्तान्न स्वा नो वनस्वनीन्। एवं वा स्तपव्रान्मे स्वाहि सर्वो
ज्ञानंदनायकान्वर एतत्त्वाभिरस्तनु॥४॥ यथा वा तेन प्रसीद्धतः शेरेन्य
पिता: एवं वा स्तपव्रां त्वं मम प्रत्तिलगीहि न्यर्यं पसर्वो ज्ञानंदनायकान्व
र एतत्त्वाभिरस्तनु॥५॥ यं त्वं प्रविशि पिव रत्ता पुरादिशा स्तुरा पुत्रः। यए
तं यम्भ्रु भ्रादि सं ति येगा स्परा णु हिः ष्याः॥६॥ यथा स्तयो भ्रति भातिप
प्यांसि ते जं भ्रातिं तं। एवं वा मे वरतो मनिसाः कीर्तिं भ्रतिं तिति यथे तेजस्वा

मातस्त्वन्त्वयथा सा सनत्कुमार ॥७॥ यथा यथा सुंद्रमस्वादिये बन्तचत्
स्ति । एवमेव रसलोमलिः कीर्तिं भूतिं निश्चितं नेजस्मामात न्तन्त यथा
सा सनत्कुमार ॥८॥ यथा यथाः पृथिव्यां यथास्मिन्जातवेदस्ति । एवमे
व रसलोमलिः कीर्तिं भूतिं निश्चितं नेजस्मामातमन्तन्त यथा सा सना
नत्कुमार ॥९॥ यथा यथाः कन्यायां यथास्मिन्नन्तं भूनेरव्ये । एवमेव रस
लोमलिः कीर्तिं भूतिं निश्चितं नेजस्मामातमन्तन्त यथा सा सनन
त्कुमार ॥१०॥४०८॥ यथा यथाः सोमपीथे मधुपर्के यथा यथाः । एवमेव

रामः

रलोमभिः कीर्त्तिं भजन्ति निवथन्ते नेजसामासमुत्तनुपशामनन्कुम

।२। यथायथोऽग्निहोत्रे घृतद्कारे यथा यथाः एवमेवर लोमभिः की

र्त्तिं भजन्ति निवथन्ते नेजसामासमुत्तनुपशामनन्कु।२। यथायथोय

जमाने यथास्मिन्यजमानितं। एवमेवर लोमभिः कीर्त्तिं भजन्ति।

निवथन्ते नेजसामासमुत्तनुपशामनन्कुमा।३। यथायथाः प्र

जावतो यथास्मिन्यजमाने हि नि। एवमेवर लोमभिः कीर्त्तिं भजन्ति

निवथन्ते नेजसामासमुत्तनुपशामनन्कुमा।४। यथा देवेषु मनं

पयेषु सन्यमादितं। एवामेव रलोमलिः कीर्तिंमस्तिंनि पथन्तुनेञसा

मासमुन्नन प णसामनमनकुमीयाया वरणेगा। श्रुप स क्रा। हवा।२पा८।

।८। इंद्रस्य प्रथमो रथ्योऽदेवानाममपरोरथ्यो वरुणस्य प्रत्नोपद्रत्। श्रुति

नामपमारथ्यः स्यामेमारदप्याविन्न।२।२। दर्भः पोचित्तरुणकमस्य

स्वयारः परुषस्य वा रः।२ यसमवंपुरंऽ२। श्रवस्येनपदामतिद्रवेण

वावरेणवा। इदस्नुनमिथ्यदावेमितिनामरसंविद्धंवारुतं।३। श्ररंयु

मेतिमस्य। मत्सपुनरब्रवीन्। इदस्नुनमिवदावेतिनीमरसंविदं।

८-४

११४:

305

सुतं।६। पैहो हं लिकतलगि लुं पैह्यु ष्पि उस्नुनालितं। पैह्यो र पष्यो: ष्पिर: से

विमेदहदकाः।५। पेहु श्रेरि श्रप्पमोनुत्वाव पमेमसि। क्ररीव्य स्पतान्वा।

क्वो पेनत्वाव पमेमक्षि।८। इदं पैहो स्रुजाप नेदन स्वपरापतो। दुमान्व

वेनः पदाति प्रोवाजिनीवतः।१। संपन्नं नविष्यरणात्रं नतं पमनूतान्व

स्मि न्वे त्रे हावतीह्वी उपुमांष्पुनान्वुमावरसा।८। अस्रसा सर सा हयो।

पेंत्रुनि पेवहरकें।१०। पनेतह ष्मिह ष्पि वर्हिं दंड्डे नागतं।१। श्वुयास्ता।

सोदं मेवजमूमपोश्मजस्वत्वा। इंद्रो मेहि मपापंतमहिं पेहो स्रुरं पपवन

।२०।७। वेदस्वमन्माहे वपंक्षिरस्यक्षिर्थाम्हः। इमेपस्नाएदाकवः
प्रदीध्यनस्मासने।२। नह्यासवोनहविणङ्कमाइंरेलवख्रिल्ला।न
पानैद्रोजपिमावपं।३। दनालिरक्षितजपेश्रिविहसः एदाकवः
दविंकरिकतंखंदंमैशलिनंमदि।४। वैततिक्रात्तुंमारिकासका
सत्वानतिमेश्वजं। हिरल्वपीमिरत्विलिभिमीगात्रसमात्तुह्ला।५।
इंद्रोमेपागमरंपवक्षित्रस्त्रवहलास्त्रा। कानायजंयोरम्या।६। इंद्रोमे
रिमरंपवस्त्रदाकुवएदाकं। लजंनिरक्षितलिंकसल्मीलंदपो।

306

दासिं। गांहं ढोजयानक ष मंजनिनारम के नवा। ने बामु दः ख मारणा।

नंका [illegible] बामम ट रा: । ८। सं हि सी बी [illegible] मं पो जि ह ह व क च

रं। सिं प्या म खं वरेत ख्य नि जमके षि वि । ८। जे री नां म वै बां विं वं प

रा व रं नु सिं ध वः । ह ना नि र श्चि राज यो ति षि शा तः । प दा कवः

। १०। ७। २२। ई व यी ना म हं ह णा ड वे रि [illegible] पु ना। न पाम

ई नी रि वा नि नि नु ने नि वं। २। प द नो स यैं वि वं ह ष्यि व्या मो

व धी पु प ता। कां रा वि व क न मा कं नि रे गो नु ने वि वं। २। ये ञ

सिवमाडषयिमा।ऋत्रिनं।येश्र सुमाविपुनश्मा।वभहतुः।येषंमाना।
निवरुय।मईनिनैमसम्यैन्यो।नमसानियेम।।२।तोदीनामानिकत्या
वनावीनामस्तुश्रुसि।श्रयस्यादेननैयदमाददेविवहूवलं।७।श्रं
गादंगान्स्वथ्यावयहृदयंपरिवर्जयेत्।श्रथमविबस्यपञ्चयोगावीनं
नवेनुनो।५।श्रारेत्रमसहिवमगोहिवेहिवमप्रागावि।श्रुतिर्विवम
हैर्निधपमस्तोमोनिरणपीनु।दंहारमनगाहिमतियमना।८।श्रप
मं।ग्रर्पस्का।स्वा।१८।दंद्रस्यप्रपमो।श्रर्पस्ता।२।२।५।५।।१९।२।।दुंदु

राम:

३२

307

स्योज स्थेंद्रस्य सह स्थेंद्रस्य वलं स्थेंद्रस्य वीर्यं स्थेंद्रस्य नृम्णं स्थ। जिष्ण
वे योगाय ब्रह्मयोगैर्वो युनज्मि ।१। इंद्रस्योज स्थेंद्रस्य सह स्थेंद्रस्य वी
र्यं स्थेंद्रस्य नृम्णं स्थ। जिष्णवे योगाय क्षत्रयोगैर्वो युनज्मि ।२। इंद्र
स्योज स्थेंद्रस्य वलं स्थेंद्रस्य वीर्यं स्थेंद्रस्य नृम्णं स्थ। जिष्णवे योगा
येंद्रयोगैर्वो युनज्मि ।३। इंद्रस्योज स्थेंद्रस्य सह स्थेंद्रस्य वलं स्थेंद्र।
स्य सह स्थेंद्रस्य वलं स्थेंद्रस्य वीर्यं स्थेंद्रस्य नृम्णं स्थ। जिष्णवे यो
गाय सोमयोगैर्वो युनज्मि ।४। इंद्रस्योज स्थेंद्रस्य सह स्थेंद्रस्य वलं

३.१

शंडूस्य वीर्यं २ सेंडू स्यन्दमानं स्थ जिन्वते वो गायविश्वान्नि मामृता ।
सु प्लति हैं नपुक्षाम सप्ता वस्था । ८ । अन्ते भीगस्थ । अपां शुक्रमापो देवी
र्वर्चो अस्मासु धत्त प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकाय सादये । ९ । सोमस्य
अपां शुक्रमापो देवीर्वर्चो अस्मासु धत्त । प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकाय सा
दये । १ । गहूतास्थमागस्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वर्चो अस्मासु धत्त ।
प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकाय सादये । १० । श । २३ । मित्रावरुणयोर्भा
गस्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वर्चो अस्मासु धत्त प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै

लोकायपसादये।२। यमस्य भागस्थ।अग्रवांश्रक्रमाकोदेवीर्वेयीम्रस्माद्वय
मा ग्रस्नावनेवोयाम्नासेलोकायपसादये।२। पितृणांभागस्थ। अग्रवांश्र
क्रमाकोदेवीर्वेयोम्रस्माद्वयव्रा। ग्रस्नावनेर्षीयाम्नासेत्लोकायपसादये॥
।३। देवस्यसवितुर्भागस्थ अग्रवांश्रक्रमाकोदेवीर्वेयीम्रस्माद्वयव्रा।
ग्रस्नावनेवोयाम्नासेलोकायपसादये।४। योवःआपोपांभागोर१स्वं
नर्यंजुष्योदेवयजनमः।२ इदंतमतिसृजामितंमाभ्यवनिक्षि। नेतनमाय
तिसृजामोवो।स्मांद्वेष्टियंवयंद्विष्मः तंवधेयंतंस्तृणीयानेनब्रह्मणा।
त्वानेनकर्मणानयामेन्या।५। योवआपोपांकारसिरस्रो२नर्यंजुष्यो

३०५

देवपत्नेनः॥१॥ इदं नमनिरुक्तामितं माभ्यवलिहि॥ पंतं हरबीपानेन ब्रह्म
णानेन कमेणानपानेन्या॥८॥ यो अभ्रयायां वन्सो२स्व२ नपंजुष्यो दे
वपत्नेनः॥ इदं नमनिरुक्तामितं माभ्यवलिहि॥ नेननमभ्यलिरुक्तामोयो
२स्मांहेहिपंवपंहिसः॥ तंवपे॥ ई॥२॥ ति॥ पं॥ हि॥ नेननमभ्यति
रुक्तामोयो२स्मांहेहिपंवपंहिसः। तंवपेपंतंहरबीपानेन ब्रह्म
णानेन कमेणानपानेन्या॥७॥ योवअ्मायोयांहूवमो२स्पं१ नपंजु
ष्योदेवपत्नेनः॥१ इदं नशतिरुक्तामरतंमाभ्यवलिहि। नेननमभ्यति

३०५

५५

सज्ञामायो।स्यांह्रेह्रिंयंवयंह्रिंफः।नंवयेयंनंलःबीयातेनब्रुम्लणानेनक

र्मणानयामेस्वाः।ठा।योवज्ञायोयोविरल्मणामौ।स्वं।नपंरुव्योदेवय

नमः।इदंनमतिसज्ञामिनंमाम्यवतिह्लि।नेननमम्यतिसज्ञामायो।स्यां

हेह्रिंयंवयंह्रिंफः।नंवयेयंनंलःबीयातेनब्रुम्लणानेनकर्मणानयामे

स्वाः।ठा।योवज्ञायोयामस्वाएज्ञिदंज्यो।स्यं।नपंरुव्योदेवयनमः।

इदंनमतिसज्ञामनंमामाम्यवतिह्लि।नेननमम्यतिसज्ञामायो।स्यां

हेह्रिंयंवयंह्रिंफः।नंवयेयंनंलःबीयातेनब्रुम्लणानेनकर्मणानयामे

न्मा॥१५॥ सोऽल्प्रप॥२७॥ पेव आपो पामत्न पो स्वं र नपंजुष्या देवयजनाः
इदं तस्रनत्ति स्रज्ञामिता न्मा म्यवानि ह्वि॥ नैत्नमम्यनि स्रज्ञा मे पो॥ स्रं
हुश्रि पेवयं हि स्रः॥ तें वधे पं न स्रूपी पा नेन ब्रस्रणानेन कमेणा न पा मे
न्मा॥२॥ यद्वो जीनं वैतराप णा दत्तं विं वो हि म॥ आपो वा न स्मा नस वेः
स्माडुरिता न्या त्वं रतः॥२॥ स बुद्रं वः प्रहित्ता मिसं पो त्ति मपीतनना ब्र
रि ह्याम वैराप सोमा वनः किं वना म मतु॥१॥७॥ स्वरि मा स्रा पो स्र परि
प्रमस्मात् यामदेनो डुरितं म प्रतीकाः यडुप प्रं प्रमलुवहंतु॥४॥ विस्मोः

३-६

११५:

310

क्रमोसि सपत्नहा पृथिवीसंशितोग्नितेजाः। पृथिवीमनुविक्रमेहं पृ
थिव्यास्तं निर्भजामो यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। समा जीवीत्प्राणो ज
हातु।५। विष्णोः क्रमोसि सपत्नहांतरिक्षसंशितो वायुतेजाः। अंतरि
क्षमनु विक्रमेहमंतरिक्षात्तं निर्भजामो यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। स
मा जीवीत्प्राणोजहातु।६। विष्णोः क्रमोसि सपत्नहा द्यौसंशितः सू
र्यतेजाः। दिवमनु विक्रमेहं दिवस्तं निर्भजामो यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्वि
ष्मः। समा जीवीत्प्राणोजहातु।७। विष्णोः क्रमोसि सपत्नहा दिक्संशि

३-५५

नोमवनतेजाः। दिशोनु विक्रमेहं दिग्भ्यस्तं निर्भजामो योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मः। समाजीविद्वं प्राणोमहान्तु।८। विष्णोः क्रमोसि सपत्नहा संशि
तो वाततेजाः। आशाअनु विक्रमेहमाशाभ्यस्तं निर्भजामो योस्मान्द्वे
ष्टि यं च वयं द्विष्मः। समाजीवीन्नं प्राणोजहातु।९। विष्णोः क्रमोसि सपत्न
हा ऊर्क्संशितः सामतेजाः। ऊर्ध्वोनु विक्रमेहमूर्ध्वस्तं निर्भजामो योस्मा
न्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। समाजीवीन्नं प्राणोमहान्तु।१०।४।१५ विष्णोः क्र
मोसि सपत्नहा यहं शितो ब्रह्मतेजाः। ध्रुवामनु विक्रमेहं ध्रुवास्तं निर्भजामो

३-५५

राम:

३.२२

योऽस्मां द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः। समानी वीं त्रैं प्राणो जरान्ता २। विष्णोः क्रमोसि
सपत्नहौषधीसंशितः सोमतेजाः। ओषधीरनुविक्रमेहमोषधीभ्यस्तंनि
र्भजामो योऽस्मां द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः। समानीवीं त्रैं प्राणो जरान्ता २। विष्णोः
क्रमोसि सपत्नहाप्सुसंशितो वरुणतेजाः। अपोनुविक्रमेहमद्भ्यस्तंनि
र्भजामो योऽस्मां द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः। समानीवीं त्रैं प्राणो जरान्ता २। वि
ष्णोः क्रमोसि सपत्नहा कृषिसंशितोन्नतेजाः। कृषिमनुविक्रमेहं कृष्या
स्तंनिर्भजामो योऽस्मां द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः। समानीवीं त्रैं प्राणो जरान्त

३.२२

311

विभो । क्रमेण निखिलपदार्थप्रत्यक्षं शिवः पुरुषेणैव नः । प्राप्तमनन्तविक्रमे त्वेषा

त्वं निर्मलात्मा कोपोऽस्मान्देहि शिवः वर्णितः । त्वमात्मा जीवितं प्राप्तो जगतां ॥

॥ ४ ॥ जितमस्माकं कस्तदिन्नमस्माकमस्य हंविभु । पवनाम्बुरात्मीः । इदम

हमेव मया पठितस्तवमुच्यते सकलं स्तेनः प्राप्तमात्मनिःशेषबाधोदये

नमस्यन्ति वं पादपाणि । ५ । रूपं स्वाहतमन्ते वनैर्दक्षिणामन्वाहुतं । सा

वेद्विलोकं पश्यन्तामेशास्ताम् एव वेसं ॥ २ ॥ दिशो ज्योतिस्सताराः स्वाव वे

नामेश्वरं विलोकं पश्यन्तां मेशास्ताम् एव वेसं ॥ ८ ॥ तस्य बीजं भावत्वेऽमे दृष्टवि

१.५५

श्रीः

नाकः

१ः११

तां पथं तु ते मे ब्राह्मणा वर्धयंतां ॥२॥ ब्रह्मणा पावनैः । तन्मे द्रविणं पथं तु ते मे ब्रा

ह्मणा वर्धयंतां ॥३॥ ब्राह्मणां अमपावनैः । ते मे द्रविणं पथं तु ते मे ब्राह्मणा व

र्धयंतां ॥४॥ पंचवंशस्तापामहे तं वर्धयेम्ह तापामहे । व्यावेपरमेष्ठिनो ब्रह्मणापी

पदामतां ॥५॥ वैश्वानरस्य दंष्ट्राभ्यां हेतिस्तं समधादभि ॥१॥ पंतं स्मान्वाङ्गभिः

तमिद्दे ॥ वी सरीपसी ॥२॥ तास्तोवरुणा यः वंयो सि । सो ॥ मुमा मुख्याव एम

मुख्याः ॥ ब्रह्मन्ने प्राता वधात ॥४॥ पवे अग्नतं मुवस्यन क्रान्ति पति पृथ्वी

मनु ॥ नएम नत्वं मुवमस्य ते तं प्रणव प्रजापते ॥५॥ अपो दिव्या अग्ना वा पिबंर

३१२

सेन समग्र हस्तिः । पपह्लानत्तस्याग मं तं मा मे ह जर्वछे सा ६ । सं म ने वछे ।
स्मारन सं प्रजपा स म । गुणा वि गुं मै अस्य दे या इं तो वि या न्स र क्ष वि श्रि ॥ ७ ॥
पट न न पस्ता न व ड प न व्या म के न वः । श्रिया श्रु न स्य ८ । ना स्मा गु णं नः ह मे
पटलः ॥८॥ अथातेन पल व्याम क ड प न व्या म के न वः । श्रुता ति स्य एवं तो व प
मा गुणं नः ९ मे पटलः ॥९॥ अथ पान से वं प्रत ना मि वनुर्द हिं श्री र्ष भिया ।
व चि हान से अस्मा ना ति प्र ह ना न स की न मे दे या अत्र जा नं नु वि श्वा ॥१०॥
विपतिः । रथा । रा श्व ना अग्नी सक्ता ॥ २ ॥ हा त्रिंशत्प्र था ठ कः ॥ १ ॥ ७ ॥ अगानी ये

३६३

५५६:

रामः

३२३

313

भीरुव्यस्यपुहीरोहि बनः शिरः अपिह भ्राम्योज्ञमाया। पन्वाशिक्षः परा

वधीन्न ला हलेन्वा स्या। श्रा व ल्वा न स्माज्जीवला: पुनंतस्रुवपः स्रुविं॥३॥

क्रिरत्पवृगपंमलिः स्वद्रां पवैमरोदपत्नु। एहेवमनुनोनिष्विः॥४॥ नमो

पञ्चैमरांम व न्नमं त्वदामहे। सनः पिनेव पुत्रेभ्यः श्रे पः श्रेपश्चि किन्त्सा।

नुमपोलपः स्वप्रेदेवेभ्यो मतिरेत्वा॥ पा यमवध्नादहृतस्पतिमतिं का

लंपत स्नुतमगं त्वदिरमोजसे। तमनि: पत्त्वं चनसो ग्रपे दुहस्रा उं

मपो मपः स्व स्वसेन तं वहिमोजनि॥५॥ यमवध्नाहृतस्पते मतिं फालंपत

३१३

क्ष्मूनमस्त्रीरखविमित्रमो जसे। नमिंद्रः प्रस्तु मुं वनो जसे। वीवी पकं। सो
स्मिन्मे वज्रसिद्धे हे स्रयो मयः स्वस्थेन त्वं हि वनो नारि।७। यम वज्रा हूत
स्वनि मेत्रिणि फा लं फट्‌ क्ष्मून मरुयं विविदिरमो जसे। नेत्रोमः प्रस्तु मुं वनम
हे श्रा व्राप च वज्रसे। सोऽस्मिन्मे वयंद्रुद्रे स्रयो मयः स्वस्थेन त्वं हि प
नोनारि।८। यम व भ्रा हूत स्वनि मेत्रिंफा लं फट्‌ क्ष्मून मरुयं स्वदिरमो
जसे। नेत्रपे प्रस्तु मुं वनतेने मा स्त्रम नय दिशाः। सोऽस्मिन्मे स्त्रानि सिद्धरे स्र
यो मयः स्वस्थेन त्वं हि वनो जनारि।९। यम व भ्रा हूत स्वनि मेत्रिंफा लं

रामः

३२४

315

पत्नस्युतमुतं त्वेदिरमोजसे। तं विम्बं इमानदितामस्रतानां त्रुतेज्जप

हूनवानां हि रत्नपा। सोमस्येन्द्र सिञ्च मि हुहेम्रपो मयाः स्रवत्तेन नत्वंद्दि

बतोजहि। म्रो॰१२०।७।१८। पमवग्राहु हस्त्वतिवीनाय मनितिमा सवे।

सोमस्येन्द्र गा जि हुहेम्रपो म्र पः स्रवत्तेन नत्वं द्दि बतोजहि।१। पमवभ्रा

हूहस्त्वतिवीनाय मनितिमा सवे। नेनेमंमणितं हा। पिमस्थितायति

रतनायमिबायां महेहुहेम्रपो म्र पः स्रवत्तेन नत्वे द्दिबतोजहि।२।

पमवभ्रा हूहस्त्वतिवीनाय मनितिमा सवे।३। तं विम्न त्सवितामनिं

३२४

नेनेदमसर्वं स्वः। सोऽह्मस्मि स तून्तां इहे भयो भवः श्व श्रु लेन त्वं द्विब नो
अहि।३। पमव भाहुरस्याति र्वीनां वन त्तिमा पाहो। न मा यो विघ्नतीमि
तिं स दा पावं त्वाति नाः। न म्रा या स न मि दु हे भ या भवः श्व मु ले न त्वं
द्विब नो अहि। ४। पमव भाहुरस्याति र्वीनां पमति मा पा हो। तं रा ना व
रुणो मगां। शन्नुं मुं व न प नु वं। सोऽहमस्मि स त्व मि दु हे भ यो भवः श्व श्व
लेन त्वं द्विब नो अहि। ५। पमव भाहुरस्याति र्वीनां पमा ता मा पा वे। ते
देवा विघ्नतो मा ता। सर्वांल्लोकाननु पाज पवा। सराष्ट्राणि तमि दु हे भयो

३६७

४४

315

ऋपः स्वस्त्येन त्वं विद्धि पुत्रो ज्ञाहि । ७ । यन्मव माहुरस्यनि वीना यमलिना त्रा

वे । नमि देवनामगिं शत्य सुवं तेणमवमू । तम्रा भ्यो विश्रुमि देमणोम

पः स्वस्त्येन त्वं विद्धि पुत्रो ज्ञाहि । ७ । इनव त्तमवधृतार्द्रेवा त्तपवप्रता । सं

वत्सरत्वं वधात्रवैमनेविरत्नात । ८ । मूंनर्दैणात्स्रवधृतप्रदिणात्तम

वधृता । प्रजापतिः एष्योमलिर्हि पुत्रो मेपरं स्त्रकः । ९ । स्त्रयवो ला

स्त्रवधृता यर्वे ला । स्त्रवधृता । नैमेरिनो स्त्रंगिरसोदुस्थनां विविदुः ३

रस्त्येन त्वं विद्धि पुत्रो जहि । १० । ४ । २८ । नंधाना प्रत्य मुंवनमलंनेव्यकस्यपनु ।

नेनान्नं हि पितोऽन्नहि ॥४॥ एवमेव प्राहुः स्वतिर्दैवेभ्योऽन्नहरत्वितिं । समानम
न्तिरात्रामदसेनसरवत्सा ॥५॥ एवमेव प्राहुः स्वतिर्दैवे ऽन्नहरत्विति
समानं मन्तिरात्रामन्त्स । श्रीहि पवनान्नं प्रहसामन्यासहा ॥६॥ एवमेव प्राहु
स्वतिर्दैवेभ्योऽन्नहरत्विति समानं मन्तिरात्रामन्नपोष्ठं नस्वधारपाकी
लाले मन्ति: सहा ॥७॥ एवमेव प्राहुः स्वतिर्दैवेभ्योऽन्नहरत्वितिं । समानं
मन्तिरात्रामहूर्जे पापसामसरदुवित्तेन क्षिपासहा ॥८॥ एवमेव प्राहु
स्वतिर्दैवेभ्योऽन्नहरत्वितिं । समानं मन्तिरात्रामन्नेत्रसान्तिष्ठ्यासहपशा

316

साकीर्त्यो सहागमन्मवप्राहुर्हस्वमि दैविभ्यो ऽमृतुसितं । समावंमणिना
गमत्सर्वांमिर्ष्वत्रिभिः सह ।४। नमस्मि मंदेवता मणिना ममं ददातु पुष्टये ॥ अ
भिमुंत्नवर्द्धनं सपत्नहं भर्तं मणिना ।६। ब्रह्मणा तेजसा सह प्रतिमुंचामि
मेणिवं ॥ असपत्नः सपत्नहा सपत्नान्मेऽधरां अकः ॥१०॥७॥२॥ उत्तरं ।
हि यतोऽभ्यासमेवं मणिः ह्रणो ऽद्वैवभ्रातः । यस्मल्लोकाद् इमे त्रयः यथोद्वृग्य
मुपाजते । समावपामि पीरुत्न मणिः श्रैष्ठ्याय मह्यं नः ।१। यं देवाः पितरो
मनुष्या उपजीवंति सर्वदा ॥ समावपामि रोहत् मणिः श्रैष्ठ्याय मह्यं नः ॥२॥

पप्राथीन्नमृवैरांकृहेपालंरोदसी। तवामधिप्रजायपशवोन्नमन्नंविरो
हन्॥३॥ यस्मैत्वायज्ञवर्द्धनमणेप्रत्यंचंशिवं। तंत्वंशतदक्षिणमणे
श्रैष्ठ्यायजिन्वतात्॥४॥ एतमिध्मंसमाहितंजुषाणोअग्नेप्रतिहर्यहो
मैः। तस्मिन्विदेमसुमतिंस्वस्तिप्रजांचक्षुःपशून्त्समिद्धेजातवेदसिब्र
ह्मणा॥५॥ पं॰ १५। ऋचा १५। अर्थसू॰ २८ १५। अनुवाके। अर्थ
।२।सू॰।२८।७।२। कस्मिन्नङ्गेतपोअस्याधितिष्ठतिकस्मिन्नङ्गऋतमस्या
ध्याहितं। क्वव्रतंक्वश्रद्धास्यतिष्ठतिकस्मिन्नङ्गेसत्यमस्यप्रतिष्ठितं॥१॥

कस्मादंगाद्दीप्यतेअग्निरस्यकस्मादंगात्पवतेमातरिश्वा।।कस्मादं
गाद्विमिमोतेधिचंद्रमामहस्कंभस्यमिमानोअंगं।।२।।कस्मिंनंगेतिष्ठति
भूमिरस्यकस्मिंनंगेतिष्ठंत्यंतरिक्षं।कस्मिंनंगेतिष्ठत्याहिताद्यौः कस्मि
न्नंगेतिष्ठत्युत्तरंदिवः।।३।।क्वाप्रेप्सन्दीप्यतऊर्ध्वोअग्निः क्वाप्रेप्सन्पव
तेमातरिश्वा।यत्रप्रेप्संतीरभियंत्यावृतःस्कंभंतंब्रूहिकतमःस्विदेवसः
।।४।।क्वार्द्धमासाः क्वयंतिमासाः संवत्सरेणसहसंविदानाः।यत्रयंत्यृ
तवोयत्रार्तवाःस्कंभंतंब्रूहिकतमःस्विदेवसः।।५।।क्वाप्रेप्संतीयुवतीवि

रूपमग्रेलोका वेद्यवन्तः संविदानो । यत्र भूषं मीरामयंन्यायः स्कंभः ब्रूहि क
तमः स्विदेव सः ॥६॥ यस्मिन्स्तब्ध्वा प्रजापतिर्लोकान्सर्वाँ अधारयत् । स्कं
भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ॥७॥ यत्परममवमं यच्च मध्यमं प्रजापतिः ससृ
जे विश्वरूपं । कियता स्कंभः प्रविवेश तत्र यन्न प्राविशत्कियत्तद्बभूव ॥
८॥ कियता स्कंभः प्रविवेश भूतं कियद्भविष्यदन्वाशयेस्य । एकं
यदङ्गमकृणोत्सहस्रधा कियता स्कंभः प्रविवेश तत्र ॥९॥ यत्र लोकां
श्च कोशांश्चापो ब्रह्म जना विदुः । असच्च यत्र सच्चान्तः स्कंभं तं ब्रूहि क

तमस्विदेवसः ॥१०॥ [illegible] ॥२२॥ यत्र तपः पराक्रम्य व्रतं धारयत्युत्तरं । ऋ
तंच यत्र श्रद्धा चापो ब्रह्म समाहिताः स्कंभं तं ब्रूहि कतमस्विदेवसः ॥१॥
यस्मिन्भूमिरंतरिक्षं द्यौर्यस्मिन्नध्याहिता । यत्राग्निश्चंद्रमाः सूर्यो वात
स्तिष्ठंत्यार्पिताः स्कंभं तं ब्रूहि कतमस्विदेवसः ॥२॥ यस्य त्रयस्त्रिंशद्दे
वा अङ्गे सर्वे समाहिताः । स्कंभं तं ब्रूहि कतमस्विदेवसः ॥३॥ यत्र ऋ
षयः प्रथमजा ऋचः साम यजुर्मही । एकर्षिर्यस्मिन्नार्पितः स्कंभं तं
ब्रूहि कतमस्विदेवसः ॥४॥ यत्रामृतं च मृत्युश्च पुरुषेधि समाहिते

समुद्रोयस्यनाड्य३ःपुरुषेधिसमाहिताःस्कंभंतंब्रूहिकतमःस्विदेवसः
।५।यस्यचतस्रःप्रदिशोनाड्य३ःस्तिष्ठंतिप्रथमाः।यज्ञोयत्रपराक्रांतः
स्कंभंतंब्रूहिकतमःस्विदेवसः।६।येपुरुषेब्रह्मविदुस्तेविदुःपरमेष्ठि
नं।योवेदपरमेष्ठिनंयश्चवेदप्रजापतिं।ज्येष्ठंयेब्राह्मणंविदुस्तेस्कंभ
मनुसंविदुः।७।यस्यशिरोवैश्वानरश्चक्षुरंगिरसोभवन्।अंगानियस्य
यातवःस्कंभंतंब्रूहिकतमःस्विदेवसः।८।यस्यब्रह्ममुखमाहुर्जि
ह्वांमधुकशामुत।विराजमूधोयस्याहुःस्कंभंतंब्रूहिकतमःस्विदेवसः

।१९। यस्माहृचो अपातक्षन्यजुर्यस्मादपाकषन्। सामानि यस्य लोमान्य
थर्वाङ्गिरसो मुखं। स्कंभंतं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः।२०। (४) ।२१। असच्छाखां
प्रतिष्ठंतिं परममिव जना विदुः। उतो सन्मन्यंतेवरे ये ते शाखामुपास
ते ॥२॥ यत्रादित्याश्च रुद्राश्च वसवश्च समाहिताः। भूतं च यत्र भव्यं
च सर्वे लोकाः प्रतिष्ठिताः स्कंभं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः।२। यस्य त्रय
स्त्रिंशद्देवा निधिं रक्षंति सर्वदा। निधिं तमद्य को वेद यं देवा अभिरक्षथ।
॥३॥ यत्र देवा ब्रह्मविदो ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते। यो वै तान्विद्यात्प्रत्यक्षं

सब्रह्मावेदितास्यात् ॥६॥ हृदिस्तोमामतेदेवायेभ्यःपरिजहितो ॥ ॥

एकंतदंगंस्कंभस्यासदाङः परोमनः ॥७॥ यत्रस्कंभः प्रजनयन्पुरा

णं व्यवर्तयत् । एकंतदंगंस्कंभस्य पुराणमनुसंविदुः ॥८॥ यस्यत्रय

स्त्रिंशद्देवा अंगेगात्राविभेजिरे । तान्वैत्रयस्त्रिंशद्देवानेके ब्रह्मवि

दोविदुः ॥९॥ हिरण्यगर्भं परममनत्युद्यंजनाविदुः । स्कंभस्तदग्रे

प्रासिंचद्धिरण्यंलोके अन्तरा ॥१०॥ स्कंभेलोकाः स्कंभेतपः स्कंभेध्य

ृतमाहितं । स्कंभंत्वावेदप्रत्यक्षमिंद्रे सर्वं समाहितं ॥११॥ इंद्रेलोका

इंद्रेन पदं द्रेष्ठ नमाहितं। इंद्रं त्वावे दमस्त त्स्क मे सर्वं प्रतिष्ठितं। ११।
१२४। नाम नानक्यामोत्वी निपुरा स्तपीत्तु रोबसः पदजः प्रपन्नं संव
मूव स्तत न स्वरामणवीपाप पत्ना न्त्रा ग्वन्त र्मालिमत्तैं। ।१। पस्य
सिः प्रमां न रिज्ञ मत्तो दरं। द्विवं पप्रकेमध्ने नं त स्मै ज्ये ष्ठाय ब्रह्म
णे नमः। ।२। पस्य त्वर्प श्रुत्तं संद्र मा प्रपुन र्णे वः। श्रग्नि पश्चक
प्रास्य रत स्मै ज्ये ष्ठाय ब्रह्मणे नमः। ।३। पस्य वातः प्राणापा नो च
क्षुं गिरसो भवन्। दिशो पश्चक्रे प्रता नी त स्मै ज्ये ष्ठाय ब्रह्मणे न

नः ॥४॥ स्कंभो धारयद्यावापृथिवी उभे इमे स्कंभो दाधारोर्वंतरिक्षं ॥
स्कंभो दाधार प्रदिशः षडुर्वीः स्कंभ इदं विश्वं भुवनमाविवेश ॥३५॥
॥५॥ यः श्रमात्तपसो जातो लोकान्सर्वान्समानशे ॥ सोमं यश्चक्रे केव
लं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ॥६॥ कथं वातो नेलयति कथं न रमते म
नः ॥ किमापः सत्यं प्रेप्सन्तीर्नेलयंति कदाचन ॥७॥ महद्यक्षं भुवनस्य
मध्ये तपसि क्रांतं सलिलस्य पृष्ठे ॥ तस्मिंछ्रयंते य उ के च देवा वृक्षस्य
स्कंधः परित इव शाखाः ॥८॥ यस्मै हस्ताभ्यां पादाभ्यां वाचा श्रोत्रेण

वह्नुषा । वस्मै देवाः सदा सलिं सपवं ष्ठ निविमि नो मिनं स्कंमे नं नू हिक म
ल्पिदेवमः ॥१८॥ अपतस्य हतं नमो व्याहतः पवा प्र मनामह वी लित
र्मि न्यो नी वि पाति श्री लि प्रजापतये ॥२०॥ यो वेत तं स्त्रि र एपवं ति हं तं ।
तलि सेवेदा स्वैतस्य प्रजापतिः ॥२१॥ तं ब्रमे के पुवनी विरूपे ब्रह्मा
कामेव पतः वत्सपवधन्न । यान्यानं तं तस्लि रते यत्रै ब्रह्म्यानाव हे जाते
वनपां लो मंतं ॥२२॥ तपो रहं पशिस्तत्यं स्योरि वनवि सानानि वनतप
रमानू । उमाने न ह पत्पुहणं तिउ माने नह्रि सभारा धिना के ॥२३॥

रमेमदृषाड्वतल्लम्भर्हिवंसामान्निवकुल्लसत्तात्रिवातवे ॥२७॥ वक्र

दशः ॥ अर्थस्लक्ला ॥ लवा ॥ ७४ ॥ ४ ॥ २४ ॥ वोमलंतंगमव्यंवसर्वपक्ष्माधि

निहति ॥ त्व २ थैस्पववकेवलंरूसेज्येणावम्रसपोनमः ॥२॥ त्वंमेमेमवि

हमिनेवोश्रप्तमि श्रुतिहतः ॥२॥ त्वंमदृदंसर्वमात्मवयत्राणनिमिब

वपत्र ॥२॥ निहोहरश्रमाश्रुत्यापमापन्व २ न्यार्कमनिनोविशंतग़ह

रहतस्फोरमसोविमानोहरिलोहरितीरविवेशा ॥३॥ हृदपाश्चपवा ।

श्रक्रमेकंजीतीनम्यानिकुननतच्छिकेन ॥ नश्रारनात्सीतीप्रालानिपांक

रामः

३२२

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

नेपाव स्सर्वं नः । प्रवापत्नः प्राब्रवनेतं नाय रुणामिकत काम स्सर्वं । २०।८।

।२९।। यदेजति पतति यच्च तिष्ठति प्राणदप्राणन्निमिषच्च यद्भुवत् । त

द्दाधार पृथिवीं विश्वरूपं तत्संभूय भवत्येकमेव ।।१।। अनन्तं विततं पुरु

त्रानन्तमन्तवच्चा समन्ते । ते नाकपालश्चरति विचिन्वन्विद्वान्भूतमुत भ

व्यमस्य ।२। प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तरदृश्यमानो बहुधा विजायते ।।

अर्द्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्द्धं कतमः स केतुः ।३। ऊर्द्ध्वं भरन्तमुदकं

कुम्भेनेवोदहार्यं । पश्यन्ति सर्वे चक्षुषा न सर्वे मनसा विदुः ।४। दूरे पूर्णे

रामः

३२२

नवमतिहरकुनेनरीपपे। मरुठसंभुवनस्यमध्येनसमेवलिंगाहं ५ नोमरं

तिा ५॥ यतःसूर्यउदेत्यस्तंयत्रचगच्छति। तदेवमन्येहंज्येष्ठंतदुनात्येतिकिं

चन। ६। येअर्वाङ्मध्यउतवापुराणंवेदंविद्वांसमभितोवदंति। आदित्य

मेवतेपरिवदंतिसर्वेअग्निंद्वितीयंत्रिवृतंचहंसं॥ ७॥ सहस्राह्ण्यंवियत

तावस्यपक्षौहरेर्हंसस्यपततःस्वर्गं। सदेवान्सर्वानुरस्युपदद्यसंपश्य

न्यातिभुवनानिविश्वा॥ ८॥ सत्येनोर्ध्वस्तपतिब्रह्मणार्वाङ्विपश्यति। प्रा

णेनतिर्यङ्प्राणातियस्मिंज्येष्ठमधिश्रितं। ९। योवैतेविद्यादरणीयाभ्यां

३२३

निर्मथ्य नेवमु॥ सविज्ञान्नोहं मन्ये न सविद्याह्वायतोमरुत्॥१॥२७।

।९। अपादयेसमभवत्यो अर्ध्वस्व। तमरुत्। वन्नुष्याङ्कुत्वामोरप: सर्वे

मादन्नमोजनं॥ २। मोऽप्योमवदप्यो अत्र मुदहृद्धु। मोदेवमुत्तरावेतमपा

मातेसुनातनं।२। सनातनमेनेमापुरुत्तावप्यात्मुनलीवः॥ अर्लोदावे

श्रमापनेमत्योऽन्यस्यरूपपो:।३॥ मातं सरुत्व मधुतं मर्धुदमसं एवे

वंत्वमस्मिन्निविष्टं। नदस्य पूर्नुत्याभिवप्यतएवतस्मादेवोरोचतएव

एतत्।४। वातादेकमणीपत्वमुमेकंत्येवहृश्यपते। ततःपरिभुञ्जी।

वर्षाणि देवतानां म[illegible]खिया ।५॥ हुं कन्या एष जरामर्थ्य स्मामतो गते । प
श्येत्सताचापेसप ख्नकारजजारसः ।६॥ त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमार उ
त वा कुमारी । त्वं जीर्णो दण्डेन वञ्चसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः ॥७॥ इते
नैवं पितो न वा पुत्रो ण बान्धवो नैवं न्येह इनवाकनिष्टः ।१ एकोऽहं देवो मन
सि प्रविष्टः सप्र मो जातः स उ गर्भे अन्तः ।८। सल्गोनर्गो मुदननि सर्वं
सर्वे सिच्यते । उतो नदयविद्यामवतलत्यरि बिच्यते । ९। एषा सनत्री
तनसे वजानेषा गुणाणो परिसर्वे व र व ॥ मरीदेयु । १० वसोविमानीसे

केनैकेतिस्मिथताषिवहे ॥२०॥५॥१८॥ अविर्वैनामदेवतर्त्तेनास्तेप
रीवृतातस्यारूपेणेमेवृक्षाहरिताहरितस्रजः ॥१॥ अन्तिसंतंन
जहात्यंतिसंतंनपश्यति। देवस्यपश्यकाव्यंनममारजीर्यति ॥२॥
अपूर्वेणेषितावाचस्तावदंतियथायथं। वदंतीर्यत्रगच्छंतितदा
हुर्ब्राह्मणंमहत् ॥३॥ यत्रदेवाश्चमनुष्याश्चारानाभाविवश्रिताः
अपांत्वापुष्पंपृच्छामियत्रतन्माययाहितं ॥४॥ येभिर्वातइषितःप्र
वातियेददंतेपंचदिशःसध्रीचीः। यआहुतिमत्यमन्यंतदेवाअपां

325

नेत्रारः कृतमेतन्मया सह ॥ ६ ॥ इमामेवां पृथिवीं वस्त्रएकोंनरि संवर्थेको
वमूवाद्दिवमेवां ददतेपोविपत्रीविस्यागत्राशाः प्रतिरवंत्येकः ॥ ९ ॥ को
वियान्तत्रैवितंपश्मिनोताः प्रजाद्रमाः ॥ तत्रेस्तत्र स्वपोविधानवि
धानवियाद्वालणंमहतन्नु ॥ १ ॥ वेदांतंतत्रैवितन्तंपश्मिनोताः प्रजाद्र
माः ॥ तत्रैस्तत्रस्या हं वेदाव्योपहातलणंमहतन्नु ॥ ८ ॥ वदंतरायावाए
थिवीमुवनिरेत्यददतवित्रदाव्यः ॥ वमातिएत्रेकपत्नीः पुरलाक्के
वासीन्मानरि स्वातदानीं ॥ ९ ॥ वासीन्मानरि स्वाप्रविहः शविहा

देवाः सलिलान्नात्मसन्न॥ ह्वरन्त नस्थो रजसो विमानः पवमानो हरितो।
श्मा विवेश॥२०॥ डस्र रे गो गी। पश्री सम नेपि विवक्ष मे। साम्बाये साम
सप्तं विदुरन्नलहद्दशैक॥२१॥ विवेषानः संगमनो वसूनां देवरवस
विता सत्यधर्मा। इंद्रो न तस्थौ समरे धनानां॥२२॥ पुंडरीकं नवद्वारं त्रिभि
र्गुणेभिरावृतं। तस्मिन्यद्यक्षमात्मन्वत्तद्वै ब्रह्मविदो विदुः॥२३॥ अका
मो धीरो अमृतः स्वयंभू रसेन तृप्तो न कुतश्चनोनः। तमेव विद्वान्न बि
भाय मृत्योरात्मानं धीरमजरं युवानं॥२४॥ वतदेपा॥ स्तुजा॥२५॥ म्रुवं

रामः

१२६

326

सूक्ता।२।७।२९। सूर्यायापत्नामपि नद्याम् खोनि समवत्ते भुवज्जमर्पये तं। इंदे।
लादन्नप्रथमा शालीनोदना भातरवप्रीवजमानस्य गात्रः ।।२।। देवि हैवर्म
मवतु वर्ति लोमानि पानिते। एषा न्वारशानाय मीम्नुवाले बोधिन्न स्यन्दारा
वालानि योनेलीः संतःसिताले मार्थ्ये प्रे। मुधानं वह्नि कामस्त्वा दिर्व्यशेति
शालीनोदने।३।वः शालीनोदनं पचवालिकाम येलोम कल्पने।। प्रीतातव स्वर्ति
मेः सर्वे यंति पथ्याप थ्यं।।४।। ब्रमवर्गमा रोहानि पत्रादशिदिवं दिवः। अग्न
यतानिं लूतापोनि शालीनोदनं।।५।। सत्वं लोकान् समाप्नोनि येदिव्यापेवगा

ष्टिवाः । हिरण्यज्योतिर्भक्त्या यो ददाति प्राप्नोत्यदनं ॥ ६ ॥ य इमे देविशा
ष्मितारः शुक्रारोपेचतेजनाः । नेत्वामर्हंगोयांति येभ्योमैनाः प्राप्नोद
नं ॥ ७ ॥ य इमं वल्लाद दाति लानडुब्रालस्सतन न्मा । ब्राहिन्वाः पञ्चक्रोशं पलि
स्मातिशेममलिङ्गवा । दा देवाः पितरो मनुष्याणां पञ्चोंश्वरस्सृवेवा । ते
न्वामर्हंतोयपनिसातिरत्नमलिङ्गवा । ध्यात्वं नरिं दिवं भसिमादि
त्यारुतोदिपाः । लोकान्समर्वोताप्रोति यो ददाति प्राप्नोदनं ॥ ८ ॥ य श
॥ ९ ॥ य इम तं प्रोक्तं तीह भगादेवीनामिभ्यति । पञ्चार मछ्ये मारिं सीरि

327

वं श्रेरियानौ ददतो॥१॥ ये देवा द्विविषदो अंतरिक्षसदश्च ये ये चेमे भूम्या
मधि। तेभ्यस्त्वं धुक्ष्व सर्वदा क्षीरं सर्पिरथो मधु॥२॥ यत्ते शिरो यत्ते मुखं यौ
कर्णौ ये च ते हनू॥ आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु॥३॥ यौ त ओष्ठौ
ये नासिके ये शृंगे ये च तेऽक्षिणी॥ आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो
मधु॥४॥ यत्ते क्लोमा यद्धृदयं पुरीतत्सहकंठिका॥ आमिक्षां दुहतां दात्रे
क्षीरं सर्पिरथो मधु॥५॥ यत्ते यकृद्धृदयं पुरीतत्सहकं मतस्ने यदांत्रं या
श्च ते गुदाः॥ आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु॥६॥ यत्ते प्लाशि

कौविनिष्ठ पौंकुसी पञ्चवर्मिते ऽमामिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु
॥ ७ ॥ पञ्चेमज्ञा पदक्षिपन्मांसं पञ्चलोहितं ॥ आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं स
र्पिरथो मधु ॥ ८ ॥ पौतेवाहस्पेदोषलीपावंसो पावतेककुद्र ॥ आमिक्षां
दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु ॥ ९ ॥ पातेप्सीवायेकं पापाः ९ सीपी
स्वपणीवः । आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु ॥ १० ॥ ११ ॥ पो
तकुरूमहीवंतो पेश्री लीपावतेमसन ॥ आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं
सर्पिरथो मधु ॥ १२ ॥ पञ्चेतुंधे पेतेवाला पदपो पेवतेलनाः ॥ आमिक्षां दा

रामः

३२८

328

इहत्वां दाधेत्रीरं सर्पिरास्यो मधु ।२। यास्ते जंयायाः कुशिकास्तरायवने
याकाः । आभिस्त्वां इहत्वां दाधेत्रीरं सर्पिरास्यो मधु ।३। वनेजमीदानो दनेया
ति लोमान्यपो । आभिस्त्वां इहत्वां दाधेत्रीरं सर्पिरास्यो मधु ।४। क्रोडोनेमां
शुरोडा शुभा वास्यं नाभि पारितो नो यत्नो देविशूश्चा मापक्रारं दिवं वहाय ।
उल्ल रवलेमुसयत्सुवर्मिला योवास्य र्येन्तं इल: कणा: ।। वंगावानो
मातरिश्वा यववानो ममायाम्नि हृत्हो ना हड्स्न हृलो न्हु ।६। अपो
दवी मधुमती पेन्तश्शुतो भ्रस्तणां हत्ते श्रुष्प पयकस्मादयामि । वका

३२८

महदमाभिषिंयाभिवोहंतनमेसर्वं संपपतंस्वपेस्यामपतवोरथीत्तां ॥१॥
।श्री।३२। स्वर्ण्णं रुक्षा। रुगा।२०।श्री।३।१। नमस्तेजायमानायैजातनायाउतते
नमः बालेभ्यः शफेभ्यो रूपायाघ्न्येतेनमः।२। योविद्यात्सप्त प्रवतः सप्तविद्या
त्परावतः शिरोयज्ञस्य योविद्यात्सवशां प्रतिगृह्णीयात्।२। वेदाहंस
प्तप्रवतः सप्तवेदपरावतः। शिरोयज्ञस्याहंवेदसोमंचास्यांविचक्षणां।३।
ययाद्यौर्ययापृथिवीययापोगुप्तिताइमाः। वशांसहस्रधारांब्रह्मणा
च्छावदामसि शतंकंसाः शतंदोग्धारः शतंगोप्तारोअधिपृष्ठेअस्याये दे

329

वास्त्र स्यं प्राणांस्ति नैव यां विडरेकथाया वज्रपदीनतीनखधशा लामहोल्का
वशायजंन्यपत्नी देवौं ग्रप्येति प्रलाला ॥ ९ ॥ आज्ञु त्वाग्नि शाविशदनुसोमोव
पोन्या । ऊपस्लेमदैपक्षैन्या विद्युत्सलेनना वशो ॥ ६ ॥ अपसंपुष्टै वण्यमानुर्वत
अपराव शो । न्तीपरा हुंपुसेक्षणं वशेवां ॥ ८ ॥ पदादिन्येहृ पमानोप
निहतनावरी । वंदः सहसंपाक्षं तो मे त्वापापहपो ॥ ९ ॥ पहनत्वीं दूमेत
त्वाऽखमोहृपत्नू । तस्मानेवृत्रहणपः सीरं क्रुद्धो हरहपो ॥ १० ॥ १२ ॥ ३३ ॥ व
वेक्षोह्योधनवशिरासीरम हरहृपो ॥ इदंतदृयनाक कालिवुवाबेपुरवत्ति ।

॥२४ त्रिष्टुपात्रैष्टुभेन सोममनादेव्यात्तरद्दृशा। अथर्वापवद्दीसितो वर्हिष्मान्नि
रत्नपये॥२॥ संहि सोमे नागतसमुसवैर्णवहुता। वपासमुप्रमप्यषाहं
पवैः कोलिभिः सह॥३॥ संहि गाते नागतमुसवैः पतत्रिभिः। वपासमद्देभार
न्यहवः सामानि विभ्रती॥४॥ संहि सूर्येणागमतसमुसवैर्णवत्नुषा॥ वपा
समद्रमन्यदुद्ध्यज्योतींषि विभ्रती॥५॥ अग्नी हूतादिरत्नपेन पति
हृतनाचारि। अथवः समरोमन्नाप्पत्कं दहसेगा। वा नः स्माः सम गंधन
वपादेष्य प्योत्सवा। अथर्वापवद्दीदितो वर्हिष्मान्निरत्नपये॥६॥ सं

शा माता राजन्यस्य वशा माता स्वधे तव ॥ वशाया यज्ञ आयुधं ततश्चित्त
मजायत ॥१८॥ ऊर्ध्वो बिन्दुरुदचरद्ब्रह्मणः ककुदादधि ॥ ततस्त्वं जज्ञिषे वशे ततो
होताजायत ॥१९॥ आस्नस्ते गाथा अभवन्नुष्णिहाभ्यो बलं वशे ॥ पाजस्याज्ज
ज्ञे यज्ञः स्तनेभ्यो रश्मयस्तव ॥२०॥ ३४ ॥ ईर्माभ्यामयनं जातं सक्थिभ्यां च
वशे तव ॥ आन्त्रेभ्यो जज्ञिरे अत्रा उदरादधि वीरुधः ॥२१॥ यदुदरं वरुणस्या
नुप्राविशथा वशे ॥ ततस्त्वा ब्रह्मोदह्वयत्स हि नेत्रमवेत्तव ॥२२॥ सर्वे गर्भा
दवेपन्त जायमानादसूस्वः ॥ ससूव हि तामाहुर्वशेति ब्रह्मभिः क्लृप्तः स ह

स्याद्वेधुः ।३। उपासकः संस्तवति योऽस्य स्यात्कद्रुहणी ॥ तदेतस्मिन्नात्म

भवं तरसां चक्षुरभव हृणा ।४। वरुणा पत्नं प्रत्यक्ष हृता हृत्स्व ऋषिभ्यायपन्तु

वरुणापामं तत्रि विशादोहतो ब्रह्मणसहा ।५। वरुणा मेवामृतमाऽर्वे पो

मन्तुभुपामते ॥ वशो दं सर्वैममवदेवा मनव्याः श्रमतुरः पितरस्तवपः

।६। पत्र वैविद्याभ्यसवर्षां शतिर तत्ता पात्र । तथा हि पत्रः सर्वे पाडुरेदा

वेनपस्तुरन्त्रा ।७। अस्मिंस्तान्नि हृत्वा तस्यां जदीपत्यासतिः । तासांपामध्ये

तज्जानि स्ताव पात्रादुपलितिपतता ॥८॥ पवन्हरिरेतोऽग्र भवदाशापाः ।ब्रप

रामः

३३१

331.

स्तुतिपमसमस्तेन सूरीपंचपल्लम्सुरीयं वपावल्लरीयोदाव साते ओर्वंशा हस्त्यिवी

वशाविष्णुः प्रजापतिः वशा पादुरूपमपिबत्साध्यासवसुश्रये। २०। वशापा

दुरूपं पीत्वा साध्यावसवश्चये। तेवैब्रध्नस्य विष्टपि पयोसुस्याउपासते॥२१॥

सोममेना मेकेंदुहे घृतमेक उपासते। यएवं विदुषेवशांददुस्तेगतास्त्रि

दिवं दिवः॥२२॥ ब्राह्मणेभ्यो वशांदत्वा सर्वाल्लोकांसमश्नुते। ऋतं ह्यस्या

मार्पितमपिब्रह्माथो तपः॥२३॥ वशां देवा उपजीवंति वशांमनुष्या उ

ता वशेदंसर्वमभवद्यावत्सूर्यो विपश्यति॥२४॥ इति दशमः सूक्तः॥२४॥ इति

॥५॥ ७॥ इति दशमं कांडं समाप्तं॥ ०॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्ध्यं स्त्क्ता॥ इत्वा ॥३४॥ अनुवाके अर्धं स्क्तं॥२॥ इत्वा॥ ॐ नमो श्री॥ ॐ
अग्ने जायस्वादितिर्नाथितेयं ब्रह्मौदनं पचति पुत्रकामा। सप्तऋष
यो भूतकृतस्ते त्वा मंथंतु प्रजया सहेह॥१॥ कृणुत धूमं वृषणः स
खायो ऽद्रोघाविता वाचमछ॥ अयमग्निः पृतनाषाट् सुवीरो येन
देवा असहंत दस्यून्॥२॥ अग्ने जनिष्ठा महते वीर्याय ब्रह्मौदना
य पक्तवे जातवेदः। सप्तऋषयो भूतकृतस्ते त्वाजीजनन्नस्यै रयिं
सर्ववीरं नियछ॥३॥ समिद्धो अग्ने समिधा समिध्यस्व विद्वां देवान्य

त्रिषां तद्वत्सः तेभ्यो हविः अग्रप्रवंश जातवेदउत्तमं नाकमधिरोह
यमं ॥४॥ येषभागो निहितोयः पुरागो देवानां पितॄणां मर्त्यानां ।
अंशां जानीध्वं विभजामि तान्वो यो देवानां स इमं पारयाति ॥
५॥ अग्ने सहस्वानभिभूरभिदसि नीचो न्युब्ज द्विषतः सपत्ना
न् ॥ इयं मात्रा मीयमाना मिता च सजातांस्ते बलिहृतः कृणो
तु ॥६॥ साकं सजातैः पयसा सहैध्युदुब्जैनां महते वीर्याय ।

ऊर्द्ध्वं नाकस्यापि रोहद्विष्णुपदस्वर्गो लोकः इति एवं वदंति ॥७॥ इयं
सती यत्निगरल्लानुवर्मा ॥ त्रिविष्टी देवी समन तस्य माना ॥ श्रुणा ॥ धेन
सकृतनस्य लोकं ॥८॥ तं नो मा गा वा लो सवुजा उद्धि व मं गा निर्मं
धं सन्य न मा ना य मा यु ॥ स्त्र व ग्र ती नि ज दि प इ मां ॥ न न्य व
ऊर्ध्वं प्रजा मुद्रां स्यूहर ॥९॥ न त ता गा वा लो सकृतो वीर
ल्लसाने देवा य सि या प त मु ग: नयो व ता प न माँ सं व ह ली षे
नासे म सद्वीरि हताय मि ॥१०॥ ७ ॥ इयं वै ने घी ति रि द स ने जति

त्रेगरुत्ताग्ववामदितिः भरगुत्रावरापतिंतिरवड्मांवृतन्यवोमे
त्थिं सर्वंवीरं त्तिवथ ।१। नुपस्त्रसेदुवृपेसीदत्तारवंविविविद्वाधं
वासिवासत्तुवेः । श्रिपासमानानतिसवीस्यामाथस्यदोहिबत
स्यादयामि ।२। परेहित्तारिपुनरेहितिश्रमपान्वाणोभ्योध्वरुल
दूराय । तासांगरुलीतायतमावत्तियामृसत्विभान्ववीरेत्तित
रात्तहित्ता त्तु ।३। एमात्रगुपेषिनः स्युभमानाइत्रिहृनारितव
संरभस्व । हपत्तीपत्यावपजावस्यात्याग्न्यमहः वत्तिकुंभं

रमाय ॥४॥ ऊर्जो भागो निहितो यः पुरा व ऋषिप्रशिष्टाप आ भ-
रैताः । अयं यज्ञो गातुविन्नाथवित्प्रजाविदुग्रः पशुविद्वीरवि-
द्वो अस्तु ॥५॥ अग्ने चरुर्यज्ञियस्त्वाध्यरुक्षच्छुचिस्तपिष्ठस्तपसात-
पैनं ॥ आर्षेया दैवा अभिसंगत्य भागमिमं तपिष्ठा ऋतुभिस्तपं-
तु ॥६॥ शुद्धाः पूता योषितो यज्ञिया इमा आपश्चरुमव सर्पं-
तु शुभ्राः ॥ अदुः प्रजां बहुलां पशून्नः पक्तौदनस्य सुकृतामेतु लो-
कं ॥७॥ ब्रह्मणा शुद्धा उत पूता घृतेन सोमस्यांशवस्तण्डुला यज्ञि-

रामः

पाइमे।अ्रुवः शविशानं यनिगुह्लानवस्त्रहरिमं पल्का सुहंतामेन
लोके ।१८। ऊरुः यवसमहतामहि त्वामरस्व रुहः स्वहतस्य लोके
पितामहाः पितरः प्रज्ञो यज्ञाहं यज्ञोपवहसालेअस्मि ।१९। महस्व
पहः शानयरोऽग्निलिनोमुखोदनोदेवपानः खर्गः अर्हं त्वंस्था
दधामि यज्ञवारे बधैनान्वलिताराघवमरइनामस्तमेवा ।२०। श्रूः।।
।२३ देहि वेदिं यज्ञयागं ब्रुमेनोनुदक्षरतः शनरंपसेना। स्त्रिया
समानानति सर्वोस्यामाधस्वंद्दिवनस्पादयामि ।२१। अम्मा

वर्द्धस्व पशुभिः सहैनां प्रत्यङ्ङेनं देवताभिः सहेधि॥ मा त्वा प्रा
पच्छपथो माभिचार स्वे क्षेत्रे अनमीवा विराज ।२। ऋतेन तष्टा म
नसा हितैषा ब्रह्मौदनस्य विहिता वेदिरग्रे। अंसध्रीं शुद्धामुपधे
हि नारि तत्रौदनं सादय दैवानां ।३। अदितेर्हस्तां स्रुचमेतां द्वि
तीयां सप्तऋषयो भूतकृतो यामकृण्वन्। सा गात्राणि विदु
ष्योदनस्य दर्विर्वेद्यामध्येनं चिनोतु ।४। शृतं त्वा हव्यमु
पसीदन्तु दैवा निःसृप्याग्नेः पुनरेनान्प्रसीद॥ सोमेन पूतो ज

राम: -

छरे सीद ब्रह्मणा मा र्षे यास्ते मारि वन्धा शि तारः ।७। सोम राजन्सं ज्ञान
मा वैभ्य: सुब्राह्मणा वन मे न्वो वसीदान । छवी मा र्षे यां तव सोधिना
ता न्ब्रह्मो टनेम हवा जो हवी मि ।। ६। अदा: पूना वोचिनो यत्ति या र
मा ब्रह्म णो हस्ते बु एण क्ता द पामि । यत्का म इदं मनि षि ञ्चा मि वो
त्मिं द्रो मरुत्वा न्स द दा हिदं मे ।। ७।। इदं मे ज्योति रमृतं हि रण्यं पक्त
ते त्रात्का मदु घा म एषा । इदं धनेनि दधे ब्राह्मणेषु कृण्वे पन्थां पितृ
षु यः स्वर्गः ।। ८।। अग्नौ तुषाना वप जात वेद सि परः कं बुकां अप मृड्ढि

हरं॥ एते श्रुश्रु मगहराजस्य भागमयो वि प्रतिर् इते भोगधेयं॥ ४॥
स्थामतः पवनो विद्धि हव्यतः पंच्यालगमधि तेहवेवं॥ वेदतेल
त्वरमापद्यपद्ध वडत मंतकं परं मयो॥ २॥ ७॥ ३॥ वमेरथवे
गुणेभो न हि मरुत्या स्यापलोके हि गुहि प्रवि विद्वान्। एतेनवा
ग्रनुसवीविनहिहूलेवं पंवां पि नश्रुवः स्वर्गः॥ २॥ वमेरथवः सम
दमावपेभ्यो ब्राह्मणा वनमेत्वां वसीदान् श्रुतीवितः पणमाना
गुरला दावैवा सेमा निवन्याशिनारः॥ २॥ श्रावैवेग निदयर्तु

दनुज्ञानानाबेलोमव्यस्यत्र। अग्निर्मनोभ्रामरुतन्भ्रसर्वैर्विश्वेदेवा
अभिरत्नंतपत्कें॥३॥ यत्नेदुरानेसद्मिनाय्यीनंउमोसंधेनुंसद्नेर
वीर्णां। प्रजामत्तनत्वमुनदीर्घमायुरानयश्वोवोषेरुपत्वामदेमा॥४॥ इ
षभोसिस्वर्गोरुवीनार्वेनाथ॥ इहत्वांलोकेसीदनत्रनोसंस्कृतो।
॥५॥ मामाचिनघ्वानुसंप्रयात्पयेपयःकल्पयदेवयानान्। एनोः
इहनैरनुगछेमयत्नेनाकेतिहेनमपिसंस्मरद्मो॥६॥ येनदेवाज्योति
षाद्यामुदायन्नसोदनंपत्काइहतस्यलोके। तेनगेष्मइहतस्यलो

केत्स्वरारोहंतोऽभिनाकमुत्तमं ॥६॥७॥ ऋचा ॥३७ स्वमानुदष्णोशे
वास्तु विंशानेवराः ॥५॥४॥ भवाशर्वौ मृडतं माभि यातं भूतपती प
शुपती नमो वां प्रतिहितामायतां मा वि स्राष्टं मा नो हिंसिष्टं द्विप
दो मा चतुष्पदः ॥१॥ शुने क्रोष्ट्रे मा शरीराणि कर्तमलिक्लवेभ्यो
गृध्रेभ्यो ये च कृष्णा अविष्यवः । मक्षिकास्ते पशुपते वयांसि
ते विघसे मा विदंत ॥२॥ क्रंदाय ते प्राणाय याश्च ते भव रोपयः । न
मस्ते रुद्र कृण्मः सहस्राक्षायामर्त्य ॥३॥ पुरस्तात्ते नमः कृण्म उत्तरा

रामः

दधराडुत। अभोवर्गोह्रिव स्पर्यै तगिंज्ञायतेनमः।४। तुत्वापतेप
ञुपते पानिवह्लुषितेभव।त्वचेरूपायसंदशेषनीवीनायतेनमः
।४। मत्त्वापतेपञुनेपानिवह्लुषितेभव। त्वचेरूपायसंदशे
प्रनीवीनायतेनमः।५। अंगेभ्यलडदतपजिह्वायाआस्याप
ते। दद्भ्योगंधायतेनमः।६। अस्त्वातीलषिवंडेनसरस्वाते
णवाजिना। रुद्रेणार्द्धकधातिनातेनमासमरामह्रि।७। सनोभ
वः परिहणक्तुविश्वतस्त्रापरमाग्निः परिहणक्तुनोभवः।८।

नो भीमं स्तनमो अस्तु तस्मै ॥ ८ ॥ चतुर्नमो अष्टकृत्वो भवाय दश
कृत्वः पशुपते नमस्ते ॥ तवेमे पंच पशवो विभक्ता गावो अश्वाः
पुरुषा अजावयः ॥ ९ ॥ तव चतस्रः प्रदिशस्तव द्यौस्तव पृथिवी त
वेदमुग्रोर्वन्तरिक्षं ॥ तवेदं सर्वमात्मन्वद्यत्प्राणत्पृथिवीम
नु ॥ १० ॥ उरुः कोशो वसुधानस्तवायं यस्मिन्निमा विश्वा भु
वनान्यंतः । स नो मृड पशुपते नमस्ते परः क्रोष्टारो अभिभा श्वा
नः परो यंत्वघरुदो विकेश्यः ॥ ११ ॥ धनुर्बिभर्षि हरितं हिरण्ययं स

रत्नघ्निं शानवधंशिखंडिनः॥ रुद्रस्येश्वरनिदेवहेतिस्तस्येन
मोयनमस्यांदिशीइनः॥२॥ योरुभियानोतिलयनेवांरुद्रनि
विकीर्षति॥ पश्चाद्दनुवृधुतैनेविहस्यपदनीरिवा॥३॥ भवारु
द्रैसगुनासंविदानानुभानुष्यौचरतोवीर्याणि॥ ताभ्यांनमोयन
मस्यांदिशीइनः॥४॥ नमस्तेअस्त्वायतेनमोअस्तुपरायते॥
नमस्तेरुद्रतिष्ठतआसीनानायोततेनमः॥५॥ नमःसायंनमः
प्रातर्नमोरात्र्यानमोदिवा॥ भवायचशर्वायचोभाभ्यांमकरंन

मः।८। सहस्राक्षमतिपश्यंपुरस्ताद्रुद्रमस्यंतंबहुधाविपश्चि
तं। मोपाराममजिह्वयेयमानं।७। श्यावाश्वंकृष्णमसितंमृणंतं
भीमंरथंकेशिनःपादयंतं। पूर्वेप्रतिमोनमोस्त्वस्मै।८।मा
नोभिस्राममत्यंदेवहेतिंमानःक्रुधःपशुपतेनमस्ते।अन्यत्रास्म
द्दिव्यांशाखांविधूनु।।९। मानोहिंसीरधिनोब्रूहिपरिवृंग्धि
माक्रुधः।। मात्वयासमरामहि।।२०।।१८। मानोगोषुपुरुषेषुमा
गृधोनोअजाविषु।।अन्यत्रोग्रविवर्तयपियारूणांप्रजांजहि

रामः

हि॥१॥यस्यतक्माकासिकाहेतिरेकमश्वस्येववृषणःक्रंदएति

अभिपूर्वंनिर्णयतेनमोस्त्वस्मै॥२॥योंतरिक्षेतिष्ठतिविष्ट

भितोयज्वनःप्रमृणन्देवपीयून्॥तस्मैनमोदशभिःशक्वरी

भिः॥३॥तुभ्यमारण्याःपशवोमृगावनेहिताहंसाःसुप

र्णाःशकुनावयांसि॥तवयक्षंपशुपतेअप्स्वंतस्तुभ्यंक्षरं

तिदिव्याआपोवृधे॥४॥शिंशुमाराअजगराःपुरीकयाजु

षामत्स्यारजसायेभ्योअस्यसि॥नतेदूरंनपरिष्ठास्तितेभवस

यः स्वर्गो न्यरि वश्वपसि मम सिंहर्व स्वाहं ह स्तु त्र रस्मिन्समरुद्रे ॥५॥
मा नो रुद्र तक्म ना मा विषेण मा णः संसृा दिव्येना ग्निना । अन्य
त्रास्म हिद्युतं पातयैतां ॥६॥ भवो दिवो भव ईशे पृथिव्या भव
आपप्रउर्वैऽन्तरिक्षं । तस्मै । नमो नो वल्म स्यां दिशीतः ॥७॥ भवरा
जन्यजमानानामडु पशूनां हि पशुपति र्बभूव ॥५॥ यः श्रद्दधाति सं
ति देवा इति वल्गु वदेहि वदेस्यमरुद्र ॥८॥ मा नो महांतमुत मा नो
अर्भकं मा नो वहंतमुत मा नो वक्ष्यतः । मा नो हिंसीः पितरं मा नो रे

रामः

वत्सेतन्वेरुद्रमामीरिषोनः ॥८॥ रुद्रस्यैलबकारेभ्यो संसूक्तगिले
भ्यः ॥ इदं महास्येभ्यश्वभ्योश्रकरेंनमः ॥९॥ नमस्ते घोषिणीभ्यो न
मस्ते केशिनीभ्यः ॥ नमो नमस्कृताभ्यो नमः संभुंजतीभ्यः ॥१०॥
नमस्ते देवसेनाभ्यः स्वस्तिनोऽभयं च नः ॥११॥ नवेपरोद्वेपि
वरास्तुविंशतेः ॥ ६५ ॥७॥ ७ ॥ नस्योदनस्यहरस्वतिः पिरोब्रह्म
स्त्वेः ॥ रा यावापृथिवी श्रोत्रे सूर्याचंद्रमसावक्षिणी सप्तऋष
यः प्राणापानाः ॥२॥ वत्सडुसलेकाघेडलवलत्तेः ॥३॥ प्रीतिः

सूर्पमदिरामिः सूर्पंग्याहीगातोपाचिनक्त ॥४॥ स्रस्थाः कलागा
वस्त्रेडुल्लामशाकालुषापाकवुल्लीकरणाः शारोत्रं ॥६॥ शूया
ममयोस्यं सांनिलोहितमस्यल्लोहितेताः ॥७॥ चउभल्लं हरितंवर्लीः
शुष्करमस्यागंधः ॥ पललतः पात्रं स्पष्टावेसावीशेष्वस्त्रेसो ॥८॥
श्रोत्राणिजत्रवोणुदावरत्राः स्नडूवमेवशृष्यिवीकुंभीभवति
राध्यमनस्योदनस्ययोरपिधनं ॥२२॥ सीलावशावः स्ति कलाउ
त्रध्यं ॥२२॥ रतेरस्नावनेजनेकल्मोपसेचनं ॥२३॥ त्वचाकुंभपि

तम:

क्तिनार्त्विज्येन प्रेषितानां रथे। बहूनि णा परिसर्पितानां साम्नां प्रवर्त्ते ट॥
१७॥ हृद्दहा यवनं रथं तरं दर्विः॥१८॥ स्वब्व: पक्कार श्याती वा: स
मिंधने॥१९॥ वरूं पैव विलं मउत्वं पमीं उभीघे॥२०॥ नुदनेञ्च वजप
वव: सर्वे लोका: समाप्या:॥२१॥ यस्मिन् समुद्रो द्यौर्भूमिस्तु पे
वरपरं स्थिता:॥२२॥ यस्य देवाश्रकस्य पंतेषधि हेवड शीनप:
॥२२॥ नैत्थोदन स्यप छामि पोञ्ज स्यमहिम्नाम मतानु॥२२॥ स्यप
उंदनस्य महिमानेविद्यातु॥२३॥ नाल्पमहंनिवू पात्रानाउ पसेव

वनस्पतिनेदं च किंचित्ति ।२४। यावद्दानाभिनन्दस्येनतत्त्वानि वदेत्

।२५। ब्रह्मवादिनो वदंति परांचमोदनं प्राशीः३ प्रत्यंचा३मिति

।२६। त्वमोदनं प्राशी३ त्वामोदना३ इति ।२७। परांचैन प्राशीः

प्राणास्त्वा हास्यंतीत्येनमाह ॥२८। प्रत्यंचं चैन प्राशीरपाना

स्त्वा हास्यंतीत्येनमाह ।२९। नैवाहमोदनं नमामोदनः ॥३०।

॥३१। ओदन एवौदनं प्राशीत् ॥३२। एकत्रिंशमवेत्स्वर्वः ॥४॥

॥८॥ ततश्चैनमन्येन शीर्ष्णा प्राशीर्येन चैतं पूर्व ऋषयः प्राश्न

न्। बधिरो भविष्यसीत्येनमाह। तं वाहं नार्वांचं न परांचं न
प्रत्यंचं। द्यावापृथिवीभ्यां श्रोत्राभ्यां। ताभ्यामेनं प्राशिषं ता-
भ्यामेनमजीगमं। एष वा ओदनः सर्वांगः सर्वपरुः सर्वतनूः स-
र्वांग एव सर्वपरुः सर्वतनूः संभवति य एवं वेद ॥३॥ ततश्चै-
नमन्याभ्यामक्षीभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्व ऋषयः प्राश्नन्।
अंधो भविष्यसीत्येनमाह। तं वा अहं नार्वांचं न परांचं न प-
रांचं न प्रत्यंचं। सूर्याचंद्रमसाभ्यामक्षीभ्यां। ताभ्यामेनं प्राशि

षं तेनैनमजीगमं। एष वा ओदनः सर्वांगः सर्वपरुः सर्व

तनूः सर्वांग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद।३।त

तश्चैनमन्येन मुखेन प्राशीर्येन चैतं पूर्व ऋषयः प्राश्नन्।। ज्ये

ष्ठतस्ते प्रजा मरिष्यतीत्येनमाह। तं वा अहं नार्वाञ्चं न परा

ञ्चं न प्रत्यञ्चं। ब्रह्मणा मुखेन। तेनैनं प्राशिषं तेनैनम

जीगमं।। एष वा ओदनः सर्वांगः सर्वपरुः सर्वतनूः। सर्वांग

एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद।४।। ततश्चैनम

च्चपाञ्जिह्वया प्राश्री[illegible]याच्चैतत्सर्वं सखपः प्राश्नन्नु । जिह्वये
मरिष्यतीत्येनमा[illegible]हानेवाश्रहं नाविंचिंन परोचं न प्रत्यंचं नाश्र
न्नेर्जिह्वया । तपेन प्राशिबं तपेन मजीगत एव तत्सर्ववाड दनःस
र्वोगः सर्वपरः सर्वतनुः । सर्वोगत एव सर्वेरुतः सर्वतनुः संभ
वति य एवं वेद ॥५॥ नेत्रेनेन मन्येदं तेः प्राशी येस्त्रेतत्सर्वंस
खपः प्राश्नन्नादं नालेशन्स्यतीत्येसाह । नेवाश्रहं नाकीवं
न परां वंन प्रत्यंवं । स्तनपिदं तैः । तेरेनं प्राशिबं तेरेनं मजीगा

मे । एष वा उ देवः सर्वांगः सर्वपरः सर्वेन्तरः । सर्वांग एवं सर्व
परः सर्वेन्तरः संभवति य एवं वेद ॥६॥ तत्त्वज्ञेन मन्त्रैः प्राणा
पानैः प्राणीयैर्ज्ञेतैरूर्ध्वं ज्ञबयः प्राग्नन्तु । प्राणापानाल्वा ए
ष्टास्त्वनीत्येन मात्र । तेवा स्तूहं न्नावीं वं न परो वं न प्रत्यं वे । ए
वस्थितिभिः प्राणापानोः तैरेनं प्राप्ति वं तैरं नमस्त्रीणां मे ॥ ए
ष वा उ देवः सर्वांगः सर्वपरः सर्वेन्तरः । सर्वांग एव सर्वपरः
सर्वेन्तरः संभवति य एवं वेद ॥७॥ तत्त्वज्ञेन मन्त्येन त्र्यवसा

13

प्राशीर्षेन वैतेन स्वर्वेश्वरब्जः प्राश्नुस्याराज वत्मास्त्वा हरनिष्यती
स्येनमाहं नैवाभ्रुरंमागे वंनपां वेनश्रत्येवं ॥ श्रेनरिवेलोव
वसा। नैनैनं प्राशिवं नैनैनमजीगमं । एवबाईदनः सर्वीगः
सर्वपरुः सर्वतनूः । सर्वांगाएव सर्वपरुः सर्वतनूः संभवतिय
एवं वेद ॥ ८ ॥ ततश्चैनमन्येन एहेन प्राशीर्षेन वैतेन एवेश्वरवः
प्राश्नातु विष्णुत्वाहरनिष्यतीत्येनमाह ॥ नैवाभ्रुरंनावंवं
नपरांवेन श्रत्यंवंदिवा एहेन ॥ नैनैनं प्राशिवं नैनैनमजी

गमम् । एवं वा इदं ततः सर्वंगतः सर्वंवटः सर्वंतन्त्रः । सर्वंगत एव
सर्ववटः सर्वंतन्त्रः संभवति य एवं वेद ॥ ९ ॥ ततस्तेन मन्त्रेणोर
सा प्राशीर्षेण चैवं सर्वं रववकः प्राश्नन् ॥ हुत्वा नमस्यसीत्येन
मारा तेवास्मद्दं मां वां च तं पतं ते न शत्यं चे । इष्टिध्योरसः तै
स्तैनं प्राशिषं तेनैव सञ्जीगमं । एवं वा इदं ततः सर्वंगतः सर्वं
वटः सर्वंतन्त्रः । सर्वंगत एव सर्ववटः सर्वंतन्त्रः संभवति य ए
वं वेद ॥ १० ॥ ततस्तेन मन्त्रेणोदरेण प्राशीर्षेण चैवं तेष वेरव

रामः

१

पः शास्त्रनु।डदरदारस्त्वाहनिच्छती न्येनमाह नेवास्त्रहेनाह

वैंवंनपरावेनप्रत्यवं।।सन्येनोदरे पातेनैनेप्राशिवतेनेन

मजीगमं। एषवाईदनः सर्वागः सर्वपरुः सर्वतनूः। सर्वो

गएवसर्वपरुः सर्वतनूः संभवतिय एवं वेद॥२२॥ नतमेन

मन्येनवलिनाशा श्रीर्वेनवेने सर्वैरुपषः शास्त्रनः। अस्मन

ति प्वसीत्येनमाह। तं वास्त्रहेनः वावंपरीवेनप्रत्येवा। स

मुहेलोवलिना नेनेनेप्राणिवंनेनैनमजीगमं। एषवाई

यः प्राश्नन् । उदरदारस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नावीवं ।
न प्रत्यञ्चं ॥ स त्वेनोदरेणैवैनं प्राश्लिषं तेनैनं मजीगमं । एवं वा ईदृ
नः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः । सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं
भवति य एवं वेद ॥ २ ॥ ततस्येनमन्त्येन वस्तिना शीर्षेन चैनं सर्व
त्र वस्तः प्राश्नन् । अप्स्वपतिष्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नावीवं
न पराञ्चं न प्रत्यञ्चं । स मूत्रेणावस्तिना । तेनैनं मजीगमं । एवं वा
ईदृनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः । सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वत

रामः

नूः सर्वांग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥२२ ततश्चैन
मन्याभ्यामूरुभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्व ऋषयः प्राश्नन्। ऊरू ते मरि
ष्यत इत्येनमाह। तं वा अहं नार्वांचं न परांचं न प्रत्यंचं मित्रावरुणयो
रूरुभ्यां। ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमं॥ एष वा ओदनः
सर्वांगः सर्वपरुः सर्वतनूः॥ सर्वांग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति
य एवं वेद ॥२३॥ ततश्चैनमन्याभ्यामष्ठीवद्भ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पू
र्व ऋषयः प्राश्नन्। स्रामो भविष्यसीत्येनमाह। तं वा अहं नार्वांचं न प

रोवं न पथ्येवं । नखरवीवस्तुणां । नाभ्यामेवं प्राशित्वं नाभ्यामेव नम
ज्ञानमां । एतद्वा ईदनः सर्वांगः सर्वं परुः सर्वं नखः । सर्वांग एव सर्वं
परुः सर्वं नखः सं भवति य एवं वेद । २ । ७ । नत श्रेन मन्याभ्यां पादाभ्यां
मासीपीभ्यां वैतं सर्वं सपषः । प्राश्ननु । बहुस्वाबीमविष्यसीत्येन मा
स । तं वा वैरेना वीऽवं न पवरं न पश्यवं । अश्विनोः पावाभ्यां नाभ्यां ।
मेवं प्राशिषेनाभ्यामेव मजीगनं । एतद्वा ईदनः सर्वांगः सर्वं परुः
सर्वं नखः । सर्वांग एव सर्वं परुः सर्वं नखः सं भवति य एवं वेद । २ । ५ । नत

तमः

16

श्रोत्रेन मन्याभ्यां प्रपदाभ्यां प्राशीर्षाभ्यां वेलं हृदयं शत्रपवः प्राश्नन्तु स
र्वं लोहितं निष्पतीन्त्येन मारुतं वायुश्चैनं नावीर्वेनं परांचं न श्रन्त्येव सवि
तुः प्रपदाभ्यां॥ नाभ्यामेनं प्राशिवं नाभ्यामेनमश्रीमयं ॥ ९ ॥ पर्वाई
दनः सर्वांगः सर्वपरुः सर्वतनूः ॥ सर्वांग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं
भवति य एवं वेद ॥ २५ ॥ तत श्रोत्रेन मन्याभ्यां हस्ताभ्यां प्राशीर्षाभ्यां वे
लं हृदयं शत्रपवः प्राश्नन्तु । लोहितं निष्पतीन्त्येन मारुतं वायुश्चै
नं नावीर्वेनं न परांचं न श्रन्त्येवं ॥ तनस्य हस्ताभ्यां ॥ नाभ्यामेनं प्राशि

वृंनमभ्यामेनमजीतमें। एवमाईदनः सर्वेभ्यः सर्वेवरः सर्वेन
नः सर्वेभ्यो नमः सर्वेवरः सर्वेनरः संभवतिवपरोवेवेदा। २०। तन्ना
ख्येनमस्येयाशतिह्यपातशीर्षपावेनंपर्वेरूपः। प्राप्तनू। प्र
प्रतिष्ठानोनापननोमपीछ्यमीत्येनमाहः। नंवास्पृहंनावींबन
वनंवेप्रत्येचं। नस्येप्रतिष्ठाया। नपेनंप्राशिवंनयेनमजीतम
एवमाभ्योदनः सर्वेभ्यः सर्वेवरः सर्वेनरः। सर्वेभ्यो नमः सर्वेवरः
सर्वेनरः संभवतिवपरोवेवेद। २१। अघ्रस्मातनस्वमिः। ११२ खादी।

रामः

एतद्वै ब्रध्नस्य विष्टपं यदोदनः ॥२॥ ब्रध्नलोको भवति ब्रध्नस्य विष्टपि

श्रयते य एवं वेद ॥४॥ तस्माद्वा ओदनात्त्रयस्त्रिंशतं लोकान्निरमि

मीत प्रजापतिः ॥३॥ तेषां प्रज्ञानाय यज्ञमसृजत ॥४॥ स य एवं वि

दुष उपद्रष्टा भवति प्राणं रुणद्धि न च प्राणं रुणद्धि सर्वज्या

निं जीयते ॥६॥ न च सर्वज्यानिं जीयते पुरैनं जरसः प्राणो जहाति

॥७॥ य एवं तस्यौदनो भवेत् ॥ स्तनीयः सत्रकोपशेदहस्पतिः

त्रिस्यपितिः ॥१८॥ प्राणापानौ पश्यसर्वमिदं वशे ॥ यो मन्तः

सर्वस्येश्वरो यस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितं ॥१॥ नमस्ते प्राण क्रंदाय नमस्ते
स्तनयित्नवे नमस्ते प्राण विद्युते नमस्ते प्राण वर्षते ॥२॥ यत्प्राण
स्तनयित्नुनाभिक्रंदत्योषधीः प्रवीयंते गर्भोंदधतेथो बह्वीर्विजा
यंते ॥३॥ यत्प्राण ऋतावागतेभिक्रंदत्योषधीः ॥ सर्वं तदा प्रमो
दते यत्किंच भूम्यामधि ॥४॥ यदा प्राणो अभ्यवर्षीद्वर्षेण पृथि
वीं महीं । पशवस्तत्प्रमोदंते महो वै नो भविष्यति ॥५॥ अभिवृष्टा
ओषधयः प्राणेन समवादिरन् आयुर्वै नः प्रातीतरः सर्वा नः

शमः

सुरभीरतः ॥६॥ नमस्तेअस्त्वायतेनमोअस्तु परायते। नमस्ते प्राणति

ष्ठतआसीनायोततेनमः ॥७॥ नमस्ते प्राणप्राणतेनमोअस्त्वपान

ते ॥ पराचीनायतेनमः प्रतीचीनायतेनमः सर्वस्मैतइदंनमः ॥८॥

यातेप्राणप्रियातनूर्योतेप्राणप्रेयसी। अथोयद्भेषजंतवतस्य

नोधेहिजीवसे ॥९॥ प्राणः प्रजाअनुवस्तेपितापुत्रमिवप्रियं ॥ प्रा

णोहसर्वस्येश्वरोयच्चप्राणतियच्चन ॥१॥ श्री ११। प्राणोमृत्युः प्राण

स्तक्माप्राणंदेवाउपासते ॥ प्राणोहसत्यवादिनमुत्तमेलोकआ

दधत् ॥१॥ प्राणो विराट् प्राणो देष्ट्री प्राणं सर्व उपासते ॥ प्रा
णो ह सूर्यश्चन्द्रमाः प्राणमाहुः प्रजापतिं ॥२॥ प्राणापानौ
व्रीहियवावनड्वान्प्राण उच्यते । यवे ह प्राण आहितोऽपानो
व्रीहिरुच्यते ।३। अपानति प्राणति पुरुषो गर्भे अन्तरा ।
यदा त्वं प्राण जिन्वस्यथ स जायते पुनः ।४। प्राणमाहुर्मात
रिश्वानं वातो ह प्राण उच्यते । प्राणे ह भूतं भव्यं च प्राणे सर्वं
प्रतिष्ठितं ।५। आथर्वणीराङ्गिरसीर्दैवीर्मनुष्यजा उत ॥ ओ

श्रः

19

बधयः प्रजापंत यदात्वं प्राणाजिन्वसि ॥६। यदाप्राणोभ्रम्भव
र्षीद्धर्षैणाय च प्विवींमहीं ॥ ईबधयः प्रजापंते योजाः काश्च वीरु
धः ।७। यले प्राणोदंवेदयस्मिंश्चासि प्रतिष्ठितः सर्वेतस्मै बलिं।
हरात्रमुष्मिंल्लोकउत्तमे ।८। यथा प्राणा वलिहृतस्तुभ्यं सर्वाः
प्रजाइमाः ॥ एवा तस्मै बलिं हरान्यस्त्वाशृणवन्सुश्रवः ।९।
अंतर्गर्भश्चरति देवतास्वाभूतो भूतः स उ जायते पुनः स भूतो
भव्यं भविष्यत्पिता पुत्रं प्रविवेश शाचीभिः ।१०। ७।११ एकं पा

दंनोत्विवन्तिसलिलाह्नंसन्तुब्रवनू पदंतात्ततनन्तिवदेनैवायन

स्त्रः स्यान्नतात्रीनाहः स्यान्नव्यथन्तकदावना। ५। अष्टावकेवर्न्ने

नएकनेमिसत्तस्वाहरं पठुरोतिपस्रा। अर्ह्हैनविसंभुवनंजसा

नवदस्याईकतनमस्सकेनः। २। अस्यविसजन्मनईशोविस्रा।

स्पवेहतः अनंद्वाव्रह्मणाधीरः शालोमानुतिहस्रा। ४। कुहद्रःस

हेबुन्नागाऽन्नतुतिर्वहरिपयने। नहसमस्पहसे भन्नुस्युस्माव

कस्मन। ५। शालमामर्न्यपीहनोनमदन्योभविव्यसि॥ अपं

तमः

गर्भमिवजीवसेप्राणाब्रधृामिचामवि ।६। ६।२४। प्राणापारुद्र ब्र
ह्मचारीइमेस्वरन्तिरोदसीउमेतस्मिंदेवाः संमनसोभवन्ति ।स दाधा
र पृथिवीं दिवं च स आचार्यं तपसा पिपर्त्ति ।१। ब्रह्मचारिणं पित
रो देवजनाः पृथक् देवा अनुसंयन्ति सर्वे गंधर्वा एनमन्वायं त्र
यस्त्रिंशत्त्रिशताः षट्सहस्राः सर्वान्त्स देवांस्तपसा पिपर्त्ति ।२।
आचार्य उपनयमानो ब्रह्मचारिणं कृणुते गर्भमंतः तं रात्रीस्ति
स्र उदरे बिभर्त्ति तं जातं द्रष्टुमभिसंयन्ति देवाः ।३। इयं समित्

थिवीद्यौर्द्वितीयोतान्तरिक्षंसमिधापृणाति। ब्रह्मचारीसमिधामे
खलयाश्रमेणलोकांस्तपसापिपर्ति।४। पूर्वोजातोब्रह्मणोब्र
ह्मचारीघर्मंवसानस्तपसोदतिष्ठत्। तस्माज्जातंब्राह्मणंब्रह्म
ज्येष्ठंदेवाश्चसर्वेअमृतेनसाकं।५। ब्रह्मचार्येतिसमिधा
समिद्धःकार्ष्णंवसानोदीक्षितोदीर्घश्मश्रुः। ससद्यएतिपूर्वस्मा
दुत्तरंसमुद्रंलोकान्संगृभ्यमुहुराचरिक्रत्।६। ब्रह्मचारीजनयन्ब्र
ह्मापोलोकंप्रजापतिंपरमेष्ठिनंविराजं। गर्भोभूत्वामृतस्ययो

नाविंद्रोहभूत्वासुरांस्ततर्हं।७।आचार्यस्ततक्षनभसीउभेमेउर्वीगंभी
रेपृथिवींदिवंच।तेरक्षतितपसाब्रह्मचारीतस्मिंदेवाःसंमनसोभ
वंति।८।इमांभूमिंपृथिवींब्रह्मचारीभिक्षामाजभारप्रथमोदिवंच।
तेकृत्वासमिधावुपास्तेतयोरार्पितास्रुवनानिविश्वा।९।अर्वाग
न्यःपरोअन्योदिवस्पृष्ठाद्गुहानिधीनिहितौब्राह्मणस्य।तोरक्ष
तितपसाब्रह्मचारीतत्केवलंकृणुतेब्रह्मविद्वान्।।१।।४।।२।।६।अर्वा
गन्यइतोअन्यःपृथिव्याअग्नीसमेतोनभसीअंतरेमे।तयोःश्र

यं ते रश्मयो धि ह छा स्नानानि इ तिन पस्रा ब्रह्मचारी ॥१०॥ अभिक्र
न्दं स्तनयन्नरुणः शितिङ्गो बृहच्छेपोनु भूमौ जभार। ब्रह्मचारी
सिञ्चति सानौ रेतः पृथिव्यां तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः॥११॥ अ
ग्नौ सूर्ये चन्द्रमसि मातरिश्वन् ब्रह्मचार्यप्सु समिधमादधाति
तासामर्चींषि पृथगभ्रे चरन्ति तासामाज्यं पुरुषो वर्षमापः॥१२॥
आचार्यो मृत्युर्वरुणः सोम ओषधयः पयः। जीमूता आसन्त्सत्वानस्ते
रिदं स्वराभृतं॥१३॥ अमा घृतं कृणुते केवलमाचार्यो भूत्वा व

रुणो यद्यदैछत्प्रजापतौ । तद्ब्रह्मचारी प्रयछत्स्वान्मित्रो अध्यात्मनः
आचार्यो ब्रह्मचारी ब्रह्मचारी प्रजापतिः । प्रजापतिर्विराजति विराडि
न्द्रो अभवद्वशी ।६। ब्रह्मचर्येण तपसा राजा राष्ट्रं विरक्षति । आचार्यो ब्र
ह्मचर्येण ब्रह्मचारिणमिछते ।७। ब्रह्मचर्येण कन्या युवानं
विंदते पतिं । अनड्वान्ब्रह्मचर्येणाश्वो घासं जिगीषति ।।८।। ब्र
ह्मचर्येण तपसा देवा मृत्युमपाघ्नत । इंद्रो ह ब्रह्मचर्येण देवेभ्यः
स्वराभरत् ।९। ओषधयो भूतभव्यमहोरात्रे वनस्पतिः । संवत्सरः

सहर्तुभिस्तेजाताब्रह्मचारिणः॥२॥ ॐ॥२६॥२६॥ पार्थिवादिव्याः
पशवआरण्याग्राम्याश्चये। अपक्षाः पक्षिणःश्चयेतेजाताब्र
ह्मचारिणः॥२॥ पृथक्सर्वेप्राजापत्याः प्राणानात्मसुबिभ्रति।
तान्सर्वान्ब्रह्मरक्षतिब्रह्मचारिण्याभृतं॥५॥ देवानामेतत्परि
षूतमनभ्यारूढंचरतिरोचमानं। तस्माज्जातंब्राह्मणंब्रह्मज्ये
ष्ठंदेवाश्चसर्वेअमृतेनसाकं॥३॥ ब्रह्मचारीब्रह्मभ्राजद्बिभ
र्तितस्मिन्देवाअधिविश्वेसमोताः। प्राणापानौजनयन्नाधा

नमः

नेवावंमनोहरायंब्रह्मेमेधां॥४॥ वत्सः प्रोक्तपशोग्रस्मात्तधेत्यं

नेरेतोलोहितमर्दनं॥नानिकल्पद्रुमवाशीतलिलस्यपृष्ठेनपोति

ष्ठन्यमानः समुद्रो सत्तानोवधुः पिंगलः॥पथिव्यांवरुरोचतं

:॥५॥ब्रह्मवा॥७॥२५॥ अग्निंद्रुमोवनस्पतिमीनोवधीरुनवी

रुधः॥इंद्रेहूहस्पतिंसूर्यंत्रेनोमंचंतंरसः॥१॥द्रुमोदेवंसवितारं

धातारमृतश्रवणां त्वष्टारमतिपंब्रमस्तेनोमंचंतंरसः॥२॥गं

धर्वाप्सरसोद्रुमोमृषिनाब्रह्मणानिं॥ अपेमानामपोदेवस्ते

२३

नोमुंचंत्वंहसः॥४॥अहोरात्रे इदं ब्रूमः सूर्याचंद्रमसावुभा। विश्वा
नादित्यान्ब्रूमस्ते नोमुंचंत्वंहसः॥५॥ वातं ब्रूमः पर्जन्यमंतरिक्षम
थो दिशः। आशाश्च सर्वा ब्रूमस्ते नोमुंचंत्वंहसः।६। मुंचंतु मा श
पथ्यादहोरात्रे अथो उषाः सोमो मा देवो मुंचतु यमाहुश्चंद्रमा
इति।७। पार्दिवा दिव्याः पशव आरण्या उत ये मृगाः शकुंतान्प
क्षिणो ब्रूमस्ते नोमुंचंत्वंहसः।८। भवाशर्वाविदं ब्रूमो रुद्रं पशुप
तिश्च यः इषुर्यां एषां संविद्मता नः संतु सदा शिवाः॥९॥ दिवं ब्रूमो

राम:

नक्षत्राणि मे रश्मिं पक्षाणि पर्वतानू समुद्रान योवेशं नाम्नेनो मुंचं
त्वंहसः ॥१०॥ छा॥ १८॥ सप्तर्षीन्वाइदं ब्रूमो येदेवीः प्रजापतिं । पितृन्य
मश्रेष्ठान् ब्रूमस्तेनो मुंचं त्वंहसः ॥१॥ येदेवा दिवि षदो न्तरिक्ष
दस्सये । पृथिव्यां शक्रा ये श्रितास्तेनो मुंचं त्वंहसः ॥२॥ आदित्या
रुद्रा वसवो दिवि देवा अथर्वाणः अंगिरसो मनीषिणस्तेनो मुंच
त्वंहसः ॥३॥ यज्ञं ब्रूमो यजमानमृचः समानि भेषजा । यजूंषि होत्रा
ब्रूमस्तेनो मुंचं त्वंहसः ॥४॥ पंच राज्यानि वीरुधां सोमश्रेष्ठानि ब्रू

सः इमौ मं गोपत्रः सह ते नो मुंचंत्वंहसः ।५। अग्नानुयो रत्नांशिस
र्णोन्वपत्पञ्जनानाव्रितन् । सत्यनेकप्रानं ब्रह्म ते नो मुंचंत्वंहसः ।६। ऋ
तन्नमस्व ऽपत्नीनार्ब्रेवान्नुतनहामन् ॥ सर्वाः संवत्सरानू मासा ते
नो मुंचंत्वंहसः ॥७॥ एत देवा दक्षिणतः पश्चात्प्रांत उदेत । पुरस्ता
दुत्तराच्छक्रा विश्वे देवाः समेत्य ते नो मुंचंत्वंहसः ।८। विश्वान्देवानि
दं ब्रूमः सत्यसंधानृतावृधः विश्वाभिः पत्नीभिः सह ते नो मुंचंत्वंह
सः ।९। सर्वान्देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानृतावृधः सर्वाभिः पत्नीभिः

सँहन्ते नो मुंच वंहसः ॥२०॥ मरुतं ब्रूमो मरुतवर्त्तिं मरुतानामुतपोवपी

मरुतानि सर्वौसं नात्यां ते नो मुंच वंहसः ॥२१॥ या देवीः पंच प्रदिशो ये

देवा द्वादश ऋतवः । संवत्सरस्य ये दंष्ट्रास्ते नः संतु सदा शिवाः ॥२२॥

यन्मातली रथक्रीतममृतं वेद भेषजं । तदिंद्रो अप्सु प्रावेशयत्त

दापो दत्त भेषजं ॥२३॥ ऋग्निरुमकेतिस्व: ॥४२॥२८ उच्छिष्टे नाम

रूपं चोच्छिष्टे लोक आहितः । उच्छिष्टे इंद्रश्चाग्निश्च विश्वमंतः समा

हिते ॥१॥ उच्छिष्टे द्यावापृथिवी विश्वं भूतं समाहितं ॥२॥ आपः

सन्तुष्टऽसि हे चंद्रमा वानस्पतिनः ।२। सन्तुष्टोसि हे अग्ने संस्थो भोऽस्तु
वीजः प्रजापतिः ॥ हेमो क्याऽसि हे आपस्ता ब्रह्मे दत्वा विश्वो मे पि
।३। हृदो हं हृत्स्थितो न्यो व्रत विश्व रजोदा। नामि मिव सर्वेन स्वक
मसि हे देवताः स्थिताः ॥४॥ लक्ष्मा मप ऊरऽसि हे उद्गीथः प्रवन
लनं ॥ हिंकारऽसि हे स्वरः साम्नो मेऽतिश्च तन्मयि ॥५॥ ऐन्द्राग्नं
पावमानं महानाम्नी र्महाव्रतं ऽसि हे पत्न्यः सं गान्वेतन्नोर्भद्रवमा
नरि ।६। राजा स्वं वाजपेय मग्नि होम स्तद्धरः । अर्कोश्वमेधा तु

च्छिद्रे जीव वर्हिर्निदितमः ।७। अर्णव्याधेपमणोद्दीप्ताकामपः छंदर
सामह। उन्मन्नापन्नाः सत्रान्युच्छि हे धिममाहिताः ।८। अग्निहोत्रं
वश्रद्धावबहाराेवनंनपः ।९ दम्नितो हंपुत्रं वोछि हे धिममाहिताः
।१०। एकरात्रोद्विरात्रः सपः कीः प्रकीरच्छः इंतेनिहितमुच्छि हे प
त्नप्याएरनिवियपाः ।११। छ्वा ।१२ दैवनः रात्रः पंचरात्रः षड्रात्रश्चो
मयसमरा वोदपी सरात्रश्चोच्छि लान्नहिरसर्वे येपन्नाग्ररनेहि
ताः ।१३। प्रनितारेतिधनं विश्वपिपामिजिह्नपा। सानवनितग्राहु

ष्ठिहे ह्रादशाहोपितृन्मा त्रि।१। ॐ उं नाभग्नतिवेभः स्वधोर्जोमत्तं भ
रः।ड्डष्ठिहे सर्वैघस्यंवः कुमाः कामेननानुपुः।३। नव भ्रूमिः समुद्रा
ड्डष्ठिहेधिष्ठिनादिवः भ्रा ह्रपोभान्तु ष्ठिहे हो रात्रे पितृन्नमाधि।।४।।
उपहूतं विश्वं नेयेवपज्ञानुदाहिनाः विभत्रिमन्त्रो विष्णुस्यो ष्ठिहे
जनितः पिता।५। पितृजनितृरुष्ठि हो सोः पौत्रः पितामहः।स
ह्विपति विश्वस्य शानोहृषाम्यामनि घ्रः।६। तं सत्यं तपो दाहुं
श्रमोपर्मेरुष्णकर्मेत्।७। मतं नमति विष्णुं ष्ठिहे वीर्यं वलं तमी वर्यं वलं वलेन।८।

राम:

27

सम्यद्भिरेजम्भाकृतिः स्त्रैराहुं बहुत्थैः संक्रमरोध्युच्छिरेड्डाग्रेषाग्रा।
सारस्विः।८। बवलैनारश्राविपस्रान्‌ भंस्थानिनीविरः।।९ छिरेव
स्नारेत्रापस्रुवंधमलदिहुवः।१०। स्वर्हनासास्वसासाश्वानैवाहर
रुमिः सरा।११ छिरेषोषिलीरापसनपिंडु स्तुतिमैरी।।१२।। छारण
पार्केराः सिकताश्च स्मानुश्रोष यवोवीरुधस्तृणाः स्वधालिवि
धुनोवर्षेषु छिरेस्तंभित्रत्वाछिन्ना।१३। वह्निः प्राभिः समास्तिव्योति
वेहारायनु। भूतानिकृच्छिरेमतिश्वासिसानिविकितारिता।१४। व

प्राणेन प्राणतो नयच्च पश्यति चक्षुषा । उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे दिवि
देवा दिवि देवा दिवि श्रितः ॥ ऋचः सामानि छंदांसि पुराणं यजु
षा सह । उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे दिवि देवा दिवि श्रितः ॥ ४ ॥ प्राणा
पानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या । उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे
दिवि देवा दिवि श्रितः ॥ ५ ॥ आनंदा मोदाः प्रमुदोऽभीमोदमुद
श्च ये । उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे दिवि देवा दिवि श्रितः ॥ ६ ॥ देवाः पित
रो मनुष्या गंधर्वाप्सरसश्च ये । उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे दिवि देवा दि

रामः

28

विदेवादिविभ्निनः॥४॥ घ्राणं प्राणो वस्तः श्रोत्रमासितिस्ब्रवा। उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे दिविदेवादिविश्रिताः॥५॥ आनंदा मोदाः प्रमुदोऽभीमोदमुदश्चये। उच्छिष्टाज्जज्ञिरे सर्वे दिविदेवादिविश्रि नः॥६॥ देवाः पितरो मनुष्या गंधर्वाप्सरसश्च ये। उच्छिष्टाज्ज ज्ञिरे सर्वे दिविदेवादिविश्रितः॥७॥ उच्छिष्टस्य॥७॥२२॥ यन्मन्यु र्जायामावहत्संकल्पस्यगृहादधि। कआसंजन्याः केवराः क उज्येष्ठवरोऽभवत्॥१॥ तपश्चैवास्तां कर्म चांतर्महत्यर्णवे। तआसंज

ब्याले वराब्रह्मज्येष्ठय तोमभवत्॥२॥ दशसाकमजायंत देवा देवे
भ्यः पुरा। यो वै तान्विद्यात्प्रत्यक्षं स वा अद्य महद्वदेत्॥३॥ प्राणा
पानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या। व्यानोदानौ वाङ्मन
स्ते वा आकूतिमावहन्॥४॥ अजाता आसन्नृतवोथो धाता
बृहस्पतिः। इंद्राग्नी अश्विना तर्हि कं ते ज्येष्ठमुपासत॥५॥ त
पश्चैवास्तां कर्म चांतर्महत्यर्णवे। तपो ह जज्ञे कर्मणस्तत्ते ज्येष्ठमु
पासत॥६॥ येत आसीद्भूमिः पूर्वा यामद्धातय इद्विदुः। यो वै ता

द्वियान्नाम प्यासमन्येन पुराणविन्॥ ७॥ कुत इंद्रः कुतः सोमः कु
तोऽग्निरजायत। कुतस्त्वष्टा समभवत्कुतो धाताजायत॥ ८॥ इं
द्रादिंद्रः सोमात्सोमो अग्नेरग्निरजायत। त्वष्टा ह जज्ञे त्वष्टुर्धा
तुर्धाताजायत॥ ९॥ ये त आसन्दश जाता देवा देवेभ्यः पुरा। पु
त्रेभ्यो लोकं दत्वा कस्मिंस्ते लोक आसते॥ १०॥ ११॥ यदा केशा
नस्थि स्नाव मांसं मज्जानमाभरत्। शरीरं कृत्वा पादवत्कं लोकम
नुप्राविशत्॥ २॥ कुतः केशान्कुतः स्नाव कुतः स्नाव कुतो अस्थी।

स्माभरत्नु स्त्रं गापर्वतीति मस्तानंकौ मां सकुंतस्त्रामभरत ।२। संस्त्रियो
नामते देवापतंभागात्स्समभरत्नु । सर्वं संसिध्यमन्नं देवाः पुरस्ता
त्ति पानु ।३। कुरुपादावुलीवंलो शिरोरत्नावपोमुलांवापूलेवं
लेपाश्वैं कल्लस्समदपदषि: ।४। शिरोरत्नावपोमुलांवेजि
हुंगीवाक्षकीकताः खचाप्राहूत्पसवंतस्संधातमदपत्मली
।५। पत्नछरी रमप्रात्संधपातंरि तंनरजानाहूधः तत्ती । ईसाव
शास्वपानुत्रापासा त्रि नुर्णं मामभरत्न ।६। परात्वशाक्यतरात्ति

30

नाव्यर्षैदञ्वरः ॥ एवं तु नामनक्षैदेवाः पुरुषमाविशन् ॥८॥
स्वप्नो वैनं श्रीर्निर्ऋतिः पाप्मानो नाम देवताः । जरा खालत्यं पा
लित्यं शरीरमनुप्राविशन् ॥९॥ स्तेयं दुष्कृतं वृजिनं सत्यं यज्ञो य
शो बृहत् । बलं च क्षत्रमोजश्च शरीरमनुप्राविशन् ॥२०॥
२१। भूतिश्च वा अभूतिश्च रातयोऽरातयश्च याः । क्षुधश्च सर्वा
स्तृष्णाश्च शरीरमनुप्राविशन् ॥२॥ निन्दाश्च वा अनिन्दाश्च य
च्च हन्तेति नेति च । शरीरं श्रद्धा दक्षिणाश्रद्धा चानुप्राविशन् ॥२॥

विद्याश्ववाश्चविद्याश्चयच्चान्यदुपदेश्यम् शरीरंब्रह्मप्राविश
द्दृचः सामाथोयजुः आनंदामोदः प्रमुदोभिमोदमुदश्च ये। ह
सोनरिष्टान्नृत्तानि शरीरमनुप्राविशन्॥४॥ आलापाश्चा
भीलापालपश्च ये। शरीरं सर्वं प्राविशंनायुजः प्रयुजोयुजः। प्राणा
णापानौचक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या। व्यानोदानौवाङ्मनः शरीरेण
तईयंते।६। आशिषश्च प्रशिषश्च संशिषो विशिषश्च याः। चि
त्तानि सर्वे संकल्पाः शरीरमनुप्राविशन्।७। आस्तेयीश्च वा।

रामः

रणाः कृप्रणोश्नया: ग्रहाः श्रुकाः हृल्लाश्रुपत्नाबी भन्त्साव

सादपनू ॥८॥ श्रस्थिकृमामभि धेतदशवोम्रसादपनू ॥ रेतः

कृत्वाज्यं देवाः पुरुषमाविशानू ॥८॥ पाम्रापो पाश्रदेवापाविश

उत्रणोसह ॥ शरीरं ब्रह्म प्राविशच्छरीरे विप्रजापतिः ॥१०॥ स

र्वश्नकृतानि: प्राणोंपुरुषस्यविभेजिरे ॥ श्रपाश्यैतरमात्मा

नं देवाऽप्रापश्नतनपे ॥११॥ तस्माद्वै विद्वान्पुरुषमिदंब्रह्मेति

मन्यते ॥ सर्वाह्यस्मिन्देवतागावो गो ष्टइवासते ॥१२॥ प्रथमेन

प्रमारेणाद्वेधाविभज्य इविभागशति।। अदत्तकेन गच्छन्त्य दत्तकेन
गच्छन्तीह केन निषेधते।।२३।। अप्सूली माहद्वालशारीरमेन
सहितं। तस्मिंश्च वोध्येन यतस्माच्छबोध्यते।।२४।। वर्मन्तुरित्य
त्रचतुर्दशा वा।३४ श्लो।।२५।। ये वा स्तवो वाइ प्रबोधन्तं नो वी वीणा
वा। अप्सीन्पर स्फुना अधों विज्ञाकृतं वयाहृदि सर्वं तद् ईदेत्व
मपि त्रोभ्यो हृशे कुरु दारां प्रदर्शयाय। उक्ति ह्व तसंतल्यधं
मित्रादेवजनाः पं। संहूला उस्त्रावः संत्यानोमित्राण्यं ईदे

रामः

।२। उत्तिष्ठत सं नह्यध्वमुदाराः केतुभिः सह । सर्पा इतरजना रक्षांस्यमित्राननु धावत ॥३॥ ईशां वो वेद राज्यं त्रिषन्धे अरुणैः केतुभिः सह । ये अन्तरिक्षे ये दिवि पृथिव्यां ये च मानवाः । त्रिषन्धेस्ते चेतसि दुर्णामान उपासताम् ॥४॥ उत्तिष्ठतं सं नह्येथां मित्रा देवजना युवम् । संदृष्टा गुप्ता वः सन्तु या नो मित्राण्यर्बुदे ॥५॥ ...

३२

श्रीगुरुषेट्तेरदिनेश्रुदेनव ॥७॥ संकर्षणीकरुकंमन
स्तोत्रमिदंमिथुनी। पतिंप्यानरमात्वानदिनेश्रुदेनव
॥८॥ अलिकुवाजाकमदान्ह्रः श्रेपनाः पनविशाः। बो
धाः शाकुनपल्ध्यंत्वमिदेत्तुसमील्पत्रदिनेश्रुदेना
ग॥९॥ अप्योसर्वेश्वापदंमलिकारुप्यान्त्रहमिः। योरुष
पिपिकुलगोपेरदिनेश्रहेदेनवा। ॥१०॥ आगमलीनेषं
हृत्स्नप्राणोपानानर्हदे। २। महर्षेबांवारवश्विन्नाकृत

व चहू दि। मेचामुष्ठिकिं वनरदिनेअर्दुदेतव ।३। प्रति
ग्रानाः संधावंतरः पटे तवा ग्रानाः ।। अघारिरारीर्वि
केश्येरुदन्यः ३ बुरुषेहनेरदिनेअर्दुदेतव ।।४।। स्वब
नीरष्ठरसेरूपकाडनार्दुदे।। अतः पात्रेरेरहिमीति
शां दुसिहिनेषिरारीमू। रवीलाअर्दुदेवमभित्रेम्पो
हशेकुरूदारां अप्रदर्शय ।।५।। खेहूरेपिचक्रेमानवर्वि
कानूवर्वयाहिनी ।।पडयारां अनहिंनागंधवीमरह

ष्ठये। सर्वोरहतरजनारवांशि।६। वस्तु ईशं ब्यावदस्तः ऊं
भस्रुक्कांस्रुहंनास्वानू। खभ्यसा येयोद्भूसाः।७।ड हे।
वपत्वमर्तुदेमित्राणामस्रः सिवः।।स्रुयंस्तुलिमस्ना
मित्रांजयनामिंद्रमेदिनो।८। यद्वीनोस्ददिलिः शाघांह
नोद्रमित्रोम्यईदे। स्त्रिनिलिहाध्यमप्षिवोजवंलियेनडे
नया।९। नयाईदेशएतमानामिंडोहंतवरंवरं।।स्त्रमित्रा
एांशाचीयलिर्नामीषांमोस्त्रिकस्वमा।स।छ।२८ डक

सं नह हृदयान्तरुधः प्राणाङ्दीयतां । श्रोतृणामस्य मनुवर्त्तिनाम
मित्रात्मोत मित्रिणः ॥ २८ ॥ ये च धीरा चयीताः परांचीव धित
ह्रुये । नमस्ताये च नरूपरागुणो वल्ला भि याभिमः सर्वात्मा
सर्वं देवतमम मित्रेभ्यो दृप्यो कुरु दारैं गृह प्रदर्शयारामद्युः
दिग्यु त्रि धिधि स्वामित्रान्नो विवि धनानां । पश्ये बाभिर्दृहत्र
स्नृतनाम पराचीपने मित्रालां सत्वलुधाः ॥ ३ ॥ वनस्पतानां
न सत्यानो बधीरूनवीरुधः । गंधवी पुरम्सः सर्पान्देवान्स

एवजनान्नियन्हनूा।। सवैलांम्रर्दे देवमनिनेभ्यो हष्यो कृस्यदातां

स्त्रप्रदर्शेया।।४।। ईशांवोमरुतो देवआदित्योब्रह्मणस्पतिः

ईशांवइंद्रश्चाग्निस्त्रधातामित्रः प्रजापतिः।। ईशांवऋषव

स्त्रकुर्मित्रेभ्रुसमीन्तपञ्चहिनेभ्र्द्वे देववा।।वेदंनृवेषामी

शानाउत्निहतसंततस्वध्यंमित्रादेवजनानृथंप्रवेसंनामंवृ

जिन्वपथ्यालोकंविनिकथं।।६।।१।।२४ तुनिहतसन्नवस्रु

नुदाराः केनभिःहरा।। हर्षाहृतरजनारत्नांस्यमित्रामनश्च।

वत २५ २ पूर्व कोवेदानां त्रिविधे व्यवहरतोः केवलिनः सदा
येन्द्रेन रिक्तेवेदि रूपिव्यां पेच मानानाः । त्रिविधेन येनस्वि
दुल्गीमानडपासमां ॥ २ ॥ को मत्वोः रूपी मत्वा त्रपो वि
के कृति मत्वोः कव्यादो ग्रावं तत्त्वज्ञात्रजंत्वमिश्रात्वके
ला त्रिविधिना ॥ ३ ॥ श्रोतर्येति नाना वेदश्रादित्य कुलावं वहू ॥
त्रिविधेरि येतेनासहितानास्वेवयो ॥ ४ ॥ इति हत्वं देवजमा
द्रुटेसेनपामहः । स्रपं चलिर्ग श्राद्धल्वास्रि विधेयाद्रतिः त्रिपा

रामः

36

रस्य वचो ब्रह्म संशितानाः ॥ आहरन्त्वपर्णां वधे त्रिषंधिं दिव्या
आपवन्तु ॥२४॥ छ॥२८॥ येनासौ गतस्मा आदित्य उभाविंद्रश्च तिष्ठतः
त्रिषंधिं देवा अभजन्तौ जसे च बलाय च ॥२॥ सर्वांल्लोकान्स मे
नयं देवा आऽइत्यानया ॥ वृहस्पतिरंगिरसो वज्रं यमसिं
चना हरन्तपर्णां वधे ॥२॥ वृहस्पतिरंगिरसो वज्रं यमसिंच
नाहरन्तपर्णां वधे ॥ तेनाहममूं सेनां निलिंपामि वृहस्प
ते मित्रानन्योजसा ॥३॥ सर्वे देवा अत्यायंति ये अश्नंति व

बद्हृतं॥२ मोंजुषध्वमाउ निमि नोजवनमान्तु नः॥४॥ सवेदे

वाम्र्यावंतु त्रिबंधेराउ निः श्रिया। संधं मह नीं रस्तनप पाये

म्रहराजिनाः॥५॥ वायुरग्नि त्रा एणामि ष्ठ न्या एषां वन्न। इंद्र ए

वंगाहूस्रगिभनन्न माषाकनश्रमिधामिबुं॥ म्रादित्य एवा

मंतु विनाषापन्नवंद्र मा गुन्नामनन स्वपेण्णां॥६॥ वदि प्रेष्ठ

ह्रवपुत ब्रह्मवर्मा श्रि च क्रिरे॥ नन्न पानं वरि पाणं हृ रावा

नायद्र योविरे सर्वंतदरसं हृधि॥७॥ क्रव्यादान्द वन्नै पन्नसन्य

नाव पुरो हितं। त्रिबंधेषे हि सेन यो जनपा मित्रान्स्य पद्य स्व॥८॥
त्रिबंधेन मसात्व सुमित्रान्य रिवारय। एष दा ज्य प्र लक्ष्मानो
मा मीमी बांमो चिकस्व॥९॥ प्रि नि प दी सं प नन्व मित्रा एण
मरुः सिव न मतं वचा मरुः सेना स्रु मित्रा एणा न्यर्तु दे॥१०
६॥२६॥ मरुता स्रु मित्रा न्य तुंदे जस्ये षांव रे वरं। स्व न पा जहि से
नपा॥२॥ पश्च कव वीप स्त्रा कव वो ङ मित्रो प स्त्रा ज्म नि। न्या
सा पो: कव व पा पे रज्म नामि हन: शा पां॥२॥ पे व र्मि एण

पैवर्मी लोऽश्वमित्रायेब्ववर्मिणः। सर्वैर्लोकैर्बुदेहताक्षानो
दंडत्वाद्दानानन्त्याः श्येनाः पत्रिणः।४। सहस्रकुण्डपाशे
नामामित्रीसेनासमरे वधतां। विविद्धाककजाहृता।।५।
मुर्मा विधंगोरूवंतेहृपर्णैरदंतहुश्रितैम्रदितंशपासं।।प
दूमां श्वनीवीमाउलिमभिद्योनोवुदुस्त्रलि।६। पदंवाश्व
निहं ति पस्यानालिविराधनं। नवैश्चेहंतहृस्वहराकत्रेणवि
वंधिना।७।उरुगाररुञ्जानोविश्वानेः सप्तवपाः रत्येकाल्पशाम

[illegible]

38

ॐ॥ हृत्वं हरहर हन नमस्तं दीक्षानपो ब्रह्मपयत्नः पृथिवीं धारयं।
नि॥ स्नानोम्मृतस्वमध्यस्यपञ्चरत्नंलोकंचपृथिवीनः कृतातेन॥
स्रुहं वाधं मध्यनोमानवानं वस्पड हन्तः प्रवनः समंवङ॥
स्नानागीर्वाडं वधीर्वाविभक्तिरपिवीनः श पतंरराधनंतो।
न्नः॥ वस्त्रां सम्वड्डनसिंधुरापो वस्त्रामन्तं हृष पः स्वं व
म्मु: वस्त्रामिदं जिन्वतिप्राणादेज स्नानोम्मृतमि: पृथिवी।
वेदयान्त्र॥ ३॥ वस्त्रा प्रतन्नः प्रदिशः पृथिव्यापवस्त्रामन्तं

राम:
३९

39

कृष्टयः संबभूवुः । या बिभर्ति बहुधा प्राणदेजत्सा नो भूमि
र्गोष्वप्यन्ने दधातु ॥४॥ यस्यां पूर्वे जना विचक्रिरे यस्यां देवा
असुरानभ्यवर्तयन् । गवामश्वानां वयसश्च विष्ठा भगं वर्चः
पृथिवी नो दधातु ॥५॥ विश्वंभरा वसुधानी प्रतिष्ठा हिरण्य
वक्षा जगतो निवेशनी । वैश्वानरं बिभ्रती भूमिरग्निमिन्द्र
ऋषभा द्रविणे नो दधातु ॥६॥ यां रक्षन्त्यस्वप्ना विश्वदानीं देवा भूमिं पृ
थिवीमप्रमादं । सा नो मधु प्रियं दुहामथो उक्षतु वर्चसा ॥७॥

याणीवेधिसलिलमग्रआसीद्यांमायाभिरन्ववरन्मनी।
षिणः।यस्याहृदयंपरमेव्यो।मंसत्येनावृतममृतंपृथि।
व्याः।सानोभूमिस्त्विषिंबलंराष्ट्रेदधातूत्तमे॥८॥ यस्या
मापः परिचराः समानोरहोरात्रेअप्रमादंक्षरंति।सानो
भूमिर्भूरिधारापयोदुहामथो उक्षतुवर्चसा॥९॥ याम
श्विनावमिमातांविष्णुर्यस्यांविचक्रमे।इंद्रोयांचक्रआ
त्मनेनमित्रांशचीपतिः।सानोभूमिर्विसृजतांमातापुत्रा

40

यमेययः ।१०।४१।२।। गिरयस्ते पर्वता हिमवंतोरण्यं ते पृ
थिवी स्योनमस्तु । बभ्रुं कृष्णां रोहिणीं विश्वरूपां ध्रुवां
भूमिं पृथिवीमिंद्रगुप्तां । अजीतो ध्यष्ठां पृथिवीमहं ।।२।।
यत्ते मध्यं पृथिवि यच्च नभ्यं यास्त ऊर्जस्तन्वः संबभूवुः
नाहनोधेह्यभि नः पवस्व माता भूमिः पुत्रो अहं पृथि
व्याः । पर्जन्यः पिता स उ नः पिपर्तु ।।२।। यस्यां वेदिं परिगृ
ह्णंति भूम्यां यस्यां यज्ञं तन्वते विश्वकर्माणः । यस्यां मी

यंतेस्वरवःपृथिव्यामूर्द्धाः शुक्राआहुत्याःपुरस्तात्।।सा
नोभूमिर्वर्द्धयद्वर्द्धमाना।।१३।। योनोद्वेषत्पृथिवियःपृतन्या
द्योभिदासान्मनसायोवधेन।।तन्नोभूमेरंधयपूर्वकृत्वरि।
।१४।।त्वज्जातास्त्वयिचरंतिमर्त्यास्त्वंबिभर्षिद्विपदस्त्वंच
तुष्पदः तवेमेपृथिविपंचमानवायेभ्योज्योतिरमृतंमर्त्ये
भ्यउद्यन्त्सूर्योरश्मिभिरातनोति।।१५।।तानानःतांसमग्रावा
चोमधुपृथिवीनधेहिमह्यं।।विश्वस्वंमातरमोषधीनांध्रु

वोमह मिं रयिंवीं धर्म्मणाघ्नं । श्रि वांस्योनामन्न्वगरेमति
स्वहा । गमहरत्स्यधस्ते । महर्त्तीर्वभद्वैपमहान्वेगाएज्ञप्य वैव
पुत्रे ॥ महाँल्लिंच्छेरतन्त्य प्रमादं ॥ सानोमक्षमे श्रेरोत्त्वयहि रएप
सेतसंहरश्चिमानोहितानकक्षुन । ८ । अग्निर्दक्षस्यामोष
धी स्त्रतिमा पोवि त्यग्निरशमह । अग्निरंन्नः पुरुषेषु
गोन्नस्वेषुवनपः । ८ । अग्निर्दिवसातनपत्यग्नेर्देवस्याव २
तारिर्तं । अग्निंमद्रीसरं धतेहव्यवाहं पतन्तश्रिपं । २ । ॥ ७ ॥ २ ॥

ग्निवासाः पृथिव्यक्षितनद्धक्लिबीमंनेभ्यंश्चिनेमाहृणो

त्रा।मस्थां देवेभ्योददस्निपतरंख्यमरंहृतं।२।।भस्थांम

नुच्याञ्जीवंतिसुख्यपणान्नेतमन्यांः।सुनोमरूमिःश्रात्मम

गुर्दधमरजरदंविंमाद्यधिवीहृणोमतु।पवसेगंधःवृक्षि

वीसंवमरवपंविभ्रन्योवधपोयमावनः।पंगंपंजेष्ट्रम

रसवमेजिरेतेनमाहरभिहृणमानोहिंसनकक्षना।

।३।पवसेगंधःगुरुकरमाविवेशवंसंजाभःहृदयोवावि

नमः

वारे॥ अन्योः शपिविगंधमनेनेनमासरभिकृत्समानोदि
नकस्नाथ॥ पलेगंधः पृरुषेतुसेजुरंसनतोपद्दविः॥ पोम्र
सेतुवीरेभृपोमगोच्ननदतिश्रु॥ कन्यायंवगेवदुमेतेना।
सोंश्राविसंरूनमामोदि बनकस्नाथ॥ शिलान्मिर
समापाहः साम्रमिः संयनाप्जः स्येतिरएपवन्नहेचपि
याम्रकरेनमः॥ ष्। पत्यांहृदानागानन्याधुवासिंहति
विस्मृता॥ पपिवीविश्वरतापलंध्मानामष्ठावदामसि॥ ॥

इदीराणाइना सीनाग्नि हैनः प्रकामेनः।यदस्यांद
ज्ञिराह स्याभ्यांमानवाप्त्विन्नारिम्भ्यां।८।विमनवीं
प्रिवीमावदामित्तमान्भ्नि त्र सत्सोवाहधानां।क
ृेवहें विम्नतीम न्भां तं प्यंनां भिन्निबीदेम स्मे
।९। सुद्वानस्मायं त्न्वेन्नरंत्र पोन स्पेद्र रक्षिपेनेनि
दम्यः।यविरोह प्रियविमोन्तुनाभि।सध३३।पायोग
वीः प्रदिप्रोपाइदीवीर्यात्निम मेस्त्रधराद्याश्रवस्रा

नु॒ स्येनाला मल्येवरत्नैभवंनुमानिवश्रेभवनेशिखि
वाणः ॥२॥ मानः पश्चान्माप्रुरस्तांतुदिप्ता मोत्तरादध
राद्रुत ॥ खत्विस्मेनोभवमाविरन्यशिवंच्चिनोवरीवो
वावपावधं ॥२॥ यावत्रैमिथिप्रश्रवमिस्मेरूपैरे
मेदिना ॥ तावन्मेवत्रुमोमेहेनूरामद्भ्रांसमानुः ॥३॥
पश्चपानः पपोवत्रैं घतिलांसद्यवाभिस्मेपांश्रे ॥ इन्न
नात्वाप्रतीचींपत्नु पहीभिरधिशेमदेमात्रिंसील

त्रनोभस्मिर्द्ध्वस्वमनि दृगिवमि। ७। वन्द्रेभस्मेविद्विनामि
ह्निग्रंतद विरोतस्त्र। मानेभमेविरम्यरिमाने हृदयम
विव। या। यीभलेभस्मेवबीलिण्शारहेमंतः। शिशि
रोवसंतः। स्वनवसेविहिमातावनीरसेरज्जेवाप्य
वीनोइहतां। छा। यावसंर्वविजमायाविमग्वसेव
ष्पातासन्नानपोयेभ्र मरनेः॥ ७॥ दस्यद्वदनी
देवपीरतिर्द्धैहणणतावयिवीनहृत्रं। श्रा भ्रावदो

रामः

वृषभापहृसे ॥ ७ ॥ कस्यां सदा स विष्णुर्नेमृचेयपस्यां वि

वीपते । ब्राह्मणो पस्याम वैश्य त्रिः साक्षाप ज्रवि हः

गुरुं ते पस्याम्त्विजः सप्तर्षिं ह्यपयात वे ॥ पस्या रु

वै मन्तहेत्न सखयो मम कृष्णव वः सम श्रुत त्रेला वेय मो

यतेन न पसाम हा ८ । सानो [illegible] विता दि श्यात्र यद्गुणे

कामयामहे । मनो [illegible] पर्वकामि इत्यष्ट श्रुतो न वः । ९

७ ॥ ४ ॥ पस्यां गाय निरस्य निमस्यां मज्ञं वेलवाः ॥

५५

पृथ्वीं ते पत्स्यामा कंटो पत्स्यां वदनिं दुंदुभिः सानो भूमि :
प्रणुद नो सपत्नान सपत्नं मा पृथिवी हृणो तु ॥ संस्तान त्वे
ओ हिरण्यो पत्स्याः रमाः पं वहुरूपाः । ममप्रेव त्रुं न्यपत्नेन
मो स्तु वर्व मेरसे ॥ १ ॥ वशाः पुरो देव हेतनाः हे त्वेत पत्स्या वि
कुर्वते ॥ प्रजापतिः पृथिवीं विश्वगर्भा मा शुभा मा शार
ण्येन नः ऋणोतु ॥ ३ ॥ निधिं विभ्रती बहुधा गुहा वसु म
णिं हिरण्यं पृथिवी ददातु मे ॥ वसूनि नो वसुदा रास

रमः

मान्यादेवीदधान्तुसमनस्यमानकं४७। ज्वलंत्रिधवतीबहु
धाविवावसेनानाधर्मालंरिपविवींपप्योकसं॥ सरस्वेधा
राद्रविणस्वहेद्रुलं घुवेवधेनुरनपस्फुरंती॥४॥ वसेसवी
हस्त्रिकलवदेशमाहेमंतजवायान्मसोमसरापाया। कि
मिर्जिन्वत्वपिविपचदेजति प्रविष्ठिनम्नाः सर्पन्तोपर
पयष्ठिवंनेनतेमरडा४६। येतेवंपानोवहवोजनापनार
पत्यावत्मीनसश्रुपातवेपैः तंचरंत्मुभयेमद्रपापालं

वंपानेजवेसान मित्रस्यामन स्कंरेयवश्रिं वेनेननोमरङागा

मल्लेविधजीगरूमभद्र वावस्यनि थंनिनिलः वदाहे

ण शपिवीसेवि दनालकदा पविजिदीनेमरणापादा

येनस्रारणयाः पशागोमगागनेरिमाः श्रिंहद्वद्याथ्राः

थुरूषादस्त्रं तिः डलेहकं प प्यिविदु थुनामिनरवीकं

रलोपवाधपासमनूः॥ ८॥ वेनंधवें स्त्रुषरसोपं वारा

पाः किमीदिनः। विश्रावाम्मवेरवांमिनाने स्मद्गुमे

राम:

यावपुराः ॥ ध्या ॥ यां द्विपादः पक्षिणः संपतंति हंसाः सुप
र्णाः शकुना वयांसि । यस्यां वातो मातरिश्वेयते रजांसि कृ
ण्वंश्च्यावयंश्च वृक्षान् ॥ वातस्य प्रवामुपवामनु वात्यर्चिः
॥१॥ यस्यां कृष्णमरुणं च संहिते अहोरात्रे विहिते भूम्याम
धि । वर्षेण भूमिः पृथिवी वृतावृता सा नो दधातु भद्रया
प्रिये धामनि धामनि ॥२॥ द्यौश्च म इदं पृथिवी चान्त
रिक्षं च मे व्यचः । अग्निः सूर्य आपो मेधां विश्वेदेवाश्च सं

दद्रुः ॥३॥ अहमस्मिसहमानउत्तरोनामभूम्यां ॥ अभी
षाडस्मिविश्वाषाडाशामाशांविषासहिः ॥६॥ अदोयदे
विप्रथमानापुरस्ताद्देवैरुक्ताव्यसर्पोमहित्वं ॥ आत्वा
सुभूतमविशत्तदानीमकल्पयथाःप्रदिशश्चतस्रः
येग्रामायदरण्यंयाःसभाअधिभूम्यां ॥ येसंग्रामाः
समितयस्तेषुचारुवदेमते ॥७॥ अश्वइवरजोदुधुवेवि
तांजनान्यआक्षियन्पृथिवींयादजायत ॥ मंद्राग्रेत्व

रिभुवनस्य गोपावनस्य नीनां रमी रे बधीनां ॥७॥ यहृदा
मिमधुमत्त हृदा सिवदी हैत हृदं तिमा त्रिबीमा तन सि जलि
कामवान्यान्हृ मिदोधनः॥८॥ शुंतिवाहरभिस्योमाकीला
लोध्रीवपत्तली॥ मम्मिरपित्रीतमेवपिवीपपसास
हा॥९॥ पामनेवेध्वहविबाविश्वकर्मींनरसेवेरजसिप्राति॥
शामधुजिष्यु॥ पात्रंतितितेष्वत्तापदाविर्मोगेमुमवनूमा
तमसः॥१०॥ मसणावपनीजनामदितिः कामदुयापवप्या

नया । पवत्रकृतं नत्वश्चा ॰ रस्वति प्रजापतिः प्रपमनाहूतस्या ॥१॥
इयस्याहेत्रमीवाश्च पत्न्याश्च स्मयंसं तुएपि विश्वहजाः
द्वीधि त्रस्त्राभुः प्रतिबुधमानानावंतुत्वमंवलिहूतः स्याम ॥२॥
सूते मातलिं धेहिमामभद्रयामुश्रतिष्ठितं ॥ संविदानादिवा
कवेश्रियांमाधेहिभूत्यां ॥२३॥ सूक्तं ॥३॥ अनुवाको ॥ प्रपी-
ठकः ॥७॥ ओं कथयिका बर्हिः ॥४॥ नइमारोहन्ते श्रद्धलो
कहरं सीहेभागधेयं नत्प्रहिं ॥ कोतोबुपक्षः पृहष्ठेबुपक्ष

५८

लेन त्वं साकं मधुरार्द्र परेहि ॥८॥ अयं तं सतु शंसाम्यांक
रेणानुकरेणाच ॥ पतन्निवसर्वैर्नेनैतोमन्तुं यनिरनामसि ॥ प
निरिनेनामन्तुंविनिरःनिनिरानिमनामसि ॥ येनाहेष्टिन
मध्येनस्कब्यापमुद्दिश्यास्मनुनेप्रंसुगामसि ॥३॥ पुणनि:
कव्याधरिवाव्या श्रुद्धमेनोहंशविवेशान्योकाः ॥ नंमाबा
ध्यंकृत्वा ग्रहिलोमिद्धरंहगढत्वस्पदोप्यग्नीनु ॥४॥ पञ्चा
कुह्य: शवक्रुमिनुनाग्रहसेयमन्नेन ॥ सकन्यामग्नेनत्वापाण्डुना

त्वादीपयामसि।७॥ पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः पुनर्ब्रह्मा वसु
नीतिरग्ने। पुनस्त्वा ब्रह्मणस्पतिराधाद्दीर्घायुत्वाय शतशारदा
य॥८॥ यो अग्निः क्रव्यात्प्रविवेश नो गृहमिमं पश्यन्नितरं
जातवेदसं। तं हरामि पितृयज्ञाय दूरं स घर्ममिंधां परमे सधस्थे॥
९। क्रव्यादमग्निं प्रहिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः। इहै
वायमितरो जातवेदा देवो देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्॥१०॥ अग्रा
तिनमिथितोहमिजनं नाहूतं तेन वज्रेणानुमस्तु। निनं पश्यामि

तां हविरन्येन विद्वान पितॄणां लोके पि भागोऽस्त्वस्मा ।९। क्रव्या
दमग्निं शशमानमुक्थ्यं प्रहिणोमि पथिभिः पितृयाणैः । मा
देवयानैः पुनरा गा अत्रैवैधि पितृषु जागृहि त्वं ।१०। ॥ स
मिंधते संकसुकं स्वस्तये शुद्धा भवंतः शुचयः पावकाः । जहा
ति रिप्रमत्येन एति समिद्धो अग्निः सुपुना पुनाति ॥१॥ देवो अ
ग्निः संकसुको दिवस्पृष्ठान्यारुहत् । मुच्यमानो निरेण
सो ऽमोगस्माँ अशस्त्याः ॥२॥ अस्मिन्वयं संकसुके अग्नौ रिप्रा

पिमरुजन्महे ॥ अग्निमपवक्षियः श्रुद्धाः प्रातरग्न्याहं विनारिव
न्.३॥ संकल्पकोविकल्पकोनिर्दयोपश्चनिवृत्तः ॥ तेनेषवद्दे
स्ववेदसोहृदगहरमनीनद्य ॥४॥ योनोअग्नेभुवीरेभुयोनो
गोघज्ञाविघ्न ॥ क्रव्यादंमिमृदामसियोअग्निर्जेनयोपनः
॥ अग्नयस्तलागुरुभ्योगोभ्योअग्नेमहत्त्वा ॥ निक्रव्यादं
नुदामसियोअग्निर्जीविनयोपनः ॥८॥ यस्मिंदेवाअमृज
तयस्मिन्मनुष्याउत ॥ तस्मिन्घृतस्तावोमृद्धात्वमग्नेदिवं

राम:

रुद्र। समिद्धो अग्न आ इन स नो मा भ्य वक्र मीः अग्ने वदी।
दिदिय वि स्यो कुल स्तं व हशे ।८। सी से म हृ न इ म कु ब न्तो तं क
हृके च व तू ॥ अ पो अ यं रा मा पं प्री र्ध क्रि म व व र्ह तो ॥८॥
सी से म लं सा द वि ना प्री र्ध क्रि मु व व र्ह तो अ व्या म ला क्रां
म ह्वा अ हृ ह्वा भ व न व हि या: ॥५॥ ष्ठा ।८। वं र्म स्यो अ न प रो हि
तं व्यां व ल ए ब डू न तो ह्य व पा ना नू। च द्रु ब न्ने अ त्व ने ते व्र
वा मी हे मे गी रा ग ह बो भ वं ठ ॥९॥ इ मे जी गा षि म्न ते ए व हे त्रं

५

नभूद्भद्रादेवहूतिर्नोअद्य॥ प्रांचोऽगामनृतयेहसायसु
वीरासोविदथमावदेम॥१॥ इमंजीवेभ्यःपरिधिंदधामि
मैषांनुगादपरोऽर्थमेतं॥२॥ शतंजीवंतुःशरदःपुरूचीस्ति
रोमृत्युंदधतांपर्वतेन॥३॥ आरोहतायुर्जरसंवृणाना
अनुपूर्वंयतमानायतिष्ठ॥ इहत्वष्टासुजनिमास
जोषाःसर्वमायुर्नयतुजीवनाय॥४॥ यथाहान्यनुपूर्वंभ
वंतियथऋतवऋतुभिर्यंतिसाधु। यथानपूर्वमपरोजहात्ये

वाधानवतांश्छिवावेषां ॥५॥ अथ्रमन्वनीतपन्नेसंरेभ

धर्मार्थं पंक्नरत्नात्तत्खोपः भग्र्राजहीनपेक्ष्महदरेवा

अतमीवात्रुन्नेरेमाभिवाजानू भक्ष्या इति प्लमाश्नरनाम्र

ह्रापोफ्मन्वनीमध्दीसंरदनेरुपांग्र्राजहीनपेक्ष्म

न्नपिबांस्योनाऽन्नेरेमाभिवाजानुः गवेष्वदेवीवर्वी

मश्नारमर्धश्रुद्राभवंतः अवपःपावकाः ॥ अतिका

मंनेदुरिनावदाजि श्रानेह्रिमाः हविर्वीरामदेमा ॥८॥

51

उदीचीनैः पथिभिर्वायुमद्भिरतिक्रामंतोवरान्परे
भिः। त्रिः सप्तकृत्व ऋषयः परेता मृत्युं प्रत्यौहन्पद
योपनेन॥८॥ मृत्योः पदं योपयंत एत द्राघीय आयुः
प्रतरं दधानाः। आसीना मृत्युं नुदता सधस्थेथ जी
वासो विदथमा वदेम॥३०॥ऋ॥८॥ इमा नारीरविधवाः
सुपत्नीरांजनेन सर्पिषा सं स्पृशंतां॥ अनश्रवो अन
मीवाः सुरत्ना आ रोहंतु जनयो योनिमग्रे॥३१॥ यत्रा

करोमिर्हं विघात्स्मेनोतोत्र स्मेणाध्यः हंकल्पयामि॥
स्वधेपितरभ्यो हृस्वं रत्नेयोविवेशास्त्रनोमक्षेषु॥ मध्य
रतं वरिरलामि दैवं मासेऽस्मादिनमावयंनो॥३॥
स्तुपाहृत्यमार्हं वयाक्रु व्यादाप्तैनदत्रिलां॥ ष्टिंवयि
रमयस्मात्मने व्रहत्यमः कृतनाश्चिवं॥४॥ ह्रिमणाध्वन
मादाय प्रह्रिणास्वक्यों॥ श्रुतिः श्वस्यस्य हस्वः
केव्यादनिराशिनः॥ वकिवनेवरत्नेवङ्खवलेन

विंदते । सर्वं मर्त्यस्य ननालि क्रव्याद्वेद निराहितः । धाअ
वत्रियो रत्न वह्निर्भवति नैनेन हविरन्नवे ॥ छिनत्ति कृष्णा
मेहनं क्रव्यादनुवर्त्तते ॥ ७ ॥ मृत्युर्यध्येः प्रवदं न्या त्रि
मर्त्यो नीरः क्रव्या याननि रं निकाद नु विद्वान्विता वति
॥ ८ ॥ प्राणा मन्हाः सं हृदयं ते लिपिया पत्तिवर्त्ते पतिः ॥ ब्रह्म
व विद्वाने ब्योरुपः क्रव्या देनि रादयन्तुरा पद्धिरं शुमले
व हम्मेव वड्डहतं । आपो मानस्मा शुभं न वने: संकहका

रामः

षुवतस्य: ॥ ६ ॥ तेनाग्न्यधस्तादुदीचीनवहत्रस्यजानती:
वर्ष्णि निदैवधाने: ॥ पवित्रस्य हूवमध्यालिवहेन गाश्रूंति
हरितः ॥ ७ ॥ तत्तीः ॥ ९ ॥ अग्नेरग्रे क्रव्यान्निः क्रव्याद्दंवहादि
षवनमंवहः ॥ १ ॥ इमं क्रव्यादिविवेशावं क्रव्यादमन्वगा
त्क्रव्याद्धोहृत्स्वानानातं तेहराभिशिवापरं ॥ ३ ॥ अंत्रेना
ग्निं देवानां परिधिभिर्मनुष्याणां मनिर्गार्हपत्यपडमपा
नेनराभिन: ॥ ४ ॥ जीवानामामापु: पुनिरत्न मग्नेपिन्हा

एवं लोकमपि गाढं तपेम मनाः ॥ हेमार्द्रं वन्यो विनपवदति
मुखं श्रेवसीयेत स्मोयां सर्वानमो महमानः सपन्नानेषा
मऊँ पिमसाहयेति ॥ रमासिंडं वहि पविमन्वाय मथं
छगोलिंवदडरिनादवयानु ॥ यानेनापहमशहमायपं
वं नेनकहस्यवरिणानालं ॥ ७ ॥ श्रनहेहस्त्रलमनवाअमथं
लवेनिवं नदुरिनादवयानु श्रागेरनसविनुनोवमेता
पद्भिकवीमिरमनिंनरेमा ॥ ८ ॥ श्रारोरावेश्रनेविविमनिस्य

रा.म:

क्लिं हे न्वतरणे: हसौ: अनान्तं हमनन हसलल्यखिमक्यो

मे वन: फुलबगं विरेधि ॥८॥ नेदेवेभ्य आहस्वं ते पापं जीवंति

सर्वदा ॥ क्रव्याद्यानग्निरं तिकादस्य दुग्वान्न वधनेनडं ॥९॥

श्वा ॥१॥ ये ... धनकाम्या क्रव्याद्स हसमा हतो ॥ तेयाम्म

न्येबांकुंभी पर्यादधति सर्वदा ॥ प्रेतपिपतिषति मनसा

मनुराव र्तनेषुन: । क्रव्याद्यानग्निरं तिकादनु विद्वान् विता

वति ॥११॥ आवि: कृणोमा मानं पेयं पञ्चनां सीहं क्रव्यादपि

54

वेदं मक्षद्रः ॥ माबाः पिहा मा गये वं मितत्र्यमरण्यामाया
दूरं सच वः ॥ ३ ॥ इवीकां जरत्नी मिष्टा निलयिं मं दं दम्नं नडं
नमिष्ट उयं मकृत्वा पमष्या गिंतिरा दयो ॥ ४ ॥ श्रात्यं जुम
कें वप्यधि नि न्याश्रविष्टानं यं विद्याविवेपु ॥ पषमी बा
हकं दिदेश दीर्घे ताभुवा हमि मानर जामि ॥ ५ ॥ श्रातुके
वा ॥ अर्यमस्तु पूरवा पनदल्लपं चाना र पुराः ररा पुमानृ
ब्रह्मेयपिति एव मे हिन तुपद्य पत्नमायिपाते ॥ या वंना

रा.म.

वर्तेत्रपुण्यमेतन्मेध्य पालन्तो वपोपमरात्र्येसमानो। या नावहो
चतुस्तात्रिगोकोशान्तावर्तेजन्सतिधावाज्जिनाति। अत्रतिःशु
रीरंसवर्तेवदेधापद्धत्रोन्नमिष्युनाहंमवाश्चः।२। ससस्मि
लोकेसमद्रेदेवपानेसस्मा समेतेपपराज्येषु। पत्नींपवि
त्रेरुपनर्धेपिण्याणपद्रेतोअग्नधिवोहंवमस्वा।३। अग्नापष्ठत्रा
सोअग्राभिषुंविशुधुमितिमंजीवंजीवधन्याः समेत्यानांसांभ
जधंमसत्रंपमाऽपिमोटत्नंवत्निवोजानितिवी।४। पवेवांपिता

पवत्रिपंचमानानरिष्टानिर्मुक्तैवेशामलाचवाचः।।सर्डदनः
शतधारः स्वर्गलोव्यापमानमतीमरिस्त्राप्या डमेनमसी
उमपांसुलोकान्येपञ्चनामा।।जिनाः स्वर्गाःमेवांश्री
लिका स्मपुमान्यो स्रुगेनाभिमनुश्रैजेगसिसंश्रुपयो।
।।१४।। प्राचीप्राचींशदिशुमारभेण्यामनंतलोकंश्रुधमा।
नाःसर्वंने।।परांपञ्चंपरिविहमगोनतस्या गुरुपेदंप
नीसंश्रुपेयो।।१।। दक्षिणांदिशुमाभिनक्षमात्रोपे

पथः

ग्रमः

धावत्रैपाममिपाउमेतन् । नमिन्द्रायंपमः खिलमिः हंवि
दानः प्रकृापशुमेवडुंलंनिपश्चान्नाट। प्रतीचीं दिशामि
पमिवमिहूरंपस्यांम्रामोअडि पामडिनाव॥ नस्यांअ
पेप्यांत्सहृतःस्वेपांमपाप्रकृाात्मिप्रुनातंभावा
पः।२।उत्तरेयाहंप्रअपेत्रंग्रावहिशुत्रुदीचीहृ
वत्रीभूनं।पांकृष्टंद्धःत्रत्नषोवमवविश्वेदेविश्वांगेः
सत्संभवेमा२०।।४।।२३ध्रुवेयंविराण्नमोअस्त्वस्य

शिवाउद्वैष्यडनमसत्नमन्न ९ सोऽनोटेव्य दितेविष्ठवारदु
वेइवगोपाङ्मभिरत्नपवं॥१॥ शितेवङ्गानमिहं तजत्न
नः शिवानोवा नाहरयोनुमस्मो । पमोदनं पवनोदेवन
इत्नन्वत्नपडनहत्नयंववेनु ।२। पवयन्नत्नमेः पाकुनेट
हगन्नाहरतिषतेविलङ्माहसा॥ पवदाद्याखा इहत्ना
हमंसेनत्ततलतंमहलं श्चुंभनापः॥३॥ श्वयेणोवाए
पुतुपुवनेधाः स्लनः पवित्रेरवहिरतः॥४॥ ज्ञारोत

घम:

रामः

वर्षे महि पूर्णे सह मार्दं पती पोत्र मर्पं तिनानो ।४। वनस्प

तिः सहदेवैर्मे जागंम तः पिशाचे प्रपगाध मानः ए

तुष्यातेप्रवदामि वांतेन लोकां अमिहवनिवेम ।५।

तस्मै धान्यपतिः पर्थम लोकंजयति प्रोइत प्र

कृण्।। त्र प स्त्रिं पार्देनालोक स्वर्णेन सनः स्वर्गे माभिनेषलो

कं ।६। स्वर्गे लोकं मा भिनेतानपा स्मिन्सं जा पया सह पुत्रे स्या

म ।। इह त्वा मिह स्मिन्नवनेवमाननाद्य लिङ्गं निमोऽस्

॥४॥ इदं प्रापमुत्तमं कांडमस्य यस्माल्लोकात्परमेष्ठी समा
प॥ आसिंच सर्पिर्घृतवत्समङ्ग्ध्येष भागो ऽङ्गिरसो नो अ
त्र॥५॥ सत्याय च तपसे देवताभ्यो निधिं शेवधिं परिदद्म ए
तं॥ मा नो द्यूतेव गान्मा समित्यां मा स्मान्यस्मा उत्सृजता
पुरा मत्॥६॥ अहं पचाम्यहं ददामि ममेदु कर्मन्करुणेधि
जाया॥ कौमारो लोको अजनिष्ट पुत्रो ऽन्वारभेथां वय उत्त
रावत्॥७॥ न किल्बिषमत्र नाधारो अस्ति न यन्मित्रैः सम

रामः

समान एति। भूतं नपाद्वे निहितं न एतन्न्यकारं व ब्रू: उनरा
विशाति।८।। त्रिंपत्रिपाएंप ह्न एगामननमस्ले पंतवनमेदि
वेति।। घेतरत्नह्लाच्चयोववआपदेवयोरुषेपमपमन्तुंरु
दंता।८। समगनयोविदुराएयोम्रन्तंपईषधीः सच्यते
श्रुसिंधुनूः।। यावंतोहेवादिव्याउनपंतिहिरएंपज्योतिः
पवतोवमस्य।।४।।२ग एवान्त्वचं उरुषेसंवमस्ववान
त्याः सर्वंपशावोयेभ्रन्त्ये।। तत्रेएगान्मानंपरिधावया

रति॥७॥ यारिवाम्नानमलिलौं श्रपानमोव्यस्य प्रवदा
स्त्रिवल्लऽवान्न्रुध्येस्यउघनोमाजिहिंसीमीनंडुल्लंविशारे
ईवपलं॥८॥ विश्वव्यवापनतएहोभविष्यन्स्ययोनिलो
कमुषपाक्षरूर्वंनुषवल्लागामपवेद्विनऽ॥९॥ ख्वपे
लोकाक्षमिनाश्वामलोनयोरेवाछोपएपिवंन्दनी
दं॥ श्रुभ्रमाधीश्वरमपामाष्यावंतांपुनमपंतुश्रपं
॥१०॥ छारध॥ एप्पानपालावऽधापश्रनामेवम्हपे

रामः

भवसिंसमरध्या।।एनांत्वं लोनिनीनान्नुदख नावाघ्नुमं

तिमलगाइववस्त्रा।२। एथिवींनाथ प्पिव्यामावेशयामि

तनूः समानीविहृलानएषा। पयपुन्नंलिखिन मर्पणेन

मेनमाहस्तोर्ब्रस्तलणोपिनह्यामि।३।जनित्रीवप्रति ह

र्यासिहृ नं मत्वादधामिथिविवीं पप्पिव्या।डखोकुंमी

वेयांमाव्याषिहापत्ताउषेराज्पनानिन्का।४।अग्निः

पवदत्रलनउन्नाउरस्नादिं रारस्नाउदत्तिणानोमरुन्वा

न्व वरुणस्त्वाहंसादहणे प्रतीच्या उत्तरान्त्वा सोमः संदधाते

॥४॥ एताः पवित्रैः पवंते अभ्रादिवं च यंति पृथिवीं च लोका

न्॥ ता जीवला जीवधन्याः प्रतिष्ठाः पात्र आसिक्ताः पर्यग्नि

रिंधां॥५॥ आवर्तंति दिवः पृथिवीं सचेतमन्याः स्रवंते अध्य

न्तरिक्षं शुद्धाः सतीस्ता उ शुंभमाना एवैतानः स्वर्गमभि लोकं

नयंतु॥६॥ उतेव प्रभ्वीरुत संमितास उत शुक्राः शुचयश्च

अमृतासः॥ ता ईदनं दंपतिभ्यां प्रशिष्टा आपः शिक्षंतीः

दृ. रास:

60

पवनाहताः पाः संख्यानास्तोकां पृथिवीं सर्वे ने प्राणापाने
स्तमितनाडीं षधीति ॥ ७ ॥ असंख्यानाडीध्यमानाः सुवर्णाः स
र्वव्यापुः स्रुवयः स्रुचित्वं ॥ ८ ॥ डग्धीधं त्यभिवलांतितनमाः फे
नमस्ये लिवडुलां स्रविंहनु । पोषेवदृष्ट्वावतिम्यविपापैनेल
डुलैर्भवनासमापः ॥ ९ ॥ डण्णापपसीदतोवुध एनानद्विरात्मा
नमाभिसहस्रशांतां ॥ अमाभिपात्रेरुदकं वदेतमितास्तेडुला
प्रादिशो पदिमाः ॥ २५ छ ॥ २५ ॥ पपछवश्रुतचरपाहरोषमात्रि

संनह्य बधीर्द्धो नुपर्वन्॥ पातं सोमः परिगृह्येय समस्वामनु
तानो वीरः घ्रेभवं रा॥ यानुवं वरिरोदनावपरः लीनप्रियां हृ
दश्वद्रुघो वल्सु वरः॥ तस्मिन्देवाः सह देवीर्विशो लिमं प्राश्न
न्तु भि भि निभवाराः वनस्पतेऽल्ली स्मि मानी द वहिर्गनिहोमेः
सं मिनो देवतानाभिः॥ त्वष्टे वरूः पंथ कृतं नव धियेनाण्डः प
रि पात्रे दद्दश्नोरे पश्योशरस्न्सनिधिपावुभीक्षान्स्तः प
केनाऽपयस्वातो॥ उयेतंजी वात्यितरश्च उ त्रा एतेस्वांगा

राम:

मपेतमग्नेः॥४॥धन्नोद्विपक्षधरुणोथ्यिव्याग्रवुतंत्वाहृ

वता अब्रावयेवृ।तेन्वादंवनीजीवंनौजीवंवतुत्रावद्धामपातःप

धित्तिधातानुयाम्पेसमागाश्रभिजित्यलोकान्यावेतःका

माःसमतीत्यलान्।चिगाहेषामायवनेवदर्विरेकस्मि

न्पात्रेधद्वैरैतं।ऽपहरुणोःपपयः३रह्मा हुतेनपात्रम

भिधारयेतन्॥वाग्नेवोस्नातरुणंत्नमस्नुमिमंदेवासोअभि

क्रिणोत्त॥॥ऽपालरीरकरोलोकमेतन्भरुःपपनाम

समस्वमिः नासिंशुपातेमहि वः हर्यक्षो देवानन्देवनाथः
प्रपन्नानां पापघ्नाय वमिवनपुरः परः वनिषीजाये
वनिरः ॥ सतलोथ्याः सहवांन दक्ष संपादयंनो सहल्लोक
मेकं यावेन्तोक्षस्याः धपिवीसघनेश्वसम्तुवाः वररव
संवस्तुः हवीसनोडपपाहुयेष्यां नाभिज्ञानानाः क्षिपु
वः समापान्तुः ॥ २ ॥ ७ ॥ रद्द ॥ वमोर्यो धारामयुनाप्रवीनाथ
तेन मिश्राक्षरन्तस्यनाभयः ॥ हवीसनाक्षवक्रंधेहवः भिः वर

राम:

ऋपर्व

स्वांशार स्तनिधि याग्नभीध्मान्॥२॥ निधिं निधिपा अभ्येन

मिष्ठादनीश्वरा अग्नमिनः संतुयेदुन्ये॥ अस्माभिरिदं नोनिहि

नः स्वर्गस्त्रिभिः कांडे स्त्रीन्स्वर्गानरुदनू॥३॥ अग्नीरस्त

लपत्तपदि दिवं रुव्यान्पिपात्रदूरुमाप्रपाहि॥ नट्टाम

एनपरु मोऽस्मद्दांदिन्याएनमं गिरसः सचंता॥४॥ आ

दित्येभ्यो अंगिरसोभ्यो मधिदं घृतेन मिश्रं प्रतिवदामि

शुद्धहस्तो ब्राह्मणस्यानिहत्यैनं स्वर्गं सहहतावपीते।

य एनां वनिमायंति तेषां देवकृता वशा। ब्रह्मज्येयं तदब्रुवन्य एनां निप्रियायते॥२॥ य आर्षेयेभ्यो याचद्भ्यो देवानां गां न दित्सति। आ स देवेषु वृश्चते ब्राह्मणानां च मन्यवे॥२॥ यो अस्य स्याद्वशाभोगो अन्यामिच्छेत तर्हि सः। हिंस्ते अदत्ता पुरुषं याचितां च न दित्सति॥३॥ यथा शेवधिर्निहितो ब्राह्मणानां तथा वशा॥ तामेतदछायंति यस्मिन्कस्मिंश्च

पते ॥७॥ स्वमेनदृष्टापंक्तिपद्वशांग्राह्लणाग्रभि॥ यद्ये

नानंत्यस्मिंतिनीयादेवाह्यानितेधनं ॥८॥ वरेदेवात्रे

हायणादविज्ञानसदा सती॥ वशांचविद्यान्नारदब्रा

ह्लणा ह्लर्विष्याः॥९॥ एतामवशां साहदेवानांनिहि

तंनिधिं। उभौनस्मैभवाशर्वौपरिक्रम्यवशमस्यतः॥१०॥

योऽस्यापाकुधीनदेवेदाप्योऽग्रस्याह्लनानुत॥ उभयेनै

योमेतंवाहोमुखेमोदनस्या २। यद्वेत्रेषुवदायन्नमित्यांप
हावदाअन्नंतंविन्नकाम्या॥ समानंनंतेन्नममिहंवसानोन
स्मिन्सर्वेष्णामलस्मादपाप्यं॥२॥ वर्षंवन्नष्पापिताछदंवांस्त्व
वोधर्मंपर्युत्पातयासि। विश्वव्यचाछनप्रहोभविष्यन्स
वोनिर्लौकमुपपास्वेतं॥३॥ नन्वेस्वर्गौवऊधमविवक्रेप
स्याविदन्नान्तंनमवसां। अपाजेतुह्यमोरूपानींपुनानो
पान्नोहिनींनांनेअग्नौजुहोमि॥४॥ प्राच्यैत्वादिशूरम्य

वेधिपतये सिताय रक्षित्र आदित्यायेषुमते। एतं परिद
द्मस्तं नो गोपायतास्माकमेतोः। दिष्टं नो अत्र जरसे निनेष
ज्जरामृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥५॥ दक्षि
णायै त्वा दिशा इंद्रायाधिपतये तिरश्चिराजये रक्षित्रे य
मायेषुमते। एतं परिदद्मस्तं नो गोपायतास्माकमेतोः। दि
ष्टं नो अत्र जरसे निनेषज्जरामृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन स
ह सं भवेम ॥६॥ प्रतीच्यै त्वा दिशे वरुणायाधिपतये पृदाक

वे रक्षित्रे आवेषुमते। एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्मा

कमैतोः। दिष्टं नो अत्र जरसे नि नेषज्जरा मृत्यवे परि णो

ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम।।७।। उदीच्यै त्वा दिशे सोमा

याधिपतये स्वजाय रक्षित्रेऽशन्या इषुमत्यै।। एतं परि द

द्म।। दिष्टं नो अत्र।।८।। ध्रुवायै त्वा दिशे विष्णवेऽधिपत

ये कल्माषग्रीवाय रक्षित्र ओषधीभ्य इषुमतीभ्यः। एतं

परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः दिष्टं नो अत्र जर

राम:

सेनिव वज्रराम त्यवे परि लोद्यावस्नप क्के नसहहसंभवेमा ट।

ऊर्ध्व येत्वा दि श्रोहहस्यनये पि पनये श्वि त्रापद्ति त्रेव षो वेब

मनेः। एतं पवि य सलंनोनो ना स्माकमै नेोः विडं मो

स्त्र त्र सेनि नि म स्तु वे परि लो दा नव यवे के स

हसं भवे म्॥ २॥ अनुवाक अथ धीर न्क र सूचा ढ ख

गीवहिः॥ २८॥ ३। ददमीत्येवब्रूयाद न्वैनाममभ न्तनां

वर्शांब्रस म्यो पा व भ्य स्त स्त्र जावढ वन्यग तू॥ २॥ प्रज

अनेददन् ।।६।। पापावद्दस्यागोपतिर्नोपह्न एउयाहृवः स्वयं ।।
वरेदस्यनावह्नोभनास्यअनुच्चागरहेवशोन् ।।७।। योअस्याह्व
उपस्तुत्यापयतोस्मुचीवरन् ।। अराभअनस्यात तिंवदेवाहश्रुति
ह्रो डिताः ।।८।। वशा चरंति वहुमदेवानां निहितो निधिः ।
आविःकृणुष्व रूपाणि यदा स्थाम जिघांसति ।।९।। आविर
सानंकृणुते यदा स्थाम जिघांसति ।। अथोहब्रह्मभ्यो वशा
याञ्चाय कृणुते मनः ।।१०।। ।।छा।।१२।। मनसा संकल्पयति तद्दे।

तमः
६८

66/1

ह्वोंस्त्यधिगच्छति ॥ ततो ह ब्रह्माणो वशामुपप्रयन्ति याचितुं ।
॥२॥ स्वधाकारेण पितृभ्यो यज्ञेन देवताभ्यः । दानेन राजन्यो व
शाया मातुर्हेडं न गच्छति ॥२॥ वशा माता राजन्यस्य तथा सं
भूतमग्रशः ॥ तस्या आहुरनर्पणं यद्ब्रह्मभ्यः प्रदीयते ॥३॥
यथाज्यं प्रगृहीतमालुम्पेत्स्रुचो अग्नये ॥ एवा ह ब्रह्मभ्यो
वशामग्नय आ वृश्चतेऽददत् ॥४॥ पुरोडाशवत्सा सुदु
घा लोकेस्मा उप तिष्ठति ॥ सास्मै सर्वान्कामान्वशा प्रददुषे दुहे

यासविक्रीणीतेपशुभिश्चो यदपश्यति । यश्चार्षे येभ्यो पा
वज्रो देवानांगां नदिन्सति ।२।। कूटपादस्य संशीर्यते श्लोणा
पाकाष्ठ मर्दति । वंड्यादद्यते गृहाः काणपादो यनेरव ।३।
विलोहितो अधिकांशनाश्छक्रो विंदति लोपतिं ।। नथाव
शुणाः संविशंदुरदभान्य १ च्छसे ।४। पदोरस्यो अधिष्ठा
नाद्विश्लिं दन्तीम विंदति ।। अनामनात्संशीर्यते पाम्सुरव
तो पजिघ्रति ।।५।। वोक्रस्याः कर्णो वास्फुतो त्यासदेवेषु

राम:

वृश्चते । लक्ष्म कुर्व इति मन्यते कनीयः कृणुते स्वं ॥ ६ ॥ यदस्याः
कस्मै चिद्भोगाय बालान्कश्चित्प्रकृन्तति । ततः किशोरा म्रियन्ते
वत्सांश्च घातुको वृकः ॥ ७ ॥ यदस्या गोपतौ सत्या लोम ध्वांक्षो
अजीहिडत् । ततः कुमारा म्रियन्ते यक्ष्मो विन्दत्यनामनात् ॥
८ ॥ यदस्याः पल्पूलनं शकृद्दासी समस्यति ततो परूपं जायते
तस्माद्व्येष्यदेनसः ॥ ९ ॥ जायमानाभि जायते देवान्सब्राह्मणा
न्वशा । तस्माद्ब्रह्मभ्यो देयैषा तदाहुः स्वस्य गोपनं ॥ १० ॥ छ ॥ २२ ॥

।।५।। सर्वान्कामान्यमराज्ये वशा प्रदुदुषे दुहे ।। अथाहुर्ना
रकं निरुंधानस्य याचितां ।।६।। प्रवीयमाना चरति क्रुद्धा गो
पतये वशा। वेहतंमा मन्यमानो मृत्योः पाशेषु बध्यतां ।।७।।
यो वेहतं मन्यमानो मा च पचते वशां ।। अप्यस्य पुत्रान्पौत्रां
श्च याचयते बृहस्पतिः ।।८।। महदेषाव तपति चरन्ती गोषु
गौरपि। अथो ह गोपतये वशाददुषे विषं दुहे ।।९।। प्रियं
पशूनां भवति यद्ब्रह्मभ्यः प्रदीयते। अथो वशायास्तत्प्रियं

यद्दे वत्राहवि स्यात्॥१॥ ५॥ पाव श्राड दक ल्पयन्दे वावस्रा दु
हेत्य॥ नासौ विलिख्यं मी मा मुद्रा कुर्वतनारदः॥ १॥ नान्दे वाश्र
मी मीहं न वशे या ऊ मवशो ति नामं त्र वीन्नारद ए षाव शानां व
शानमेति। २। कतिनु व शानां नदपात्वं वेत्थ मनुजा:॥
नात्वा पश्यामि विद्वांसं क स्या नाम्नी पाद त्राहल्ल एः॥ ३॥ वि
लिख्या हल स्यते पा व ल्लन वशा वश्रा। नस्या नाम्नी पा दत्रा
हल्लो प श्यापुंसे तिमल्न्यां॥ ४॥ न सेश्वल्लनारदा न्त्र स विदुषे

वास्मेडहृदातुंवेदशाकहृशां ॥८॥ इरद्धमैनमाशाव
याचितांवनदित्सति। नास्मेकामाः समृद्ध्यंतेयामदद्‌
त्वाचिकीर्षति ॥९॥ देवावशामयाचन्मुखंकृत्वाब्रा
ह्मणं॥ तेषांसर्वेषामददद्धेडंनेतिमानुषः ॥१०॥ श्री॥
१०॥ हेडंपश्चुनाऽन्येतिब्राह्मणेभ्योददद्वशां॥ देवा
नीतिंभागंमर्त्येष्वनिर्विपापपते ॥२॥ यदन्येशतं।

रामः

68

यावेपुत्री ब्रह्मणागोपतिं वशां ॥ अथैनां देवा अब्रुवन्नेवं ह्या विदुषो वशा ॥२॥ एवं विदुषे दत्वा यथान्येभ्यो ददद् वशां ॥ दु र्गास्मा अधिष्ठाने पृथिवी सहदेवता ॥३॥ देवा वशा मया वन्य स्मिन्य गुत्रे अजायत। तामेतां विद्यां नारदः सहदेवैरु दायत ॥४॥ अनपत्यमल्पपशुं वशा कृणोति पुरुषं ॥ ब्रा ह्मणैश्च याचितामथैनां निप्रियायते ॥५॥ अग्नीषोमाभ्यां कामाय मित्राय वरुणाय च तेभ्यो याचन्ति ब्राह्मणास्तेष्वाह

रीरमंत्वभ्यमिमेसुतासः ॥२॥ त्वमध्येसुताभ्यस्त्वभ्यम।
सोत्वासत्वागिरश्चाऽऽस्याश्वाहुयंति। इंद्रेहमत्स्यंसक्ने
ञ्छवाणोविश्वस्यविद्वांइह पाहिसोमं॥२॥ पवश्वाता
मनसासोममस्मैसर्वहृदादेयकामः सुनोति। नवा
इंद्रस्त्यस्यपशाददानिप्रशास्तमिच्छारुंमस्मैकृणोति
॥३॥ अनश्वस्य श्रोभवत्यश्वोन्द्रस्यपोश्वस्मैरेवान्त्रसुतो
तिसोमं। निररत्नौमघवावातंदधमनिर्ब्रह्मद्विषोहंत्यना

न्तु दिष्टः॥७॥ अग्ने त्वां पञ्चेतो गव्यं नो वा तनयं नो हवामहे त्वोपगंन वाम॥ अग्ने पञ्च तनस्तेह मनीं नवा पां वयं मिं न्वा श्रुनं तु वेम।८॥ मंचामिन्वेति चनस्कं।१०॥ अग्ने हा मविदं त्वेत्येका।११॥ ब्रह्मणाग्निः संविदानो रक्षोहा बाधतामितः। अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये।१२॥ यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये। अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निः क्रव्यादमनीनशत्॥१३॥ यस्ते

इमाब्रह्मसधमादेजुषस्व ॥३॥ ७॥ २२७॥ शाग्धूउ
षुशाचीपतइंद्र विश्वाभिरूतिभिः। भगंनहित्वायश
संवसुविदमनुश्शूरचरामसि। २॥ पौरोअश्वस्यपु
रूकृद्‌गवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः। नकिर्हिदानंप
रिमर्धिषत्वेयद्यद्यामितदाभर ।२। इंद्रमिद्देवता
तयइंद्रंप्रयत्यध्वरे। इंद्रंसमीकेवनिनोहवामहइं
द्रंधनस्यसातये॥३॥ इंद्रोमह्नारोदसीपप्रथच्छव

ऋग्० ७८

इंद्रः सूर्यमरोचयत्। इंद्रेह विश्वाभुवनानियेमिरे इंद्रेसुवानासइंदवः ॥१४॥१२५॥ अस्तावि मन्म पूर्व्यंब्रह्मेंद्रायवोचत। पूर्वीर्ऋतस्यबृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधा असृक्षत ॥१॥ तुरण्यवो मधुमंतं घृतश्चुतं विप्रासो अर्कमानृचुः। अस्मेरयिः पप्रथेवृष्ण्यंशवोस्मेसुवानास इंदवः ॥२॥१२६॥ यदिंद्र प्रागपागुदङ्न्यग्वाहूयसे नृभिः। सिमापुरूनृषूतो अस्यानवेसिप्रशर्धतुर्वशे

॥१२॥ यद्वाऽरूमे रुशमे श्यावकेकृपइंद्र मादयसेसचा।
कण्वासस्त्वाब्रह्मभिस्तोमवाहसइंद्रायच्छंत्यागहि॥२॥
॥७॥२२७॥ अभित्वापूर्वपीतयइंद्रस्तोमेभिरायवः। समीचीनासऋभवःसमस्वरन्रुद्रागृणंतपूर्व्यं॥१॥

॥१२॥ यद्वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इंद्र मादयसे सचा।
कण्वास स्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमवाहस इंद्रायच्छंत्यागहि॥२॥
॥७॥२२७॥ अभित्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः। ईशा
नमस्य जगतः स्वर्दृशमीशानमिंद्र तस्थुषः॥१॥
नत्वावाँ अन्यो दिव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्य
ते। अश्वायंतो मघवन्निंद्र वाजिनो गव्यंतस्त्वा हवा
महे॥२॥७॥२२८॥ रेवतीर्नः सधमाद इंद्रे संतु तुवि

ग्रप-
७२

वाजाः ॥ त्वमेनो याभिर्मदेम ॥२॥ आ घा त्वावान्त्मनाप्तः
स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोरक्षं न चक्र्योः ॥३॥ आ
यद्दुवः शतक्रतवा कामं जरितॄणां । ऋणोरक्षं न श
चीभिः ॥४॥२२॥ तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्विततं सं
जभार ॥ यदेदयुक्त हरितः सधस्थादाद्रात्री वासस्त
नुते सिमस्मै ॥२॥ तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सू
र्यो रूपं कृणुते द्योरुपस्थे ॥ अनंतमन्यद्रुशदस्य

याजः क्रत्नमन्यद्गुरितिः संभरंति ॥२॥५॥२२३॥ कया
नश्चित्र आभुवदूती सदावृधः सखा ॥ कया शचिष्ठ
या वृता ॥१॥ कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदंध
सः ॥ दृळ्हा चिदारुजे वसु ॥२॥ अभीषुणः सखी
नामविता जरितॄणां ॥ शतं भवास्यूतिभिः ॥३॥ इ
मा नु कं भुवना सीषधाम हन्द्राय देवाश्च विश्वे देवा विश्वदा
यं नितिहि यदासत्क्रतौ तनोति त्रियान्तरूपो ॥४॥२२४॥

प्र॰ मै॰ ८

ग्न येंद्र प्राचो मघवन्नमित्रानपापाचो अभिभूते नुदस्व॥
अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन्मदेम

॥१॥ कुविदंग यवमंतो यवं चिद्यथा दांत्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं

न जग्मुः॥२॥ नहि स्थूर्यृतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे संगमेषु। गव्यंत इंद्रं सख्याय विप्रा अश्वायंतो

वृषणं वाजयंतः॥३॥ युवं सुरामम श्विना नमुचा

वासूरे सचा ॥ विपियानाञ्शुभस्यतीइंद्रंकमस्वावते ॥४॥ छुत्रामिवपितराव श्विनोभेंद्रावथुः काव्यैर्दं सनाभिः । यत्सुरामंव्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वामघवन्नभिष्णक् ॥५॥ इंद्रः सुत्रामितिद्वे ॥ ॥६॥ छ॥२२॥ विहिस्रोतोरसृक्षयतनेंद्रंदेवममं सत। यत्रामदद्वृषाकपेरर्तिव्यापिः। नोम्रहस्र विंदस्पत्यत्रसोमपीतये ॥१॥ किमयंत्वांवृषाक

पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः ।
...

विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ३ ॥ यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभि

रक्षसि । श्वा न्वस्य जम्भिषदपि कर्णे वराहयुः ॥ ४ ॥ प्रि

या तष्टानि मे कपिर्व्यक्ता व्यदूदुषत् ॥ शिरो न्वस्य

राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं ॥ ५ ॥ न मत्स्त्री सुभसत्त

रा न सुयाशुतरा भुवत् ॥ न मत्प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी ॥ ६ ॥ उवे अम्ब सुलाभिके

यथैवांगमभविष्यति।। भसन्मे अंब सक्थि मे शिरो मे वी
वहृष्यति।।७।। किं सुबाहो स्वंगुरे पृथुष्टो पृथुजा
घने।। किं शूरपत्नि नस्त्वमभ्यमीषि वृषाकपिं।।८।।
अवीरामिव मामयं शरारुरभि मन्यते। उताहम
स्मि वीरिणींद्रपत्नी मरुत्सखा।।९।। संहोत्रं स्म पुरा
नारी समनं वाव गच्छति।। वेधा ऋतस्य वीरिणींद्रप
त्नी महीयते।।१०।। इंद्राणीमासु नारिषु सुभगामहम

हमस्त्रवे ॥ नसेयस्याज्ञ्रपरंवनजर सामरनेयति: । २२ ॥
नाहमिंद्राणिरारणासख्युर्वृषाकेयेर्ऋते ॥ यस्येदम
प्यंहवि: प्रियंदेवेषुगच्छति ॥ २२ ॥ वृषाकपायिरेवति
सुपुत्रआदुसुस्नुषे । घसत्तइंद्रउक्षण: प्रियंकाचि
त्करंहवि: ॥ २३ ॥ उक्ष्णोहिमेपंचदशसाकंपचंति ।
विंशति ॥ उताहमद्मिपीवइदुभाकुक्षीपृणंतिमे ॥ २४ ।
वृषभोनतिग्मशृंगोंतर्यूथेषुरोरुवत् । मंथस्तइंद्र

शं हृदेयं ते स्तनो ॥ ति भाव त्वुः ॥ २५ ॥ न से श्रोयस्य रं वनेंत
राम च्छाउ क प्लत्। से दीशेय स्यरो मशंनि षेडु षो विडं
मते ॥ २६ ॥ न से श्रोय स्यरो मशंनि षेडु षो विडं मते ॥
से दीशेय स्य रं वनेत राम च्छाउ क प्लन् ॥ २७ ॥ अय
मिंद्र ह्व षाक पिः पर स्वं नंहनं विदत् ॥ अ सिं सू नां
न वं च रू मा दे ध स्मान आ चिते । २८ ॥ अयमे मिविचा
कशा दि चिन्व द्रा समा या पि वा मि पाकु स्त्वनो ॥ ति ।

धीरमचाकशं ॥२९॥ धन्वच यत्कृन्तत्रं च कति स्वित्ता वि यो
जना निदीयसो वृषाकपे स्तमेहि गृहाँ उप ॥२०॥ पुनरे
हि वृषाकपे सुविता कल्पयावहै ॥ य एष स्वप्ननंशनो
स्तमेषि पथा पुनः ॥२१॥ यदुदंचो वृषाकपे गृहमिं
द्राजगन्तन । क्वस्य पल्वघो मृगः कमगं जनयोपनो
॥२२॥ पर्शुर्ह नाम मानवी साकं ससूव विंशतिं । भ
द्रं भलत्यस्या अभूद्यस्या उदरमामयद्विश्वस्मादिंद्र

ष्कर॥२३॥७॥२२४॥ इदंजनाउपश्रुतनराशंसस्तवि
ष्यते। षष्टिंसहस्रानवतिंचकौरमआरुशमेषुदद्म
हे॥१॥ उष्ट्रायस्यप्रवाहणोवधूमंतोद्विर्दश॥ वर्ष्मा
रथस्यनिजिहीडतेदिवईषमाणाउपस्पृशः॥२॥ ए
षइषायमामहेशतंनिष्कांदशस्रजः। त्रीणिशतान्य
र्वतोसहस्रादशगोनां॥३॥ वच्यस्वरेभवच्यस्ववृक्षेना
पक्वेशकुनः। नष्टेजिह्वाचर्चरीतिक्षुरोनभुरिजोरि

अ.वे.
८४

व ॥४॥ प्ररेभासोमनीषावृषागावइवेरते। अमोत
पुत्रकाएषाममोतगाइवासते ॥५॥ प्ररेभधींभरस्वगो
विंदंवसुविदं। देवत्रेमांवाचंश्रीणीहीषुर्नावीरस्ता
रं ॥६॥ राज्ञोविश्वजनीनस्ययोदेवोमर्त्यांअति ॥
वैश्वानरस्यसुष्टुतिमासुनोतापरिक्षितः ॥७॥ परि
छिन्नःक्षेममकरोत्तमआसनमाचरन्। कुलायन्कृ
ण्वन्कौरव्यःपतिर्वदतिजाययां ॥८॥ कतरत्तआह

84

८४

रणादधिमंथायपरिश्रुतं॥जायाःपतिर्विपृच्छतिराष्ट्रेराज्ञःपरिक्षितः॥२०॥अभीवस्वःप्रजिहीतेयवःपक्वः
पथोबिलं।जनःसभद्रमेधतिराष्ट्रेराज्ञःपरिक्षितः।
॥२०॥इंद्रःकारुमबूबुधदुत्तिष्ठविचराजनम्।ममे
दुग्रस्यचर्कृधिसर्वइत्तेपृणादरिः॥२१॥इहगावःप्र
जायध्वमिहाश्वाइहपूरुषाः।इहोसहस्रदक्षिणो
विपूषानिषीदति॥२२॥नेमाइंद्रगावोरिषन्मोआ

सं गोपरीरिपन् ।। मा सा म मित्रयुर्जेन उं डुमा ल्लेन ईश्रा
न्त ।।२३।। उयनो न रमासिल्ल्कैन वचसा वयं भडे ॥ वच
सा वयं ।। वनाद धि ध्वनो गिरो न रिष्येम कदा चन ।।२६।।
तं श्वनितिगिरेतिश्वनिकुन । उंथा मोदै वेनि पंचपदावन्त
दं शपेके तद्वाप्यं वोश्रात्मीनि ।। यः समेयो विदृष्याउनि
योडप्रार्वः ।।२२।। २२७ ।। यः समेयो विदृष्या: सत्वाय
ज्यापयहरुष: ।। दयं चासरिशादशा ल्लहैवा: प्रोउक
ल्पिन ।।२।। घोजाम्याञ्ज्रप्पयल्लयन्साग्वायं हूघरि

र्यन्ति ॥२॥ ज्येष्ठेभ्यद्भ्रचेतास्तदाहुरधरामिति ॥३॥ य
मुद्रस्यपुरुषस्यपुत्रोमवतिदाघ्यत्रि: ॥४॥ नहिघोरस्त्व
वीन्दुतद्धं धर्व: कामंवच: ॥५॥ यस्त्वंपत्नीरसुजिह्वो
यश्चदेवोंऽश्वाभूरि: ॥६॥ धीराणांशश्वतामहंतदया॥
गितिश्रुत्रु ॥७॥ येचदेवाअयजंतायोपेचपरादादि:
॥८॥ स्त्रयोंदिवमिवगात्वायमघवेनोविरश्वाने ॥९॥ येयो
नाक्रान्तोऽश्वनाप्यकोऽश्वमात्रिवोऽश्वहिरण्यव: ॥१०॥ अ

श्रु-वं

८८

86

ब्रह्मतो ब्रह्मणः पुत्रस्तेनाकल्येषु संमिता ॥२॥ यम मन्या

नः स्वयंभूः स्वमाणः स हिरण्यचः ॥ स ब्रह्मा ब्रह्मणः पुत्र

स्तेनाकल्येषु संमिता ॥३॥ अप याणाव वेशंनारेवाम्न प्र

ति दिश्यपः ॥ अपम्याकन्याकल्याणीतोनाकल्येषु संमि

ता ॥४॥ स प्रयाणाव वेशंनारेवां स प्रति दिश्ययः ॥ स य

म्याकन्याकल्यमणीतोनाकल्येषु संमिता ॥५॥ परि हन्ना

च मगवाहि षीमस्याचपुधिंगमः ॥ अनाम्सुर स्वायामी

८८

नोनाकल्पेषु संमिता ॥२०॥ यावानाच महिषीस्तरूपाच
युधिगमम्म। स्वाम्पुरस्वा यामीनोताकल्पेषु संमिता।
॥२१॥ यदिंद्रादोदाशुरा सेमान्दुशुविगाहथा: ॥ वि
रूप: सर्वस्मा आसीत्सह यज्ञा पुकल्पते ॥२२॥ त्वं
वृषाद्वमघवन्नम्रमर्पा करोरविः। त्वं रौहिणं व्या
स्यो विवृत्रस्याभिनछिर: ॥२३॥ य: पर्वतान्व्यदधा
द्यो अपो व्यगाहथा:। इंद्रो यो वृत्रहान्महं तस्मादि

इन्न मो स्तम्भे ॥ २७ ॥ प्र हँ धावन्तं हर्योरौच्चैः श्रवसम
श्रुवन्। स्व स्य श्रुजैत्रायेन्द्र मा वह सस्वजं ॥ २८ ॥ येन्त्वा स्रे
तान्श्रजे श्रवसो हार्यो पुजानि दन्दिर्णं ॥ सुर्वा नमस्य दे
वानां विश्वादिं इन्द्र महीयमे ॥ २९ ॥ ४ ॥ २२ ॥ एनाश्वश्वा
श्वान्नवन्त इति षड्भत्यचाद शापदान्त्यः प्रगावात्य ह
प्रतिन्वा। एनाश्वश्वा श्रासन्नवन्ते ॥ १ ॥ प्रतीवं शातिह
त्वतं ॥ २ ॥ नासामेकाह रिहिका ॥ ३ ॥ हरिक्तिके

किमि ७॥ सि॥ ८॥ साधुवत्रं हिरण्यपयं॥ ५॥ क्षा॥ हतंयवास्यः
॥ ६॥ यत्रामह्लिहः शिशाया:॥ ७॥ परित्रयः॥ ८॥ पदा
कवः॥ ९॥ अंगाधमंनश्रासते॥ १०॥ अयन्महातंस्रवा
हः॥ ११॥ महि ७ इन्मकमधा घते॥ १२॥ मध्या यतेगो।
मी याा गोमनीरिति॥ १३॥ उमांकुसंनिमिधांसि॥ १४॥
यत्स्य बहुवयोइति॥ १५॥ बहुवोअघारति॥ १६॥ अजा
गारकोविका॥ १७॥ अस्यस्यवारोगाशापद्यके॥ १८॥

श्येनीपतीसा।२८॥ अनामयोपजिका।२०छ।२९॥
कोअर्यवहुलिमाद्भुतिः।१॥ कोअसिषाः पयः।२॥ कोअ
र्जुन्याः पयः॥३॥ कः कास्म्याः पयः॥४॥ एतंपृष्ठं कु
हं पृष्ठ॥५॥ कुहाकं पक्वकं पृष्ठ।६॥ पवानोयतिस
भिः कुभिः।७॥ अकुर्यन्तः कुपायकुः॥८॥ आमणं
कोमणछकः।९॥ देवत्वप्रतिहर्यता।१०॥ नश्रियंतिकाः
हविः॥११॥ प्रदुद्रुहोमघाप्रतिः॥१२॥ पृंगउत्पत्त्रा।१३॥

मान्वापिसखोनोविदन् ॥ २४ ॥ वपाया यः छत्रमायेति । २५ ॥
दुशवेदुमयदन्त ॥ २६ ॥ अपोदयन्निपन्निनि ॥ २७ अयो ।
दयन्निनि । २८ । अपोष्वाअस्थिरोभवन् । २९ ॥ उयंयकोश ।
लोककाः । २० । ७ ॥ २३० । आमिनोनिनिमयने । १ ॥ तस्यअ
याः ॥ ६ ॥ शतंकुम्भा हिरण्ययाः ॥ ७ ॥ शतंनिष्का हिरण्य
याः ॥ ८ ॥ जहल्लकुशवन्नैक ॥ ९ ॥ शफेनउवर्डहनो । १० ॥
आय ॥ ऊं ॥ त्रु ॥ नि ॥ य ॥ १ ॥ किमंजनं । २ ॥ वरुणोयानिव

स्वभिः शापातंवाभारतीशावः।४। शान मा अ्राहि राणयाः। नतिशानंर घ्याहि राणयवनैननीजति।८।। वानिष्ठानावग हेति।९।। इदंमुत्यंमेहू रिति।१०। नेवलाः सहति४ति।। पाकबलिः।।१२। शाकबलिः।।१३।। अ धरवादि रोधवः ।१४। अरडुपरमा १५। शंपोहतइव।१६। व्यापद्वरुब अग। अह्नहमित्यांपृषकं।१८।। अत्यर्ढ्वं चं परख्वितः।।१९।।दो हस्तिनोहुनी।२०।। ७।२१।। आदलाक्रुकमेककं।२।।अ

त्वावुर्कं निघानकं ॥२॥ कर्करिकोनिखानकः ॥३॥ नद्दा
नडन्मध्यायति ॥४॥ कुलायनद्धणो वादिनि ॥५॥ उग्रेव
निषदानतं ॥ नवनिषदनाननतं ॥७॥ कएषांकर्करी
लिखत् ॥८॥ कएषांदुंदुभिंहनत् ॥९ यदीयहननात्कथं
हनत् ॥१०॥ देवीहनत्कुहुंहनत ॥११॥ पर्यागारंपुनः पु
नः ॥१२॥ त्रीण्युष्ट्रस्यनामानि १३॥ हिरण्यइत्येके अ
ब्रवीत् ॥१४॥ द्वौवायशिशवः ॥१५॥ नीलशिखंडवाह ।

न: ।२६॥ ७॥ २३॥ वितनौ किरणौ द्वौ ताविव पिन ष्टि दूरुषः
न के कुमारि मन्यसे ।१॥ मान्न श्वे किरणौ द्वौ नि हतः पुरुष्व
न्तेः ।२॥ निरुस्तकर्णिकौ द्वौ निरायच्छसि मध्यमे ।३॥ उन्ना
नावै शयानानां यैन्ति शून्ते वाव गृहसि ।४॥ स्थूलानां काया
स्थूलानामेवावगृहसि ।५॥ अव स्थूलद्गामिव मध्य शादंन
लोमतिहृदे । नवैकुमारितत्तथा यथा कुमारिम
न्यसे ॥६॥ ७॥ २३॥ इहेत्थ प्रागपागुदगधराला

गउदमर्त्सेषा॥२॥ वत्साः पुरुषंतन्नासते।२॥ स्थालीपा
कोविलीयते।३॥ सर्वैषपुलीयते।४॥ आषेलाहणाली
शाष्पी।५। इहेष आगपाणउदगाधशगाम्लिलीपुम्लिलीय
ते॥६॥ ७॥२३४॥ मुगीत्यभिगतः शालित्यपक्रांतः फ
लित्यभिष्ठितः। इंदुभिमाहननाभ्यां जरितरोपामेदे
वा२१। कोशबिलेरजनिग्रंथेर्धानमपानहियादं।उ
त्तमांजनिमांजनीन्वर्तमान।२। आलाबूनिपृषातका

91

नि॥ अश्वपलाशं॥ पिपीलिकावटश्वसो विद्युत्स्वाप
र्णशफोगोशफोजरितरोथामोदैव॥३॥ वीमेदेवाअ
क्रंसताध्वर्योक्षिप्रंप्रचर। सुसत्यमिद्गवामस्यासिप्रखुदसि
॥४॥ इहेदुन्येतामर्हवेशाः प्रणावन्यते। पत्नीयदृश्यते
पत्नीयक्ष्यमाणाजरितरोथामोदैव। होताविष्टीमेनज
रितरोथामोदैव॥५॥ आदित्याहजरितरंगिरोभ्योद
क्षिणामनयन्। तांहजरितः प्रत्यायंस्तामहजरितः

स्त्यायन्त्र ।६॥ नांहजरिलर्नैः स्त्यवट भ्योंस्त्वासहजरि
लर्नैः स्त्याटभ्याः । अहानेनरयन्त्रविचेतनानियस्ता
नेतरत्नन्तपुरोवामः ॥७॥ उतश्चेत आश्रुयन्त्वा । उत
पश्याभिर्यविष्टः । उतेमाश्रुमानोंपियर्त्ति ।८॥ आदि
त्यारुद्रावसवस्तेमनडवंराधः प्रतिगट भ्यणिह्येगिरः
॥ इदंराधोविभ्रुभा इदंराधो बृहत्पृथुः ॥९॥ देवाद
दत्यासुरंतद्धोअस्तसचेततं । पुषमांअस्मादिवेवादिवेय

ष्व-वं-

२२

त्येवम्भाषयनेति ॥२०॥ सप्तदशापदान्याशापि व्याख्या

ताश्चान्तिगिरे विकारः ॥ ओहज्जरितस्तथाहज्जरितरिति

विपर्यासंजरितुंमन्तिष्येवं प्रतिगिरामकेसर्वाख्ख्रिन्ति।

यागिनात्वमिंद्र शर्मेज्जयोतित्ति स्तोमस्ते षं दोध्रवे

श्राः। त्वमिंद्र शर्मेज्जणोह व्यंयावावनेभ्यः। विशायस्त

वनेवसवतिंदुरश्रवसेवह ॥२१॥ त्वमिंद्रंकयोनापष्टि

त्वयदायवंचन्ते। श्रामाकंपक्कंपीदुवावारस्मान्त्रहि।

णोद्वह:॥२२॥अंगारो वाव दीनित्रे धावद्धो वरत्रया।

द्र्यामम हप शंसात्यनिरामय मेधति॥२३॥ यदस्या

इतिषोडशः॥ आहन स्याह्व षाक पिल्लावैशासमु।

त्नमेन यादेन प्राणोति॥७॥२४॥ यदस्यांम्रहमे।

घ्या: छेधु: स्मरलमुयानमन।मुक्लो इउँउँ ओइउओ।

ओओओ उओओओओउ विदस्या एजनोउओओ गोश

केप्राकुलाविच॥८॥ यदास्मरलेनयस्समाणोमुष्का।

उयावधीत्॥ विषूंचावस्यावर्ह्णनः सिकतास्येवगादी।
मो॥२॥ यद्वाल्मिकाकर्कंधुकेवपते। वाहंतिकमिवते
जनेयंत्यवानायचिन्यति॥३॥ यद्द्वासोललामगंउप्रवि
शीमिनमाविषः। सकुत्लीदपपतेनारीसत्यस्यादि
तुगोयपा॥४॥ महानगन्यनमहिमोक्रदद्दस्यान
मिनरत्। शक्तिकाननास्वचमशाकेसक्तुपद्यम॥५॥
महानगन्यल्हखलमतिकामंन्यब्रवीत्। यथात

वनस्यतेलिरज्ञौतिन्त पैवति ।६॥ महानगन्युयज्ञते
मच्छ्रीपापायस्तुवः ।७॥ यपैवतेवनस्यतेपिवालिन
पैवति ॥ महानगन्युयज्ञतेमच्छ्रीपापायस्तुवः ।प्ण
वपोविद्यात्यः स्वर्गेनमवदस्यते ॥ण॥ महानग्रूप
ज्ञतेस्वमावेसितंयमः । उछंफलस्यहृदस्यञ्चर्यैञ्च
र्यैमजेमहि ।२॥ महानगनीहूकवाकंश्रामयपापरि
धावति ॥ श्रयंनविश्रयोमगाः श्रीश्रोहरतिधाति

कों।।२०।। महानगनीमहानग्नें धावंतमच्छ धावतिः
इमास्यमारलयमप्रामध्योदनं।।२२।। सुदेवस्त्वा महा
नग्नीर्बबाधतेमहतः साधुखोदनं।।कुसंयीवरोतं
वत्।।२२।। वशाद्दुग्धामिमाङ्गुरिं प्रसृजतोग्रंतंप
रे।महान्वैभद्रोयनमामध्योदनं।।२३।।विदेवस्त्वाम
हानग्नीर्विबाधते महतः साधुखोदनं।।कुमारिका
पिंगलिकाकार्दनस्माकुधावति।।२४।। महान्वैभ

द्रोयमम्मामध्योदनं ॥ २३ ॥ विदेवस्वामहानग्नीर्बिबा
धते महतः साधुखोदनं ॥ कुमारिकापिंगलिकाकार्द
मस्माकुधावति ॥ २४ ॥ महान्वैभद्रोबिल्वोमहान्भद्र
उदुंबरः । महाँश्चाभितिक्तबाधते महतः साधुखोदनं
॥ २५ ॥ यः कुमारीपिंगलिकावसंतेपीवरीलभेत्। तै
लकुंडमिमांगुष्ठं रोदनं शुष्कमुद्धरेत् ॥ २६ ॥ ४ ॥ २३६
॥ यद्य प्राचीरजगंतोरो मंडूरधाणिकीः ॥ हतांइंद्र ।

स्यशाच्चवः सर्वेबद्ध द पाशवः॥१॥ कष्टन्नरः कपथउद्दधा
तनचोदयतखुदतवाजसातये॥ निष्टिग्र्यः पुत्रमाच्या
वयोतयइंद्रंसबाधइहसोमपीतये॥२॥ दधिक्राव्णो
अकारिषजिष्णोरश्वस्यवाजिनः। सुरभिनोमुखाक
रत्प्रणआयूंषितारिषत्॥३॥ सुतासोमधुमत्तमाः सो
माइंद्रायमंदिनः। पवित्रवंतोअक्षरन्देवान्गछंतुवोम
दाः॥४॥ इंदुरिंद्रायपवतइतिदेवासोअब्रुवन्॥ वा

वस्यतिर्मत्वस्यते विश्वस्येशानडोजसा ॥५॥ सहस्रधारः
पवते समुद्रो वाचमीङ्खयः ॥ सोमः पती रयीणां सखेन्द्र
स्य दिवे दिवे ॥६॥ अवद्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठदियानः
कृष्णो दशभिः सहस्रैः । आवत्तमिन्द्रः शच्या धमन्तमप
स्नेहितीर्नृमणा अधत्त ॥७॥ द्रप्समपश्यं विषुणे
चरन्तमुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः । नभो न कृष्णमवतस्थि
वांसमिष्यामि वो वृषणो युध्यताजौ ॥८॥ अध द्रप्सो

ऋ॰ वं॰
२५

श्वं अनुमत्या उपसेध्य धार यन्नं चं तित्वि याणाः ॥ वि श्वो अस्य देवी
रष्या उ चरंती र्वृहन्तिनायुजेंद्रः समाहे ॥ यो ॥ त्वं हत्यन्नप्रति
भ्यो जायमानो शत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिंद्र ॥ गूढे द्यावाप्र ॥
थिवी अन्वविंदो विभुमद्भ्यो भुवनेभ्यो रणो धाः ॥२०॥ त्वं
हत्यद प्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन्धृषितो जघंथ ॥ त्वं
शुष्णस्यावातिरो वधत्रैस्त्वं गा इंद्र शच्येदविंदः ॥२१॥
तमिंद्रं वाजयामसीति तिस्रः ॥२७॥६॥२३॥ महां इंद्राय

ओजसा पर्जन्यो । वृष्टिमां इव ॥ स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥
।२॥ प्रजामृतस्य पिप्रतः प्रयद्भरंत वन्हयः । विप्रा ऋत।
तस्य वाहसा ।३॥ कण्वा इंद्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य सा
धनं ॥ जामि ब्रुवत आयुधं ॥४॥ छ॥ १२८ ॥ आ नूनम
श्विना युवं वत्सस्य गंतमवसे । प्रास्मै यच्छतमवृकं
पृथु छर्दिर्युयुतं या अरातयः ।१॥ यदंतरिक्षे य
द्दिवि यत्पंच मानुषां अनु नृम्णं तद्धत्तमश्विना

97

।२॥ पिबा॑ द॒स्रा स्व॑श्विना॒ वि प्रास॑: परि मा॑म॒रुः । ए॒वे
त्का ए॒व स्य॒ बोध॑न । ३॥ अ॒यं वां॑ घ॒र्मो अ॑श्विना॒ स्तो॑मेन
परि॑ षि॒च्यते॑ । अ॒यं सोमो॒ मधु॑मान्वाजिनी वसू॒ येन॑ वृ॒
त्रं चि॒केत॑थः । ४॥ यद॒प्सु यद्वन॒स्पतौ॒ यदोष॑धीषु ।
पु॒रुदं॒ससा कृ॒तं । तेन॑ मावि॒ष्टम॑श्विना । ५॥ ६॥ स्र दे
यन्ता सत्या॒ ऽररपप॒ प्सायद्वा देवा भि॒ वज्य॑थः । अ॒यं वां॑
व॒त्सो म॒तिभि॒र्न वि॒धते॑ ह॒वि॒ष्मं॑तं॒ हि ग॑च्छथः । ॥ २॥ अ॒श्वा

नूनमश्विनोरृषिः स्तोमंचिकेतवामया॥ आसोमं
मधुमत्तमंघर्मंसिंचादथर्वणि॥३॥ आनूनंरघुवर्त्त
निंरथंतिष्ठाथोअश्विना। आवांस्तोमाइमेममनभो
नचुच्यवीरत॥४॥ यदद्यवांनासत्योक्थैराचुच्युवीम
हि। यद्वावाणीभिरश्विनेवेत्काण्वस्यबोधतं॥५॥ यद्वां
कक्षीवाँउतयद्व्यश्वऋषिर्यद्वांदीर्घतमाजुहाव। पृ
थीयद्वांवैन्यःसादनेष्वेवेदतोअश्विनाचेतयेथां॥

॥५॥६॥२४॥ ॥ यातं छर्दिष्या उत नः परस्पा भूतं जग
त्पा उत नस्तनूपा । वर्तिस्तोकाय तनयाय यातं ॥१॥ यदिन्द्रे
ण सरथं याथो अश्विना यद्वा वायुना भवथः समोक
सा ॥ यदादित्येभिरृभुभिः सजोषसा यद्वा विष्णोर्वि
क्रमणेषु तिष्ठथः ॥२॥ यदद्याश्विनावहं हुवेय वाज
सातये । यत्पृत्सु तुर्वणे सहस्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः ॥ आ
नूनं यातमश्विनेमा हव्यानि वां हिता । इमे सोमासो अ

धिदुर्वशो यदावि मेक एवेडुवामप ॥४॥ पन्नासर्न्वे
पराके अश्वी वेश्वास्तिमेषजं । नेनन्वानं विमदायवश्चेत
साधर्दिवन्तायपयष्ठत ।५॥ ७॥२४॥ अभुतस्यु प्र देव्या
साकं वाचाहमश्विनोः ॥ व्यावर्दैव्या मतिं विरा ।
तिं मर्त्येभ्यः ॥२॥ प्रबोधयोषो अश्विना प्रदेवि सूनृ
ते महि ॥ प्र यज्ञहोतरानुषक्प्र मदायश्रवो बृहत् ।
॥३॥ प्रबोधयोषो अश्विना प्रदेवि सूनृते महि ॥ प्र

यत्तहोनशुग्रान्दवक्षुमदायष्ठवोहूहन्त्ना ॥२॥ यदुषोया
सिभानुनासंसूर्येणारोचसे ॥ आहायमश्विनोरथो
वर्त्तिर्यातिनृपाय्यं ॥३॥ यदापीतासोंशवोगावो
नदुह्रऊधभिः। यद्वावाणीरनूषतप्रदेवयंतोश्व
श्विना ॥४॥ प्रद्युम्नायप्रशवसेप्रनृषाह्यायशर्मणे।
प्रदक्षायप्रचेतसा ॥५॥ यंनूनंधीभिरश्विनापितुर्यो
नानिषीदथुः ॥ यद्वासुम्नेभिरुक्थ्या ॥६॥४॥२४॥

तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुज्रयमश्विना संगतिं गोः
। यः सूर्यां वहति वंधुरायुर्गिर्वाहसं पुरुतमं वसूयुं ॥१॥
युवं श्रियमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः।
शचीभिः। युवोर्वपुरभि पृक्षः सचंते वहंति यत्ककुहा
सो रथे वां ॥२॥ को वामद्या करते रातहव्य ऊतये वा
सुतपेयाय वार्कैः। ऋतस्य वा वनुषे पूर्व्याय नमो ये
मानो अश्विना ववर्तत् ॥३॥ हिरण्ययेन पुरुभू रथेने

मयज्ञंनासत्योपयातं। पिबाथइन्द्रमधुनः सोमस्यदधथो
रत्नंविधतेजनाय॥४॥आनोयातंदिवोअच्छापृथिव्या
हिरण्ययेनसुवृतारथेन॥ मावामन्येनियमन्देवयं
तः संयद्देनाभिः पूर्व्यावां॥५॥नूनोरयिंपुरुवीरंबृ
हन्तंदस्रामिमाथामुभयेष्वस्मे। नरोयद्वामश्विनास्तो
ममावंसधस्तुतिमाजमीळ्हासोअग्मन्॥६॥इहेहय
द्वांसमनापपृक्षेसेयमस्मेसुमतिर्वाजरत्ना॥कुरु

ष्यतं जरितार यवंह क्षितः कामो ना सत्याद्भुवन्दिक।
।७।। मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधुमन्नो भवत्वंतरिक्षं
क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिष्यतो अन्वेनं चरेम
।।८।। एना वयं दशाश्विना कृतं वां वृषभो दिवो रजसः
पृथिव्याः। सहस्रं शंसा उत ये गविष्टौ सर्वा इत्तां उप
याता पिबध्यै ।।९।। ६।। २४३।। इति नवमोऽनुवाकः
।। अनुवाके सू। ४१।। ऋचा।। २९।। ६।। इत्याथर्वण।

101

संहियांविंतितमंकांडंसमाप्तं॥ एवंकांडेअनुवाके-९॥
सूक्त।१४३ ऋचा।९५८॥ अथर्वणसंहितायांसर्वेषु
काण्डेषुऋचासंख्या॥६०२५। ग्रंथसंख्या ८८८०स
वत् १८११ ~~[struck through]~~ श्रावणमासेकृष्णपक्षेद्वितीया
गुरुवासरे कुञ्जलालेनलिखितेदंअथर्वणवेदस्य
पुस्तकम् सम्वत्॥१८२७ श्रावणप्रविष्टे २ लिखि
तं॥ शुभमस्यात् रामः रामः रामः रामः

रामः

ग्रों ब्रतिस्ठ शोभ्र पाँह्नबमीतिस्ठ ह्याश्च्रनयोदिश्चाः॥२॥ हैना
रिफ्र जनस्य गान्युमगानू।२। स्नोकोमननोहा एवेनोतिदीस्ठ श्रा
स्नहूषिस्नन्तहूषिः।३। इदंतमतिस्ठजामितं माभ्यवतिस्नि।४।
नेननमभ्यतिस्ठजामोपो इस्मां हेह्रियंवयंहिषः श्रपाठ
त्वमतिस्ठहु इंगोभ्यवस्ठजामि।६। योउ स्वा २ मिनरतितं
स्ठजामिम्योकं एवतिंनतहूषिं।७। योवस्मा यो मिनरावि
वेशासत्पवयह्वारंतदेवनू।८। इंद्रस्य वर्ह्न्द्रियेणाभिषि

नाम:

१

वेनु ।२८। ख्वरिषाख्यापोस्य परिप्रमसमनु ॥२०॥ नामस्द्देनो वहं

नश्रद्धुं वहंत ।२१। शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया त

न्वोपस्पृशत त्वचं मे ।२२। शिवान् अग्नीन् अप्सुषदो हवामहे मयि

क्षत्रं वर्च्च आधत्त देवी: ।२३। वर्गा ।२ ऋ॰ म॰ २३।७। ।२। तिर्दुरसि

एपकुजा मधुमती वाकू ।२। मधुमती स्थ मधुमती वाचमुदे

यं ।२। उपहूतो मे गोपा उपहूतो गोपीथः ।३। सुश्रुतौ का

र्णौ भद्रश्रुतौ कर्णौ भद्रं श्लोकं श्रूयासं ।४। सुश्रुतिश्च मो

व स्तुतिश्रमाहात्म्यं होपर्णं वन्हरजहं ज्योतिः। पाहधीणो
पल्ल्दोत्सिनामोदिवापश्लरुाय ।१॥ वपीयरश्र॰ लू।२॥थ
।१। सद्धीहेरयी लां स द्धीसमानानां सपायहां।२। कजश्र
माचेन श्रमाहात्म्यं सद्धींचमाविधर्मो चमाहात्म्यं।२।
उर्वश्रमाचमस श्रमाहात्म्यं धनोचमाधरुणा श्रमाहात्मि
यं।३॥ विमोकश्रमाईपविश्रमाहात्मिमाईदान श्रमामा
नरिश्राचमाहात्म्यं॥४॥ वृहत्स्पतिर्मश्रामाम्नानमणानाम

गमः

२

हृद्यः ॥५॥ अस्मेतांपंसेद्ददपनुर्वीणावृत्तिः समद्रोस्त्रात्मिविध
मत्ता ॥६॥ पर्याश्च० ह० ६ होबद्धौ ॥ छ ॥ ७ ॥ नाभिमहेरयीलो
नाभिः समातानांकयाहं ॥२॥ हासद हिलपाश्रमनोमर्त्यै ।
ष्ठा ॥२॥ मामांप्राणोहासीन्मोअपानोवहायपरामातृ ॥३॥
सूर्योमाहुः पान्वानि रपिव्यामापुरंनरिहायमोमरु
द्भ्यः सरस्वतीयापिविवस्यः ॥४॥ प्राणापानौमामाहासि
हंमातन्नेप्रमेषि ॥५॥ सल्पर होबसोघेवसस्रुतर्वेस्त्राव:

सर्वगाणोस्त्र स्तीपाद॥ शान्तास्त्थपशावोनोपस्त्तेपुमित्रा।
वरुणोमेप्राणापानावग्निर्मेदक्षंदधातु।१०। पयार स्त्र
वं८स्त२०।४। विश्वानितेस्वमजनित्यंभ्नात्या: पुत्रोसिपुमस्यक
रणा:॥ अंतकोसिमृत्युरसि॥ तंत्वास्वमन्तपाहंविश्वान्त
नस्वमङ्गपश्यात्याहि।२। विश्वानितेस्वमजनित्यंनिर्हृत्या: पु
त्रोसियमस्यकरणा:। अंतकोसिमृत्युरसि॥ तंत्वास्वम
न्तपाहंविश्वान्तनस्वमङ्गपश्यात्याहि।३। विश्वानितेस्वमज

नित्रममम्न्याः पुत्रोसिपमस्यकरणेः।। अंतकोलिमनु
रहि।। तंत्वाहमन प्यांतविप्रबनलमडुःघप्यान्याहि।३।
विप्रतेलमजनित्रंमिर्मन्याः पुत्रासिपमस्यकरणेः।अं
नकोलिमनुरहि।। तंत्वाहमनतित्रंपुरामन्याः पुत्रोसि
पमस्यकरणेः अंतकोलिमनुरहि। तंत्वाहमनप्यांत
विप्रतनलमडुःघप्यान्याहि।५। विप्रतेलमजनित्रंव
तामीनांपुत्रोसिपमस्यकरणेः।अंकोलिमनुरहि।।

नेत्रास्वननपासविमस्तनः स्वप्नङ्कः षपस्नान्याहि ॥६॥ वर्षा १
स्रव० स्ट० ४। ग। ण। हृद् उ भंयंपर्यायद स्त० ६।४। स्रजैष्मा
यास्तनामाद्याम्स मानागासोवपं ।२। तषोवस्लाडुषपप्नाद
भैष्यापतडुष्वडा ।२। हि षतेनन्यदावहशुपनेतन्यदावहा ।२
पंहि ष्मोपघ्नुनोहि हितस्मा एनदग्मपामः ।५। उषादेवीगा
हंविदानावाकृ देव्यु। वस्तासंविदाना ।७। उषस्यतिर्वीग
स्यतिनासंविदानोवाचस्यतिरू पस्यतिनासंविदानः ।८।

नेर मुद्धैप्रयावहंत्वरायांडु र्ध्मी मनः सदान्वो ।७। कुंभीकाद्दू
षीकाः पीपकानु ।८। जामदुष्वप्नं स्वप्ने दुष्वप्नं ।।९। अनाग
मिष्यंतोवयानविन्नेः संकल्पानमुच्यादुहः पाशानु ।१०।
नदमुष्याअयंतेदेवाः परावहं ऽवघ्निर्वयपा हद्विषुरोनसा
धुः ।११। वयीपर अवसानत ११ ह्येकद शाकं ।ष्ठा। द्वा। ने।
नैनं विधान्यमत्यैनं विध्यामितिमृत्यैनं विध्यामिपराभ
त्यैनं विध्याभिग्याह्यैनं विध्यामितमसैनं विध्यामि। देवा

नामेनं विध्यामि पराः त्यैनं विध्यामि याः ह्येनं विध्यामि
नमस्यैनं विध्यामि । देवानां मेनं घोरैः क्रूरैः प्रैषैरभिप्रे
ष्यामि ॥२॥ वैश्वानरस्यैनं दंष्ट्रयोरपिदधामि ॥३॥ एवानेवाव सा गरत् ॥४॥ यो अस्मान् द्वेष्टि तमात्मा द्वेष्टु यं वयं द्विष्मः
स आत्मानं द्वेष्टु ॥५॥ निर्द्विषन्तं दिवो निः पृथिव्या निरं
तरिक्षाद्भजामसि ॥६॥ सुयामं चाक्षुष ॥७॥ इदमहमामुष्या
यणेऽमुष्याः पुत्रे दुष्वप्न्यं मृजे ॥८॥ यददोअदो अभ्यगा

छन्दोवायव्यवंशीराचिं ।१९। यज्ञायवयस्पन्हस्रो यदिवापेन
कं ॥२०॥ यदहस्यहरभिजाभिजितस्मादेनमवदये ॥२१॥ तंज
हितेतमंद स्तन स्यपशीरापिम्र ताहि ॥२२॥ तमाजीवीतं
शृणोजहात ॥२३॥ यर्पापर अ०२० ह०२३ मरं व्याधिकंवि
हितं ॥७॥ जितमस्माकमभूज्जितमस्माकमन्तमस्माकंते
जोस्माकं ब्रह्मास्माकं क्षत्रमस्माकं पशवो३स्माकं यज्ञोस्मि
कं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं ॥ तस्मादकं निर्भजामो

मुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः । स मृत्योः पाशा-
न्मा मोचि तं ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टया-
मीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥ १ ॥ जितमस्माकमुद्भिन्नम-
स्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं
यज्ञोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं प्रजा अस्मा-
कं वीरा अस्माकं । तस्मादहं निर्भजाम्यमुमामुष्यायण-
ममुष्याः पुत्रमसौ यः । स निर्ऋत्याः पाशान्मा मोचि तं

स्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पा
दयामि ॥२॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं
तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं पशवो
ऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं । तस्मादमुं निर्भ
जामोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः । सोमृ
त्योः पाशान्मोचि तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्ट
यामीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥३॥ जितमस्माकमुद्भिन्न

मस्माकमृतमस्माकंतेजोस्माकंब्रह्मास्माकंस्वरस्माकं
यज्ञोस्माकंपशवोस्माकंप्रजाअस्माकंवीराअस्मा
कं॥तस्मादमुंनिर्भजामोमुमामुष्यायणममुष्याः
पुत्रमसौयः॥सग्राह्याःपाशान्मामोचि॥तस्ये
दंवर्चस्तेजःप्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेनमधराञ्चंपा
दयामि॥५॥जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्मा
कंतेजोस्माकंब्रह्मास्माकंस्वरस्माकंयज्ञोस्माकंपा

राम:
८

शवोस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं ।। तस्मादमुं निर्भ
जामोमुष्यामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ।। स देवपाशान्मोतं
पाशान्मा मोचि ।। तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टयामीद
मेनमधरांचं पादयामि ।। ६ ।। जितमस्माकमुद्भिन्नमस्मा
कमृतमस्माकं तेजोस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोस्मा
कं पशवोस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं । तस्मादमुं
निर्भजामोमुष्यामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ।। स दृ

स्पतेः पाशान्मामोचि । तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टया
मीदमेनमधरांचं पादयामि ।७। जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माक
मृतमस्माकं तेजोस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं
पशवोस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं । तस्मादमुं निर्भजा
मोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः । स प्रजापतेः पा
शान्मामोचि । तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेन
मधरांचं पादयामि ॥८॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतम

राम:

६

स्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं पशवो
ऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं। तस्मादमुं निर्भजामोऽमुमा
मुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः। स हृपीतोंपाशान्मामो
चि॥ तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेनमधरांचं
पादयामि ॥८॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं ते
जोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्र
जा अस्माकं तेजोऽस्माकं॥ तस्मादमुं निर्भजामोऽमुमामुष्याय

ण मनुष्याः उत्तमसौयः ॥ स ग्राह्याः पाशान्मा मोचि ॥
तस्येदं वर्च्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधरांचं पाद
यामि ॥ १७ ॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजो
स्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोस्माकं पशवोस्माकं प्रा
जा अस्माकं वीरा अस्माकं । तस्मादमुं निर्भजामोमुमामुष्या
यणमायुर्नि वेष्टयाहीदमेनमधरांचं पादयामि ॥ १८ ॥ जित
स्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेस्माकं ब्रह्मास्माकं स्व

६

११:

स्माकं पतो ३स्माकं पशवोस्माकं प्रजाश्चस्माकं वीराश्चस्माकं ।
तस्मादहं निर्भजामोमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥
तच्चांश्चति ग्रामात्रां पाशान्मामोचि ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः । प्राणमा त
मोचि ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः । प्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेनमधरा
ञ्चं पादयामि ॥२२॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकं तेजोस्माकं ब्र
ह्मास्माकं स्वरस्माकं पतो ३स्माकं पशवोस्माकं प्रजाश्चस्मा
कं वीराश्चस्माकं ॥ तस्मादहं निर्भजामोमुमामुष्यायणम

मुष्याः पुत्रमसौ पः ॥ सो पर्वणां पाशान्मो मोचि ॥ नह्येदं व
र्चस्विजः प्राणमाप्नुवित्वि पा मीनन्मेनमधरांचपादद्पा नि
॥२३॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोस्मा
कं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञो३ स्माकं पशवोस्माकं प्रजा
अस्माकं वीरा अस्माकं। तस्मादमुं निर्भजामोमुमामुष्या
यणममुष्याः पुत्रमसौ पः ॥ स ग्रा पर्वणां पाशान्मा
मोचि ॥ नह्येदं वर्चस्विजः प्राणमाप्नुविवेद ज्यामीदमेनम

धरां॑ छं पादयामि ॥२४॥ जिनमस्माकमङ्हिन्नमस्माकमन्तम
स्माकं तेजोस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञो३ स्माकं पशु
वो स्मा के प्रजाअस्मा के वीरा अस्मा के। तस्मादमुं निर्भजा
मोमुमामुष्या पुत्रमसौ यः ॥ स वनस्पतीना
पाशान्मामोचि ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टया
मीदमेनमधरां॑ चं पादयामि ॥२५॥ जिनमस्माकमङ्हिन्न
मस्माकमन्तमस्माकं तेजोस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं

वेद ।२। स यत्प्रतीचीं दिशमनु व्यचलद्वरुणो राजा भूत्वा
नु व्यचलदपोन्नादीः कृत्वा । अद्भिरन्नादीभिरन्नमत्ति य
एवं वेद ।३। स यदुदीचीं दिशमनु व्यचलत्सोमो राजा भू
त्वानु व्यचलत्सप्तर्षिभिर्हुत आहुतिमन्नादीं कृत्वा आ
हुत्यान्नाद्यान्नमत्ति य एवं वेद ।४। स यद्ध्रुवां दिशम
नु व्यचलद्विष्णुर्भूत्वानु व्यचलद्विराजमन्नादीं कृत्वा वि
राजान्नाद्यान्नमत्ति य एवं वेद ।५। स यत्पशूननु व्यच

रामः
२५

लद्दुरोमस्त्वान्तव्यवलहोबधीरवादीः कृत्वा॥ ई बधीभिरन्ना
दीभिरन्नमत्तियएवंवेदा॥ सयएतत्तत्तव्यावलयमोताज्जा
भूत्वानुव्यचवान्स्वधाकारमन्त्रादंकृत्वास्वधाकारेणा
न्नादेनान्नमत्तिपएवंवेद॥७॥ सयएतमेवव्याइतन्तव्यवल
हविर्भूत्वानव्यंवलंस्वाहाकारमन्त्रादंकृत्वा॥ स्वाहाका
रेणान्नादेनान्नमत्तियएवंवेद॥८॥ सयएहन्तोदिशामन्ता
व्यवलहन्तस्यातिर्भूत्वान्तव्यवलंहन्तकारमन्त्रादंकृत्वा

वषट्कारेणान्नादेनान्नमत्ति य एवं वेद ।१९। स यद्देवानन्वव

ल्लदीशानो भूत्वानुव्यवलन्मनुमन्नादं कृत्वा । मनुना

न्नादेनान्नमत्ति य एवं वेद ॥२०॥ स यत्प्रजा अनुव्यवलत्प्र

जापतिर्भूत्वानुव्यवलत्प्राणमन्नादं कृत्वा । प्राणेनान्ना

देनान्नमत्ति य एवं वेद ॥२१॥ स यत्सर्वान्देशाननुव्य

वलत्परमेष्ठी भूत्वानुव्यवलद्ब्रह्मान्नादं कृत्वा ॥ ब्रह्मणा

न्नादेनान्नमत्ति य एवं वेद ॥२२॥ वर्षीयारानणा २२ स्त्रष्टर

क्रम:
१६

16

२७ बन्धा त्रिं शान्तिस्तूपैः सप्तमो वनारि ।२४। तस्य व्रात्य
स्य ।१। सप्त प्राणाः सप्तापानाः सप्त व्यानाः ।।२।। तस्य व्रात्यस्य योस्य
प्रथमः प्राण ऊर्द्ध्वो नामायं सो अग्निः ।३। तस्य व्रात्यस्य योस्य
द्वितीयः प्राणः प्रौढो नामासौ स आदित्यः ।४। तस्य व्रात्य
स्य योस्य तृतीयः प्राणोऽभ्यूढो नामासौ स चंद्रमाः ।५।।
तस्य व्रात्यस्य ।। योस्य चतुर्थः प्राणो विभूर्नामायं स पवमा
नः ।६। तस्य व्रात्यस्य ।। योस्य पंचमः प्राणो योनिर्नाम ता ३

मान्याप: ।७। तस्य व्रात्यस्य ।। योस्य सप्तमः योस्य षष्ठः प्राणो
प्रियोनाम त इमे पशवः ।८। तस्य व्रात्यस्य योस्य सप्तमः प्रा
णोपरिमितो नाम ता इमाः प्रजाः ।९। पर्याय २ ऋ० ह ९।
ऋह मनवकवियात ।१४।। १५।। तस्य व्रात्यस्य ।। योस्य प्र
थमोपानः सापौर्णमासी मासी १। तस्य व्रात्यस्य । यो
स्य द्वितीयोपानं साष्टका २। तस्य व्रात्यस्य ।। योस्य तृतीयो
पानः सामावास्या ।।३।। तस्य व्रात्यस्य योस्य चतुर्थोपानः सा

राम:
८

17

श्रद्धा ॥४॥ तस्य व्रात्यस्य। योऽस्य पंचमोऽपानः सा दीक्षा ॥५॥
तस्य व्रात्यस्य। योऽस्य षष्ठोऽपानः स यज्ञः ॥६॥ तस्य व्रात्यस्य
योऽस्य सप्तमोऽपानस्ता इमा दक्षिणाः ॥७॥ पर्या० २ अनु० सू० ८
नवमन्त्रसप्तकस्माता ॥४॥ २६॥ तस्य व्रात्यस्य योऽस्य प्रथ
मो व्यानः सेयं भूमिः ॥१॥ तस्य व्रात्यस्य। योऽस्य द्वितीयो
व्यानस्तदंतरिक्षं ॥२॥ तस्य व्रात्यस्य। योऽस्य तृतीयो व्यानः
॥३॥ तस्य व्रात्यस्य। योऽस्य चतुर्थो व्यानस्तानि नक्षत्राणि

॥४॥ तस्य व्रात्यस्य। यो स्य पंचमो व्यानस्तदृतवः ॥५॥ त
स्य व्रात्यस्य। यो स्य षष्ठो व्यानस्त आर्तवाः ॥६॥ तस्य व्रात्य
स्य। यो स्य सप्तमो व्यानः स संवत्सरः ॥७॥ तस्य व्रात्यस्य। स
मानमर्थं परियंति देवाः संवत्सरं वा एतदृतवोनुपरियंति
व्रात्यं च ॥८॥ तस्य व्रात्यस्य॥ यदादित्यमभिसंविशन्त्यमा
वास्यां चैव तत्पौर्णमासीं च ॥९॥ तस्य व्रात्यस्य। एकं तदेषा
ममृतत्वमित्याहुतिरेव ॥१०॥ पर्या ५ ॥ व्रा० ऋ १० ॥ ह ५ ॥ द

श्राम: २८

18

श्रामंकांप्र २५ ।। नस्य ब्रानस्या । बस्य दक्षिणो मह्या सोमस्यादित्यें
वंदस्य मध्यमस्य सोमश्चंद्रमाः ।२। योस्य दक्षिणः कर्णैपं सोऽग्र
स्तिर्यीस्य सव्यः कर्णोयं स पवमानः ऋहोरात्रे नासिके दितिश्च
दितिश्च शीर्षकपाले संवत्सरः शिरः ।४। अह्ना प्रत्यङ्व्रात्यो
रात्र्या प्राङ्मो ब्रात्याय ।। यया पस्यास्व ५ पंचकोदशानत्यरः अ
नुवाके पर्यायाश्च - ऋ ५ पंचकोदशपर्यायाः ।अनुवाके पर्या
यः संख्या १२ गाथा २० व मानस्व २६ ।अ ऋ ५४ एवं ११ ।। १२ ।। ए
कादशो सोमवरेतु ।। पंचदशकांडं समाप्तम् ।। प्रजापतिस्य पर्वं

श्वा यदि वा सप्त बह्वीः ।६। स्वश्वं सूर्यं रथमंशुमंतं स्योनं सु
वह्निमधि तिष्ठ वाजिनं। यं ते वहंति हरितो वहिष्ठाः शत
मश्वा यदि वा सप्त बह्वीः ।७। सप्त सूर्यो हरितो यातवे रथे हि
रण्यत्वचसो बृहतीरयुक्त॥ अमोचि शुक्रो रजसः परस्ता
द्विधूय देवस्तमो दिवमारुहत् ।८। उत्केतुना बृहता देव
आगन्नपावृक्तमोभिज्योतिरश्रैत्। दिव्यः सुपर्णः स वी
रो व्यख्यददितेः पुत्रो भुवनानि विश्वा ।९। उद्यन्रश्मीना

रामः

१०

नन्वेवविद्यास्रूपा गिरो भुव्यह्नि॥ उमाह्वमुद्दोक्तनाविभाविसर्वा
ल्लोकानुपरिमर्ज्ञीजमानः॥१०॥छ॥ग॥ सर्वा पर्रवरनोमापयो
नोष्ट्रीप्रक्रीडंनोपरिजानोश्रसीवं॥विद्या॥ न्योष्ठवनाविव है
हेरणेपरन्येहरितोवहंति॥२॥ द्विविन्वान्निरधमशुपसरूपीमासा
पकतेवे। सएविमधनल्लपविद्याम्रतावचाकशाव॥२॥ उ
माद्वं नोसमर्थसिवनम्हः संमानराविव॥ नन्वेरतदितः पराव
स्रादेवाश्रमीविदुः॥३॥ पत्तुमहमनुप्ति तंतम्बिपाहतिसूर्यः

अधास्य वितनो महान् सर्वस्मात् परस्मयः ॥४॥ तं समाप्नोति

ज्ञातिभिः ततो नापचिकित्सति । तेनास्य तस्य महं देवानां ताव

रुंधते ॥५॥ उदु त्यं जातवेदसं देवं वहंति केतवः ॥ दृशे विश्वा

य सूर्यं ॥६॥ अप त्ये तायवो यथा नक्षत्रा यंत्यक्तुभिः । सूराय

विश्वचक्षसे ॥७॥ अदृश्रं तस्य केतवो वि रश्मयो जनां अनु ॥

भ्राजंतो अग्नयो यथा ॥८॥ तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृद

सि सूर्य विश्वमा भासि रोचन ॥९॥ प्रत्यङ् देवानां विशः

प्रत्यङ् देषि मानुषीः ॥ प्रत्यङ् विश्वं स्वर्दृशे ॥ १० ॥ १४ ॥ ८ । ये
ना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनाँ अनु ॥ त्वं वरुण पश्यसि ॥ १ ॥
वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अक्तुभिः । पश्यं जन्मानि सू
र्य ॥ २ ॥ सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं वि
चक्षणं ॥ ३ ॥ अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरो रथस्य नप्त्यः । ताभि
र्याति स्वयुक्तिभिः ॥ ४ ॥ रोहितो दिवमारुहत्तपसा तपस्वी ॥ स
योनिमैति स उ जायते पुनः स देवानामधिपतिर्बभूव ॥ ५ ॥

यो विस्वचर्व गारुन विस्वनो मस्वो यो विस्वनस्या गारुन वि

स्वनस्य पः। हं वाजु म्यां मरनि संपन त्रै यों वारु पिवी मन पंद

वए कः।६। पक याहि पदो मस यो वि वक्रमे हि यान्नि पादमस्य

नि पञ्जातु। हि याह वह पदो मस यो वि च क्रमेत एक पद लन्वड

समालने ।।७।। अनेओपान हरि नो पदा स्था हु रूपे मरा उ ने

शेव मानः।।के तमान यं सह मानो रजां ति वि स्वा ओ आदित्यव

वनो विभाति।८। वएं मतां अति सूर्य वडा दि त्य मसां अति।।

राम:

१२

महाँस्ते महतो महिमा त्वमादित्य महाँ असि ।२। रोचसे दिवि
रोचसे अन्तरिक्षे पतङ्ग पृथिव्यां रोचसे रोचसे अप्स्वन्तः ।२। उभा
समुद्रौ रुच्या व्यापिथ देवो देवासि महिषः स्वर्जित् ।२। ३ः ।२।
अर्वाङ् परस्तात्प्रयतो व्यध्व आशुर्विपश्चित्पतयन्पतङ्गः । वि
ष्णुर्विचितः शवसाधितिष्ठन् केतुना सहते विश्वमेजत् ॥२॥ चि
त्रश्चिकित्वान्महिषो वातमाया आरोचयद्रोदसी अन्तरिक्षं ।
अहोरात्रे परि सूर्यं वसाने प्रास्य विश्वा तिरतो वीर्याणि ।२।

त्विषितो विभ्राजं नत्वं २ ष्ठिशानो अंग मामहः प्रवतो रवाणः॥ ज्यो
तिष्मान्नू पत्नी महि वो व यो धम विश्वा आ प्रान्त्र दिशः कल्पमा
नः॥३॥ चित्रं देवानां केतुरनीकं ज्योतिष्मान्प्रदिशः सूर्य उद्य
न्॥ दिवाकरोति द्युम्नैस्तमांसि विश्वा तारीद्दुरिता नि शुक्रः॥४॥
चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥ आप्रा
द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च॥५॥३
प्रावतं तमरुणं स्वयं सिमध्ये दिवस्तरणिं भ्राजमानं॥ वपुषा

मन्त्रा सविता रेपमाउरजस्त्वं ज्योतिर्वदविंदनत्रिः ।६। दिवस्पृ
ष्ठे धावमानं सुपर्णमदित्याः पुत्रं नाथकाम उप यामि भीतः ।।
स नः शर्म प्रतिर दीर्घमायुर्मा रिषाम सुमतौ ते स्याम ।७। सहस्रा
ण्यं विपतावस्य पत्वो हरेर्हंसस्य स्य पततः स्वर्गं ।। स देवान्स
र्वानुरस्युपदद्य संपश्यन्याति भुवनानि विश्वा ।८। रोहि
तः स्वर्गमारुहत् ।९। रोहितो लोको अभवद्रोहितोऽत्यतपद्दिवं ।। रो
हितो रश्मिभिर्भूमिं समुद्रमनुसंचरत् ।१०। ।६। ।१०। सर्वा दिशः

समवरद्रोहितोधिपतिर्दिवः । दिवं समुद्रमाद्भूमिं सर्वं भूतं वि
रक्षति ।२। आरोहं शुक्रो बृहतीरतंद्रो द्वे रूपे कृणुते रोचमानः
चित्रश्चिकित्वान्महिषो वातमाया यावतो लोकानभि यद्विभाति
।२। अभ्यन्यदेति पर्यन्यदस्यतेहोरात्राभ्यां महिषः कल्पमा
नः ।। सूर्यं वयं रजसि क्षियंतं गातुविदं हवामहे नाधमानाः ।।३।।
पृथिवीप्रो महिषो नाधमानस्य गातुरदब्धचक्षुः परि विश्वं
बभूव । विश्वं संपश्यं सुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यदहं ब्रवी

राम:
२७

मि॥ यदि स्वमहिमा पृथिवीं समुद्रं ज्योतिषा विभ्राजन्परि यासम
न्तरिक्षं॥ सर्वं संपश्यं पश्यन्विदद्यो पनत्रय इदं ह्यशतो नु यदहं ब्रवामि।
॥५॥ अबोध्यग्नि: समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुषा
सं॥ यह्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छ॥६॥
अनुवाके अध्यर्धः स्रक्रः सचा॥६॥ षट्चत्वारिंशत्॥३॥ ७२॥
य इमे द्यावापृथिवी जनित्री न पोशपिंकत्वा भुवनानि वश्ले॥ यस्मि
न्विपंलिप्रदिशः षडुर्वीर्याः पतंगो अनुविचाकशीतिनस्य

देवस्य। क्रुद्धस्यैतदागो यद एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति। उद्वेव

परोहि नप्रादितो हि ब्रह्मस्य मतिमंड्वपाशानू।२। यस्माद्वा।

तान्सनुप्या यवंनेयस्मात्समुद्रान्त्राधिवित्तरंतिनस्य देवस्य॥

क्रुद्धस्यैतदागो यद एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति। उद्वेव परोहि

नप्राप्नोति हि ब्रह्मज्य एव प्रतिमंड्वपाशानू।२। यो मारयति प्रा

णयति यस्मात्प्राणंति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य। क्रुद्धस्यै

तदागो यद एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति। उद्वेव परोहि न प्राप्नोति

15

ण्णीति ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान् ॥३॥ यन्माणेन यागा दक्षि
णीनपि वन्यपानेन समुद्रस्य जठरः पिपर्ति न स्वदेवस्य ॥ क्रु
द्धस्येनदाग्गो यए वंविद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति । उद्व पपरो हि
नव्रति एणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान् ॥४॥ यस्मिन्वि
राट् परमेष्ठी प्रजापतिरग्निर्वैश्वानरः सह पंक्त्याश्रितः ।
यः परस्य प्राणं परमस्य तेज आददे तस्य । क्रुद्धस्येन गोप
एवं विपश्चिन्चतुर्वीः पंच दिशो अधिश्रिताश्चतस्त्र आ ।

योयज्ञस्य त्रयोनरा। योअग्रंनरोरोदसी क्रुद्धस्वलुस्वलुषेत

ततस्य देवस्य॥ क्रुद्धस्यैतदागोयएवं विद्वांसंब्राह्मणं जि

नाति। उद्वेपयरोहितप्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंचपा

शान्॥६॥ योअन्नादोन्नपतिर्बभूवब्रह्मणस्पतिरुत

यः। भूतोभविष्यद्भुवनस्ययस्पतिस्तस्यदेवस्य॥ क्रुद्धस्यैत

दागोयएवंविद्वांसंब्राह्मणं जिनाति। उद्वेपयरोहितप्र

क्षिणीहिब्रह्मज्यस्यप्रतिमुंचपाशान्॥७॥ अहोरात्रैर्वि

राम:
२६

16

मितं त्रिंशदंगं त्रयोदशं मासं यो निर्मिमीते तस्य देवस्य। क्रु
द्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति। उद्वेपय रोहि
त प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान्॥८॥ कृष्णं निया
नं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतंति। त आववृत्र
न्त्सदनादृतस्य देवस्य। क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्म
णं जिनाति। उद्वेपय रोहित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुं
च पाशान्॥९॥ यत्ते चंद्रं कश्यप रोचनावद्यत्संहितं पुष्क

लं चित्रभानु॥ यस्मिन्त्सूर्या अर्पिताः सप्त साकं तस्य देवस्य।
क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति। उद्वेपय रो
हित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुंच पाशान्॥ २०॥ ४॥ २२॥
हृहदेतमन्तु वेत्ति पुरस्ताद्दर्पं नरे प्रति गृह्णानि वश्यान्॥
ज्योतिर्वसाने सदमप्रयुच्छं तस्य देवस्य॥ क्रुद्धस्यैतदा।
गो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति॥ उद्वेपय रोहित प्रक्षि
णीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुंच पाशान्॥२॥ हृहदन्यतः पञ्चम्रा

रामः

२२

17

सोऽहं ध्येन रमन्त्यनः स्वबले स्वधीनौ ॥ यद्योऽहिनमजनने नदेवा स्तस्य देवस्य ॥ कुद्रस्येन दोगोय एवं विद्वांसं ब्राह्मणो जिनाति उद्वेपय रोहित शद्धि लो हि णो हि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुंच पाशा नू ॥ २० ॥ स्त्रवरुणः सायमग्निर्भवति स मित्रो भवति स वि श्नो भवति प्रातरुद्यन् ॥ स स्रविता भूत्वांतरिक्षेण याति स इं द्रो भूत्वा तपति मध्यतो दिवं तस्य देवस्य ॥ कुद्रस्येन दोगोय एवं विद्वांसं ब्राह्मणो जिनाति ॥ उद्वेपय रोहित प्रक्षिणीहि

ॐ ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान् ।३। सहस्राह्ण्यं वियतावस्य प
क्षौ हरेर्हंसस्य पततः स्वर्गं ॥ स देवान्त्सर्वानुरस्युपदद्य सं
पश्यन्याति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य ॥ क्रुद्धस्यैतदा
गो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति । उद्वेपय रोहित प्रक्षि
णीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान् ।४। अयं स देवो अप्स्व
न्तः सहस्रमूलः पुरुशाको अत्त्रिः । य इदं विश्वं भुवनं जजा
न तस्य देवस्य ॥ क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जि

18

नाति॥ उद्वेपय रोहित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पा
शान्॥५॥ ष्मुक्ते वहंति हरयो रघुष्यदो देवं दिवि वर्चसा
भ्राजमानं। यस्योर्ध्वा दिवं तन्व३स्तपंत्यर्वाङ्सुवर्णैः पट
रैर्विभाति तस्य देवस्य॥ क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्रा
ह्मणं जिनाति॥ उद्वेपय रोहित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति
मुंच पाशान्॥६॥ येनादित्यान्हरितः संवहंति येन यज्ञे
न बहवो यंति प्रजानंतः। एकं ज्योतिर्बहुधा विभाति त

स्य देवस्य ।। क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
उद्वेपय रोहित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुंच पाशान् ।
।७। सप्त युंजंति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।
त्रिनाभि चक्रमजरमनर्वं यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः । त
स्य देवस्य ।। क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिना
ति ।। उद्वेपय रोहित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुंच पा
शान् ।८। अष्टधा युक्तो वहति वह्निरुग्रः पिता देवानां ज

नितामतीना॥ इतत एव नं ठे मन सा भिमानः सर्वा दिशः पव
ते मानरिश्वा न स्य देवस्य॥ क्रुद्धस्यैतदागो वरु एवं विद्वांसं ब्रा
ह्मणं जिनाति॥ उद्वेव परोहितं प्रत्तिर्णो हि ब्रह्मज्यस्य प्रति
मुंच पाशान्॥ ९॥ हृम्येवं तेनं प्रदिशो न सर्वा अंतनगा पत्रा
ममन न स्य नामैत स्य देवस्य॥ क्रुद्धस्यैतदागो वरुणं एवं विद्वांसं
ब्राह्मणं जिनाति॥ उद्वेव परोहितं प्रत्तिर्णो हि ब्रह्मज्यस्य
प्रति मुंच पाशान्॥ १०॥ ७॥ २३॥ निष्टुव त्ति सो व्युषो इति

मह्नीनि रजांसि दिवोऽन्त्रं गमतिक्षः। विद्मानि श्रुमेधमजनित्रं
त्रेधा देवानां जनिमानि विद्म तस्य देवस्य। क्रुद्धस्यैतदागो य
एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति।। उद्वेपय रोहित प्रक्षिणी
हि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान्।। २।। वियश्रोऽस्मैन्त्वपि
वीं जायमानमासमुद्रमदधादंतरिक्षे तस्य देवस्य।। क्रु।
द्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति। उद्वेपय रो
हित प्रक्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिमुंच पाशान्।। ३।। त्वम

१०
प्र:

गृ.म.
२०

स्नेकृतभिः केठभिर्हितोस्यर्कस्यमिङ्कउद्यो वषादि इवि
विःसम्यार्वस्न्यहतः पश्चिमातरोपद्रोहिनमस्यङ्गनपन्नदे
वाभ्यस्यदेवस्य। कृद्ब्रस्येनदागोपएवंविद्वांसंस्त्रालयेः
जिनीति। उहेवपरोहितप्रतिएगोहिवृत्वस्यस्यप्रतिमंव
पाशान्नूा३। पम्रात्मदावत्नदावस्यविसुडपातनेप्रपि
बंपस्यदेवाः॥ पोहस्यश्रोद्धिवदोपश्चान्यदमुस्यदेवस्य।
कृद्ब्रस्येनदागोपएवंविद्वांसंत्रालयेंजिनाति। उहेवप

रोहितश्चस्थलिलोहितव्रलम्यस्यश्चतिमुंच पाशान्नु ॥ ७ ॥ कृ
ष्णाया पुत्रो अर्ज्जुनो रात्र्या वत्सोजायत ॥ स ह द्यामधि
रोहति रुहो रुरोह रोहितः ॥ ८ ॥ अनुवाके अर्थैल्लमहं
गा ॥ २८ ॥ ४ ॥ २४ ॥ स एति सविता स्वर्दिवस्पृष्ठेवचाकशा
त् ॥ रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥ २ ॥ स धाता
स विधर्त्ता स वायुर्नभ उच्छ्रितं ॥ रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र
एत्यावृतः ॥ २ ॥ सोर्यमा स वरुणः स रुद्रः स महादेवः ॥ रश्मि

२१

21

भिर्नैमज्ञाप्नतं महेंद्र इत्याहुतः ॥३॥ गोत्रारिः सहस्राक्षः सह
एव महायमः ॥ रश्मिभिर्नैमज्ञाप्नतं महेंद्र इत्याहुतः ॥४॥
तेवन्नाडवनिहुंत्येक शीर्षाणि भुता दशा रश्मिभिर्नैमज्ञा
प्नतं महेंद्र इत्याहुतः ॥५॥ वज्राग्रांव ज्ञानच्चेतियद्दे
ति विभाव्यति। रश्मिभिर्नैमज्ञाप्नतं महेंद्र इत्याहुतः ॥६॥
नस्यैव मारुतो गणः स्तौति श्रीकला हुतः। रश्मिभिर्नैम
ज्ञाप्नतं महेंद्र इत्याहुतः ॥७॥ नस्यंमेनवक्रोशाविहेमान

वधा हिमाः ॥८॥ सहस्रजाम्न्यो वि वश्रुवनि वक्त्र श्रालानि वत्रुना ।
॥१९॥ नमिदं निगतं सहः स एष एक एकवृदेक एव ॥२२॥ ए
तेऽस्मिन् देवा एकवृतो भवन्ति ॥२१॥ वयो धर श्रवसा न सत्वा
॥२१॥ एतेऽस्मिन् देवा एकवृतो भवन्ति ॥ त्रयोदपाध्य ॥२॥ वा
कीर्तिश्च यशश्चाम्भश्च नभश्च ब्राह्मणवर्चसं चान्नं चान्ना
द्यं च ॥२२॥ य एतं देवमेकवृतं वेद ॥२॥ मल्लं वमन्यं च सद्ध्वावरु
विश्वस्वर्गं श्रुस्वधम वा अन्नं देवमेकवृतं वेद ॥३॥ स एव मृत्यु

रामः
२२

नद्वितीयोनतृतीयश्चतुर्थोनाप्युच्यते। यएतंदेवमेकहृतं
वेद॥३॥नपंचमोनषष्ठः सप्तमोनाप्युच्यते।यएतंदेवमेक
हृतंवेद॥४॥नाष्टमोननवमोदशमोनाप्युच्यते। यएतंदेव
मेकहृतंवेद॥५॥ससर्वस्मैविपश्यतियच्चप्राणतियच्चनऽ
यएतंदेवमेकहृतंवेद॥६॥तमिदंनिगतंसहः सएषएक
एकहृदेकएव।यएतंदेवमेकहृतंवेद॥७॥सर्वेऽस्मि
न्देवाएकहृतोभवंतियएतंदेवमेकहृतंवेद॥८॥य

यीय २ अवसानज्ञवायात । अहपं चे छेप छ्वारदधा । ब्रह्मवनपश्च
कीर्त्तिश्च यश श्चाम श्चनम श्च ब्राह्मणवर्च सं चान्नं चान्नाद्य
वा य एतं देवमेकं हि तं वेद ॥ ३ ॥ मृतं चामृतं च सत्यं चानृतं च
सत्यं श्रद्धा च वा य एतं देवमेकं हि तं वेद ॥ ४ ॥ सर्वे निमेषा
जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधि ॥ ५ ॥ कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च
सर्वशः । अर्धमासा मासा ऋतवः संवत्सरश्च कल्पन्ताम् ॥ ६ ॥ ...

यर्थो वत्सःकरक्षवसानइव॥१॥ ततऽवरमश॥२॥ ९॥१७
सवाश्वोजायततस्माहहरजायत॥२॥ सवैरथ्याश्वजायत
॥३॥ सवैवायोरजायततस्माद्वायुरजायत॥४॥ सवैदिवो
जायततस्माद्योरध्वजायत॥५॥ सवैदिव्योजायत॥६॥
सवैरमेरजायततस्माद्भूमिरजाय॥७॥ सवाश्मन्तेरजा
यततस्मादग्निरजायेत॥८॥ सवाम्रद्रोजायततस्माद
पोजायेत॥९॥ सवाहरन्योजायततस्माहृचोजायेत॥१०॥

सर्वे पश्चादजायंत तस्माद्यज्ञोजायत ॥२२॥ स यज्ञस्तस्य यज्ञः
स यज्ञस्तस्य शिरः कृतं ॥२३॥ तस्मान्न यति हविषो नन्ते हडस्य श्य
न मस्यन्ति ॥२४॥ पापाय वामद्रा यवा पुरू बाया हरा यवा ॥२४॥
यद्धा कृत्यो घ्योबधी यद्धा वर्वासि मद्र या यद्धा जन्यमवी हृधः
॥२५॥ नावंस्ते मघवन्नाहि मो यो नेतन्त्वं शानं ॥२६॥ डयोते
वधे वद्धाति यदि वासिन्यर्वुदं ॥२७॥ शू ॥२८॥ मृत्या तिंद्रो नमृरा
ध्याविंद्रा सि मत्तुभ्यः ॥२॥ मृपात रात्याः शाच्याः पतिस्त्वमिं

द्रोऽसि विभूः प्रभूरिति त्वोपास्महे वयं ॥२॥ नमस्ते अस्तु प
श्यत पश्य मा पश्यत ॥३॥ अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्म
णवर्चसेन ॥४॥ अम्भो अमो महः सह इति त्वोपास्महे वयं । न
मस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत । अन्नाद्येन यशसा तेज
सा ब्राह्मणवर्चसेन ॥५॥ अंभोऽरुणं रजतं रजः सह इति
त्वोपास्महे वयं नमस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत । अन्न
आद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥६॥ पर्यां हू आ

वसानस्य ३॥ गएगवसानस्य ६ बह्वबोध्याः ।छ्रयोडरुः प
शुः स्मरेद्भवं रितिनित्योपास्यमहेवयं। नमस्तेस्तु पशुपतेप
शुमा पशुपतेः। अनेनाद्येन यज्ञस्नानेनसाब्राह्मणएववर्चसे
न॥२॥ प्रणोवरोव्ययोलोकः रितिनित्योपास्यमहेवयं। नमस्ते
स्तु पशुपतेपशुपमा पशुपते। अनेनाद्येनयज्ञस्नानेन।
साब्राह्मणएववर्चसेन॥२॥ भवहस्य रिदहस्यः संपहस्य
पहस्य रितिनित्योपास्यमहेवयं।३ नमस्तेस्तु पशुपतेपशुप

५९

मापश्यात्॥ अन्ताद्येन पशाला तेजसा ब्राह्मणो वर्धितेन॥ अ
नवाकेपयो ६ बहुपंचकं। ङध्येते। अवसानर्च पप। अष्टावि
शमपाठकः इति त्रयोदशानं कांडं समाप्तं॥ १॥ २८॥ १॥

ॐ। सत्येनोत्तभिताभूमिः सूर्येणोत्तभिताद्यौः ऋतेनादित्यास्ति
ष्ठंतिदिविसोमोअधिश्रितः ॥१॥ सोमेनादित्याबलिनः सोमे
नपृथिवीमही। अथोनक्षत्राणामेषामुपस्थेसोमआहितः
॥२॥ सोमंमन्यतेपपिवान्यत्संपिंषंत्योषधिं॥ सोमंयंब्रह्मा
णोविदुर्नतस्याश्नातिपार्थिवः॥३॥ यत्वासोमप्रपिबंति
ततआप्यायसेपुनः। वायुःसोमस्यरक्षितासमानांमास
आकृतिः॥४॥ आच्छद्विधानैर्गुपितोबार्हतैःसोमरक्षितः

११२:

राम:

१

ग्राव्णामिच्छृण्वंस्तिष्ठसि नतेऽश्नाति पार्थिवः ॥५॥ चित्तिरा

उपबर्हणं चक्षुरा अभ्यंजनं । द्यौर्भूमिः कोश आसीद्यदया

त्सूर्या पतिं ॥६॥ रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी । सूर्या

या भद्रमिद्वासो गाथयैति परिष्कृता ॥७॥ स्तोमा आसन्प्र

तिधयः कुरीरं छन्द ओपशः । सूर्याया अश्विना वराग्निरा

सीत्पुरोगवः ॥८॥ सोमो वधूयुरभवदश्विनास्तामुभा वरा ।

सूर्यां यत्पत्ये शंसन्तीं मनसा सविताददात् ॥९॥ मनो

अस्याअनआसीद्योराहीडुनछद्दिः॥ अुक्कावनडुातावाह्लो
वदयान्नूयीपलिं॥२८॥ष्टु॥ ाह्रकसासाभ्यामभिहितोमा।
वोतेसामनावैमंश्रोत्रेतेचक्केआलांदिविवंथाध्रुरावदः॥२
श्रुवीतेचक्केयात्यावानोअतआहितः॥ अनोमनसएवंहृ
यीरोहत्थनिवलिं।२। स्त्यीपावतत्रःप्रगान्नविनायमवा
हनत्रुमयाहृहन्येनेगावःकल्उनीष्ठुष्नुहृने।३। पदक्षि
नाप्रथमानावयातेत्रिचक्केणावहत्रंहृयीया। कैकंचक्रंवा

रामः

२

मासीन्क देशापनस्य सेतुः ॥४॥ यदपाते श्रुमस्यतीवरे यंस्य ।

यामुव । विश्वेदेवा अनुतद्वाम जानन्तु त्रः पितरमहएतीतव

षाया । हेतेवक्रे ल्यैत्रहेलात्तल्लतथा विदुः । अग्ने कं च कं प

क्षुहातदङ्कानपश्ह्रिदुः ॥६॥ त्र्यंबकं यजामहे सुगंधिं

पतिवेदनम् ॥ उर्वारुकमिव बंधनादितो मुंक्षामि नामुतः

॥७॥ प्रेतो मुंचामि नामुतः सुबद्धाममुतस्करं ॥ यथेयमि

न्द्र मीढ्वः सुपुत्रा सुभगासति ॥८॥ प्र त्वा मुंचामि वरुणस्य

पाशाद्येनत्वाबध्नात्सविताहृश्रीगाः॥ ऋतस्ययोनौसुकृतस्य
लोकेस्योनंतेअस्तुसहसंभलायै॥८॥ भगस्त्वेतोनयतु
हस्तगृह्याश्विनात्वाप्रवहतांरथेन॥ गृहान्गच्छगृहपत्नी
यथासोवशिनीत्वंविदथमावदासि॥९॥२॥ इहप्रि
यंप्रजायैतेसमृध्यतामस्मिन्गृहेगार्हपत्यायजागृहि
एनापत्यातन्वंसंस्पृशस्वाथजिर्विर्विदथमावदासि
॥१०॥ इहैववस्तंमावियौष्टंविश्वमायुर्व्यश्नुतं। क्रीडंतौपुत्रैर्न

रामः

३

हमिर्मोदमानौ स्वस्तकौ ॥२॥ पूर्वापरं चरतो मायय्यैतौ ।
शिशू क्रीडंतौ परियातोध्वरं ॥ विश्वान्यो भुवनावि ।
चष्टऋतूरन्यो विदधज्जायते पुनः ॥३॥ नवोनवो भवति जा ।
यमानोह्नां केतुरुषसामेत्यग्रं । भागं देवेभ्यो विदधात्या
यन्प्रचंद्रमास्तिरते दीर्घमायुः ॥४॥ परादेहि शामुल्यं ब्र
ह्मभ्यो विभजावसु । कृत्येषा पद्वतीभूत्वा जायाविशते प
तिं ॥५॥ नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ॥ एधं

नेत्रस्य जानयः पतिर्वंधेष्ठबध्याने ।६। ब्रह्मिन्लानन्दभ
वतिकृशानीपावपातुपा। पतिर्यैहधोदु वासत: स्वमंगाम
न्यूसीनेस्त्राशासतंविशासतमपोस्त्राधविकर्तेनं। स्वयो।
पाः पशुकृपाणिनानिब्रह्मीनजुंभनि।७। स्वहमेनन्क
दुकमपाहवहिपवैनैनदत्रेव। स्वर्यापोब्रह्मावेदशुइहा
धवमहेनि॥८॥ सर्वतन्यानेहरनिब्रह्माबाहः स्वमंगाले
स्त्रायस्त्रितिंयोग्रध्येतियेनजापानरिप्यति॥९॥ श्लो॥३॥

१

१५:

हुवे भग संभरन्तं संमृद्धं वदं ना हृतो घेतु ॥ ब्रह्म एा स्यतेयति
मस्येतोव यवाक्र संमल्लोवहह वाव मेनां ॥२॥ इहे दसा प्यन
परोगमा पे मेगाव: प्रजया वर्द्धयाथा। अभवती कन्हविषा:
सोम वर्चसो विश्वे देवा: क्रतिहावो मनोस्ति ॥२॥ इमं गा
व: प्रजया संविशाया यं देवानां न मिनाति मे ॥ अस्मैव:
[illegible]पामकन्नुस्मर्वेश्वसैवो धमनामवितीह वा दि ॥३॥
[illegible] जव: संनवं पामोयेभि: सखायो यंति

नावरेयं ॥ सं मा गोनह्व मर्यं मस्तासं धाता स्वजनं वर्चसा ॥ ५ ॥
यच्च वर्चो अक्षेषु सुरायां च यदाहितं ॥ यद्गोष्वश्विना वर्चस्ते
नेमां वर्चसावतं ॥ ६ ॥ येन महानघ्न्या जघनमश्विना येन
वा सुरा ॥ येनाक्षा अभ्यषिच्यंत तेनेमां वर्चसावतं ॥ ७ ॥
यो अनिध्मो दीदयदप्स्व१न्तर्यं विप्रास ईडते अध्वरे
षु ॥ अपां नपान्मधुमतीरपो दा याभिरिंद्रो वावृधे वीर्या
वान् ॥ ८ ॥ इदमहं रुशन्तं ग्राभं तनूदूषिमपोहामि ॥ यो

नमः

मद्रोरोचनमलं हृदयामि ॥८॥ आखेत्वा [illegible] वीनिहर

त्ववीरश्रीहृदजं [illegible]यः पश्चर्यं मणोत्र र्भिन यथैर्न्नु रूपवत्रा।

नीतिनैश्च्वशुरोदे वरस्त्रा ८। शुनेहिव लये [illegible] वः।

शांमे भवेत शुंडुगास्यनर्थी ॥ शांनश्रायः शानपविशाय

मेतशा[illegible]न्यत्या नन्वेशाह्वा २०॥ छ्रु॥ ७॥ खेरस्यस्यखे

नमः खे[illegible]तास्व शानकृतो॥ अपाला र्मिडत्रि ह्रुनाह्न

णोः स्लयंत्व वे॥ २॥ आशाशानाशोमतसंप्रजांशोभा

ण्येदयि। यत्परिस्तुव्रतमास्रः त्वांसंतनत्वस्वाम्स्नायके ॥४२॥ य
थासिंधुर्नदीनांसाम्राज्यंसुषुवेवृषा। एवात्वंसम्राज्ञ्ये
नस्तुस्त्राः ॥४३॥ याअकृंतन्नवयन्याश्चतत्निरेयादेवीर
न्तांअभितोऽददंत ॥ तास्त्वाजरसेसंव्ययंत्वायुष्मतीदं
परिधत्स्ववासः ॥४५॥ जीवंरुदंतिविमयंतेअध्वरेदीर्घा
मनुप्रसितिंदीध्युर्नरः। वामंपितृभ्योयइदंसमीरिरे
मयः पतिभ्योजनयेपरिष्वजे ॥४६॥ स्योनंध्रुवंप्रजायैधा

गृमः

६

र यामि ते शुमानं वेव्याः पृथिव्यान्नबह्हेः । नमाविशान्तमाथा
सुवर्चा दीर्घतन्न्वायुः सविता कृणोतु ॥ ७ ॥ येनाग्निरस्याभू
म्या हस्तं जग्राह दक्षिणं ॥ तेन गृह्णामि ते हस्तं माव्यथि
ष्ठा मया पत्या सह प्रजया च धनेन ॥ ८ ॥ देवस्ते सविता हस्तं गृह्णा
तु सोमो राजा सुप्रजसं कृणोतु । अग्निः सुभगां जातवेदाः
पत्ये पत्नीं जरदष्टिं कृणोतु ॥ ९ ॥ गृह्णामि ते सौभगत्वाय
हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ॥ भगो अर्यमा सविता

पुरंधिर्मर्त्येन्धा दुगो हि पत्याय देवाः ॥२०॥ छ॥५॥ भगस्ते हा
स्तमग्रहीत्सविता हस्तमग्रहीत् ॥ पत्नी त्वमसि धर्मणा
हं गृहपतिस्तव ॥ ममेयमस्तु पोष्या मह्यं त्वादाद्बृहस्पतिः
मया पत्या प्रजावति सं जीव शरदः शतं ॥ त्वष्टा वासो व्यद
धाच्छुभे कं बृहस्पतेः प्रशिषा कवीनां । तेनेमां नारीं सवि
ता भगश्च सूर्यामिव परि धत्तां प्रजया ॥३॥ इन्द्राग्नी द्यावापृ
थिवी मातरिश्वा मित्रावरुणा भगो अश्विनोभा ॥ बृहस्प

रामः

८

निर्मितं तेनात्र लसोमडुर्मानार्यां प्रजयावर्द्धयंत ॥७॥ इद

सातिः प्रथमः लयीयाः शीर्षे केशांश्च कल्पयत। तेनेमा

मस्त्रि नानारी पत्न्येसंशोभयामसि ॥८॥ इदं तद्रूपं यदव

लघोषाजायंति नासेमनमावरंती ॥ नामन्वत्रिष्टेल।

रिविभिर्नवोवैः कइमान्विद्वान् विवचत्रयाशान ॥९॥ अ

हं विवत्रयाशान् ॥१०॥ अहं विष्यामि मयि रूपमस्या

वेदहीतपश्यन्मनसः कुलायं॥ न तेयमश्चिमनबोदक

ध्येत्स्वर्गं श्रयस्थानो वरुणाय पाशिने ॥ ७॥ प्रत्यग्रं वा
मि वरुणाय पाशिने ॥ ७॥ प्रत्यग्रं वामि वरुणाय
पाशिने नत्वा वैधान्तरे विना हस्ती वा ॥ ८॥ रुत्तो कं स्व
गमत्र उग्रो रुद्रो नामिति स्थं सह पत्न्यैव वधु ॥ ९॥ ये ध
बमपरतो न तनायेमां नारीं हृत्ते तेषु धर्म तविपाश्रित्य
नि पक्ष्ये विवेदं मगोरा जाउष्ण रुद्र प्रजानन्ता ॥ १०॥ स
म स्तन नरुर्वनन्तरः पायासि मम स्तन्नं वत्वा पुष्पयाति

ग्रम:
९

त्वष्टाभिर्ष्येषमध्वनेष्ठ वधान्स्वानो अल्ल हमैंमल्ली ॥ २२॥
सुकिंशुकं वहतुं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृतं सुचक्रं
॥ आरोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पतिभ्यो वहतुं कृणु
त्वं ॥ २॥ अभ्रातृघ्नीं वरुणापशुघ्नीं बृहस्पते ॥ इन्द्रापतिघ्नीं
पुत्रिणीमास्मभ्यं सवितर्वह ॥ २४॥ माहिंसिष्टं कुमार्यं स्थूण
णे देवकृते पथि ॥ शालाया देव्या द्वारं स्योनं कृण्मो वधूप
थं ॥ २५॥ ब्रह्मापरं युज्यतां ब्रह्म पूर्वं ब्रह्मान्ततो मध्यतो ब्र

लसर्वेनः ।। अमाव्याधां देवपुत्रं प्रपद्य शिवां स्योना पति।

लोके विराज ।। २७ ।। अनुवाके अत्र पीसम रसद९ अद्यः

सोऽयं शुक्रः ब्राह्मिः ।। प्रथमानुवाके अर्णपीलः० तवाद्४।

।३९।। तुभ्यमग्ने पर्यवहं सूर्यां वहतुना सह ।। स नः प

तिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह ।।२।। पुनः पत्नीमग्नि

रदादायुषा सह वर्चसा ।। दीर्घायुरस्या यः पतिर्जीवाति

शरदः शतं ।।३।। सोमस्य जाया प्रथमं गंधर्वस्तेऽपरः प

रामः:
२

लिः॥ अन्ती यो अतिहे पतिसरी पले मनुष्यजाः॥३॥ मो
मोदद दहं धर्वीय गंधर्वो ददे दत्तये॥ रयिं च पुत्रां श्चादत्ति
मे ल मथो इमां॥४॥ अवाग्नं संह मतिर्वीजिनी वहन्त्यश्वि
नानरूकामा अरं सन॥ अष्टाः जेमो पातिं शुनाशुमस्य
नी प्रपा अर्ध मणोडु र्वी अशीम हि॥५॥ सामं हसानाम
नसाशि वेन रयिं च हि सर्ववीरं वच स्यं॥ हिं गां ती पं हस प्रपा
एं शुम स्यती लक्ष्मा एउ पचि हासमपड मे निहंतं॥ पाश्चो वध

यो वां न द्यो ३ पानि त्रैत्राणि पावना ॥ नाहत्वा वधु प्रजावतीं प
त्येरत्नं उ रस्य ॥ ७ ॥ एमं पंथामरुक्षाम सुगं स्वस्तिवाहनं ॥ य
स्मिन्वीरो न रिष्यत्यन्येषां विंदते वसु ॥ ८ ॥ इदं सु मे नरः शृ
णुत ययाशिषा दंपती वाममश्नुतः । ये गंधर्वा अप्सरसश्च दे
वीरेषु वानस्पत्येषु येऽधि तस्थुः । स्योनास्ते अस्यै वध्वै भवं
तु मा हिंसिषुर्वहतुमुह्यमानं ॥ ९ ॥ ये वध्वश्चंद्रं वहतुं यक्ष्मा
यंति जनाँ अनु ॥ पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयंतु यत आगता ।

।श्री। ।मातिर्दन्यरि पंयोनीय आसीदंतिदंपती। हमेन।
दुर्गमनीनामप्रशोत्वरानय:॥२॥ संकाषायामि वरल्नं वृत्तण्ण
गहेरयोवे णचल्हषामित्रिये ण॥ पर्यालाह्ने विस्पंस्रू पंयदत्नि
स्मोत्तं पत्तिन्व: सविनानन्हू णोनुा२। प्रिवानारीपुमल्लमा
गत्निमंधानालोकमस्येदिदेशु॥ नामर्यमामगोश्रस्विनो।
भा: प्रजापति: प्रजयावर्द्धयंतां३॥ आत्मवत्पुर्वेरानारीपमा
तं नस्पांनरोवयनबीजमस्पां। सावप्रजांजनयद्ध हृणोन्यो

विमुक्तौ दुःष्वप्न्यस्र्वमस्परेनः ।४। प्रति तिष्ठ विराड स्वि विष्णु रिवे
ह सरस्वति। सिनीवालि प्रजायतां भगस्य सुमनावसत् ।।५।। उ
द्व ऊर्मिः शम्या हन्त्वापो योक्त्राणि मुंचत। माडुष्कृतौ व्येनसा
वघ्न्यावशुनमारतां ।।६।। अघोरचक्षुरपतिघ्नी स्योना श
ग्मा सुशेवा सुयमा गृहेभ्यः। वीरसूर्देवृकामा सं त्वयैधि
षीमहि सुमनस्यमाना ।।७।। अदेवृघ्न्यपतिघ्नीहैधि शिवा
पशुभ्यः सुयमा सुवर्चाः। प्रजावती वीरसूर्देवृकामा स्योने

ममग्निं गार्हपत्यं सपर्यै ॥८॥ उत्तिष्ठेतः किमिच्छन्तीदमागाऽ
हं त्वेडे अभिभूस्स्वाद्गृहात्। शून्यैषी निरृते याजगंथोत्तिष्ठारा
ते प्रपत मेह रंस्थाः ॥९॥ यदा गार्हपत्यमसपर्यैन्नरः शर्म वर्मैत
दाहरास्यै नार्या उपस्तिरे ॥ सिनीवालि प्रजायतां भगस्य सुमता
वसत् ॥१॥ यं बल्बजं न्यस्यथ चर्म चोपस्तृणीथन ॥ तदा रो
हतु सुप्रजा या कन्या विंदते पतिं ॥२॥ उपस्तृणीहि बल्बजम
धि चर्मणि रोहिते। तत्रोपविश्य सुप्रजा इममग्निं सपर्यतु ॥३॥

आरोह चर्मोपसीदाग्निमेष देवो हंति रक्षांसि सर्वा इह प्र
जां जनय पत्य अस्मै सुज्यैष्ठ्यो भवत्पुत्रस्त एषः॥२४॥ वितिष्ठं
तां मातुरस्या उपस्थान्नानारूपाः पशवो जायमानाः। सु
मंगल्युपसीदेममग्निं संपत्नी प्रतिभूषेह देवान्॥२५॥
सुमंगली प्रतरणी गृहाणां सुशेवा पत्ये श्वशुराय शंभूः।
स्योना श्वश्र्वै प्र गृहान्विशेमान्॥२६॥ स्योना भव श्वशुरेभ्यः
स्योना पत्ये गृहेभ्यः। स्योनास्यै सर्वस्यै विशे स्योना पुष्टायै

राम:

११

हृमंगात्मीचि वंचय्र द्रिमोसमेवपञ्चपत। सौभाग्यवमसेद

त्वाद्येभीनष्येविपरेतन। पाडुहर्देश्चवच्यौपाश्चेहजरतीरवि

वर्गोत्व२ स्येसंदज्ञापालंविपरेतन॥१६॥ स्वकाश्वल्लरणांवत्मे

विसारूपाणिविमतं॥ अ[illegible]मर्पीसाविश्रीदहतेवो

[illegible] आरोहनत्वंहमनन्यमातेहप्रज्ञो

ननवयनो[illegible]मे॥ इंद्रलोवहहुधमवुध्यमानाज्योति

रच्याउव[illegible]॥२॥ देवाअन्तेनयपवयं

नयन्तीः समस्पृशं तन्वलन्तभिः॥ रूपैर्वनारी विश्वरूपा।
महिम्ना प्रजावती पत्या संभवेह॥२॥ उत्तिष्ठेतो विश्वावसो न
मसेडामहे त्वा। जामिमिच्छ पितृषदं न्यक्तं स ते भागो जनु।
षा तस्य विद्धि॥३॥ अप्सरसः सधमादं मदंति हविर्धानमं
तरा सूर्यं च॥ तास्ते जनित्रमभि ताः परेहि नमस्ते गंधर्वर्तु
ना कृणोमि॥४॥ नमो गंधर्वस्य नमसे नमो भामाय चक्षु
षे च कृण्मः। विश्वावसो ब्रह्मणा तेन नमो भामाय चक्षुषे च

रामः

२५

13

हृत्पमः विश्वावसो ब्रह्मणस्ते नमोऽभिजायायाश्चस्वरसः पयोहि
॥७॥ रायावर्द्धं हृत्पमनसः स्यामोदितेनोगंधर्वीमावीहूनाम॥
अंगसदेवः परमेसधस्थमगन्मयत्रप्रतिरंतआयुः॥८॥सं
पिताराहहनिपेहजैषांमानापिताचरेनसोमवापयः स्फि
रवयेघामधिरोहयैनांप्रजांकृण्वाघामिहतुभ्यंतेरयिंग
नांपत्रोदर्शनमावेलउहयपत्यांवीजेमनुष्याउवयंति॥या
नउरुडस्रानीविश्व्रयामितयस्यामस्फृतनःप्रहरेमशेपः॥८॥

आरोहोरुमुपधत्स्वहस्तंपरिष्वजस्वजायांसुमनस्यमानः
प्रजांकृण्वाथामिहमोदमानौदीर्घंवामायुःसविताकृणो
तु॥ २॥ आवांप्रजांजनयतुप्रजापतिरहोरात्राभ्यांसमन
क्त्वर्यमा॥ अदुर्मंगलीःपतिलोकमाविशेमंशंनोभव
द्विपदेशंचतुष्पदे॥२०॥ ३॥ २०॥ देवैर्दत्तंमनुनासा
कमेतद्वाधूयंवासोवध्वश्चवस्त्रं॥ योब्रह्मणेचिकितुषे
ददातिसइद्रक्षांसितल्पानिहंति॥१॥ यंमेदत्तोब्रह्मभा

राम
२४

णं वधमानो वधं चेन्द्रान्नो वधयस्व वर्त्ते । पुवं त्वत्तो ऽन्यमस्मा
नो ऽहं हन्यते मा कस्मिंश्चिद् दन्तैः ॥२॥ स्यो नाद्यो ने रधिवु ध्यमा
नो ऽकस्मात् सद्यो ऽहं हालोद मानो ॥ हन्त त्वहं पुत्रो ऽहं गन्ता हे चरा
चोजीवानुवसो विभाती : १३॥ नवं चस्मान् : हत्भि : हवा
सानन्दमांजीवडवको विभाती । अंडजान्यनन्त्रीवाम्बहि वि
सुसमादेनन सत्यरि ।४। अंमनीचापपिवीतंत्र तिहन्ने
मत्स्त्रिने ॥ आपः सन्तहहहवुर्देवी हेनेनाऽहं वंतं हसः

15

स्त्वी ये देवेभ्यो मित्राय वरुणाय वताये महनस्य प्रचेतनस्य हे
भ्यरुद्रस्त्वकरं नमः ॥६॥ यस्त्वे चिद् भित्रिय ॰ राजन्नु।
प्यस्त्रात्र ह्ः सं धानात्संधिमघवा अन्वहस्तिषतानिवि
ते पुनः ॥७॥ अपामार्गमहसुद्धिर्नालं विश्वं भद्रमल्लो।
हिंसीहतन्नु ॥ निर्दहनी यापचानयम र स्मिन्वं धात्र एवधा
मजामि ॥८॥ यावतीः क्षत्याउपवासमे पावंतोरात्रेव
सणस्य पाशाः । व्युद्ध पो पा अ समस्त्वपो पा असि नासश

रामः

२४

त्रावधि स्रादया म्नि ॥ ८ ॥ यामे श्वि वनमातन्स्ताम्ने विभाय
वामसः नस्यापेनवं वनस्यनेनी विंरूएठ वमावयंरिवा मा ॥ ५ ॥
॥ छ्रा ॥ २२ ॥ पेज्ञेनायावनीः लिवो पडेनवोपेनंनवः ॥ वाले
पत्यानी मिरनंनत्रस्यो नमुपस्पशान ॥ २ ॥ राउ शानीः कन्य
लाहमाः पिनलोकान्यनिंपनीः ॥ अवहीन्नामन्हनन्स्वा
हा ॥ ३ ॥ हहस्यनिनावन्हंलावि श्रेदेवाश्च थरयनू ॥ ववौ
मोश्राविकं पनेवेगांन्हं हृमामहि ॥ ३ ॥ हहस्पतिनावन्

ष्टां विश्वेदेवा अधारयन् ॥ वर्चो गोषु प्रविष्टं यत्तेनेमां सं
सृजामसि ।३। बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वेदेवा अधारयन् ।
तेजो गोषु प्रविष्टं यत्तेनेमां संसृजामसि ॥४॥ बृहस्पति
नावसृष्टां विश्वेदेवा अधारयन् ॥ भगो गोषु प्रविष्टं य
त्तेनेमां संसृजामसि ॥५॥ बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वेदे
वा अधारयन् । यशो गोषु प्रविष्टं यत्तेनेमां संसृजामसि
॥६॥ बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वेदेवा अधारयन् ॥ पयो

रामः
१६

16

गोष्ठु प्रविष्टं पक्षेने मां संरक्ष ज्ञानसिद्धि ॥७॥ भूतस्य निवसद्वं
विश्वे देवा स्वधारयन् ॥ रक्षोगोष्ठु प्रविष्टो यस्तेने मां संरक्ष ज्ञा
नसि ॥८॥ यदीमे केशिनो जना गृहे ते समनर्तिषू रोदेन
कृण्वन्तोऽर्बुदं ॥ अग्निष्टान् तस्मादेनसः सविता च प्रमुञ्च
तां ॥९॥ यदीपंडु क्षिनान्नविविके शपकदद्रु हे रोदेन कृण्व
न्तोऽर्बुदं ॥ अग्निष्टान् तस्मादेनसः सविता च प्रमुञ्चतां ॥१०॥
॥११॥ यज्ञानपो वसुवन्तयो म हे से समनर्तिषु रोदेन कृ

एवनीरयें॥ अग्निष्टातस्मादेनसः सविताचप्रमुंचतां॥
यन्मेप्रजायांपशुषुयद्वागृहेषुनिष्ठितमघकृद्भिरघंकृ
तंअग्निष्टातस्मादेनसः सविताचप्रमुंचतां॥ ॥२॥
इयंनारीउपब्रूतेपूल्यान्यावपंतिका॥ दीर्घायुरस्तुमेप
तिर्जीवातिशरदःशतं॥३॥ इहेमाविन्द्रसंनुदचक्रवा
केवदंपती॥ प्रजयैनौस्वस्तकौविश्वमायुर्व्यश्नुतां॥४॥
यदासंद्यामुपधानेयद्वोपवासनेकृतं। विवाहेकृत्यायां

राम:

१२

पक्रुराशाने नाविनिदह्यमानो॥५॥ पडङ्कनं पञ्चमले विवा
हेवलतोबुयतू॥ नलेमलल्यकं वलेमधमहेडुरिंनवं॥ द॥
हंमहलेमललसादपिवाकंबलेडुरिंनचयं॥ अमस्वयलिया:
श्रुद्धाः श्रण अग्रांहूषिनारिषह्याग॥ हृत्रिमः कष्ठकुः पात
दन्यएवः॥ अवास्याः केश्यं वलमपशुरीबैत्यंलिखान्
॥८॥ अंगादंगाद्वयमस्या अपयक्ष्मं निदध्मसि॥ नमाश्रा
पस्पृथिवीमोनदेवंगोदिंमाश्रापडुर्वरन्नरितं॥ अयोमा

प्राणन्त्सलृमेन दृतेवमंमाश्रायस्त्विन्द्रक्षस्तवीन। ८। संत्वान
ह्यामि पयसा पृथिव्याः संत्वा नह्यामि पयसौषधीनां॥
संत्वा नह्यामि प्रजया धनेन सासंनद्धा सनुहि वाजमेमं॥ २॥
॥ श्री॥ २३॥ अग्ने मोहलसिमिसानंसमामाहमाहलक्ष्कंचोरहंद
सिद्धीवं॥ नाविहसंभवावप्रजामाजनयावहै॥ २॥ जनि
षतिनावक्ष्ववः पुत्रिंणतिलहदानवः। श्वरिशूलसूसवेवदि
हृतेवाजसानये। २। वेविनसोवधूदशीं इमंवहन्तु मा।

मसू । निष्क्रमस्येव यष्टे मयष्टे प्रजावष्ठमेयष्ठंतं ॥३॥ येदं दृष्ट्वांग
नृशनाय माना प्रजामस्येद्ध विलोंचेह दत्ता ॥ त्वां वर्हंत्वनान
स्यानुवेप्यां विराड्ढियेह प्रजात्मन्ये चीनु ॥६॥ प्रवुध्यस्वह
बुध्यानुध्यमानादीर्घायुत्वाय प्रातःशाम्रदा ॥७॥ गृहान्नाश्च
गृहयन्तीयस्यामोदीर्घं नम्माषुः सविनाकृत लोन्दा ॥ प ॥ अ
नुवाके अर्पयस्सूक्तरूचा ॥८॥ पंचसप्ततिकृत्वरः एकोन
त्रिंशत्प्रपाठकः । चतुर्दशमं कांडं समाप्तम् ॥ १४ ॥ २२ ॥

ॐ॥ ब्रह्म वा अग्र आसीदीयमान एव सप्रजापतिं स ऐरयत्॥१॥ स

प्रजापतिः स्व सर्वमानस्त्र पशुपतिन्याजनयत्॥२॥ तद्देकमस

वत्नेल्लला ममभवन्नस्महदनभवन्त्र्येहू ममवन्त्रन्मोभवन्

न्नन्यममभवत्त्रेनस्प्रजापत॥३॥ सोवई तसममहानमभवन्नस्ममहा

देवोभवत्॥४॥ सदेवानामीशं वपेस्वई शानोभवत्॥५॥

सएकश्चान्योभवत्सधनुरादत्त तदेवेंद्रधनुः॥६॥ नील

मस्योदरं लोहितं पृष्ठं॥७॥ नीलेनैवाप्रियं भ्रातृव्यं प्रोर्णो

राम:

१

त्तिलोतेनहि्वंवंतंविध्यंतीतिब्रत्सब्रादितोवदंति ।। ८ ।। पवयीय र

श्रवसानत्रचा ।। ८ ।। श्रुहो ।। २ ।। सडतिहन्तस्त्रामींदिशामनुव्याबल

नू ।। हन्तवचवेस्मर थंनरायवादित्येभ्यश्चविश्वेभ्यश्चदेवेभ्य ।

श्राहश्चतेयएतंविद्वांसंत्रास्यमपवदति ।। हन्तश्चवेस्मरथं

नरस्यवादित्यानांचविश्वेषांचदेवानांप्रियंधामभवतितस्य

प्राच्यांदिशि ।। स्वद्वापुंस्त्रलीमित्रोमागधोविद्वानेवासोह

रुम्रीवराचीकेशुहरितोप्रवर्तौकल्पालिमित्रि: ।। म

नेदमभिविध्यन्नुपरिष्कंदौमनोविपथं॥ मातरिश्वाचपवमा
नश्चविपथवाहौवातःसारथीरेष्माप्रतोदः॥ कीर्तिश्चय
शश्चपुरःसरावैनंकीर्तिर्गछत्यायशोगछतियएवं
वेद॥१॥सउदतिष्ठत्सदक्षिणांदिशमनुव्यचलत्॥ तंयज्ञा
यज्ञियंचवामदेव्यंचयज्ञश्चयजमानश्चपशवश्चानु
व्यचलन्॥ यज्ञायज्ञियायचवैसवामदेव्यायचयज्ञाय
चपशुभ्यश्चावृश्चतेयएवंविद्वांसंव्रात्यमुपवदति॥ यज्ञा

यज्ञियस्य च वैसवामदेव्यस्य च पञ्चस्य च यजमानस्य च पशू
नां च प्रियं धाम भवति नस्य दल्लिलं पंद्दि श्रि।ाउ बाः पुं स्थली
मंत्रो भागधेयो विज्ञातं वासो दरूक्षी चंद्राची केशा हरितौ प्र
वर्त्तौ कल्मलि मितिः। अमावास्याये यो सिमामीवपारक्के।
दैमनो वि पर्यं। मानरिक्ष्वा च पवमानः सवि पर्य वाहो
वानः साट्टयीरेषा पत्नोदः। कीर्त्ति यशश्च पुरः सरएवै
नं कीर्त्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥२॥ सउद तिष्ठ

स प्रतीचीं दिशमनु व्यचलत्। तं वैरूपं च वैराजं चापश्च वरुण
श्च राजा चानुव्यचलन्। वैरूपाय च वै स वैराजाय चाद्भ्यश्च वरु
णाय च राज्ञ आवृश्चते य एवं विद्वांसं व्रात्यमुपवदति॥
वैरूपस्य च वै स वैराजस्य चापां च वरुणस्य च राज्ञः प्रियं
धाम भवति तस्य प्रतीच्यां दिशि॥ इरा पुंश्चली हसो मागा
धो विज्ञानं वासो ऽहरुष्णीषं रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्म
लिर्मणिः॥ अहश्च रात्री च परिष्कन्दौ मनो विपथं॥ मात

रामः

३

रिश्वा च पवमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतो
दः कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरौ ऐनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो ग
च्छति य एवं वेद ॥ ३ ॥ स उदतिष्ठत्स उदीचीं दिशमनु व्यचल
त् । तं श्यैतं च नौधसं च सप्तर्षयश्च सोमश्च राजानुव्यचल
न् । श्यैताय च वै स नौधसाय च सप्तर्षिभ्यश्च सोमाय
च राज्ञ आ वृश्चते य एवं विद्वांसं व्रात्यमुपवदति । श्यैतस्य
च वै स नौधसस्य च सप्तर्षीणां च सोमस्य च राज्ञः प्रियं धा

रामः
४

न्यान्यकिं नु लिहसीति॥२॥ सोऽब्रवीदाहं दीक्षे संभरं त्विति॥२॥
न स्मैन्यान्या याहं दीक्षन्मरन्॥३॥ नस्याग्नी स्रुवसंनस्त्र।
हौपादानालां शरन्नुवषीष्टू हौ॥४॥ दहबुरपंनरं यान्नस्यो॥३
ब्राह्मं पन्ता पत्निपं ववामदे ब्रं चनिरक्षेत्रा॥५॥ तच्चः प्रोव
लंननेवो पर्जे षिनिर्यं व॥६॥ वेदस्मा लूनरवं न्वत्तोवर्हणं।
॥७॥ सामासादहरीषोवस्रुवः॥८॥ नामा हं दीक्षान्यस्मा
रोहनः॥९॥ नस्पदे वजनाः परिलेकेदाग्र्याहं हं कल्याण

हापयात् विश्वानि नस्तान्युपसदस्सदः ॥ १० ॥ विश्वान्येवास्यास्मा

नान्युपसदो भवंति य एवं वेद ॥ ११ ॥ पर्यावर्त्तवहानज्ञा ॥ १ ॥

एकादशरो भवेत् ॥ छ ॥ ३ ॥ तस्मै प्राच्या दिशः । वासंतौ मासौ

गोप्तारावकुर्वन्बृहद्रथंतरं चानुष्ठातारौ ॥ वासंतावेनं मा

सौ प्राच्या दिशो गोपायतो बृहद्रथंतरं चानुतिष्ठतो य ए

वं वेद ॥ २ ॥ तस्मै दक्षिणाया दिशः । ग्रैष्मौ मासौ गोप्तारावकु

र्वन्यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं चानुष्ठातारौ । ग्रैष्मावेनं मा

राम:
५

सोऽट् त्रिलोका दिशो गोपायतो पश्चि यं च वामदेव्यं चान्त

रिक्षं लोकं य एवं वेद ॥२॥ तस्मै प्रतीच्या दिशः । वार्षिकौ मासौ

गोप्तारा व कुर्वन्ने रूपं च वैराजं चान्तरिक्षं नाशौ ॥ वार्षिका

वेनं मासौ प्रतीच्या दिशो गोपायतो वैरूपं च वैराजं चान्त

रिक्षं लोकं य एवं वेद ॥३॥ तस्मा उदीच्या दिशः । शारदौ मा

सौ गोप्तारा व कुर्वन्ने तं च नौधसं चान्तरिक्षं नाशौ ॥ शारदावे

नं मासा उदीच्या दिशो गोपायतः श्येतं च नौधसं चान्तरि

ष्ठतो य एवं वेद ॥४॥ तस्मै ध्रुवाया दिशः ॥ हैमनौ मासौ गो
प्तारा एवकुर्वन् भूमिं चाग्निं चानुष्ठातारौ ॥ हैमनावेनं मासौ
ध्रुवाया दिशो गोपायतो भूमिश्चाग्निश्चानुतिष्ठतो य ए
वं वेद ॥५॥ तस्मा ऊर्ध्वाया दिशः ॥ शैशिरौ मासौ गोप्तारा ए
वकुर्वन् दिवं चादित्यं चानुष्ठातारौ ॥ शैशिरावेनं मासा ऊ
र्ध्वाया दिशो गोपायतो द्यौश्चादित्यश्चानुतिष्ठतो य एवं
वेद ॥६॥ पर्यायः ॥ गणः ॥ द्दाँ ॥ गणः ॥ व मान ४ त्ववान्ठ ६ त्तेग ॥

राम:
६

ाज्ञ २८।। नाम्न विघ्नं तिलुपः।।४।। ६।। नमो प्राच्या दिशोऽन्त
र्देशाद्भगमि ष्मा समन्तु ष्मा नार मक्तुर्वेन्ना भवन्तमिष्मा तः
प्राच्या दिशोऽन्तर्देशादन्तष्मातानाल निहृतिनैनंशावेंनम
गोनेशानः नास्य व ष्मन्न समानां हि नलि यश्च वं वेदा।।
नमो दक्षिणा या दिशोऽन्तर्देशा छ वेमि ष्मा समन्तु ष्मा
नार मक्तुर्वेन।। शार्वेणनमि ष्मा सो दक्षिणाया दिशोऽन्त
र्देशा दन्त श नानलनिहृतिनैनं शावेंनम गोनेशानः नास्य

पशून्न समानान्हिनस्ति य एवं वेद ।२।। तस्मै प्रतीच्या दिशो ऽन्त

र्देशात्पशुपतिमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् पशुपतिरे

नमिष्वासः प्रतीच्या दिशो ऽन्तर्देशादनुष्ठातानुतिष्ठति ।

नैनं शर्वो न भवो नेशानः । नास्य पशून्न समानान्हिनस्ति य

एवं वेद ।३। तस्मा उदीच्या दिशो ऽन्तर्देशादुग्रं देवमिष्वास

मनुष्ठातारमकुर्वन् । उग्र एनं देव इष्वास उदीच्या दिशो ऽन्त

र्देशादनुष्ठातानुतिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।।ना

राम:

८

स्य पशून्न समानो हिनस्ति य एवं वेद ॥४॥ नमस्मै ध्रुवायादिशो

ऽन्तर्देशाद्द्मिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् । रुद्र एनमिष्वासो ध्रु

वायादिशोऽन्तर्देशादनुष्ठातानुतिष्ठति नैनं शर्वो न भवो ने

शानः नास्य पशून्न समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥५॥ नमस्मा

ऊर्ध्वायादिशोऽन्तर्देशान्महादेवमिष्वासमनुष्ठातारम

कुर्वन् ॥ महादेव एनमिष्वास ऊर्ध्वायादिशोऽन्तर्देशादनु

ष्ठातानुतिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ॥ नास्य पशून्न समानो

हिनास्ति य एवं वेद॥६॥ नमस्ते सर्वेभ्योऽस्त्रं नदैशेभ्य ईशानमसि ब्राह्म
मनस्थानारमकुर्वन् ईशानएनमसि ब्राह्मः सर्वेभ्योऽस्त्रं नदैशेभ्यो
नुष्ठानान्नुतिष्ठतितैनं श्रावौनमवोनेशानः॥ तास्य वश्य नख
मानं हिनस्ति य एवं वेद॥७॥ वर्षीयर॥ गए॥७॥ गए॥ समानत्त
१९ पंचमखंड शास्त्रनः॥६॥५॥ सद्भुवांदिशा मनुष्यवलन्
नेमः मिश्राणि स्त्रोभ्यधप स्त्रवतस्यतनप स्त्रवानस्यत्या स्त्रवी
रथ स्त्रानव्यलनु॥ मः मे स्त्रवैसोरते स्त्रोबधीनां ववनस्पती

नां च वनस्पतीनां च वीरुधां च प्रियं धाम भवति य एवं वे
वेद ॥१॥ स ऊर्ध्वां दिशमनु व्यचलत् । तमृतं च सत्यं च सूर्य
श्च चन्द्रश्च नक्षत्राणि चानुव्यचलन् । ऋतस्य च वै स सत्य
स्य च सूर्यस्य च चन्द्रस्य च नक्षत्राणां च प्रियं धाम भवति य
एवं वेद ॥२॥ स उत्तमां दिशमनुव्यचलत् । तमृचश्च सा
मानि च यजूंषि च ब्रह्म चानुव्यचलन् । ऋचां च वै स साम्नां च
यजुषां च ब्रह्मणश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ स

बृहतीं दिशमनुव्यचलन्॥ तमितिहासश्च पुराणं च गाथा

श्च नाराशंसीनां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद॥ ६॥ स पर

मां दिशमनुव्यचलन्॥ तमाहवनीयश्च गार्हपत्यश्च द

क्षिणाग्निश्च यज्ञश्च यजमानश्च पशवश्चानुव्यचलन्॥

आहवनीयस्य च वै स गार्हपत्यस्य च दक्षिणाग्नेश्च यज्ञ

स्य च यजमानस्य च पशूनां च प्रियं धाम भवति य एवं वे

द॥ ७॥ सोऽनादिष्टां दिशमनुव्यचलन्॥ तमृतवश्चार्तवा

राम:
२

श्चलोकाश्चलोक्याश्चमासा श्चार्द्धमासाश्चाहोरात्रे चानुव्यव
लन्त स्वन्त्तं नावैस अग्निर्वानं च लोकानां व लोक्यानां च मा
सानां चाहोरात्रयोश्च श्रियं यशस्व भवति य एवं वेद॥ ६॥ सोनां
हृत्नाद्दिशमन्व्यचलत्तो नाव स्य न मन्यन्त । तं दिनिश्चा
निनि तिश्चुं डावैंद्राणी चानुव्यचलन्॥ दिन स्व वै सा दिनेश्च
डाया स्वैन्द्राण्याश्च श्रियं यशस्वभवति य एवं वेद॥ ७॥ स दिशो
न्व्यचलत्तं विशानुव्यचलसर्वेच देवा: सर्वाश्च देवता:

विराजश्च वै स सर्वैषां च देवानां सर्वासां च देवतानां प्रियं धाम
भवति य एवं वेद ॥ ८॥ स सर्वानन्तर्देशाननु व्यचलत् ॥ तं प्रा
जापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चानुव्यचलन् ॥ प्रजा
पतेश्च वै स परमेष्ठिनश्च पितुश्च पितामहस्य च प्रियं धाम भवति
य एवं वेद ॥ ९॥ यथी यग ॥ ६॥ गणाश्च वसाना २५॥ विंशतिः
बद् षट्श्च ॥ ६॥ स महिमा सद्रुर्भूत्वान्तं पृथिव्याग्च्छात्स समुद्रो
भवत् ॥ ॥ तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चापिश्च

ग्राम:
१०

10

ब्रह्मवर्चसं भवत्यन्नाद्यं वर्धयेत ॥२॥ एतं प्राणो गच्छत्येतेन ब्रह्म
गच्छत्येतेन ब्रह्मवर्चसं गच्छति य एवं वेद ॥३॥ एतं ब्रह्मचर्यस्य लोकम्
न्ने वा नामधेयं ब्रह्मत्वामिषयं वर्धते ॥४॥ एतं ब्रह्मा गच्छत्येतेन ब्रह्मलो
कं गच्छत्येतं लोकं गच्छत्येतेन मन्त्रं गच्छत्येतेन मन्त्रार्थं गच्छति य एवं
वेद ॥५॥ अथ समानहृ ॥६॥ पंचकः सप्तक उच्यते । अष्टकके प
र्वीयगुणपर्वा ७ अथवस्ततः ब्रात्यायाः सप्तपर्वाणः ॥८॥ सोर
स्यन्तनतो राजन्यो नायवनाः ॥९॥ ऋक्षिपृाः सवंधनन्त्रायम

दति ह्नतु ॥२॥ विशां चैवैस सबंधनं चान्नस्य चान्नाद्यस्य च प्रि।
यं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ पर्यायस्यैव सानन्त ३ छ ॥८॥ स
विशो नव्यचलनं ॥२॥ नैस्मा च सामिति स्मसेना वस्तराचानव्य
वलनं ॥२॥ स्मा पास्मैस समिनेस्मसेना यापुस्तराया।
स्मियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ पर्यायस्य कृतं ३ द्वावा।
यावप्य तिनिस्मितौ ॥४॥८॥ न यस्यैवं विद्वान्ब्रान्यो स स्तोनि।
प्पिर्ह रा ना न भैनु ॥२॥ श्रेयं मेसन मान्मनेमा न वेनप्यालृ३ ॥

रामः

८९

वता हस्मैतेन पावाह्लापता हस्मैते ॥२॥ अग्नो वै ब्रह्मत्वचनत्वं वेवो
दति पूर्तां तेअग्रहतां कं प्रविशावेति ॥३॥ अग्नौ वै बृहस्पते ।
मेव ब्रह्मणा विशानिंद्रं तत्वं न पावाइति ॥४॥ अग्नो वै बृहस्प ।
ति बृहस्पतिमेव ब्रह्मणा विशा दिंद्रं तत्वं ॥५॥ इयं वाइ पृथि
वी बृहस्पतिर्द्यौरेवेंद्रः ॥६॥ अयं वाऊ अग्निर्ब्रह्मासावा
दित्यः क्षत्रं ॥७॥ एनं ब्रह्म गच्छति ब्रह्मवर्चसी भवति ॥८॥
यः पृथिवीं बृहस्पतिमग्निं ब्रह्म वेद ॥९॥ एनमिंद्रियं ग

घृतेंहि यवाग्वा वति ॥२०॥ यज्ञादित्यस्तंदधि वा मिश्रं वेद
॥१८॥ यथो १८ ग्ध्र वसानत्ता ॥११॥ छ्रा ॥२०॥ ब्रात्योतिथिः ॥१॥
स्वयमेनमभ्युदेत्य ब्रूयाद्ब्रात्य क्वावात्सीर्ब्रात्योदकं ब्रात्य
तर्पयंतु ब्रात्य यथा ते प्रियं तथास्तु ब्रात्य यथा ते वश
स्तथास्तु ब्रात्य यथा ते निकामस्तथास्त्विति ॥३॥ यदे
नमाह ब्रात्योदकमित्यप एव तेनावरुंधे ॥४॥ यदेन
माह ब्रात्य तर्पयंत्विति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते

रामः

१२

॥५॥ यदेनमाह व्रात्य यथा ते प्रियं तथास्त्विति प्रियमेव तेनावरुं-
धे ॥६॥ ऐनं प्रियं गच्छति प्रियः प्रियस्य भवति य एवं वेद ॥७॥
यदेनमाह व्रात्य यथा ते वशस्तथास्त्विति वशमेव तेनावरु-
धे ॥८॥ ऐनं वशो गच्छति वशी वशिनां भवति य एवं वेद ॥९॥
यदेनमाह व्रात्य यथा ते निकामस्तथास्त्विति निकाममेव ते-
नावरुंधे ॥१०॥ ऐनं निकामो गच्छति निकामे निकामस्य भव-
ति य एवं वेद ॥११॥ वर्गो १२ एकादश ११ व्रात्यउद्धृत्येष्वग्नि

बुधिष्ठितेग्निहोत्रेति ष्ठिर्म्हहानानागधेनूः ।२। स्वयमेनम
मुदेत्यारुद्रान्यातिसृजहोष्यामीति ।२। सवातिसृजेज्जु
हुयान्नावातिसृजेन्नन्जुहुयान ।३। स य एवं विद्वान्ब्राह्मणोन्ये
नातिसृज्य जुहोति ।४। प्रपितृयाणं पंथानं जानाति प्रदे
वयानं । यानं देवेष्वाहवनीयस्य भवति ।५। य एवं व्या
स्मिंल्लोकेस्यायतनं शिष्यते य एवं विद्वान्ब्राह्मणोन्येनाति
सृज्य जुहोति ।७। य एवं विद्वान्ब्राह्मणोन्येनानतिसृ ।

होऽनुहोति।८। न चित्रया एतां वंधां जानाति न देवयानं॥९।
आदेवे धुनुस्मनेऽश्नमस्यमवति।१० नास्यास्मिंल्लोका।
आयतनं शिष्यते य एवं विद्वानाग्न्येनानतिहोऽनुहो
ति॥११। द्वयाय ११ अवसानञ्च ११ पंचपत्रवोध्या ७॥छ।
।१२। ब्रान्याए कांरात्रिमतिष्पिर्न्हे वसति। यद् षिव्यांपु
एयाल्लोका सात्रे वतेनावरुन्धे॥१॥ आन्यो द्वितीयांरात्रि
मतिष्पिर्न्हे वसति॥ ये अन्तरिक्षे पुण्या लोका स्तानेव

नेनावरुंधे ॥२॥ व्रात्यस्तृतीयां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति । ये दिवि
पुण्या लोकास्तानेव तेनावरुंधे ॥३॥ व्रात्यश्चतुर्थीं रात्रिमति।
थिर्गृहे वसति । ये पुण्यानां पुण्या लोकास्तानेव तेनावरुं।
धे ॥४॥ तद्यस्यैवं विद्वान्व्रात्यो ऽपरिमिता रात्रीरतिथिर्गृहे व
सति । य एवापरिमिताः पुण्या लोकास्तानेव तेनावरुंधे
॥५॥ अथ यस्याव्रात्यो व्रात्यब्रुवो नामबिभ्रत्यतिथिर्गृहा
नागछेत् ॥६॥ कर्षेदेनं न चैनं कर्षेत् ॥७॥ अस्यै देवताया उद

राम:
२४

कं याचामीति मां देवतानां साहस्यं मामिति मां देवतानां परिवे
वीत्येतं परिवेविष्यात् ॥८॥ तस्यामेवास्यत देवतायांउ
तं भवति य एवं वेद ॥९॥ व यीय र गता: स्त० २४॥९॥ ॥२३ ब
हं तर्द शान्नविद्यात् । स यत्प्राचीं दिशमनुबलेनाप्नोत्येशा
क्रामत्यान्नव्यवलनमन्नादेहं कृत्वा मन्नसानादेनान्नमति
य एवं वेदा । स यद्दक्षिणां दिशमनुव्यवलदिक्रामत्यान्न
व्यवलद्वलमन्नादं कृत्वा । बलेनान्नादेनान्नमत्ति य एवं

ॐ। उदेहि वाजिन्यो अप्स्व् अन्तरिदं राष्ट्रं प्रविश सूनृतावत्

त्॥ यो रोहितो विश्वमिदं जजान स त्वा राष्ट्राय सुभृतं बिभर्तु॥

भर्तु॥१॥ उद्वाज आगन्यो अप्स्व् अन्तर्विश आरोह त्वद्यो

नयः। सोमं दधानोप ओषधीर्गाश्चतुष्पदो द्विपद आ वे

शयेह॥२॥ यूयमुग्रा मरुतः पृश्निमातर इन्द्रेण युजा प्र

मृणीत शत्रून्। आ वो रोहितः शृणवत्सुदानवस्त्रिषप्ता

त्रासो मरुतः स्वादुसंमुदः ।३। रुहो रुरोह रोहत आ रुरोह गर्भो जनीनां
जनुषामुपस्थं ॥ ताभिः संरब्धमन्वविंदन्षडुर्वीर्गातुं प्रप
श्यन्निह राष्ट्रमाहाः ॥४॥ आ ते राष्ट्रमिह रोहितो ऽहार्षीद्व्यास्थ
न्मृधो ऽभयं ते अभूत् तस्मै ते द्यावापृथिवी रेवतीभिः का
मं दुहातामिह शक्वरीभिः ।५ रोहितो द्यावापृथिवी जजा
न तत्र तंतुं परमेष्ठी ततान ॥ तत्र शिश्रिये ऽज एकपादो ऽदृंहद्
द्यावापृथिवी बलेन ।६। रोहितो द्यावापृथिवी अदृंहद्

नैनस्वस्तभितंतेननाकः॥ तेनांतरिक्षंविमिमारजांसिते
नदेवाअमृतमन्वविंदन्॥ ७॥ विरोहितोअमृशद्विश्वरू
पंसमाकुर्वाणः प्ररुहोरुहश्च॥ दिवंरूढ्वामहतामहिम्ना
संतेराष्ट्रमनक्तुपयसाघृतेन॥ ८॥ यास्तेरुहः प्ररुहो।
यास्तआरुहोयाभिरापृणासिदिवमंतरिक्षं। तासांब्रह्मणा
पयसावावृधानोविशिराष्ट्रेजागृहिरोहितस्य॥ ९॥ यास्ते
विशस्तपसः संबभूवुर्वत्संगायत्रीमनुताइहागुः। तास्त्वा

रामः

.२

2

विशंठमनसाशिवेनसंमानावत्सोअभ्येतुरोहितः॥१०॥

१७॥१२॥ ऊर्ध्वोरोहिअधिनाकेअस्थाद्विश्वारूपाणिजनय

न्युवाकविः॥तिग्मेनाग्निर्ज्योतिषाविभातितृतीयेचक्रेर

जसिप्रियाणि॥१२॥ सहस्रशृंगोवृषभोजातवेदाघृता

हुतःसोमपृष्ठःसुवीरः॥मामाहासीन्नाथितोनेत्वाजहा

निगोपोषंचमेवीरपोषंचधेहि॥१३॥ रोहितोयज्ञस्यजनि

तामुखंचरोहितायवाचाश्रोत्रेणमनसाजुहोमि।रोहि

नंदेवायंतिसमनस्यमानाःसमारोहैःसामित्येरोहयत्ता३।
रोहितोयज्ञंव्यदधाद्विश्वकर्मणेतस्मात्तेजांस्युपमेमान्या
गुः। वाचयंतेनाभिंभुवनस्याधिमज्मनि।४। आत्वारुरो
हबृहत्युइतपङ्क्तिराककुब्वर्चसाजातवेदः। आत्वारुरो
होष्णिहाक्षरोवषट्कारआत्वारुरोहरोहितोरेतसासह।५।
अयंवस्तेगर्भंपृथिव्यादिवंवस्तेयमंतरिक्षं।। अयंब्रध्न
स्यविष्टपिस्वर्लोकान्व्यानशे।६। वाचस्पतेपृथिवीनः

राम:

३

ह्योनाम्योनामानि म्लत्प्यानः सुशेवा। इहैव प्राणः स।
ख्येनो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन् परिघर्तिरायुषा वर्चसा दधातु
।७। वाचस्पत ऋतवः पंच ये नौ वैश्वकर्मणाः परि ये संब
भूवुः। इहैव प्राणः सख्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन् परि
रोहित आयुषा वर्चसा दधातु ।८॥ वाचस्पते सौमन
सं मनश्च गोष्ठे नो गा जनय योनिषु प्रजाः। इहैव प्राणः
सख्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन् परि रोहित आयुषा वर्च

३

स्या दधमसि । ८। परि त्वाधात्सविता देवो अग्निर्वर्चसा मि
त्रावरुणावभि त्वा। सर्वा अरातीरवक्रामन्नेहीदं राष्ट्रमक
रः सूनृतावत् ॥ २०॥ छ ॥ २॥ यं त्वा पृषती रथे प्रष्टिर्व
हति रोहित । शुभा यासि रिणन्नपः ॥ २॥ अनुव्रता
रोहिणी रोहितस्य सूरिः सुवर्णा बृहती सुवर्चाः।
तया वाजान्विश्वरूपां जयेम तया विश्वाः पृतना अभि
ष्याम ॥ २॥ इदं सदो रोहिणी रोहितस्यासौ पन्थाः

रामः
४

एवती येन याति। नारंधर्वाः कृष्णपाउन्नयं निनोरक्षंति
कव्योप्रमादं॥३॥ सूर्यस्यां श्वाहर यः केतुमन्तः सदावह
न्यमतः सर्वरथं। घृतयावारोहितो भ्राजमानोदिवंदे
वः एवती मा विवेश॥४॥ योरोहितो वृषभस्तिग्मशृंगः
पर्यग्निं परि सूर्यंबभूव। योविष्टभ्नाजाति पृथिवीं दिवं
वतस्माद्देवाअधिसृष्टीः सृजंते॥५॥ रोहितो दिवमारुरुह
न्महतः पर्युणींवान्। सर्वारुरोह रोहितोरुहः॥६॥ वि

मिमीक्ष्वपयस्वतींघृताचींदेवानांधेनुरनपस्फुगेषा। इंद्रः
सोमंपिबतुक्षेमोअस्त्वग्निः प्रस्तौतुविमृधोनुदस्व।७।स
मिद्धोअग्निः समिधानोघृतवृद्धोघृताहुतः।अभीषाड्वि
श्वाषाडग्निः सपत्नान्हंतुयेमम।८। हंत्वेनान्प्रदहत्वरि
र्योनः पृतन्यति।९। क्रव्यादाग्निनावयंसपत्नान्प्रदहा
मसि॥अवाचीनानवजहींद्रवज्रेणबाहुमान्। अधास
पत्नान्मामकानग्नेस्तेजोभिरादिषि॥१०॥छ॥३॥ अग्ने

सपत्नान घरान्याद पास्सद्यापपासजानमत्यिपानंवहस्य
न्ते ॥ ॐ अग्नीमित्रावरुणाववधारेयद्धनामश्रतिमन्यमाना
ना:॥२॥ उद्यंस्त्वंदेवसूर्यसपत्नानवमेजहि। अवैनानश्म
नाजहितेयंत्वधमंतम:॥२॥ वत्सोविराजोवृषभोमतीना
मारुरोहशुक्रपृष्ठोंतरिक्षं। घृतेनार्कमभ्यर्चंतिवत्संब्रह्म
संतंब्रह्मणावर्द्धयंति॥३॥ दिवंचरोहपृथिवींचरोहरा
ष्ट्रंचरोहद्रविणंचरोह॥ प्रजांचरोहामृतंचरोहरोहितेनतन्वं

संस्तु शास्त्र ।।४।। ये देवा राष्ट्रभृतोभितो येन्ति सूर्यं। तैष्टे
रोहितः संविदानो राष्ट्रं दधातु सुमनस्यमानः ।। उत्त्वा
यज्ञा ब्रह्मपूता वहन्त्यध्वगतो हरयस्त्वा वहन्ति। तिरः स
मुद्रमति रोचसे र्णवं ।।६।। रोहिते द्यावापृथिवी अ
धिश्रुते वसुजि तिरोचसे धनाजिति ।। सहस्रं यस्य जनि
मानि सप्त च वोचेयं ते नाभिं भुवनस्याधि मज्मनि ।७। य
शा यासि प्रदिशो दिशः प्राश्च यशाः पशूनामुत चर्षणीना ॥

रामः
६

यस्याः पृथिव्या आदित्या उपस्थेहं भूयासं सवितेव चारुः
।८। अमुत्र सन्निह वेत्थेतः संस्तानि पश्यसि ॥९॥ इतः पश्यंति
रोचनं दिवि सूर्यं विपश्चितं ॥ ९॥ देवो देवान्मर्चयस्यन्तश्च
रस्यर्णवे ॥ समानमग्निमिंधते तं विदुः कवयः परे ।१०।
अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्था
त्॥ सा कद्रीची कं स्विदर्धं परागात्क्व स्वित्सूते न हि नेन
हि यूथे अस्मिन् ॥११॥ ५॥ ४॥ एकपदी द्विपदी सा चतुष्प

6

मन्तोहि क्न वेत्वायष्टापदीनवपदीवुमत्वषी॥ सहस्त्रा।
नरामऽवनस्य पं क्तिस्तस्याः समुद्रा स्त्राधिविलरंति॥ यास्त्रा
गेहं घामम्रतः प्रावमेवचः।ऽत्वा पत्ना ब्रह्ममजा वहं त्यध
गनोहरयस्त्वा वहं ति॥२॥ वेदतत्रैप्रमर्त्य पत्न स्त्राकमएं
दिवि॥ यत्रैस यस्थ परमे व्योमन्॥३॥ स्रर्योद्यो स्रर्यः पृथि
वीस्रर्यं स्त्रापोति पश्पति॥ स्रर्योमृतस्यैकंचक्षराहरोह
दिवंमहीं॥४॥ ऽर्वीरासन्पपरिधयोवेदिर्भूमिरकल्पत

राम:
८

तत्रैतावग्नी आयत्त हि मं घ्रुं संवरो हि तः ।५। हि मं घ्रुं संवा
धायदयान्कृत्वा पर्वताद्वा वर्षीज्यावग्नी ई जाते रोहित
स्य स्व र्वि दः ।६। स्व र्वि दो रो हि त स्य व्र स्त णो ग्निः स मिध्य
ते ।। तस्मा द्भं स स्त स्या द्वि म स्त स्ता यज्ञोज्ञायते ।७। व्र
स्त णाग्नी वा ह धा नौ व्र स्त ह द्वौ व्र स्ता उ तौ ।। व्र स्ते द्वावग्नी
ई जाते रो हि त स्य स्व र्वि दः ।।८।। सत्ये अ न्यः स मा हि तो
प्स्व न्यः स मि ध्य ते ।। व्र स्ते द्वावग्नी ई जाते रो हि त स्य स्व र्वि

दः ।८। ६ ।।७।। पंचात्तः परिभ्रमन्ति पंचेंद्रो ब्रह्मणोस्पतिः त्र
लोक्ह्याव ग्नीईजाने रोहितनस्यस्वर्विदः ।१।। वेदिष्मसि कल्प
यित्वा दिवं कृत्वा दक्षिणां । घ्रंसं तदग्निं कृत्वा चकार विश्व
मात्मन्वद्वर्षेणाज्येन रोहितः ।२।। वर्षमाज्यं घ्रंसो अग्नि
र्वेदिर्भूमिरकल्पत । तत्रैतान्पर्वतानग्नीर्गीर्भिरूर्ध्वं अ
कल्पयत् ।३। गीर्भिरूर्ध्वान्कल्पयित्वा रोहितो भूमिमब्रवी
त् ।। त्वयीदं सर्वं जायतां यद्भूतं यच्च भाव्यं ।४। स यज्ञः प्र

ग्राम:
८

यमोमस्नोमव्यो अजायत ।। तस्माद्धजद्दं सर्वं यत्किंचेद
विषोवनेरोचनेरो हितेनस्रुपिनामस्तं ।।५।। यस्तुगां वदा
स्फुरति श्रत्यङः स्तूर्यंचमेरुत्ति । तस्य हश्रा मितेमस्त्लं तछा
पंकरवो परे ।।६।। योमामिरक्षाय मन्येषि मांचार्विंन वांत
रा ।। तस्य हश्रा मितेमस्त्लं तछा पंकरवो परं ।।७।। योयुग्य
देवस्तूयुन्वोच मांचांतरा यति । इष्टस्वंतस्मिं छमलंदु विता
तिवमस्धमहे ।८। माश्रगामयणोवयेमायजादिंडु सोमिनः

।मां न स्तुनो अश्वरानयः ।८। यो वज्रस्य प्रसाधनास्तेन ईहे वेषा

ननः । तमा ऊनमशीमहि ॥१०॥ अनुवाके त्र्यर्च सूक्तं ।

चाद्य । बर्हिः ।४।६। उदस्य केतवो दिवि शुक्रा भ्राजन्त ईर

ते । आदित्यस्य नृचक्षसो महिव्रतस्य मीढुषः ॥१॥ दिशां

प्रज्ञानां स्वरयन्तमर्चिषा सुपक्षमाशुं पतयन्तमर्णवे ॥ स्त

वाम सूर्यं भुवनस्य गोपां यो रश्मिभिर्दिश आभाति सर्वाः ॥२॥

यत्राउ प्रत्यङ्ङधपा पास्तिशूगीं नानारूपे अहनी कर्षि मा

ग्रमः

दे

पयान्तदादित्यमहितन्तेमहिश्रवोयदेकोविश्वंपरिभूम

जायसे ॥३॥ विपश्चितंतरणिंभ्राजमानंवहन्तियंहरितः

सप्तबह्वीः । स्रुताद्यमत्रिर्दिवमुन्निनायतंत्वापश्यन्तिपरि ।

यान्तमाजिं ॥४॥ मात्वादभन्परियान्तमाजिंस्वस्तिदुर्गां

ति अतियाहिशीभं ॥ दिवंचसूर्यपृथिवींचदेवीमहोरात्रेवि ।

मिमानोयदेषि ॥५॥ स्वस्तितेसूर्यचरसेरथाययेनोभाव

न्तौपरियासिसद्यः । यंतेवहन्तिहरितोवहिष्ठाःशतम

च्चरातः॥१०॥अभिश्यावंनकृशनेभिरश्वंनक्षत्रेभिःपित
रोद्यामपिंशन्।रात्र्यांतमोअदधुर्ज्योतिरहन्बृहस्पति
र्भिनदद्रिंविदद्गाः॥११॥इदमकर्मनमोअभ्रियाययःपू
र्वीरन्वानोनवीति।बृहस्पतिःसहिगोभिःसोअश्वैः
सवीरेभिःसनृभिर्नोवयोधात्॥१२॥६॥२२॥अच्छामइं
द्रंमतयःस्वर्विदःसध्रीचीर्विश्वाउशतीरनूषत।परि
ष्वजंतिजनयोयथापतिंमर्यंनशुंध्युंमघवानमूतये।

ऋप.

।१। नह्या त्वद्रिगपवेति मे मनस्त्वे इत्कामं पुरुहूत शिश्रय । राजे
वदस्म नि षदोधि वर्हिष्यस्मिन्त्सोमेव पानमस्तु ते ।२। विषू
वृदिंद्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्रायो मघवा वस्व ईशते । तस्ये
दिमे प्रवणे सप्त सिंधवो वयो वर्द्धंति वृषभस्य शुष्मिणः
।।३।। वयो न वृक्षं सुपलाशमासदं सोमास इंद्रं मंदिनश्चमू
षदः । प्रैषामनीकं शवसा दविद्युतद्विदत्स्वर्मनवे ज्यो
तिरार्यं ।४।। कृतं न श्वघ्नी विचिनोति देवने संवर्गं शवसा

10

दविद्युतद्विदत्स्वर्मनवेज्योतिरार्यं।४। कृतंनश्वघ्नोवि
चिनोतिदेवनेसंवर्गंयन्मघवासूर्यंजयत् नतत्तेअन्यो
अनुवीर्यंशकन्नपुराणोमघवन्नोतनूतनः।५।विशंवि
शंमघवापर्यशायतजनानांधेनाअवचाकशद्वृषा।
यस्याहशक्रःसवनेषुरण्यतिसतीव्रैःसोमैःसहतेपृ
तन्यतः।६।आपोनसिंधुमभियत्समक्षरन्सोमासइंद्रंकु
ल्याइवह्रदं।वर्धंतिविप्रामहोअस्यसादनेयवंनवृष्टिर्दि

येनदाशनाऽग वृषानक्रतुः पपपद्रजः स्वपो अपयन्ती
रक्तुगोदितनाऽपः। सहस्रातेमघवाजीरदानवेविंदज्यो
तिर्मनवेठविघ्नते।८॥ उज्जायनांपरञ्जुन्यौतिषाबास
हस्रयाह्नतस्मदुघातुशेगावत्नु। विरोधतामस्नबोमा
नुतापुवि: स्वर्णीमुक्रंमुञ्जुचीनसत्यतिः॥९॥ नोभिह
वेमामतिंडुरेवांपवैनेदलधंपुरुहूतविश्वा चर्षेराजभिः प्र
पमाधमागतुमाकेनहुजनेनाजयेम॥१०॥ बृहस्पतिर्न

परिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः। इंद्रः पुरस्ता
दुतमध्यतोनः सखासखिभ्योवरिवः कृणोतु॥११॥ बृह
स्पतेयुवमिंद्रश्चवस्वोदिव्यस्येशाथेउतपार्थिवस्य। ध
त्तंरयिंस्तुवतेकीरयेचिद्यूयंपातस्वस्तिभिः सदानः॥१२॥
१२। द्वितीयोनुवाकः। अनुवाकेसूक्तानि॥६॥ ऋचः॥७४॥
वयमुत्वातदिदर्थाइंद्रत्वायंतः सखायः। कण्वाउक्थेभि
र्जरंते॥१॥ नघेमन्यदापपनवज्रिन्नपसोनविष्टौ। तवे

अथ

इत्सोमं विकेतारः ।२ इच्छंति देवाः सुन्वंतं न स्वप्नाय स्पृहयंति

। यंति प्रमादमतंद्राः ।३। वयमिंद्र त्वायवोभि प्रणोनुमो वृष

न् विद्धी त्वस्य नो वसो ।४। मा नो निदे च वक्तवेर्यो रंधीर

राव्णे । त्वे अपि क्रतुर्मम ।५। त्वं वर्मासि सप्रथः पुरोयोध

श्च वृत्रहन् त्वया प्रति ब्रुवे युजा ।६। ।१८। वार्त्रहत्या

य शवसे पृतनाषाह्याय च । इंद्र त्वा वर्तयामसि ।१। अर्

वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इंद्र कृण्वंतु वाघ

नः २ । नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इंद्राभि
मातिषाह्ये ॥ ३ ॥ पुरुष्टुतस्य धामभिः शतेन महयामसि ।
इंद्रस्य चर्षणीधृतः ॥ ४ ॥ इंद्रं वृत्राय हंतवे पुरुहूतमुप ब्रु
वे । भरेषु वाजसातये ॥ ५ ॥ वाजेषु सासहिर्भव त्वामीमहे
शतक्रतो । इंद्र वृत्राय हंतवे ॥ ६ ॥ द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृत्सुतू
र्षु श्रवःसु च । इंद्र साक्ष्वाभिमातिषु ॥ ७ ॥ ६ ॥ २८ ॥ शुष्मि
तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविं । इंद्र सोमं शतक्रतो ।

।२।।७।।२८। इंद्र यानि शतक्रतो या ते जनेषु पंचसु। इंद्र ता
नि त आ वृणे ॥२॥ अगन्निंद्र श्रवो बृहद् द्युम्नं दधिष्व दुष्टरं
उत्ते शुष्मं तिरामसि ॥३॥ अर्वावतो न आ गह्यथो शक्र प
रावतः। उ लोको यस्ते अद्रिव इंद्रेह तत आ गहि ।४।४।। इं
द्रो अंग महद्भयमभी षदप चुच्यवत्॥ स हि स्थिरो विच
र्षणिः॥ इंद्रश्च मृडयाति नो न नः पश्चादघं नशत्।भद्रं
भवाति नः पुरः।६।। इंद्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं

करन्। जेता शर्द्धन्विर्धेतीः॥७॥ ॥२०॥ न्यूषुवाचंप्रमहे
भरामहे गिरइंद्राय सदने विवस्वतः॥ नूचिद्धि रत्नं ससतामि
वाविदन्नदुष्टुतिर्द्रविणोदेषु शस्यते॥१॥ दुरो अश्वस्य
दुरइंद्र गोरसि दुरोयवस्य वसुनइनस्पतिः॥ शिक्षानरः प्र
दिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदंगृणीमसि॥२॥
शचीवइंद्र पुरुकृद्द्युमत्तम तवेदिदमभितश्चेकिते वसु॥ अतः
संगृभ्याभिभूत आभर मात्वायतो जरितुः काममूनयीः॥३॥

एभिर्द्युभिः सुमना एभिरिंदुभिर्निरुंधानो अमतिं गोभिरश्विना।
इंद्रेणा दस्युं दरयंत इंदुभिर्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ।४। सं
मिंद्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चंद्रैरभिद्युभिः सं
देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि
।५। ते त्वा मदा अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहत्येषु सत्प
ते। यत्कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्ह
यः ।६। युधा युधमुप घेदेषि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं हंस्योज

स्रा॥ नम्याय हिंद्र सख्योपरावतिनिवर्हु योनमु चिंनाममा।
यिने॥७॥ त्वं करं जमन्नतपणीयं वर्षी ल्लेजिष्टपातिाध्विमवल्य
वर्तनी। त्वं शानावंगरदस्यातिनत्सुरोनानन्दः परिभूताजज्ञि
स्वता॥८॥ त्वमेनाज्ञजराज्ञो हृदि शावंधुनाहस्स्रवलोप
जगत्स्रवः॥ यहिंमहत्वानवर्जिनवश्रुतोनिवक्रेणारप्या
डुष्यदाहृणाकु॥९॥ त्वमाविप्यहस्स्रवसंतवोतिस्तवत्राम
मिरिंडन्त्वंपाणां॥ त्वमस्मै ऊत्समतिष्यावमाउमहेराज्ञे।

अप

एते अरं धनायवः ॥२८॥ यन्नुदृचींद्र वेवगोपाः सखायस्ते शि
वतमा अमाम । त्वांस्तोषामत्वयासुवीराद्राधसपआयुः प्र
तरंदधनाः ॥२८॥ ६ ॥ २१ ॥ षष्ठ्यः पर्यायः ॥ अभि त्वा वृष
भा सुते सुतं सृजामि पीतये ॥ तृंपा व्यश्नुही मदं ॥१॥ मा त्वा
मूरा अविष्यवो मोपहस्वान आदभन नाकीं ब्रह्मद्विषो व
नः ॥ इह त्वा गोपरीणसा महे मंदंतु राधसे सरो गौरो यथा
पिब ॥३॥ अभि प्र गोपतिं गिरेंद्रमर्च यथा विदे । सूनुं सत्य

रागभस्त्योः। द्युम्नीसुशिप्रोहरिमन्युसायकइंद्रेनिरूपाह
रितामिमिक्षिरे॥३॥ दिविनकेतुरधिधायिहर्यतोविव्यच
द्वज्रोहरितोनरंह्या॥ तुददहिंहरिशिप्रोयआयसः सहस्र
शोकाअभवद्धरिंभरः॥४॥ त्वंत्वमहर्यथाउपस्तुतः पूर्वेभिरिं
द्रहरिकेशयज्वभिः। त्वंहर्यसितवविश्वमुक्थ्यमसा
मिराधोहरिजातहर्यतं॥५॥ ताववज्रिणंमंदिनंस्तो
म्यंमदइंद्रंरथेवहतोहर्यताहरी। पुरूण्यस्मैसवनानि

अथ॰

हर्यंतइंद्रायसोमाहरयोदधन्विरे॥६॥अरंकामायहरयो
दधन्विरेस्थिरायहिन्वद्धयोहरीन्तुरा॥अर्वद्भिर्योहरिभिर्जो
षमीयतेसोअस्यकामंहरिवंतमाशे॥२॥हरिश्मशारु
हरिकेशआयसस्तुरस्पेयेयोहरिपाअवर्द्धत॥अर्वद्भिर्यो
हरिभिर्वाजिनीवसुरतिविश्वादुरितापारिषद्धरी॥३॥स्रु
वेवयस्यहरिणीविपेततुः शिप्रेजायहरिणीदविध्वजः॥
प्रवत्तेनेवमतेममर्मजद्धरीपीत्वामदस्यहर्यतस्यांधसः॥४॥

२१

उनस्त्तसन्नहर्यतस्यपत्स्योतूत्योनवाजहिर्वौख्रविक्रदतु

महीचिक्षिद्धिषणाहर्यदोजसा॥हहयोदधिषेहर्यतश्चि

द्रा॥५॥४॥१॥आरोदसीहर्यमाणोमहित्वानव्यंहर्य

सिमन्मनुप्रियं।प्रपस्त्यमसुरहर्यतंगोराविष्कृधिह

रयेसूर्याय॥आत्वाहर्यतंप्रयुतोजनानांरथेवहंतु

हरिशिप्रमिंद्र।पिबायथाप्रतिभृतस्यमध्वोहर्यन्यज्ञंस

धमादेदशोणिं॥२॥अपाःपूर्वेषांहरिवःसुतानामथो

अ॰प्र॰

इदं सवनं केवलं ते। ममद्धि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषं ज
ठर आ वृषस्व ॥२॥४॥२२॥ अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृ
भिः सुतस्य जठरं पृणस्व। मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं ते
भिर्वर्द्धस्व मदमुक्थवाहः ॥२॥ प्रोग्रां पीतिमित्थे का।
ऊती प्राचीव सनवं वीर्येण ताव च पो दधाना उशिज स्तुतस्ताः
॥ प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थौ गृणन्तः सधमाद्यासः
॥२॥४॥२३॥ इति तृतीयः पर्यायः तृतीयोऽनुवाकः

22

॥ अनुवाके सूक्तं २४॥ ऋचा॥ २६९॥ छ॥ यो जात एव प्रथ

मो मनस्वान्देवो देवान्क्रतुना पर्यभूषत्॥ यस्य शुष्माद्रोद

सी अभ्यसेतां नृम्णस्य मह्ना स जनास इंद्रः॥१॥ यः पृथिवीं

व्यथमानामदृंहद्यः पर्वतान्प्रकुपितां अरम्णात्। यो अं

तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तभ्नात्स॥२॥ यो हत्वाहि

मरिणात्सप्त सिंधून्यो गा उदाजदपधा वलस्य। यो अश्म

नोरंतरग्निं जजान संवृक्समत्सु स॥३॥ येनेमा विश्वा

अथ·

च्यवनाक्षन्नातिपोदासंवर्णोमधरंगुहाकः। स्वर्स्त्रीवपो
जिगीवांस्त्वन्नमाददर्यः पुष्टानिहु॥४॥ यस्मात्पष्ठेनिकु
हमेतिघोरमुनेमाहुर्नैषोअस्तीत्येनं। सोअर्यःपुष्टीर्वि
जइवातिनातिअदंस्मैधत्तस॥५॥ पोरध्रस्यचोदि।
तायःकृशस्ययोब्रह्मणोनाधमानस्यकीरेः। युक्त।
ग्रावणोयोविताशुशिप्रःसुनसोमस्यस॥६॥ यस्या।
स्माहःप्रदिशियस्यगावोयस्यग्रामायस्यविश्वेरथा

23

सः॥यःसूर्यंयउषसंजजानयोअपांनेतास॥७॥यंक्रं

दसीसंयतीविह्वयेतेपरेवरउभयाअमित्राः।समानं।

चिद्रथमातस्थिवांसानानाहवेतेस॥८॥यस्मान्नऋ

तेविजयंतेजनासोयंयुध्यमानाअवसेहवंते। योवि

श्वस्यप्रतिमानंबभूवयोअच्युतच्युत्स॥९॥यःश

श्वतोमह्येनोदधानानमन्यमानाञ्छर्वाजघानयः।

शर्धतेनानुददातिशृध्यांयोदस्योर्हंतास॥१०॥यःशं

अप॰

वरं पर्वतेषु क्षियंतं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविंदत्। ओजा
यमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स ॥२२॥ यः शुंवरं
परियतडुत्नसीभिर्यो वाह्कन्नापिवत्सुतस्या। अंतर्गि
रौ यजमानं वहुं जस्मिन्नामर्छन्त्स जनास इंद्रः॥२२॥
यः सप्तरश्मिर्वृषभस्तुविष्मानवासृजत्सर्तवे सप्त सिं
धून्। यो रौहिणमस्फुरद्वज्रबाहुर्द्यामारोहंतं स ॥२४॥
द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयं

२५

५८

ते। यः सोमपा निश्चितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स॥२४

॥यः सुन्वंतमवति यः पचंतं यः शंसंतं यः शशमा

नमूती॥ यस्य ब्रह्म वर्द्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स

॥२५॥ जातो व्यख्यः पित्रोरुपस्थे भुवो न वेद जनितुः

परस्य। स्तविष्यमाणो नो जो अस्मद्व्रता देवानां स

जनास इंद्रः॥२६॥ यः सोमकामो हर्यश्वः सूरिर्यस्मा

द्रेजंते भुवनानि विश्वा। यो जघान शंबरं यश्च शुष्णं

ग्रथ·

25

पएककीरः सजनामइंद्रः ॥२७॥ पः हन्वनेपवनेदुध्र
आविद्वांजंईर्विसकिलासि सत्यः ॥ वयंतइंद्र विश्व
हप्रियासः सुवीरासोविदथमावदेम ॥२८॥ ६॥२४॥
अस्माइदु प्रतवसे तुरायप्रयोनहर्मिस्तोमंमाहिना
य। ऋचीषमायाध्रिगवईहमिंद्रायब्रह्माणिरातत
मा॥१॥ अस्माइदु प्रयइव प्रयंसि भराम्यांगूषंबाधे
सुवृक्ति। इंद्रायहृदामनसामनीषाप्रत्नायपत्येधियो

मर्जयंत॥२॥ अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षां भराम्यांगूषमास्येन। मंहिष्ठमछोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्यै॥३॥ अस्मा इदु स्तोमं संहिनोमि रथं न तष्टेव तत्सिनाय। गिरश्च गिर्वाहसे सुवृक्तींद्राय विश्वमिन्वं मेधिराय॥४॥ अस्मा इदु सप्तिमिव श्रवस्येंद्रा यार्कं जुह्वा३ समंजे। वीरं दानौकसं वंदध्यै पुरां गूर्तश्रवसं दर्माणं॥५॥ अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वज्रं स्वपस्त

ऋ.प.

मंल्लयेरर णाय। हुत्र स्व विहि दद्येन मर्मतुजन्नी शान
ल्लजनाक्ति पेधाः।६॥ अस्येदु मातुः सवनेषु सद्यो महः
पितुं पपि वां चार्वन्ना। मुषायद्विष्णुः पचतं सहीयान्
विध्यद्वराहं तिरो अद्रिमस्ता।७॥ अस्मा इदु ग्नाश्चि
द्देवपत्नीरिंद्रायार्कमहिहत्य ऊवुः। परि द्यावापृथि
वीजभ्र उर्वीनास्यते महिमानं परिष्टः।८॥ अस्येदेव
प्ररिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यंतरिक्षात्। स्वराडिं

२६

न्द्रो दम आविश्वगूर्त्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय ॥९॥
अस्येदेव शवसा शुषन्तं विवृश्चद्वज्रेण वृत्रमिन्द्रः। गा
न व्राणा अवनीरमुंचदभिश्रवो दावने सचेताः ॥१०॥
अस्येदु त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद्वज्रेण सीमयच्छ
त्। ईशानकृद्दाशुषे दशस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणि
ः कः ॥११॥ अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशा
नः कियेधाः। गोर्न पर्व विरदा तिरश्चेष्यन्नर्णांस्यपां

वरध्यै ॥१२॥ अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि न
व्य उक्थैः ॥ युधे यदिष्णान आयुधान्यृघायमाणो निरि
णाति शत्रून् ॥१३॥ अस्येदु भिया गिरयश्च दृळ्हा द्यावा
च भूमा जनुषस्तुजेते । उपो वेनस्य जोगुवान ओणिं
सद्यो भुवद्वीर्याय नोधाः ॥१४॥ अस्मा इदु त्यदनु दा
य्येषामेको यद्वव्ने भूरेरीशानः । प्रैतशं सूर्ये पस्पृधा
नं सौवश्व्ये सुष्विमावदिन्द्रः ॥१५॥ एवा ते हारियोजना

ठ ह्रक्लीं ग्रब्रह्मस्वाणिगोनमामोऽस्त्वकृतन् ॥ तेभ्युविश्वा

येषां संधिपधनः प्रातर्मेहरु धिपाव ह्रजै गम्मात्रु ॥ २ ॥ स्वा

। स्वधा ॥ य एक इद्धव्यश्चर्षणीनामिंद्रं तं गीर्भिरभ्यर्च आ

भिः । यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावां सत्यः सत्वा पुरुमायः

सहस्वान् ॥ २ ॥ तमुनः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्तविप्रा

सो अभि वाजयंतः । नक्षद्दाभं ततुरिं पर्वतेष्ठामद्रोघ

वाचं मतिभिः शविष्ठं ॥ ३ ॥ तमीमहं इंद्रमस्य रायः पुरु

वीरस्यनृवतः पुरुक्षोः।योअस्कृधोयुरजरः स्वर्वान्तमा
भरहरिवोमादयध्यै॥३॥तंनोविवोचोयदितेपुराचिज्ज
रितारआनशुः सुम्नमिंद्र॥ कस्तेभागः किंवयोदुध्रखि
द्वः पुरुहूतपुरूवसोसुरघ्नः॥४॥तंपृच्छंतीवज्रहस्तंर
थेष्ठामिंद्रंवेपीवक्वरीयस्यनूगीः।तुविग्राभंतुवि
कूर्मिंरभोदांगातुमिषेनक्षतेतुम्रमच्छ॥५॥अयाहत्यं
माययावावृधानंमनोजुवाः स्वतवः पर्वतेन अच्यु

नाविड्डीडिनास्वोजोरूजोविद्धाधषनाविरशिनः॥क्ष
नंबोधिपानव्यस्पाशाविष्टं प्रतंप्रत्नवत्यरितंसपद्योस
नोवत्नदतिमानः स्तुवस्तेंद्रोविश्वान्यतिदुर्गहाणि॥७॥
आजनाद्यदुकणोपार्थिवानिदिव्यानिदीपयोनरिता
।नपाहृषत्विश्वतः शोचिषानान्वृत्तहिवेषोवपत्ना
मघप्व॥८॥नुवोजनस्पदिव्यस्पराजापार्थिवस्पजग
नत्वेषसंहकधिषवज्रंदत्तिणोइंद्रहस्तेविश्वाअजुर्य

दयसे वि मायाः ॥६॥ आ संयतमिन्द्र णः स्वस्तिं शत्रुतूर्याय बृ
हतीममृध्रां । यया दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन्सुतुका
नाहुषाणि ॥७॥ स नो नियुद्भिः पुरुहूत वेधो विश्ववाराभि
रा गहि प्रयज्यो । न या अदेवो वरते न देव आभिर्याहि
तूयमा मद्र्यद्रिक् ॥८॥२४॥ छ॥ नूह्व॥ यस्तिग्मशृंगो वृषभो
न भीम एकः कृष्टीश्च्यावयति प्र विश्वाः ॥ यः शश्वतो
अदाशुषो गयस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः ॥१॥ त्वं

२९

हत्यदिंद्रकुत्समावः शुश्रुषमाणस्तन्वासमर्येदासंयच्छु
ष्णंकुयवंन्यस्माअरंधयआर्जुनेयायशिक्षन्॥२॥त्वंधृष्णो
धृषतावीतहव्यंप्रावोविश्वाभिरूतिभिः सुदासं॥प्रपौरु
कुत्सिंत्रसदस्युमावः क्षेत्रसातावृत्रहत्येषुपूरुं॥३॥त्वं
न्नृभिर्नृमणोदेववीतौभूरीणिवृत्राहर्यश्वहंसि।त्वंनिद
स्युंचुमुरिंधुनिंचास्वापयोदभीतयेसुहंतु।४॥तवच्यौ
त्नानिवज्रहस्ततानिनवयत्पुरोनवतिंचसद्यः।निवेश

अथ०

नेशातमाविवेषीमहं वज्रचन्न मतिनाहन्॥५॥ सनानात

उंद्रमोजना निराजहव्यायदामुषेहदासे। तृ मेतेहरीह

षणापुनषिभ्रंतवृत्नाशिपुरूहाकवाजं॥६॥ मानेअ

स्यां सहसावन्यारिषावयापन्महरिवः परादे। त्रायहि

नोवृकेभिर्वरुथैस्तवप्रियासः सूरिषुस्याम॥७॥ प्रियास

इत्तेमघवन्नभिष्टौनरोमदेमशरणेसखायः। नितुर्वशं

निपाह्वंशिप्रीत्यतिथिग्वायशंस्यंकरिष्यन्॥८॥सद्य

श्चिन्त्वतेमघवन्नभिष्टौनरः शंसन्त्युक्थशासउक्थायेते
हवेभिर्विप्रंगिरदाशुतन्नस्मान्वृणीष्वयुज्यायतस्मै॥२॥
एतेस्तोमानरांनृतमत्भ्यमस्मद्र्यंचोददतोमघानि॥ते
षामिंद्रवृत्रहत्येशिवोभूःसखाचशूरोविताचनृणां
॥१०॥ नूइंद्रशूरस्तवमानऊतीब्रह्मजूतस्तन्वावावृ
धस्व।उपनोवाजान्मिमीह्युपस्तीन्यूयंपातस्वस्तिभिः
सदानः॥११॥ ६॥ ॥१७॥ चतुर्थोनुवाकः॥ अनुवाकेषु

अप्र·

क्रे॥५॥ ऋचा॥५६॥ आ पाहि सुषमा हि भरन्युक्तः॥१॥ इंद्र
मिद्गाथिनो बृहदिंद्रमर्केभिरर्किणः। इंद्रं वाणीरनूष
त॥१॥ इंद्र इद्धर्योः सचा संमिश्ल आ वचोयुजा। इंद्रो वज्री
हिरण्ययः॥२॥ इंद्रो दीर्घाय चक्षस आ सूर्यं रोहयद्दि
वि। वि गोभिरद्रिमैरयत्॥३॥८॥ इंद्रं वो विश्वतस्प
रि हवामहे जनेभ्यः। अस्माकमस्तु केवलः॥१॥ व्यंत
रिक्षमतिरन्मदित्युक्तः॥५॥७॥ ऋ८॥ इंद्रेण सं हि दृक्षसे

जग्मानो अबिभ्युषा। मंद्रू समानवर्चसा॥२॥ अनवद्यै

रभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति। गणैरिंद्रस्य काम्यैः॥२॥

आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे। दधाना नाम यज्ञियं

॥३॥ ७॥ १०॥ इंद्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुतः

। जघान नवतीर्नव॥१॥ इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्व

पश्रितं। तद्विदच्छर्यणावति॥२॥ अत्राह गोरमन्वत ना

म त्वष्टुरपीच्यं। इत्था चंद्रमसो गृहे॥३॥ ७॥ १८॥ वाव मद्दा

ऋग्व·

यदीमहंनवस्त्वाक्तिमतस्याशुं। इंद्रात्यरिनन्चंममे॥२॥ अन
त्वारोहसीउभेक्रत्नमाणामस्यपेतां। इंद्रयदस्युदामवः॥२
डत्रिष्टन्त्रोजसासहपीत्वीशिप्रेअवेपयः। सोममिंद्र
चमूसतं॥२॥४॥७॥ निंद्दिविश्वा अपद्दिषः परि
वाधोजहीमृधः। वसुस्पार्हंतदाभर॥२॥ यद्वीडावि
इयाक्स्थिरे यत्पर्शाने पराभृतं। वसुस्पार्हंतदाभर॥२॥
यस्यतेविश्वमानुषोभूरेर्दत्तस्यवेदति। वसुस्पार्हंत

दामर॥३॥६॥६७॥ प्र सम्राजं चर्षणीनामिंद्रं स्तोता न
व्यं गीर्भिः। नरं नृषाहं मंहिष्ठं॥१॥ अस्मिन्नुक्थानि रण्यंति वि
श्वानि च श्रवस्या। अपामवो न समुद्रे॥२॥ तं सुष्टुत्या।
विवासे ज्येष्ठराजं भरे कृत्नुं महो वाजिनं सनिभ्यः॥३॥६॥
॥४६॥ अयमु ते समतसि कपोत इव गर्भधिं। वचस्तच्चि
न्न ओहसे॥१॥ स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य ते। वि
भूतिरस्तु सूनृता॥२॥ ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन्वाजे

अथ्यः

शतक्रतो। समन्येषुब्रवावहै॥२॥७॥४५॥ प्रणेतारंवा

स्योअच्छाकर्त्तारंज्योतिःसमत्सु। सासह्वांसंयुधामित्रा

न्॥१॥सनःपप्रिःपारयातिस्वस्तिनावापुरुहूतः॥इं

द्रोविश्वाअतिद्विषः॥२॥सत्वंनइंद्रवाजेभिर्दशस्या

चगातुयाचीअच्छाचनःसुम्नंनेषि॥२॥७॥४६॥ त

मिंद्रवाजयामसिमहेवृत्रायहंतवे। सवृषावृषभोभु

वत्॥१॥ इंद्रःसदामनेकृतओजिष्ठःसमदेहितः।द्युम्नी

श्लोकी समीरयः ॥२॥ गिरा वज्रो न संभृतः सबलो अन

पच्युतः ॥ ववक्ष ऋष्वो अस्तृतः ॥३॥ इंद्रमिहाप्यिनो बृ

हस्रा पाहि हर्षसा हिते ॥ युंजंति ब्रध्नमरुषमितुर्कः ॥२॥

उदु त्यं जातवेदसं ॥ नराशीर्वि श्वद पीतो वियामे पिर

जस्य श्रीतिवत स्वः ॥४॥४८॥ अग्नि त्वा वर्चसा गिरः

शिंचंतीमावरणप वः ॥ अग्निवत्संनशिनवः ॥ तां अर्च

तिमूभिपः ॥ एवं तीर्वचसा प्रियः ॥ जातं जात्रीयं पाह

ऋग्०

दा॥२॥ कृत्वाय॑ प॒वस॑साध्य॒ः की॒र्ति॒ विप॑मा॒ण्णा॒मा॒व॑हन्। मा

त्य॑मा॒पु॒र्ष्ठ॒ तं प॑य॒ः॥३॥ आ॒यं गौः॒ पृश्नि॑रक्रमी॒ दि॑न्पुत्र॒ः

॥६॥४॥८ पञ्चक्रावाचमारुह॒न्त्वं त॑ मिन्द्रं॒ त्वि॑षा॒स॑ध्य॒ः॥ सं

दे॑वा॒श्च॑ म॒न्दनूषा॥१॥ पु॒राक्रावा॒चम॑ध्य॒ष्वा॒पो॑रुवा॒चो

मध्य॑ष्ठ॒हि। मं॑ हि॒ ४ आ॒म॑दा॒र्हि॒ वि॒॥२॥ पु॒राक्रो॑वा॒चम॑ध्य

ष्ठहि॒धा॒म॒ड॒ध॒म॒न्त॒ ४०२॥ विरा॒जति॥ विम॒ड्न्बर्हि॒रा॑स

रन्॥३॥४॥ तं वो॑ द॒स्मम॑र॒तीष॒हं॥५॥ त॒त्वा॒या॒मि॒ह॒वी

धमित्युक्तः॥१॥छ॥४८॥ कंनव्योअतसीनांतुरोगृणी
तमर्त्यः। नहीन्वस्यमहिमानमिंद्रियंस्वर्गृणंतआनशुः
॥२॥ कदुस्तुवंतऋतयंतदेवतऋषिःकोविप्रओहते। कदा
हवंमघवन्निंद्रसुन्वतःकदुस्तुवतआगमः॥२॥छ॥
॥५०॥ अभिप्रवःसुराधसमिंद्रमर्चयथाविदे॥ योजरि
तृभ्योमघवापुरूवसुःसहस्रेणेवशिक्षति॥१॥ शता
नीकेवप्रजिगातिधृष्णुयाहंतिवृत्राणिदाशुषे।गि

अथ॰

रेवि प्र स्मा अस्य पिन्विरे दक्षाणि पुरुभोजसः ।।२।। प्रह

श्रुतं हराध स मचो शाक्र मसि द्वधे ।। पः हन्व नेल्लव नेका

म्य व स्ह स ह हेत्तो वसं ह ते ।।३।। ऋतावानो कं हेतपो अस्य

ड ह्श ा ई द्र स्य स तिषोमही ः ।। गीरिर्ति उम्मा मध वाहा ।

पिन्व ते पदीं स्तना अमं द्विषुः ।।४५।। छ ।।५२।। व यं च त्वा

सुतावं त आपो न वृक्तबर्हिषः । पवित्रस्य प्रस्रवणेषु

वृत्रहेन्तन्परि स्तोतार आसते ।।१।। स्वरंति त्वा सुते नरो

३५

स्वरा। हृदीनपोवो अड्होविकर्तोतरा स्विनः स्वस्कृ।
मिः॥२॥६॥ पश्चा तामिंद्रं जोहवीमि मघवानमग्रं स्
त्रादधानमप्रतिष्कुतं श्रवांसि। मंहिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञि
यो ववर्त्तद्राये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री॥३॥ पया
इंद्र उजनुश्च आभरः स्ववंश्रसुरेभ्यः। स्तोतारमिन्मघ
वन्नस्य वर्द्धय ये च त्वे वृक्तबर्हिषः॥४॥ यमिंद्र दधि
षे त्वमश्वं गां भागमव्ययं। यजमाने सुन्वति दक्षि

एणावनितास्मिन्नं धेहिमायवत्सो॥३॥६॥पपु॥इंद्रोमदायवा
वृधेशावसेवृत्रहानृभिः।तास्मिन्महत्स्वाजिषूतेमर्भेहवाम
हेसवाजेषुप्रणोविषत्॥१॥असिहिवीरसेन्योसिभूरिप
ददिः।असिदभ्रस्यचिद्वृधोयजमानायशिक्षसिसुन्व
तेभूरितेवसु॥२॥यदुदीरतआजयोधृष्णवेधीयते।
धना।युक्ष्वामदच्युताहरीकंहनःकंवसौदधोस्मांइ।
द्रवासौदधः॥३॥मदेमदेहिनोददिर्यूथागवामृजुक्र

36/1

वसोनिरेक उक्थिनः कदा सुतं तृषाण ओक आगम इंद्र

स्वब्दीव वंसगः ॥२॥ कण्वेभिर्धृष्णवा धृषद्वाजं दर्षि

सहस्रिणं। पिशंगरूपं मघवन्विचर्षणे मक्षू गोमंत

मीमहे ॥३॥ छापरा क ईं वेद सुते सचा पिबंतं कद्वयो द

धे ॥ अयं यः पुरो विभिनत्त्योजसा मंदानः शिप्र्यंध

सः ॥२॥ दाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे। न

किष्ट्वा नि यमदा सुते गमो महांश्चरस्योजसा ॥२॥ प

उग्रतः सन्नतिष्ठतः । स्थिरो रणाय संस्कृतः । यदि स्तो
तुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योषत्यागमत् ॥ छ ॥ ८ ॥ वि
श्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजूस्ततक्षुरिन्द्रं जजनु
श्च राजसे । क्रत्वा वरिष्ठं वर आमुरिमुतोग्रमोजि
ष्ठं तवसं तरस्विनं ॥ २ ॥ समीं रेभासो अस्वरन्निन्द्रं
सोमस्य पीतये ॥ स्वर्पतिं यदीं वृधे धृतव्रतो ह्योजसा
समूतिभिः ॥ ३ ॥ नेमिं नमन्ति चक्षसा मेषं विप्रा अभि

श्री

नः॥ संसृतापपुरुजामयाहत्यावहशिशीहिरप

श्चामरा॥५॥मादयंत्वसतेमचापावसेस्मररराधसा।वि

द्माहित्वाउरूवहमहपकामान्सहसंहपानाविताभ

व॥५एतानिंद्रजंतवोविश्वंपुष्यंतिवार्यं॥ अन्न।

हिष्याजनानामापावदाअदाशुषांतषोनागवद

त्रामर॥६॥७॥वर्ष॥पद्मसरूपनवमतपेहडत्या

मिवगोडुहमर्सियवियवि॥१॥उपनःसवनागहि।

अथ.

मामस्य । मापपापिब । गोदा इंद्रेवतो मदः ॥२॥ अथाते
अन्तमानां विद्याम सुमतीनां ॥ मा नो अति ख्य आग
हि ॥३॥ अच्छिन्नमन्त्रकतपदनिमग्नाकरं वेदहतेसचा
यन्वाहतावनन्तरन्युक्तः ॥२६॥ ६॥ वग ॥ आपन्तइव
सर्पं विस्फोटितं रूस्यमन्तता । वहतिजानेजनमाउंजमा
प्रतिभागन्नदीधिमा । अनर्णमानिं वहदामपस्त्राहि
मत्राइं रस्यमानयः । मोज्ञस्यकामं विधतोनरीपति

37

मनोदानायचोदयन्॥२ वाममहैंआसिस्त्यंवडादित्य महैंआसि। महस्तेसतोमहिमापनस्यतेऽद्धादेवमहैंआ सि॥३॥वट्सूर्यश्रवसामहैंआसिसत्रादेवमहैंआसि। म ह्नादेवानामसुर्यःपुरोहितोविभुज्योतिरदाभ्यं॥४॥४॥ ॥५८ उदुत्येनमधुमत्तमागिरःस्तोमासईरते। सत्रा जितोधनसाअक्षितोतयोवाजयन्तोरथाइव॥१ कण्वाइवभृगवःसूर्याइवविश्वमिद्धीतमानशुः। इन्द्रंस्तो मेभिर्महयन्तआयवःप्रियमेधासोअस्वरन्॥२ उदिन्न्वस्यरि च्यतेंऽशोधनंनजिग्युषः। यइन्द्रोहरिवान्नदभन्तिरिपवः। दक्षंदधातिसोमिनि॥३ मन्त्रमखर्वंसुधितंसुपेशसं

संदधत्न वज्रिं वज्रिये प्रा। दर्वी स्वन प्रसितन वल्लरं तिते
पदूं रेकर्म गामभुवन्॥१॥६॥ पदे। एवा ह्यसि वीरयुरे
वा शूर उत स्थिरः। एवा ते राध्यं मनः॥२॥ एवा रातिस्तु
वीमघ विश्वेभिर्धायि धातृभिः। अधा चिदिन्द्र मे सचा॥३॥
मो षु ब्रह्मेव तन्द्रयुर्भुवो वाजानां पते। मत्स्वा सुतस्य
गोमतः॥४॥ एवा ह्यस्य सूनृता विरप्शी गोमती मही
पक्वा शाखा न दाशुषे॥५॥ एवा हि ते विभूतय पजवरं

ऋ मा वने। सद्यश्चित्संनिदाग्नुषे।५। एवा ह्यस्य काम्या
स्तोम उक्थं च शंस्या। इंद्राय सोमपीतये।६।। ४।। ८०।।
नं ते मदं गृणीमसि वृषणं पृत्सु सासहिं। उ लोककृत्नु
म द्रिवो हरिश्रियं।२।। येन ज्योतींष्यायवे मनवे च
विवेदिथ। मंदानो अस्य बर्हिषो विराजसि।५।। तदद्या
चित्त उक्थिनो नु ष्टुवंति पूर्वथा।। वृषपत्नीरपो ज
या दिवेदिवे।।६।। तम्वभि प्रगायत पुरुहूतं पुरुष्टुतं

ऋप॰

इंद्रं गीर्भिस्तविषमाविवासत ॥४॥ यस्य द्विबर्हसो बृहत्।
त्सहो दाधार रोदसी। गिरिंरज्रां अपस्वर्वृषत्वना ॥५॥
स राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्नसे। इंद्र जैत्राश्र
वस्या च यंतवे ॥६॥ ॥७॥ ॥८॥ विपस्त्वामस्वं पोन इद
मिदं परीत्युक्तः ॥४॥ इंद्राय साम गायत विप्राय बृहते
बृहत्। धर्मकृते विपश्चिते पनस्यवे ॥५॥ त्वमिंद्राभि
भूरसि त्वं सूर्यमरोचयः ॥ विश्वकर्मा विश्वदेवो मह

39

हौं ऋषि ॥ ६ ॥ विभ्राजंज्योतिषा स्वरगच्छो रोचनं
दिवः । देवास्त इंद्र सख्याय येमिरे ॥ १ ॥ तम्बस्ति प्रगाय
चेतिनिखः ॥ २० ॥ ६ ॥ ६ ॥ ३ ॥ इमा नु कं भुवना सीषधा
मेंद्रश्च विश्वे च देवाः । यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चादित्यै
रिंद्रः सह चीकॢपाति ॥ २ ॥ आदित्यैरिंद्रः सगणो मरु
द्भिरस्माकं भूत्ववितानस्तनूनां । हत्वाय देवा असुरा
न्यदायन्देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ॥ ३ ॥ प्रत्यंचमर्कं

अप॰

मनपंक्तीतिरादित्सधमिषिरावपंपश्यन्नाअयावा
जंदेवहितंमनेममदेमशानहिमाःहवीराः॥३॥पए
कइह्विदपतेवहमत्रीपदाअघे॥ईशानोअप्रति।
ष्कृतइंद्रोअंग॥४॥कदामर्त्यमराधसंपदात्क्षुपमि
वस्फुरत्कदानःशुश्रवद्गिरइंद्रोअंग॥५॥यच्चि
द्धिवाबहुभ्यआसुतावांआविवासति।उग्रंतत्प
त्यतेशवइंद्रोअंग॥६॥यइंद्रसोमपातमोमदःश

५

वितेचति। येनाहंसिन्यत्रिणंतमीमहे॥१॥येनाद
शग्वमध्रिगुंवेपयंतंस्वर्णरं।येनासमुद्रमाविथात
मीमहे॥२॥येनसिंधुंमहीरपोरथांइवप्रचोदयः।पं
थामृतस्ययातवेतमीमहे॥३॥छ॥द्व३॥इंद्रनोगा
धिप्रियःसत्राजिदगोह्यःगिरिर्नविश्वतस्पृथुः
पतिर्दिवः॥१॥अभिहिसत्यसोमपाउभेबभूथरोद
सी।इंद्रासिसुन्वतोवृधःपतिर्दिवः॥२॥त्वंहिशश्व

अप·

तीनामिंद्र दत्रो उरामसि। हं त्वादस्यो म नोऽह्यपति
र्दिवः॥३॥ एंद्रुमद्योमर्दिंतरं सिंचवाध्वर्यो अंधसः।
एवाहि वीरस्तवते सदावृधः॥४॥ इंद्र स्थातर्हरीणां
न किष्टे पूर्व्यस्तुतिं। उदानंश शवसा न भंदना॥५॥ तं
वो वाजानां पतिमहूमहि श्रवस्यवः। अप्रायुभिर्यज्ञे
भिर्वावृधेन्यं॥६॥१॥६४॥ एतो न्विंद्रं स्तवाम सखायः
स्तोम्यं नरं॥ कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येक इत्॥७॥ अगो

ऋग्व·

पदिह्रजे। ऋहरतः स्वधुः परिपदामिवा॥२॥७॥६६॥
॥ पंचमोनुवाकः ॥ अनुवाके सूक्त ॥२५॥ ऋचा ॥२५४॥
वनोति हि सुन्वन्क्षयं परीणसः सुन्वानो हि ष्मा य
जत्यव द्विषो देवानामव द्विषः। सुन्वान इत्सिषा
सति सहस्रा वाज्यवृतः॥ सुन्वानायेंद्रो ददात्या
भुवं रयिं ददात्याभुवं॥२॥ मोषुवो अस्मदभि ता
नि पौंस्या सना भूवन्द्युम्नानि मोत जारिषुरस्मत्

नजारिभुः। यद्धस्त्रिवंपगोनव्यघोषादमन्त्यं।अग्ना

स्मात्तनन्मकृतोपवृद्दहर्दिघनापवृद्दहरं॥१॥

ग्नानिंहोतारंमन्येदास्वंतंवसुंसूनुंसहसोजात

वेदसंविप्रंनजातवेदसं।यऊर्द्ध्वयास्वध्वरोदेवो।

देवाच्याकृपा। घृतस्यविभ्राष्टिमनुवष्टिशो।

चिषाजुह्वानस्यसर्पिषः॥१॥ यजैःसामिम्नाः

ष्टपतीभिर्द्विविभिर्यामंछुभ्रातोमंजिषुश्रियाऊत।

45

आसद्याबर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिब
तादिवो नरः ।४। आवक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चो
शन्होतर्नि षदा योनिषु त्रिषु ॥ प्रति वीहि प्रस्थितं
सोम्यं मधु पिबाग्नीध्रात्तव भागस्य तृप्णुहि ।५।
एष स्य ते तन्वो नृम्णवर्धनः सह ओजः प्रदिवि बा
ह्वोर्हितः तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यमाभृतस्त्वमस्य
ब्राह्मणादातृपत्पिब ।६। यमु पूर्वमहुवे तमिदं

हवे सेदु हव्यो ददिर्यो नाम पत्यते। अध्वर्युभिः प्रस्थि
तं सोम्यं मधु पोत्रात्सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः।।
।२। सुरूपकृत्नुमूतय इति तिस्रः।३। परेहि वि
ग्रमस्तृतमिंद्रं पृच्छा विपश्चितं। यस्ते सखिभ्य आव
रं।४। उत ब्रुवंतु नो निदो निरन्यतश्चिदारत। दधाना
इंद्र इद्दुवः।५। उत नः सुभगां अरिर्वोचेयुर्दस्म कृष्ट
यः। स्यामेदिंद्रस्य शर्मणि।६। एमाशुमाशवे भ

ऋ॰प॰

रथन्नश्चिपंत्समादनं। वनपत्नंदधन्नस्तवं।ग। ऋश्यपीत्वा

शतक्रतोघनोहत्राणामभवः। प्रावोवाजेषुवाजिनं।८।।

तंत्वावाजेषुवाजिनंवाजयामः शतक्रतो।। धनानामिं

द्रसातये।९। योरायोवनिर्महांत्सुपारः सुन्वतः सखा।

तस्माइंद्रायगायत।१०।। आत्वेतानिषीदतेंद्रमभिप्र

गायत। सखायः स्तोमवाहसः ११।। पुरूतमंपुरूणां।

मीशानंवार्याणां। इंद्रंसोमेसचासुते।१२।। धाद्दघा सया

नो योग आ भुवत्स राये स पुरंध्यां । गमद्वाजेभिरा स नः ॥३॥
यस्य संस्थे न वृण्वते हरी समत्सु शत्रवः । तस्मा इंद्राय गा
यत ॥४॥ सुतपाव्ने सुता इमे शुचयो यंति वीतये । सोमासो
दध्याशिरः ॥५॥ त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः ।
इंद्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ॥६॥ आ त्वा विशंत्वाशवः सोमास
इंद्र गिर्वणः । शं ते संतु प्रचेतसे ॥७॥ त्वां स्तोमा अवीवृध
न्त्वामुक्था शतक्रतो ॥८॥ त्वां वर्द्धंतु नो गिरः ॥८॥ अक्षितो

अ॰ य॰

ति: सनेदिमं वाजमिंद्र: सहस्रिणं । यस्मिन्विश्वानि पौं-
स्या ।७।। मानो मर्ता अभिद्रुहन्तनूनामिंद्र गिर्वणः । ई-
शानो यवया वधं ।८।। युंजंति ब्रध्नमरुषं चरंति परि तस्थुषः ।९।
अदह स्वधामन्वित्ये कारणं ।।छ।। रुद्रे।। वीडु चिदारुज
त्नुभिर्गुहा चिदिंद्र वह्निभिः । अविंद उस्रिया अनु ।।२।। दे
वयंतो यथा मतिमच्छा विदद्वसुं गिरः । महामनूषत श्रु
तं ।३।। इंद्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अबिभ्युषा ।४।। अतः परिज्मन्नागहि

दिवो वा रोचनादधि। समस्मिन्नृंजते गिरः।९। इतो वा

सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि। इंद्रं महो वा रजसः

।१०। इंद्रमिद्गाथिनो बृहदिति तिस्रः।७। इंद्र वाजेषु नो

व सहस्रप्रधनेषु च। उग्र उग्राभिरूतिभिः।८। इंद्रं वा

यं महाधन इंद्रमर्भे हवामहे। युजं वृत्रेषु वज्रिणं।९।

स नो वृषन्नमुं चरुं सत्रादावन्नपावृधि। अस्मभ्यमप्र

तिष्कुतः।१०। तुंजे तुंजे य उत्तरे स्तोमा इंद्रस्य वज्रिणः।

णः ॥ न विंधे अस्य सुष्टुतिं ॥ २३ ॥ वृषा यूथेव वंसगः कृ
ष्टीरियर्त्योजसा ईशानो अप्रतिष्कुतः ॥ २४ ॥ य एकश्चर्ष
णीनां वसूनामिरज्यति । इंद्रः पंचक्षितीनां ॥ २५ ॥ इंद्रं
वो विश्वतस्परीत्येका ॥ २६ ॥ एंद्र सानसिं रयिं सजित्वा
नं सदासहं । वर्षिष्ठमूतये भर ॥ २७ ॥ नि येन मुष्टिहत्यया
नि वृत्रा रुणधामहै । त्वोतासो न्यर्वता ॥ २८ ॥ इंद्र त्वो
तास आ वयं वज्रं घना ददीमहि ॥ जयेम सं युधि स्पृ

ध: ।१९।। वयं शूरेभिरस्तृभिरिंद्र त्वया युजा वयं । सास

ह्याम पृतन्यत: ।२०।।१०।। महाँ इंद्र: परश्च नु महित्व

मस्तु वज्रिणे । द्यौर्न प्रथिना शव: ।।२ समोहे वा य आश

त नरस्तोकस्य सनितौ । विप्रासो वा धियायव: ।३। य:

कुक्षि: सोमपातम: समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न

काकुद: ।४।। एवा ह्यस्य सूनृतेति तिस्र: ।। इंद्रेहि म

त्स्यंधसो विश्वेभि: सोमपर्वभि: । महाँ अभिष्टिरोजसा ।

अथ·

सा ॥७॥ एमेनं सृजता सुते मंदिमिंद्राय मंदिने। चक्रिं वि-
श्वानि चक्रये ॥८॥ मत्स्वा सुशिप्र मंदिभिः स्तोमेभिर्वि-
श्वचर्षणे। सचैषु सवनेष्वा ॥९॥ असृग्रमिंद्र ते गि-
रः प्रति त्वामुदहासत। अजोषा वृषभं पतिं ॥१०॥ सं चो-
दय चित्रमर्वाग्राध इंद्र वरेण्यं। असदित्ते विभु प्रभु ॥११॥
अस्मान्त्सु तत्र चोदयेंद्र राये रभस्वतः। तुविद्युम्न यशस्व-
तः ॥१२॥ सं गोमदिंद्र वाजवदस्मे पृथु श्रवो बृहत् ॥

विश्वायुर्धेह्यक्षितं ॥२३॥ अस्मे धेहि श्रवो बृहद्द्युम्नं सहस्र-
सातमं । इंद्र ता रथिनीरिषः ॥२४॥ वसोरिंद्रं वसुपतिं
गीर्भिर्गृणंत ऋग्मियं । होम गंतारमूतये ॥२५॥ सुतेसु-
ते न्योकसे बृहद्बृहत एदरिः । इंद्राय शूषमर्चति ॥२६॥
छं ॥२७॥ षष्ठोनुवाकः ॥ अनुवाके ह ऋ ॥२५॥ ऋचा ६६
॥७॥ विश्वेषु हि त्वा सवनेषु तुंजते समानमेकं वृष-
मण्यवः पृथक्स्वः सनिष्यवः पृथक् । तं त्वा नावं न ।

सू.प.

पर्षणिंशूषस्यधुरिःधीमहि। इंद्रंनयज्ञैश्चितयंतआ

यवःस्तोमेभिरिंद्रमायवः॥२॥ वित्वाततस्रेमिथुनाअव

स्यवोव्रजस्यसातागव्यस्यनिःसृजः। सक्षंतइंद्रनिःस

जः। यद्गव्यंताद्वाजनास्वर्यंतासमूहसि। आविष्क

रिक्रद्वृषणंसचाभुवं वज्रमिंद्रसचाभुवं॥३॥ उतोनो

अस्याउषसोजुषेतह्यर्कस्यबोधिहविषोहवीमभिः

स्वर्षाताहवीमभिः। यदिंद्रहंतवेमृधोवृषावज्रिंचि

49

केतसि। आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवी
यसः॥३॥६॥ ७रा॥ तुभ्येदिमा सवना शूर विश्वा तुभ्यं
ब्रह्माणि वर्द्धना कृणोमि। त्वं नृभिर्हव्यो विश्वधासि।
॥२॥ नू चिन्नु ते मन्यमानस्य दस्मोदश्नुवंति महिमा
नमुग्र॥ न वीर्यमिंद्र ते न राधः॥२॥२॥ प्र वो महे महि
वृधे भरध्वं प्रचेतसे प्रसुमतिं कृणुध्वं। विशः प्रवराव
षणिप्राः॥२॥२॥ यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं तरी

ऋग्व·

यमस्य वहतो विरूरितिः। आ तिष्ठन्ति मघवा सनश्रुत

इंद्रो वाजस्य दीर्घश्रवसस्पतिः॥४॥ सो चिन्नु वृष्टिर्यू।

थ्या स्वा सचां इंद्रः श्मश्रूणि हरिताभिप्रुष्णुते। अव वे

ति सुक्षयं सुते मधूदिद्धूनोति वातो यथा वनं॥५॥ यो

वाचा विवाचो मृध्रवाचः पुरू सहस्राशिवा जघान।

तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृ

धे शवः॥६॥ ॥७॥ ॥२३॥ यच्चिद्धि सत्य सोमपा अनाशु

50

५

स्याइव स्मसि । आ तू न इंद्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु

सहस्रेषु तुवीमघ ॥१॥ शिप्रिन्वाजानां पते शचीव

स्तव दंसना ॥२॥ नि ष्वापया मिथूदृशा सस्तामबु ।

ध्यमाने ॥३॥ ससंतु त्या अरातयो बोधंतु शूर रात

यः ॥४॥ समिंद्र गर्दभं मृण नुवंतं पापयामुया ॥५॥

पताति कुंडृणाच्या दूरं वातो वनादधि ध्य परि ।

क्रोशं जहि जंभया कृकदाश्वं । आ तू न इंद्र शंसय

ग्रय·

गोऋष्वंबुभिधुसहस्रंभुरुवीमघा ॥१॥ छ ॥ १४ ॥ वित्वात

तस्त्रइत्येका ॥२॥ विदुष्टेअस्यवीर्यस्यपूरवः पुरोयदिंद्र

शारदीरवातिरः सासहानोअवातिरः शासस्तमि

न्द्रमर्त्यमयज्युं शवसस्पते । महीममुष्णाः पृथिवीमि

माअपोमंदसानइमाअपः ॥२॥ आदित्तेअस्यवी

र्यस्यचर्किरन्मदेषु वृषन्नुशिजोयदाविथसखीयतो

यदाविथाचकर्थकारमेभ्यः पृतनासुप्रवंतवे । तेअ

न्यामन्यानयं स निस्मन अवस्येन: स निस्मन ॥३॥ ४॥

।२५॥ वनेन वायोन्यु धावि वाकं षुचि वीस्तो मोभरण।

वजीगः। पस्यो हिं ड: पुरु दिनेषु होनानां णां नर्यो न तम:

त्यावान ॥२॥ प्रनेअस्याउषस: घापरस्यानन्तौ स्याम

न नस्यन णां। अत्रविशोकः पुन मावहन्त्न्कुत्सेन

रथोयो असतस्तवान ॥३॥ कस्मैमद इंद्र रंत्यो भूदुरोगि

रोअभ्युग्नो विधाव कद्वाहो अर्वागुप मा मनीषा आ

ऋग्.

त्वाशकामउपमंस्राधोअग्ने ॥३॥ कदुघन्नमिंद्रत्वावतो
नरःकयाधियाकरसेकन्नआगन् ॥ मित्रोनसत्यउरुगा
यभृत्यान्नेसमसस्यपदःसन्मनीषाः॥४॥ प्रेरयसूरोअ
र्थंनपारंयेअस्यकामंजनिधाइवग्मन् । गिरश्चयेते
उविजातपूर्वीनरइंद्रप्रतिशिक्षंत्यन्नैः॥५॥ मात्रेनुते
सुमितेइंद्रपूर्वीद्यौर्मज्मनापृथिवीकाव्येनावराय
तेघृतवंतःसुताः स्वाद्मन्भवंतुपीतयेमधूनि ॥७॥

आत्मघ्नोऽस्मात्प्रतिचन्द्रमत्रमिंद्रायचश्चंतोहहिस
त्यरायाः। सदाहृद्येवरिमन्त्राश्चपिद्यात्प्रभिक्रान्त्वान
यः यौंहेभ्र।१।। व्यानाडिङ्गः पतनाः स्वोजात्मस्मेघ
नं तेसख्यापश्रर्वीः। आत्मास्मारप्पं तस्ततनाङ्गतिश्चं
भद्रयाहसन्यागोदयात्से।८।।७।।२५।। आत्मस्त्योया
हमघवांस्रजी।षीद्र वंत्वस्यहरयडपनः। तस्माद्
दंयः हभुमाहदत्तमिहामिपिवंकरतेमरत्तानः।।२।।

सृप.

अवस्य स्मराध्वनो नां नेस्मिन्नो अघस्वनेमं दध्येः ।

शंस्मा हच्युम श्रानेववेधास्त्रिकि ठषे स्रहर्यायमन्नात ॥

कविर्नेनितांपविद्रप्ता निस्ताधन्हाबीयन्से कं विपिपा

नो अचात ॥ दिवह भाजीजनन्त प्रकाम्न नहा विब

कुर्वं पुनागरणांनन्न ॥ स्वरं पेह्रे दि स्हह श्रो कमनकैन

हिन्वोतीस्हरुवुर्पह्वस्मोः ॥ अंधातमांसिङ्घिता

विचवजेनस्मप्रकारन्न नमो अग्निशीशो [illegible] ववत्ता ।

इंद्रो अमितनम्नौ व्युभे आपप्रौ रोदसी महित्वा । अन्त
श्चिदस्य महिमा वि रेच्यभि यो विश्वा भुवना बभूव ॥५॥
विश्वानि शक्रो नर्याणि विद्वानपो रिरेच सखिभि
र्निकामैः । अश्मानं चिद्ये बिभिदुर्वचोभिर्व्रजं गोमन्त
मुशिजो वि वव्रुः ॥६॥ अपो वृत्रं वव्रिवांसं पराहन्प्रा
वत्ते वज्रं पृथिवी सचेताः । प्रार्णांसि समुद्रियाण्यै
नोः पतिर्भवं छवसा शूर धृष्णो ॥७॥ अपो यदद्रिं पु

ऋग्·

54

शृहन्तदर्दराविधुं वस्वरस्ताश्रध्यैते। त्वंनोनेतावाजमादर्षि

भूरिंगोत्राहजन्नंगिरोभिर्गृणानः।८।७।१७।। तद्वोगा

यसुतेसचापुरुहूतायसत्वने।। शंयद्गवेनशाकिने।१।।

नघावसुर्नियमतेदानंवाजस्यगोमतः। यत्सीमुपश्र

वद्गिरः।२।। कुवित्सस्यप्रहिव्रजंगोमंतंदस्युहागम

त्। शचीभिरपनोवरत्।३।६।१८।। इंद्रक्रतुंनआभ

रपितापुत्रेभ्योयथा।। शिक्षाणोअस्मिन्पुरुहूतयाम।

मतिजीवाज्योतिरशीमहि ।२। मानोअज्ञातावृज
नादुराध्यो ३ माशिवासोअवक्रमुः । त्वयावयंप्रव
तःशश्वतीरपोतिशूरतरामसि ॥२॥७॥७८॥ इंद्रज्ये
ष्ठंनआभरँओजिष्ठंपपुरिश्रवः । येनेमेचित्रवज्रह
स्तरोदसीओभेसुशिप्रप्राः ॥२॥ त्वामुग्रमवसेचर्ष
णीसहंराजन्देवेषुहूमहे । विश्वासुनोविथुरापि
ब्दनावसोमित्रान्सुषहान्कृधि ॥२॥७॥८०॥ यदद्याव

अथ०

इंद्रनेशतंभूमीरुतस्युः नत्वावज्रिन्सहस्रंसूर्याअनु
नजातमष्टरोदसी॥२॥ आपप्राथमहिनावृष्ण्यावृषं
विश्वाशविष्ठशवसा॥ अस्मांअवमघवंगोमति॥
ऊ।र।नि।पं।ञ। व्रजेवज्रिंचित्राभिरूतिभिः॥३॥
।८।२। यदिंद्रयावतस्त्वमेतावदहमीशीय। स्तोता
रमिद्दिधिषेयरदावसोनपापत्वायरासीय॥२॥ शि
क्षेयमिन्महयतेदिवेदिवेरायआकुहचिद्विदे॥न

55

हित्वदन्यत्न मघवन्नस्त्यावंधवस्योश्चाप्तिपितावन॥
।२९॥४॥८२॥ इंद्रत्रिधातुशरणंत्रिवरूथंस्वस्ति
मत्॥ छर्दिर्यच्छमघवद्भ्यश्चमह्यंचयावयादिद्युमेभ्यः
॥२॥ येगव्यतामनसाशत्रुमादभुरभिप्रघ्नंति
धृष्णुया॥ अधस्मानोमघवन्निंद्रगिर्वणस्तनू
पाअंतमोभव॥३॥४॥८३॥ इंद्रायाहिचित्रभा
नोसुताइमेत्वायवः॥ अण्वीभिस्तनापूतासः॥१॥

56

इंद्रायाहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः। उपब्रह्मा
णि वाघतः।२॥ इंद्रायाहि तूतुजान उपब्रह्माणि
हरिवः। सुते दधिष्व नश्चनः।३॥६॥८॥ माचिद
न्यद्विशंसत सखायो मारिषण्यत॥ इंद्रमित्स्तो
तावृषणं सचासुते मुहुरुक्था च शंसत।२॥
अवक्रक्षिणं वृषभं यथाजुरं गांन चर्षणीसहं।
विद्वेषणं संवननोभयंकरं मंहिष्ठमुभयाविनं

॥२॥ यच्चिद्धित्वाजनाइमेनाहवंतइतये। अस्माकं

ब्रह्मेदं मिंद्रभूतुतेहाविश्वाचवर्द्धनं॥२॥ यच्चिद्धि।

त्वाजनाइमे — वितनारयंतेमच्चवान्विपश्चितोपर्वो

विपोजनानां॥उपक्रमस्वपुरुरूपमाभरवाजंने

दिष्ठमूतये॥३॥८॥ब्रह्मणोतेब्रह्मयुजायु

नाज्मिहरीसखायासधमादआशू। स्थिरंरथंसु

खमिंद्राधितिष्ठंप्रजानन्विद्वाँउपयाहिसोमं॥१॥

ऋग्व॰

॥७॥८६॥ अध्वर्यवोरुणं दुग्धमंशुं जुहोतन वृषभा

यक्षितीनां॥ गौराद्वेदीयाँ अवपानमिंद्रो विश्वा

हेद्याति सुतसोममिच्छन्॥१॥ यद्दधिषे प्रदिवि

चार्वन्नं दिवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि। उत हृदोत

मनसा जुषाण उशन्निंद्र प्रस्थितान्पाहि सोमान्॥२॥ ज

ज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्रते माता महिमानमुवा

च। एंद्र पप्राथोर्वं तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चक

प्या ॥३॥ यद्योधया महतो मन्यमानान्साक्षाम ता
न्बाहुभिः शाशदानान् ॥ यद्वा नृभिर्वृत इंद्राभियु
ध्यास्तं त्वयाजिं सौश्रवसं जयेम ॥४॥ प्रेंद्रस्य वोचं प्र
थमा कृतानि प्र नूतना मघवा या चकार ॥ यदेद
देवीरसहिष्ट माया अथाभवत्केवलः सोमो अस्य
॥५॥ तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत्पश्यसि
चक्षसा सूर्यस्य ॥ गवामसि गोपतिरेक इंद्र भक्षी

ऋ॰ प॰

महते प्रपतस्य वस्वः ॥ ६ ॥ बृहस्पते युव मिंद्रश्च वस्वो

त्येका ॥ १ ॥ ६ ॥ ८ ॥ यस्तस्तंभ सहसा विज्मो अंतान्बृह

स्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण । तं प्रत्नास ऋषयो दीध्यानाः

पुरो विप्रा दधिरे मंद्रजिह्वं ॥ १ ॥ धुनेतयः सुप्रकेतं म

दंतो बृहस्पते अभि ये नस्ततस्रे । पृषंतं सृप्रमदब्ध

मूर्वं बृहस्पते रक्षतादस्य योनिं ॥ २ ॥ बृहस्पते या

परमा परावदत आ त ऋतस्पृशो निषेदुः । तुभ्यं खा

नाश्चवनाश्चद्रिडुग्धा मध्वश्चोनंत्यमितोविरशा॥
बृहस्पतिः प्रथमंजायमानोमहोज्योतिषः परमेव्यो
मन्। सप्तास्यस्तुविजातोरवेणविसप्तरश्मिरधम
त्तमांसि ॥६॥ सहत्सुभासऋक्तागणेनवलंरुरोह
जफलिगंरवेण। बृहस्पतिरुस्रियाहव्यसूदः क
निक्रदद्वावशतीरुदाजत्।७। एवापित्रेविश्वदे
वायवृष्णेयज्ञैर्विधेमनमसाहविर्भिः। बृहस्पतेसु

ऋ.प.

प्रजावीरवंतो वपंस्यामपतयोरयीणां॥६॥७॥८८॥
अभिवहठप्रतरंलाव मह्यत्रूपन्निवप्रभरा स्तोममस्मे।वा
चाविप्रास्तरतवाचमर्यौनिरामपज्जरितः सोममिंद्र।२।
दोहेनगामुपशिक्षासखायंप्रबोधयज्जरितर्जारमिंद्रं
कोशंनपूर्णंवसुनान्यृष्टमाच्यावयमघदेयाय शूरं
॥३॥ किमंगत्वामघवन्भोजमाहुःशिशीहिमाशि
शयंत्वाश्रृणोमि।अप्नस्वतीममधीरस्तुशक्रवसु
विदंभगमिंद्राभरानः॥४॥ त्वांजनाममसत्येष्विंद्र।

सं तस्थाना विहूयंते समोके। अप्रायुजं हल एतने यो ह
विष्मान्नाहत्वं तास्त्वैव शिश्नरं ।७। धनेधमसंवं इ
वहुलं पेऽअस्मै तीव्रां सोमां अहनो निप्रयत्स्वानु। न
स्मै शाहं हन्तुकाः आतरहीनि ल्लभ्रात्स्वनि हं नि।
हत्रं ।५। यस्मिन्च पंद धिमाशंसमिंद्रे यः शिप्राप्राय म
घवाकामम स्या। आराच्छित्स्मन्नपनाम मस्य शात्रुर्न्य
स्मै द्युम्नाजन्यानमतां ।६। आराच्छत्रुमपवाधस्वदू

रमुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे धेहि यवमद्गो
मदिंद्र कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नां॥७॥ प्र यमंतर्वृष
सवासो अग्मन्तीव्राः सोमा बहुलांतास इंद्रं। नाह
दामानं मघवा नि यंसन्नि सुन्वते वहति भूरि वा
मं।८॥ उत प्रहामितिद्वे ।१०। बृहस्पतिर्नः परिपा
त्वित्येका॥ ११ ७।८२॥ यो अद्रिभित्प्रथमजा ऋता
वा बृहस्पतिरांगिरसो हविष्मान्। द्विबर्हज्मा प्रा

60

घर्मसत्विनानश्चारोदसीवृषभोरोरवीति॥२॥ जनो
पवित्रई वतउलोकंबृहस्पतिर्देवहुतोचकार। घ्नन्
त्रारिविपुरोदर्दरीतिजयंस्थ्रुंरमित्रांपृहसाहन्
॥२॥ प्रतीनोबृहस्पतिर्हंत्यमित्रमकैः॥३॥७॥ सम्न
मोनवाकः॥ स्मनवाकेसूक्तं॥२९॥ ऋचा॥८२॥७॥ ऋ।
नि॥ई॥४॥ इमांधियंसप्तशीर्ष्णीपितानऋतप्रजातां
बृहतीमविंदत्। उरीयंस्विज्जनयद्विश्वजन्योपास्य

ऋष्य०

उक्थमिंद्राय शंस्यन्॥१॥ उत्तं शंसं तन्नस्वुत्ज्ञुदीध्वानादि
वसुत्त्रासेोऽअसुरस्यवीराः॥विप्रंपदमंगिरसोदधा।
नापज्ञस्यधममप्रष्यमंमनंते॥२॥ हंसौ।रिवसखिमि
र्वावदद्भिरश्ममन्मयानिनहनाव्यस्यन्। ब्रुहस्पति
रभिकनिक्रदङ्गाउतप्रास्तौदुच्चविद्वाँ२अगायत्॥३॥
अवोद्वाभ्यांपरएकयागाउहातिष्ठंतीरन्तस्पसे
तौ॥ ब्रुहस्पतिस्तमसिज्योतिरिछन्नुदुस्त्राआक

विहिनिरस्थावः ।४।। विभिद्यापुरं शयथेमपाची
निस्त्रीणि साकमुदधेरकृंतत् । बृहस्पतिरुषसंसू
र्यं गामर्कं विवेदस्तनयंनिव द्यौः ।५।। इंद्रो बलंरक्षि
तारंदुघानांकरेणेव विचकर्त्तारवेण । स्वेदांजिभि
राशिरमिछमानो रोदयत्पणिमागा अमुष्णात् ।६।।
सइं सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिर्गोधायसंविधनसै
रदर्दः । ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्घर्मस्वेदेभिर्द्रविं

णं व्यानट् ॥७॥ ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयाना
स इषणयंत धीभिः । बृहस्पतिर्मिथोअवद्यपेभिरु
दुस्रिया असृजत स्वयुग्भिः ॥८॥ तं वर्द्धयंतो मतिभिः
शिवाभिः सिंहमिव नानदतं सधस्थे । बृहस्पतिं वृ
षणं शूरसातौ भरेभरे ॥४॥ अनु मदेम जिष्णुं ॥९॥
यदा वाजमसनद्विश्वरूपमा द्यामरुक्षदुत्तराणि
सद्म । बृहस्पतिं वृषणं वर्द्धयंतो नाना संतो बिभ्रतो

ज्योतिरस्मा ॥१०॥ सत्यामाशिषंक्रणुतावयोधैकी
रिंचिद्धवथस्वेभिरेवैः ।पश्चामृधोअपभवंतुविश्वा
स्तद्रोदसीशृणुतंविश्वमिन्वे ॥११॥ इंद्रोमहामहतो
अर्णवस्यविमूर्द्धानमभिनदर्बुदस्य ।अहन्नहिम
रिणात्सप्तसिंधून्देवैर्द्यावापृथिवीप्रावतंनः ॥१२॥
अभिप्रगोपतिंगिरा ॥४॥८२॥ तितिसवः ॥ उपह्वधा
स्वविष्ठयंगतहमिंद्रस्यगान्वहि । मधः पीत्वासचेव

न्सं सं श्रीश्च रीरिवा ।८।। हदेवोऽस्मि वरुणापश्यते
सम्र सिंधवः । अन्तर्नरं तिकाकुदं सहस्यं हविषामि
वा ।।९।। योऽस्यतीरफाणापत्स्पुत्रोऽडपदाऽपुषे ।।
नक्तोनैतां विहृष्ठस्रपमावोऽस्रुसख्यन्तारं ।। अती
डुशाकर्डहन्तरं द्रोविश्वाक्र निहिवः । मिनत्कनीन
ईदन्तं पच्यमानं पुरोधिमा । १० । स्वर्भं खेनकुमारा
कोधितिष्ठन्नवं रथं समसमनकिणर ।पित्रेमात्रे

अप०

विभक्तान्ते ।२२। प्रातर्नृपतिप्रबुद्धं पवेरयंतिष्ठा हि
रण्यपंचा अथचुक्षंसमेवहिसिहसपादमम्बंत्वत्ति
गामनेहसं॥ २३॥ तं पैमिश्रानवा विनडपत्वराजस
सने। अथैचिदस्वहधिनंप्रदेनव आवर्त्तपंनिद
वने ।२४॥ अवैपन्नस्तोकसः त्रियमेधा एएषां। द
वीमप्रपतिं हत्कोवर्हिवोहिनप्रपसज्ञाशान ।२५॥
योराजा चर्षणीनां याता रथेभिरध्रिगुः। विश्वासां

64

रुतापृतनानांज्येष्ठोयोवृत्रहागृणे॥२६॥इंद्रंतंशुंभपु
रुहन्मन्नवसेयस्यद्विताविधर्तरि।हस्तायवज्रःप्रतिधायि
दर्शतोमहोदिवेनसूर्यः॥२७॥नकिष्टंकर्मणानशद्यश्च
कारसदावृधः।इंद्रंनयज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वसमधृष्टंधृष्ण्वो
जसं॥२८॥अषाढमुग्रंपृतनासुसासहिंयस्मिन्महीरुरु
ज्रयःसंधेनवोजायमानेअनोनवुर्द्यावःक्षामोअनो
नवुः॥२९॥यद्यावइंद्रतेशतमितिद्वे॥२२॥छ॥८२॥वुत्या

मंदंतुस्तोमाः कृणुष्वराधो अद्रिवः । अव ब्रह्मद्विषो ज-
हि ।१॥ पदा पणीँरराधसो नि बाधस्व महाँ असि । नहि त्वा क-
श्चन प्रति ।२॥ त्वमीशिषे सुतानामिंद्र त्वमसुतानां । त्वं
राजा जनानां ।३। आ त्वेयंतीरपस्युव इंद्रं जातमुपासते
भेजानासः सुवीर्यं ॥४॥ त्वमिंद्र बलादधि सहसो जात
ओजसः । त्वं वृषन्वृषेदसि ।५। त्वमिंद्रासि वृत्रहा व्यं१तरि-
क्षमतिरः । उद्द्यामस्तभ्ना ओजसा ॥६॥ त्वमिंद्र सजो-

षसमर्कं बिभर्षि बाह्वोः । वज्रं शिशान ओजसा ॥ ४ ॥ त्वमिं
द्राभिभूरसि विश्वा जातान्योजसा । स विश्वा भुव आभवः
॥ ५ ॥ ७ ॥ २९ ॥ आ यात्विंद्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतु
जानस्तुविष्मान् । प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्यपा
रेण महता वृष्ण्येन ॥ सुष्ठामा रथः सुयमा हरी ते मि
म्यक्ष वज्रो नृपते गभस्तौ ॥ शीभं राजन्सुपथा याह्यर्वा
ङ् वर्धाम ते पपुषो वृष्ण्यानि ॥ २ ॥ एंद्रवाहो नृपतिं वज्रबा

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सखत स्त्र वस्यानिड्ड ष्टरानपेषोक्तु पेस्नियंन्नावमांहरू।
मोर्मेवनेनन्यविषंनके पपः॥६॥ एवैवापागपरेसंनड्डू
छोस्वापेषांड्डु पुंजस्त्राप्पुपुज्योड्डु छ्ववेप्राग्डपरेसंतिदा
वनेपुरू॥शापत्रवपुनानिभोजनना॥७॥ गिरींस्त्वा
न्वेज्जमानास्त्रधारयद्यौः ऊंददंतरिक्षा॥शाकोपपवत्
समीन्वीतेधिषणो विष्कभायतिह्रूसः पीन्वामरदउध्या।
त्रिशंसति॥८॥ इमंविभर्मिसुकृतंनेस्त्रंकुशंपेनाह

स्रप्य·

ज्ञासि मघवं छ्रकारुजः। अस्मिन्त्सुने सवनेऽस्मस्तोवं
स्तनऽइष्टौ मघवन्नोध्याभगाः। २। गोभिष्टरेमतिं दु २०।
७।२८४।। त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मस्
तृपत्सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथावशत्। स ईं म
माद महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्चद्देवो देवं
सत्यमिंद्रं सत्य इंदुः।।१।। अध त्विषीमाँ अभ्योजसा
क्रिविं युधाभवदा रोदसीय।। अपृणादस्मना प्रवावृ

वशा॥ कनमासांभीमनमायामदत्वापरामवेत॥५॥वि
लिसीपाहूहस्यतेप्योहतवशावशा॥नस्यानाश्रीपाद
ब्राह्मणोपश्चात्तेहमनेभूत्यां॥६॥श्रीशिवैवशाज्ञाना
निविलिसीहतवेशावशा॥नाःप्रपद्येहुह्मन्यःस्यो
नाव्रक्तःप्रजावनो॥७॥एतद्वोब्राह्मणाहविरितिमत्वी
नपाचितः॥वशांवेदेनपावेडुपांभीमाददुषोमहे॥८॥
देवावशान्यपवदंननोदादितिहीडिताः॥एताभिर्जरिति

भेदं तस्माद्धि स व्यराभवत् ॥२१॥ इत्येतेषां भेदो नाद दाहद्रशामि
द्रुणपाचिनः॥ तस्मात्तं देवाश्चागगसोद्धस्वं नहमउत्तरे॥२॥ये
वेशापाश्च दानाय वदंति यरिरापिणः॥ इंद्रस्य मन्य वेजाल्ता
द्दर्भीतेश्च चित्या।२२। येकोपतिं पराणी याप्याङ्मीदद्दा
इतिरुद्रस्यास्तां तेतेतिं वरिपं त्य चित्या॥२२॥ यदिड्ना
पयङ्गतामभावपयतेव र्शा॥ देवांस्त ब्रासलणांन्त्वा जिल्लो
लोकान्निर्दहति॥२३॥ अग्नेवाकेश्च पर्णस्लक्रा २ रत्वा पङ्ग

68

ग्निरूपात्तवशा ॥४॥ ३३॥ श्रमेणतपसासृष्टा ब्रह्मा
णावित्तन्नेश्रिता ॥१॥ सत्येनावृता श्रियाप्रावृता यशसा परी
वृता ॥२॥ स्वधयापरिहिता श्रद्धयापर्यूढा दीक्ष
या गुप्ता यज्ञे प्रतिष्ठिता लोको निधनं ॥३॥ ब्रह्म पदवायं
ब्राह्मणोऽधिपतिः ॥४॥ तामाददानस्य ब्रह्मगवीं जिनतो
ब्राह्मणं क्षत्रियस्य ॥५॥ अपक्रामति सूनृता वीर्यं पु
ण्या लक्ष्मीः ॥६॥ पपलक्ष्म रवव सानि वपट् ॥ ववताप

रामः

सा॰ व्र॰ ल॰ व॰ ४१ र्थो श्रोत्र स्वनेज स्वसहस्रं क्लेचकाक वैं
हि पं व श्री स्य यमि स्त्र॥२॥ ब्रह्म व नत्रं व एतु व वि स्व स्त्र वि वि
स्त्र व श्रा स्व र्वर्य स्त्र दु वि एौ चा॥२॥ श्रा तु स्त्र रू पं व नाम कीर्त्ति
स्व शा णे स्त्रा या नस्त्र व ल स्व श्रो त्रे च॥३॥ प य स्त्र र स स्त्रा
ने चा न्त्रा यं वर्त्ते स न्त्य वे हं व र नं व प्र जा च प शा व स्त्र॥४॥ मा
नि स र्वा ए य प क्रा म नि ब्र ल्ल ग बी मा द द्दा न स्य जि न मो स्त्रा
ल्ल एौ ल त्रि प ल्ला॥५॥ व र्या य ल्ल क्र र व च ना ब सा त र र प पं

पेव २४। सैषा भीमा ब्रह्मगव्यु३ घविषा साक्षात्कृत्या कूल्व
जमावृता।१२। सा ब्रह्मज्यं देवपीयुं ब्रह्मगव्यादीयमाना
मृत्योः पड्वीश आ द्यति।१३। मेनिः शतवधा हि सा ब्रह्म
ज्यस्य क्षितिर्हि सा॥१४॥ तस्माद्वै ब्राह्मणानां गौर्दुध
र्षा विजानता॥१५॥ वज्रो धावन्ती वैश्वानर उद्वीता॥१६।
हेतिः शफानुत्खिदन्ती महादेवो३ पेक्षमाणा।१७। क्षु
रपविरीक्षमाणा वाश्यमानाभि स्फूर्जति॥१८॥ मृत्यु

रामः

हिंकृ एवन्न्रइ गरोदे वः ३ष्ठ वर्ध्य स्वंति ।२०।। एषिज्यानिः क।

स्रोवरीवज्रेपंनीरागपत्नोमहंनीग २१।। मेतिर्ड स्वमानाश्चे

क्लिर्ड ग्ध्या ।।२२ सेद्रिरूपतिहंनीमिप्यो वोधः परामस्ता ।२३।

शरव्या।अपरवोपिन स्वमानद्दलिहन्यमाना ।।२४।। अप्रयवि

वानिपतंनीनमोतिवतिना।।२५।। अन्नगाश्चनीश्राणान्न

पदातसपतिब्रह्मणवीब्रह्मत्याख्या।।२६।।पर्यापतल्कः १

ववनावहाहृचा २७। बोडशा।२८।। वेरं विकृत्यमाना

२२

पोत्राग्रे विभाव्यमाना ॥१॥ देवैर्हृन्निद्रिहृष्टा ॥२॥ वाक्याधिधी
यमाना परुषमवधीयमाना ॥३॥ विश्वं प्रपश्यन्तीनक्ता प्रप
न्ना ॥४॥ अर्थ्यं पश्यमाना दुर्घप्रत्यका ॥५॥ नत्त्वबर्हं एतीपर्या
क्रियमाणा लिलिनिः पर्याकृता ॥६॥ अर्हन्तांगं धेन शागुधि
यमाणा श्रीविबडहृता ॥७॥ अभूतनिरूपद्भियमाणाउ
राम निरूपहृता ॥८॥ शावैःऋङ्हुः पिशप्यमाना शिमिदापि
शिता ॥९॥ अवत्रिरण्यमाना निर्मनिरालिता ॥१०॥ अशि

नालोकाच्छिनत्ति ब्रह्मगवी ब्रह्मज्यमस्माच्चामुष्माच्च ॥१॥ तस्या
आहननं कृत्या मेनिराशसनं वलग ऊबध्यं ।२। अस्वगता परि
ह्णुता ॥२॥ अग्निः क्रव्याद्भूत्वा ब्रह्मगवी ब्रह्मज्यं प्रविश्यात्ति
।३। सर्वास्यांगा पर्वास्यांगा पर्वा मूलानि वृश्चति ॥४॥ छिन
त्त्यस्य पितृबंधु पराभावयति मातृबंधु ।४। विवाहांज्ञातीं स
र्वानपि क्षापयति ब्रह्मगवी ब्रह्मज्यस्य क्षत्रियेणापुनर्दीयमाना ।
।६। अवास्तुमेनमस्वगमप्रजसं करोत्यपरापरणो भवति क्षी

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

राम:

१ व्यसे हत्या क्रूत्वजमाहता ॥७॥ ईवंती समो छंतीव्रस्लएगव

त्रः ॥८॥ तरववि मे त्तुर्म त्वाविधावत्वे ।९। श्रादने ज्ञितता

वर्वरहं मत्रै याशिवः ॥१०॥ श्रादावजीनं जीनावलो केरछ

भिन्नवप्रहि ॥११॥ श्रघ्रेवदगोभवत्रासलस्याभिषाहत्या ।१२।

मेतिः शरव्यामर्व मादयविबामव ।१३। श्रह्मप्रशिरोजहि

वलपस्यहजानसोदेवपीयोररोधसः १४ त्वपामर्मैमृटि

तमग्निर्दत्तुदुष्मितं १५ पर्यापलज्ञा १५वचनापसानत्त

वा. ५४ ब्रह्मगव्यां वेवदश। ।७।२२९।। ह स्त्रप्रविस्त्र सं ह

स्र दह प्रदह ।२। ब्रह्मज्यं देव्यघ्न्ये आमूलादनुसंदह ।३।

यथा पाद्यमसादनात् पापल्लोकान् परावतः ।।३।। एवा त्वं

देव्यघ्न्ये ब्रह्मज्यस्य कृताग सो देवपीयोररा धसः ।।४।। वज्रे

ण शतपर्वणा तीक्ष्णेन क्षुरभृष्टिना ।।५।। प्रस्कन्धान्प्रशि

शिरो जहि ।।६।। लोमान्यस्य संछिंधि त्वचमस्य विवेष्टय

।।७।। मांसान्यस्य शातनय स्नावान्यस्य संवृह ।।८।। अस्थीन्य।

राम:

न्यस्पर्वीहपमज्ञानमस्यनिर्जहि॥८॥ सर्वाख्यं गापर्वा त्रिवि

श्रपय॥९॥ अग्निरेनंक्रव्यान्नपिक्र्यानुदनामुदोषन्तवापु

रंतरिक्षमहन्तोवरिमाः॥१०॥ सूर्यएनंदिवः प्रणुदतान्यो

बतु॥ ११॥ पर्यायवनावसानत्वा॥११॥ वसाहादपृाश

परः॥ अनुवाकेपर्याय ८ अपानम ८३ वृत्तगवीसप्त

पर्यायाः सप्तविंशाप्रपाठकः॥ द्वादशमंकाण्डं समाप्तं।

शुभमस्तुपातु

पुरलंविश्वस्येशानऊजसः॥ त्वञ्चाणिहृवहनाहि॥३॥दी
र्घलेश्वलंकुशोपिनावहस्रपक्षसि। पजमानापहन्वते॥४॥
श्वपेनऊंइसोमोनिरसोश्रधिवर्हिषि। एहीमस्यद्रवापि
व॥५॥ शाचिगोशाविश्वजनायंरणापनेहतः। श्राएवं
उलश्रहयपे॥६॥ पलेश्रंगाहबोनपान्स्त्रणपानुंउपा
पः॥न्यास्मिन्दन्वाश्वामनः॥७॥छापाइन्द्रनामरुषभेइत्येका
॥१॥ इंद्रक्रतुविंद्रस्तंसोमेहर्षपुरुष्टुत। पिबाहृषस्वता

अथर्व

रयिं ॥२॥ इंद्र प्रणो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः । तिर स्त

वान विश्पते ॥३॥ इंद्र सोमाः सुता इमे तव प्रयंति सत्पते ।

क्षयं चंद्रास इंदवः ॥४॥ दधिष्वा जठरे सुतं सोममिंद्र वरेण्यं

। तव द्युक्षास इंदवः ॥५॥ गिर्वणः पाहि नः सुतं मधोर्धारा

भिरज्यसे । इंद्र त्वादातमिद्यशः ॥६॥ अभिद्युम्नानि वनि

न इंद्रं सचंते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य वावृधे ॥७॥ अर्वावतो

न आ गहि परावतश्च वृत्रहन् । इमा जुषस्व नो गिरः ॥८॥

यदंतरा परावतमर्वावतं च हूयसे । इंद्रेह तत आगहि ।।६।।
।७[illegible]।। उद्घेदभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसं । अस्तारमेषि सूर्य
।।१।। नव यो नवतिं पुरो बिभेद बाह्वोजसा ।। अहिं च वृत्रहावधीत् ।।२।। स न इंद्रः शिवः सखाश्वावद्गोमद्यवमत् उरुधारेव दोहते ।३।। इंद्र क्रतुविदमित्येका ।४। ७।। ७।। ए
वा पाहि प्रत्नथा मंदतु त्वा श्रुधि ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः ।
आविः सूर्यं कृणुहि पीपिहीषो जहि शत्रूंरभि गा इंद्र तृंधि

ऋ प

षि ॥८॥ अर्वाङेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिबा मदा
य । उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि हूयमानः
॥९॥ आपूर्णो अस्य कलशः स्वाहा सेक्तेव कोशं सिसिचे पि
बध्यै । समु प्रिया आववृत्रन्मदाय प्रदक्षिणिदभि सो
मास इन्द्रं ॥१॥६॥८॥ तं वो दस्ममृतीषहं वसोर्मन्दानम
न्धसः ॥ अभि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नवामहे
॥१॥ द्युक्षं सुदानुं तविषीभिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसं ॥

रुमंतंवाजेषुवाजिनं सहहसिंदंमहयोगंतमीमहे ॥२॥ नवा

पाणिहवीर्यंनद्रस्मदृर्वविन्द्रये ॥ येनायतिभ्योमगवेधनेहि

तेयेनप्रस्कसमाविथ ॥३॥ येनासमुद्रमसृजोमहीरप

स्तदिंद्रवृष्णितेशवः । सद्यः सोऽस्यमहिमानसंनशेयं

तोणीरनुचक्रदे ॥४॥६॥२॥ उदुत्येमधुमत्तमागिरस्तो

मासईरते । सत्राजितोधनसाअक्षितोतयोवाजयंतोरथा

थाइव ॥२॥ कणवाइवभृगवः सूर्याइवविश्वमिद्धीत

श्राप्

ऋ अ ३

मानस्तुः । इंद्रं स्तोमेभिर्महयंत आयवः प्रियमेधासो अस्व

रन् ॥२॥४॥२०॥ इंद्रः पूर्भिदातिरद्दासमर्कैर्विदद्वसु

र्दयमानो वि शत्रून् ॥ ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधानो भूरिदा

त्र आपृणद्रोदसी उभे ॥१॥ मखस्य ते तविषस्य प्र जू

तिमियर्मि वाचममृताय भूषन् । इंद्र क्षितीनामसि मा

नुषीणां विशां दैवीनामुत पूर्वयावा ॥२॥ इंद्रो वृत्रमवृ

णोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद्वर्पणीतिः । अहन्व्यं

समुशधग्वनेष्वाविर्धेनाअकृणोद्राम्याणां ॥३॥ इंद्रः स्व
र्षाजनयन्नहानिजिगायोशिग्भिः पृतनाअभिष्टिः । प्रा
रोचयन्मनवेकेतुमह्नामविंदज्ज्योतिर्बृहतेरणाय ॥४॥
इंद्रस्तुजोबर्हणाआविवेशनृवद्दधानोनर्यापुरूणि ।
अचेतयद्धियइमाजरित्रेप्रेमंवर्णमतिरच्छुक्रमासां ॥५॥
महोमहानिपनयंत्यस्येंद्रस्यकर्मसुकृतापुरूणि । वृ
जनेनवृजिनान्संपिपेषमायाभिर्दस्यूंरभिभूत्योजाः ॥६॥

अ५

युधेंद्रो मन्हा वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्यति श्चर्षणीप्राः। वि
वस्वतः सदने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणंति। ७॥
सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ससवांसं स्वर पश्च देवीः। ससान
यः पृथिवीं द्यामु तेमामिंद्रं मदंत्यनुधीरणासः। ८॥ स
सानात्यां उत सूर्यं ससानेंद्रः ससान पुरुभोजसं गां॥ हि
रण्यय मुत भोगं ससान हत्वी दस्यून्प्रार्यं वर्णमावत्॥ ९॥
इंद्र ओषधीर सनोदहानि वनस्पतीं रसनोदंतरिक्षं। बिभे

दबलंनन्तदेविगावोयामवह्मिनामिक्रतन्नं।९।।शु
नंहुवेममघवानमिंद्रमास्मिन्नूरेनतमंवाजसातौ।।शृ
ण्वंतमुग्रमूतयेसमत्सुघ्नंतंवृत्राणिसंजितंधनानां
।।२ष्ठ।।२२।। उदुब्रह्माण्यैरतश्रवस्येंद्रंसमर्येमहया
वसिष्ठ। आयोविश्वानिशवसाततानोपश्रोता
मईवतोवचांसि।१। अयामिघोषइंद्रदेवजामिरि।
ज्यंनपच्छुरुधोविवाचि। नहिस्वमायुश्चिकितेजने

धृतानीदंहास्यनिषद्येस्मान्॥२॥ प्रजेरण्वंगवेषणांह
रिष्यामदपब्रह्माणिजुह्विऊर्षाणामस्तुः। विवाधिस्य
योदस्मीमहित्विंद्रोभूत्वाएवप्रतीमघवान्॥३॥ आवस्त्रि
त्विषुत्तर्योंइनगावोनतन्नंजरितारस्तइंद्र। पा
हिब्रापूर्वंनिपुनोनोअश्वात्वंहिधीमिर्दंवसोविवाजा
न्॥४॥ तेत्वामदाइंद्रमादयंतुशुष्मिणंतुविराधसं
जरित्रे। एकोदेवत्रादयसेहिमर्त्तानस्मिंछूरसवनेमा

द पस्त ॥५॥ एवेदिंद्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्य
र्चंत्यर्कैः ॥ स न स्तुतो वीरवद्धातु गोमद्यूयं पात स्वस्ति
भिः सदा नः ॥६॥ ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषाट् छुष्मी ।
राजा वृत्रहा सोमपावा । युक्त्वा हरिभ्यामुप यासदर्वा
ङ्माध्यंदिने सवने मत्सदिंद्रः ॥७॥४॥२२॥ इंद्रश्च सो
मं पिबतं बृहस्पतेऽस्मिन्यज्ञे मंदसाना वृषण्वसू । आ
वां विशंत्विंदवः स्वाभुवोऽस्मे रयिं सर्ववीरं नि यच्छतं ।

6

।२। आवोवहंतु सप्तयोरघुष्यदोरघुपत्वानः प्रजिगात
बाहुभिः। सीदतावर्हिरुरुवः सदस्कृतंमादयध्वंमरुतो
मध्वोअंधसः।।२।। इमंस्तोममर्हतेजातवेदसेरथमिवसं
महेमामनीषया। भद्राहिनः प्रमतिरस्यसंसद्यग्नेस
ख्येमारिषामावयंतव।।३।। एभिरग्नेसरथंयाह्यर्वा
ङ्नानारथंवाविभवोह्यश्वाः। पत्नीवतस्त्रिंशतंत्रींश्च
देवाननुष्वधमावहमादयस्व।।४।।२५।। प्रण्यौमोत

वाकः॥ अनुवाके सूक्ता॥२८॥ ऋचा॥१४४॥ ६॥ वयमुत्वा
मपूर्व्य स्थूरं न कच्चिद्भरंतोवस्यवः। वाजे चित्रं हवामहे
॥१॥ उप त्वा कर्मन्नूतये स नो युवोग्रश्चक्राम यो धृषत्॥
त्वामिद्ध्यवितारं ववृमहे सखाय इंद्र सानसिं॥२॥ यो न
इदमिदं पुरा प्रवस्य आनिनाय तमु व स्तुषे। सखाय इंद्र
मूतये॥३॥ हर्यश्वं सत्पतिं चर्षणीसहं स हि ष्मा यो अमं
दत। आतुनः स वयति गव्यमश्व्यं स्तोतृभ्यो मघवा शतं

॥४॥७॥२४॥ प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रये सत्यशुष्माय
तवसे मतिं भरे। अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वा
युशवसे अपावृतं॥१॥ अध ते विश्वमनु हासदिष्टय आ
पो निम्नेव सवना हविष्मतः। यत्पर्वते न समशीत हर्य त
तइंद्रस्य वज्रः श्नथिता हिरण्ययः॥२॥ अस्मै भीमा
य नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे। यस्य धा
म श्रवसे नामेंद्रियं ज्योतिरकारि हरितो नायसे॥३॥ इ

मेत इंद्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो। न
हि त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सघत्क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद्व
चः ॥४॥ भूरि त इंद्र वीर्यं तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन्काममा पृ
ण ॥ अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओ
जसे ॥५॥ त्वं तमिंद्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन्पर्वश
श्चकर्तिथ। अवासृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं
दधिषे केवलं सहः ॥६॥४॥२५॥ उदप्रुतो न वयो रक्षमा

ऋ५

णा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः । गिरिभ्रजो नोर्मयो मदं
तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् ।१।। सं गोभिरांगिरसो नक्ष
माणो भग इवेदर्यमणं निनाय । जने मित्रो न दंपती अनक्ति
बृहस्पते वाजयाशूंरिवाजौ ।।२।। साध्वर्या अतिथिनीरिषि
राः स्पार्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः । बृहस्पतिः पर्व
तेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ।३।। आप्रुषा
यन्मधुन ऋतस्य योनिमवक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः ।

८

बृहस्पतिरुद्ध रन्न शमनो गामभ्याडुडे ववित्त्वं बिभेद ॥
॥४॥ अपज्योतिषानमोऽन्तरितादुद्रः श्रीपालमिववा
नस्त्राजत् । बृहस्पतिरन्तरक्षपा वलस्याभ्रमिववातस्त्रा
यकस्त्रागाः ॥५॥ यया बलस्य पीयतोजसंभुमे बृहस्पतिर
निनपोमिरर्कैः । दद्भिर्नजिह्वापरिविष्टमाददाविर्निधीं
रकृणोदुस्त्रियाणां ॥६॥ बृहस्पतिरमताहित्यदासां
नाममवोचीणां सदनेगुहायत् । आंडेव भित्वा शकुनस्यग

ऋ

मेमडुखियाः पर्वतस्यन्मनाजनु।७।। अस्नापितहृं मधुप
पेयप्रवन्मनस्यंनदीनडदनिलिपंतं।। निह्रुनुमारस्वमसेतन
वृत्ताहूहस्यनिर्विरिवेणाविक्रूत्स्य।८। सोषामविंदन्तस्वः
सेस्वातिं सोस्वकैणाविववाधेममांसि। वृहस्पतिर्मोव
गुवोवलस्यनिर्मज्ञानंनपर्वणोजभार।९। हिमेवपर्णा
मुषिताववनानिवृहस्पतिनाकृपयद्वलोगाः।अनुनात
कृत्यमपुनकृत्यपुनस्वकारपान्स्र्यामासामिष्यउ

दयामि ।।१८।। जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्मा
कं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा
अस्माकं वीरा अस्माकं । तस्मादमुं निर्भजामोऽमुमामुष्याय
णममुष्याः पुत्रमसौ यः ।। स ग्राह्याः पाशान्मा मोचि । त
स्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पाद
यामि ।।१९।। जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं ते
जोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं पशवोऽस्मा

कं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं ॥ तस्मादहं निर्भजामो ऽस्मा
मुष्या यणा ऽमुष्याः पुत्रमसौ यः ॥ सोऽहं माताना पाशान्मै
मोचि ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेनमध
रांचं पादयामि ॥ १२ ॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृत
मस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं
पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं ॥ तस्मादहं
निर्भजामो ऽमुमामुष्या यणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥ सोऽहं

रात्रयोः पाशान्मा मोचि ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वे
ष्टयामीदमेनमधरांचं पादयामि ॥ २२ ॥ जितमस्माकमुद्भि
न्नमस्माकमृतमस्माकतेजोस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्मा
कं यज्ञोऽस्माकं पशवोस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्मा
कं ॥ तस्मादमुं निर्भजामोमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्र
मसौ यः ॥ सो ग्राह्याः पाशान्मा मोचि ॥ तस्येदं वर्चस्तेजः प्रा
णमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधरांचं पादयामि ॥ २२ ॥ जित

रामः

२३

मस्माकमनुहिन्नमस्माकमरू नमस्माकं तेजोस्माकं ब्रह्मास्मा
कं हरस्माकं पशवोस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं। त
स्मादमनु निर्भजामोमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः
मया वा एषि व्याः पाशान्मा मोचि।। तस्येदं वर्चस्तेजः प्राण
मायुर्निवेष्टयामीदमेनमधरांचं पादयामि।। २३।। जितम
स्माकमनुद्भिन्नमस्माकमरू नमस्माकं तेजोस्माकं ब्रह्मास्मा
कं हरस्माकं यज्ञोस्माकं पशवोस्माकं प्रजा अस्माकं वी

राष्ट्रमस्माकं। तस्मादंहसो निर्भजामो ऽमुमामुष्यायणममुष्याः

पुत्रमसौयः॥ ऐन्द्राग्न्योः प्राशानामोचि॥ तत्रेदं वर्चो मे

जः प्राणमायुर्निवेष्टयामो दम नमधरं चं पादयामि। २५

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकं तेजो ऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्व

रस्माकं यज्ञो ऽस्माकं पशवो ऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा

अस्माकं॥ तस्मादंहसो निर्भजामो ऽमुमामुष्यायणममु

ष्याः पुत्रमसौयः। मित्रावरुणयोः प्राशानामोचि। त

१७
११५

राम:
२६

स्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधरांचं पा
दयामि ॥२५॥ जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं
तेजोस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरस्माकं यज्ञोऽस्माकं पशवो
स्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकं ॥ तस्मादमुं निर्भजा
मोमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः । स ग्रा
ह्याः पाशान्मा मोचि । तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायु
र्निवेष्टयामीदमेनमधरांचं पादयामि ॥२६॥ जितमस्मा

कमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकंतेजोस्माकंब्रह्मास्माकंस्वर
स्माकंयज्ञोस्माकंपशवोस्माकंप्रजाअस्माकंवीराअस्मा
कं।तस्मादमुंनिर्भजामोमुमामुष्यायणममुष्याःपुत्रम
सौयः।सग्राह्याःपड्वीशान्मामोचि।तस्येदंवर्चस्ते
जःप्राणमायुर्निवेष्टयामीदमेनमधराञ्चंपादयामि॥२१॥
पर्याय८अ०३२७एकादशावैत्रिगुणात्परः।८।जितम
स्माकमुद्भिन्नमस्माकमभ्यष्ठांविश्वाःपृतनाअरातीः॥१॥

रामः

२५

तदत्तीराहन्तु सोमस्याहस्वामाधमन्त्सुकृतस्य लोके। पा
स्यान्मस्वर स्वरानम संस्व एवं ज्योति बाड्वानमा ॥३॥
वसोमस्य पाय वहमान्यत्रा वहवं शिषी पवहमानम पा
संवसमयिधेहि ॥४॥ पर्यापर स्व वः स्त ४ चत्वारि वैव वना
नि स्वन्वारि वैवनानि परः॥ स्वचा ५३ गणा ४ गणा स्व
सानस्त ० २४० उमपस्त ५२ एवं पर्यायउत्तरः॥ बोड्प्राणं का
ऐसमाप्त ॥०:॥ घ ॥ शुभमस्तु पातु॥ । । । । । ॥

सोमसुत्यतिं॥४॥आहरयः सस्रन्निरेकबीरधिबर्हिषि।प
आमिसंनवामहे इंद्रापगावआशिरंदुदुहेवज्रिणेमधु
यत्सीमुपह्वरेविदत्॥६॥५॥२॥२२॥आत्वनंइंद्रवयंयुवानः
सोमपीतये।हरिभ्यांयाह्यद्रिवः॥सद्योहोतानऋत्वियस्ति
रवर्हिरानुषक्॥अयुज्रन्प्रातरद्रयः॥२॥इमाब्रह्मब्रह्म
वाहः क्रियंतआबर्हिः सीद वीहिशूरपुरोडाशं॥३॥रारं
धिसवनेषुणएषुस्तोमेषुवृत्रहन्।उक्थेष्विंद्रगिर्वणः॥४॥

सुप

मुन्वयः सोमपा मंहिहे निशा वसस्पति इंद्रं वन्सं तं नमानरः ॥५॥ सगंदस्या हं धसो गाध स्मान्चा महे। नस्तो नार्यनि देकरः ॥ वयमिंद्र त्वायवो हविष्मंतो जरामहे उतत्वमस्मयुर्वसो ॥७॥ नारे अस्मिन्हि सुमचो हरिप्रिया वांड पाहि इंद्रस्व धावो हत्वो ह। ॥ अर्वांचं त्वा हव रथे वहतनामिंद्र केशि ना घृतस्नू वर्हि रामवे ॥८॥ ३॥ २३॥ उपनः हतमा गन्हि सोममिंद्र के शिनाः गवाशिरं हरिण्यां पत्ते अस्मयुः

॥२१॥ तमिंद्र मदमागहि बर्हिःष्ठां ग्रावभिः सुतं । कुवि
न्वस्य तृप्णवः ॥२॥ इंद्र मित्था गिरो ममाच्छागुरिषिता इतः
आवृते सोमपीतये ॥३॥ इंद्र सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हा
वामहे उक्थेभिः कुविदागमत् ॥४॥ इंद्र सोमाः सुता
इमे तान्दधिष्व शतक्रतो जठरे वाजिनीवसो ॥ विद्मा हि त्वा
धनंजयं वाजेषु दधृषं कवे । अधा ते सुम्नमीमहे ॥६॥ इ
ममिंद्र गवाशिरं यवाशिरं च नः पिब । आगत्या वृषभिः

श्रूप

रुतं ॥७॥ लब्धे हिं श्र स्वर्ण कोइ सो मेघो त्वा मि वी वये ॥८
वरारं ततेह दि ॥८॥ नाम तस्य पानये भ्रम सिं ड ता नामे हे
कृशिका सो भ्रव स्व वः ॥ ८॥ ७ ॥ २७ ॥ श्रृष्णा वति प्रपथ मे
गो भुग छ ति हस्था वी रिं द्र म स्थ त वो मि भिः नमि तत्त गो हि
म हस्नाम वी य मासिं धु मायो प स्या मि तो वि चे न मः ॥ ९ ॥ श्रा
च्योत देवी रु प वं ति हो त्रि य म वः पद्द यं ति वित नं प स्या रजः
प्राचै दैं गा मः प्रणा यं ति दिव भुं त्र लप्रि यं जो ष यं ते च रा ३

वा॥२॥ अधिद्वयोरदधउक्थ्यंवचोयतःस्रुचामिथुना
यासपर्यत॥ असंयत्तोव्रतेतेक्षेतिपुष्यतिभद्राशक्तिर्य
जमानायसुन्वते॥३॥ आदंगिराःप्रथमंदधिरेवयइ
द्धाग्नयःशम्यायेसुकृत्यया। सर्वंपणेःसमविंदन्त
भोजनमश्वावंतंगोमंतमापशुंनरः॥४॥ यज्ञैरथ
र्वाप्रथमःपथस्ततेततःसूर्योव्रतपावेनआजनि
आगाआजदुशनाकाव्यःसचायमस्यजातममृतं

यन्नामहे ॥५॥ बर्हिर्वा यत्स्वपत्याय वृज्यतेर्को वा श्लो
कमाघोषते दिवि। ग्रावा यत्र वदति कारुरुक्थ्यस्तस्येदिं
द्रो अभिपित्वेषु रण्यति।६। प्रोग्रां पीतिं वृष्ण इयर्मि स
त्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्व तुभ्यं। इंद्र धेनाभिरिह मादयस्व
धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः॥७॥२५॥ द्वितीयप
र्यायः॥ योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे। सखा
य इंद्रमूतये॥१॥ आ घा या गमद्यादि श्रवषषहा त्रिणीभिर्हूति

18

भिः वाजेभिरुपनोहवं ।।२।। अनुप्रत्नस्योकसोहुवेतुविप्र

तिंनरंयंतेपूर्वंपिताहुवे ।।३।। युंजंतिब्रध्नमरुषंचरंतिं ।

परितस्थुषः ।। रोचंतेरोचनादिवि ।।४।। युंजंत्यस्यका ।

म्यांहरीविपक्षसारथे शोणाधृष्णूनृवाहसा ।।५।।

केतुंकृण्वन्नकेतवेपेशोमर्याअपेशसे ।। समुषद्भि

रजायथाः ।।६।।१।।२६।। यदिंद्राहंयथात्वमीशीयवस्व

एकइत् । स्तोतामेगोषखास्यात् ।।१।। शिक्षेयमस्मैदि

स्वेयं शचीपते मनीषिणां। यदहं गोपतिः स्यां॥२॥ घेनुष्टइंद्र सून्ता यजमानाय सुन्वते॥ गामश्वं पिप्युषीदुहे॥३॥ नते वर्त्तास्ति राधसइंद्र देवोनमर्त्यः। यदित्ससि स्तुतो मघं॥४॥ यज्ञइंद्रमवर्द्धयद्यद्भूमिं व्यवर्त्तयत्॥ चक्राणओपशंदिवि॥५॥ वावृधानस्य ते वयं विश्वाधनानि जिग्युषः ऊतिमिंद्रावृणीमहे॥६॥ ६॥१७॥ व्यं १ तरिक्षमतिरन्म देसोमस्य रोचना। इंद्रोयदभिनद्बलं॥१॥ उद्गाआजदंगि

19

रोभ्य आविः कृण्वन्गुहा सतीः । अर्वाञ्चं नुनुदे वलं ॥ ८ ॥ इन्द्रे
ण रोचना दिवो दृढानि दृंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे
॥ ९ ॥ अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोम इन्द्राजिरायते । वि ते मदा
अराजिषुः ॥ १० ॥ २८ ॥ त्वं हि स्तोमवर्द्धन इन्द्रास्युक्थवर्द्ध
नः । स्तोतॄणामुत भद्रकृत् । ११ । इन्द्रमित्केशिना हरी सो
मपेयाय वक्षतः ॥ उप यज्ञं सुराधसं ॥ १२ ॥ अपां फेनेन नमु
चेः शिर इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा यदजयः स्पृधः । १३ ॥ मायाभि

हस्तिस्थमेतं इंद्र धामारुरुक्षतः॥ अवदत्तं रघूत्तमः॥५॥ अ
स्त्वामिंद्र संसदं विश्वचीं अनाशायः॥ सोमद्वत्नरोमभवत्॥५॥
२८॥ प्रतमहेविदथे शंसिषं हरि प्रतेवन्वे वनुषो हर्यतं मदं।
घृतं न यो हरिभिश्चारु सेचत आत्वा विशंतु हरिवर्पसं गि
रः॥१॥ हरिं हि योनिमभि ये समस्वरन् हिन्वंतो हरी दिव्यं यथा
सदः॥६॥ आ यं पृणंति हरिभिर्न धेनव इंद्राय शूषं हरिवंतमर्च
त॥२॥ सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरि।

20

धे॥ अधतान्यंअवरेप्रेमरिव्यतः प्रचेनमः सैनं॥२॥
साकंजानक्रठतासाकमोजसावबलिपसाकंवक्री
वीर्यैः॥ सासहिमरधेर्विवर्षेत्तिः॥ दाताप्राधमत्सवते
कामंयवसहसैनंसस्रहेवोदवावांसत्यसिंडंसत्यडुं
डुः॥२॥ ३॥ प्रोष्ठसैसेडरोरप्यसिंद्रायजूषमर्व
ताश्रभीकेचिडुलोकहत्तंगेममहवत्रहासाकं
वोधिवोदितानभेतामत्यकेषांज्यकाम्रधिधन्वंह

अष्य·

68

।२।। त्वंसिंधूंरवासृजोधराचोअहन्नहिं। अशत्रुरिंद्र
जज्ञिषेविश्वंपुष्यसिवार्यंतंत्वापरिष्वजामहेनभंताम
न्यकेषांज्याकाअधिधन्वसु ।३।। विषुविश्वाअरातयो
र्योनशंतनोधियः। अस्तासिशत्रवेवधंयोनइंद्रजिघांस
तियातेरातिर्ददिर्वसुनभंतामन्यकेषांज्याकाअधि
धन्वसु।४।।६।।२।। नोब्रह्माभिर्वयसोऽअस्ययाहिसर्व
रण्याविरहरीइहमंच। इंद्रमात्वायजमानासोअन्येति

रुं ति यन्नयेते निषन्नेऽव: सरीसृपं।। जातं यस्ते जिघां
सति नमितो नाशयामसि।।२३।। यस्तउरू विहरत्यंत।
रा दंपती शये। योनिं योऽन्तरारेह्लि नमितो नाशया
मसि।।२४।। यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जारो भूत्वा निप।
द्यते। प्रजां यस्ते जिघांस। तिन मितो नाशयामसि।।२५।
यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते। प्रजां यस्ते
जिघांसति नमितो नाशयामसि।।२६।। अक्षीभ्यां ते।

श्रप॰

त्सुक्तः।२३॥ अपेहि मनसस्पतेपक्राम परश्चर। प
रोनिर्ऋत्या आचक्ष्व बहुधा जीवतो मनः।२४॥॥ अ
ष्टमोनुवाकः अनुवाके सूक्तं॥ ऋचा।८०। वयमे
नमिदाह्योपीपेमेह वज्रिणं। तस्मा उ अद्य समना
सुतं भरा नूनं भूषत श्रुते।१। वृकश्चिदस्य वारण
उरामथिरा वयुनेषु भूषति। सेमं नः स्तोमं जुजु
षाण आगहीन्द्र प्रचित्रया धिया।२। वहून्वस्या

कृतमिंद्रस्यास्तिपौंस्यं॥ केनोनुकंश्रोमतेननशुश्रु
वेजनुषःपरिवृत्रहा॥९॥६॥२७॥ त्वामिद्धिहवामहे
सातावाजस्यकारवः। त्वांवृत्रेष्विंद्रसत्पतिंनरस्त्वां
काष्ठास्वर्वतः।१। सत्वंनश्चित्रवज्रहस्तधृष्णुयामह
स्तवानोअद्रिवः। गामश्वंरथ्यमिंद्रसंकिरसत्रावा
जंनजिग्युषे।२॥२८॥ अभित्वापूर्वपीतयइंद्रस्तोमे
भिरायवः। समीचीनासऋभवःसमस्वरन्रुद्रागृणं

ऋप.
७

न सर्व्येः॥२॥ अस्येदिंद्रोवावृधेवृष्ण्यंशवोमदे सुतस्य

विष्णवि। अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवंति पू

र्वथा॥३॥१४॥१८१॥ अथाहींद्रगिर्वणउपत्वाकामा

न्महःससृज्महे। उदेवयंतउदभिः॥१॥ वार्णत्वाय

व्याभिर्वर्द्धंतिशूरब्रह्माणि। वावृध्वांसंचिदद्रिवो

दिवेदिवे॥२॥ युंजंतिहरीइषिरस्यगाथयोरौरथ

उरुयुगोइंद्रवाहावचोयुजा॥३॥१॥२००॥ अग्निंहु

तं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसं । अस्य यज्ञस्य सु

क्रतुं ॥१॥ अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवंत विश्पतिं

हव्यवाहं पुरुप्रियं ॥२॥ अग्ने देवां इहावह जज्ञानो वृ

क्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ॥३॥ ४ ॥२०॥ ईडेन्यो

नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः ॥ समग्निरिध्यते वृ

षा ॥१॥ वृषो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः ।

तं हविष्मंत ईडते ॥२॥ वृषणं त्वा वयं वृषन्वृषणः

अग्न्य.

समिधीमहि। अग्नेदीद्यतंबृहत्॥ ३॥ २०२॥ अग्निमी
डिषावसेगाथाभिः शीरशोचिषं। अग्निंरायेपुरु
मीळ्हश्रुतंनरोग्निंसुदीतयेछर्दिः। अग्नआयाह्य
ग्निभिर्होतारंत्वावृणीमहे। आत्वामनक्तुप्रयताह
विष्मतीयजिष्ठंबर्हिरासदे॥ २॥ अच्छाहित्वासहसः
सूनोअंगिरःस्रुचश्चरंत्यध्वरे। ऊर्जोनपातंघृत
केशामीमहेग्निंयज्ञेषुपूर्व्यं॥ ३॥ ४॥ २०३॥ सम्राड

72

त्वा पुरूवसो गिरो वर्द्धन्तु या मम॥ पावकवर्णाः शुच
यो विपश्चितोभि स्तोमैरनूषत॥२॥ अयं सहस्रमृषि
भिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे। सत्यः सो अस्य म
हिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये॥३॥ आ नो विश्वा
सु हव्य इंद्रः समत्सु भूषतु। उप ब्रह्माणि सवनानि
वृत्रहा परमज्या ऋचीषमः॥४॥ त्वं दाता प्रथमो रा
धसामस्यसि सत्य ईशानकृत्। तुविद्युम्नस्य युज्या

वृणीमहे युज्यस्य शवसो महः ।४।६।२०।६। त्वमिंद्र
प्रतूर्त्तिष्वभि विश्वा असि स्पृधः । अशस्तिहा जनि
ता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुष्यतः ॥२॥ अनु ते शुष्मं
तुरयंतमीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरा । विश्वास्ते
स्पृधः श्नथयंत मन्यवे वृत्रं यदिंद्र तूर्वसि ॥२॥ इ
त ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितं । आशुं जेतारं
रथीतममतूर्त्तं तुग्र्यावृधं । यो राजा चर्षणीनाति

तिष्ठे ।५॥४॥२०५ तवत्यदिंद्रियं बृहत्तवशुष्ममुत
क्रतुं । वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यं ॥ तवद्यौरिंद्र पौं
स्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामापः पर्वतासश्च हिन्वि
रे ।२॥ त्वां विष्णुर्बृहन्क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः ॥
त्वां शर्धो मदत्यनु मारुतं ॥३॥४॥२०६॥ समस्य म
न्यवे विशो विश्वा नमंत कृष्टयः । समुद्रायेव सिंधवः
।१॥ ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत्समवर्तयत् । इंद्रश्च

मेवरोदसी॥२॥ विविहूत्रस्यदोधतोवज्रेणशतपर्वणा। शिरोविभेदवृष्णिना॥३॥ तदिदासभुवनेषुज्येष्ठमित्युक्तः॥ विश्वेदेवानांकेतुरनीकमितिद्वे॥२४॥ स्तर्योदेवीमुषसंरोचमानांमर्योनयोषामभ्येतिपश्चात्। यत्रानरोदेवयंतोयुगानिवितन्वतेप्रतिभद्रायभद्रं॥२५॥४॥२७॥ त्वंनइंद्रामरंडोजोनृम्णंशतक्रतोविचर्षणी॥ आवीरंपृतन

नाथहं ॥१२॥ त्वंहिनःपितावसोत्वंमाताशतक्रतोब
भूविथ ॥ अधातेसुम्नमीमहे ॥१३॥ त्वांशुष्मिन्पुरुहू
तवाजयंतमुपब्रुवेशतक्रतो ॥ सनोरास्वसुवीर्यं ॥१४
छ ॥१८ स्वादोरित्थाविषूवतोमध्वःपिबंतिगौर्यः ॥
याइंद्रेणसयावरीर्वृष्णामदंतिशोभसेवस्वीरनुस्व
राज्यं ॥१॥ ताअस्यपृशनायुवःसोमंश्रीणंतिपृश्नयः
प्रियाइंद्रस्यधेनवोवज्रंहिन्वंतिसायकंवस्वीरनु

स्वराज्यं॥३॥ नान्यस्य नमसा सहः सपर्यंति प्रचेतसः। व्र
तान्यस्य सश्चिरे पुरू॥ णि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वजं॥४॥
॥४॥२०८॥ इंद्राय मद्वने सुतं परिष्टोभंतु नो गिरः। अर्क
मर्चंतु कारवः॥१॥ यस्मिन्विश्वा अधि श्रियो रणंति
सप्त संसदः। इंद्रं सुते हवामहे॥२॥ त्रिकद्रुकेषु चेतनं
देवासो यज्ञमत्नत। तमिद्वर्धंतु नो गिरः॥३॥२१०॥
यत्सोममिंद्र विष्णवि यद्वाघ त्रित आप्त्ये॥ यद्वा मरुत्सु

मंदसेसमिंदुभिः ।२। यद्वाशक्र परावति समुद्रे अधि।
मंदसे। अस्माकमिन्द्रनेरणा समिंदुभिः ॥२॥ यद्वा
सिसुत्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते। उक्थेवा यस्यरण्य
सिसमिंदुभिः ।३॥४॥२२॥ यदद्यकच्च वृत्रहन्नुद्।
गाअभिसूर्य। सर्वंतदिंद्रतेवशे ॥२॥ यद्वा प्रवृद्ध स
त्पतेनमरा इति मन्यसे। उतोतत्सत्यमित्तव॥ २ पे सो
मासः परावति येअर्वावति सुन्विरे॥ सर्वांस्तांइंद्रगा

६सि॥३॥६॥२२२॥ उभयं शृणवच्चन इंद्रो अर्वागि
दं वचः। सत्राच्या मघवा सोमपीतये धिया शविष्ठ आ
गमत्॥२॥ त्वं हि स्वराजं वृषभं तमोजसे धिषणे निष्ट
तक्षतुः। उतोपमानां प्रथमो नि षीदसि सोमकामं
हि ते मनः॥३॥६॥२२३॥ अप्नातृव्यो अना त्वमना
पिरिंद्र जनुषा सनादसि। युधेदापित्वमिच्छसे॥१॥ न
कीरेवंतं सख्याय विंदसे पीयंति ते सुराश्वः। यदा।

76

क्रणोषिनदन्तं सन्तहस्पादित्यिनेवहयसे॥२॥

॥६॥२२७॥ अहमिद्धि पितुष्परिमेधामृतस्यज

ग्रभ। अहंसूर्यइवाजनि॥२॥ अहंप्रत्नेनमन्मनागि

रः शुंभामिकण्ववत्। येनेंद्रः शुष्ममिद्दधे॥२॥

येत्वामिंद्रनतुष्टुवुरृषयोयेचतुष्टुवुः। ममेद्वर्द्ध

स्वसुष्टुतः॥३॥६॥२२५॥ माभूमतिक्ष्पाइवेंद्रत्वं

दरणाइव॥ वनानिनप्रजहितान्यद्रिवोदुरोषा

सोश्रमन्महि ॥२॥ अमन्महीदनाशवोनुग्रयास
श्चवृत्रहन् ॥ सकृत्सुतेमहताशूरराधसानुस्तो
मंमुदीमहि ॥३॥२६॥ पिबासोममिंद्र मंदतुत्वायं
तेसुषावहर्यश्वाद्रिः । सोतुर्बाहुभ्यांसुयतोनार्वा
॥१॥ यस्तेमदोयुज्यश्चारुरस्तियेनवृत्राणिहर्य
श्वहंसि । सत्वामिंद्रप्रभूवसोममत्तु ॥२॥ बोधा
सुमेमघवन्वाचमेमांयांतेवसिष्ठोअर्चतिप्रशस्तिं

ॐ विहाया: सहस्रायु: सहस्रं नरेयं॥७॥ वरी हतोऽत्र

सणा वर्मणाहं कश्यपस्य ज्योतिषा वर्चसा च॥ मा

मात्रा पत्निबगोदैव्या यानामा न्तुषी रवसृष्टा वधाय

॥८॥ स्तेन तउ ह्यस्तत भिक्षम सवैर्हत्तेन तउ श्रोमध्येन

चाहं॥ मा मा श्वापत्या मामोत न्नत्युरंत दंघे हं सलिं

लेन चाव: श्रुति नीता श्रावरि पान्तु विश्वम्नतंड घं स्रा

पैनुदत्तां नत्युपाशानु॥ स्वुश्चेती सुमवत: पर्वतांघु

वाः सहस्रंशाणाणामध्यापतंतां ॥२०॥ छ॥३॥ इतिस
प्तदशमं कांडं समाप्तं ॐ चित्सखोयं तख्याव हृत्यांति
रः शुरू चिदखिलं जगन्वान् ॥ पितृनैपानमादधीनवे
धाङ्ग्रधिज्ञातिश्रतरं दीध्यानः ॥१॥ ननैससखोमसख्यैव
यूनन्तसल्लक्ष्मापद्धि शुरूपामवानि ॥ महस्तुत्रातोऽस्य
हरस्यवीरादिवो धर्नारडविपापरिख्यन् ॥२॥ उपूं
ति षातेऽग्ररतामणेनैटे कस्पचित्पजहंमर्नस्या ॥ ति

नेमनोमनसिधाय्यस्मेजन्युःपतिस्तन्व३माविविश्याः
॥३॥ नयत्पुराचकृमाकद्धनूनमृतंवदंतोअनृतंर
पेम॥गंधर्वोअप्स्वप्याचयोषासानोनाभिःपरमंजा
मितन्नौ॥४॥ गर्भेनुनौजनितादंपतीकर्देवस्त्वष्टा॥
सविताविश्वरूपः॥ नकिरस्यप्रिमीव्रतोनामितो।
दुर्हणापृतना॥ स्माह्न्विश्नन्ह्, न्त्वसोमपोऽस्त्यएकांघ्र
न्यामृत्याधन्त्वजीवान्॥५॥ कोअस्यवेदप्रथमस्या

रामः

२

ह्नः कईंददर्शकइहप्रवोचत्॥ बृहन्मित्रस्यवरुण।
स्यधामकदुब्रवआहनोवीच्यानॄन्॥६॥ यमस्यमा
यम्यंकामआगन्त्समानेयोनौसहशेय्याय।जाये
वपत्येतन्वंरिरिच्यांविचिद्वृहेवरथ्येवचक्रा॥७॥ न
तिष्ठन्तिननिमिषन्त्येतेदेवानांस्पशइहयेचरन्ति॥ अ
न्येनमदाहनोयाहितूयंतेनविवृहरथ्येवचक्रा॥८॥
रात्रिभिरस्माअहभिर्दशस्येत्सूर्यस्यचक्षुर्मुहुरुन्मि

२

मीयात्॥ दिशश्चिष्विच्यामि पुनातस्त्वं धूपमीयं मत्यावि
मुहादत्वामि॥१०॥ ग्राघातामक्षानुनरापुनातिपत्र
तामपः कृणावन्त्वत्वामि॥ ३ पर्वहृहिहृषभापबाहुम
न्यामि छलवहृमगोपतिंमत॥११॥ किंमामध्यदताप्रभा
वातिक्रिमुखमापन्निर्ह्नतिर्निगधीत्॥ काममनाव
हेउ नडज्वाति नत्वामेतनन्वेउ हंपिष्यन्धि॥१२॥ ततेना॥
यंदप्यत्राहमक्षिनतेतन्हेनन्वाउ संपवृच्च्यां॥ अन्येन

गमः

३

मस्त्रमुदस्त्व स्मयत्वनतेभ्यानाहमगोवध्येतनत्॥२३॥ न
वाउनैतनत्वैतन्वाउसंयवहक्वांयापमाहुर्यः स्वस्मायंतिमगधा
ता॥ अस्तंयदेनमनसोहृदोमेभ्यानाखवहः शायनेयष्ठई
या॥२४॥ बतोबताहियमनैवतेमतोह दपंचाविदाम।
भ्रन्याकिलत्वांकस्पेवपुत्नंपरिषुजातैलिबुजेवह।
ह्ना॥२५॥ भ्रत्यभ्रपुपत्यत्यः इत्वांपरिषजातैलिबुजे
वहदे॥ नस्पवान्वंमनइछामवांतवाधाहकएष्टसंवि

३

देवस्य भर्गो मातरश्वा त्रीणि छंदांसि कवयो वियेतिरे पुरुरूपं द।
र्शतं विश्वचक्षणं॥ आपो वाता ओषधयस्तान्येकस्मि
न्भुवन आर्पितानि॥१७॥ वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा दिवः प
यांसि यह्वो अदितेरदाभ्यः॥ विश्वं स वेद वरुणो यथा धि
या स यज्ञियो यजति यज्ञियाँ ऋतून्॥१८॥ रपद्गंधर्वी
रप्या च योषणा नदस्य नादे परि पातु नो मनः॥ इष्टस्य
मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वो

वति॥१९॥ सो चिंन्नु भद्रा क्षुमती यशस्वत्युषा उवास।
मनवे स्वर्वती॥ यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं हो।
तारं विदथाय जीजनन्॥२०॥३॥२॥ अध त्यं द्रप्सं विभ्वं
विचक्षणं विराभरदिषितः श्येनो अध्वरे॥ यदी विशो
वृणते दस्ममार्या अग्निं होतारमध धीरजायत॥२१॥
सदासि रण्वो यवसेव पुष्यते होत्राभिरग्ने मनुषः स्व
ध्वरः। विप्रस्य वा यच्छशमान उक्थ्यो वाजं ससवा।

वंतुवयास्मिर्हरिभिः ॥२२॥ उदीरयपितराजारआभ
गमियक्षतिहर्यतोहृत्तइष्यति ॥ विवक्तिवह्निःस्व
पस्यतेमखस्तविष्यतेअसुरोवेपतेमती ॥२३॥ यस्ते
अग्नेसुमतिंमर्तोअख्यत्सहसःसूनोअतिसःप्रशृ
ण्वे ॥ इषंदधानोवहमानोअश्वैरासद्युमाँअमवान्भू
षतिद्यून् ॥२४॥ सुधीतोअग्नेनहदतेसधस्थेपुत्वार
घमरतस्यद्रविणं । अग्नानोवहरोदसीदेवपुत्रेमाकिर्दै

राम:

५

वानामपाम्रहिहस्या:॥२५॥वयद्रनत्दवाहम्नितिर्भवा।
त्निट्टवीदेवेष्ठुयजनायजत्रा। रत्नावयद्विमजातिस्वधा
वोभागंनोमृत्ववहमतंवीतानन्॥२६॥ अन्वग्निनितिति
ह्वे॥२८॥ द्यावारुत्नाप्राप्रयपमेरूतेनातिश्रावेभवा।
न:सन्यवावा॥देवापमार्जान्यजयापभ्रू एवन्सीद
द्वीनाप्रन्यडु-स्वपहंपत॥२९॥देवोदेवानाम्तिरिभर्ड
नेनवहानोहव्यंप्रयमश्विकित्वान्॥धमकेतु:स।

त्रिधाभारतीकोमंडोहोनानित्यंगावावजीयानु॥
॥३०॥ छ॥७॥ अर्चामिवांवर्द्धायापोघृतस्नूद्यावाभू
मीश्रणुतंरोदसीमे॥ अहायद्देवाअसुनीतिमाय
न्मध्वानोअत्रपितराशिशीतां॥३१॥ स्वावृग्देवस्या
मृतंयदीगोरतोजातासोधारयंतउर्वी॥ विश्वेदे
वाअनुतत्तेयजुर्गुर्दुहेयदेनोदिव्यंघृतंवाः॥३२॥
किंस्विन्नोराजाजगृहेकदस्यातिव्रतंचकृमाकोवि

वेद ॥ मित्रश्चिद्धि क्ष्मा जुहुराणो देवांश्लोको न याता
मपि वाजो ऽस्ति ॥३॥ दुर्मंत्वात्रमृतस्य नाम सल
क्ष्मा यद्विषुरूपा भवाति ॥ यमस्य यो मनवते सुमन्त्व
ग्नेतमृष्व पाह्यप्रयुछन् ॥४॥ यस्मिं देवा विदथे
मादयन्ते विवस्वतः सदने धारयन्ते ॥ सूर्ये ज्योति
रदधुर्मास्यक्तून्परि द्योतनिं चरतो ऽजस्रा ॥५॥
यस्मिन्देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्ये न वयमस्य विद्म

मित्रो नो अत्रादितिरनागान्सविता देवो वरुणाय वो

चत् ॥३६॥ सखायं आ शिषामहे ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे

स्तुष ऊ षु वो नृतमाय धृष्णवे ॥३७॥ शवसासि श्रुतो

वृत्रहत्येन वृत्रहा ॥ मघैर्मघोनो अति शूर दाशसि

॥३८॥ स्तेगो न क्षामत्येषि पृथिवीं मही नो वाता इह

वान्तु भूमौ मित्रो नो अत्र वरुणो युज्यमानो अग्नि

र्वने न व्यसृष्ट शोकं ॥३९॥ स्तुहि श्रुतं गर्तसदं जना

ऋ॰क॰

८

नं। राजानं भी मसुप हत्तं मसुयं ॥ महाजवित्रिहद्दत्त्सवाता
त्र्रत्यमसमि त्रे निव यंडु सेन्यं ॥४०॥४॥ सरस्वतीं देवयन्तो
हवंते सरस्वती मध्वरे ताय माने। सरस्वतीं सु कृतो हवं
ते सरस्वती दाशुषे वार्यं दात् ॥४१॥ सरस्वतीं पितरो
रोहवंते दक्षिणा यज्ञमभि नक्षमाणाः ॥ आसद्यास्मि
न्बर्हिषि मादयध्व मनमीवा इष आधेह्यस्मे ॥४२॥ स
रस्वति या सरथं ययाथो क्थैः स्वधाभि र्देवि पितृ भिः ।

८

मेदंती। सह स्वधाभिरिडो अस्मत्रानं रायस्पोषं यजमाना

यधेहि॥४३॥ उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पित

रः सोम्यासः। असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवंतु पि

तरो हवेषु॥४४॥ आहं पितॄन्त्सुविदत्रां अवित्सि नपा

तं च विक्रमणं च विष्णोः। बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य

भजंत पित्वस्त इहागमिष्ठाः॥४५॥ इदं पितृभ्यो नमो

अस्त्वद्य ये पूर्वासो ये अपरास ईयुः। ये पार्थिवे रज

स्यानि पञ्चापे वान्हतं तस्तहजनाहदिद्ध ॥४६॥ मात
ली कव्यैर्यमो अंगिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्वभिर्वावृधानः
यांश्च देवा वावृधुर्ये च देवांस्तेनोऽवन्तु पितरो हवेषु ॥
॥४७॥ स्वादुष्किलायं मधुमां उतायं तीव्रः किलायं
रसवां उतायं । उतो न्वस्य पपिवांसमिंद्रं न कश्चन
सहत आहवेषु ॥४८॥ परेयिवांसं प्रवतो महीरिति
बहुभ्यः पंथामनुपस्पशानं । वैवस्वतं संगमनं जना

नां यमं राजानं हविषा सपर्यत ॥ ४८ ॥ यमो नो गातुं प्र

थमो विवेद नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ यत्रा नः पूर्वे पि

तरः परेता एना जज्ञानाः पथ्या उ अनु स्वाः ॥ ५० ॥

वर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुष

ध्वं ॥ त आ गतावसा शंतमेनाथा नः शंयोररपो दधा

ता ॥ परा ॥ आच्या जानु दक्षिणतो निषद्येदं नो हविर

भि गृणंतु विश्वे । मा हिंसिष्ट पितरः केन चिन्नो यद्व

आगः पुरुषता कराम ।५२।। त्वष्टा दुहित्रे वहतुं कृणोतिते
नेदं विश्वं भुवनं समेति। यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जा
या विवस्वतो ननाश ।।५३।। प्रेहि प्रेहि पथिभिः पूर्याणैर्ये
ना ते पूर्वे पितरः परेताः उभा राजानौ स्वधया मदन्तौ यमं पश्यासि वरु
णं च देवं ।।५४।। अपेत वीत वि च सर्पतातोऽस्मा एतं पित
रो लोकमक्रन्। अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददा
त्यवसानमस्मै ।।५५।। उशन्तस्त्वेधीमह्युशन्तः समिधी
महि। उशन्नुशत आवह पितॄन्हविषे अत्तवे ।।५६।। अ

मंतस्त्वे धीमहि द्युमंतः समिधीमहि ।। द्युमान्द्युमंत आ
वह पितॄन्हविषे अत्तवे ।। ५७ ।। अंगिरसो नः पितरो नवग्वा
अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ।। तेषां वयं सुमतौ यज्ञिया ।
नामपि भद्रे सौमनसे स्याम ।। ५८ ।। अंगिरोभिर्यज्ञियै ।
रागहि यम वैरूपैरिह मादयस्व । विवस्वंतं हुवे यः
पिता ते स्मिन्बर्हिष्या निषद्य ।। ५९ ।। इमं यम प्रस्तरमा ।
हि रोहांगिरोभिः पितृभिः संविदानः । आ त्वा मंत्राः क

विशाला वहं त्वेना राजन्हविषो मादयस्व॥ ६०॥ इन
एनउदारुहहन्दिवस्पृष्ठान्यारुहन्॥ प्रभूर्जयो यथा
पथामपां गिरसो यपुः॥ ६१॥ ६॥ अनुवाकसूक्ता॥२।
ऋचाः॥६२॥ एकषष्टिश्च। षष्ठमोऽनुवाकः॥ अनु
वाके अर्ध्यसूक्ता॥२॥ २६॥ २८॥ ६२॥ यमाय सोमः प
वने यमाय क्रियते हविः। यमंह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो
अरंकृतः॥२॥ यमाय मधुमत्तमं जुहोता प्रचतिष्ठत

55

इदं नमऋषिभ्यः पूर्वेभ्यः पथिकृद्भ्यः ॥२॥ यमाय घृ
तवत्पयो राज्ञे हविर्जुहोतन । सनो जीवेष्वायमेदीर्घ ।
मायुः प्रजीवसे ॥३॥ मैनमग्ने विदहो माभिशूशुचो मास्य त्व
चं चिक्षिपो मा शरीरं ॥ शृतं यदा करसि जातवेदो थे
ममेनं प्रहिणुतात्पितृभ्यः ॥४॥ यदा शृतं कृणवो
जातवेदो थेममेनं परिदत्तात्पितृभ्यः । यदो गछात्य
सुनीतिमेतामथ देवानां वशनीर्भवाति ॥५॥ त्रि

55

33-

कद्रुकेभिः पचतेषड्वींरेकमिद्बृहत्॥ त्रिष्टुवापञ्ची छंदांसिसर्वानापमन्त्रपिता॥६॥ सूर्यंचक्षुर्गाछवा जमात्मनादिवंचगछपृथिवींचधर्मभिः। अपोवागा छयदितत्रतेहितमोषधीषुप्रतितिष्ठाशरीरैः॥ ७॥ अजोभागस्तपसस्तंतपस्वतंतेशोचिस्तपतुतंतेअ र्चिः। यास्तेशिवास्तन्वोजातवेदस्ताभिर्वहैनंसुकृता मुलो॥८॥ यास्तेशोचयोरंहयोजातवेदोयाभिरा

श॥ सिदि षमंतरिक्षं ॥ अंजंयंतमनु ताः समस एवना

मप्यनगाभिः शिवतमाभिः शिवंकृधि ॥ २ ॥ अवसृ

ज पुनरग्नेपितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधावान्।

आयुर्वसान उपयातु शेषः संगछतां तन्वा सुवर्चाः

॥ १० ॥ ३ ॥ अतिद्रव श्वानौ सारमेयौ चतुरक्षौ शबलौ

साधुना पथा ॥ अथा पितॄन्सुविदत्राँ अपीहि य

मेन ये सधमादं मदंति ॥ ११ ॥ यौ ते श्वानौ यम रक्षितारा

यौ च सुरक्षौ पथिषदीन् च क्षसा ॥ ताभ्यां राजन्परि
धेह्येनं स्वस्त्यस्मा अनमीवं च धेहि ॥ २२ ॥ उरूणसाव
सुतृपा उदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जनाँ अनु । ताव
स्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दाता मसुमद्येह भद्रं ॥ २३ ॥
सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते । येभ्यो मधुप्र
धावति तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ २४ ॥ ये चित्पूर्व ऋ
तसाता ऋतजाता ऋतावृधः ॥ सहस्रणीतन पश्चते

यमतपोजां अपि ॥२५॥ नयसा येऽत्र नाध व्याप्तपा
सा येस्त्व येतुः । तपो येव क्रिरे महत्स्वां क्षिदे वापि ॥२६॥
येषु ध्यंते प्रथने क्षुम्रसो येनन्त्र न्यजः । येवा सहस्व
दन्निणा स्त्वां क्षिदे वापि ॥२७॥ सहस्व स्तीप्याः कव
यो येगो याथ तिस्त्र यं । ऋषीन्त्र पस्वनो यमतपोजां
अपि गाधनान्त्र ॥२८॥ स्पोता स्मे भव शपि व्यन्तन्त्रा ।
सानि वेशानी ॥ पद्य स्मे शार्मस्थ प्याः ॥२९॥ अस्मंबा

घेहपिव्याउरोलोकेनिधीयस्व। स्वधायायाश्च
क्रुधेजीवंस्तालेसंतमधुश्चुतः॥२०॥ हुयामि
नेमनसामनइहो मांगृहोंउपतज्जषाणएहि॥
संगछस्वपितृभिः संयमेनस्योनास्त्वावातोउप
वांतुशगमाः॥२१॥ उत्वावहंतुमरुतउदवाहाउ।
दश्रुतः। अनेनकृणवंतः शीतंवर्षेणोक्षंतुवालि
ति॥२२॥ उदकुमाउपुरोपुषेऋत्वेदत्तायजी।

13

वसे। स्वांग छुतेमनो अधापितं रूपइव ॥२३॥ मा
तेमनो मासोर्मां गानांमा रसस्पते॥ मानेहासन्व:
त्र किंचनेह॥२४॥ मात्वाट्टक्ष: संबाधिष्टमादेवीपृथि
वीमही॥ लोकंपितृषुवित्वैधस्वयमराजसु॥२५॥
यत्ते अंगमतिहितं परा चैरपान: प्राणोयउवाने वरे
त:॥ तत्तेसंगत्यपितर: सनीडाघासाद्वासंपुनरा।
वेशायंतु॥२६॥ अपेमंजीवा अरुधनाहेभ्यस्तंनिवे

अथ॰
२७

तत परि गत्वा मादितः। सर्प्तुर्धमस्यासीहूतः अवे ताञ्चरत्स्त्विरन्येषाम मयांचकार॥२७॥ येदस्यवः पितृषु प्रविष्टाज्ञातिमुखाअहुनाद्चरंति। परापुरोनिपुरोयेभरंत्यग्निष्टानस्मात्प्रधमातिव ज्ञात॥२८॥ इंविशंत्विह पितरः स्वानः स्योनंकृ एवंतः प्रतिरंतआयुः। तेभ्यः शकेमहविषानत् क्षमाणाज्योक्जीवंतः शरदः पुरूचीः॥२९॥ यां

नेधेनं निरणाामिषन्नेक्षीरडोदनं॥ नेनाजनस्य
सोमन्नीयोत्रासच्चजीवनः।२०॥२॥ अस्थावतीप्र
नरपाहशेवाद्रन्नाकंवासनं नवीपः। पल्लाजघा
नवध्मः सोञ्जलमासोञ्जन्यद्विदनभस्याधेयंत्रा।
यमः परोवरोविवस्वान्नतः परंनानिपश्यामि।
किंचन। यमेअधरोअधिमिनिनिह्योभवोविवस्वा
नन्वाननान॥२२॥ अपागलंहंनमस्तामर्त्येभ्यः हु

त्वासवर्णामदधुर्विवस्वते। उता श्विनावभरयत्तदासी
दजहाउद्द्वामिथुनासरण्यूः॥२३॥ येनिखाताये परो
प्ताये दग्धायेचोद्धिताः। सर्वांस्तानग्नआवह पितन्हवि
षेअत्तवे॥२४॥ येअग्निदग्धायेअनग्निदग्धामध्ये
दिवः स्वधयामादयंते॥ त्वंतान्वेत्थयदितेजातवेदः
स्वधयायज्ञंस्वधितिंजुषंतां॥२५॥ शंतपमातितपो
अग्ने॥ मातन्वंउतपः॥ वनेषुशुष्मोअस्तुतेपृथि

व्यामस्तुघद्दुरः ॥ ३६ ॥ ददाम्यस्मा अवसानमेतद्यए
षआगान्मम चेदभूरिह ॥ यमश्चिकित्वान्प्रत्येतदाह
ममैषराय उपतिष्ठतामिह ॥ ३७ ॥ इमां मात्रां मिमीम
हे यथापरं न मासातै ॥ शते शरत्सु नो पुरा ॥ ३ ॥ प्रे
मां ॥ ३९ ॥ अपेमां ॥ ४० ॥ वी ३ मामू ॥ ४१ ॥ निरि
मामू ॥ ४२ ॥ उदिमामू ॥ ४३ ॥ समिमां मात्रां मिमी
महे यथापरं न मासातै ॥ शते शरत्सु नो पुरा ॥ ४४ ॥

अमासिमाञांस्वरगामाअुष्मान्नुपासं। पष्यापवं नमासानेशानेशासन्हनोपुरा॥४५॥ आएो अपानो आनआप्ष्वत्वर्ह्दशायेस्र्याय। अपरिपरेणापथा यमराज्ञः पितन्नाथ॥४६॥ येअग्नयः शाशमानाः परेयुर्हित्वाद्वेषांस्यनपत्यवंतः। नेघाम्डदिन्याविदंनलोकंनास्यपृष्ठेअधिदीध्यानाः॥४७॥ उदन्वतीद्यौरवमापीलुमतीतिमध्यमा॥ तृतीयाहप्र

16

द्यौरिति यस्यां पितर आसते ॥४८॥ ये नः पितुः पिता
नरो ये पितामहा य आविविशुरुर्वन्तरिक्षं ॥ य आ
क्षियंति पृथिवीमुत द्यां तेभ्यः पितृभ्यो नमसा विधेम ॥४९॥
इदमिद्वा उ नापरं दिवि पश्यसि सूर्यं माता पुत्रं यथा
सिचाभ्येनं भूम ऊर्णुहि ॥५०॥ इदमिद्वा उ नापरं
जरस्यन्यदितो ऽपरं । जाया पतिमिव वाससाभ्येनं भूम
ऊर्णुहि ॥५१॥ अभि त्वोर्णोमि पृथिव्या मातुर्वस्त्रे ।

णमद्रया ॥ जीवेतुमद्रं नन्मा पितृत्वधा पितृषुसात्व

पि ॥ ५२ ॥ अग्नीषोमा पथिकृता स्योनं देवेभ्यो रत्नं

दधतुर्विलोकं ॥ उपप्रेष्यंतं पूषणं यो वहात्यंजोया

नैः पथिभिस्तत्र गच्छतं ॥ ५३ ॥ पूषात्वेतश्च्यावयतु

प्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः । सत्वैतेभ्यः परि

ददत्पितृभ्योग्निर्देवेभ्यः सुविदत्रियेभ्यः ॥ ५४ ॥ आ

युर्विश्वायुः परिपातु त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्ता

त्र। यज्ञा सते स्वहृतो यत्र तई युक्तत्वा देवः सविता
दधातु।।५५।। इमौ भ्राजमिते वन्हीश्रस्वतीनायवोद
वे।। नाम्यंयमस्यसादनं सभिनोश्रावगाक्षतात।
।।५६।। एतत्त्वावसाः प्रथमन्वागगन्नथैतद्दहयदि
हाबिभः भूता। इष्टापूर्त्तीमनसंक्रामिविद्वान्यत्रैते
दत्तंवहुधाविबंधुषु।५७।। श्राग्नेर्वर्मपरिगोभिर्व्य
यस्वसंप्रोर्णु स्वमेदसापीवसाच। नत्वाधृष्णुर्हे

रसाजर्हषाणोदध ॥ विधत्वन्यरी खपाने ॥५८॥ ढुंढंहस्ता
ददानो गनासो: ससहस्रोत्रेण वर्च सावलेन ॥ अ
त्रैवत्व मिहवयंसवीरा विश्वास्पृधो अभिमातीर्जयेम
॥५९॥ धनुर्हस्तादाददानो मृतस्य सहस्रत्रेण वर्च
सावलेन। समागृभाय वसुभूरि पुष्टमर्वाङ्क्मेत्युपय
जीवलोकं ॥ ६०॥२८॥ अनुवाके सूक्तं ॥२॥ ऋचा
६० द्वितीयोनुवाक: । अनुवाके अर्थ सूक्तं २ ऋचा

।६०॥ षष्टिः ३२। अथ त्रिंशत्तमः प्रपाठकः॥ इयं ना
री पतिलोकं वृणाना निपद्यत उप त्वा मर्त्य प्रेतं॥ धर्मं
पुराणमनु पालयंती तस्यै प्रजां द्रविणं चेह धेहि
॥१॥ उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतं।
उप शेष एहि। हस्तग्राभस्य दधिषोस्तवेदं पत्युर्ज
नित्वमभि सं बभूथ॥२॥ अपश्यं युवतिं नीयमानां
जीवस्तेभ्यः परिणीयमानां। अंधेन यत्तमसा प्रा

हूनासीप्राङ्को अपाचीमनयंनदेनो॥३॥ प्रजानन्त्य
घोजीवलोकंदेवानांपंथ्यामनुसंचरंती। अयंतेगो
पतिस्तंजुषस्वर्गंलोकमधिरोहयैनं॥४॥ इयंयामुप
वेनसमभवत्त्रसोनदीनां अग्नेपित्तमपामसि॥५॥ यं
त्वमग्नेसमदहस्तमुनिर्वापयापुनः। क्यांबूरत्र्वरो
हतुशांडःदूर्वाव्यल्कशा॥६॥ इदंतएकंपरऊत
एकंतृतीयेनज्योतिषासंविशस्व। संवेशनेतन्वा

१०

ऽचा नरेधि प्रियो देवानां परमे सधस्थे ॥७॥ उत्तिष्ठ प्रे

हि प्र द्रवौकः कृणुष्व सलिले सधस्थे। तत्र त्वं पितृभिः

संविदानः सं सोमेन मदस्व सं स्वधाभिः ॥८॥ प्रच्यवस्व

तन्वं सं भरस्व मा ते गात्रा वि हायि मो शरीरं। मनो

निविष्टमनुसंविशस्व यत्र भूमेर्जुषसे तत्र गच्छ ॥९॥

वर्चसा मां पितरः सोम्यासो अञ्जन्तु देवा मधुना घृ

तेन। चक्षुषे मा प्रतरं तारयन्तो जरसे मा जरदष्टिं

१०

वर्द्धन्तु॥२०॥इन्द्र वर्चसामांसमनक्तु निर्मेधांसो विष्णु
र्नयन वक्तासन्तु॥ रयिंमे विश्वे नियच्छन्तु देवाः स्योनामा
पः पवनैः पुनन्तु२१॥ मित्रावरुणौ परिमामधातामा
दित्यामाः स्वरवोवर्द्धयन्तु। वर्चौमइन्द्रोन्यनक्तु हस्त
योर्जरदष्टिंसावितानाकृणोतु२२॥ योममार प्रथमो
मर्त्यानां यः प्रेयाय प्रथमो लोकमेतं।वैवस्वतं संग
मनं जनानां यमं राजानं हविषा सपर्यत॥२३॥ परा

55

पातयितरश्याव यानायंवो यच्चोमधुनातमक्तः।
दत्तोअस्मभ्यंद्रविणोहभद्रंरयिंचनःसर्ववीरंद
धान॥२४॥कण्वःकक्षीवान्पुरुमीढोअगस्त्यःश्या
वाश्वःसोभर्यर्चनानाः॥विश्वामित्रोयंजमदग्नि
रत्रिरवंतुनःकश्यपोवामदेवः॥२५॥विश्वामित्र
जमदग्नेवसिष्ठभरद्वाजगोतमवामदेव।शर्द्दिनो
अत्रिरग्रभीन्नमोभिःसुसंशासःपितरोमृडतानः

॥२६॥ कस्येमृजाना अति यन्ति रिप्रमायुर्दधानाः
प्रतरं नवीयः। आप्यायमानाः प्रजया धनेनाध स्याम सु
रभयो गृहेषु ॥२७॥ अञ्जते व्यञ्जते क्रतुं रिहन्ति मधुना
भ्यञ्जते॥ सिन्धोरुच्छ्वासे पतयन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः
पशुमासु गृह्णते ॥२८॥ यद्वो मुद्रं पितरः सोम्यं च तेनो
सचध्वं स्वयशसो हि भूत ॥ ते अर्वाणः कवय आ।
शृणोत सुविदत्रा विदथे हूयमानाः ॥२९॥ ये अत्र

योङ्गिरसो नवग्वा अथर्वाणो रातिषाचो दधानाः।
दक्षिणावंतः सुकृतो य उ स्थासद्यास्मिन्बर्हिषि मा
दयध्वं॥२०॥२४॥ अधा यथा नः पितरः परासः प्रत्ना
सो अग्न ऋतमाशशानाः॥ शुचीदयन्दीध्यत उक्थ
शासः क्षामा भिंदंतो अरुणीरप व्रन्॥२१॥ सुकर्मा
णः सुरुचो देवयंतो अयो न देवा जनिमा धमंतः। शु
चंतो अग्निं वावृधंत इंद्रमुर्वीं गव्यां परिषदं नो अ

ऋन् ॥२२॥ आसयेवहमतियष्वोऽग्रप्येदेवानांजनि
मांत्युगरा। मर्त्तासश्चिदुर्वशीरक्तप्रन्नधेचिदर्वेउपर।
स्यायोः॥२३। अकर्मतेस्वपसोऽग्रन्नमञ्जमवस्वन्न
धमोविभानीः॥ विश्वनङ्गइयदवंतिदेवाहहहवदेम
विदयेसवीराः॥२४॥ ऊंडोमामरत्नवान्ग्राच्यादिशः
पान्डबाहुच्युनाष्टथिवीयामिवोपरि॥लोकहातः
दृष्यिकृतोयजामहेयेदेवानांहुतभागाउहस्य॥

॥२५॥ धातामामानिर्ऋत्यादक्षिणायादिशः ।२६॥ अ
दितिर्मादित्यैः प्रतीच्यादिशः ।२७॥ सोमोमाविश्वै
दैवैरुदीच्यादिशः यात्वबाहुच्युताःपृथिवीद्यामि ।
वो ॥२८॥ धर्त्राहत्वाधरुणोधारयाताऊर्ध्वमान्तम
विनाद्याम्निवो ॥२९। प्राच्यादिशिपुरासंह्नतः स्वधा
यामादधामिबाहुच्युताःपृथिवीद्यामिवो ।३०॥२५।
दक्षिणायांत्वा ।३१॥ प्रतीच्यांत्वा ॥३२। उदीच्यां ।

त्वा ॥३३॥ ध्रुवायांत्वा ।३४। ऊर्ध्वायांत्वादिशिउपसंवृतः
स्वधायामादधामिबाहुच्युताप्टथिवी द्यामिवोपरि।
लोककृतः पथिकृतोयजामहेयेदेवानांहुतभागाइ
हस्थ ॥३५॥ धर्त्रासिधरुणोसिवंसगोसि ।३६।उद
पुरसिमधुपुरसिवातपुरसि ॥३७॥ इतश्चमामुतश्चा
वतांयमेइववतमातेयदेतं। प्रवांतरन्मानुषादेवयं
तोअसीततोस्वमलोकंविदाने ॥३८॥ स्वासस्थमव

नमिंद्वेनोऽपुजेवं ब्रह्मपूर्व्यं नमोभिः । विश्लोककएति

पथ्येव सूरिः श्रृणवन्तु विश्वे अमृतनासएतिनः ॥ ३ध

त्रीणिपदानि रूपो अन्वरोहद्ब्चतुष्पदीमन्वेतद्व्रतेन

अक्षरेण प्रतिमिमीते अर्कमृतस्य नाभावभिसंपुना

ति ।४०।२६॥ देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं प्रजायै कि

ममृतं नावृणीत । बृहस्पतिर्यज्ञमतनुत ऋषिः प्रि

यां यमस्तन्वउमारिरेच ॥४२॥ त्वमग्न ईडितो जात

वे देवा हव्यानि सह रमी एी कृत्वा। अादाः पितृभ्यः स्व
धया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि ॥४२॥ अासी
नासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय॥ पु
त्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्रयच्छत त इहोर्जं दधात॥
॥४३॥ अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदः सदः सद
त सुप्रणीतयः। अत्तो हवींषि प्रयतानि बर्हिष्य रयिं
च नः सर्ववीरं दधात॥४४॥ उपहूता नः पितरः सो।

म्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु । त आगमन्तु त इह श्रुवन्तु अधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥४५॥ ये नः पितुः पितरो ये पि- तामहा अनूजहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः । तेभिर्यमः संरराणो हवींष्युशन्नुशद्भिः प्रतिकाममत्तु ॥४६॥ ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदः स्तोमतष्टा- सो अर्कैः । आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः सत्यैः कवि- भिरृषिभिर्घर्मसद्भिः ॥४७॥ ये सत्यासो हविरदो

ग्रवि
२५

25

विश्वाइंद्रेण देवैः सरथं तुरेण आग्नेयाहि सुविदत्रे
भिर्वीड्वंगैः पृथ्वैं स्तृणिमि सहि:॥४८॥ ॐ उपसर्प
मातरं भूमिमेतामुरुव्यचसं पृथिवीं सुशेवाम् ऊर्ण
म्रदाः पृथिवी दक्षिणावत एषा त्वा पातु प्रपथे पुर
स्तात्॥४९॥ ॐ उच्छ्वञ्चस्व पृथिवि मा निबाधथाः सूपा
यनास्मै भव सूपवञ्चना। माता पुत्रं यथा सिचा
भ्येनं भूम ऊर्णुहि॥५०॥१७॥ ॐ उच्छ्वञ्चमाना पृथिवी

१५

हविष्मन्तमहस्तं मिनउपहिष्येयंनां। नेग्ठहासोह्य
नच्युतः स्योनावि स्वाहास्मेशरणाः संन्वत्रा।५२॥
उन्नेस्लमामिशृथिवींत्वत्यरी मंल्लोगेनिदधन्मा।
अहंरिषन्।एनांस्थंणांपितरोधारयंतितेनत्रयमः
सादनातेक्रणोभ्र॥५३॥ इममग्नेचमसंमाविजिहु
रःप्रियोदेवानामुतसोम्यानां। अयंयश्चमसोदेवया
नस्तस्मिन्देवाअमृतनामादयंतां।५४॥ अथर्वीशृंणंव

१५
ऋ.५

मसृंयमिंद्राया विभवी जिनीवते॥ तस्मिन्कुणोति।
सुकृतस्यभक्षंतस्मिंत्निंदुः पवते विश्वदानीं। १४॥
यत्रे ह्मस्मः शुकुनश्चातनोदपिपीलः सर्वउतवा
श्वापदः। अग्निष्टद्विश्वादगदंकृणोतुसोमस्च
योब्राह्मणांआविवेश॥ १५॥ पयस्वतीरोषधयः
पयस्वन्मामकंपयः। अपांपयसोयत्पयस्तेनमास
हस्त्रंभत॥ १६॥ इमानारीरविधवाः॥ १७॥ संगछ

स्वधितरुभिः संयमेनेशा शूलेनैन परमे व्योमन्‌ ॥ हित्वा
व यं पुनरस्तमेहि सं गा छ तां तन्वा सुवर्चाः ॥ ५८ ॥ ये
नः पितुः पितरो ये पितामहा य आविविशुरुर्वन्त
रिक्षं । तेभ्यः स्वराड सुनीतिर्नो अद्य यथावशं तन्वः
कल्पयाति ॥ ५९ ॥ शं ते नीहारो भवतु शं ते प्रुष्वा
वशीयतां । शीतिके शीतिकावति ह्लादिके ह्लादि
कावति । मंडूक्या उ षु शं भुव इमं स्वाग्निं शमय ।

५२
४५-९-

॥६०॥१८॥ विवस्वान्नो अभयं कृणोतु यः सुत्रामा जी
रदानुः। इहेमे वीरा बहवो भवंतु गोमदश्ववन्मय्यस्तु
पुष्टं॥६१॥ विवस्वान्नो अमृतत्वे दधातु परैतु मृत्युर
मृतंन एतु। इमान्रक्षतु पुरुषानाजरिम्णो मो ष्वे
षामसवो यमं गुः॥६२॥ यो दध्रे अंतरिक्षे न मह्ना
पितॄणां कविः प्रमतिर्मतीनां तमर्चत विश्वमित्रा
हविर्भिः स नो यमः प्रतरं जीवसे धात्॥६३॥ अ

रोहतदिवमुत्तमाम्रषयो माविभीतनना। सोमपाः सोम

पायिनइदंवः क्रियतेहविरग्नमज्योतिरुत्तमं॥६४॥

प्रकेनुनाव्हहना भान्यविनरारोदसीव्हपभोरोस्वीति।

दिवाश्रुदंताद्रुयमामहानंउयामनुयस्येमाहिबोव

वहं॥६५॥ नाकेसुपर्णमुपयत्पनंतहृदावेनंतो

अभ्यचक्षतत्वा। हिरण्यपक्षंवरुणस्यदूतंयमस्य

योनौशकुनंभरण्युं॥६६॥ उंइकंतंतन्नाभरापि

नाडुत्रेभ्योयथा।। शिताणोअस्मिन्नुरुहहनयामनि
जोवाज्योतिरशीमहि २२ अश्श्या।पिहितान् ॐभा
न्यांस्तेदेवा अधारयन्।तेतेसंतुस्वधावंतोमधुमंतो
घृतश्चुतः ६८।। यास्तेधाना अनुकिरामितिलमि
श्राःस्वधावतीः।।तास्तेसंतुविभ्वीःप्रभ्वीस्तास्तेय
मोराजानुमन्यतां।।६९। इतदँहिवनस्यतेयएव
निहितस्त्वयि। यथाघ्रमस्यसादनम्भ्रामासातैविदथा

वदन्।।१०।। आरभस्वजातवेदस्तेजस्वद्धरोअस्तु
ते। शरीरमस्यसंदहाथैनंधेहिसुकृतामुलोके।।
।११। येतेपूर्वेपरागताअपरेपितरश्चयेतेभ्योघृत
स्यकुल्यैतुशतधाराव्युंदती।१२।। एतदारोहवय
उन्मृजानाःस्वाइहबृहदुदीदयंते। अभिप्रेहिमध्य
तोमापहास्थाःपितॄणांलोकंप्रथमोयोअत्र।।१३।
१८।। अनुवाकः ११ कं २। अनुवाकः ११ कं २। ऋचा ७३

श्री· ५·

लमति स्वर्गाधि काण्ड ९ तृतीयोऽनुवाकः॥
अनुवाके अ..॥१॥ ऋचः २३ ॥२९॥ आरोहत
जनित्रीं जातवेदसः पितृयाणैः सं वा आरोहयामि
अवाड्ढव्येषितो हव्यवाह ईजानं युक्ताः सुकृतां ध
त्त लोके॥२॥ देवा यज्ञमृतवः कल्पयन्ति हविः पुरो
डाशं स्रुचो यज्ञायुधानि॥ तेभिर्याहि पथिभिर्दे
वयानैर्यैरीजानाः स्वर्गं यन्ति लोकं॥३॥ ऋतस्य

वंष्यामनुपशवसाध्यांगिरसः स्व[illegible]मेवेतयंति। मि

त्रियाहिवाषिभिः स्वर्गंयज्ञादित्यमधुमत्वयंतितत्वती

येनाकेअधिविप्रयज्ञ ॥३॥ त्रयः सुपर्णाउपरस्य

मायानाकस्यपृष्ठेअधिविष्टपिश्रिताः। स्वर्गालोका

अमृतेनविष्टाइषमूर्जंयजमानायदुहं ॥४॥ जुहू

र्दाधारद्यामुपभृदंतरिक्षंध्रुवादाधारपृथिवींप्रति

ष्ठां। प्रतीमांलोकाघृतपृष्ठाः स्वर्गाःकामंकामंय

अ॰ ४
३०

जमानायदृहं ॥५॥ ध्रुव आरोह पृथिवीं विश्वभोजस
मंतरिक्षमुपभृदाक्रमस्व ॥ जुहु द्यां गछ यजमानेन सा
कं स्रुवेण वत्सेन दिशः प्रपीनाः सर्वा धुक्ष्वाहृणीयमा
नः ॥६॥ नीचैः सज्जं तिष्ठ वनो महीरितियता स्तृतः इ
ह तेनाये न यंति । अत्रादधु यजमानायल्लोकं दिशोम
मानि यद कल्पयंत ॥७॥ अंगिरसा मयनं पूर्वो अ
ग्निरादित्यानामयनं गार्हपत्यो दक्षिणानामयनं

35

दक्षिणाग्निः। महिमामग्नेर्विहितस्य ब्रह्मणा समंगः

सर्व उपयाहि शग्मः॥८॥ पूर्वो अग्निष्ट्वा तपतु शं पुर

स्तात् छं पश्चात्तपतु गार्हपत्यः। दक्षिणाग्निष्टे तपतु

शर्मवर्मोत्तरतो मध्यतो अन्तरिक्षाद्दिशो दिशो अग्नेप

रिपाहि घोरात्॥९॥ यूयमग्ने शन्तमाभिस्तनूभिरी

जानमभिलोकं स्वर्गं। अश्वा भूत्वा पृष्टिवाहो वहा

थ यत्र देवैः सधमादं मदन्ति॥१०॥२०॥ शमग्ने तप

35

आग्न पर्यां पुरस्तात्पश्चादुत्तरादधरात्तथैनं । एक
धा विहितो जातवेदः सम्यमेनं धेहि सुकृताम्उ लो
के ॥२॥ शमग्नयः समिद्धा आरभन्तां प्राजापत्यं मेध्यं
जातवेदसः । शृतं कृण्वन्त इह माव चिक्षिपन् ॥२॥
यज्ञ एति विततः कल्पमान ईजानमभि लोकं स्वर्गं ।
तमग्नयः सर्वहुतं जुषन्तां प्राजापत्यं मेध्यं जातवेदसः ।
शृतं कृण्वन्त इह मामव चिक्षिपन् ॥३॥ ईजानश्चितमा

स्तदग्निं नाकपृष्ठाद्दिवमुत्पतिष्यन्॥ नमस्ते प्रभाति
नमसोऽज्योतिषीमान्स्वर्गः । येप्याः स्वकृते देवयानः ॥२४॥
अग्निर्होताध्वर्युष्टे बृहस्पतिरिन्द्रो ब्रह्मा दक्षिणतस्ते
अस्तु । हुतोयं संस्थितो यज्ञ एति यत्र पूर्वमयनं हुतानां
॥२५॥ अपूपवान्क्षीरवांश्चरुरेह सीदतु । लोककृत
नः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ
॥२६॥ अपूपवान्दधिवांश्चरुः ॥२७॥ अपूपवानमवां

श्चरुः ॥१८॥ अपूपवान्घृतवाँश्चरुः १९॥ अपूपवान्मा
सवाँश्चरुः २०॥ अपूपवानन्नवाँश्चरुः ॥२१॥ अपूपवान्म
धुमाँश्चरुः ॥२३॥ अपूपवान्रसवाँश्चरुः २३॥ अपूपवाँश्च
रुरेह सीदतु। लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां
हुतभागा इह स्थ ॥२४॥ अपूपापिहितानित्यका ॥२५॥
यास्ते धाना अनुकिरामि तिलमिश्राः स्वधावतीः। ता
स्ते सन्तूद्भ्वीः प्रभ्वीस्तास्ते यमो राजानु मन्यतां ॥२६॥ अ

दितिंम्रयसी॥२७॥ द्रप्सश्चस्कंद पृथिवीमनुद्यामिमंच योनिमनुयश्च पूर्वः। समानंयोनिमनुसंचरंतंद्रप्संजुहोम्यनुसप्तहोत्राः॥२८॥ शतधारंवायुमर्कंस्वर्विदंनृचक्षसस्ते अभिचक्षते रयिं॥ ये पृणंति प्रच यच्छंति सर्वदा ते दुह्रते दक्षिणां सप्तमातरं॥२९॥ कोशंदुहंति कलशंचतुर्बिलमिडांधेनुंमधुमतींस्वस्तये॥ ऊर्जंमदंतीमदितिंजनेष्वग्नेमाहिंसीः परमेव्योमन्॥३०॥२२॥९

नन्नेदेवः सविता वा सोददाति मर्तवे। तात्वं यमस्य रा
ज्ये वसानस्तार्प्यं चर॥३१॥ धाना धेनुरभवद्वत्सो अस्या
स्तिलोऽभवत्। तां वै यमस्य राज्ये अक्षितामुपजीव
ति॥३२॥ एतास्ते असौ धेनवः कामदुघा भवन्तु। एनीः
सरूपा विरूपास्तिलवत्सा उपतिष्ठन्तु त्वात्र॥३३॥ ए
नीर्धाना हरिणीः श्येनीरस्य कृष्णा धाना रोहिणीर्धेन
वस्ते। तिलवत्सा ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वन

यस्कुरंती॥३४॥ वैश्वानरोह विरिदंजुहोमिसाहस्रंशा
तधारमुत्सं। सबिभर्तिपितरंपितामहान्प्रपितामहा।
न्बिभर्तिपिन्वमानः॥३॥ सहस्रधारंशतधारमुत्समं
क्षितंव्यच्यमानंसलिलस्यपृष्ठे। ऊर्जंदुहानमनपं
स्फुरंतमुपासतेपितरःस्वधाभिः॥३६॥ इदंकसांबुच
यनेनचितंतत्सजाताअवपश्यतेत। मर्त्योयममृत
त्वमेतितस्मैगृहान्कृणुतयावत्सबंधु॥३७॥ इहैवैधि

३५

सनिरिह चित इह जातः। इहैधिषीर्यवतयोव योधास्त्रा
पराद्दनः ३८। पुत्रं योच्च मभिनर्धयंती राष्येम धुमतीरिमाः
स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपो देवीरुभयांस्तर्पयंतु
।३९॥ आपो अग्निं प्रहिणुत पितृन्रुपेमं यज्ञं पितरो
मेजुषंता। आसीनामूर्जमुप ये सचंते ते नो रयिं सर्ववी
रं नियच्छान्॥४०॥२३॥ समिंधते अमर्त्यं हव्यवाहं घृत
प्रियं॥ सवेद निहितानाविधी न्पितृन्परावतोगतान्॥४१॥

यंतेमंथंयमोदनंयन्मांसंनिपृणामिते।तेतेसंतुस्व
धावंतोमधुमंतोघृतश्चुतः।४२॥ यास्तेधानाइतिद्
वे।४३॥इदंपूर्वमपरंनियानंयेनातेपूर्वेपितरःपरे
ताः।पुरोगवायेअभिशाचोअस्यतेत्वावहंतिसुकृ
तामुलोकं।४४।सरस्वतींदेवयंतइतितिस्रः।४७॥
पृथिवींत्वापृथिव्यामावेशयामिदेवोनोधाताप्र॥
तिरात्यायुः।परापरैतावसुविद्वोअस्त्वधामृताःपि

नृषु संभवंतु ॥४८॥ आप्रच्यवे ध्यामप यतन्मजे यांयद्दामा
मिमाश्चत्रो चुः । अस्मादेतमध्न्यौ तद्व शी यो दातुः पितृ
ष्विह भोजनो मम ॥४९॥ रायगान्द दिशाभद्रनो नो अत्र ते
नदता मनुद द्यावयो धाः । यो वने जोवानु यदं वनीउ
रापित्वम्यडयहसं परागायादि मान् ॥५०॥२४॥ वदं पि
त्रभ्यः प्रभरामि बर्हि जीवं देवेभ्य उत्तरं स्तृणामि । त
दारोह परुष मेध्यो भवन्प्रति त्वा जानंतु पितरः परे

नें॥५२॥ एदंबर्हिरसदोमेध्योभूः प्रतित्वाजानंत्वपि
तरःपरेतं। यथ्या पुरूतनत्व ३ संभरस्वगात्राणीतेब्रह्म
णाकल्पयामि।५२॥ पर्णोराजापिधानंचरुणामूर
र्जोबलंसहओजानआगन्। आयुर्जीवेभ्योवि
दधद्दीर्घायुत्वायुशतशारदाय॥५३॥ ऊर्जोभागो
यइमंजजानाश्मान्नानाधिपत्यंजगाम। तमर्चत
विश्वामित्राहविर्भिः सनोयमःप्रतरंजीवसेधात्

अ॰ वे॰

२६

।५४॥ यथाय माह स्यमव्व यत्सं चमानवा:॥एवाष।
यामिह मंचि यथ्यामे म्हर यो सत:।५५॥ उर्द्व हिरणंयं
बिम्हहि यन्ने पिताबिम: पुरा। स्वर्गीपत: पिन्हर्ठ कां
निम्हं हि दक्षिणं॥५६॥ येचजीवायेचम्रुतायेजा
तायेचयाज्ञिया:। तेभ्योघ्रुतस्यकुल्येतुमधुधीरा
व्युंदती॥५७॥ व्रुषामवांपवतेविचक्षणः सूरोअ
ह्नांप्रतरीताउषसांदिव:॥ प्राणा: सिंधूनांकलशां
न्ती

२६

श्वचिक्रदद्रिंद्रस्यहार्दिमाविशान्मनीषया८२। त्वेषस्ते
धूमंऋण्वतिदिविषंछुक्रआततः। सूरोनहिद्युतात्वंकृ
पायावकरोचसे॥८३। प्रवाएतींदुरिंद्रस्यनिःकृतिं।
सखामख्युर्नप्रमिनातिसंगिरः। मर्यइवयोषाःसम
र्षसेसोमःकलशेनयामनायपथा॥६०॥२८॥ अक्र
न्नमीवदंतह्यवप्रियाँअधूषत। अस्तोषतःस्वभा
नवोविप्रायविष्ठाईमहे।८२॥ आयातनपितरःसो

म्यासोगंभीरैःपथिभिःपितृयाणैः। आयुरस्मभ्यंदध
तःप्रजांचरायश्चपोषैरभिनःसचध्वं॥६२॥ परायात।
पितरःसोम्यासोगंभीरैःपथिभिःपूर्याणैः। अधामा।
सिपुनरायाततनोगृहान्हविरत्तुंसुप्रजसःसुवीराः
॥६३॥ यद्वोअग्निरजहादेकमंगंपितृलोकंगमय
ञ्जातवेदाः। तद्वएतत्पुनराप्याययामिसांगाःस्व
र्गेपितरोमादयध्वं॥६४॥ अभूत्नुनःप्रहितोजात

वेदाः सायंन्यन्हउपवंघोन्तमिः। प्रादाः पितृभ्यः स्वधया
तेभ्रदनन्नहिन्वं देवप्रयानाहवींषि। ६५। अग्नेसोहाइह
नेमनः ककुत्सलामिबजामयः। अग्ध्येतंन्भमजाणु।
हि ॥ ६६॥ अग्नंमंतंलोकाः पितृषदनाः। पितृषदने
त्वालोकआसादयामि॥ ६७॥ येऽस्माकंपितरस्ते
षांबर्हिरसि॥ ६८॥ उदुत्तममित्येका। ६९। प्रास्म
न्पाशान्वरुणोमुंचसर्वान्यैः समामेवध्यतेयेव्यामे

अधाजीवेमशरदं शतानिव्ययारा जनउपितारस्तम
णाः ॥२०॥ श्वा २६॥ अग्नयेकव्यवाहनाय स्वधान
मः ॥२१॥ सोमायपितृमतेस्वधानमः ॥२२॥ पितृभ्यः
सोमवद्भ्यः स्वधानमः ॥२३॥ यमायपितृमतेस्व
धानमः ॥२४॥ एतत्तेप्रततामहस्वधायेचत्वामनु
॥२५॥ एतत्तेततामहस्वधायेचत्वामनु ॥२६॥ एतत्ते
ततःस्वधा ॥२७॥ स्वधापितृभ्यः पृथिविषद्भ्यः ॥२८॥

३६

पितृभ्योऽन्तरिक्षसद्भ्यः ।।७९।। स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्यः
।।८०।।२९।। नमो वः पितर ऊर्जे नमो वः पितरो रसाय ।।
।।८१।। नमो वः पितरो भामाय नमो वः पितरो मन्यवे ।।८२।।
नमो वः पितरो यद्घोरं तस्मै नमो वः पितरो यत्क्रूरं त
स्मै ।।८३।। नमो वः पितरो यच्छिवं तस्मै नमो वः पितरो
यत्स्योनं तस्मै ।।८४।। नमो वः पितरः स्वधा वः पितरः
।।८५।। येऽत्र पितरः पितरो येऽत्र यूयं स्थ युष्मांस्तेऽनु यूयं

३६

तेषांश्रेष्ठाभूयास्म ॥८५॥ यइहपितरोजीवाइहवयं
स्मः। अस्मांस्तेनवयंतेषांश्रेष्ठाभूयास्म।८६। आत्वा
ग्नइधीमहिद्युमंतंदेवाजरंय॥ हूतातेपत्नीयसीसमि
द्दीदयतिद्यवि। इषंस्तोतृभ्यआभर।८७। चंद्रमा
अप्स्वंतरासुपर्णोधावतेदिवि। नवोहिरण्यनेमयः
पदंविंदंतिविद्युतोवित्तंमेअस्यरोदसी॥८८॥ ७ष॥
२०॥ अनुवाकस्सूक्तं।राज्ञचा।८८। एकोननवतिश्च

वपमेषु विहितानसचः। चतुर्थोनुवाकः।अनुवाकेसू
अर्थसूक्तः।।ऋचा ८६। चतुस्त्रिंशत्तमोप्रपाठकः।।अ
ष्टादशमंकाडं समाप्तं।। एवंकांडेअनुवाक।४। अप
सूक्त।।२६३।। ॐ संसंस्रवंतु नद्यः १ संवाताः संपत
त्रिणः। यज्ञमिमं वर्द्धयतागिरः संस्राव्येणहविषा
जुहोमि।।२५ इंद्रब्रह्मणोवीर्येणनेनमादेवास्तपसा।
चतेह।।२।।५।।८२।।सप्तमोनुवाकः।अनुवाकसूक्त

॥८८॥ ऋचा॥४४॥ एकोनविंशतिकांडे अनुवाकाः॥७॥ सू-
क्ताः॥७२॥ ऋचाः॥४५७॥ एकोनविंशतिकांडं संपूर्णं॥॥॥
शुभमस्तु ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

६०॥ श्रीगणेशायनमः॥ संसमिद्युवसेवृषन्नग्ने २ संवा

नाः संपतत्रिणः॥ यज्ञमिमंवर्द्धयतागिरः संस्राव्येण

हविषाजुहोमि ।२। इमंहोमायज्ञमवतेमंसंस्रावणा

उत। यज्ञमिमंवर्द्धयतागिरः संस्राव्येणहविषाजु

होमि ।२। रूपंरूपंवयोवयः संरभ्येनंपरिष्वजे। य

रामः
२

ज्जमिमंचनस्तः प्रदिशोवर्द्धयंतसंहसाव्येणोहविबाज्हो
मि॥१॥श्रा२॥ शंनआपोहैमवतीः शमुतेसंतुत्स्याः।शं
तेसनिष्यदाआपः शमुतेसंतुवर्ष्याः॥२॥ शंनआपो
धन्वन्याः शंतेसंतुनूप्याः।शंतेखनित्रिमाआपः शं
याः कुंभेभिराभृताः॥३॥ अनभ्रयः खनमाना विप्रागं
भीरेअपसः।भिषग्भ्योभिषक्तराआपोअच्छावदा।

२

मा॰हि॥३॥ अपामह दिव्यानामपां स्रोतस्यानां॥ अपाम
हप्रणेजने ऽश्वाभवथवाजिनः॥४॥ तामापः शिवाम्न
योपत्नं करणीरपः। यथैवतृप्यते मयस्तास्तआदत्त
भेषजीः॥५॥ दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षाद्वनस्पत
भ्योअध्योषधीभ्यः। यत्रयत्रविभृतोजातवेदास्तत
स्तुतोजुषमाणोनएहि॥२॥ यत्तेअप्सुमहिमायोवने

रा.सू:

२

ध्रुवश्रोत्रबधीभुपञ्जध्रुवं रतः। आनेमवीत्वा: संरमा

स्वत्नाभिर्नरहि इविलोदाञ्जन्मत्र:॥२॥ यत्तेदेवेषुमहिमा

स्वर्गो यातेतनः पितृषाविवेश। पुष्टिर्यानेमनुष्येषुप

प्रथेयेनतया रयिमस्मासुधेहि ॥३॥ अश्रुत्कर्णायकवये।

वेद्याय वचोभिर्वाकैरुपयातिरातिं। यतोभयमभयंत

न्नोअस्त्ववदेवानांयजहेडोअग्ने ॥४॥३॥ या।

२

माहुतिं प्रथमामप्य र्वीयाजाता याहव्यमकृणो ज्जात

वेदाः। तांत एतां प्रथमो जोहवीमितामिष्टुता वहतु ह

हव्यमग्निरग्नये स्वाहा॥२॥ आकूतिं देवीं सुभगां पु

रो दधे चित्तस्य माता सुहवा नो अस्तु। यामाशामे

मि केवली सा मे अस्तु विदेयमेनां मनसि प्रविष्टां॥२॥

आकूत्या नो बृहस्पत आकूत्या न उपा गहि। अथो भ

३

१४५

गाह्यनोघेहल्यथोन: सहवोभवाउ। स्वेहस्पतिर्मेऽश्राकू।
निर्मांगिरस: प्रतिजानाउवाचमेतं। यस्पदेवादेवा।
ता: संवहत्नु: सहप्रणीता: कामोऽस्मन्वेत्वस्मान्॥४॥
।१।४। इंद्रोराजाजगतश्चर्षणीनामधिक्षमिविषु।
रूपंयदस्ति। ततोददातिदाशुषेवसूनिचोदद्राधउप
स्ततश्चिदर्वाक्॥२॥ सहस्रबाउ: पुरुष: सह
स्राक्ष: सहस्रपात्॥ सभूमिंविश्वतोवृत्वात्यतिष्ठद्द

3

शांगुलं ॥१॥ त्रिभिः पद्भिर्द्यामरोहत्पादस्येहाभवत्पु
नः । तथा व्यक्रामद्विष्वङ् शनानशने अनु ॥२॥ तावा
नस्य महिमा ततो ज्यायांश्च पूरुषः । पादोस्य वि
श्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥३॥ पुरुष एवेदं स
र्वं यद्भूतं यच्च भाव्यं । उतामृतत्वस्येश्वरो यदन्येना
भवत्सह ॥४॥ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन्

न्तु ॥ मुखं किमस्य किं बाहू किमूरू पादा उच्येते ॥५॥
ब्राह्मणोस्य मुखमासीद्बाहू राजन्योभवत्तु ॥ मध्यं
तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥६॥ चंद्रमा
मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ॥६॥ मुखा
दिंद्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥७॥ नाभ्या
आसीदंतरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ॥ पद्भ्यां भू

९

निर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ अकल्पयन् ॥९॥ विराड

ग्रेसमभवद्विराजो अधिपूरुषः ॥ सजातो अत्यरि

च्यतपश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥८॥ यत्पुरुषेण हवि

षादेवायज्ञमतन्वत ॥ वसंतो अस्यासीदाज्यंग्री

ष्म इध्मः शरद्धविः १०॥ तंयज्ञंप्रावृषाप्रोक्षन्पु

रुषंजातमग्रतः ॥ तेनदेवा अयजंतसाध्यावस

वश्चये ॥११॥ तस्मादश्वा अजायंतयेकेचोभया ।

९ पुः

हुतः। गावोह यज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः।२२।
तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे। छंदोह ज
ज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत॥२३॥ तस्माद्यज्ञात्सर्व
हुतः संभृतं पृषदाज्यं॥ पशूंस्तांश्चक्रे वायव्यानार
ण्यान्ग्राम्याश्चये।२४। सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्त
समिधः कृताः। देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन्पुरुषं प
शुं॥५॥ महद्वै दिवस्य बृहतो ऽंशा वः सप्तसप्ततीः।२।

त्रः सोमस्य जायं तज्जातस्य पुरुषस्य दधि ॥ २६ ॥ अथा द्य
चित्राणि साकं दिवि रोचनानि सरीसृपाणि भुवने ज
वानि । तुर्मिशं सुमतिमिच्छमानो अहानि गीर्भिः सपर्या
मि नाकं ॥ १ ॥ सुहवमग्ने कृत्तिका रोहिणी चास्तु भद्रं मृ
गशिरः शमार्द्रा । पुनर्वसू सूनृता चारु पुष्यो भानुरा
श्लेषा अयनं मघा मे ॥ २ ॥ पुण्यं पूर्वा फल्गुन्यौ चात्र
हस्तश्चित्रा शिवा स्वाति सुखो मे अस्तु । राधे विशाखे

रामः
६

सुहवानुराधाज्येष्ठासुनक्षत्रमरिष्टमूलं ॥३॥ अन्नंपूर्वी
रासतांमेअषाढाऊर्जंदेव्युत्तराआवहन्तु । अभिजिन्मे
रासतांपुण्यमेवश्रवणः श्रविष्ठाः कुर्वतांसुपुष्टिं ॥४॥
आमेमहच्छतभिषग्वरीयआमेद्वयाप्रोष्ठपदासुश
र्म । आरेवतीचाश्वयुजौभगंमआमेरयिंभरण्यआ
वहन्तु ॥५॥३॥८। यानिनक्षत्राणिदिव्यन्तरिक्षेअप्सु
भूमौयानिनगेषुदिक्षु । प्रकल्पयंश्चन्द्रमायान्येतिस

वीणि मे मेनानि शिवानि सन्तु ॥२॥ अष्टाविंशानि शिवा

नि शग्मानि सहयोगं भजंच मे। योगं प्रपद्ये क्षेमं च क्षे

मं प्रपद्ये योगं च नमोऽहोरात्राभ्यामस्तु ॥२॥ स्वस्तितं मे

सुप्रातः सुसायं सुदिवं सुमृगं सुशकुनं मे अस्तु ॥ सु

हवमग्ने स्वस्त्यमर्त्यं गत्वा पुनरायाभिनंदन् ॥३॥

अनुहवं परिहवं परिवादं परिक्षवं। सर्वैर्मे रिक्तकुंभा

न्परा तान्सवितः सुव ॥४॥ अपपापं परिक्षवं पुण्यं

रामः
८

गु
मह्लीमहिह्नवे॥ शिवातेपापतासिकोपुरापश्वामि। मेहतो। ५॥ इमायाब्रह्मणास्पतेविषूचीर्वातनईरते सध्रीचीरिंद्रताःकृत्वामह्यंशिवतमास्कृधि। स्वस्तिनो अस्त्वभयन्नोअस्तुनमोहोरात्राभ्यामस्तु॥ ६॥ श्री ।८।शंतात्द्यौःशंतापृथिवीशंतानमिदमुर्वंतरि क्षंशंताउदन्वतीरापःशंतानःसंत्वोषधीः।२॥ शंतानिपूर्वरूपाणिशंतन्नोअस्तुकृताकृतम्

ते। शांतं भूतं च भव्यं च सर्वमेव शमस्तु नः॥२॥ इयं
या परमेष्ठिनी वाग्देवी ब्रह्मसंशिता॥ ययैव ससृजे
घोरं तयैव शांतिरस्तु नः ३॥ इदं यत्परमेष्ठिनं मनो
वां ब्रह्मसंशितं। येनैव ससृजे घोरं तेनैव शांतिरस्तु
नः॥४॥ इमानि यानि पंचेंद्रियाणि मनःषष्ठानि।
मे हृदि ब्रह्मणा संशितानि। यैरेव ससृजे घोरं तैरे
व शांतिरस्तु नः॥५॥ शं नो मित्रः शं वरुणः शं वि

F
शमः
८

ष्णुः शं प्रजापतिः । शन्न इंद्रो बृहस्पतिः शन्नो मित्रः
शं वरुणः शं विवस्वां मंतकः । उत्पाताः पार्थिवान्तरि
क्षाः शं नो दिविचरा ग्रहाः ॥७॥ शं नो भूमिर्वेप्यमा
ना शमुल्का निर्हतं च यत् ॥ शं गावो लोहितक्षीराः
शं भूमिरवतीर्यतीः ॥८॥ नक्षत्रमुल्काभिहतं शम
स्तु नः शन्नोभिचाराः शमु संतु कृत्याः । शन्नो निखा
ता वल्गाः शमुल्का देशोपसर्गाः शमु नो भवंतु ॥९॥

8

९

शंनो ब्रह्मा शंचंद्रमसाः शमादित्यः शमाराहुणा । शान्नो
मृत्युर्धूमकेतुः शंरुद्रास्तिग्मतेजसः ॥२०॥ शंरु
द्राः शंवसवः शमादित्याः शमग्नयः । शान्नो महर्
षयो देवाः शंदेवाः शंबृहस्पतिः ॥२१॥ ब्रह्म प्रजाप
तिर्धाता लोका वेदाः सप्तर्षयो ग्नयः । तैर्मे कृतं
स्वस्त्ययनमिंद्रो मे शर्म यच्छतु ब्रह्मा मे शर्म यच्छतु
विश्वे मे देवाः शर्म यच्छंतु सर्वे मे देवाः शर्म यच्छंतु

९
शां:

॥२२॥ यानि कानि च शांतानि लोके सप्तर्षयो विदुः
सर्वाणि शं भवंतु मे शं मे अस्त्वभयं मे अस्तु ॥२३॥ पृ
थिवी शांतिरंतरिक्षं शांतिर्द्यौः शांतिरापः शांतिरोष
धयः शांतिर्वनस्पतयः शांतिर्विश्वे मे देवाः शांतिः
सर्वे मे देवाः शांतिः शांतिः शांतिभिः । ताभिः शांतिभिः
सर्वशांतिभिः शमयामोहं यदिह घोरं यदिह क्रूरं यदि
ह पापं तच्छांतं तच्छिवं सर्वमेव शमस्तु नः ॥२८॥ श्री॥

प्रथमोनुवाकः ॥ शंन्न इंद्राग्नी भवतामवोभिः शन्न

इंद्रा वरुणा रातहव्या । शमिंद्रासोमा सुविताय शं

योः शंन्न इंद्रापूषणा वाजसातौ ॥१॥ शन्नो भगः

शमुनः शंसो अस्तु शन्नः पुरंधिः शमु संतु रायः ।

शन्नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शन्नो अर्यमा पुरुजा

तो अस्तु ॥२॥ शन्नो धाता शमु धर्त्ता नो अस्तु शन्न उ

रूची भवतु स्वधाभिः शं रोदसी बृहती शन्नो अद्रिः श

न्नोदेवानांहहवानिसंतु॥३॥ शन्नोअग्निर्ज्योतिरनीको
अस्तुशन्नोमित्रावरुणावश्विनाशं॥ शन्नःसुकृतांसु
कृतानिसंतुशन्नइषिरोअभिवातुवातः॥४॥ शन्नो
द्यावापृथिवीपूर्वहूतौशमंतरिक्षंदृशयेनोअस्तु॥श
न्नओषधीर्वनिनोभवंतुशन्नोरजसस्पतिरस्तुजिष्णुः
॥५॥ शन्नइंद्रोवसुभिर्देवोअस्तुशमादित्येभिर्वरु
णः सुशंसः शन्नोरुद्रोरुद्रेभिर्जलाषः शन्नस्त्व

ष्यामि रिहष्ट सोतु ॥६॥ शान्नः सोमो भवतु ब्रह्म शा
न्नः शान्नो ग्रावाणः शमु सन्तु यज्ञाः। शान्नः स्वरूणां मि
तयो भवन्तु शान्नः प्रस्वः शम्वस्तु वेदिः॥७॥ शान्नः सू
र्य उरुचक्षा उदेतु शान्नो भवन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शान्नः
पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शान्नः सिन्धवः शमु सन्त्वापः॥८॥
शान्नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः शान्नो भवन्तु मरुतः स्वा
र्काः। शान्नो विष्णुः शमु पूषा नो अस्तु शान्नो भवित्रं।

रामः

२२

शान्नस्तुवायुः।८॥ शान्नोदेवःसविताञायमाणःशा।
न्नोभवंतूषसोविभातीः।शान्नः पर्जन्योभवतुप्रजाभ्यः
शान्नः क्षेत्रस्यपतिरस्तुशंभुः॥१०॥ छ॥२०। शान्नः स
त्वाशयपतयोभवंतु शान्नोमृर्वतः शाम्बंतउशावः।शान्न
ऋभवःसुकृतः सुहस्ताः शान्नोभवंतुपितरोहवेषु॥११॥
शान्नोदेवाविश्वदेवाभवंतुशान्नःसरस्वतीसहधीभिरस्तु॥
शमभिषाचः शाम्बरातिषाचः शान्नोदिव्याःपार्थिवाः

२२

शन्नो अप्याः ॥१॥ शन्नो अज एकपाद्देवो अस्तु शमहि
र्बुध्न्यः ॥२॥ ॐ शं समुद्रः । शन्नो अपान्नपात्पेरुरस्तु शन्नः
पृश्निर्भवतु देवगोपा ॥३॥ आदित्या रुद्रा वसवो जुषं
तामिदं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः । शृण्वन्तु नो दिव्याः पा
र्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियासः ॥४॥ ये देवानामृत्वि
जो यज्ञियासो मनोर्यजत्रा अमृता ऋतज्ञाः ॥ ते नो रासन्ता
मुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥५॥ तच्चक्षु

रामः

२२

मित्राकवरुणानदंतेनशंयोरस्मान्यमिदमस्तुशस्तं॥अ

पूर्णमहिनागाधमत्नप्रतिष्ठानमेदिवेहहतेमादनाया॥६॥

।छ॥२२॥उषाअय:स्वरुत्वमः संवर्त्तपतिवर्त्तनंस्तुजात

ना॥अयावाजेदेवहितंसनेममदेमशतहिमाः सुवी

राः॥२॥छ॥२२॥इंद्रस्यवाहस्थविरोवृषाणोचित्राइ

मावृषभोपारयिष्णू।तौयोक्षेप्रथमोयोगआगतेया

भ्यांजितमसुराणांस्वरर्यत्‌॥२॥ आंष्ठः शिशानोवृ

२२

𑆰𑆨𑆾𑆤𑆨𑆵𑆩𑆾𑆔𑆤𑆳𑆔𑆤𑆂𑆑𑇀𑆰𑆾𑆨𑆟𑆯𑇀𑆖𑆫𑇀𑆰𑆟𑆵𑆤𑆳𑆁𑇅𑆱𑆁𑆑𑇀𑆫𑆁𑆢𑆤𑆾𑇅
𑆤𑆴𑆩𑆴𑆰𑆍𑆑 𑆮𑆵𑆫𑆂 𑆯𑆠𑆁𑆱𑆼𑆤𑆳𑆃𑆘𑆪𑆠𑇀𑆱𑆳𑆑𑆩𑆴𑆁𑆢𑇀𑆫𑆂𑇅𑇒𑇆
𑆱𑆁𑆑𑇀𑆫𑆁𑆢𑆤𑆼𑆤𑆳𑆤𑆴𑆩𑆴𑆰𑆼𑆟𑆘𑆴𑆰𑇀𑆟𑆶𑆤𑆳𑆪𑆾𑆣𑇀𑆪𑆼𑆤𑆢𑆶𑆯𑇀𑆖𑇀𑆪𑆮𑆼𑆤𑆼𑆤𑆣𑆸
𑆰𑇀𑆟𑆶𑆤𑆳𑇅 𑆠𑆢𑆴𑆁𑆢𑇀𑆫𑆼𑆟𑆘𑆪𑆠𑆠𑇀𑆱𑆲𑆣𑇀𑆮𑆁𑆪𑆶𑆣𑆾𑆤𑆫𑆅𑆰𑆶𑆲𑆱𑇀𑆠𑆼𑆤
𑆮𑆸𑆰𑇀𑆟𑆳𑇆𑇓𑇆 𑆱𑆅𑆰𑆶𑆲𑆱𑇀𑆠𑆽𑆂𑆱𑆤𑆴𑆰𑆁𑆓𑆴𑆨𑆴𑆫𑇀𑆮𑆯𑆵𑆱𑆁𑆱𑇀𑆫𑆰𑇀𑆛𑆳𑆱
𑆪𑆶𑆣𑆅𑆁𑆢𑇀𑆫𑆾𑆓𑆟𑆼𑆤𑇅 𑆱𑆁𑆱𑆸𑆰𑇀𑆛𑆘𑆴𑆠𑇀𑆱𑆾𑆩𑆥𑆳𑆧𑆳𑆲𑆶𑆯𑆫𑇀𑆣𑇀𑆪𑆶𑆓𑇀𑆫𑆣𑆤𑇀𑆮𑆳
𑆥𑇀𑆫𑆠𑆴𑆲𑆴𑆠𑆳𑆨𑆴𑆫𑆱𑇀𑆠𑆳𑇆𑇔𑇆 𑆧𑆬𑆮𑆴𑆘𑇀𑆚𑆳𑆪𑆱𑇀𑆡𑆮𑆴𑆫𑆂𑆥𑇀𑆫𑆮𑆵

र: सहस्वान्वाजीसहमानउग्र:। अभिवीरो अभिसत्वा
सहोजिज्जैत्रमिंद्ररथमातिष्ठगोदन ॥५॥ इमंवीरम
नुहर्षध्वमुग्रमिंद्रंसखायोअनुसंरभध्वं। ग्रामजितं
गोजितंवज्रबाहुंजयंतमज्मप्रमृणंतमोजसा ॥६॥
अभिगोत्राणिसहसागाहमानोदायउग्र:शतमन्यु
रिंद्र:दुश्च्यवन:पृतनाषाडयोध्योस्माकंसेनाअव
तुप्रयुत्सु ॥७॥ बृहस्पतेपरिदीयारथेनरक्षोहामि।

६९

त्रां अपबाधमानः। प्रभंजंछत्रून्प्रमृणन्नमित्रानस्माक
मेध्यविता तनूनां।८। इंद्र एषां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा
यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानामभिभंजतीनां जयं
तीनां मरुतो यंत्वग्रं॥९॥ इंद्रस्य वृष्णो वरुणस्य रा
ज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्द्ध उग्रं। महामनसां भुवनच्य
वानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्॥१०॥ अस्माक।
मिंद्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयंतु॥ अस्मा

६९
११५

14

कंवीराउन्नरे भवंन्त्वस्मां देराहोवत्ताहवेषु ॥२॥४॥२४॥
इदमुच्छ्रेयोवसानमागांछिवेमेद्यावापृथिवीअभूतां
असपत्नाः प्रदिशोमे भवंतुनवैत्वाद्विष्मोअभयंनोअ
स्तु ॥२॥४॥२५॥ यतइंद्र भयामहे ततोनोअभयंकृधि
मघवन्छग्धितवत्वंनऊतिभिर्विद्विषोविमृधोजहि ।
॥२॥ इंद्रंवयमनूराधंहवामहेनुराध्यास्मद्विपदाच
तुष्पदा । मानःसेनाअररुषीरुपगुर्विषूचीरिंद्रद्रुहो

विनाशाय।२। इंद्रस्त्रातोतवृत्रहापरस्फानोवरेण्यः।
सरक्षिताचरमतःसमध्यतःसपश्चात्सपुरस्तान्नोअ
स्तु।३। उरुन्नोलोकमनुनेषिविद्वान्स्वर्यज्ज्योतिरभयं
स्वस्ति। उग्रातइंद्रस्थविरस्यबाहूउपक्षयेमशरणा
बृहंता।।४।। अभयंनःकरत्यंतरिक्षमभयंद्यावापृ
थिवीउभेइमे।अभयंपश्चादभयंपुरस्तादुत्तरादभयं।
नोअस्तु।।५।। अभयंमित्रादभयममित्रादभयंज्ञाता।

रामः
२५

दमभयंपुरोयः।अभयंनक्तमभयंदिवानःसर्वाआशाम
ममित्रंभवंतु।६।।छ।।२५।।असपत्नंपुरस्तान्पश्चान्नोअ
भयंकृतं।सवितामादक्षिणतउत्तरान्माशचीपतिः
।।२।।दिवोमादित्यारक्षंतुभूम्यारक्षंत्वग्नयः।इंद्रा
ग्नीरक्षतांमापुरस्तादश्विनावभितःशर्मयच्छतां।
।२।तिरश्चीनघ्न्यारक्षतुजातवेदाभूतकृतोमेसर्व
तःसंतुवर्म।३।।छ।।२६।।अग्निर्मापातुवसुभिः

15

पुरस्तात्तस्मिन्क्रमेतस्मिंछ्रयेतांपुरंप्रैमि। समारक्षतुसमे

गोपायतुतस्मात्रात्मानंपरिददेस्वाहा ।२। वायुर्मां

न्तरिक्षेणैतस्या दिशः पातुतस्मिन्क्रमेतस्मिंछ्रयेतां

पुरंप्रैमि। समारक्षतुसमागोपायतुतस्मात्रात्मानं

परिददेस्वाहा ।२। सोमोमारुद्रैर्दक्षिणायादिशः

पातुतस्मिंक्रमेतस्मिंछ्रयेतांपुरंप्रैमि। समारक्षतुस

मागोपायतुतस्मात्रात्मानंपरिददेस्वाहा ।३। वरु

रामः

२६

णो मादित्यैरेतस्या दिशः पातु तस्मिन्क्रमे तस्मिंछ्रये
तां पुरं प्रैमि ॥ स मा रक्षतु स मा गोपायतु तस्मा आत्मा
नं परिदधे स्वाहा ॥ ४ ॥ सूर्यो मा द्यावापृथिवीभ्यां प्र
तीच्या दिशः पातु तस्मिन्क्रमे तस्मिंछ्रये तां पुरं प्रै
मि। स मा रक्षतु स मा गोपायतु तस्मा आत्मानं परि
ददे स्वाहा ॥ ५ ॥ आपो मौषधीमतीरेतस्या दिशः।
पान्तु तासु क्रमे तासु श्रये तां पुरं प्रैमि ॥ ता मा रक्षन्तु।

२६

नामा गोपायंतु तभ्य आत्मानं परिददे स्वाहा ॥६॥
विश्वकर्मा मा सप्तऋषिभिरुदीच्या दिशः पातु तस्मिं
क्रमे तस्मिंश्छ्रये तां पुरं प्रैमि । स मा रक्षतु स मा गोपाय
तु तस्मा आत्मानं परिददे स्वाहा ।७। इंद्रो मा मरुत्वा
मेतस्या दिशः पातु तस्मिन्क्रमे तस्मिंश्छ्रये तां पुरं प्रै ॥
मि ॥ स मा रक्षतु स मा गोपायतु तस्मा आत्मानं परि
ददे स्वाहा ।८। प्रजापतिर्मा प्रजननवान्सह प्रति ।

ध्रुवायाधुवा यादिशः पातु तस्मिन्क्रमे तस्मिं क्षिपे तां पुरं प्रैमि ॥ समारक्षन्तु समा गोपायन्तु नस्मा आत्मानं परि ददे स्वाहा ॥८॥ बृहस्पतिर्मा विश्वैर्देवै रुर्ध्वायादिशः। पातु तस्मिन्क्रमे तास्मिं क्षिपे तां पुरं प्रैमि ॥ समारक्षन्तु समा गोपायन्तु नस्मा आत्मानं परि ददे स्वाहा॥९। ।३।२०॥ अग्निर्नेव रुद्रं तन्म छिन्त्वे मायाप्यवः प्राच्यादिशो भिदासात् ॥१॥ वायुर्नैन्तरिक्षं तन्म छिन्त॥

17

येमाघायव एतस्या दिशोभिदासान् ॥२॥ सोमंतेरुद्रव
न्तमृच्छंतु । येमाघायवो दक्षिणाया दिशोभिदासान् ॥३॥
वरुणंतेआदित्यवंतमृच्छंतु । येमाघायाय व एतस्या दि
शोभिदासान् ॥४॥ सूर्यंतेद्यावापृथिवीवंतमृच्छंतु ।
येमाघायवः प्रतीच्या दिशोभिदासान् ॥५॥ अप
स्तेओषधीमतीर् ऋच्छंतु । येमाघायाय व एतस्या दिशो
भिदासान् ॥६॥ विश्वकर्माणंतेसप्तऋषिवंतमृच्छंतु ।

18

येमाध्यायवऽउदीच्यादिशोभिदासात् ॥७॥ इंद्रंतेमरुत्वं
तमृच्छंतु ॥ येमाघायवएतस्यादिशोभिदासात् ॥८॥ प्रजा
पतिंतेप्रजननवंतमृच्छंतु ॥ येमाघायवध्रुवायादि
शोभिदासात् ॥९॥ बृहस्पतिंतेविश्वदेववंतमृच्छंतु ॥
येमाघायवऊर्द्ध्वायादिशोभिदासात् ॥१०॥ ६॥ २१॥
मित्रः पृथिव्योदक्रामत्तांपुरंप्रणयामिवः ॥ तामा
विशततांप्रविशतसावः शर्मचवर्मचयच्छतु ॥ यवा

पुरंनरिद्रेलोदकामन्त्रांपुरंप्रणयामिवः॥नामाविश्रात
नांप्रविश्रातमावःशर्मचवर्मचयछतु। हर्येदिवोदका
मन्त्रांपुरंप्रणयामिवः॥नामाविश्रातनांप्रविश्रातमावः
शर्मचवर्मचयछतु।३॥चंद्रमानक्तवैरुदकामन्त्रांपुरंप्र
णयामिवः॥नामाविश्रातनांप्रविश्रातमावःशर्मचव
र्मचयछतु।४। सोमस्त्रोषधीभिरुदाकामन्त्रांपुरंप्रण
यामिवः॥नामाविश्रातनांप्रविश्रातमावःशर्मचवर्मच

यश्छतु॥७॥ यज्ञोद ह्नि गामिरुद्र का मन्त्रां पुरं श्रणाया मि

वः॥ नामाक्षिशानतां प्रविशान स्माव: शार्म्म च वर्म्म च यछ

तु॥६॥ समुद्रो नदीनिरुद्र का मन्त्रां पुर श्रणाया मिवः॥

नामाविशानतां प्रविशान मा व: शार्म्म च वर्म्म च यछतु॥७॥

ब्रह्म ब्रह्मचारीनिरुद्र का मन्त्रां पुरं श्रणाया मिवः॥ नामावि

शानतां प्रविशान मा व: शार्म्म च वर्म्म च यछतु॥८॥ इंद्रो

वीर्य लोद का मन्त्रां पुरं श्रणाया मिवः॥ नामाविशानतां प्र

19

विश्वांतस्माव: शर्म्मचवर्म्मचयछ्छतु ।९। देवाअग्नस्तेजेणोद

क्रामंस्तंपुरंप्रणयामिव: ।। तामाविशततांपुरंप्रविश

तस्माव: शर्म्मचवर्म्मचयछ्छतु ।१०। प्रजापति: प्रजाभिरु

दक्रामत्तंपुरंप्रणयामिव: । तामाविशततांप्रविश

तस्माव: शर्म्मचवर्म्मचयछ्छतु ।।११।। क्षु ।।१८।। [illegible]

धु: पौरुषेयंवधंयमिंद्राग्नीधातासविताबृहस्पति:

सोमोराजावरुणोअश्विनायम: पूषास्मान्परिपातु ।

स्त्वोः॥२॥ यानि चकार भुवनस्य यस्पतिः प्रजापतिर्मा
तरिश्वा प्रजाभ्यः। प्रदिशो यानि वसते दिशश्च तानि मे व
र्माणि बहुलानि संतु॥२॥ यत्ते तनूष्वनह्यंत देवा द्युराजयो दे
हिनः। इंद्रो यच्चक्रे वर्म तदस्मान्पातु विश्वतः
॥३॥ वर्म मे द्यावापृथिवी वर्माहर्वर्म सूर्यः। वर्म मे
विश्वे देवाः क्रन्मा मा प्रापत्प्रतीचिका॥४॥४॥२०॥॥
गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बृहती पंक्तिस्त्रिष्टुब्जगत्यै॥१॥४॥

द्वितीयोनुवाकः ॥२२॥ आंगिरसानांमाद्यैः पंचानुवाकैः
स्वाहा ॥१॥ षष्ठाय स्वाहा ॥२॥ सप्तमाष्टमाभ्यांस्वाहा ॥
॥३॥ नीलनखेभ्यः स्वाहा ॥४॥ हरितेभ्यः स्वाहा ॥५॥ क्षु
द्रेभ्यः स्वाहा ॥६॥ पर्यायिकेभ्यः स्वाहा ॥७॥ प्रथमेभ्यः
शंखेभ्यः स्वाहा ॥८॥ द्वितीयेभ्यः शंखेभ्यः स्वाहा ॥९॥
तृतीयेभ्यः शंखेभ्यः स्वाहा ॥१०॥ उपोत्तमेभ्यः स्वाहा ॥११॥
उत्तमेभ्यः स्वाहा ॥१२॥ उत्तरेभ्यः स्वाहा ॥१३॥ ऋषि

भ्यः स्वाहा ॥२४॥ शिखिभ्यः स्वाहा ॥२५॥ गणेभ्यः स्वा
हा ॥२६॥ महागणेभ्यः स्वाहा ॥२७॥ सर्वेभ्यो गिरिशेभ्यो वि
द्यागणेभ्यः स्वाहा ॥२८॥ एकपञ्चकलहस्वाभ्यां स्वाहा ॥२९॥
ब्रह्मणेभ्यः स्वाहा ॥२०॥ ब्रह्मज्येष्ठा संभृता वीर्याणि ब्र
ह्माग्रे ज्येष्ठं दिवमाततान भूतानां ब्रह्मा प्रथमोत ज
ज्ञे तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्द्धितुं कः ॥२२॥ छ ॥२२॥ ओं आपर्व
णानां चतुर्द्दशेभ्यः स्वाहा ॥ पंचविंशेभ्यः स्वाहा ॥२४

ड्चेभ्यः स्वाहा ।६। सप्तर्चेभ्यः स्वाहा ।७। अष्टर्चेभ्यः स्वा
हा ।८। नवर्चेभ्यः स्वाहा ।९। दशर्चेभ्यः स्वाहा ।१०। एक
दशर्चेभ्यः स्वाहा ।११। द्वादर्चेभ्यः स्वाहा ।१२। त्रयोदश
र्चेभ्यः स्वाहा ।१३।। चतुर्दशर्चेभ्यः स्वाहा ।।१४।। पंचद
शर्चेभ्यः स्वाहा ।।१५।। षोडशर्चेभ्यः स्वाहा ।।१६।। सप्तद
शर्चेभ्यः स्वाहा ।।१७।। अष्टादशर्चेभ्यः स्वाहा ।।१८।।
एकोनविंशतिः स्वाहा ।।१९।। एकर्चेभ्यः स्वाहा ।।२०।।

द्रुद्रेभ्यः स्वाहा ।। २२।। एकादृचेभ्यः स्वाहा ।। २३।। रोहितेभ्यः स्वाहा ।। २३।। सूर्याभ्यां स्वाहा ।। २४।। व्रात्याभ्यां स्वाहा ।। २५।। प्राजापत्याभ्यां स्वाहा ।। २६।। विषासहै स्वाहा ।। २७।। मंगलिकेभ्यः स्वाहा ।। २८।। नक्षत्रकल्पाय स्वाहा ।। २९।। वैतानुकल्पाय स्वाहा ।। ३०।। शान्तिकल्पाय स्वाहा ।। ३१।। आंगिरसकल्पाय स्वाहा ।। ३२।। संहिताविधये स्वाहा ।। ३३।। ब्रह्मणे स्वाहा ।। ३४।। ब्रह्मज्येष्ठा संभृता वीर्याणि ब्रह्मा

22

येज्येष्ठं द्विजमानन्तान ।।५ तानं ब्रह्मा र्थ्रेय्यमेनजहैतेना
हेतिब्रह्मणस्पतिर्द्धिं लंकः ।।३५।। ६।। २३।। येनदेवसविता
रं परिदेवा अधारयन् । तेनेमं ब्रह्मणस्पतेराष्ट्रायधत्त
न ।।१।। परिममिंमायुषेमहेक्षत्रायधत्तन ।। यथैनंज
रसेनयांज्योक् क्षत्रेधिजागरत् ।।२।। परीमंसोममायुषे
परिधत्तधत्तनोवर्च्चसेमंजरामृत्युंकृणुतदीर्घमायुः ।
बृहस्पतिःप्रायछद्वासंएतत्सोमायराज्ञेपरिधातवा

रामः

२३

न्त्राश्रोजरांहरागाछीपरिधन्स्ववाहोभवाग्रहीनामभिष्टा
स्त्रिपाउ।ष्टातेचजीवशारदः पुरूचीरायस्त्रपोपम्रव
संव्ययस्व।५। यदीदंवासोअधिधास्वस्तयेम्रवीपी
नामभिष्टास्त्रिपाउ।ष्टातेचजीवशारदः पुरूचीर्वसू
निचारुर्विभजासिजीवन।६। योगेयोगेनवस्तरवा
जेवाजेहवामहे। सरवायइंद्रमूतये।७। हिरण्यवा।
संविभ्रजरः हवीरोजरामृत्युः प्रजयासंविशाः स्वात

दतिनराहतद्रुसोमञ्चाहहहहस्यतिः सविताततदिंद्रः।८।

।८।।छ।२४।अग्नातस्यत्वामतनमाउनजिग्रथमस्य

वा। उन्कृत्लमद्दहोमगोद्रुह्लप्रतिधावननात्।२।२५।अ

त्तेः प्रजातंपरिसिंद्रिरएपमस्तदधेअधिमत्येभु।।

या।एनहेदसउदेनमर्हतिजरामनुभवतियोविभ

र्ति।८। यद्भिरएंपस्त्र्यैताहवर्तीप्रजावंतोमनवः

पूर्वइथिरे। तत्वाचंद्रंवर्चसासंस्जत्यायुष्मांतंतत्रि

रामः

२४

हुतात्रहद्गि:।३।।त्रीन्नाकंस्त्रीन्समुद्रान्त्रीन्ब्रध्नान्त्रीन्वै

ष्टपान्।त्रीन्मातरिश्वनस्त्रीन्सूर्यानोप्तृन्कल्पयामि।४।

इतेनत्वा समुद्रानाप्यगतमाज्येनवर्द्धयन्।

आतेषुंद्वृह्य रूपेस्यमाप्राणंमायिनोदभन्।।५।।

माव:प्राणंमावोपानंमाहरोमायिनोदभन्।भ्राजं

तोविश्ववेदसोदेवादैव्येनधावत।।६।।प्राणेनाग्निं

संसृजतिवात:प्राणेनसंहित:।प्राणेनविश्वतोमुखं

२४

स्यं देवा अजयन् ।७। आयुषायुःकृतां जीवायुष्माञ्जी
व मा मृथाः। प्राणेनात्मन्वतां जीव मा मृत्योरुदगा व
शं ।।८।। देवानां निहितं निधिं यमिन्द्रोन्वविंदत्पथिभि
र्देवयानैः। आपो हिरण्यं जुगुपुस्त्रिवृद्भिस्तास्त्वा रक्ष
न्तु त्रिवृता त्रिवृद्भिः ।९। त्रयस्त्रिंशद्देवतास्त्रीणि च वी
र्याणि प्रियायमाणा जुगुपुरप्स्वन्तः। अस्मिंश्चंद्रे
अधि यद्धिरण्यं तेनायं कृणवद्वीर्याणि ।।१०।। ये देवा

ग्रमः

२५

25

दिव्येकादशस्थ तेदेवासोहविरिदंजुषध्वं ॥ येदेवा

अन्तरीक्षएकादशस्थ तेदेवासोहविरिदंजुषध्वं ॥२२

येदेवाः पृथिव्यामेकादशस्थ तेदेवासोहविरिदंजु

षध्वं ॥२३॥ असपत्नंपुरस्तात्पश्चान्नोअभयंकृतं ॥ स

विता मा दक्षिणत उत्तरान्माशचीपतिः ॥२४॥ दिवो

मादित्यारक्षन्तुभूम्यारक्षन्त्वग्नयइन्द्राग्नीरक्षतांमापु

रस्तादश्विनावभितः शर्मयच्छतां ॥२५॥७॥ २७॥ ३

मवध्रा मितेमणिं दीर्घायुत्वाय तेजसे। इमं सपत्नदंभनं
द्विषतस्तपनं हृदः॥२॥ द्विषतस्तापयन्हृदः शत्रूणां ता
पयन्मनः। दुर्हार्दः सर्वांस्त्वं दर्भ घर्म इवाभीन्त्संतापयन्
॥२॥ घर्म इवाभितपन्दर्भ द्विषतो नितपन्मणे। हृदः स
पत्नानां भिंधीन्द्र इव विरुजन्बलं॥३॥ भिंधि दर्भ सपत्ना
नां हृदयं द्विषतां मणे। उद्यन्त्वचइव भूम्याः शिर एषां वि
पातय॥४॥ भिंधि दर्भ सपत्नान्मे भिंधि मे पृतनायतः। भि

धि मे सर्वान् दुर्हार्दो भिं धि मे द्विषतो मणे ॥५॥ छिं धि दर्भ
सपत्नान्मे छिं धि मे पृतनायतः ॥ छिं धि मे सर्वान् दुर्हार्दो छिं
धि मे द्विषतो मणे ॥६॥ वृश्च दर्भ सपत्नान्मे वृश्च मे पृतना
यतः ॥ वृश्च मे सर्वान् दुर्हार्दो वृश्च मे द्विषतो मणे ॥७॥ कृंत
दर्भ सपत्नान्मे कृंत मे पृतनायतः ॥ कृंत मे सर्वान् दुर्हार्दो ।
कृंत मे द्विषतो मणे ॥८॥ पिंश दर्भ सपत्नान्मे पिंश मे पृतना
यतः ॥ पिंश मे सर्वान् दुर्हार्दः पिंश मे द्विषतो मणे ॥९॥ वि।

ध्य दर्भ सपत्नान्मे विध्य मे पृतनायतः । विध्य मे सर्वान्दु
र्हार्दो विध्य मे द्विषतो मणे ॥२०॥छ॥२८॥ निक्ष दर्भ सप
त्नान्मे निक्ष मे पृतनायतः । निक्ष मे सर्वान्दुर्हार्दो निक्ष मे
द्विषतो मणे ॥१॥ तृंधि दर्भ सपत्नान्मे तृंधि मे पृतनाय
तः ॥ तृंधि मे सर्वान्दुर्हार्दो तृंधि मे द्विषतो मणे ॥२॥ रुं
धि दर्भ सपत्नान्मे रुंधि मे पृतनायतः ॥ रुंधि मे सर्वान्दुर्हा
र्दो रुंधि मे द्विषतो मणे ॥३॥ मृण दर्भ सपत्नान्मे मृण

६
रा०म०
२२

मे पत्नतनायतः। मूला मे सर्वां दुर्हार्दौ मूला मे द्विषतो मरो। ४। मं च दर्भ सपत्नान्मे मं च मे पृतनायतः। मं च मे सर्वां दुर्हार्दौ मं च मे द्विषतो मणो। ५। पिंठि दर्भ सपत्नान्मे पिंठि मे पृतनायतः॥ पिंठि मे सर्वां दुर्हार्दः पिंठि मे द्विषतो मणो॥६॥ ऊँब दर्भ सपत्नान्मे ओंब मे पृतनायतः॥ ऊंब मे सर्वां दुर्हार्दौ ओंब मे द्विषतो मणो॥७॥ दह दर्भ सपत्नान्मे दह मे पृतनायतः॥ दह मे सर्वां दुर्हार्दौ

२२

दहमेद्विषतोमणे ॥८॥ जहिदर्भसपत्नान्मेजहिमेपृत
नायतः ॥ जहिमेसर्वान्दुर्हार्दोजहिमेद्विषतोमणे ॥९॥
॥४॥२८॥ यत्तेदर्भजरामृत्युः शतंवर्मसुवर्मते । तेनेमं
वर्मिणंकृत्वासपत्नाञ्जहिवीर्यैः ॥१॥ शतंतेदर्भवर्मा
णिसहस्रंवीर्याणिते । तमस्मैविश्वेत्वांदेवाजरसेभ
र्तवाअदुः ॥२॥ त्वामाहुर्देववर्मत्वांदर्भब्रह्मणस्पति
न्त्वामिंद्रस्याहुर्वर्मत्वंराष्ट्राणिरक्षसि ॥३॥ सपत्नक्षय

णं दशमं हि बितलपतं रुद्रः ।। मणिं द्वात्रस्य वह्निं नं नन्दपा
नं ह्रुणो मिते ।४।। यत्समुद्रो स्वायक्रंदन्यज्ज्ञन्यो विद्युता
सह । ततो हिरण्ययो बिंदुस्ततो दर्भो ऽजायत ।५।। ध्या
।३०। श्रोऽहं वरेण मणिना पुष्टिकामाय वेधसा । वज्र
नं सर्वेषां स्फातिं गोष्ठे मे सविता करत् ।२। यो नो ऽग्र
ति गार्हपत्यः वज्रनामधियाऽस्तु सतः । ॐ हुं वरो हरबा
मणिः सपत्नहा वृषा । पुष्पाकरी छिंती फलवती स्वधा

मिरां चनो यछहि । अदुंबरस्य तेजसा धाता पुष्टिं दधातु मे

३। यद्दिया ब्रू लब्धा ब्रूपा त्यन्या नि येर सा ॥ न हं हते

बां मस्माविम्न दौडुंबरं मणिं ॥४॥ पुष्टिं ब्रूहस्पतिः सवि

ता मे नियछातु ॥५॥ अहं पञ्चनामधिपा असानि

मयि पुष्टपुष्टपतिर्दधातु ॥ मह्यमौदुंबरो मणिर्द्रवि

णानि नियछतु ॥६॥ उपमौदुंबरो मणिः प्रजया च ध

नेन च । इंद्रेण जिन्वतां मणिरामा गन्सह वर्चसा

29

।७। देवोमणिः स्पन्नहाधनस्याधनस्यातये। यशोरा
न्नस्यास्मानंतवांस्फानिर्निधछनु ।८। यथानोत्वंवन
स्पतेपुष्ट्यासहजज्ञिषे। एवाधनस्यमेस्फानिमादधा
तुसरस्वती ।।९।। आमेधनंसरस्वतीपयस्फातिंचधा
न्यं। सिनीवाल्युपावहादयंचौदुंबरोमणिः ।१०।। त्वं
मणीनामधिपावृषासित्वयिपुष्टंपुष्टयतिर्जजान।।
त्वयीमेवाजाद्रविणानिसर्वौदुंबरः सत्वमस्मत्सह।

३०

स्वारादरातिमम्रतंह्रदंच ॥२॥ ग्रामणीरसिग्रामणीरु

त्थायाभिषिक्तोभिमासिंचवर्चसा । तेजोसितेजोमयि

धारयाधिरयिरसिरयिंमेधेहि ॥२२॥ पुष्टिरसिपुष्ट्यामास

मङ्धि गृहमेधीगृहपतिंमाकृणु । औदुंबरः सत्वमस्मासु

धेहिरयिंचनः सर्ववीरंनियच्छरायस्पोषायप्रतिमुंचेअ

हंत्वां ॥२३॥ अयमौदुंबरोमणिर्वीरोवीरायबध्यते । सनः

सनिंमधुमतींकृणोतुरयिंचनः सर्ववीरंनियच्छात् ॥२४॥

३०

॥छ॥ स्३। शानकाण्डोड अवनः सहस्त्रपर्णोइत्रिरः। दर्भोंय

उग्र ओषधीस्तं नेबध्नाम्यायुषे ।१। नास्य केशान्प्रवपं

ति नोरसि ताडमाघ्नुये। यस्मा अच्छिन्नपर्णेन दर्भेण शर्म

यच्छति ।२। दिवि ते तूलमोषधे पृथिव्यामसि निष्ठितः॥

त्वयासहस्रकाण्डेनायुः प्रवर्द्धयामहे ॥३॥ तिस्रो दिवो

अत्यतृणत्तिस्र इमाः पृथिवीरुत। त्वयाहं दुर्हार्दो जि

ह्वां नितृणद्मि वचांसि ॥४॥ त्वमसि सहमानोहमस्मिस

तसवान्। उभौतसहस्वंनोअस्मात्सपत्नात्सहिषीमहि॥५॥
सहस्वनोअभिमातिंसहस्वपृतनायतः। सहस्वसर्वांदु
र्हार्दःसुहार्दोमेबहूंकृधि॥६॥ दर्भेणदेवजातेनदिविष्टं
भेनशश्वदित्। तेनाहंशश्वतोजनांअसनंसनवानि
च॥७॥ प्रियंमादर्भकृणुब्रह्मराजन्याभ्यांशूद्रायचार्याय
च। यस्मैचकामयामहेसर्वस्मैचविपश्यते॥८॥ योजा
यमानःपृथिवीमदृंहद्योअस्तभ्नादन्तरिक्षंदिवंच॥ यंबिभ

तं मन्तुपाप्मा विविद सन्तो यं द भो वरुणो दिवाकरः।८॥ सप
न्महाशतकांडः सहस्रनौषधीभ्यन्नो प्रथमः संबभूव। सनो
यं दर्भः परिपातु विश्वतस्तेन साक्षीय पृतनाः पृतन्यतः।।स
।।२३।।सहस्रार्घः शतकांडः पयस्वानपामग्निर्वीरुधां रा
जसूयं सनो यं दर्भः परिपातु विश्वतो देवो मणिरायुषा सं
सृजातिनः।।२४।। घृतनादुल्लुप्तो मधुमान्पयस्वान्भूमिदं
होऽच्युतं श्च्यावयिष्णुः।२६ दन्त्सपत्नानधरांश्च कृण्वं

भांरोहमहनामिंद्रियेण ।२। त्वंमह मिमत्यं खोजसात्वंवे

त्रांसीदसिवाहरध्रुरो। त्वांपवित्रमम्बयोभंनलेंपुनी।

हि दुरिनात्यस्मत्। नीदं गोराजाविषासहिरत्नोहाविश्व

चर्षणी। ईजोदेवानांबलमुग्रत्नमेनत्वं नेवध्रामिजरसे

स्वस्तये। ६। दर्भेणत्वं कृणवद्वीर्याणिदर्भविभ्रदात्मा

नेमाव्यथिष्टः। अतिष्ठायावर्वसैध्यन्यांसूर्यइवाभाहि

प्रदिशश्चतस्रः। ७। ४। ३३। तृतीयोनुवाकः। जंगिडो

स्रिजंगिडोरक्षितासिजंगिडः द्विपाच्चतुष्पादस्माकं।
सर्वंरक्षतुजंगिडः ।१। जागृत्स्यस्त्रिपंचाशीः शतंकृ।
त्याकृतश्चये। सर्वान्विनक्तुतेजसोरसांजंगिडस्करत्
।२। अरसंकृत्रिमन्नादमरसाः सप्तविस्रसः। अपेतो
जंगिडामतिमिषुमस्तेवशातय।३। कृत्यादूषणएवा
यमथोअरातिदूषणः। अथोसहस्वाजंगिडः प्रण।
आयूंषितारिषत् ।।४।। सजंगिडस्यमहिमापरिणः

पातुविश्वतः॥ विष्कुर्ध्येयेनसासहसंस्कंधमोजस्त्रोजसा
॥५॥ नच्छादेवाश्रजनयंतिच्छिं नेभ्रस्यामधि॥ नमुन्त्रो
गिराइतिब्राह्मणाः सर्व्योविदुः॥६॥ तन्वासर्वाश्रोबध
योनत्वानरंतिपानवाः॥ विबाधदुग्रोजंगिदुः परिवा
णः सुमंगलः॥७॥ अपोपदानमगवोजंगिडामित
वीर्या। पुरानउग्यावसनउयेंद्रोवीर्यंददै॥८॥ उतन्
त्रेवनस्यतउंइंउंज्ञानमादधौ॥ अमीवाः सर्वाश्चात

यंजहि रत्नां स्पोवध्ये ॥१९॥ आसरीकं विशारीकं बला
सं एष्यामनं । नक्मानं विष्वशारदमरसां जंगिड स्क
रन्तु ॥२०॥ ७॥ ३४॥ इंद्रस्य नाम गृह्णन्तऋषयो जंगि
डं ददुः दिवा यं चक्रुर्भेषजमनये विष्कंधदूषणं ॥१॥ स
नो रक्षतु जंगिडो धनपालो धनेव ॥ देवा यं चक्रुर्ब्राह्म
णाः परिपाणमरातिहं ॥२॥ दुर्हार्दः संघोरं चक्षुः पा
पकृत्वानमागमं । तांस्त्वं सहस्रचक्षो प्रतिबोधेन ना

पूाय परिवाणो सिजंगिड : ।३॥ परिमाद्दिवः परिमाए
प्यिव्या: पर्यंतरित्तान्यरिमावीरुद्वः ।परिमाम्नना।
न्यरिमोनमव्याद्विशोदिशोजंगिड : पान्वस्मान ।४।
यः कृसवीदेवकृतायकुतोवभनेन्य: ।सर्वोत्ता न्वि
श्वभेषजोरसांजंगिड : स्वरन ।५।७।३४॥ शुनावा।
रोत्रुनीनशाघस्मात्रत्तांसितेजसा। त्र्यारोहन्त्वर्चसा
सहमाशिंडुर्णामवानन: ।२। ग्रंगाम्यांरत्नोनउदने

म्स्लेन यात्रुधान्यः॥ मध्येन यज्ञं बाधन्ते नैनं पाप्माति
नत्रति ।२। ये यज्ञात्सोऽश्रं कामहंन्तो येच शाह्विनः। स
र्वं दुर्गां महामणिः श्वान वातोऽश्नीन श्वान्तु।३। श्वानं वी
राश्च जनं पंच नैन यज्ञान यावधन्तु। दुर्गां मन्त्रः सर्वान्हा
त्वा वरदां तिष्ठन्तु ते ।४। हिरण्यश्रृंग राजस्य यः श्वान
वातोऽश्वं मणिः। दुर्गां मन्त्रः सर्वामन्त्र द्दावरदां त्य क्र
मीन्तु ।।५।। श्वानम हंदुर्गां नानां गंधर्वी स्यर सांश्व

ते। प्रातं प्राश्नन्तीनां प्राणवारेणो वारये। ३। ३३। ४॥

३ इदं वर्चो अग्निना दत्तमागन्भर्गो यशः सह ओजो व

यो बलं॥ त्रयस्त्रिंशद्यानि च वीर्याणि तान्यग्निः प्रद

दातु मे।१। वर्च आधेहि मे तन्वं। सह ऽ ओजो वयो वयो व

लं। इंद्रियाय त्वा कर्मणे वीर्याय प्रतिगृह्णामि श

तशारदाय।२। ऊर्जे त्वा बलाय त्वौजसे सहसे त्वा॥

अभिभूयाय त्वा राष्ट्रभृत्याय पर्यूहामि शतशार

३५

35

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

क्मानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः ॥२॥ श्रीरिति कु
ष्ठनामानानि नद्यमारोत नद्या पुरुष॥ नद्यायं पुरुषो रिषत्॥
यस्मै परिब्रवीमि त्वा सायं प्रातरथो दिवा ॥२॥ जीव॥
लानाम ते माता जीवन्तो नाम ते पिता। नद्यायं पुरु
षो रिषत्॥ यस्मै परिब्रवीमि त्वा सायं प्रातरथो दि
वा ॥३॥ उत्तमो ऽस्योषधीनामनड्वान् जगतामिव
व्याघ्रः श्वपदामिव। नद्यायं पुरुषो रिषत्॥ यस्मै

परिप्लवी मित्वा सायं प्रातरप्यो दिवा ।४।। त्रिशपादुमयो
ऋंगिरेयेभ्य स्त्रिरादित्येभ्यस्परि । त्रिर्जातो विश्वदेवेभ्यः
स कुष्ठो विश्वभेषजः साकं सोमेन तिष्ठति तक्मानं सर्वं
नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः ।५। अश्वत्थो देवसदन
स्तृतीयस्यामितो दिवि । तत्रामृतस्य चक्षणं ततः कु
ष्ठो अजायत ।। स कुष्ठो विश्वभेषजः साकं सोमेन तिष्ठ
ति । तक्मानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः ।६। हिर

त्पयी नौरचरद्भि स्तपवंधनादिवि ॥ तत्रास्मन्नस्येचक्ष

णंततः कुष्ठो ऽजायततत्कुष्ठो विश्वभेषजः साकंसो

मेनतिष्ठति ॥ ततनकत्मानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधा

न्यः ॥ ३ ॥ यत्र नावप्रभंशनं यत्र हिमवतः शिरः तत्रा

मृतस्येचक्षणं ततः कुष्ठो ऽजायत ॥ स कुष्ठो विश्व

भेषजः साकं सोमेनतिष्ठति ॥ तक्मानं सर्वं नाशय स

र्वाश्च यातुधान्यः ॥ ४ ॥ यं त्वा वेद पूर्व इक्ष्वाको यं वा त्वा

कुष्टकाम्यः । यंवावसोयमान्स्यसेनाति विश्वभेषजः
।८। शीर्षलोकंतृतीयकंसदंदिर्यश्च हायनः ।। तक्मा
नं विश्वधावीर्याधराञ्चं परा सुव ।। १० ।। ष्ठ्या ।। ३ ।। यन्नोऽधि
ग्ध्मतहोयन्नुवाचः सरस्वतीं मन्युमंतं जगाम ।। वि
श्वेलत्द्वैः सहमं विद्वानः संदधातं बृहस्पतिः ।। १ ।। मा
नस्त्रायो मेधां मा ब्रह्म प्रमथिष्टना । शुष्मदा यंयेषान्त
ध्यूहलपहतोऽहं हमेधा व चल्ही ।। २ ।। मा नो मेधां मा नो दी

त्तो मा नो हिंसिष्टं पत्नयः। शिवा नः संतु वेनस्याम्पुवे शिवं
भवंतु मा नः ॥ ३॥ मा नः पिपरिद श्विना ज्योतिष्मती
तमस्तिरः। तामस्मे एसतानामिषं ॥ ४॥ ६७॥ ४०॥ भद्रमि
च्छंतऋषयः स्वर्विदस्तपो दीक्षामुपनिषेदुरग्रे। ततो
राष्ट्रं बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा उपसंनमंतु ॥ २॥
॥ ६७॥ ४१॥ ब्रह्म होता ब्रह्मयज्ञा ब्रह्मणा स्वरवोमि
ता। अध्वर्युर्ब्रह्मणो जातो ब्रह्मणोंतर्हितं हविः ॥ ३॥

38

ब्रह्म स्रुचो घृतवतीर्ब्रह्मणा वेदिरुद्धिता। ब्रह्म यज्ञस्य तत्
त्वं च ऋत्विजो ये हविष्कृतः। शमिताय स्वाहा॥२॥ अंहोमु
चे प्र भरे मनीषामा सुत्राम्णे सुमतिमावृणानः। इममिं
द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः॥३॥
अंहोमुचं वृषभं यज्ञियानां विराजन्तं प्रथममध्वराणां
अपां नपातमश्विना हुवे धिय इन्द्रियेण त इन्द्रियं द
त्तमोजः॥४॥ ६॥ ४२॥ पञ्चर्च विदोषांतिदीनपा।

तपसासह। अग्निर्मा तत्र नयत्वग्निर्मेधा दधातु मे। अ
ग्नये स्वाहा॥१॥ यत्र ब्रह्मविदो यांति दीक्षया तपसा।
सह। वायुर्मा तत्र नयतु वायुः प्राणान् दधातु मे॥ वाय
वे स्वाहा॥२॥ यत्र ब्रह्मविदो यांति दीक्षया तपसास
ह। सूर्यो मा तत्र नयतु चक्षुः सूर्यो दधातु मे। सूर्याय
स्वाहा॥३॥ यत्र ब्रह्मविदो यांति दीक्षया तपसासह॥
इंद्रो मा तत्र नयतु मनश्चेंद्रो दधातु मे। इंद्राय स्वाहा

39

॥४॥ यत्रब्रह्मविदोयांतिदीक्षयातपसासह। सोमो।
मातत्रनयतुपयः सोमोदधातुमे। सोमायस्वाहा॥५॥
यत्रब्रह्मविदोयांतिदीक्षयातपसासह। इंद्रोमातत्रन
यतुबलमिंद्रोदधातुमे। इंद्रायस्वाहा॥६॥ यत्रब्रह्म
विदोयांतिदीक्षयातपसासह॥ आपोमातत्रनय
न्त्वमृतंमोपतिष्ठतु। अद्भ्यः स्वाहा॥७॥ यत्रब्रह्मवि
दोयांतिदीक्षयातपसासह। ब्रह्ममातत्रनयतुब्र।

स्यात्ब्रह्मसदधात्मने ।। ब्रह्मलोकोहाहा ।। ८ ।। ४ध्वान्क्ष ।। अ्रापु
षोत्तिपनर लोकंविप्रंभेषजमच्यसे ।। तदंजनत्वंशुं ।
नात्तेशामायोऽत्रभयंकृतं ।। २ ।। योहरिमाजायात्वों
नभेदोविसत्यकः । सर्वतेवक्ष मंगोध्योबहिंर्निरहं
त्वांजनं ।। २ ।। अजनंपृथिव्यांजातंभंडुं पुरुषजीवा
नं । हृणोत्वपमापुकंरपजरत्तिमननागहं ।। ३ ।। श्रा
णः श्रान्तोत्रायपस्याहोऽत्रसवेमरड ।। निर्दतेनिर्हत्वा

५०

नः पात्वंहसो मुंच ॥४॥ सिंधोर्गर्भोसि विद्युतां पुष्पं
वातः प्राणः सूर्यश्चक्षुर्दिवस्पयः ॥५॥ देवांजन त्रै
ककुदं परि मा पाहि विश्वतः । न त्वा तरंत्योषधीयो
बाह्याः पर्वतीया उत ॥६॥ वीदं मध्यमवासृपद्रक्षो
हामीवचातनः । अमीवाः सर्वाश्चातयन्नाशयद
भिभा इतः ॥७॥ बह्वीदं राजन्वरुणानृतमाह पूरु
षः । तस्मात्सहस्रवीर्यं मुंच नः पर्यंहसः ॥८॥ यदापो

50

ष्वघ्राद् इति वरुणोति एव हू विमा। तस्मात्सहस्रवीर्येणु
वत: वर्यहस: ।२॥ मित्रश्च त्वा वरुणश्चानु प्रेयत
श्लेषत॥ तौ त्वानुगत्य हृदं रं भोगाय पुनरो हत॥२
ष्ठ॥४४॥ सत्वाहृतो मिव सत्नेयं कृत्यां कृत्याकृ।
तो गृहे। च तुर्मं त्वस्य द्रुहहूं पृष्टी रपि शृणातांजना।२।
यद्वस्मात्हृद्धुष्ठ पुंपद्रोक्षुव छूनो गृहे। अत्रैनां मगात्वं
वृद्धद: प्रिय: प्रतिसंवतां॥२॥ अपाम्रर्ज्ञं ओजसो।

४६

वा हृधम नम ग्ने जो ज्ञा मधि जात वेद सः। चतुर्वी रंपर्व
नीयं यदं जनं दिशाः प्रदिशः करदि छिवा ता।३। चतु
र्वीरं वध्यत नञ्जनं ते सर्वा दिशो अभया ल्लिभवं तु।घ्रु
व स्तिष्ठा सि सवितेव वार्य इमा विशो अभि हरं तु ते
वलिं।४। आक्ष्वैकं मणिमेकं कृणु ष्व स्ना ह्येकेना
पिवैक मेषां। चतुर्वी रं नैर्ऋते भ्य श्चतुर्भ्यो ग्राह्या
बंधे भ्यः परि पात्व स्मान्।५। अग्नि र्मा ग्नि नावतु प्रा

णापानायायुषेवर्चसओजसेतेजसेस्वस्तये
सुभूतयेस्वाहा ॥६॥ इंद्रोमेंद्रियेणावतुप्राणापा
नायायुषेवर्चसओजसेतेजसेस्वस्तयेसुभूत।
येस्वाहा ॥७॥ सोमोमाहौषधेनावतुप्राणायापाना
यायुषेवर्चसऊर्जसेतेजसेस्वस्तयेसुभूतयेस्वा।
हा ॥८॥ भगोमाभगेनावतुप्राणायापानायायु।
षेवर्चसऊर्जसेतेजसेस्वस्तयेसुभूतयेस्वाहा ॥९॥

मरुतो मा गणैरवन्तु प्राणायापानायायुषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा ॥ २० ॥ ७४ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः। प्रजापतिष्ट्वा वध्नात्प्रथममस्तृतं वीर्याय कं। तेनेवं ध्नाम्यायुषे वर्चस ओजसे च बलाय चास्तृतस्त्वाभिरक्षतु ।१। ऊर्ध्वस्तिष्ठतु रक्षन्नप्रमादमस्तृतेमं मा त्वा दभन्पणयो यातुधानाः। इन्द्र इव दस्यूनवधूनुष्व पृतन्यतः सर्वांछत्रून्विषह।

स्वाहा स्व नत्वाभिरक्षतु ।।२।। प्रातं वनप्रहरंतो विघ्नंतो ।
न तस्मिंरे । नस्मिंन्निंद्रः पर्यं दंन वहः प्राणाम पोव
लम स्व तत्वाभिरक्षतु ।।३।। इंद्रस्य त्वा वर्मणा परिधा
पयामो यो देवानामधिराजो बभूव । पुनस्त्वा देवाः
प्रणयंतु सर्वे स्व नत्वाभिरक्षतु ।।४।। अग्निमाणा ।
वेकशतं वीर्याणि सहस्रं प्राणा अस्मिन्नस्तो । व्या
घ्रः शत्रून भिति तिष्ठति सर्वान्यस्त्वा यतन्या दधारः सो

अस्तृतस्त्वाभिरक्षतु ॥५॥ घृतादुल्लुप्तो मधुमान्प-
यस्वान्सहस्रप्राणः शतयोनिर्वयोधाः। शंभूश्च म-
योभूश्चोर्जस्वांश्च पयस्वांश्चास्तृतस्त्वाभिरक्षतु ॥६॥ य-
था त्वमुत्तरोऽसो असपत्नः सपत्नहा। सजातानाम-
सद्वशी तथा। त्वा सविता करदस्तृतस्त्वाभिरक्षतु
॥७॥ ६॥ ४६॥ आ रात्रि पार्थिवं रजः पितुरप्रायि धा-
मभिः। दिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठस आ त्वेषं वर्तते

नमः ।२। नयस्याः पारंददृशेनयोयुवद्विश्वमस्यांनि
विशतेयदेजति। अरिष्टासस्तउर्विंतमस्वतिरात्रिपा
रमशीमहिभद्रेपारमशीमहि ।२। येतेरात्रिनृचक्ष
सोद्रष्टारोनवतिर्नव। अशीतिःसंत्यष्टाउतोतेस
प्तसप्ततिः ।३। षष्टिश्चषट्चरेवतिपंचाशत्पंचसुम्न
यि। चत्वारश्चत्वारिंशच्चत्रयस्त्रिंशच्चवाजिनि ।४।
द्वौचतेविंशतिश्चतेरात्र्येकादशावमाः। तेभिर्नो

रात्र:
४४

अच्छपातुभिनैपाहिदुहितर्दिव:।। रत्नामाकिनौअ
च्छुंमईशतमानोदु:शंसईशतमानोअच्छगवां।
त्तेनोमावीनंहकईशत ।।६।। माश्वानांभद्रेतत्करो
मात्रणांपातृधान्य:।।परमेभिपथिभिस्तेनोधावतु
नत्कर:।।७।। परेणादत्वतीरज्जु: परेणाघायुरवं
तु।अंधरात्रिस्तृष्टधूममशीर्षामाममहिंकृणु। हनू
हकस्यजंभायातेनतंद्रुपदेजहि।८। त्वयिरात्रिव

55

सामस्ति स्वपिष्यामसि जागृहि । गोभ्यो नः शर्म य
च्छाश्वेभ्यः पुरुषेभ्यः ॥८॥ ध॥ ४ ७ ॥ अथो यानि च य
स्मा ह यानि चान्तः परीणहि । तानि ते परिदद्मसि
॥१॥ रात्रि मातरुषसे नः परिदेहि । उषा नो अह्ने प
रि ददात्व हस्तुभ्यं विभावरि ॥२॥ यत्किं चेदं पतय
ति यत्किं चेदं सरीसृपं । यत्किं च पर्वतायासत्वं तस्मै
त्वं रात्रि पाहि नः ॥३॥ सा पश्चात्पाहि सा पुरः सोत्तरा

रादधरादुजा। गोपायनोविनावरिस्तोनारस्लइह।
स्वस्ति॥४॥ येरात्रिमनुतिष्ठंतियेचभूतेषुजाग्रति।
पशून्येसर्वान्रक्षंतितेनआत्मसुजाग्रतितेनःपशु
षुजाग्रति॥५॥ वेदवैरात्रितेनाम घृताचीनामवा
असि। तांत्वांभरद्वाजोवेदसानोवित्तेधिजाग्रति।
।६॥ ६॥ ६॥ इषिरायोषायुवतिर्दमूनारात्रीदे
वस्यसवितुर्भगस्य। अश्वक्षभासुहवासंभृतश्री

गापप्रौद्यावापृथिवीमहित्वा ।२। अग्निर्विविश्वान्यपसहङ्गं
भितोवर्षिष्ठस्तंतः अविष्टा । उशतीरनुस्वामा ।
द्राहिंनिष्टुनेभिवश्ववव्वधमि: ।२। वर्यैवंदेहमगेह
जातआजागन्नाग्नीहमनाइहस्यां ।अस्मांस्त्वाया ।
त्वतयीलिजाताअश्वोयानिगव्यानिपुष्या ।।३।।
सिंहस्यरात्र्युशतीपींबस्यव्याघ्रस्यद्वीपिनोवर्चआ
ददे।अश्वस्यबध्नंपुरुषस्यमायुंपुरुरूपाणिकृण्व

राम:

बेन्दु विभातीः॥४॥ शिवं तांत्रिमन्तु सूर्यं च हिमस्यमा
नासुहवानो अस्तु अस्य लोमस्य हभगेनिबोधयेत
त्वां वंदे विश्वा हहदिस्ता॥५॥ स्तोमस्यते विभावरिरात्रि
राजेवजोवस्ते। अस्मानसर्वं वीराभवामसर्वं वेदसोवसु
ध्नीरत्नभसः॥६॥ शाम्याहनामदधिबममदिसंति
पेधताः॥ रात्रीहितानः सुतपावस्तेतोनविद्यतेपसु
नर्तीविद्यते॥७॥ भद्रासिरात्रिचमसोनशिष्टोविश्वंगोरूह

पंपुवर्तिं विभर्षि ॥ चक्रुमती मेड शातीवदं विश्वनित्यं ।
दिव्यातकाः अग्रहच्युः ।८॥ योअग्रहीत्तेनअग्रापवन्यघाउ
मित्योरिउः । प्रातीतस्य प्रतीत्यमपीवाप्रशिरोहननतु ॥
।८॥ प्रपादौनयष्या पतिप्रहस्तौनयष्या शिवनः ॥ ये
मलिम्लुरूपापयतिसहस्रंपिहोअपापयति । अपापयतिस्व
पातिस्रुक्षेस्थाणावपायतः ॥१०॥ छ्हू ॥४८॥ अधपा
श्रितबधूमनशीर्षाणामहिंकण्ठ । अस्यौहृकस्पति

रान:
५०

जेह्यास्लेननं डुपदेजहि ॥२॥ येतेसव्यनडुाहस्लीहणाश्रं
गास्खाशूव: ॥ तेमिनौंम्रयपारयत्यनिडु गोंरिगविश्वा
॥२॥ राग्विराग्निमरिब्यंनस्नरेमतन्वावयं । गंभीरमश्रुवा
डुवननरेपुरगातप: ॥३॥ यपा शूता न्याक: श्रपतन्नव
वान्नाठविध्यने ॥ एना गारात्रिश्रपातयपोम्रस्मां अभ्य
यावंनि ॥४॥ अपलेनं वा सोहारजमडुननस्कारं ॥ श्र
कोयोम्रवंनयाशिरोनिधावनिनीछनि ॥५॥ यद्व

५०

याराचिलुभोविभजेत्ययोवहा॥ यदेनदस्मान्नोज
पयपेदंनानुपायसिद्धः॥ दुष्ठमेन्नः पयिदेहिसर्वा
न्नाअनामगत्तः॥ डषानोअहुँआभजादहस्तुभंयंवि।
भावरि। ढ्ढा। पं०अनुनोहमपुनोमआत्मायुतंमेच।
हूरपुनंमेश्रोममपुनोमेपाशोपुनोमेपानोपुनोमे
व्यानोपुनोहंसर्वः॥२॥ देवस्यत्वासवितुः प्रसवेश्वि
नोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांप्रसूतआरभे॥३॥

48

।।१२।। कामस्तदग्रे समवर्त्तत मनसो रेतः प्रथमं यदा
सीत्। स काम कामेन बृहता सयोनी रायस्पोषं यज
मानाय धेहि।।१।। त्वं काम सहसासि प्रतिष्ठितो विभु
र्विभावा सख आसखीयते। त्वमुग्रः पृतनासु सास
हिः सह ओजो यजमानाय धेहि।।२।। दूराच्चकमा
नाय प्रतिपाणायाक्षये। आस्मा अशृण्वन्नाशाः।
कामेनाजनयन्स्वः।।३।। कामेन मा काम आगा

द्धृदया हृदयं परि । यदमीषामदो मनस्तदैतूप मा
मिह ॥४॥ यत्काम कामयमाना इदं कृण्मसि ते ह
विः ॥ तन्नः सर्वं समृध्यतामथैतस्य हविषो वीहि
स्वाहा ॥५॥ ५२ ॥ कालो अश्वो वहति सप्तरश्मिः
सहस्राक्षो अजरो भूरिरेताः । तमारोहन्ति कवयो
विपश्चितस्तस्य चक्रा भुवनानि विश्वा । सप्त चक्रान्व
हति काल एषः सप्तास्य नाभीरमृतं न्वक्षः सइमा वि

राम:

श्वाभुवनान्यंजन्कालसईयतेप्रथमोनुदेवः ॥२॥
पूर्णः कुंभोधिकालआहितस्तंवैपश्यामोबहुधा
नुसंतः ॥ सइमाविश्वाभुवनानिप्रत्यङ्कालंतमाहुः
परमेव्योमन् ॥३॥ सएवसंभुवनान्याभरत्सएवसं
व भुवनानिपर्यैत् । पितासन्नभवत्पुत्रएषांतस्माद्वै
नान्यत्परमस्तितेजः ॥४॥ कालोमूंदिवमजनयत्
कालइमाः पृथिवीरुत । कालेहभूतंभव्यंचेषि

49

१०

नेह गिरिस्थिते॥५॥ कालो भूतिमसृजत कालेतपति

सूर्यः। काले ह विश्वा भूतानि काले चक्षुर्विपश्यति

॥६॥ काले मनः काले प्राणः काले नाम समाहितं

कालेन सर्वानंदंत्यागतेन प्रजा इमाः॥७॥ काले

तपः काले ज्येष्ठं काले ब्रह्म समाहितं॥ कालो ह स

र्वस्येश्वरो यः पितासीत्प्रजापतेः॥८॥ तेनेषितं तेन जा

तं तदु तस्मिन्प्रतिष्ठितं। कालो ब्रह्म भूत्वा बिभर्ति पारमे

१०

प्र:

राम:
५०

ष्ठितं ॥ ८॥ कालः प्रजा अ्सृजत कालो अग्रे प्रजापतिं
स्वयंभूः कश्यपः कालात्तपः कालादजायत ॥ १०॥

श्री॥ ५३॥ कालादापः समभवन्कालाद्ब्रह्म तपो दिशः
कालेनोदेति सूर्यः काले निविशते पुनः ॥ १॥ काले
न वातः पवते कालेन पृथिवी मही। द्यौर्मही काल
आहिता ॥ २॥ कालो ह भूतं भव्यं च पुत्रो अजनयत्पुरः
कालादृचः समभवन्यजुः कालादजायत ॥ ३॥

कालोयज्ञंसमैरयंदेवेभ्योभागमक्षितं॥कालेगंधर्वा
प्सरसःकालेलोकाःप्रतिष्ठिताः॥४॥कालेयमंगि
रादेवोथर्वाचाधितिष्ठतः॥इमंचलोकंपरमंचलो
कंपुण्यांश्चलोकान्विधृतीश्चपुण्याः॥सर्वांलोका
नभिजित्यब्रह्मणाकालःसईयतेपरमोनुदेवः॥५॥
॥६॥५४॥ पंचमोनुवाकः॥ रात्रिंरात्रिमप्रयातंभरं॥
तोश्वायेवतिष्ठतेघासमस्मै॥रायस्पोषेणसमि॥

राम:

५२

बा मदंतो मा तेऽग्ने प्रतिवेशा रिबाम ॥१॥ याते

वसोर्बात इषुः सा त एषा तया नो मृड ॥ रायस्पोषे

ण समिषा मदंतो मा तेऽग्ने प्रतिवेशा रिबाम ॥२॥ सायं

सायं त्वेंधानास्तन्वं पुषेम ॥३॥ प्रातः प्रातर्गृहप

तिर्नोऽग्निः सायंसायं सौमनसस्य दाता ॥ वसो

र्वसोर्वसुदान एधींधानास्त्वा शतंहिमा ऋधेम ॥४॥

अपश्चा दग्धान्नस्य भूयासं । अन्नादायान्नपतये ।

रुद्रायनमोऽग्रतेये ॥५॥ सभ्य: सभांमेपाहियेचसा
भ्यः सभासदः । त्वमिंद्रायपुरुहूत विश्वमायुर्व्यश्न
वत् । अहरहर्बलिमित्तेहरंतोऽश्वायेवतिष्ठतेजात
मग्ने ॥६॥७॥५५॥ यमस्यलोकादध्याबभूविप
प्रमदामर्त्यान्प्रयुनक्षिधीरः । एकाकिनासरथं ॥
यासिविद्वांस्वप्नंमिमानोअसुरस्ययोनौ ॥१॥ बंध
स्त्वाग्रेविश्वचयाअपश्यत्पुराजनितोरेकअह्नि

राम:
५२

तव स्वप्ने दमध्यावाह विषयमिषयन्त्यहरूपा रहमानाः
॥२॥ हहहद्धा वाह रैभ्यो धिदेवानुयावर्त्तेन महिमान
मिच्छन्तु। न तस्मै स्वप्ना पदधुराधिपत्यं त्रयस्त्रिंशा तस्वा
रानशान्यः॥३॥ नैतां विदुः पितरो नोत देवा येषां
जल्पिश्चरत्यंतरेदं॥ त्रिने स्वप्नमदधुराप्स्य नरस्त्रा
दित्या सोम्रहणो नानुशिष्टाः॥४॥ यस्य क्रूरमपचं
तदुहस्क्रुनो स्वप्नेन हहकृतः ७एयमायुः। स्वमंदस्ति ५२

52

परमेनबंधुनानध्यमानस्यमनसोधिजग्रिबे। ॥ वि

घ्नेतेसर्वाः परिजाः पुरस्ताद्धिस्रस्वभ्रपे। अग्रधिपाद्रु।

हाते। पश्चाश्विनोनोपशासेहयाह्याराद्धिबेभिरपथा

हिदूरं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ब ६५ ॥ यथाकलांयपप्याश्राकंयपयसं

सन्नयंति ॥ त्वांडुस्वपुंसर्वमप्रियेसन्नयामसि ॥ १

हंराजानोग्नाः सरस्वत्यग्नुः संकुहूश्चाग्नुः सक

लाग्नुः । समस्माहपनडुस्वपुंनिर्ह्रिंबनेडुस्वपुं

ग्राम:

५३

ह्वामा ॥२॥ देवानांपत्नीनांगर्भयमस्यकरयोभद्रस्व
प्नः। सममयः पापस्तद्द्विषतेप्रहिण्मः। मातृष्टानामा
सिकृष्णः शकुनेर्मुखं निर्ऋतेर्मुखं ॥३॥ तंत्वास्वप्नत
थासंविद्मसत्वंस्वप्नाश्वइवकायमश्वइवनीनाहं।
अनास्माकंदेवपीयुंपियारुंवपुर्दस्मासुदुःष्वप्न्यंय
द्गोषुयच्चनोगृहे ॥४॥ अनास्माकस्तद्देवपीयुःपिया
रुर्निष्कमिवप्रतिमुंचतां ॥५॥ नवारत्नीनपमायास्मा।

स्माकं नतः परिद्रुह्य पश्वं सर्वं द्विषते निर्दधामसि ॥ ४ ॥
। ह्वा । ४ । पग । [illegible] यजूंति: समनाः सदेवाः संवत्सरं
हविषा वर्द्धयन्ती । श्रोत्रं चक्षुः प्राणोच्छिन्नो नोऽस्त्व ।
स्त्वच्छिन्ना वयमायुषो वर्चसः । २ । उपास्मान् प्राणो
ह्वयतामुप वयं प्राणं हवामहे । वर्चो जग्राह पृथि ।
व्यन्तरिक्षं वर्चः सोमो बृहस्पतिर्धत्ता ॥ ३ ॥ वर्च सो
द्यावापृथिवी संग्रहणी बभूव वयं प्रवर्चो गृहीत्वा

रा.म:
५४

पृथिवीमनुसंचरेम ।। यश्चासां गावो गोपतिमुपति ।
हुंत्यापतीर्थेसर हित्वा पृथिवीमनुसंचरेम ३ व्रजे
कृणुध्वंसहिवोनृपाणोवर्मासीव्यध्वंबहुलापृथूनि ।
पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्टामावः सुस्रोच्चमसोदृंह
तातं ।४। यज्ञस्यचक्षुः प्रभृतिर्मुखंचवाचाश्रोत्रे
णमनसाजुहोमि । इमंयज्ञंविततंविश्वकर्मणादे
वायंतुसुमनस्यमानाः ।५। येदेवानामृत्विजोयव

यज्ञियायेभ्यो हव्यं कृपते भागधेयं। इमं यज्ञं सहपत्नी
भिरेत्य यावं नो देवास्तविषामादयन्तां स्वा। हा॥ ५॥ त्व
मग्ने व्रतपा असि देवा आ मर्त्येष्वा। त्वं यज्ञेष्वीड्यः॥
यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरा
सः। अग्निष्टद्विश्वादापृणातु विद्वान्त्सोमस्य यो ब्र
ह्मणां आविवेश॥ २॥ आ देवानामपि पन्थामगन्म
यच्छक्नवाम तदनु प्रवोढुं। अग्निर्विद्वान्स यजात्स

रा॰म॰:
५५

इद्धोनासोअध्वरात्मद्गतन्नकल्पयाति। अग्नयेस्वि
ष्टकृतेस्वाहा॥३॥६॥पटा॥ वाङ्मआस्यन्नसोः प्रा
णश्चक्षुरक्ष्णोः श्रोत्रंकर्णयोः। अपलिताःकेशा
शोणादन्ताबहुबाह्वोर्बलं॥ ऊर्वोरोजोजङ्घयोर्ज
वः पादयोः। प्रतिष्ठाअरिष्टानिमेसर्वात्मानिपृ
ष्टः॥२॥८॥ दं॥ तनूस्तन्वामेसहेदन्ताः सर्वमायु
रशीय। स्योनंमेसीदपुरुः पृणस्वपवमानःस्वा

५५

55

मैः ।२। छ। द्ध२। प्रियं मा कृणु देवेषु प्रियं राजसु मा कृणु
प्रियं सर्वस्य पश्यत उत शूद्र उतार्ये ।२। छ। द्ध२। इत्रिष्ठ
ब्रह्मणा ह्येते देवा न्यस्तेन बोधय। अग्नावुः प्राणं प्रजां ।।
पशूं कीर्त्तिं यजमानं च वर्द्धय ।।२।। छ। द्ध३। अग्नेस ।।
मिधमाहार्षं बृहते जातवेदसे ।। समे श्रद्धां च जातवे
वाः पयछतु ।२। इध्मेन त्वा जातवेदः समिधा वर्द्धयाम
सि तथा त्वमस्मान्वर्द्धय प्रजया च धनेन च २। पद

रा०म०
५६

त्रियानिकानि चिदानेदाहलोद्धमति। सर्वंतठहल्ल
मेशिवनज्जूबल्लवंविहा॥३॥ एनान्तेञ्श्रगेतस्मिधस्त्वा
मिद्धं सोमनिइवा। अ्रापुर स्मान्नधेहसनन्नन्वप्राचायीव
॥४॥ध्रु॥५८॥ हरिः सुपर्णो दिवमारुहोर्चिषा ये त्वा दिप्स
न्ति दिवमुत्पतन्तं। अव तां जहि हरसा जातवेदो विभ्य
दुग्रोर्चिषा दिवमारोह सूर्य॥१॥ध्रु॥५९॥ अयो जाला अ्सु
रा मायिनो यस्मैः पाशैरंकिनो ये चरंति तांस्ते रंध

५६

56

यामि हरसा जातवेदः सहस्वतिभिः सपत्नान्प्रमृण
न्याहि वज्रैः ॥२॥ ६६ ॥ पश्येम शरदः शतं ॥१॥ जी
वेम शरदः शतं ॥२ बुध्येम शरदः शतं ॥३॥ रोहेम शर
दः शतं ॥४॥ पूषेम शरदः शतं ॥५॥ भवेम शरदः
शतं ॥६॥ भूयेम शरदः शतं ॥७॥ भूयसीः शरदः
शतात् ॥८॥ ६७ ॥ अव्यसश्च व्यचसश्च बिलं विष्या
मि मायया ॥ ताभ्यामुद्धृत्य वेदमथ कर्माणि कृण्म

ग्र.म:
५२

हे २ छ।। ७ ।। जीवा स्थ जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासं।
सर्वमायुर्जीव्यासं॥३॥ जीवला स्थ जीव्यासं सर्वमा
युर्जीव्यासं॥ ४॥ छ॥ ६॥ २ ३ इं जीवल स्थ जीवन्दवाजी
वाजीव्यासम हं सर्वमायुर्जीव्यासं॥ २॥ छ॥ ६॥ ३॥ स्तु
ता मया वरदा वेदमाता प्रचोदयंतां पावमानी द्विजानां।
आयुः प्राणं प्रजां पशुं कीर्तिं द्रविणं ब्रह्मवर्चसं। मह्यं
दत्वा व्रजत ब्रह्मलोकं॥ २॥ छ॥ ३॥ यस्मात्कोशादुदभ
राम वेदं तस्मिन्नंतरवदध्म एनं। कृतमिष्टं ब्रह्मणो वीर्ये

ॐ विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयां ॥ सहमानं सहो
जितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितं । ईड्यं नाम हुइं द्रमायुष्मा
न्भूयासं ।१। विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयंसं । सह
मानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितं । ईड्यं नाम हु इं
द्रं प्रियो देवानां भूयासं ।२। विषासहिं सहमानं सासहानं
सहीयांसं सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजि
तं । ईड्यं नाम हुइं द्रं प्रियः प्रजानां भूयासं ॥३॥ विषासहिं

सह मानं सामलानं मही पासं। सहमानं सहोजितं स्वजितं गो।
जितं सं धनाजितं॥ ईड्यं नाम हू इंद्रं प्रियः प प्रनां मस्यासं॥७॥
विश्वा हि सहमानं लामहानं मही पासं। सहमानं सहोजितं
स्वाजितं गोजितसं धनाजितं॥ ईड्यंनाम हू इंद्रं प्रियः सनानां
नां मस्यासं॥८॥ उदिहुदिहि सूर्य वर्चसामाभ्युदिहि॥ द्विषं
श्च मह्यं रध्यन्तु मा चाहं द्विषते रंधं तवेद्विष्णो बहुधा वीर्याणि
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्यो

ऽमः
२

मन् ॥५॥ मा त्वा दमन्त्स लिलेभ्य स्यं न्न पै पा शितऽपति हंत्व
त्रा ॥ हि त्वा शा लिं दिव मा रूतरु एनां सनोमरू इह मनो नैनेस्या मतवेहि
ह्मो वहु धा वी यो ति ॥ त्वन्त: पत्नी हि पञ्च मिर्वि स्व रू पै: स्वधा यां
मा पे हि परमे व्योमन् ॥८॥ त्वन्त इंद्र महते सो भगा पादव्यो भि:
परि पात्य त्म मित्स वेहि ह्मो वऊ धी वी यो ति ॥ त्वन्त: पत्नी हि पा
ऊति र्वि स्व रू पै: स्वधा यां मा धे हि परमे व्योमन् ॥९॥ त्वन्त इंद्रो
नि भि शि वा ति: शंतमो भवा स्मा रो हं त्रि दिवं दि वो गत ॥

मपीनयेत्रिधंधममाखलयेतनवेहिहमोवऊधावीर्यवत्ता। त्व
न्नःएणीहिपश्मभिर्विश्वरूपैःहधापांमाधेहिपरमेव्यो
मन्॥१०॥५॥२२। त्वमिंद्रासिविश्वजित्सर्ववित्पुरुहूत
स्त्वमिंद्र। त्वमिंद्रेमंसहहवंस्तोममेरयस्वसनोमृडइहमती
मेस्यामनवेहिहोमोवऊधावीर्यवता। एणीहिपश्चभि
र्विश्वरूपैःहधायांमाधेहिपरव्योमन्॥११॥ अदब्धोदि
विपृथिव्यामुतासिनतआपमहिमानमंतरिक्षेअद

रामः
३

द्येन ब्रह्मणा वावृधानः स त्वं न इंद्र दिवि षंश्छर्म यच्छ न वेहि सो
वसुधा वीर्याणि । त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां
मा धेहि परमे व्योमन् ॥२॥ या न इंद्र तन्वरप्सु या पृथिव्यां या
अग्नौ या न इंद्र पवमाने स्वर्विदि । ययेंद्र तन्वा३न्तरिक्षं
व्यापिथ तया न इंद्र तन्वा३ शर्म यच्छ न वेहि सो वसुधा
वीर्याणि । त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा
धेहि परमे व्योमन् ॥३॥ त्वामिंद्र ब्रह्मणा वर्द्धयंतः सत्रं ति

वेदाहं स्वयोनाधमानानास्त्वेवहि स्मो वसुधावीर्याणि। त्वन्नः पृ
णीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमन्॥४
त्वं न तंत्वं पर्येष्यन्नसि सहस्वधारं विदथं स्वर्विदं तं वेवहि स्मो व
सुधावीर्याणि। त्वन्नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधा
यां मा धेहि परमे व्योमन्॥५॥ त्वं रक्षसे प्रदिशश्चतस्रस्त्वं
शोचिषा नभसी विभासि। त्वमिमा विश्वा भुवनानु तिष्ठस
ऋतस्य पन्थामन्वेषि विद्वांस्त्वेवहि स्मो वसुधावीर्याणि

राम:
५

त्वन्नः पाहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमन्॥६॥ पंचभिः पराङ्पत्सि कपाकौ ऽशहि मे विश्वदादिनेवाधमानमस्तवेह हिरण्मो वरुधावीर्याणि। त्वन्नः पाहि पशुभिर्विरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमन्॥७॥ त्वमिंद्रस्त्वं महेंद्रस्त्वं प्रजापतिः॥ त्वय्यं पत्नो विना पते त्वय्यं जहा तिजूहनस्तवेह हिरण्मो वरुधावीर्याणि। त्वन्नः पाहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमन्॥८॥ स्त्र

सति सत्यं प्रतिष्ठितं सति भूतं प्रतिष्ठितं । भूतं ह भव्यमाहितं
भव्यं भूते प्रतिष्ठितं तवेद्विष्णो बहुधा वीर्याणि ॥ त्वन्नः पृ
णीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमन् ॥
८ ॥ शुक्रोसि भ्राजोसि । स यथा त्वं भ्राजता भ्राजोस्येवाहं
भ्राजता भ्राज्यासं ॥ ९ ॥ रुचिरसि रोचोसि । स यथा त्वं
रुच्या रोचोस्येवाहं पशुभिश्च ब्राह्मणवर्चसेन च रुचिषीय
॥ १० ॥ उद्यते नम उदायते नम उदिताय नमः । विराजे नमः स्व

रामः

५

राजेनमः सम्राजेनमः ॥३॥ उद्गादयमादित्योविश्वेनतप

साराह। सपत्नान्मह्यंरंधयन्मावाहंद्विषतेरधंतवेद्विंसोव

ऊधोवीर्याणि। त्वन्नःपाणिपक्षभिर्विश्वरूपैः सुधायांमा

धेहिपरमेव्योमन्‌॥४॥ आदित्यनावमारुक्षः शतारित्राँस्व

स्तये। अहर्मात्यपीपरोरात्रिंसत्रातिपारय॥५॥ सूर्यनाव

मारुक्षः शतारित्राँस्वस्तये। रात्रिंमात्यपीपरोहः सत्रातिपा

रय॥६॥ प्रजापतेरावृतो ब्रह्मणावर्मणाहंकश्यपस्यज्यो

निषा वर्चसा च। जरदष्टिः कृतवीर्यो विहायाः सहस्रायुः सुकृ
तश्चरेयं ॥७॥ परीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाहं कश्यपस्य ज्योति
षा वर्चसा च। मा मा प्रापन्निषवो दैव्या या मा मानुषीरवसृष्टा व
धाय ॥८॥ ऋतेन गुप्त ऋतुभिश्च सर्वैर्भूतेन गुप्तो भव्येन चा
हं। मा मा प्रापत्पाप्मा मोत मृत्युरन्तर्दधेहं सलिलेन वाच ॥९॥
अग्निर्मा गोप्ता परि पातु विश्वत उद्यन्त्सूर्यो नुदतां मृत्युपा
शान्। व्युच्छन्तीरुषसः पर्वता ध्रुवाः सहस्रं प्राणा मय्याय

राम:
९

तं ॥ २० ॥ इति श्रीदशमस्कन्धं समाप्तं ॥ ०ः ॥ शुभम्

स्तु ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥